

B. A. R. P. R.

II
6053

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE - LITERARE

VOL. IV

« JUNIMEA »

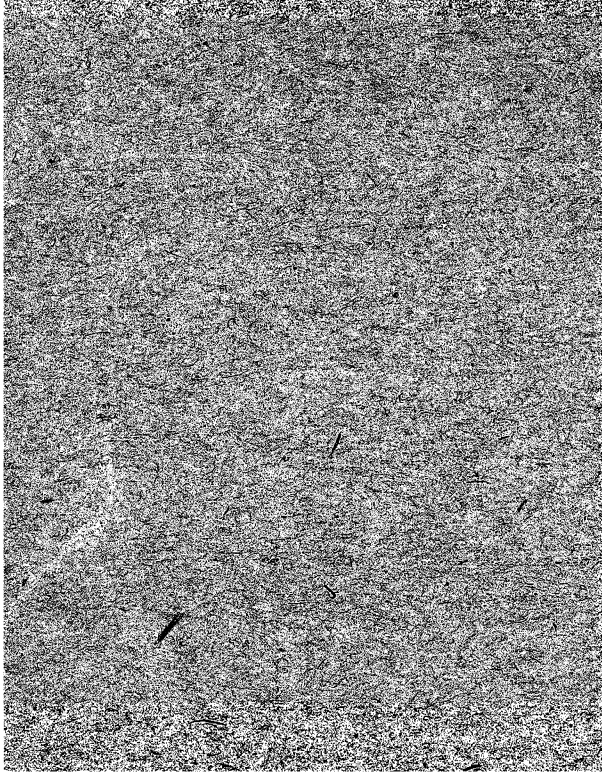
MITE KREMnitz: AMINTIRI FUGARE DESPRE EMINESCU
GEORGE ALLAN: UN CARACTER DE ARTIST - M. EMINESCU
HENRIETTA EMINESCU - VERONICA MICLE - T. MAIORESCU
ȘERBAN EMINESCU - N. EMINESCU - DIMITRIE XENOPOL
A. D. XENOPOL: ISTORIA IDEILOR MELE - V. A. URECHE
I. BOGDAN - V. ALECSANDRI - D. ONCIUL - CALISTRAT HOGAȘ
PROCESELE-VERBALE ALE JUNIMII - MEMBRII JUNIMII

* * *

*

BUCUREȘTI 1933

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „BUCOVINA”

St. D. L. IV. — *

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

VOL. IV

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

COLECȚIE DE:

CORESPONDENȚĂ — LITERATURĂ CULTĂ ȘI POPULARĂ
TRADUCERI — CONTRIBUȚII ȘI MONOGRAFII BIBLIOGRA-
FICE — CERCETĂRI LITERARE — STUDII DE LITERATURĂ
COMPARATĂ

TESTIS TEMPORUM

LUX VERITATIS

MAGISTRA VITAE

CICERO

PRIMELE ȘASE VOLUME VOR CUPRINDE PERIÔADA JUNIMII, ÎN VOLUMELE I—II ȘI O PARTE DIN III SUNT SCRISORILE ADRESATE LUI IACOB C. NEGRUZZI, ÎN CEALALTĂ PARTE DIN III ȘI ÎN VOL. IV, V ȘI VI SE VOR DA SCRISORI DE ALÉ JUNIMIȘTILOR SCHIMBATE ÎNTRE EI

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

VOL. IV

«J U N I M E A»

MITE KREMnitz: AMINTIRI FUGARE DESPRE EMINESCU
GEORGE ALLAN: UN CARACTER DE ARTIST — M. EMINESCU
HENRIETTA EMINESCU — VERONICA MICLE — T. MAIORESCU
ȘERBAN EMINESCU — N. EMINESCU — DIMITRIE XENOPOL
A. D. XENOPOL: ISTORIA IDEILOR MELE — V. A. URECHE
I. BOGDAN — V. ALECSANDRI — D. ONCIUL — CALISTRAT HOGAȘ
PROCESELE-VERBALE ALE JUNIMII — MEMBRII JUNIMII

* * *

*

BUCUREȘTI 1933

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „BUCOVINA”

MEMORIEI LUI EMINESCU
GENIU AL JUNIMII ȘI NEAMULUI,
AL UMANITĂȚII ȘI VEACURILOR

I. E. T.

HABENT SUA FATA LIBELLI...

Descoperirea unor documente noi, și interesante în același timp, ne-a zădărnicit planul inițial de a încheia, cu acest al patrulea volum, perioada Junimii. Căci, judecând după materialul care ne stă la dispoziție, abia cu volumul al șaselea credem că vom putea împlini gândul nostru dintru început. Ceeace iarăși nu înlătură probabilitatea, ca atunci să ne vedem din nou în plăcuta situație de a constata că și de astă dată n'am fost în stare să ghicim adevărul.

Urmând sugestiilor binevenite din partea criticii autorizate, s'au încorporat aici și unele scrisori cari ar putea fi considerate inedite doar numai din cauza rarității periodicelor sau cărților unde au mai fost publicate altădată.

Ba, subtilul critic și istoric literar Per p e s s i c i u s lărgeste cadrul acestei colecții, opinând că ea ar putea cuprinde și documente recent publicate aiurea, pentru alcătuirea unui întreg organic, merit să desăvârșească personalitatea scriitorului: ... „pentru că fusese vorba de Eminescu și pentru că cel de al patrulea volum este în economia Studiilor și Documen-

telor d-lui Torouțiu și e rezervat tot corespondenței dintre membrii Junimii, să spunem de pe acum că ne bucurăm la gândul să vedem integrată, la locul ei, scrisoarea din 1883 [publicată de profesorul S. Mehedinți în *Convorbiri Literare* 1932], pe care Titu Maiorescu o trimitea lui Eminescu, internat la Ober-Döbling lângă Viena. Model de duhovnicie sufletească și de preventivoare asistență, epistola aceasta conturează, fără rezerve, poziția lui Titu Maiorescu față de nefericitul poet" (*Perpessicus* în „Cuvântul” București, 15 Septembrie 1932).

Asemenea sfaturi desigur că nu sunt dintre acelea cari ar putea fi nesocotite, mai ales că ele pornesc dintr'o adâncă înțelegere și sinceră dragoste pentru subiect. În cursul apariției celor dintâiu volume din *Studii și Documente Literare* s'au făcut numeroase aprecieri măgulitoare și ni s'au exprimat îndemnuri calde, tocmai din partea unor oameni, a căror viață însăși nu este decât pildă vie de muncă și sacrificiu. Un N. Iorga, G. G. Longinescu, S. Mehedinți, Camil Petrescu, Victor Morariu, N. Bagdasar, I. Brucăr, D. Murărașu, Lascarov-Moldovanu, C. Săteanu, G. M. Vlădescu și atâția alți specialiști sau cărturari și-au spus cuvântul, fie subliniind elogios valoarea documentară a scrisorilor publicate, fie remarcând cu bună voință și fără răutate, ci numai din dorința de a se îndrepta, inevitabile erori sau scăpări din vedere, în redactarea și adnotarea unui material atât de vast și variat.

Este singura mulțumire sufletească pe care am și urmărit-o. Asupra celui alt succes — material — nu insistăm, pentru simplul motiv că n'a intrat în preocupările noastre, căci dacă ne-am fi gândit și la el, Studiile și Documentele Literare nu mai vedeau lumina zilei.

Prietenul G. M. Vlădescu ocupându-se, în subsidiar, și de latura comercială a acestei colecții, scria undeva că editorul ei „este un nebun”. Ne pare rău că afară de Dumnezeu și cel ce semnează aceste pagini, a izbutit să știricească și altcineva, cât a fost necesar să purtăm pe umeri, pentru ca să se poată realiza apariția acestor patru volume și, prin comparație, să se poată bănuși de cât va mai fi nevoie până la cel de al XII-lea volum. Facem aceste destăinuiri, nu pentru a ne plânge, nici pentru a cerși vreun ajutor material, ci pentru a afirma hotărârea noastră din acest loc sfânt ca un altar, că înțelegem să ducem până la capăt lucrarea începută numai prin jertfa unei pasiuni desinteresate.

Ceeace însă n'a scos din sărite și o domoală fire moldovenească, sunt inconștientele dăscăliuri ale unor criticaștri și detractori, cari ei însiși neocupându-se toată viața decât cu despicarea unui fir de păr în patru, ne-au cârtit și ne-au cicălit și ne-au reproșat că n'am mai fi făcut și asta și ceea... La care le lăsăm lor să răspundă : că de ce n'o fac ei?... Că viața e scurtă și că drumul până la al nostru cel din urmă — al

XII-lea — volum, este încă lung de tot și că adesea pentru încreștarea unui singur rând se cere și trudă, și timp, și răsfoire a vrafuri de hrisoave.

Oricum, gândul biruinței va sta neclintit, în pofida tuturor greutăților, colecția proiectată se va realiza fără tocmeală și fără sminteală. Pentru această juruință rămâne mai departe cheazăș cel ce iscălește aceste rânduri.

Și acum „caută-te, cetitoriule, ca într'o oglindă, și te priveaște de unde ești, lepădând dela tine toate celelalte basne, câte unii au însemnat de tine, din neștiință rătăciți, alții din zavistie, carea din lume între oameni n'au lipsit nici odată, alții din buiguite scripturi și deșerte”.

I. E. TOROUȚIU

București
25 Decembrie, 1933.

INTRODUCERE

Cu ocazia comemorării centenarului dela moartea lui Goethe, între alte monografii și studii asupra vieții și operei poetului, se cita adesea interesanta colecție de rapoarte și scrisori de-ale contemporanilor, datorită lui Heinz Amelung și intitulată „Personalitatea lui Goethe”¹.

Pornind dela cele dintâi însemnări și mărturii ale copilăriei genialului poet, Heinz Amelung îl însoțește toată viața, dela cântecul de leagăn până la coborîrea sicriului în mormânt, cu relatările contemporanilor, cu scrisorile prietenilor sau adversarilor săi.

Pe măsură ce înaintezi în miezul documentelor, te situezi în centrul vieții marelui cugetător, și parcă o mână nevăzută a altui meșter cioplește în marmură statuia poetului, o conturează și desăvârșește înălțând-o așa cum valurile unei mări agitate se unesc într'o uriașă sforțare și creează spre înaltul cerului o superbă coloană, pentru ca apoi să cedeze cătușele moleculare și să accepte descompunerea. Durata imaginii și efectul ei stăruie în raport cu sensibilitatea și comprehensibilitatea individuală.

Deosebirea între acest gen artistic-științific de a ne

¹ Goethe als Persönlichkeit — Berichte und Briefe von Zeitgenossen — gesammelt von Heinz Amelung — Bd. I—III. — Im Propyläen-Verlag/Berlin — II. Aufl. 1925.

pune în contact cu viața reală și adevărată a scriitorului și între ciudățeniile noului sistem de romanțare, inaugurat de poligraful Emil Ludwig, care îl îmbracă pe Goethe în dantele, îl pudrează, îi așează pe-rucă și apoi ducându-l în fața unei oglinzi, îi face portretul reflectat de aceasta, — este evident o infidelă copie, o trădare în traducerea faptelor, este fotografierea mecanică a unui tablou creat de un celebru pictor. Adaosurile sau retușările nu fac decât să adâncească prăpastia între ficțiune și realitate, să acopere profunzimile sau să descopere inutilul, să întunece ce este luminos în viața și opera gânditorului și să lumineze ascunzișurile inerente unei vieți omenești. De aici confuzia vremelnică între istoria-știință și istoria-anecdotă.

Un mare teolog fiind odată întreat de un laic contrariat de numeroasele înfățișări ale lui Christ, care este chipul adevărat și felul de a fi fost și cugetat al Fiului lui Dumnezeu, a răspuns : „Christos este așa cum ni se arată El însuși în scriptură”...

Consacrând lui *Eminescu* 300 de pagini din această carte, vre-o sută în celelalte apărute și altele în cele ce vor să vină de aici înainte, în gândul nostru a fost, ca să lăsăm pe acest Christ al nostru, al Românismului întreg, să apară în fața cetitorului așa cum s'a arătat el însuși în scripturile lui și ale vremii sale : la începutul vieții înflăcărat, lumea fiind prea mică pentru marea sa putere de cugetare, îmbrățișând probleme universale, dintre cari unele abia acum au ajuns

a fi înțelese, altele așteptând alte generații, dela noi înainte ; agitându-se mai apoi în luptă cu viața, cu greutățile ei, și în urmă prăbușindu-se sub povara crucii suferințelor pentru păcatele altora, săvârșite pe când el încă nici nu era pe lume...

Și dacă vom încheia, poate, cu volumul al VI-lea epoca Junimii, cu aceasta nu vom fi voit să spunem că am fi epuizat materialul ei documentar, cu atât mai puțin acela care privește viața și opera lui Eminescu. Cu cât mai mult te adâncești în studierea reliquiilor poetului, cu atât mai variate și se pun problemele, cu atât mai bogat țînesc izvoare, care să-i accentueze actualitatea și să ofere probe ale genialității sale universale, așa încât nu fără semnificație este afirmația lui G. Bogdan-Duică: „Un temeinic studiu asupra vieții și operii lui Eminescu s'ar putea scrie abia după 50 de ani”. Astfel, bănuiala noastră din vol. I-ii al St. D. L. că poezia lui Eminescu „Atât de fragedă”... este dedicată *Mitei Kremnitz*, ar fi rămas totuși numai o simplă presumpție, susceptibilă de a fi combătută și răsturnată chiar, dacă nu ne-am fi bazat pe o nouă descoperire, scrisă în cartea lui Hermann Kienzl² și mai ales dacă în 1932 Al. Tzigara-Samurcaș, „fiul adoptiv” al doamnei Mite Kremnitz n'ar fi scos la lumină acele prețioase „*Amintiri fugare despre Eminescu*” și dacă ele n'ar fi fost date publicității (în Conv. Lit. 1932).

Credincioși principiului de a reproduce documentele

² V. St. D. L. I, 428/9.

în limba originală, ne-am adresat profesorului și omului de știință Al. Tzigara-Samurcaș, cu rugămintea de a ceda pentru această colecție textul original german. E locul și aci ca împreună cu cei ce se vor împărtăși de acest valoros dar făcut istoriei literaturii, să exprimăm savantului profesor și pasionatului descoperitor și păstrător de comori artistice românești toată recunoștința.

Am fost întrebați în mai multe rânduri, pentru ce dăm și traducerea textelor, unii opinând numai pentru original, alții numai pentru traducere. Răspundem : traducerea o dăm pentru cei cari nu cunosc îndeajuns limba germană (în Vechiul Regat și Basarabia), sau cea franceză (în Bucovina și Transilvania), iar la original nu putem renunța, fiind un principiu consacrat în știință, nu o inovație a noastră, de a da documentul în original. Apoi : aceste Studii și Documente Literare odată ce părăsesc teascurile tipografiei, se răspândesc aproape în toate centrele mari ale Europei ; ba, vr'o câteva exemplare trec și peste Ocean. Să judece așa dar sfătuitoarii noștri, dacă Francezii sau Germanii vor putea mai ușor lua cunoștință de cuprinsul unui interesant document, prezentat în traducere românească sau în limba lor... Așa se face că după originalul Mitei Kremnitz am reprodus și impecabila traducere a lui Paul Zarifopol, apărută în Convorbiri Literare 1932.

În paginile memorialistice ale Mitei Kremnitz se amintește foarte adesea despre o nuvelă a ei : „*Un caracter de artist*”. Până la apariția „Amintiri”-lor puțini vor fi bănuït și poate numai dintre cei mai ini-

țiați contemporani că acel „cârmător de artist” este al lui Eminescu. Cetinez memoriile autoarei germane, curiositatea cercetătorului se deşteaptă în dorința de a cunoaște portretul lui Eminescu zugrăvit de Mite Kremnitz. Drept corolar al amintirilor s'a reprodus după Convorbiri Literare acele pagini despre poet, redată în limba românească, după informația lui Al. Tzigara-Samurcaș de către Titu Maiorescu. Pentru unii poate ar fi de interes să știe că în original nuvela d-nei Mite Kremnitz apăruse încă înainte ca spiritul eroului ei să fi fost cuprins de înopțare (Lipsca 1881), iar tălmăcirea în românește, la 1885.

Nu este nici locul, nici rolul nostru de a desprinde din cadrul nuvelei germane chipul lui Eminescu și, supunându-l unei comparații cu realitatea, să fixăm limita dintre poezie și adevăr.

După acest capitol, care s'ar putea intitula „Eminescu și Mite Kremnitz” și căruia i s'a dat întâietate, publicându-se în fruntea volumului ca un preambul, urmează, în ordine cronologică, *Scrisorile lui Eminescu*.

Cea mai veche, pe care am găsit-o până acum, la Academia Română, pare a fi din 1869/70. Judecând după cuprins, putem presupune că a fost adresată redacției „Familia”, dacă nu cumva este numai un proiect de scrisoare. Nici într'un caz textul nu admite o datare după 1871. Ne îndreptățește această afirmație întâiu însuși cuprinsul și apoi, într'o măsură oarecare, ortografia. De aceea am și reprodus conceptul de scrisoare în ortogra-

fia originală cu u mut, consoane duble (attinge) ș. a. Știm din „Preceptele Verbale ale Junimii”, cari se publică în volumul de față, că procesul lui u afon și în general cel al stabilirii unei noi ortografii, a fost obiectul unor agitate discuțiuni în ședințele societății dela sfârșitul anului 1871 și că buclucașul u mut a fost decapitat în noaptea din 31 Decemvrie 1871. Dela această dată junimiștii se leapădă de satana, iar secretarul Junimii, A. D. Xenopol, redactând procesul verbal din noaptea aceea, până la rostirea verdictului de condamnare la moarte a lui u mut, scrie jumătate din respectivul proces verbal cu u mut, iar restul fără u mut.

Intr'o convorbire cu G. Călinescu, autorul studiului „Viața lui Mihai Eminescu” și al mult așteptatului volum asupra operei poetului, d-sa opina că numai ortografia nu poate fi cel mai sigur criteriu pentru datarea unui document și că la Eminescu adesea vine în ajutor grafia, caracterul scrisului, care uneori e mărunț și ascuțit, influențat de cel gotic, în anii dela Viena și Berlin, altă dată rotunjit. Firește că argumentul devine acceptabil, dela caz la caz, și cu aceleași riscuri ale argumentului ortografic, deoarece se știe că u mut n'a prea vrut să moară imediat, la ordinul Junimii, și că scrierea lui a stăruit încă mulți ani după modificarea ortografiei. Ni s'a întâmplat chiar să-l întâlnim în scrisul unor bătrâni, după 1900, și cunoaștem un profesor de sociologie, care și astăzi nu se poate debarasa de a scrie aquesta în loc de acesta.

Cel mai sigur criteriu pentru datarea acestei scrisori a lui Eminescu rămâne însuși cuprinsul ei, care

ne silește să facem legătură între ea și articolul poetului „Teatrul românesc și repertoriul lui”³, publicat în revista „Familia” a lui Iosif Vulcan, din Pesta, n-rul 2 din 18/30 Ianuarie 1870. Scris în stil vioiu, limpede și hotărît, așa cum Lessing învăța poporul german prin celebra Dramaturgie Hamburgesă, Eminescu pare să fi primit impulsul de a face severa critică a repertoriului teatral contemporan după citirea unui articol⁴ al lui Ioan Lepădatul (* 1844 — † 1878) în aceeași revistă. Ceea ce Eminescu spune în resumat prin scrisoarea adresată redactorului „Familiei”, se găsește pe larg în articolul menționat. Ideea conducătoare este de altcunum aceeași care l-a stăpânit în toate acțiunile vieții, ca și în opera sa poetică, politică sau de preocupări culturale: afirmarea etnică în cea mai desăvârșită formă estetică și cu cel mai pronunțat fond etic. Adevăratul izvor de inspirație nu poate fi găsit decât în popor, „în luptele sale, în simțirea sa, în puterea sa demonică și uriașă, în înțelepciunea sa, în sufletul său cel profund”. Eminescu analizează „averea noastră dramatică” și arată că până și „comediile d-lui V. Alecsandri”, cu excepția a câtorva, deși „pline de spirit”, sunt „însă pline partea cea mai mare și de imoralitate”, străine de sufletul și cugetarea românească. Iar comediile „d-lui M. Millo întrec” în frivolitate chiar pe Alecsandri, cele ale lui Pantazi Ghica abundă în frazeologie franceză și în locul caracterelor își se prezintă păpuși, cari nu exprimă cuget-

³ Reprodus de I. Scurtu în: M. Eminescu „Scieri Politice și Literare”, București 1905, pg. 55—63.

⁴ „Familia” 1869, nr. 42, pg. 493, cit. apud. I. Scurtu.

tări și nu conduc acțiunea, ci te scufundă într'un chaos de fraze. Nici Bolintineanu nu scapă de judecata lui Eminescu. Drama lui Hasdeu „Răsvan și Vidra” este bună „în cele mai multe privinți”. Urmează apoi piesele cari după Eminescu ar merita într'adevăr să se reprezinte, „pentru că au poezie, sunt lucrate cu conștiință multă și cu talent mult, deși adevărul [istoric] nu e tocmai păzit pretutindenea. Acestea-s: drama „Rienzi” a lui Bodnărescu, dramatizarea destul de nimerită a romanului lui Bulwer și drama „Grigore-Vodă” a lui Depărățianu, o genială aruncătură pe hârtie”...

Pentru a se putea alcătui un repertoriu național al teatrului nostru, Eminescu recomandă să se înceteze cu proastele traduceri ale unor piese franceze și nemțești frivole și lipsite de adâncime și să ne folosim de împrejurarea că poporul nostru este încă „virgin și necorupt de veninul acelor farse”, să ne dăm silința a cunoaște „creațiunile geniilor cu simțiminte mari, nobile și frumoase, cu idei sănătoase și morale”. Ca modele ni se citează Shakespeare, apoi dramaturgii spanioli, „și un autor norvegian, Românilor poate prea puțin cunoscut, Björnstjerne Björnson, care întrunind mărire și frumuseță, curățenie și pietate adevărat creștină, se ridică cu totul din cercurile cele exclusive numai ale unor clase ale societății până la abstracțiunea cea mare și proteică a poporului”. Sau: „dacă cineva se simte anume dispus să trateze materii tragice ori comice din poporul țaran, îi recomandăm de model pentru cea [d]intâi sublima dramă a lui Frie-

derich Hebbel: „Maria Magdalena”, pentru cea de a doua comediile cele populare ale poetului danes Holberg”.

Cine citește articolul lui Eminescu despre repertoriul teatrului românesc și scrisoarea pe care îndrăsnim a o data 1869/70 (v. pg. 78 din acest vol.), trebuie, credem, să le racordeze, pentru că sfârșitul scrisorii este ca un leitmotiv al articolului: „Teatru național! Nume frumos, dar care sună a batjocură, acolo unde nici nu există. Teatrul național nu împrumută dela alții, ci are materiale din modul de a cugeta și din poezia națională”. Scrisoarea, ca și articolul publicat în „Familia” sunt scrise probabil în Viena, căci: „In toamna anului 1869, cam pe la sfârșitul lui Septemvrie, Eminescu pornia spre scaunul cesaro-crăesc, părăsind pentru totdeauna cușca de sufler, pe actori și pe juna Eufrosină”⁵.

Serbarea dela Putna din 1871 a fost un mare act istoric, fără exagerare preludiul simfoniei marțiale din 1916 — 18, cu finalul ei glorios. Eminescu, dacă nu este chiar inițiatorul marelui manifestații politice a tuturor Românilor adunați la mormântul lui Ștefan cel Mare, în tot cazul trece printre cei dintâi organizatori și însuflețitori pentru asigurarea izbândeii celei mai îndrăznețe idei, care avea să se înlăptuiască sub ochiul vigilant al unei stăpâniri străine.

Intre doi profesori universitari din Cernăuți — *L e c a M o r a r i u* și *T e o d o r B ă l a n* — s'a iscat un duel științific în ceea ce privește inițiativa serbării dela

⁵ G. Călinescu. *Viața lui Mihai Eminescu*, pg. 170.

Putna. Primul, Leca Morariu, aduce argumente, pe temeiul cărora paternitatea serbării trebuie atribuită lui Eminescu⁶, pe când Teodor Bălan vrea să găsească germinarea ideii unui congres pan-românesc, printre studenții români din Viena, încă înainte de sosirea poetului la studii în capitala Austriei. Câtă vreme însă lipsește documentul, presunția nu dăreamă concluzia care rezultă din dovezile scrise. Să ne fie deci îngăduit să intervenim în polemică, pentru susținerea tezei lui Leca Morariu, că într'adevăr Eminescu poate fi considerat inițiatorul serbării dela Putna, și vom interveni cu o singură întrebare: Cine altul, afară de Eminescu, n'ar fi trâmbițat în toată lumea, reclamându-și paternitatea unui gând, care s'a realizat atât de măreț și a avut răsunete câteva decenii? Eminescu n'o putea spune, fiindcă modestia sa nu-i permitea. Dar alții, al căror capital intelectual nu le dădea certitudinea perpetuării numelui dincolo de mormânt, pentru ce oare nu și-ar fi reclamat o operă — cea dintâi unire sufletească, ideală, a Românilor de pretutindeni, dacă le-ar fi aparținut? Apoi, mărturia lui Slavici (în *Amintiri*, pg. 45), el însuși un colaborator foarte activ la organizarea și buna reușită a congresului, cum poate ea oare fi pusă la îndoială? Sfătos cum e Slavici în aducerile sale aminte, nu înțelegem ce l-ar fi putut determina să nu ia firul amintirilor mai din urmă, și pentru ce n'ar fi atribuit paternitatea ideii altui personaj, dacă ar fi existat în realitate?

⁶ Junimea Literară 1932, XII, 456—457 și Buletinul Mihai Eminescu 1932 III 200.

Când Slavici își tipărea paginile memorialistice, opera și gloria lui Eminescu n'avea nevoie de o foaie de laur mai mult, dacă nu i-ar fi aparținut. La acest argument, numească-se de ordin speculativ, se adaugă întreaga atmosferă a articolelor politice scrise și publicate de Eminescu (Varro) până la serbarea dela Putna. Ele sunt ecouri anticipat receptate: „Era pe când nu s'a zărit"... Este același strigăt de alarmă, sunt aceleași goarne cari sunau simbolic trezirea pe colinele și văile Putnei lui Ștefan cel Mare, în Moldova, Țara Românească, Ardeal și Basarabia. Cine citește: „Să facem un congres”⁷, „In unire e tăria”⁸ și „Echilibrul”⁹, retipărite recent de cătră D. Murărașu¹⁰, apoi cine știe sbuciumul lui Eminescu în țară pentru a determina campania de presă, care să susțină ideile congresului dela Putna, cu prilejul împlinirii a 400 ani dela zidirea mănăstirii, — nu poate sta la îndoială că o astfel de idee mare, de înfăptuire a unității naționale, sufletești înaintea celei politice, nu putea să pornească decât dela E m i n e s c u. Data fixată pentru 1870 fu zădărnicită de războiul franco-german. In cel dintâiu apel (Martie 1870) nu lipsește Eminescu. In 1871 ideea nu numai că nu e abandonată, ci reluată și numele lui Eminescu figurează pretutindeni. Il vedem la 3 August 1871 în Cernăuți, la 6 August în Ipotestii, la 11 August din nou la Cernăuți, până n'a văzut cu ochii la Putna: „O adunare numeroasă de Români din toate provinciile române însuflețită de

⁷ „Federațiunea”, 17/5 Apr. 1870. — ⁸ Ibid., 22/10 Apr. 1870. —

⁹ Ibid., 22—29 Apr. 1870. — ¹⁰ In: M. Eminescu, Scrieri politice, / Clasicii Români Comentați, Scrisul Românesc, Craiova, pg. 3—30.

unul și acelaș spirit, podoaba, frumusețea și sublimitatea serbării..." (v. acest vol. pg. 80). Pentru ce așa dar Eminescu, Eminescu și iarăși Eminescu? Ceilalți membri se schimbă, însuși președintele N. Teclu din 1870 cedează locul lui I. Slavici la 1871, numai Eminescu rămâne până la realizarea ideii. Ni se va răspunde că Eminescu avea obligația să se intereseze, fiindcă era secretarul congresului. Dar pentru ce Eminescu secretar și nu celălalt (?) inițiator?

În orice adunare de oameni, mulțimea se manifestă demn numai dacă are parte de un om, un cap, care să știe ce vrea și să vrea ce știe. O minte ca a lui Eminescu nu putea trece prin România Jună fără să lase ecouri de însuflețire și fulgerări în noaptea sentimentelor adormite: Grandioasa manifestare de cea mai subtilă și înverșunată iridență politică dela Putna, afirmarea unității naționale, în timpul când se punea în joc soarta dualismului austro-ungar.

„Și oare oamenii cei mari ai României” — scria Eminescu lui Dumitru Brătianu, în preajma serbării — „nu-i vedem urmărind cu toții, cu mai multă ori mai puțină claritate un vis al lor de aur, în esență același la toți și în toți timpii?” (v. pg. 84).

Tot din acest timp de înflăcărată intrare în viața publică și participare activă la cele mai însemnate acte de afirmare a ideii naționale pare a fi articolul lui Eminescu „*Naționali și Cosmopoliții*”, pe care l-am datat 1871. Ca și când colțul unei perdele, care acopere agitațiile și vrăjmășiile generației de acum șase decenii,

s'ar ridica în chip discret și ne-ar permite să ne furișăm privirea printre culisele vremii și să observăm oamenii cu toate virtuțile și slăbiciunile lor. Impinși de curiozitate, prindem în raza ochiului scene furtunoase din ședințele societății „România Jună”, în cari tineretul impetuos, așa cum e normal să fie, dacă nu este atins de microbul degenerării, se dovedește cel dintâiu capabil să se adapteze noilor idei și să lupte pentru răspândirea lor. Nici acolo, în Viena, direcția nouă a lui Titu Maiorescu n'a fost cruțată de vehemente atacuri. Când la 1932 apăreau în „Convorbiri Literare” însemnările zilnice ale conducătorului Junimii, Perpessicius evidenția grija mai mult decât părințească a lui Maiorescu față de Eminescu, peste al cărui spirit coborîse în 1883 grozava întunecare. În „Naționali și Cosmopoliții” poetul fixează chiar dela începutul vieții sale publice principii politice, culturale, estetice, dela cari nu s'a abătut niciodată și la cari nu poate abdica evoluția firească a unui popor, dacă vrea să-și asigure existența. Din propriu impuls și convingere adâncă Eminescu susține cu toată energia și pune în adevărată lumină ideile sănătoase ale direcției noi, inaugurată de Maiorescu, pe care poetul o sintetizează lapidar în câteva cuvinte: „naționalitatea în marginile adevărului”. L-am văzut și altădată pe Eminescu intervenind pentru apărarea lui Maiorescu, invinuit pe nedrept de plagiatul „Logicei” sale. Gestul nu era decât continuarea aceleiași linii de conduită, pe care o găsim în „Naționali și Cosmopoliții”. Se știe că în timpul pregătirilor serbării dela Putna, îndrumătorul spiritual al „Junimii”, Maiorescu,

avusese de înfruntat reproșul c'ar fi cosmopolit și i se contesta oarecum dreptul de a figura printre animatorii congresului. Eminescu ia atitudine fățișă împotriva defăimărilor lui Maiorescu și afirmă că acel cuvânt greu de cosmopolitism, aruncat în fața oamenilor „cari se interesează de toate chestiunile vitale ale națiunii noastre”, pornește numai din partea adversarilor de rea credință sau neînțelegători ai noului curent. În țara noastră, ca și'n oricare stat cu pretenții de viitor, cosmopolitismul nu poate fi decât o simulație și se practică numai de „străinii cari au interese personale”, mascând astfel intențiunile lor adevărate și evitând „periclitarea intereselor lor individuale”. În literatură, cultură, știință și în politică poate dăinui numai principiul fundamental al „tuturor lucrărilor d-lui Maiorescu”: etnicul în limitele eticului și esteticului. Poesia urită nu devine frumoasă, știința falsă nu devine justă, dacă sunt înconjurate de nimbul național. Dar, „din acest principiu fundamental s'au tras apoi cu intențiune concluziuni false și publicul este în eroare în privința adevărului. Tocmai în concluziuni false și imposibile, în răsuțirea vorbelor, în mistificare, c'un cuvânt în rea-credință consistă gloria celor mai mulți dintre contrarii lui Maiorescu, căci într'astă privință suntem în genere foarte inventivi. Așa s'a zis, că [Maiorescu] cere egala îndreptățire a jidanilor (fiind justă). Dar nu-i adevărat c'a cerut-o, cum nu-i adevărat că o asemenea faptă e justă. Nu poate fi just de-a lăsa mână liberă asupra populațiunii întregi unor oameni, căroră religiunea lor (Talmudul) le ordonă de-a urî și înșela pe creștini. Invoit n'a fost

nimeni cu modurile de deslegare a chestiunii israelite" (90—91).

Testamentul politic, cultural și poetic al lui Eminescu devine un deziderat național și, cu excepția împărțirii latifundiilor și înzestrarea păturii țărănești cu pământ, toate celelalte probleme își păstrează actualitatea și cer cu atât mai imperios o dreaptă deslegare, cu cât mai îndrăzneți se arată cosmopoliții noștri contemporani, așa în cât poporului românesc i s'ar putea striga: „înapoi spre Eminescu", prin adâncirea operei sale, la cunoașterea idealului nostru.

Cu scrisorile VII—XII din anii 1871/3 îl însoțim pe poet în mijlocul familiei, unde ni se permite să privim mai de aproape pe Eminescu - omul. — De-o sinceritate barbară, chiar și față de tatăl său, nu lipsit însă de respect, față de frați iubitor, de o înduioșătoare gingășie cu soră-sa Henrietta, care mai târziu, după vr'o 15 ani, avea să-l ajute în calvarul durerilor, cu un devotament supra-omenesc. „Ascultă" — scrie Mihai către Henrietta — „pentru că am să-ți spun ceva, dar să fie în taină. Am auzit că tu dorești ceva, și că nu spui nimănui ceea ce dorești. Acum te întreb: nici mie nu? Te rog să-mi scrii, ca să știu cel puțin eu — închide scrisoarea frumuseț și mi-o trimite fără s'o știe nimeni — vom vedea atunci ce lucru mare e" (pg. 98). Câtă deosebire între tonul acestei scrisori, care este a unui om matur, plin de sănătate, adresată unei copilandre — păpuși, și între cel dela 20 April 1880! —

După 6—7 ani Henrietta invitându-l pe Mihai să vină la Iași, acesta îi răspunde: „Iartă-mă, puiule, că nu pot veni după chemarea ta la Iași...”, -pentru că e bolnav trupește și mai mult încă sufletește. „Poate la toamnă... Dar să nu mai vorbesc, nu de toamnă, ci nici de ziua de mâni... Lumea-i schimbăcioasă și toate visurile noastre și nădejtile sunt făcute, ca să se spulbere în vânt. Toamna anului e una pe an, apoi 'i urmează primăvara. Toamna vieții vine fără să știi când, nici de unde... numai vezi că totul a trecut pentru a nu se mai întoarce. Și-apoi se simte omul bătrân, foarte bătrân. și ar vrea să moară. E mult de atunci, Harietă, de când eram mici de tot și ne spuneau moșnegii povești. Povești sunt toate în lumea asta”.

Când Eminescu scria atât de bătrânește, avea 31 ani.

Ca informație, scrisorile dintre 1871—1873 ne aduc amănunte, cari n'au scăpat din vedere biografilor poetului. La 16 Decembrie 1871 Mihai răspunde din Viena lui Șerban asupra costului unui „aparat de fardașățiune” (contra paralizei nervilor). Era necesar acest aparat pentru vr'un membru al familiei, sau avea nevoie de el Șerban, care practica medicina? Acasă la părinți se găseau Mateiu, Henrietta, paralizată de picioare dela vârsta de cinci ani, și Șerban, pe care mai târziu, la 1873 îl întâlnim în Berlin, unde se află și poetul. Dar, frații se văd foarte rar, fiindcă „Șerban locuiește departe de mine”.

Scrisorile din Charlottenburg (Berlin) dela 1874 către Titu Maiorescu, față de care Eminescu își exprimă îndoiala de a primi catedra de filosofie la Universi-

tatea din Iași, ni-l arată pe poet în plină maturitate și luminează latura filosofică a gândirii sale. Deși traducător al unei părți din „Critica Rațiunii Pure” a lui Kant, cu care probabil profesorul Eminescu avea să-și inaugureze prelegerile universitare, totuși el nu poate fi socotit printre discipolii filosofiei kantiene. Dimpotrivă, era un convins adept al lui Schopenhauer. Se știe doar că agnosticii lui Huxley, dela care se încetățenește și cuvântul agnosticism, au fost unii naturaliști, Immanuel Kant, și cei mai mulți dintre kantieni. „Αγνωστος” înseamnă necunoscut, nerecunoscut, adecă punctul de vedere filosofic, după care se contestă existența metafizicei și recunoașterea ei ca știință. Ori, a contesta caracterul filosofic după metafisica schopenhaueriană operei lui Eminescu și a-l numi pe Eminescu „discipol al filosofiei lui Kant”, sau a-l crede și kantian și schopenhauerian în acelaș timp, înseamnă a nu cunoaște pe tustrei: nici pe Kant, nici pe Schopenhauer, și nici pe Eminescu. Singur faptul de a fi încercat să tălmăcească în românește o parte din cea mai de seamă scriere a filosofului dela Königsberg, nu îndreptățeste pe nimeni să-l înregimenteze între adepții lui Kant ¹¹.

¹¹ Sarcina aproape supra omenească de a ne da o traducere completă a „Criticii Rațiunii Pure” și-a luat-o un reputat specialist: profesorul dela Universitatea din Cernăuți Traian Brăileanu, Immanuel Kant / Critica Rațiunii Pure / traducere însoțită de o schiță biografică și o prefață. (Editura Casei Școalelor / București 1930 / Tipografia „Bucovina” I. E. Torouțiu, București).

Fără îndoială că în domeniul încetățenirii capo d'operelor străine, credincioasa tălmăcire a lui Traian Brăileanu și frumoasa versiune a lui Alexandru Marcu (Purgatoriul lui Dante), sunt tot ce constituie o adevărată mândrie și cucerire a științei și literaturii românești de după războiu. Înainte de toate ne putem bizui pe ele, ca și pe textele originale.

În scrisoarea către o revistă germană (pg. 114 — 115), pe care credem nimerit a o data tot cu 1874, fiind că este aceeași atmosferă din epistolele adresate lui Titu Maiorescu, Eminescu se declară pe față învățăcel al lui Schopenhauer, prin apologia ce o face celebrului filosof.

Tot față de Maiorescu insistă, la 5 Februarie 1874, asupra redării ideilor schopenhaueriene în cursurile, pe cari Eminescu avea să le țină la Universitate și susține că „metafisica lui Schopenhauer este exactă în împărțirea lumii ca voință și reprezentare”, că „filosofia dreptului, de stat și a istoriei sunt indicate numai la Schopenhauer și că cheia unei expuneri adevărate a acestora este cuprinsă în metafisica sa” (pg. 102/3).

Dar, rostul acestor pagini nu este să prezinte diferite aspecte ale operei poetului, ci să atragă atențiunea asupra unor chestiuni esențiale din cuprinsul volumului. De aceea, scrisorile din 1874 trebuie cetite în întregime și studiate, și desigur că cei chemați să alcătuiască o istorie a filosofiei românești, se vor opri cu temeiul la problemele puse de poetul-filosof și le vor lămurii cu mai multă competență de cum am pute-a face noi.

Un abil născocitor de fraze spunea odată că redactarea Studiilor și Documentelor Literare păcătuiesc printr'o greoaie pedanterie, caracteristică științei germane. Se poate. A atribui însă metodei franceze spiritul volatil și loquace, în care se alcătuesc unele lucrări după gustul preopinentului nostru, ar fi să ne facem o ciudată părere despre ceea ce reprezintă aproape jumătate din cultura și civilizația lumii. Și ca să nu ră-

tăcim prea mult în abstracțiuni, vom cita doar două exemple tipice, și aceasta nu pentru autobalonare, nici pentru a lovi sau supăra pe cineva. Căci am ținut dela început, ca aceste documente să rămână în atmosfera lor de pietate și de aceea întotdeauna ne-am silit să îndepărtăm dela noi ispita de a indispuce sau măhni pe cineva. Și mai de ales aminte ne-a fost a d e v ă r u l. Pentru a nu întrista deci pe acest oropsit personagiu, vom da exemple de greoaie pedanterie germană așezate în fața exuberanței și spontaneității, n'o să-i spunem franceză, ci — inconștiente :

În epistola din 5 Februarie 1874 Eminescu scrie lui Titu Maiorescu : „Wenn nun wirklich einem Mitgliede der kritischen Richtung die Leitung unseres Unterrichts wesens anvertraut werden sollte, so möchte ich vorläufig um eine andere Art Aushilfe bitten, welche mir Zeit u[nd] M u s s e wiedergeben könnte, welche ich unter dem nunmehrigen bürocratenseeligen Titular eingebüsst habe“ (pg. 102). Traducerea corectă a acestui pasagiu este : „Și dacă într'adevăr conducerea școalei noastre va fi încredințată unui membru al direcției critice, atunci aș ruga deocamdată altfel de ajutor, care mi-ar putea da timp și răgaz, pe care nu le-am avut sub actualul titular birocratic“. Pentru traducătorul scrișorilor lui Eminescu din ediția „Operele Complete“, apărută la Iași în 1914, cu prefața lui A. C. Cuza : „Zeit u[nd] Musse“ înseamnă : „timpul și muza pierdută“. Ca să nu se creadă că fantasmăm sau denaturăm lucrurile, vom reda pasagiul cuvânt cu cuvânt : „Acum dacă într'adevăr va fi încredințată conducerea școalei noastre

vre-unui membru al direcției critice, atunci ași ruga de-o-camdată pentru un altfel de ajutor, care mi-^{ar} putea reda timpul și muza pierdută, sub actualul titular biroocratic” (pg. 653). În aceeaș ediție, pe paginile 654/5 se publică traducerea scrisorii lui Eminescu din 7 Mai 1874, adresată tot lui Maiorescu. La sfârșit poetul dă o listă de cărturari distinși, cari ar fi în stare să contribue la înviorarea și ridicarea nivelului nostru cultural. În post-script Em. recomandă pe Nicolae Oncu, despre care spune că este un învățat în adevărata accepțiune a cuvântului, are însă un cusur și anume: este de altă culoare politică: „...ist jedoch—r o t h”. Traducătorul din ediția A. C. Cuza spune despre Oncu că: „Știe foarte multe și studiază fără preget, e însă (notat numai) cu — r o ș”. Precum se vede traducătorul n’a înțeles că roșu înseamnă liberal, așa cum erau porecliți liberalii pe atunci, și neputând da cetitorilor altă explicație, a completat textul lui Eminescu, punând adaosul între paranteze și afirmând că Oncu este așa cum este, însă „e (notat numai) cu roșu”. Iată-ni-l, așadar, pe Eminescu transformat într’un meschin profesoraș, care judecă oamenii și știința lor după bile albe, roșii, negre. N’am vrea să facem retorism, însă cazuri similare sunt atât de frecvente în istoria literaturii noastre, încât se pretează la pagini întregi de glose și umor. Și astfel dacă Musse se metamorfozează în m u z ă p i e r d u t ă, iar liberalul obține numai bilă roșie la examenul traducătorului trădător și fals colaborator al poetului, atunci pentru ce n’am stărui și noi în greoaia pedanterie științifică germană?

Dacă ar fi posibil ca Eminescu să-și vadă astăzi ideile denaturate și amputate, ar izbucni probabil în gestul cunoscut față de un lăutar, care altă dată vulgariza, pe coarde, textul unui delicat cântec. Poetul a fost neînduplecat de câte ori i se propunea o modificare. În scrisoarea din 6/18 Dec. 1876 Titu Maiorescu propunea lui N. Gane unele schimbări pentru nuvela sa „Cânele Bălan”, pentru „Moș Nichifor Coțcariul” al lui Creangă și pentru „Strigoi” lui Eminescu. Cei doi acceptă sugestia lui Maiorescu, singur Eminescu rămâne la punctul său de vedere și nu modifică nimic din ceea ce apucase să scrie¹². Și în acest volum ne stă la dispoziție o dovadă că Eminescu nu admitea inmixțiuni străine. Iată ce scrie poetul, probabil la 1878, lui Iacob C. Negruzzi : „Deci trimit această coală de versuri, făcând trei rugăminți cât se poate de stăruitoare, a căror împlinire voiu privi-o totdeauna ca un deosebit prieteșug :

„1) Să nu se schimbe o i o t ă din ceea ce am scris, căci îndată ce ies tipărite cu iscălitura mea, răspunderea greșelilor mă privește pe mine; 2) să se tipărească tustpatru de o dată; 3) să nu aibă în marginea puținții nici o greșală de tipar”¹³.

Scrisoarea XIX (pg. 114—116) am datat-o cu 1874, din motivele arătate mai înainte. Și G. B o g d a n - D u i c ă opinează¹⁴ că ea este din timpul studiilor dela Berlin 1872—4. D. Murărașu, citându-l pe G. Bogdan-Duică, este de părere că textul conceptului publicat de noi,

¹² St. D. L. III 178 și urm. — ¹³ St. D. L. IV pg. 135. — ¹⁴ Buletinul Mihai Eminescu, G. B.-D.: Eminescu și Germanii, 1930 I 34 și urm.

între paginile 114—116, ar fi „din epoca studiilor lui Eminescu la Viena”¹⁵ (1870), ceea ce e greu de crezut, deoarece preocupările lui Eminescu în Viena erau de altă natură decât cele din Berlin. Unele dintre concepțiile lui Eminescu aflate la Acad. Rom. sunt atât de greu de descifrat, pe cât de clare și lizibile sunt scrisorile sale. De aceea, este aci locul să mărturisim că, la cetirea manuscriptului 2255, filele 291—292, ne-a fost de mare ajutor G. h. B o g d a n - D u i c ă, deși pe alocuri noi am crezut că trebuie să cetim altfel, decum cetise distinsul profesor. Și în general, când e vorba de manuscriptele lui Eminescu, nu există pagină, pe care să n’o fi văzut G. Bogdan-Duică. Aproape toți călcăm pe urmele cercetărilor lui și numai puțini înțeleg că este mai științific a cita un nume ca al lui Gh. Bogdan-Duică în istoria literaturii române, decât a simula originalitate.

Scrisorile dela Berlin ne aduc și amănunte familiare. Întâiu o atitudine foarte energică a lui Mihai față de tatăl său: „Dacă nu ți-am scris până acuma — cauza a fost neîncrederea cu care întâmpini orișice voință proprie a oricărui din fiii Dumitale, neîncredere augmentată de privirea formalistă ce o ai despre lume, după care orice om care nu caută de cât a chivernisi după cum o numești D-ta, trebuie să fie un om de nimic. Ești un părinte nenorocit — adevărat. Dar ești nenorocit mai mult pentru că vrei ca fiecare să trăiască și să-și măsoare pașii după cum dorești D-ta. Când

¹⁵ D. Murărașu: M. Eminescu, Scrieri Politice etc. pg. VII.

vorbești de frații mei, se poate că ei ți-or fi greșit — căci ei poate te-au înșelat, poate ți-au spus lucruri ce nu erau — eu nu-mi aduc aminte să fi păcătuit decât prin o extremă iubire de adevăr, și de aceea 'l spun și acum a" (pg. 119). Apoi, prin scrisoarea XXIII Mihai îl anunță pe tatăl său că „Șerban e alienat" (4/16 Noem. 1874), câteva zile mai târziu că „Șerban a murit" (pg. 125), și cere să răspundă, dacă are de luat vre-o hotărîre în privința înmormântării (pg. 128).

La rapoartele revizorului școlar Eminescu publicate de I. Scurtu în „Scrieri Politice și Literare" se mai adaogă acela de subt nr. XXVII (pg. 128), pe care ni l-a dat romancierul G. M. Vlădescu, iar noi l-am trimis Academiei Române. Tot în această categorie intră și rapoartele XXVIII și XXIX, pe cari Leca Morariu le publica mai dăunăzi în Buletinul Mihai Eminescu¹⁶. Originalele lor se găsesc la Muzeul Etnografic al Școlii Normale de Invățători „Ștefan cel Mare" din Vaslui. Credem însă că locul lor ar fi mai nimerit la Academia Română, unde din pietate pentru poet și înlesnirea cercetărilor, ar trebui să se concentreze tot ce poate contribui la cunoașterea vieții și luminarea operei lui Eminescu.

Afecțiunea poetului pentru Veronica Micle deschide un nou capitol în Studii și Documente Literare.

¹⁶ Constantin Capră, Două documente dela revizorul Eminescu, Anul III 1932, pg. 197—199.

Aceste epistole de dragoste se termină deodată cu viața spirituală a nefericitului poet, care în Decembrie 1888 scria Veronicăi Micle: „Ar fi o zi de sărbătoare, ar fi o mare plăcere ca să vii la Botoșani, să mă vezi unde sunt bolnav, și din minut în minut îmi aștept sfârșitul, căci pentru societate sunt de mult mort” (pg. 168). Răzleț, ele au mai fost publicate de N. Zaharia, Octav Minar și utilizate de G. Călinescu în monografia „Viața lui Mihai Eminescu”. Intre dânsule însă și-au reclamat locul și altele, potrivit principiului cronologic, pe care l-am adoptat. Astfel corespondența cu Iacob C. Negruzzi, cu membrii familiei, hărțuelile cu autoritățile din vremea revizoratului școlar, sau a slujbei de bibliotecar, demisia dela „Curierul de Iași” ș. a. În timpul bolii (1883 etc.) mania persecuției îl face să-și amintească de haiducul Sărdariu, a cărui baladă o prinsese altădată din gura poporului. Astfel, scrisoarea LI care se găsește între hârțile poetului, trebuie pusă în legătură cu activitatea lui folkloristică, de oarece însemnări despre haiducul Serdariu mai sunt în ms. 2308 ff. 39 v.—40 v., iar la f. 64 v. există un fragment cu versurile:

„Iarna strâng bani împrumut
„Din casele înseminate,

Sunt toți băeții mei
Și Serdariu între ei.

Eminescu se plânge în scrisoarea aceasta plină de incoerențe — pe care probabil n'o fi trimis'o nimă-nui — că e luat drept banditul Sărdariu, cu al cărui nume o și semnează. Acesteia îi anexează, ca foileton, sub titlul „Marele vestit banditul Sărdariu”, întreaga baladă haiducească. Deși scrisă în proză ritmată, ba-

lada pare să nu dateze din timpul bolii poetului. Textul va fi fost prins pe hârtie altă dată, și după acest text în proză ritmată, va fi transcris balada în versuri „Serdariu”, care de asemeni se află între ms. poetului și pe care o reproducem la scrisoarea LI, nota 125. Cine s'a ocupat cu folklorul, știe cât de anevoie e să reproducă textul în ritmul vioiu al dictatului, încât în mod obișnuit punctuație, ortografie, aranjament de versuri, nu intră deloc în preocupările folkloristului, în momentul când, în fața poetului popular, toată ființa aceluia se transformă într'un extrem de sensibil receptor.

Pentru studierea acestui capitol trebuie văzute: ms. 2808, ff. 39 v.—40 v., f. 64 v. și ms. 2255, ff. 424—433.

Cu pagina 168 din acest volum încheem scrisorile lui Eminescu, iar de acolo înainte urmează cele către Eminescu sau despre dânsul. Ele trebuie conexe cu cele dintâi și, într'o măsură oarecare, am atras atențiunea cetitorilor prin note. În cea mai mare parte însă trebuie să intervină memoria și spiritul de inițiativă din partea fiecăruia.

Cu scrisoarea lui Titu Maiorescu din 17/29 Ianuarie 1874, prin care acesta îi propune lui Eminescu să accepte catedra de filosofie la Universitatea din Iași, intrăm în partea a doua a lucrării. Poetul răspunde în limba germană — deși Maiorescu îi scrisese românește — într'o impecabilă, clasică germană. Probabil fiind vorba de noțiuni și expresii filosofice, Eminescu se folosește de germană, unde le găsea mai lesne și le avea la îndemână pentru a-și exprima concis și clar ideile, limba

română îngăduindu-i doar o perifrazare. Dealtcum poetul se și plânge că lipsa termenilor științifici românești, îi va da mult de lucru la pregătirea cursurilor.

Scurt înaintea acestui schimb de scrisori, partidul lui Maiorescu, așa numit al „b e l f e r i l o r”, ajunsese la conducerea statului, căci în 9 Ianuarie avem guvernul Lascar Catargiu cu Vasile Boerescu la externe și ad interim la culte și instrucția publică până 7 Aprilie, când creatorul „direcției critice” îi ia locul, pe care apoi îl ocupă până la 30 Ianuarie 1876. După această dată se face schimbarea prin P. Carp.

Caracteristică este delicatețea care se degajează din scrisorile lui Maiorescu, modul cruțător de a face propuneri practice, grija de a nu atinge susceptibilitatea poetului, căruia îi cere mai întâiu diploma de doctor, nu ca o dovadă de capacitate, ci doar pentrucă această diplomă ar fi mijlocul sigur și incontestabil de reușită și „pentrucă numirile ce le fac trebuie să fie absolut corecte, din punct de vede al legilor țării”; iar banii oferiți lui Eminescu, pentru a-i înlesni șederea în Germania, până la obținerea titlului de doctor, îi consideră drept avans din viitorul salariu de profesor. Ceea ce totuși nu l-a cruțat pe fostul ministru Maiorescu de procesul cu acuzația de a fi risipit banii statului în favoarea partizanilor politici.

Deci, ajutorarea unui I. Slavici, A. D. Xenopol, Eminescu, la studii în străinătate — fie chiar din banii statului — însemna în politicianismul lipsit de scrupule, atunci ca și astăzi, o armă împotriva unui adversar. Istoria poate ierta orice, nimic însă nu trebuie să uite.

„În orice caz, te rog să vezi și în această întrebare — cum stai cu doctoratul — un semn de atențiune și considerare ce o avem toți cei din cercul nostru pentru D-ta; asemenea cuvinte ar fi de prisos pentru alții, căci ei ar simți dela sine ceea ce se cuprinde în ele; dar pesimiști de felul D-tale trebuie, poate, să fie din când în când deșteptați din visul prea concentrat al microcosmului lor interior și îndreptați în atenția lor spre legăturile intime, ce-i unește noile încercări de viață în patria comună” (pg. 169).

Profund cunoscător al sufletului omenesc — și în deosebi al lui Eminescu — întrebarea repetată acum, cu privire la doctorat, Maiorescu o prezintă și ca „un semn de atențiune și considerare” a tuturor chiar — deci, te vrem aici, ocupând catedra și insistăm pentru această formalitate — iar mai apoi, acel „poate” atât de cruțător, „pesimiști de felul D-tale trebuie, poate, să fie din când în când deșteptați”, nu e decât expresia unei finețe de cea mai înaltă aristocrație sufletească.

Dacă I. Grămadă, în contribuțiile sale la studiul vieții și operei lui Eminescu¹⁷, publicate în „Mitteilungen des rumänischen Instituts zu Wien” de sub conducerea romanistului Wilhelm Meyer Lübke, aduce documente autentice cu privire la viața studentului Eminescu din Viena, cursurile ce le-a urmat, activitatea în România Jună, precum și amănunte tot atât de documentate din lunile de suferință în sanatoriul din Ober-

¹⁷ În ediție separată: Dr. I. Grămadă, Mihail Eminescu, Heidelberg 1914.

Döbling lângă Viena, la finele anului 1883 și începutul lui 1884, atunci, din timpul studiilor dela Berlin, I. V. Pătrășcanu ne dă informații precise asupra poetului, aflate prin acte oficiale și controlate cu toată conștiinciozitatea¹⁸.

Din vara anului 1874, după înapoierea dela Berlin și până la îmbolnăvirea din 1883 se declanșează acea ideală activitate politică și culturală a lui Eminescu, în jurul căreia stăruie încă și astăzi conspirația tăcerii. Contemporanii poetului, roșii ca adversari politici, unii chiar în partidul conservator, apoi o minoritate străină pătrunsă în inima economiei naționale prin propriile abilități sau cu concursul marelui finanțer străin din afară și cu sprijinul gregotecilor erijați în conducători ai statului și destinelor românești, au avut toată grija să treacă sub tăcere ideile politice ale lui Eminescu sau când începeau să încolțească, să le combată cu ultima expresie de vehemență. Pentru ca această mare operă de creație și genială viziune să fie din nou lăsată în părăsire și să nu se găsească nimeni, ca s'o editeze și răspândească. De aceea credem că lucrarea lui D. Murărașu „Naționalismul lui Eminescu”¹⁹ a fost înainte de toate o dovadă de curaj și tot de aceea a și fost urgisită, fiindcă ea este preambulul apariției acelei părți din opera lui Eminescu, pe care mulți ar vrea s'o știe inexistentă.

¹⁸ I. V. Pătrășcanu, M. Eminescu student la Berlin, edit. „Prietenii istoriei literare”, București 1931.

¹⁹ D. Murărașu, Naționalismul lui Eminescu, București 1932 XLIV + 370 pg.

Trăim astăzi în plină actualitate politică eminesciană. Articolele sale cu privire la problema etnică, înaltul comandament al creării unui stat al plugarilor, pentru a ne regăsi în biologia istoriei, renașterea spirituală prin afirmarea energiilor creatoare naționale și prin folosirea resurselor inepuizabile ale naționalismului în sfera umanității, sunt imperativele de ieri ale lui Eminescu pentru interesul vital de astăzi și de totdeauna al poporului român.

Dealtfel, ostracizarea activității politice a lui Eminescu de către deținătorii celei de a patra putere în stat nu este un caz stingher în istoria literaturii universale. Lucrarea lui Richard Wagner „Evreii în muzică” a devenit de mult o raritate, și operele sale „complete” sunt în toate edițiile incomplete, fiindcă editorii au refuzat retipărirea studiului lui Wagner, care se ocupa de „originalitatea” unui Mendelsohn și a altor sohni. Dar opera lui Goethe? Cine știe că numai ediția tipărită în 143 volume, la Weimar, între 1887—1912, cuprinde paginile revelatoare despre lupta milenară între creștinism și iudaism, atitudine care-l așează pe olimpiian printre cei mai fanatici creștini, nu între umanitariștii cosmopoliți, cum l-au fabricat diversele istorii ale literaturii sau cum poate fi cunoscut din scrierile sale ciuntite și măsluite.

În preocupările editoriale din ultimul timp se tot vorbește de opera integrală a lui Eminescu. Va fi, desigur, o nouă sfidare, lipsită și de prudență în aceste agitate vremuri. Totuși, o reală integrare va trebui să se înfăptuiască, mai curând sau mai târziu, fiindcă sufletul

cald și mintea genială a poetului a creat și o operă de politică națională, care este „mai presus de clase și mai presus de hotare”²⁰ și trece dincolo de măsurătoarea convențională a timpului. Dacă Eminescu n'a fost înțeles altădată în poezie, în politică oportuniștii momentului și situațiilor au luptat și luptă să nu fie cunoscut. Realitățile însă actualizează cugetarea politică a lui Eminescu, așa cum clocotul mării în adâncuri ne scutură deasupra ei și ne face să-i presimțim neastâmpărul, să bănuim apropierea furtunii și dorința de limpezire a atmosferei tulbure și înăbușitoare...

După realizarea celei dintâi uniri și câștigarea independenței, opera Junimii se caracterizează printr'o serioasă luptă pentru desrobirea economică, mai de ales în intern, față de acaparatorii avuțiilor naționale, prin comerț. Eminescu este exponentul acestei atitudini și mărturii destul de eloquente pentru încreștinarea comerțului se găsesc în procesele verbale ale Junimii, publicate spre sfârșitul acestui volum.

Prin războiul neatârării țara isbutește de drept și de fapt să scape de jugul turcesc. Dar, în vreme ce până atunci frânele puterii în principate se primeau cu plocoane la Constantinopol, după tratatul dela Berlin, dela 1878 și până la 1914 țara românească a trebuit să se închine bancherilor berlinezi; dela crearea statului nostru modern, istoric și geografic în hotarele sale firești, guvernării țării sunt siliți să-și asigure mai întâiu

²⁰ N. Iorga „Eminescu și generația de azi”. Sămănătorul 1903 II 16. Noemvrie.

încrederea Țuculei finanțe internaționale, care-și deapănă afacerile după paravanul înflorit al unei alianțe politice, precupețite, și costisitoare... Istoria se repetă și cu ea și refrenul eminescian „alte măști, aceeași piesă, alte guri, aceeași gamă”.

S'a dobândit în și prin războiul mondial mai mult decât ațișase fiecare partid în parte. Numai politica instinctului național dealungul istoriei nădăjduia și numai Dumnezeu ne-a dat tot ce era al nostru. Ne lipsește însă independența economică, și pentru câștigarea ei ar fi nevoie de singurul, cel mai greu și cel mai de durată războiu, care însă ne va asigura independența de stat politic, evoluția naturală, progresul și toate celelalte independențe, socială, culturală, va face să fim cunoscuți și respectați în societatea celorlalte națiuni. Și la această eliberare din cătușele finanțelor străine din lăuntru țării și dinafară putem ajunge numai prin luminarea și educația maselor populare.

Naționalist fără șovinism, fără ură îndreptată împotriva altor popoare conlocuitoare în țara noastră, muncitoare și cinstite, Eminescu intervine la ministrul T. Maiorescu pentru concetățeanul evreu Toma Micher, talentat violinist, ca să-i acorde o bursă spre a putea pleca în străinătate. (Cfr. St. D. L. V, pg. 117).

Iubirea arzătoare a poetului pentru țărănimea românească, pentru proletarul român din orașe nu înseamnă ură și nu trebuie interpretată ca atare față de alte națiuni.

Dela 1874, Eminescu trăind în țară și desfășurând o activitate ziaristică extrem de intensă, deși pasionată și pasionantă, uneori totuși obositoare pentru dânsul, corespondența sa după această dată este destul de redusă ca număr. Rapoarte ale revizorului școlar Eminescu, răfueii ale bibliotecarului cu Ministerul Instrucțiunii Publice și Curtea de Conturi, demisia dela Curierul de Iași; din toate respiră indignarea omului cinstit și gestionarului corect, atacat de vrăjmași sau de vânătorii postului său.

După moartea lui Ștefan Micle (vara 1879) se înțește schimbul de scrisori cu *Veronica Micle*. Una dintre fiicele poetei, doamna *Virginia Gruber*, distinsă scriitoare ea însăși, păstrează scrisorile lui Eminescu, și istoria literaturii române îi va fi desigur recunoscătoare că le va apăra de distrugere.

Sanatorul din Ober-Döbling de lângă Viena, unde în dimineața zilei de 22 August 1850 se stingea unul dintre cei mai mari poeți ai lumii, *Lenau*, după 33 ani avea să primească, la 2 Noemvrie 1883, pe *Lenau* al nostru, cu nervii zdruncinați și frânele rațiunii rupte.

Insoțitorul său, bucovineanul *A. Chibici-Răvneanu*, fost coleg de liceu la Cernăuți și de Universitate la Viena, intrând pe porțile spitalului va fi fost poate obsedat de finalul presimțitor din satira a IV-a a nefericitului său prieten:

„Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun ?

„Ah ! organele-s sfârmate și maestru e nebun !

În 1906 *Gh. Teodorescu-Kirileanu* a publicat în *Convorbiri Literare* (995—1016) un schimb de

scrisori și câteva însemnări, dela declararea bolii lui Eminescu și până la aparenta înseninare, trecătoare. Scrisorile semnate de A. Chibici-Răvneanu, de Titu Maiorescu, de nepotul acestuia C. Popasu, de însuși Eminescu și de medicul său curant Obersteiner, în urmă cele ale lui P. Missir, care-l observă pe poet în Iași, după înapoierea din Viena și călătoria din Italia, au fost încorporate în volum, cu acelaș scop de a reda tragedia unei vieți, prin documente autentice și cu aceeaș motivare că ele sunt risipite în diferite publicații, unele chiar destul de inaccesibile. Efectul lor a fost, înainte de toate, rectificarea fanteziilor din istoria literaturii de altă dată și elucidarea în parte a epocii de înoptare.

De sigur oricare admirator al operei lui Eminescu, urmărește cu emoție fiecare rând ce se scrie din timpul suferințelor sale morale și fizice, dar cu anevoie s'ar putea face oarecare rezumate după acele rapoarte. Ele ar fi apoi pe cât de incomplete, pe atât de palide. Dure ros de înduioșătoare sunt scrisorile Henriettei; toate la un loc alcătuesc mărturia unei tragedii cu scene unori sfâșietoare, altă dată luminoase și dătătoare de speranțe.

Dar documentele înseși sunt mai elocvente decât orice comentariu; cetitorul va fi subjugat de atmosfera lor arhaică și de acel unic farmec al trecutului, încât nu mai insistăm asupra cuprinsului lor, iar paginile ce urmează vor îndrepta atenția asupra acelor cari au suferit împreună cu genialul poet, au stat la căpătâiul său, l-au condus, l-au ajutat, i-au ridicat moralul, în

iluzia că Eminescu ar putea să-și revină din agonia în care căzuse la 28 Iunie / 10 Iulie / 1883 ²¹.

„Junimea” întreagă, în frunte cu Titu Maiorescu, devine o singură familie îngrijorată de soarta celui mai iubit, celui mai valoros membru al ei. Mijloace de ajutorare se adună din toate părțile, Maiorescu își ia personal însărcinarea internării poetului, întâiu la sanatorul Suțu, apoi a trimiterii la Ober-Döbling. Miron Pompiliu, A. C. Cuză, P. Missir și alții urmăresc de aproape evoluția bolii și a convalescenței înșelătoare. Grija continuă de a nu-l lăsa pe Eminescu în lipsă de bani, a făcut ca într'un moment dat acesta să poarte asupra sa 2500 franci, ceea ce astăzi ar fi mai mult de 100.000 lei. Dar și aici politicianismul interesat a căutat să denatureze faptele și să lovească indirect în Maiorescu, lansând acuzația că Eminescu s'ar fi pierdut din cauza neajunsurilor și mizeriei. Maiorescu a răspuns doar printr'un senin și liniștit: nu-i adevărat, lăsând istoriei literaturii obligația de a restabili adevărul. Sunt încă și astăzi unii cari, zbatându-se în propriile suferinți, se mângâie cu tovărășia lui Eminescu și-i înfățișează sărăcia într'un tragism pe cât de sfâșietor, pe atât de necorespunzător adevărului istoric. Contemporanii lui Eminescu au făcut eforturi supra-omenești pentru a-i pune la dispoziție toate mijloacele ma-

21 „La 28 Iunie 1883 ora 5 dim., d-l Titu Maiorescu primește un bilet
10 Iulie

dela d-na Catinca Slavici, născută Szöke, la care locuia Eminescu, în următorul cuprins: „D-l Eminescu a inebunit. Vă rog faceți ceva să mă scap de el că e foarte rău”. Conv. Lit. 1906/995.

teriale, necesare întreținerii și salvării lui : dacă ea totuși n'a fost posibilă, vina nu se poate arunca asupra prietenilor și societății românești de atunci. Pentru medicină și astăzi însă, creerul omenesc este un câmp neexplorat, în acele vremuri cu atât mai puțin. Iar posibilitățile de combatere a celebrei maladii, erau destul de reduse. Cel mult pe sama științei medicale s'ar putea vorbi. Dar generația noastră care se complace în generositate prin odiul ce-l aruncă asupra contemporanilor lui Eminescu, ce exemplu de minunat cinism oferă, când trece nepăsătoare pe străzile capitalei, ferindu-se de atingerea cu hainele murdare și zdrențăroase ale unui mare talent poetic !

După „Junimea”, istoria literaturii române trebuie să însemne cu pietate numele *Corneliei Emilian*, al doctorului *Francisc Isac* și cel al surorii poetului *Henrietta*.

Dacă despre sora lui Eminescu se cunosc destule amănunte, fie din înseși scrisorile ei, fie din mărturiile contemporanilor sau din cele ale poetului, care o caracterizează în termeni ca aceștia : „un geniu în felul ei, cu o memorie ca a lui Napoleon I, și c'o înțelepciune cum rar se află”²², despre Cornelia Emilian în schimb și despre Francisc Isac nu se știe nimic sau nu ni s'a transmis aproape nimic.

Prin bunăvoința apreciatului publicist Radu Budișteanu aflai adresa domnișoarei Cornelia Emilian. În scrisorile orfanei Harieta, domnișoara Cornelia Emi-

²² În acest vol. pag. 140.

lian e numită „scumpă surioară”, iar doamna Cornelia Emilian: „scumpă mamă”.

Originalele scrisorilor adresate de Henrietta familiei Emilian se păstrează cu evlavioasă grijă de cătră descendenții familiei Ștefan și Cornelia Emilian, d-l inginer Dimitrie Șt. Emilian și domnișoara Cornelia Emilian, domiciliați în București. Cu aceeași mărinimie care caracterizează acțiunea părinților lor pentru ajutorarea lui Eminescu în anii săi de suferință, atât inginerul Dimitrie Emilian, cât și domnișoara Cornelia ne-au pus la îndemână epistolele Henriettei și ne-au dat informații prețioase, cari lămuresc, prin note, textele respective.

Deosebit de îmbucurător este desigur faptul că originalele Henriettei se găsesc în mâini binecuvântate și că posesorii lor nu vor sta la îndoială să le predea Academiei Române, când vor crede momentul potrivit.

Cornelia Emilian, mama, era dintr'o veche familie nobilă din Transilvania, *Erdelly de Medve*, născută în Zlatna la 1840. A venit în Moldova foarte tânără, măritată cu Ștefan Emilian, profesor la Universitatea din Iași.

Inzestrată cu o inteligență superioară, cu energie și perseverență, urmărea și aprofunda toate problemele noi interesându-se mai cu samă de cele sociale. În această direcție a și scris și și-a îndreptat activitatea.

Avea o mare ușurință de a vorbi. Discursurile ei se închegau într'o logică strânsă și frază oratorică.

Cea dintâiu chestiune de care s'a interesat, a fost situația femeii în societate și față de legi. Ea poate fi

considerată una dintre primele feministe la noi în țară. Emanciparea femeii — spune ea — începe cu emanciparea ei economică. Se gândea și la tinerele fete, cari nu aveau zestre pentru a se putea mărita și, lipsite fiind de mijloacele de existență, erau cele dintâiu expuse a fi luate de vârtejul corupției. Și cum la Cornelia Emilian ideea odată încolțită, se traducea repede în acțiune, așa și cu privire la soarta acestui tineret feminin, sărac: A fost de ajuns o împrejurare exterioară pentru a determina în sufletul ei hotărîrea de a crea o școală profesională pentru ele. Iată cum povestește ea însăși înființarea școlii profesionale a Reuniunii femeilor române:

„In anul 1865, în postul Crăciunului, arhimandritul Clemente Nicolau a dat o masă, la care au fost poftiți mai mulți prieteni profesori; erau între alții: ilustrul Neculai Ionescu, prof. universitar Alexandru Ghiorghiu, Teodor Lateș, geologul Grigore Cobălcescu, Mihai Buznea, Vasile Palade, Ștefan Emilian... Înainte de a ne așeza la masă eram adunați într'un salon moldovinesc frumos împodobit cu scoarțe, iscusit țesute și ștergere, măestrit luminate cu izvoade și înflorituri românești. În atmosfera de caldă prietenie și sănină intelectualitate s'a încins fel de fel de discuții: despre mișcarea națională din Transilvania, despre rădicarea și sporirea învățământului nostru și câte și câte altele... Într'un răstimp Neculai Ionescu, profesorul de istorie universitar, aduce vorba asupra rolului femeii. Discuția s'a încins între toți și a devenit încălzită.

„Neculai Ionescu cu verva lui neîntrecută, cu ironia lui fină, vorbea nu tocmai măgulitor de femeile noastre, învinovățindu-le: că-și perd timpul ocupându-se de „nîmicuri dulci; că nu-s gospodine, ca'n vremurile de demult; că au prea puțină mândrie și că nu caută decât să placă și să valseze, ca niște titireze; că nu urmăresc alta decât să se poată căsători, pentru a petrece mai liber; că n'au făcut nimic; că n'au fost în stare să inventeze nici „fusul”...

„Câte lucruri de spirit n'a spus, în seara aceea Neculai Ionescu, în hazul tuturor celor adunați, în salonul acela, în care plutea atîta veselie. Ne-am despărțit tîrziu.

„Discuțiunea ce avusesem, asupra rolului femeii, mi-a deșteptat ambiția să dovedesc că și femeia e capabilă de ceva: că și ea e în stare să facă ceva pentru societate. Fără voe mi-a lunecat gândul la întocmirea unei asociațiuni de femei, al cărei scop să fie ajutorarea fetelor nevoiașe și deschiderea unei școli,

în care să învețe cusutoria, croitoria, fabricarea florilor, gospodăria, pentru a-și putea agonisi într'un chip cinstit traiul de toate zilele.

„Știam dela părinții mei din Ardeal, că acolo, în Brașov, se înjghebase o asociație a femeilor. În urma mijlocirei făcute de soțul meu pe lângă comitetul din Brașov, am primit statutele acelei societăți. Dar altele erau împrejurările de peste munți. Acolo asociațiunea se întocmise pentru deschiderea unor școli-internate destinate creșterii și luminării copiilor, ai căror părinți căzuse în neuitatele lupte dela 1848, conduse de Avram Iancu, Balint, Buteanu și alți tineri abia eșiți de pe băncile școalei din Blaj și bătrâni cărturari și săteni, în potruva ungurilor. De asemenea școli nu era nevoe în țară; nouă ne trebuiau școli pentru indeletnicirea meseriilor.

„Incetul cu incetul astăzi m'am destăinuit unei prietene, mâine am încercat să conving pe alte prietene; odată de două ori pe săptămână aveam mici întruniri acasă la mine, până'n începutul primăverii anului 1866 când, într'o după amiază, ne-am întâlnit la mine, mai multe prietene: Doamnele Elena Istrati, Maria Lupu, Eufrosina Cobălcescu, Maria Ionescu, Elena Ghiorghian, Eugenia V. A. Ureche, Hersilia Istrati.. După multe convorbiri toate am hotărît punerea temeliei celei dintâi asociații a femeilor române din Iași.

„Cu redactarea statutelor s'a însărcinat d-nul profesor *Alexandru B. Brândă* pe atunci prim redactor al ziarului lui Mihai Cogălniceanu „Cugetul Țării”.

„Statutele odată redactate au fost copiate în mai multe ecsemplare și împărțite între prietene pentru ca fiecare să le aducă la cunoștința cunoscutelor, spre a dobândi aderente. Mai târziu am organizat la mine o serată dansantă și înainte de deschiderea jocului am cetit cuprinsul statutelor, îndemnând pe doamne de a ne strânge în vederea inaugurării acestei societăți de binefacere. De astă dată stăruința mea a fost încununată de izbândă: rând pe rând invitatele au semnat statutele așa încât eram peste 20 membre. Ceva mai târziu doamna *Matilda Sihleanu*, soția lui Ștefan Sihleanu pe atunci prefect în Iași, aflând despre inițiativa noastră s'a asociat, cu multă bunăvoință, la mișcarea noastră dându-ne în urmă, un sprijin din cele mai prețioase.

„Statutele au fost publicate în ziarul de pe vremuri „Dreptatea” No. 31 1867, cu o călduroasă exortare către femeile române, de a se înscrie în societate și de a lucra pentru realizarea scopului ei.

„După câteva consfătuiri pregătitoare s'a hotărît chemarea tuturor aderențelor într'o adunare generală pe ziua de 28 Octomvrie 1867”.

Intrunirea s'a ținut în localul școalei primare de fete din ograda Mănăstirei S-tu Sava. Președintă a adunării s'a proclamat d-na *Eugenia Ureche* soția lui V. A. Ureche, marele patriot și iscusitul povestitor al vremurilor de cumpănă și cinste ale neamului nostru.

În această ședință și în următoarea, care a avut loc în ziua de 8 Noemvrie, s'au votat statutele și prin urmare s'a constituit societatea *Reuniunea Femeilor Române din Iași* alegându-se cel dintâi comitet diriguitor care se compunea din:

Matilda Sihleanu, prezidentă. — *Cornelia Emilian* și *Aristița Popescu*, viceprezidente. — *Ecaterina Tzoni* și *Eliza Roșu*, secretare. — *Veronica Micle*, *Elena Corjescu*, *Natalia Lochman*, *Anastasia Constantinescu* și *Elena Voinescu*, membre. — *Ecaterina Tacu*, casieră”.

Cornelia Emilian n'a vrut să fie prezidentă, socotind în interesul Societății, să o aibă în frunte pe soția prefectului ca una ce — prin situația ei — putea aduce Reuniunii foloase.

„Comitetul a redactat un apel pe care l-a împrăștiat pretutindeni, în lumea românească, pe unde se putea pătrunde, apel în care se arăta scopul societății și se punea, *pentru întâia oară, în țara noastră, chestiunea dreptului de muncă a femeii și a emancipării ei politice* :

„Intâlnim în calea noastră creaturi a bunului Dumnezeu, fete tinere, acoperite de sdrențe, cu picioarele goale, sfârșite de foame și intinzând mâna la trecători, sau cu fragedul lor corp încovoiat sub o povară mai mare decât puterile lor. Acesta este *proletariatul* femeesc, care începe din fașe și sfârșește, de multe ori, trecând prin toate suferințele și mizeriile vieții în ospiciile de caritate, îmbătrânite înainte de timp și murind, fără să fi împlinit scopul pentru care bunul Creator le-a lăsat pe pământ. Acesta este proletariatul modern, în contra căruia civilizațiunea secolului, în care trăim, se luptă cu bărbăție. Izbuti-va societatea modernă a învinge, a înlătura acest rău înspăimântător? Negreșit! Incercările făcute până astăzi au dat rezultate mulțumitoare și asociațiunile de tot felul, ce vedem la popoarele civilizate, sunt probe evidente despre triumful binelui, în contra răului, a luminei contra întunericului; a foloaselor muncii contra vagabondajului și a mizeriei, ce rezultă dintr'ânsul.

„Asociația „Reuniunii Femeilor Române” pentru ajutorul copilelor sărmene, are și ea de scop tocmai lupta aceasta. Asociația în genere și comitetul ce ele și-au ales își propune, când va dispune de fonduri, conform statutelor; a cerceta bordeiul văduvei și a sârmanului, a scoate copila din mizerie, a o îmbrăca; a-i cumpăra cărți și a-i înlesni mijloacele de a merge la școală acum deodată și mai pe urmă a o așeza în internate, când vor fi îndestulătoare.

„Avem trebuință oare a mai arăta rezultatele bune, foloasele mari, ce va trage societatea întreagă din această umană și binefăcătoare asociațiune? Știm cu toate că este în lume o țară, un popor viguros, la care femeia este medic, profesora de școli primare, gimnaziu, universitate; știm că în Statele-Unite femeia este profesionistă și se ridică la nivelul bărbatului prin instrucțiune și educațiune; știm că ea se urcă adesea pe tribună și tinde a se emancipa prin drepturi politice. Femeia s'a ridicat ast-fel acolo pentru că ideile democratice sunt în plină vigoare, pentru că instrucțiunea a ajuns a fi hrana de toate zilele a bărbatului și a femeii.

La aceasta tinde și „Reuniunea Femeilor Române” pentru ajutorul copilelor sărmene: a instrui femeia clasei nevoașe, a o educa, a o moraliza. Pentru reușita acestei idei umane și binefăcătoare, facem astăzi apel la generosul concurs al românilor de pretutindena și rugăm din toată inima pe Dumnezeuul părinților noștri să ne vie în ajutor și opera va fi încoronată cu succesul cel mai strălucit”.

„Comitetul”

Apelul comitetului „R. F. R.” a fost întâmpinat cu multă căldură: foarte multe orașe din țară și de peste munți, au răspuns trimetând urări de izbândă, pentru întruparea celor cuprinse în apel. Femeile din România, ca și cele din Ardeal și Bucovina n’au întârziat de a ne trimete ofrande în bani și îndemnuri la muncă; totdeasemenea tinerimea română, oamenii însemnați din Moldova de pe acea vreme au ajutat, sprijinit și încurajat mișcarea de ridicare economică și culturală a femeii, începută de societate. Așa s’au primit: binecuvântarea arhierască a I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei Calinic Miclescu; din partea studenților, ce se aflau pe atunci la Paris o entusiastă adresă de felicitare, pentru inițiativa luată, cu dorința „*ca nobilele silinți să producă rezultatele, ce se pot aștepta dela o asociațiune atât de umanitară și binefăcătoare și a căreia lipsă era așa de simțită*”; deasemenea orașul Vaslui, orașul Buzău... doamnele din Piatra-Neamț cari au adunat și trimes, pe lângă adesiunea lor și o contribuție de 1061 lei vechi; nemuritorul artist Milo care a hărăzit întregul câștig rezultat dintr’o reprezentațiune teatrală în sumă de 4430 lei...; dar cea care a mers la inimă a fost următoarea adresă a „Reuniunii Femeilor Române” din Brașov :

Brașov, 26 Noembre 1868

„Onorabilă Reuniune,

„Imprejurările grele, a căror înlăturare nu depinde de la voința subscrisului comitet, l-au împiedecat, până astăzi, a răspunde, la patriotica și în tot respectul obligatorie epistolă a D-voastre din 16 Ianuar a. c. No. 10.

„Cerându-vă indulgența D-voastre de surori, pentru această întârziere, a cărei cauză principală o puteți înțelege singure..., venim să vă asigurăm că pe lângă că am primit cu bucurie unanimă știrea despre înființarea „Reuniunii Femeilor Române” din Iași și despre nobilul și salvatorul scop, ce și-a propus, n’am lipsit a și da publicității în foile românești de aci, actele ce ni s’au comunicat de D-v. După aceasta așteptând ziua adunării noastre generale, ce se ținea odată pe fiecare an ne folosim de ocaziune spre a culege și de la noi, un mic dinar pentru fondul „Reuniunii” surori.

„Acea mică colectă de 48 galbeni și 3 sf. am și înaintat-o prin poșta austriacă, pe adresa D-nei prezidentă, la Iași, iar lista de subscripțiune și plată, o alăturăm aice.

„După experiența ce a făcut „Reuniunea” noastră, în curs de 19 ani, s’a observat că din toate ajutorințele, câte se pot face ființelor de sexul nostru, cel mai sigur este a le da educație morală și religioasă, a le da cunoștințe folositoare, adică a deschide școale acolo unde nu sunt școale naționale de fete.

„După ce numărul orfanelor rămase de părinții lor, omorîți în resbelul civil din 1848—49 s’a micșorat, mai ales în urma căsătoriilor lor, o parte destul de însemnată a venitului „Reuniunii” noastre a rămas disponibil pentru al doilea scop prevăzut în statute, adecă: înființarea școalelor de fete, ceea ce s’a și făcut de opt ani încoace.

„În trei ținuturi ale Transilvaniei avem trei școale, în care învață 100 de fete. În cel mai apropiat viitor, crescând veniturile fondului nostru, se vor în-trebuința la subvențiunea unei a patra școală națională.

„Nu se poate crede ce înrăurire salutară au școalele de fete asupra familiilor. Cea mai nobilă rivalitate se deșteaptă în mame ca și în fetițe.

„Aşa vedem cu nespusă bucurie, că prin mijlocul acesta, poporul român se împinge pe calea civilizaţiunii şi a progresului întocmai după cum aţi prevăzut-o D-v. doamnelor în epistola din 16 Ianuar’”.

Preşedintă *Eufrosina Ioan*, — Casieră *Maria Secănian*, — Secretare *Sevastia Mureşanu* şi *Victoria C. Iuga*.

La toate aceste daruri şi urări comitetul „R. F. R.” a răspuns mulţumind şi asigurând că-şi va depune întreaga muncă şi pricipere în serviciul cauzei sfinte, pe care a luat-o în mână. În special răspunsul trimis tinerimei din Paris dă dovadă de sentimentele, ce preocupau sufletele nemuritoarelor iniţiatoare a acestei mişcări :

„...prin instrucţiune, muncă şi educaţie vom ajunge la înălţarea neamului nostru; numai aşa tot ce este român pe faţa pământului se va apropia şi va lucra pentru recăpătarea pământului strămoşesc, în Dacia-Traiană, *una şi nedespărţită în dreptele ei hotară*. Pentru aceasta să lucrăm cu toţii bărbaţi şi femei, şi tu mai cu seamă tinerime generoasă, în care punem toate speranţele noastre pentru viitor...”.

Vorbele aceste par profetice astăzi, când Neamul şi’a căpătat, aproape, „dreptele lui hotară”.

*
*   *
*   *

Pentru sporirea fondului „Reuniunii” s’au organizat serate teatrale, concerte, baluri. În special erau frecventate de societatea cea mai aleasă a Moldovei.

La 8 Noembrie 1868, împlinindu-se un an dela întemeierea societăţii, s’a convocat adunarea generală anuală. D-na preşedintă Matilda Şihleanu a rostit o înălţătoare cuvântare, în care a arătat ce s’a făcut în răstimpul unui an, din punct de vedere al realizării scopului şi mai ales al asigurării mijloacelor. După darea de seamă la această dată „R. F. R.” avea un capital de 80.000 lei vechi (26.500 lei noi; asigurat în bonuri rurale, din a căror venit *trei părţi se întrebuinţase pentru ajutoare*, iar a patra parte — conform statutelor — se adăuga la capital.

*
*   *
*   *

Comitetul diriguitor, văzând că a ajuns în stăpânirea unui capital, a crezut de cuviinţă să păsească la înfăptuirea scopului, pentru care fusese agonisit. Parochia bisericei Dancu a pus la dispoziţia Comitetului, 4 camere, pentru aşezarea atelierelor, *celui dintâi început de şcoală profesională din ţară*.

S’a hotărît ca şcoala să aibă, la început, două ateliere — de lengerie şi croitorie — şi în acest scop s’a adunat materialul şcolar şi profesional şi s’a sorocit inaugurarea în *Septembrie 1869*.

Greutatea cea mai mare a fost de a putea îndupleca pe fetele sărace de a urma şcoala; nu-şi puteau închipui că în doi, trei ani ar putea dobândi cunoştinţele trebuitoare, pentru a-şi agonisi un traiu cinstit şi îndestulător. Pe de altă parte fetele clasei mai înstărite, nici voiau să audă de şcoala în care nu se învăţa limba franceză, clavirul şi danţul... *A fost de întreprins o adevărată luptă contra prejudiciilor, care stăpâneau societatea de pe atunci*.

Şcoala începe la 26 Septembrie 1869, cu opt eleve externe. În bugetul şcolii

era alocată suma de 20 parale, pentru dejunul zilnic al fiecărei eleve și afară de aceasta 7 lei vechi pe săptămână de fiecare elevă, pentru lucru.

Directoară a fost numită D-na Zoe Livezeanu, iar maiestre de lucru D-nele Hele pentru croitorie și Clara Filănescu-Volanski, pentru lengerie.

Solemnitatea deschiderii școlii are loc, de fapt, în anul al doilea, 26 Septembrie 1870. La această dată numărul elevelor era de 20.

*
*   *
*

Adunarea generală, de la 8 Noembrie 1870, votează regulamentul școlii și își alege un alt comitet.

Din cuprinsul regulamentului se oglindește chipul în care era organizată și administrată această școală:

Elevele erau interne și externe. În primul loc, în școală, erau primite fețele orfane sau cele cu totul lipsite de mijloace. Vârsta cerută era între 12—16 ani. Numărul elevelor interne erau de șase și erau întreținute și îmbrăcate din fondurile societății; a celor externe era nehotărît și varia după încăperile localului. În principiu regulamentul admite și interne solvente.

Cursurile erau de 4 ani.

Directoara era numită de comitet dintre profesoarele maistre ale școlii. Ea trebuia să aducă la cunoștința comitetului, în fiecare Duminică, sâr-guința și purtarea elevelor, precum și lămuriri asupra stărei și nevoilor atelierelor, a încasărilor și cheltuelilor, ce a făcut. Fiecare internă era datoare o zi la rândul ei să îngrijească ca menajul să fie bine făcut. Doamnele din comitet, cel puțin odată pe săptămână erau datoare a vizita și inspecta școala.

În măsură bună se introdusese în regulament: *participarea elevelor la beneficiu*. Se hotărăște ca 2/3 din profitul școlii să se împărțească și să se înscrie în partida fiecărei eleve, care a lucrat.

Pentru păstrarea unui bun control erau trei registre: în unul se însemnau obiectele, ce se primeau la lucru, forma ce trebuia să li se dea, precum și prețul fixat pentru confecționare; în al doilea se înscria data predării obiectului și numai ce s'a încasat, sub iscălitura însăși a primitorului; al treilea servea pentru deschiderea de partide, pentru fiecare elevă, în care se treceau sumele câștigate de ea și care la un loc purtau numele de „*Fondul elevelor*”, care se adminis-tră separat și nu era eliberat decât la sfârșitul activității școlare.

Elevele care se retrăgeau, sau erau excluse, perdeau dreptul la suma înscrisă în partida lor. (Art. 16).

O altă măsură bună, din regulamentul, este crearea unui „*fond pentru dezvoltarea industriei*”, care se alimenta din: 1/30 din salariul corpului didactic pentru fiecare absență din cursul unei luni; din suma înscrisă în partida elevelor, care se retrăgeau, erau amendate sau excluse pentru rea conduită; din dobânda fondului elevelor și înșfârșit 3% asupra dobândei ce rezultă din împrumuturile, ce le făcea comitetul, la particulari.

Fondul pentru dezvoltarea industriei servea pentru a se împrumuta elevele, care voeau a deschide ateliere în Iași sau aiurea.

După statute ii se putea împrumuta cel mult 500 lei fără dobândă, plătitibili în 5 ani.

Către sfârșitul anului 1874 școala „R. F. R.” intră în adevărata fază de desăvârșire a dezvoltării sale, de pe acea vreme. În acest an, în adunarea generală dela 8 Noembrie, se alege ca prezidență Elena Gh. Mârzescu, propusă de C. Emilian care va conduce societatea și școala timp de aproape patruzeci de ani”²³.

După modelul aceste școli, Ministerul Instrucțiunii Publice a organizat în urmă primele școli profesionale pentru fete.

Cornelia Emilian a avut însă de luptat foarte mult la început cu formarea comitetelor. Unii bărbați ai doamnelor vroiau să-și facă un cuib pentru politică din Reuniune. Amărită de mizeriile ce întâmpina, ea a susținut să fie numită doamna Elena Mârzescu prezidentă a Reuniunii, realizatoarea ideii rămânând simplă membră în comitet. Faptul de a fi avut inițiativa și de a fi organizat societatea și școala Reuniunii, trezea ambiții și altora, și astfel s’a căutat pe căi piezișe a îndepărta numele Corneliei Emilian, când s’au retipărit statutele în 1875. Ea se supără, trimise o adresă motivată comitetului, prin care își dă demisia. La aceasta Reuniunea răspunse doamnei Cornelia Emilian prin următoarea adresă :

1875, Decembrie 13

Comitetul

Reuniunii Femeilor Române din Iasi

No. 22

Dómna mea,

Comitetul Reuniunii Femeilor Române a fost vltu mișcat vezind că una din membrele căreia i se datorește inițiativa înființării școlii profesionale de fete a interpretat, într’un mod atât de greșit erorrea ce din nenorocire s’a trecut la tipărirea Statutelor acestei Școle.

²³ Societatea „Reuniunea Femeilor Române” din Iași / Serbarea comemorativă a cincizeci de ani dela înființarea școlii profesionale „Elena Gh. Mârzescu” / București 1919 / pg. 3—12.

Vă pot asigura, Dâna mea, cãci Comitetul, nici vre o altã persoanã care a fost mai aprõpe însãrcinãtã cu facerea corecturelor de tipãriu n'a avut și nici i-a fost trecut prin gãnd pentru ca sã vã ofenseze. Din contra, comitetul ține fõrte mult ca D-voastre sã rãmãneți ca și în trecut asociatã, mai cu seamã cãnd este de notorietate publicã cã sunteți cea dintãi femeie romãnã care a avut aceastã nobilã cugetare de înființarea Scõlei atãt de utilã fetelor sermane și industriei noastre naționale nãscãnde.

În urma acestor esplicãri, subsemnata se mãgulește a crede cã veți bine-voiã a vã lua înapoi epistola D-voastre de retragere și veți continua ca și în trecut a face parte în Societatea femeilor romãne a cãruea scop este atãt de nobil și de filantropic.

Vã rog, sã primiți cu aceastã ocaziune, Doamna mea, espresiunea simție-mintelor mele cele mai distinse.

Presiedinta Comitetului
Elena Mârzescu

Domniei-Sale
Dõmnei Cornelia Emilian

*
* * *

Eroarea însã s'a prelungit pãnã azi, pentru cã școala în loc sã poarte, dupã cum se obicinuește, numele aceleia care a înființat și Societatea și școala, poartã numele doamnei Elena Mârzescu. Nimeni nu contestã cã Elena Mârzescu a fost o foarte activã prezidentã și cã sub conducerea ei școala a progresat, dar nu-i mai puțin adevãrat cã ea a intrat la Reuniune abia dupã opt ani dela înființare.

Tãrziu, dupã moartea Corneliei Emilian, doamnele cari au rãmas pe urma Elenei Mârzescu, pentru a-și liniști conștiința, au trimis copiilor Corneliei Emilian urmãtoarea adresã :

Comitetul Centralei
Reuniunea Femeilor Romãne
din Iași

Școala Profesionalã de Fete
Elena Gh. Mârzescu

No. 801, 24 Martie 1931

Stimate Domn,

Avem onoare a vã aduce la cunoștințã cã în semn de pioasã amintire pentru neuitata *Cornelia Stef. Emilian*, inițiatorea înființãrii Societãței „Reuniunea Femeilor Romãne” din Iași, cu scopul de a îndruma fiicele de romãn pe

calea meseriilor, și munca depusă în viață pentru progresul societății și al școlii profesionale de fete înființată de „Reuniune”, Comitetul a luat deciziunea ca atelierul de croitorie, gradul al doilea, cel mai important al școlii să poarte numele „Cornelia Emilian”.

Primiți, vă rog, Stimate Domn, asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Vice Președintă
Elena C. Meissner

Directoarea
Af. Gavrilescu

Domniei-Sale

Domnului Inginer Emilian Dimitrie

* * *

Când Reuniunea sărbătorește a 25-a aniversare dela înființarea ei, prezidenta, doamna Elena Mârzescu, în numele comitetului trimite Corneliei Emilian o telegramă, în care stăruie din nou asupra meritului ei:

„Reuniunea, serbătorind astăzi a 25 aniversare a scôlei sale profesionale comitetul salută în D-v., pe inițiatoarea acestei societăți.

Președinta Elena Mârzescu”

* * *

În războiul dela 1877 Cornelia Emilian lucrează ca soră de caritate, îngrijind răniții, pentru care este decorată cu Crucea Elisabeta. „Comitetul Central pentru ajutorul Ostașilor Români Răniți” — prin doamna Maria Roset Roznovanu — îi trimite o adresă în care o roagă să primească a face parte dintre membrele active aceluși comitet :

Comitetul pentru ajutorul
Ostașilor Români Răniți
No. 774

Jassy 4/16 Februarie 1878

Dómna mea,

Cunoscând patrioticele D-Vóstre simțimente, cu cari întotdeauna ați susținut operele de caritate, Comitetul Central al Dómnelor din Jassy, fiind mai din nainte asigurat că veți bine voi a[-]i da prețiosul D-Vóstre sprijin, a decis a vă prenumera între membrele sale active, și sunteți rugată, prin urmare, a asista la ședințele Comitetului cari vor avea loc în toate vinerile.

Primiți, vă rog, Dómna mea, asigurarea prea distinsei mele considerațiuni.

Vice Presidenta

Maria Roset Roznovanu

Secretară: *Sofia Ceaurlan*

D-Sale

Dómnei Emilian, Membra Comitetului Central Jassy

Când C. Emilian vrea să se retragă din comitet, din cauze familiare, doamna Roznovanu îi trimite următoarea adresă:

Stimata mea Dómnă,

Dómnule Membre a Comitetelor-Unite în ședința ținută dela 13 a curetei, vășind demisiunea Domniei vóstre, m'au insercinat a vă exprima viele lor păreri de reu de a-vă retrace dela o lucrare la care activitatea și luminatul Domniei vóstre concurs au fost de cea mai mare utilitate, regretând că au putut esista motive care v'au nevoit a-vă retrace, — „Comitetele-Unite” nu perd șperanța, ca în cas când trebuința ar cere vă vor videa earăși gata a intra în sinul lor cu același sentiment de devotament și patriotism de care tot de-auna ați dat alătea probe în conlucrare D-vóstre cu noi.

Tot odată sunt insercinată, Stimata mea Dómnă, a-vă mulțumi pentru frumósa lucrare triimisă de D-na Lambrinos, precum și cotisațiunea D-lui Prefect Suci, prin intermediul Domniei-Vóstre.

Primiți vă rog, Stimata mea Dómnă, asigurarea tuturor simțimentelor mele de Inaltă Stimă și Considerațiune.

Preșidinta

Maria Roset Rosnovanu

Domniei-Sale

Dómnai Cornelia Emilian

*
* * *

Când Eminescu este bolnav și lipsit de mijloacele materiale pentru a se căuta cu medici, Cornelia Emilian, cu spiritul ei organizator, lansează liste de subscripție în toată țara, tuturor prefectilor și autorităților, precum și la particulari.

Astfel se strânge suma necesară, așa că poetul este trimis două veri consecutive la băile dela Hall, întovărășit fiind odată de doctorandul Focșa, altă dată de Savin. După cura făcută acolo, Eminescu se înapoiază cu starea sănătății ameliorată. Inainte de a pleca la Hall, a fost adus în Iași de cătră soră-sa Henrietta, fiind găzduiți în casa Corneliei Emilian. Acolo au avut loc și consultele medicilor. In acest timp Eminescu nu vorbea, chiar dacă-l

întrebai ceva — aproape nu răspundea, nu putea duce mâna la gură cu paharul de lapte sau lingura de supă ; soră-sa îl hrănea ca pe un copil mic.

Din toată corespondența Henriettei și a lui Eminescu se poate vedea ce suflet mare și nobil avea Cornelia Emilian, precum și dragostea fanatică aproape, cu care îl îngrijea Henrietta pe Eminescu.

În 1886, cu ocazia construirii Ateneului Român din București, C. Esarcu se adresează Corneliei Emilian pentru a interveni ca și Iași să nu lipsească a-și trimite obolul ridicării unei instituții de artă și cultură. Ea alcătuește un comitet și designează ca prezidentă pe doamna Elena Ch. Donici, inițiatoarea însăși mulțumindu-se și de astă dată să ocupe locul al doilea. Lucrând totdeauna pentru idee, pentru îndeplinirea unui scop, iar nu pentru vanitatea de a se pune pe planul întâiu, Cornelia Emilian se gândea în toate cazurile la persoane cu situații înalte în lumea cultă, cari, stimulate prin atențiunea ce li se da, puteau aduce reale servicii programului stabilit. De aceea, când a înființat „Reuniunea Femeilor Române”, a stăruit ca președintă să fie doamna M. Sihleanu, soția prefectului. Tot așa a ales pe Elena Mârzescu prezidentă. Era o tactică a ei. Strângerea fondului pentru Ateneul Român s'a făcut deasemeni cu ajutorul unor personalități și instituții, îndărătul cărora Cornelia Emilian conducea acțiunea de realizare ca unul dintre cei mai destoinici regisori: reprezentății la Teatrul Național, festivaluri, iar în fruntea lor strălucia talentul Aristiței Romanescu. Iar când C. Esarcu venea să exprime recunoștința Ateneului Român pentru sprijinul ce l-au dat înfăptuirii unui gând, Cornelia Emilian

înțelege să atribute cea mai mare parte de merit prezidentei și colegelor din comitet, ea însăși mulțumindu-se cu satisfacția sufletească a unei frumoase izbânde.

„Societatea Amicii Artelor” din Iași, al cărei președinte era Alex. Suțu o alege în ședința din 19 Oct. 1886 membră în consiliul de conducere, iar la 25 Febr. 1887 „Societatea pentru învățătura poporului român din comuna și județul Iași” o cooptează în „Comitetul Doamnelor Patronese ale Institutului Froebelian”. La 1889 o vedem în comitetul doamnelor, instituit pentru susținerea și încurajarea Teatrului Național din Iași. Ședințele comitetului se țineau în localul teatrului Pastia situat în curtea otelului România.

Felul Corneliei Emilian de a fi, lucrând în atâtea societăți, și activitatea ei serioasă au repercusiune și asupra altor femei, cari constituindu-se în societatea „Solidaritatea Română”, îi solicită concursul și mult încercata ei experiență.

Activitatea publicistică a Corneliei Emilian s'a risipit cu dărnicie în numeroase reviste și ziare ale timpului. A colaborat la „Revista Literară”, de sub direcțiunea lui Th. M. Stoenescu, la revistele „Fântâna Blanduziei”, „Literatorul” lui Al. Macedonschi, „Revista Poporului”, „Foaia Familiei” din Iași, la cotidienele din București și Iași. A scris mai cu seamă chestiuni sociale, cugetări, note de călătorie. Cornelia Emilian este și cea dintâi femeie la noi, care a publicat articole admirabile pentru emanciparea civilă și politică a femeii. Revoltată împotriva legii, care trecea pe femei în categoria copiilor și a nebunilor, se decide să înceapă lupta. Astfel în

1893 lansează un apel către femei și mai cu seamă către studentele universitare, care este acoperit de foarte multe iscălituri :

1893 luna Decembre

12 zile

A P E L

Subsemnatele cetind în Evenimentul No. 253 din 10 Decembre, darea de seamă a primei case de economie din localitate [Iași], am văzut citat articolul 15 din statutele pomenitei case de economie în care articol se zice: „Numai minorii, interdicții și femeile măritate nu pot depune și retrage economiile lor”. Acest articol dovedește în de ajuns cum că legile pentru femei sunt vitrige și este o rușine a mai suferi umilința lor, acum când și noi femeile avem destule tinere culte.

Facem dar un călduros apel către Domnișoarele studente și le rugăm să formeze o ligă femească cu scopul de a scoate femeia din rândul copiilor și al interdicțiilor și a o ridica la nivelul unde i se cuvine ca una ce este crescătoare și educătoarea omului.

Cornelia Emilian, A. Vărlănescu, Zoe Savu, Catherina Mavrodi, Ecaterina Ciurea, Sofia Nădejde, Rozalia Ghibănescu, Virginia Micle-Gruber, etc. etc. etc.

Dintre aceste doamne se alege un comitet, Cornelia Emilian întocmește statutele și asociația ia ființă sub numele „Liga Femeilor”, sub președinția inițiatoarei. Este prima dată când femeile române se solidarizează pentru a-și apăra interesele. Cornelia Emilian publică un buletin lunar, unde se scriu articole, cari explică și apără revendicările feministelor; în acelaș timp se ține publicul la curent cu evoluția problemei în străinătate. Liga se pune în legătură cu „Uniunea Universală a Femeilor” din Anglia. Lozinței: bărbatul pentru stat, femeia pentru familie, i se opune logica distrugătoare pentru miopia sexului tare, că trei părți din statul pe care-l conduce bărbatul se compun din iresponsabili: femei, copii și nebuni. Evident, lupta împotriva acestei scrinteli se preta la cele mai aspre critici sau usturătoare satire pe seama bărba-

ților, cari aveau putere asupra păstrării sau îndepărtării faimosului articol din constituție, articol care ni-l arată pe bărbat în stare de inferioritate, meschin și puțin evoluat din vremurile de sclăvie. Cornelia Emilian face cătră Corpurile legiuitoare petiții din partea Ligii Femeilor, prin cari se cere recunoașterea paternității. Petițiile au fost depuse și apărute în Cameră de cătră George Mârzescu (tatăl). Ziarul „Voința Națională” din București susține campania Ligii, punându-se, astfel, în discuție publică pentru prima oară la noi această chestiune. Jalbele cuprindeau mii de iscălituri din Iași, București, Galați, Folticeni, Tecuci, etc.

Dar Cornelia Emilian vroia să arăte că femeea, dacă cere drepturi egale cu ale bărbatului, este conștientă și de datoriile ei, între care pe primul plan stă familia, apoi operele sociale, și că este capabilă de activitate serioasă. Ea organizează în numele Ligii Femeilor primele mese gratuite pentru școlarii săraci, în 1896. Incepe în Păcurari, iar după câteva luni continuă în Tătărași și la Nicolina. Toate cantinele erau spre periferiile orașului, unde trăește populație mai săracă. Aceste cantine au fost sprijinite cu donațiuni de bani și de principesa Elena Cuza. Mai târziu, când ministrul Spiru Haret organizează cantinele, conducătorul cantinelor — Gr. C. Buțureanu — se adresează Corneliei Emilian, cerându-i concursul.

De-o noblețe sufletească rară, Cornelia Emilian era cea mai bună, cea mai apropiată sfătuitoare a tinerețului feminin. Casa ei devenea adesea adăpost pentru

studentele sânguitoare și fără mijloace de a-și plăti gazdă. Ele aveau casă și masă gratuită la Cornelia Emilian. Dar această familie a adăpostit mult timp și tineri săraci din Transilvania, cari veneau pentru studii la Universitatea din Iași. Firește că sentimentele filantropice ale Corneliei Emilian aveau întotdeauna cel mai desăvârșit razim în soțul ei, profesorul Ștefan Emilian.

Doamna I z a b e l a S a d o v e a n u, pe atunci domnișoara Mörțun-Andrei, (pomenită și în scrisorile Henriettei), care păstra multă recunoștință pentru Cornelia Emilian, o caracterizează frumos în câteva versuri :

In semn de prietenie și adâncă recunoștință Doamnei Cornelia Emilian.

Înțeleaptă, cu privirea liniștită și adâncă, cu statura majestoasă
Te asemeni cu Minerva, întruparea înțelepciunii, dintr'o lume mai frumoasă.
Dar când văd în ochii-ți lacrimi și când tremuri de durere
Pentru cei ce sufăr veșnic, fără nici o mângăere
Când răsună graiu-ți dulce, mângăios și înțelept
Sprijinind pe apăsații ce murind n'au nici un drept,
Palidă-mi pare Minerva, cu'nțeleapta-i nepăsare,
Dela dânsa suferința nici o mângăere n'are.

1889 Iași.

Cornelia Emilian era revoltată contra măcelului metodic de oameni, numit război, a scris și vorbit de pacifism, când încă nimeni nu se ocupa la noi de această tragedie a omenirii. Ea a preconizat tribunale internaționale pentru a judeca litigiile dintre popoare, ca și cele dintre indivizi. Din tot scrisul ei se degajează o iubire caldă pentru muncitori, pentru năpăstuiți sau apăsați de soartă.

Când s'a mutat la București, din cauza împrejurărilor familiare, a fost vizitată de intelectualitatea feminină și solicitată a face parte din așezămintele pentru operele sociale. Cornelia Emilian este numită în comitetul „Societății pentru ajutorul și cultura femeii”, de unde însă după un an își dă demisia, deoarece din cauza vârstei se simțea obosită și nu mai putea lucra. Tot din aceste motive refuză să facă parte din „Societatea ortodoxă a femeilor române”. Cornelia Emilian s'a stins în anul 1910, luna Iulie, iar Ștefan Emilian la 1899.

Astfel din vorbele noastre simple și din hârtiile ei, îngălbenite de vreme, supraviețuind-o însă, ni se înalță figura luminoasă a unei femei de-o rară putere de muncă, suprinzător spirit de inițiativă, unite cu o pătrundere a problemelor mari, cari agită și astăzi omenirea, însușiri izvorite dintr'o inimă caldă și dintr'un suflet frumos. Aiurea, în Germania de pildă s'au consacrat ambiantei lui Goethe nenumărate scrieri, și aproape pentru fiecare personajiu mai însemnat din viața poetului s'a publicat câte o monografie. Este suficient să amintim că despre Charlotte von Stein s'a scris un studiu de peste 700 pagini, în șase ediții 33.000 exemplare²⁴. Corneliei Emilian noi i-am închinat doar aceste câteva rânduri fugitive și totuși teamă ni-i, ca nu cumva doritorii de senzațional să le cetească și pe ele — în diagonală. Am făcut-o însă ținând seama

²⁴ Charlotte von Stein von Wilhelm Bode Verlegt bei C. S. Mittler & Sohn (Berlin 1927). Sechste Auflage (30-33 Tausend). XXIV + 700 S.

de nemărginita recunoștință, pe care Eminescu o manifesta totdeauna față de Cornelia Emilian pentru marele sprijin material și moral, ce-i venia din partea ei și prin mijlocirea ei. Am crezut, și cu noi vor fi de acord toți cari prețuesc sentimentul de grațitudine, că portretul Corneliei Emilian nu trebuie să lipsească din galeria eminesciană.

O altă figură, la care se oprește cetitorul scrisorilor Henriettei către Cornelia Emilian, este cea a doctorului *Francisc Isac*. Imboldiți de curiozitatea de a afla mai mult decât ceea ce se desprinde din amintitele scrisori despre acest om, cu rare calități, care a oferit grațuit asistența sa ani de-a rândul lui Eminescu și i-a alinat, cel puțin pentru câțva timp, suferințele, ne-am adresat în multe părți, așteptând cu nerăbdare sosirea unor informații. Și truda nu ne-a fost fără folos, căci într'o bună zi delicatul scriitor, omul de suflet Tiberiu Crudu, director al Școlii Normale din Botoșani, ne-a surprins cu o scrisoare și cu o carte din care am putea extrage tot ce am dori să știm despre *Francisc Isac*.

Reproducem însă scrisoarea lui Tiberiu Crudu, ne mai fiind nevoie de alte lămuriri:

Mult stimate domnule Torouțiu,

Am găsit destule relații privitoare la d-rul Isac, întrucât nepotul său stă în casa lui și a moștenit chiar și hârtiile răposatului.

Aiături de informațiile reci, oficiale, dobândite dela nepot, trimit și un volum „Figuri Botoșănene” unde d-l avocat Vladimir Șardin face portretul psihologic al fostului medic. D-v veți combina știrile dintr'o parte și alta alegând ceea ce vă trebuie pentru opera ce pregătiți. — Sunt bucuros de a vă fi putut folosi cu lămuririle mele.

Cu deosebită stimă

10.XII, 1933, Botoșani

T. CRUDU

DATE BIOGRAFICE PRIVITOARE LA D-RUL FRANCISC ISAC

Polon de origină, din Lembergul Galiției — născut la 16 Oct. 1827.

A luat parte, ca tânăr inflăcărat, la revoluția Polonezilor împotriva Austriei de la 1848, făcând parte din garda Academicienilor din Lemberg ca subofițer.

Ispăvindu-se persecuțiile, s'a dus la Viena, urmând medicina. Desgustat de viața plină de persecuții din Galiția, vine la noi în România, adus de un boier (Ștefanache Cociăș), intrând prin Mamornița și stabilindu-se la Herța din Dorohoi, unde a stat 3 ani ca ajutor de chirurg și asistent medical (dela 1851—1854).

S'a dus apoi, după ce a strâns câteva parale la Würzburg în Bavaria, completându-și studiile de medicină, luând în 1857 doctoratul în medicină (chirurgie și obstetrică).

S'a mai dus apoi câțva timp la Viena, unde a urmat cursuri de operație obstetrică și apoi vine din nou în țara noastră, unde la 1858 capătă permis de liberă practică, în calitate de doctor în medicină, chirurgie și obstetrică, dela comitetul sănătății în Principatul Moldovei, practicând la Iași.

În 1861 ajunge medic la spitalul Sf. Spiridon din Botoșani, iar la 1863 este medic primar al orașului Botoșani.

La 1877 este concentrat ca medic militar în reg. 16 Dorobanți și Ministerul de Răsboiu îi trimite mulțumiri pentru înființarea unui spital, în care se căutau răniții. Este și decorat.

Consiliul comunal al orașului Botoșani, în ședința de la 4 Martie 1884, hotărăște, cu unanimitate, a face d-rului Isac un act de mulțumire pentru serviciile prestate primăriei în calitate de medic.

A căpătat indigenatul prin votul Camerei și al Senatului din 1885.

În 1886 a demisionat, regulându-și drepturile la pensie; la 1897 este numit epítrop onorific al spitalului Sf. Spiridon.

A decedat în 6 Februarie 1907, fiind înmormântat la Botoșani.

Recunoscut în genere ca bun diagnostician, mai ales când bea puțin, căci îi plăcea vinul, fără să fi bețiv. Francisc Isac era om de societate; bun la inimă; bun medic; foarte îndatoritor. A murit sărac. Doar o căsuță reușise a-și cumpăra lângă biserica rom. catolică.

P. conf. T. Crudu

Din modul cum l-a îngrijit pe Eminescu, se vede că Francisc Isac considera medicina un apostolat, de pe urma căruia putea rămâne „doctor fără arginți” — cum îl numește N. I o r g a într'un articol, însă cu recunoștința istoriei pentru actele sale filantropice, deoarece practica medicinei nu era pentru dânsul o „profesiune liberă”, în foarte multe cazuri un fel de birou comercial

pentru uciderea bolnavului, storcându-i ultimele resurse de existență, ci o preoție pentru înlăturarea durerilor fizice și chinurilor morale. Henrietta ne mărturisește că doctorul Isac, deși el însuși bolnav, mergea adesea la Eminescu să-l vadă, să observe evoluția bolii și efectul medicamentelor, ce i le prescria. Și pentru această trudă nu aștepta onorarul.

Devotamentul pentru atâți bolnavi săraci necunoscuți, pentru soldații români răniți în războiul independenței, cum și mai ales pentru cel mai eroic străbătător în istoria literaturii universale, Eminescu, prăbușit în prăpasita unei tragice dislocări din cel mai strălucit elan al cuceritorului — ne impune să reținem în biografia poetului numele doctorului Francisc Isac.

Fiindcă stăm la încheierea capitolului despre Eminescu, am vrea să atragem atențiunea asupra cărții pomenită de Tiberiu Crudu. În provincie se tipăresc de multe ori lucrări, cari deși cu anevoe străbat prin valurile de reclamă ale capitalei, totuși aduc contribuțiuni atât de importante pentru istorie sau istoria literaturii, încât necunoscându-le, propria-ți activitate rămâne plină de lacune. O asemenea lucrare este și cartea lui Vladimir Șardin²⁵.

Nu există pagină, din care istoricul să n'aibă ce spicui și aduna pentru fresca istoriei naționale. Capitolul despre Eminescu cuprinde mărturii de-un tragic sfâșietor...

²⁵ Vladimir Șardin: Din trecutul Botoșanilor / Figuri Dispărute, Botoșani 1929, VIII + 84 pg. și numeroase planșe fotografice între cari una a lui Eminescu și una a Doctorului Francisc Isac.

Din imperiul lui Eminescu, al familiei și ambianței sale, trecem la origina, naționalitatea, confesiunea și în lumea cugetărilor lui *Alexandru D. Xenopol*. În drum spre istoric întâlnești mai întâiu pe tatăl său *Dimitrie Xenopol-Brunswick* (mort la 21 Noembrie 1874, în vârstă de 72 ani). Cele 14 epistole trimise de acesta fiului său Alexandru la Berlin între anii 1867—1871, scrise în limba franceză, completate uneori de mama istoricului, de frații și surorile sale, precum și impresionanta autobiografie „Istoria ideilor mele”, ne ajută să reconstituim genealogia familiei și proiectează fâșii de lumină asupra personalității istoricului filosof A. D. Xenopol.

Înainte de a ne ocupa, în linii generale, de cuprinsul acestor documente, nu prețetăm a exprima soției fostului istoric, *D o a m n a R i r i a*, precum și surorii lui, *D - ș o a r a L u c r e ț i a X e n o p o l*, sentimentele noastre de înaltă grațitudine pentru grija ce-au avut-o de a păstra aceste prețioase manuscrise și pentru amabilitatea cu care ni le-au pus la dispoziție. Tot domniilor lor le revine meritul păstrării registrului care conține *Pre-scriptele Verbale ale societății Junimea*, publicate în acest volum.

Scrisorile adresate de Dimitrie Xenopol fiului său Alexandru vorbesc în cea mai mare parte de solitudinea părintești, cu sfaturi amănunțite pentru orice împrejurări în viața nouă care-l înconjoară; grijă de felul cum să se comporte în lume, cum să aprecieze bunăvoința altora, cât să le menajeze susceptibilitățile, fără să-și piardă libertatea și demnitatea. Mai mult decât orice însă, aceste pagini respiră dragoste și

gingășie de sentimente părintești, cu repetate îndemnuri de a-și menaja sănătatea și a nu se supune unor prea mari eforturi, nici chiar de dragul studiilor, pentru cari totuși stăruie cu multă căldură. Plecat de-acasă într'o stare de sănătate cam șubredă, după cum aflăm chiar din mărturisirile istoricului, cuprinse în „Istoria ideilor mele”, părinții rămân în Iași îngrijorați de soarta copilului și tremură de frică, de câte ori poșta întârzie să le aducă vești din străinătate.

Părerăa bătrânului Xenopol despre capitala Prusiei este excelentă. El crede într'adevăr că în Berlin e concentrat totul : cultură, înțelepciune, bunele moravuri, religie și că acolo teoria merge braț la braț cu practica. Observația lui Dimitrie Xenopol că „un făuritor de idei trebuie să se înarmeze cu un bogat material lexic”, nu poate fi trecută nesublinită, cu atât mai mult cu cât ea trebuie repetată oricui ține condeiul în mână și vrea să fie purtător de cuvânt și gând pentru mulțime. Ea confirmă apoi și afirmația istoricului A. D. Xenopol, că tatăl său cetăa cu multă pasiune dicționare.

Impovărat de o familie grea, care începea să se ridice, de bătrâni căroră vremea le aducea aminte că e timpul să plece, Dimitrie Xenopol insista mereu față de fiul său să fie cât mai moderat în cheltueli, să folosească banii cu cea mai mare economie — fără a-și impune însă restricții, admitând chiar rezerve pentru distracții frumoase și utile — în acelaș timp reamintindu-i mijloacele modeste de care dispune. Adesea se plânge că o mare sarcină apasă asupra lui, că cerințele copiilor sunt din ce în ce mai costisitoare, că uneori

se simte încovoiat sub povara de griji și neajunsuri. Peste toate aceste griji și ca o recompensă pentru eroicele sforțări, stăruie sentimentul fericit al duiosului tată, care-și vede fiecare copil în parte desvoltându-se și crescând, având pentru toți aceeași dragoste și urmărindu-le pașii și aptitudinile.

Câte-va rânduri din scrisoarea a VIII-a, de o intimitate simpatică și o ușoră melancolie merită să fie relevate : „A trebuit, cu orice mijloace, să îmbrac mica noastră lume : haine pentru Filip, haine pentru Nicu, haine pentru Maria, haine pentru mama ta, haine pentru cele două ștregărițe ; pentru mine numai o cravată, și aceea nu-mi stă bine ; alunecă ori în sus, ori într'o parte, ori de-acurmezișul, ca și cum biata cravată mi-ar spune : rău faci că cheltuiești pentru tine, totul aparține copiilor tăi”.

În altă scrisoare, un exemplu de înțelegere a lucrurilor și clară viziune asupra foloaselor progresului tehnic, preocupări în afară de cercul familiei, este îndoiala lui Dimitrie Xenopol, exprimată cu prilejul deschiderii liniei ferate între Iași și Roman, la 21 Mai 1870. „Dumnezeu știe dacă drumul de fier e spre binele ori spre răul țării” — nu este decât jăluirea tradusă în *D o i n a* lui Eminescu de mai târziu :

„Și cum vin cu drum de fier

„Toate cântecele pier...”

Profund religios, Dimitrie Xenopol a trecut prin viață mângăiat și oarecum ajutorat de acest sentiment ; nu e scrisoare aproape în care să nu-l îndemne și pe

fiul său de a fi bun creștin, în care să nu-i aducă aminte de credință și biserică.

La fel revine mereu asupra recunoștinței care i-o datorau lui **Maiorescu** pentru bursa exoperată lui **Alexandru Xenopol**: . . . „datorăm mult acestui înger de om” (scris. I 1876); iar altă dată: „acest înger de om într’adevăr îți vrea binele și trebuie să ții socoteală de asta...”.

Maiorescu se interesa de aproape de starea materială a studentului dela **Berlin** și avea toată grija ca bursa să i se trimită regulat: „D-l **Maiorescu** a fost atât de bun să-mi spună că ți s’a trimis bursa pe **Ianuarie 1868** și i-am mulțumit”. Reținem: în **Decembrie 1867**, bursa pentru **Ianuarie 1868**. Și iarăși informații despre „bietul și bunul domn **Maiorescu**, urmărit de dușmanii săi, cari par să fie înverșunați contra sa; și-a pierdut postul dela școală; și cred că nu se vor opri aici. Iată, scumpe fiu, ce valorează în țara noastră unul dintre cei mai cinstiți, mai instruiți și mai cum se cade oameni; presupun că guvernul este pornit contra sa” (Scrisoarea a II-a 1876).

Admirația lui **Dimitrie Xenopol** pentru tânărul profesor **Titu Maiorescu**, nu cunoaște rezerve și nedreptățile ce i se fac de către adversarii politici îl predispun la reflexiuni destul de pesimiste. Numeroasele procese ce s’au intentat lui **Maiorescu** în momentele psihopatologice ale dușmanilor săi, cari simțeau clătănându-li-se pedestalul de idoli, dacă nu chiar falși, atunci cel puțin de modă sau efemeri — fracționiști, roșii, bărnuiști, etimologiști — toți launloc pentru a opune rezistență

ideilor noi ale îndrăznețului profesor, se desfășoară ca un film istoric în paginile de o documentare și plasticitate neîntrecută, ale lui Simeon Mehedinți: Titu Maiorescu²⁶.

Fără îndoială că documentele din arhiva familiei A. D. Xenopol vin să lumineze numeroase laturi ale istoriei sau istoriei literare, cu deosebire însă rectifică eroarea generală în ceea ce privește naționalitatea și confesiunea istoricului. Anticipând apariția acestui volum, care cuprinde documentările prin scrisorile lui Dimitrie și autobiografia lui Alexandru Xenopol²⁷, am ținut prin luna Februarie a acestui an, o conferință „Prietenilor istoriei literare”, adunați în jurul muncitorului Petre V. Haneș, și aiurea, în fața unui public ales. Deși această conferință nu cuprindea decât însuși rezultatul cercetărilor și miezul acestor documente, totuși un iscusit „răsucitor de vorbe” — ca să ne exprimăm în spiritul lui Eminescu — căuta să producă diversiune și confuzie, combătând, chipurile, documentele și revendicând pe A. D. Xenopol totuși pentru — Evrei. Cum însă conferința noastră nu era nici joc de bursă, nici etalare a unei fantezii mai aprinse decât a adversarului, și cum ea nu era nici rodul unor resentimente împotriva poporului evreu, ne vedem nevoiți să redăm cuprinsul întregii conferințe, cuvânt cu cuvânt, așa cum s'a desvoltat în auzul numeroșilor cărturari martori ai onestității noastre științifice, singura care

²⁶ Convorbiri Literare, 1910 LXIV, n-rul 2, I—LXVI.

²⁷ „Istoria ideilor mele”.

trebuie să primeze, făcându-şi drum prin întunerecul voit şi înfruntând îndrăzneala comandată... Redeschidem deci procesul, pentru ca pe baza documentelor de aici să se judece cu adevărat şi să se vază de partea cui se alătură dreptatea:

„Vă mulţumim din toată inima pentru onoarea ce ne-aţi făcut, ostenindu-vă, în număr atât de mare, să ne ascultaţi cuvântul şi să cinstiti această seară²⁸, închinată pe de-a'ntregul lui Alexandru Xenopol.

Unii dintre domnia voastră au bănuit poate că titlul conferinţei ar tăinui o analiză a operei istoricului A. D. Xenopol, cu sublinierea unor date, sau cine ştie ce teorie nouă asupra istoriografiei. Ca orice domeniu ştiinţific, desigur că şi cel istoric rezervă surprize, datorite, uneori, descoperirilor de acte şi documente, altă dată, concepţiilor deosebite şi metodelor variate de a înfăţişa întâmplările din cursul veacurilor. Dacă însă şi din pietrele fundamentale aşezate cu trudă de cel dintăiu istoric modern român vor fi unele care ar trebui mişcate din locul lor, atunci această problemă întâiu este de căderea specialiștilor, apoi: materia aridă, cu adnotări, trimiteri şi citate, izvoare şi izvoade, nu poate forma subiectul unei plăcute coserii ştiinţifice, care ar vrea să trezească atenţiunea d-v. prin căldura expunerii şi abilitatea de a împleti interesantul cu spiritul animator. Cu bună seamă că toate aceste elemente rămân numai jonglerii retorice, care se evaporază ca şi cel mai sclipitor discurs politic, dacă nu răsar organic dintr'un real substrat ştiinţific...

²⁸ Din 6 Februarie 1933.

Și iată cum, onorat auditor, vă sugerez eu însumi că și această comunicare ar merita să fie clasată printre efemeride. Ba, — nu fără îndreptățire sunteți tentați să vă puneți întrebarea : despre ce anume ar vrea să vorbească, din moment ce conferențiarul însuși declară că opera istoricului nu intră în preocupările sale ? Rămâne să judecați la urmă, dacă cele ce vi le vom spune au meritat sau nu pierderea timpului d-voastre, și dacă vă voi fi desamăgit, vă rog mai dinainte pe mine să mă iertați, iar incorigibilului nostru președinte să-i suflați la ureche, ca pe viitor să vă cruțe cu astfel de conferențieri, cari în formă confundă retorismul cu guralivia, iar în fond nu oferă un echivalent sacrificiului Domniei voastre.

Cu aceste acorduri sau disonanțe introductive — vom trece la subiectul propriu zis. Alexandru Dimitrie Xenopol, prevestitor al României tuturor Românilor de astăzi, a anticipat spiritualicește crearea statului român între hotarele sale firești și a murit ca un biruitor cu fericirea pe buze și în ochii cari văzură realizându-se prin vitejia armelor crezul său național. Căci într'adevăr, ce alta va să însemne profetica viziune concretizată prin cuvintele tânărului student Alexandru Xenopol, în 1871, la Putna : „La mormântul lui Ștefan cel Mare, la această amintire comună tuturor Românilor, venim noi astăzi cu credința într'un viitor comun”, ce alta decât preludiul marei simfonii dramatizate din anii 1916—18 ? Dumnezească scântee care luminează și foc sfânt care încălzește întreaga operă istorică a lui

Alexandru Xenopol. Şi — acestui om providenţial care ne-a dat cea dintâiu istorie a întregului popor, încă înainte ca să i se fi îndeplinit destinul contopirii într'un stat unitar, — se cade să i se cunoască, să-i cunoaştem noi beneficiarii, istoria vieţii, origina, familia.

Cine este Alexandru Xenopol? De unde vine şi cum se numeşte? Iată întrebări, pe care ni le-am pus şi la care împreună cu Domnia Voastre vom căuta să reţinem ce este necesar atât pentru noi cât şi mai de ales, pentru istoria literaturii, care a creat legende, a înaripat ea fantezia în loc s'o lase pe seama poezilor şi a înecat istoria vieţii lui Xenopol cu atâtea bălării, încât din întunecimea lor abia de se mai zăreşte omul căruia România modernă îi datoreşte baza istoriografiei sale. După dânsul, numai un Ioan Bogdan şi Dimitrie Onciul cu Vasile Pârvan au venit „să confrunte textele vechi documentare cu faptele arheologice” şi — lepădându-se de „romanticele tendinţe cu origini de conjunctură politică” — au lucrat la ridicarea monumentului istoric în spirit „realist-obiectiv”, evoluând dela „şcoala istorică romantică”, a cărei îndreptăţire şi explicaţie se găseşte în permanentul dinamism al revendicărilor naţionale”²⁹...

În mod cu totul simplist originea familiei Xenopol s'a stabilit după indicaţia ce-o dă numele şi s'a zis: Xenopol? nume grecesc — prin urmare: grec de origine. Este însă evident o greşală, căci tocmai artificiala com-

²⁹ Ion Nestor, Tendinţe nouă în istoriografia română, în ziarul „Cuvântul” 25. I. 1933.

poziție a numelui apare semnificativă și concludentă pentru oricare altă origine decât grecească, deoarece tălmăcirea componentelor (ξένος — străin și πολίτης — cetățean) ne spune clar că este vorba de un cetățean străin, fiu de străin sau pe scurt străin.

Când la 1913 s'a produs conflictul româno-bulgar, se știe că aproape întreaga Europă manifesta sentimente ostile României. Atunci — marele întemeietor al dinastiei noastre, înțeleptul rege Carol întâiu, îl trimise pe ambasadorul cultural A. D. Xenopol la Berlin, Londra și Paris, pentru a convinge înaltele cercuri politice asupra dreptului nostru istoric față de cadrilaterul dobrogean și deci îndreptățirea intervenției armate în contra Bulgariei — afară de cealaltă problemă de interes universal care se punea: pacificarea Balcanilor și încetarea măcelului dintre balcanici.

După o intensă propagandă în politica de culise, ca și în presa germană, franceză și engleză, A. D. Xenopol se înapoia cu un strălucit succes diplomatic, care încununa, ca și o aureolă, izbânda armelor românești. Tre-când, la întoarcere, prin Atena, Grecii îi făcură lui Xenopol o caldă primire, reclamându-l ca fiu al Greciei. Atunci, istoricul român le ripostează ironic: „Imi pare rău că Grecii de azi nu mai știu grecește. Sunt fiul străinului”. Această întâmplare — autentică — o istorisește și astăzi văduva lui A. D. Xenopol, cunoscuta scriitoare doamna Riria, care își întovărășise soțul în misiunea încredințată de regele Carol I-iu.

Credem, așadar, că e nevoe să se știe cine a fost străinul Dimitrie Xenopol, care a dăruit țării

noastre pe cel dintâiu din minunata trinitate istorică a generației trecute : Alexandru Xenopol — Ion Bogdan — Dimitrie Onciul, urmată în generația noastră de eclipsanta personalitate a lui Nicolae Iorga.

Dimitrie Xenopol, tatăl lui Alexandru, Nicu și Filip, Lucreția și Adela Xenopol, este unul dintre acele interesante personaje, a căror viață începe să se desfășoare ca un roman sau ca o sfâșietoare tragedie. Un Robinson al Germaniei — a rătăcit prin lume, căutându-și o fericire pierdută — deși știa că acea fericire nu o va regăsi nici odată.

Dimitrie Xenopol se trage dintr'o veche familie anglo-saxonă, Brunswick după tată, Smtih după mamă — dacă e să credem în paginile memorialistice ale lui Alexandru Xenopol — și nu vedem motivul care ne-ar îndreptăți să punem la îndoială veracitatea, nici găsim argumentul care ne-ar sprijini înlăturarea lor. De fapt, numele propriu Brunswick este cunoscut în istorie. În limba literară germană — Brunswick corespunde cu Braunschweig — numirea ducatului Braunschweig din Germania de nord-vest, iar Braunschweig în idiomul platt-deutsch, în limba franceză și engleză se identifică cu Brunswick.

Fie din cauza prejudecăților de clasă, fie din alte cauze, familia Brunswick nu-și dă consimțământul tânărului Brunswick să se căsătorească cu cine voia el. Aci începe drama familiară. Acela, pe care mai târziu îl vom cunoaște sub numele fictiv Dumitru Xenopol,

fuge de acasă cu iubita sa. Din ce localitate anume, nu ni se spune. Ajunși în nordul Germaniei, la malul mării, tinerii fugari se îmbarcă pe un vapor, pentru a pleca — în lume — cine știe încotro? Mult timp însă n'au călătorit împreună, de oarece amândoi se aruncă în mare, hotărâți să-și pună capăt zilelor. Valurile apelor înghițiră numai pe fată, pe când tânărul Brunswick avu norocul sau nenorocul să fie salvat de niște pescari. O tragedie ca atâtea altele, la fel, din cari cronicarul zilei abia de mai prididește să le încresteze în rubrica faptelor diverse, banale. Dar pentru nefericitul despărțit pe veci de iubită începe marea dramă sufletească. El rătăcește de aci înainte ca un Ahasver prin Suedia, Norvegia, apoi vre-o zece ani pe mare, făcând diferite servicii pe vapoare. Era în deosebi un iscusit tâlmaciu, pentru că știa limba germană, franceză, polonă și rusă și puțin italiană. În călătoriile sale cunoscuse marea Mediterană și ajunse prin Grecia până la Constantinopol. Contrastul între climatul și condițiunile de viață din Occident și Orient, nu-l putură face să rămână mult timp în capitala Turciei, așa că în curând un vapor avea să-l debarce pe țărmurile românești. „La Galați” — cităm din memoriile lui A. D. Xenopol — „fu botezat de colonelul Schelety, tatăl generalului Carol Schelety, care-i dădu numele de Dimitrie și-i schimbă tot odată și familia din Brunswick în Xenopol, adică fiul străinului. Acest botez a dat de bănuț, că noi am fi de origine evrei. Tatăl meu fuse într'adevărat botezat însă nu din evreu, ci din protestant s'a prefăcut, s'a întors la credința ortodoxă. El se strămută apoi la Iași,

unde fu mai mult timp dragomanul consulatului prusian, de aici încă o dovadă că el nu era evreu, de oarece pe atunci evreii nu erau primiți în funcțiile prusiene". Am reprodus cuvânt de cuvânt acest pasagiu din albumul, care cuprinde memoriile inedite ale lui Alexandru Dimitrie Xenopol (Istoria ideilor mele).

S'au dus anii de rătăcire unul câte unul și cu dâșii s'a cicatrizat și rana celei dintâi iubiri nefericite. Timpul acoperă cu uitare, iar natura, cu neadromita ei grijă pentru perpetuarea speciei, întinde mrejele sale fiecărui muritor cu structură normală. Cu aceste reflexiuni schopenhauriene am pregăti auditorul pentru gândul lui Dimitrie Xenopol de a se decide totuși pentru căsătorie, pentru întemeierea unei familii, unui cămin. „La Iași” — continuă A. D. Xenopol — „el se căsători cu Maria Vasiliu, fica unui fabricant de țigle din Păcurari, cu care soție avu 6 copii... Din aceștia au rămas acum când încep a scrie aceste amintiri (1913) patru: eu cel mai mare, fratele meu, Neculae, actualul ministru al comerțului, sora mea Adela, scriitoarea noastră, și Lucreția, o profesoară minunată”.

Cam atâtea se știu despre originea lui Dimitrie Xenopol, tatăl istoricului român. Care este numele adevărat al acestui fiu al străinului, care este naționalitatea și confesiunea sa, nimeni nu le-ar putea cunoaște, dacă din piesele de argumentare, s'ar încerca eliminarea amintirilor lui Alexandru D. Xenopol, scrise cu mâna sa proprie și intitulate „Istoria ideilor mele”. Asupra paginilor din „Istoria ideilor mele” acum întâia

oară editate, și al căror original se păstrează de către Doamna Xenopol, în altă ordine de idei ni se atrăsese atențiunea încă în anul 1921 în „Idea Europeană” de către profesorul D i m i t r i e G u s t i, ministru al Instrucțiunii Publice. Desconsiderarea acestui singur izvor de informație scrisă, ar lăsa un gol, pe care istoria literaturii nu știm cu ce l-ar putea umple. Poate că cercetări la consulatul german din Iași sau în arhiva ministerului de externe din Berlin sau poate Arhivele Statului, unde s’ar adăposti scripte de ale penitenciarului din Iași, al cărui director a fost Dimitrie Xenopol, până la moarte, poate că acestea să rezerve oarecare noi date viitorului biograf al lui A. D. Xenopol. De altfel originea lui Dumitru Xenopol a rămas învăluită în mister, toată viața sa. Nici odată bătrânul Xenopol nu s’a fotografiat, iar scrisorile lui către copiii plecați la studii în străinătate, le semnează Dimitrie Xenopol și nu aminteste niciăiurea de alt nume, de altă patrie. Scrisorile sunt redactate în limba franceză, altădată cu adaosuri în limba germană, cu totul corecte ca stil și ortografie contemporană. Intr’o scrisoare dela 14/26 Martie 1871 Dumitru Xenopol îi spune fiului său Alexandru, care se afla în Berlin: „Să avem credință în Dumnezeu și totul va merge bine. La 28 curent stil vechiu vei sărbători sfânta zi de Paști și te vei duce la biserica ortodoxă ; să aibi, scumpul meu fiu, în totdeauna religia în tine, în fața ta și în fața lumii”.

Când și-a părăsit patria, împreună cu iubita, voința tânărului Brunswick a fost să dispară fără urmă și fără posibilitate ca familia să’l regăsească după nume ; astfel

această voință a devenit o a doua conștiință, sub stăpânirea căreia a trăit în patria adoptivă România.

Dar, acest mister din jurul familiei Xenopol, a predispus ambianța și contemporaneitatea la crearea unor legende, caracteristice după împrejurări și oameni. Cât timp istoricul nostru și fratele său Nicu nu s'au manifestat politicește, nimeni nu s'a sinchisit de origina, numele, naționalitatea lor.

Un singur sfat din partea tatălui său nu l-a urmat A. D. Xenopol, să nu se amestece în politică: „Nu discuta nici odată politică, de obicei ești rău înțeles, rău văzut și foarte adesea compromis”³⁰.

Până la 1878 A. D. Xenopol se găsea în tabăra „bel-ferilor” (conservatori), când, în schimbul independenței care ni se garanta prin tratatul dela Berlin, ni se impunea împământenirea în masă a Evreilor. Tot atunci A. D. Xenopol pleacă dela Junimiști, justificând despărțirea de Carp, Maiorescu și partizanii lor și intrarea în partidul Roșiilor, cu afirmația că „frunțașii Junimei Carp, Pogor, Maiorescu și alții câțiva erau de părere a se primi condiția cu care ni se dădea neatârnamarea. Singur Iacob Negruzzi dintre junimiști nu voia să cedeze nimic din antisemitismul său neîmpăcat, dar el rămase în Junimea, pe când un grup întreg între care Vasile Conta, Grigori Buicliu și eu părăsirăm partidul Junimei politice”³¹.

³⁰ Scrisoarea lui Dimitrie Xenopol către fiul său, 1876 Martie 18/26, în acest volum.

³¹ A. D. Xenopol, Istoria ideilor mele, finea cap. al IV-lea în acest vol.

Dacă A. D. Xenopol s'ar fi înrolat într'un partid de opoziție, cu program de identică atitudine, contrară tratatului dela Berlin, cu clauzele lui umilitoare, atunci argumentul istoricului ar fi fost verosimil și acceptabil. Se întâmplă însă, ca omul politic A. D. Xenopol să nimerească tocmai în partidul liberalilor, cari aveau în mâni frânele puterii³² cu doi ani mai înainte de ivirea problemei evreești și s'au menținut opt ani după soluționarea ei, așa cum s'a soluționat, și cum se putea soluționa sub imperativul împrejurărilor. A-l amesteca însă nefavorabil pe Titu Maiorescu, ba a-i atribui chiar sentimente de simpatie pentru actul, pe care diplomația străină ne silea să-l acceptăm, înseamnă a cădea în mrejele ocultismului. Logician impecabil, Tițu Maiorescu înțelegea că sentimentele nu se pot opune realităților și că cine deține puterea, fie în stat, fie în orice altă situațiune, găsește și mijloace pentru a-și impune voința și acelei voinți trebuie să i se subordoneze dreptatea. Dacă ultimul fragment din eseul lui Eminescu „Naționalii și Cosmopoliții” nu este cumva chiar din acest răstimp al reluării problemei evreești, atunci motivul părăsirii junimiștilor politici de către A. D. Xenopol are origină mult mai veche, deoarece adversarii lui Maiorescu născociseră încă pe la 69/70 că acesta ar fi pretins cândva „egala îndreptățire a jidanilor”, și atunci Eminescu protesta energetic împotriva defaimatorilor lui Maiorescu, declarând textual: „nu-i adevărat

³² Guvernul I. C. Brătianu din 24 Iulie 1876 până la 10 April 1881, apoi guvernul lui Dimitrie Brătianu două luni (dela 10 April până la 9 Iunie 1881) și pe urmă iar guvernul I. C. Brătianu până la 5 Noembrie 1886 — deci liberalii. timp de 10 ani la cârma statului.

că Maiorescu a cerut acea egală îndreptățire” și că „învoit n'a fost nimeni cu modurile de deslegare a chestiunii israelite”³³. Evident, argumentul lui A. D. Xenopol este făurit în tabăra Roșiilor și acceptat de istoric pentru a nu-și părăsi prietenii și foștii binefăcători fără nici un motiv rezonabil, în aparență.

Pe la 1880 Iacob Negruzzi întreba pe Eminescu cine este autorul „moravurilor provinciale române” publicate sub titlul „Brazi și Putregaiu” și-și exprima admirația pentru talentul nebănuțului Nicolae Xenopol.

După ce frații Xenopol devin adversarii junimiștilor, se deslănțue împotriva lor patima politică și, atacurile pretind că A. D. Xenopol ar aparține rasei semite; ori, Xenopol își motivează părăsirea amicilor literari prin acuzația ce le-o face, că ei ar înclina spre o rezolvire a problemei evreești, în favorul Evreilor. Dușmanii fraților Xenopol și mai de ales ai lui Nicolae Xenopol, care era o fire extrem de combativă, pentru a-i face odioși în fața opiniei publice, le-au inventat dintr'odată origina evreească :... „români de rit israelit”. Insuși Eminescu într'o polemică violentă cu Nicolae Xenopol prin „Timpul” lasă să cadă epitetul: „jidani”. Cuvântul este al lui Eminescu.

Înainte de a trece la scrutarea acestor rămășițe, să le zicem eufemistic istorice, vă rog să-mi dați voie să vă declar că nu sunt robit de nici un fel de prejudecată și că împărtășesc concepția civilizației noastre contemporane, care consideră poporul evreesc pe plan egal cu celelalte popoare și nu este nici o jignire ca

³³ Vezi: Introducere pg. XXVI—XXVIII și pg. 90—91, în acest volum.

cineva să fie sau să fie numit evreu. Drept aceea, în cursul acestei comunicări folosesc cuvântul evreu numai ca noțiune etnică pentru distingerea unui popor, căruia literatura și cultura universală îi datorește pe un Heine în lirică, un Einstein în știința speculativă, Spinoza și Bergson în filosofie.

Este însă dreptul și datoria fiecărei națiuni de a se împotrivi rapturilor de orice natură și mai cu seamă celor din domeniul spiritual, a căror valoare nu se poate stabili nici după etalonul aurului, nici cu balanța tuturor bunurilor materiale. Astfel, când s'a încercat mistificarea în genealogia lui Alecsandri sau când patimile politice ni-l abandonează pe Alexandru Dimitrie Xenopol, din mijlocul nostru, trebuie să se ridice același justificat protest ca al națiunii poloneze față de Francezi pentru geniul lui Chopin. Dacă pentru Alecsandri tentația venea din partea compatrioților noștri evrei de a-l voi să fie al lor, — simțul nostru național trebuie să fie măgulit, firește — știința însă rămâne obligată să înlăture echivocul calculat și confuzia voită și să facă o severă distincție între realitate și ficțiune, oricât de abil, sau tocmai fiindcă intervine abilitatea și puterea dialectică în expunere, — dacă la Alecsandri, spuneam, încercarea era dinafara sferei noastre etnice, cu Xenopol se întâmplă o adevărată, revoltătoare tragedie: însăși istoriografia noastră l-a abandonat — ba mai mult: l-a expulsat, debarcându-l cu forța, într'un timp de furioase lupte politice, în tabăra cea mai puțin simpatizată în acele vremuri. De atunci, de prin 1880, frații Xenopol sunt:... „fii ai unui evreu botezat, care era director al

penitenciarului din Iași și care se însurase cu o româncă" — spune Iacob C. Negruzzi în „Amintirile din Junimea”. Acelaș Negruzzi, pentru care de altfel cel ce vă vorbește are un deosebit cult în ce privește informația istorică-literară, se degajează ușor de obligațiunea argumentării prin acte scrise, motivând astfel: „Bătrânul Xenopol nu era de felul său din capitala Moldovei, dar nici din Grecia nu venise, și numele cu terminația în opulo (Xenopulo) îl alesese numai pentru a face să se creadă că originea sa era grecească, iar nu jidovească. Inșă, oricine vorbise odată cu dânsul, nu putea avea nici o îndoială despre neamul din care se trăgea, și tipul și vorba sa îi dovedeau originea mai limpede decât orice document”.

Ori, procedând astfel, cu auzite și văzute, pe toți Englezii i-am putea supune originii evrești, sau o întreagă provincie germană, care încă și astăzi vorbește un idiom leit asemănător jargonului evreesc, numit obișnuit idiș, cu toată scara și caracteristica modulațiilor. Dacă Iacob C. Negruzzi s'ar fi mărginit numai la aceste rânduri, atunci poate că pe unii naivi i-ar fi pus pe gânduri, pe alții, compilatori de istorii literare, fără consultarea și mai de ales fără scrutarea documentelor, i-ar fi tentat — după cum de altfel s'a și întâmplat, veți vedea în curând —, să ia drept literă de evanghelie informația acestuia. Inaintând însă în alcătuirea portretului lui Alexandru Xenopol, observi că autorul înlocuește documentarea cu anecdota, simțul de responsabilitate cu patima personală, dusă până la ură, care-i întunecă vederile și alterează judecata, dâ-

du-ne astfel o detestabilă caricatură a lui Alexandru Xenopol. Astfel, la pagina 195, memorjalistul Iacob Negruzzi se ocupă cu lux de amănunte despre o boală sexuală a lui Xenopol, care — cităm textual: „...„In desperare de a se mai îndrepta cu doctorii, se puse în salce la o babă, unde stătu 6 săptămâni, într'o căldură constantă de aproape 30 grade — ceea ce-i pricinui un fel de transport la creeri"... E vorba de vindecarea sifilisului prin metoda populară, primitivă, a fumurilor mercuriale. Aceasta să se fi întâmplat după înapoierea lui A. D. Xenopol dela studii din Berlin.

De aci înainte după Iacob C. Negruzzi, soarta intelectului lui Xenopol mergea spre întunecare... Și iată rezultatul: „el, Xenopol”, — constată Iacob Negruzzi — „deveni, după acea îmbolnăvire, rău camarad, invidios și doritor de câștiguri materiale”, și incapabil de o cugetare mai înaltă și senină... „Vârându-se în politică și mergând se înțelege cu acei ce aveau succesul zilei, el se lepădă de noi (junimiștii-conservatori) cu totul, la început mai pe ascuns, apoi chiar fățiș”. Uită însă Iacob Negruzzi că incapabil - devenitul A. D. Xenopol abia în urmă, după îmbolnăvire și însănătoșire, a scris Istoria Românilor în 14 volume și a creat acea sinteză a istoriei universale care a fost recunoscută și elogiată de întreaga știință apuseană. Dar, pe lângă resentimentul politic de partid, între Iacob Negruzzi și Xenopol se produse și un conflict, care a degenerat în ceartă pentru barba împăratului. Într'adevăr, pentru barba împăratului. La Iași avea să se ridice statuia lui Ștefan cel Mare. In vreme ce comitetul din care făcea parte

și Iacob Negruzzi susținea că Ștefan cel Mare a purtat barbă, Xenopol afirma contrarul, că Ștefan cel Mare se rădea. Și astfel din „ba-i cu barbă, ba-i fără barbă” Ștefan cel Mare, frații Xenopol se văzură transformați... în evrei autentici...

Când se reeditau întâiu în „Convorbiri Literare” apoi în volum, portretele meșteșugite de către Iacob Negruzzi, Alexandru Xenopol zăcea întins pe catafalc. S'au produs proteste prin presă împotriva autorului și a denaturării lucrurilor. Totuși invenția originii evreești a lui Xenopol se menține și astăzi. Anul trecut, bună oară, E. Lovinescu în ale sale „Memorii”, vorbind despre aportul Evreilor în cultura și literatura românească, îl așează pe istoricul nostru între eruditul rabin dela Londra Moses Gaster și reputatul filolog H. Tiktin dela Berlin, și nu se mulțumește numai cu vre-o indicație că Alexandru Xenopol ar fi fiul unui evreu botezat, din mamă româncă, ci-l botează din nou, zicându-i de astădată deadreptul: „...„evreul A. D. Xenopol ne-a dat cea dintâiu istorie a Românilor...”

Bazat pe așa fel de date, regretăm, dar pentru obiectivitatea științifică trebuie să vă destăinuim că și cel care vă vorbește acum, în volumul al II-lea al Studiilor și Documentelor Literare, a greșit afirmând că A. D. Xenopol ar fi avut origine evreească... Deodată cu rectificarea absolut necesară, face deci aci în fața Domniei Voastre cuvenita sua culpa...

Intovărășindu-ne în această cruciadă de legitimă revendicare, nu ne îndoim că Dv. ați reținut din fugi-

tiva noastră expunere argumentele care susțin teza pusă. Vom încerca acum să le grupăm, după natura și însemnătatea fiecărui în parte.

Primul argument și cel mai adecuat spiritului științific este, fără îndoială documentul scris: autografele lui Dimitrie și autobiografia lui Alexandru Xenopol: „Istoria ideilor mele”.

Al doilea, de ordin psihologic: profunda religiositate a bătrânului Dimitrie Xenopol nu ne trădează nici de cum un jongleur sau vre-un liber cugetător de astăzi, care trece ușor dela confesiunea mozaică la alta diametral opusă — ortodox creștină.

Al treilea, de ordin politic: cine cunoaște istoria Prusiei de pe la jumătatea secolului al 18-lea va admite imposibilitatea găsirii unui evreu ocupând funcțiuni în stat, cu răspundere destul de mare și în acelaș timp delicată. Tot aci se încadrează și gândul că nici spiritul timpului din Moldova dela începutul domniei lui Cuza n'ar fi îngăduit la direcția unui penitenciar cu deținuți politici un evreu, fie el și botezat. Ba, tocmai botezul putea fi o dovadă de neseriositate...

Nu mai rămâne decât un singur argument, supremul dacă voiți, argumentul etic: Orice individ, ca și orice popor, este ceea ce vrea el să fie nu ceea ce alții vor să-l facă. Și această voință fermă, la Xenopol exprimată aproape printr'un strigăt de revoltă, — constituie unul dintre cele mai sfinte drepturi asigurate de legile naturii.

Dacă la toate acestea, nu vom neglija nici argumentul de ordin sentimental, care a fost oarecum punctul de plecare al acestei conferințe, atunci credem că vom fi epuizat, întru cât ne privește, mijloacele de convingere;

Este oare, națiunea română într'adevăr atât de bogată în oameni de culminația unui Alexandru Xenopol, încât la cele dintâiu clevetiri de bunici sfătoși să ne lipsim de ei, abandonându-i?! Fără a fi spus prin aceasta, că a fi evreu, ar însemna o stare de inferioritate. Popoarele sunt și rămân egale, în fața lui Dumnezeu și a istoriei.

Adânc mișcat de dovezile Domniei Voastre de simpatie, vedem că ați prefăcut modesta noastră comunicare într'o spontană manifestare națională în jurul omului și operei lui A. D. Xenopol. Prezența Domniei Voastre³⁴ aci este de altfel pe cât de îmbucurătoare, pe atât de naturală, căci noi sărbătorim astăzi geniul care a scris *Istoria Românilor*, în timp de pace, cu pana, Domnia Voastră întrupați sacrificiul care a scris-o cu sabia și tunul. Că doar războiul însuși nu este decât continuarea tratativelor diplomatice cu singura modificare, că ambasadorul cedează locul generalului, pana se schimbă cu sabia, iar cerneala se înroșește. Inșă, și în timp de pace și în războiu, veghează neadormit capul statului — Regele, și națiunea română se poate mândri de a fi avut fericirea să fie condusă de adâncă înțelepciune a Dinastiei noastre. Dela sobrul rege *Carol I-iu*, care în vremuri de grea cum-pănă a înțeles să aleagă pe un Xenopol pentru misiune în străinătate, la blândul și gloriosul rege *Ferdinand I-iu* și până la înalta culturalitate a M. S. Regelui *Carol al II-lea*, care astăzi stă cheazășie, pentru ca marile înfăptuiri ale înaintașilor Lui să fie transmise viitorului neștirbite în hotar, întărite inșă în lăuntru, prin lumina-rea poporului și înstărire materială; dela Domnitorii

³⁴ Societatea Demobilizaților României, reprezentată prin președintele ei, D. Traian Ionescu, și numeroși membri.

de eri la Suveranul de azi ; dela freamătul de codru și murmurul izvoarelor din poezia și poveștile *Carmen Sylvei* la Eroina eroinelor *M. S. Regina Maria*, duce aceeași linie dreaptă de înălțare și regenerare națională, trecând prin însângerarea apocaliptică din 1916—1918, cu întregul convoiu de plăgi egiptiene, morți năprasnice, foamete și năvala de boli ucigătoare. Augustă autoare a unor pagini cu fășii de caldă lumină și cer albastru în noaptea unei generale desnădejdi, suflet încărcat de duiosie și plin de omenească înțelegere pentru suferințele mulțimii, *M. S. Regina Maria* continuă tradiția Reginei *Eli-sabeta*, capul lor fiind încoronat de două ori, odată cu coroana domniei și apoi cu cununa de lauri a literelor, care nu pălește niciodată...

De aceea, onorată asistență, dimpreună cu D-voastre vom desface acest bogat mănunchiu de flori, oferite mie, și cu o parte vom împodobi simbolul tuturor aspirațiilor de astăzi, chipul iubitului nostru rege Carol al II-lea și al speranței noastre de mâine, al fiului Său scump Mihai, cu cealaltă dreaptă parte să încununăm geniul creator al marelui român Alexandru D. Xenopol. Iar, domnia voastră, onorată Doamnă Xenopol, care ați cunoscut și zile de fericire și de amar alături de soțul d-v. și l-ați ajutat în desăvârșirea operei sale, primiți închinarea noastră respectuoasă și profundă recunoștință”.

Din întregul cuprins al conferinței noastre asupra confesiunii și naționalității lui A. D. Xenopol astăzi nu ne-a fost posibil să retractăm nimic. Chiar atunci ne

dedeam însă seama că spulberarea mistificărilor devenea pentru unii o revelație înălțătoare, pentru alții o neplăcută surprindere. Dar istoria nu trebuie să întrebe, dacă place sau displace cuiva — o realitate. Și această realitate o întărim acum, la încheere, cu intervenția lui N. Iorga, a cărui cugetare stăpânește epoca noastră: „Xenopol râde de „Românii de rit israelit” dela Berlin și atacă pe „Jidanii” sau „cei supt influența jidovească”, bajocoritori ai țerii: putea s’o facă oare, cu originea ce i se atribue, când tatăl său, pentru care arată o mare pietate, era încă în viață și-l vedeau toți”³⁵.

Intr’un registru, legat la cotor în piele și restul în pânză de culoare cafenie deschisă, format 25×35, având pe scoartă imprimat în semicerc, cu litere gotice auriu *Societatea Junimea*, iar mai jos în linie dreaptă cu litere latinești *Prescripte Verbale*, se redă cuprinsul ședințelor dn 1865/6 și 1871/1874.

Intregul text este scris de mâna lui A. D. X e n o p o l; registrul se păstrează în stare foarte bună de cătră văduva istoricului, doamna C o r a l i a R i r i a, care ni l-a încredințat cu toată amabilitatea și ne-a permis reproducerea ședințelor prin tipărire în colecția noastră de Studii și Documente Literare.

Rezumatul ședințelor între 1867 și 1870 lipsește, deoarece A. D. Xenopol se găsea în acest interval la studii, în Berlin.

³⁵ N. Iorga în *Revista Istorică*, 1933 XIX 68.

Nu vom insista prea mult asupra cuprinsului acestor „prescripte verbale”, deoarece ele trebuiesc cetite, studiate și confruntate cu relațiile istoriei literare sau cu ghiumbușlucurile anecdotelor.

Pentru a demonstra însă valoarea lor și a ilustra pe unii mentori, cari, fie din ură, fie din prisos al fanției au înlocuit adevărul istoric cu scornituri și basne, pe seama unui Eminescu spre pildă, vom conexa documentul autentic cu una dintre mărturiile lui Gh Panu în Amintirile sale dela Junimea din Iași. Este vorba de impresia dezastruoasă ce ar fi făcut-o nuvela lui Eminescu „Sermanul Dionis”, cetită de poet în ședința din 1 Septemvrie 1872, acasă la Maiorescu. După Gh. Panu, subiectul nuvelei lui Eminescu ar fi produs o impresie penibilă. Pe opt pagini tipărite se întinde belteaua amintirilor lui Gh. Panu din seara, în care Eminescu și-a cetit nuvela, și opt pagini în șir, afară de citațiile din textul eminescian și reflexiile critice ale lui Gh. Panu, sunt povești din o mie și una de nopți :

„Eminescu continuă, continuă, în mijlocul unei mari plictiseli”... ³⁶.

„Mirmilic uită chiar să-și smulgă mustața”... ³⁷

„De aceia noi, cei trei Români, adică T a s u, L a m b r i o r, și c u m i n e, ne-am deschis urechile să vedem cum Eminescu are să ne descrie casele, costumele, etc. din timpul lui Alexandru cel Bun”... ³⁸.

³⁶ Gh. Panu, Amintiri dela „Junimea” din Iași / Fragmente alese / Biblioteca școlară / Publicațiune pentru cultura elevilor / București 1934. — Pg. 79.

³⁷ Ibid., pg. 66. — ³⁸ Ibid. pg. 62.

A d e c ă :

Anul 1872/73
Ședința I. 1 Septemvrie
(la Maiorescu).

Prezenți: Maiorescu, Pogor, I. Negruzzi, L. Negruzzi, N. Ganea, M. Pămpiliu, Eminescu.

D. Eminescu citește fragmente din Diorama și anume Egiptul și începutul Evului de mijloc. Apoi citește novela sa Sermanul Dionisie. Asupra acesteia D. Pogor și Maiorescu observă că sfârșitul și modul deslegării nu corespunde cu caracterul întregii scrieri. Se primește pentru a se tipări.

A. D. Xenopol

Regretabil este faptul că, reeditându-se recent fragmente din amintirile lui Gh. Panu, într'o colecție — „pentru cultura elevilor”³⁹, la capitolul Eminescu, figurează tocmai aceste pagini, cari nu numai că sunt puțin instructive, ci au și scăderea de a fi un desăvârșit neadevăr — cum ne instruesc azi, documentele vremii.

Și astfel istoria pedepsește perorația lui Gh. Panu, prăbușind-o într'un jenant ridicol.

După procesele verbale ale Junimii și-au reclamat locul câteva autografe din arhiva A. D. X e n o p o l, cari nu încăpuseră în volumul al III-lea: V. A. Ureche, D. Onciul, C. Hogaș și trei scrisori din Moscova, dela extrem de conștiinciosul Ion Bogdan.

³⁹ Vezi nota 36.

Vr'o câteva scrisori de-ale lui V. *Aleksandri* către N. *Gane* și cătră alții și *Albumul Societății Junimea*, înființat în Aprilie 1878, transcrise și transmise nouă din Muzeul dela Folticeni de cătră respectatul nostru prieten *Artur Gorovei*, cu acestea, cu voia lui Dumnezeu pentru sănătatea ce ne-a dăruit-o și cu ajutorul tuturor oamenilor de bine pomeniți prin aceste pagini am ajuns la sfârșitul volumului al IV-lea. Următoarele două, al V-lea și al VI-lea, cum am mai spus-o, vor fi închinare tot „Junimii”, după cari vor urma — nu putem prevedea câte volume — închinare epocii „*Semănătorului*”, cu îngăduirea creatorului ei, a neprețuitului nostru *Nicolae Iorga*.

Fluechtige Erinnerungen an M. Eminescu

(Meinem Adoptivsohne anvertraut)

Eminescu's Namen hörte ich nennen, sowie ich überhaupt etwas über Rumänien erfuhr. Mein Schwager sprach von dem talentvollen Sonderling, der Essen u. Trinken über seinen Büchern vergass, der mitten im Winter seinen Ueberzieher versetzte, um sich ein altes Manuskript zu kaufen; Rosetti erzählte mit Wärme kleine harmlose Züge von dem gescheuten jungen Studenten, u. mein Mann, der ihn einmal gesehen (bei Théodore Rosetti in Berlin), war impressionirt worden von dem Kopf des schweigsamen, scheuen Jünglings. Und jeder that, als hinge ein schweres Unglück über dem jungen Manne, als ruhe etwas Geheimnissvolles, über seiner Herkunft. Als ich im Beginne meiner rumänischen Studien «Mortua est» las, glaubte ich, jene Zeilen enthüllten des Unglück seines Lebens: er habe eine Frau leidenschaftlich geliebt u. der Tod habe sie ihm geraubt. Natürlich machte mir das den jungen Mann noch interessanter; zumal, da es hiess, er sei ein Weiberfeind, nahm ich an, er hätte die Erinnerung an die ideale Geliebte nie überwunden.

Da brachte mir einmal mein Schwager, von einer Jassyer Reise heimkehrend, das Manuskript von Melancholia mit. Frisch u. begeistert, wie er damals war, kaum vom Bahnhof angelangt, eilte er in unser Zimmer, um uns dies Gedicht zu verdeutschen. Zeile für Zeile übersetzte er, geistreich u. abgerundet, wie sein Wort immer war; darauf erzählte er, welche Diskussion sich in der Junimea an die Vorlesung dieses Gedichts angeschlossen hatte. Ich

Schätzige Familienmitglieder

M. Eminescu

(Eminescu Adolphus anuntatouit')

Eminescu's Romanische fürchte ich nicht.
 Ich bin, wenn ich überhaupt etwas
 über Rumänien weiß, durch
 Paganer, noch dazu durch
 einen holländischen, der in
 Frankfurt über einen Briefwechsel
 sprach, der mich mit dem
 rumänischen Uebersetzer
 in Verbindung brachte,
 um sich ein richtiges
 Bild zu machen; Prosetti erzählte mir
 über eine kleine französische
 noch durch gepflanzte
 Kindelein, in einem
 der ich einmal gesehen, bei
 Theodore Prosetti in Berlin), was
 unproportioniert anstand noch
 durch Kopf der pfannenförmigen,
 seinen Jungling. Und jeder
 hat, als junge ein pfannenförmiges Ue.

schwieg, u. Titus, der meine sonst so bereite Begeisterung vermisste, meinte: «Es ist ja eine Art Irrsinn in all diesem Schwarz, aber es ist ein geistreicher Irrsinn», da unterbrach ich ihn erregt: «Irrsinn? Unsere tägliche Auffassung ist wahrscheinlich Irrsinn u. Eminescu hat den wahren Sinn von Welt u. Sein erfasst!» Mich hatte das Gedicht tief ergriffen. Titus sah mich betroffen an. «Was würde ich darum geben, der Mann zu sein», entgegnete er, «den du so hoch über die Anderen stellst!». An eine unpersönliche Begeisterung konnte er nie glauben.

Und endlich sah ich diesen Mann persönlich. Er kam eines Vormittags unerwartet an u. blieb zum Frühstück bei uns. — Majorreskus u. wir hatten damals gemeinsame Wirthschaft.

Ich sehe ihn noch eintreten in das Speisezimmer, unbeholfen u. linkisch, obgleich er nicht genirt war, eckig in jeder Bewegung, ein Mann der augenscheinlich ebenso wenig körperliche wie geistige Disciplin gekannt hatte. Eher klein als gross, eher stark als schlank, mit einem im Verhältniss etwas zu grossem Kopfe, zu massig in der Gestalt für seine 26 Jahre, zu fleischig im Gesicht, schlecht rasirt, mit grossen gelben Zähnen, unordentlich u. unsauber gekleidet. Mit dem ersten Blicke hatte ich das natürlich nicht Alles erfasst, aber allmählich, während des Mahles sah ich es, fast ohne hinzuschauen, denn ich war so enttäuscht, dass es mir weh über den Unterschied zwischen dem wirklichen Eminescu u. meinem Phantasiebilde tat. Ich richtete übrigens kein Wort an ihn, auch er schien mich nicht zu beachten, er sprach, von meinem Schwager dazu angeregt, sehr lebhaft mit ihm u. einigen anderen Herren, ass laut, lachte mit vollem Munde, u. sein Lachen klang mir brutal. Nur wenn er sich über den Tisch an meine kleine Nichte wandte, war seine Stimme, die sonst nicht einnehmend war, wunderbar süß u. nahmen seine verschleierten Augen einen sympathischen Ausdruck an. Auch gebrauchte er das weiche moldauische *Matà*, das mir immer so sehr gefiel, anstatt D-ta. Am Abend wohnte er unserer Mahlzeit wieder bei u. hinterher las er Stellen aus einer neuen Dichtung vor. Beim Vorlesen war seine Stimme angenehm monoton; man fand auch die Dichtung höchst poetisch; ich nicht, es kamen redende Glühwürmer darin vor, viel sprechendes Gethier, ein Genre, das ich nie habe leiden mögen, u.

über den Zauber der Sprache konnte ich damals noch nicht urtheilen. Wenn er über seine so feine u. schön beschriebenen Manuskriptblätter gebeugt dasass, machte er einen weniger kompakten Eindruck; das stark entwickelte Kinn u. der breite Mund verschwanden etwas, die Stirn unter schlichtem, kohlschwarzem Haar trat glanzvoll hervor, die schönen Augenbraunen kamen zur Geltung u. der feine Schnitt der Nase, die nur am unteren Ansatz der Flügel eine kleine triviale Linie hatte. Hob er während des Lesens die Augen, sah er Niemand an, sondern schien träumerisch in weite Fernen zu blicken, oft bewegte er auch rythmisch die Hand — eine kleine un gepflegte, vielleicht ungewaschene, gütige Kinderhand.

Am nächsten Tage reiste er fort, u. ich begriff nicht, dass man von Eminescu so viel geredet hatte; seine Persönlichkeit schien mir alltäglich, einer Gesellschaftsklasse anzugehören, für die ich mich nicht interessieren konnte, weil ihre Plumpheit mich beleidigte, u. die Poesie die auf der Armuth ruht, u. mein Mitleid stets so grenzenlos erweckt, trat hier nicht zu Tage. Er sah weder verhungert noch melancholisch aus, hatte sich bei Tisch für einen Weinkenner erklärt, mit halb zugekniffenen Augen von der Güte eines Dragaschaners gesprochen u. von seinem Trübsinn hatte ich nichts gemerkt: er hatte viel gelacht u. mit Behagen bäurische Spässe erzählt.

Aber der schlechte Eindruck verwischte sich wieder, als ich besser rumänisch lernte u. schliesslich sogar einige der Gedichte Eminescu's ins Deutsche übersetzte. Der Zauber des Wortes be rauschte mich in seinen klangvollen Versen u. mich packte wieder der träumerische Zug des Mannes. «Resai din umbra vremilor încoace» sagte ich mir unendlich oft vor, u. sein Leid «Getrennt bin ich von dir u. sitz'am Feuer verwaist, Mein glücklos armes Leben durchwandre ich im Geist»... übersetzte ich in vielen Varianten. Dālei schwebte mir eine ideale Dichtergestalt vor, die sich natürlich in vagen Umrissen an die Wirklichkeit hielt. Wieder schien mir etwas Geheimnissvolles über dem Schicksale des Dichters zu liegen, u. ich dachte unwillkürlich, wie glücklich ich den Mann hätte machen mögen, dessen Leben so einsam, so glücklos gewesen sei! Da ich kein Wort mit ihm gewechselt hatte, konnte ich ja eigentlich nicht einmal über seine äussere Erscheinung richtig urtheilen

denn erst das Leben, welches bei der Unterhaltung in einer Physiognomie durch das Wort aufwacht, ist das wirklich Werthvolle an ihr.

Da brachten äussere Umstände — er wurde seines kleinen Jassyer Postens entsetzt, war daher aller Subsistenzmittel beraubt — Eminescu wieder nach Bukarest. Mein Schwager hatte ihm eine Stelle am *Timpul* verschafft, u. ich besprach gleich mit Titus, dass ich, um eine Form zu haben, Eminescu zu unterstützen, Stunden in der rum. Sprache bei ihm nehmen wollte, u. zwar konnten die Stunden vorsorglich so gelegt werden, dass sie unmittelbar vor Tisch stattfänden, damit er darauf mit uns speisen könnte. Aber es blieb Anfangs beim Plan; er kam nicht; er hätte keine Zeit; nur Sonnabends erschien er regelmässig, auf meines Schwager's Anforderung, weil am Abend «Literatur» getrieben wurde, bei uns zu Tisch. Er machte nie den Eindruck, Mangel zu leiden; er ass nicht viel u. nicht unterschiedslos, sondern wusste gewählte Speisen zu schätzen; Datteln waren sein Lieblingsessen, auch für jede Art Kuchen hatte er eine Vorliebe; aber wie gesagt, nie ass er viel.

An einem Sonnabend Abend, nahm ich mir einmal vor, um mit ihm eingehend zu sprechen u. über die oberflächlichen Höflichkeitsformen fortzukommen. Es war eigentlich, als müsste man ihn aus einer anderen Sphäre erst energisch ins Leben rufen, um seine Aufmerksamkeit zu fesseln; hatte man sie aber einmal erregt, giug es wie eine Verklärung über sein Gesicht, u. dann gehörte er Einem ganz für die Stunde.

Er hatte sein Lied, «der Eisvogel» einmal mitgebracht; ich übersetzte es ins Deutsche u. bat ihn bei dieser Gelegenheit halb scherzhaft u. halb im Ernste, doch nicht immer an düsteren Bildern haften zu bleiben! Er antwortete sehr liebenswürdig, u. ich versprach ihm eine Holzmalerei, die ich gerade ausführte, u. die er sehr bewunderte, wenn er einmal ernstlich versuchen wollte, an die sonnige Seite des Lebens zu glauben. Wenn ich so mit ihm redete, strahlte ein gütiges aber überlegenes Lächeln auf seinem Gesichte; er kam sich so weise u. väterlich vor u. hatte seine Freude an mir,

die er ein Weltkind schalt, weil ich, seiner Auffassung nach nie die Nachtseiten des Lebens geschaut hatte, u. alle Kenntnisse über die Wirklichkeit, wie er sich ausdrückte: «aus den Fingern gesogen». «Dar nu ştii Mata, nu ştii nimica», sagte er schliesslich auf rumänisch ganz entzückt, als ob ein Kind ihm etwas vorgeplaudert hätte. Wenn ich aber einmal ernsthaft auf meiner Meinung bestand u. ihm sagte, man brauche doch nicht Alles persönlich durchgemacht zu haben, um es zu kennen u. zu verstehen, wurde er düster u. beinah ungeduldig, so dass ich mich selbsts überredete, eigentlich wusste ich doch nichts! Wie viel Elend u. Schuld mochte über dem jungen Mann neben mir hängen.

Ich versuchte manchmal, ihn im Gespräch auf seine Familie zu bringen, er ging aber nicht darauf ein; er schien wirklich ein loses Blatt, ohne Zusammenhang mit dem Zweige, der ihn getragen, dem Baume, der ihn genährt hatte.

Auch von seiner eigenen Vergangenheit, über welche man mir viel Merkwürdiges erzählt hatte (er sollte lange einer wandernden Schauspielertruppe angehört haben), sprach er nie; wir Beide berührten damals immer nur einige Probleme, auf philosophischem u. litterarischem Gebiet. Ich wollte ihn dazu bewegen, ein Drama zu schreiben, da er mir oft gesagt, sein ganzer Kopf schwirre von Beldern u. Motiven, aber er entgegnete, er hätte keine Zeit u. ausserdem könne man in der Misere, von welcher er umgeben sein, nicht arbeiten. Sein Zimmer habe weder Luft noch Licht! Wenn er so klagte, schnitt es mir tief ins Herz u. durch meinen phantastischen Kopf zogen Pläne, wie ich ihm ein geregeltes Dasein schaffen könnte, damit sein Geist Hohes, Ewiges hervorbrächte u. er der täglichen Quälerei ein Zeitungsblatt fast ganz allein zu füllen, enthoben wurde. Ich besprach sogar mit meinem Mann, ob wir ihm nicht ein Zimmer einräumen könnten — wie mein Schwager es vorübergehend gethan — aber in einer so klatschsüchtigen Stadt war es schwer. Doch die Stunden nahmen jetzt ihren Anfang u. gaben mir den Vorwand, ihm hundert Franken monatlich zu geben. Unser Zusammensein aber dauerte länger als eine Stunden, denn um

halb fünf Uhr, nach Schluss der Redaktion kam er, u. Abends, nachdem er mit uns gegessen, blieb er noch so lange bis wir ihn fortschickten. Er gehörte jetzt zu uns, u. mit der Kindlichkeit, welche der Grundzug seiner Natur war, ging er in unserem Hause auf. Mit Entzücken spielte er mit Baby, lernte Whist, freute sich, wenn er gewann u. war der harmloseste Mensch, den man sich vorstellen konnte. Ausserordenlich belesen wie er in allen Sprachen war, gestützt durch sein kolossales Gedächtniss, konnte man mit ihm über Alles sprechen; angefüllt mit deutscher Bildung, sagte unser Deutschthum ihm besonders zu. Wenn er auch noch einen zerrissenen Rock trug, so fing er doch an, mehr auf seine äussere Erscheinung zu achten; nur die Tintenflecke an den kleinen Händen waren nicht zu vermeiden u. die Manschetten waren immer zerknittert u. nie weiss. Ich aber begann schon mir Kleinlichkeit vorzuwerfen, weil ich das beachtete, u. wahr ist Eins: appetitlich war Eminescu trotz der mangelnden Sorgfalt seiner Kleidung. Seine Haut schien von der Natur das mitbekommen zu haben; wie es Kinder giebt, die selbst wenn sie mit Staub gespielt haben u. in schmutzigen Kleidern stecken, nicht unappetitlich wirken. Es war mir, der überempfindlichen Frau, nicht zuwider, wenn er neben mir sass, trotz seines abgetragenen Rocks, dem der Geruch alter Kleider anhaftete. Wir lasen zusammen, aus einem Buche, Volksmärchen — die von Creanga zuerst — u. er hatte eine kindliche Freude an ihnen. Er war ein leidenschaftlicher Rumäne, überzeugt, dass das verhasste Griechen- und Judenthum der Volksseele auf die Dauer keinen Schaden gethan hätte, dass sie in ihrer naiven Ursprünglichkeit wieder hervorbrechen u. alles Verrotete ausscheiden würde.

Alles Gute erwartete er überhaupt vom Volke, die höheren Zehntausend hatten keinen Werth in seinen Augen, u. mich, die er leider zu ihnen zählen musste, suchte er auch davon zu überzeugen, dass nichts, was im weitesten Sinne Luxus sei, Berechtigung habe. Auch von der Frau hatte er, ohne viel Erfahrung zu besitzen, eine sehr geringe Meinung, teilweise aus Schopenhauer

gesogen. Er meinte, eine Frau könne nicht anders als putzsüchtig u. eitel sein u. müsse ihre Zeit damit hinbringen, kleinliche Intriguen zu schmieden. Im Grunde war solche Art Frau auch sein Ideal; wenn er auch nicht in dem Sinne Orientale war, wie er es selbst behauptete, in dem Sinne nämlich, dass Nichtsthun ihm angenehmer als Beschäftigung sei, so war er doch Orientale in seinem Geschmack betreffs der Frauen. Eine geschmückte u. gepuderte Frau hielt er für anziehender als eine, die jede Kosmetik verschmächte; ein launisches, urtheilsloses Kind galt ihm als schönster Typus von Weiblichkeit; das von Sacher-Masoch geschilderte Genie stellte er sich unwiderstehlich vor.

Seinem Ideal entsprach ich also nicht! Vielleicht betonte er das auch aus instinktiver Furcht so oft, vielleicht auch um meine Eigenliebe zu reizen! Ich war mir aber längst bewusst, dass ihn das Unwiderstehliche zu mir zog, das er ganz aufgegangen war in dem Verkehr mit uns; u. mich trug die Glückseligkeit, einen Menschen der schwarzen Melancholie entrissen zu haben. Zu jung u. zu phantastisch, um mich zu fragen: wohin steuern mir? lernte ich fleissig zu meinen Stunden u. harrete am Fenster, bis Eminescu, mit dem schähigen, zu breitrandigen Hut, mit aufgeklappten Kragen in den Hof einbog. Einmal wäre ich beinah um meine Stunde gekommen, denn während ich am Fenster meinen Lehrer erwartete, fuhr ein Wagen vor; der Insasse (N. Mandrea) hatte mich bemerkt. Ich aber hatte dicht hinter dem Wagen den dunklen Mann mit dem alten Winterpaletot in den Hof einbiegen sehen u. liess schnell sagen, ich sei nicht zu sprechen. Wenn aber Eminescu die Abweisung auch für sich nähme! Ich lauschte. Nein, er that es nicht, u. wir wussten nun Beide, dass jener Besucher verbreiten würde, ich sei für Eminescu zu Hause, wenn ich sonst nicht empfinde; dies Bewusstsein hatte eine Süssigkeit für ihn, die aus seinen Augen sprach. Diese Augen, die meistens so verschleiert waren u. nur halb geöffnet, als sei es wirklich nicht der Mühe werth, diese elende Erde voll anzusehen, blickten mich jetzt mit einer Bewunderung an, die immer den patronisirenden Anstrich behielten. Er hielt mich für

so welt- und menschen-unkundig, dass er mit Vorliebe meine Weisheit belachte, seine Augen folgten mir, wie man den Bewegungen eines Kindes folgt.

Weihnachten feierten wir zusammen — ausser Eminescu war damals H. v. Vietinghoff, ein verunglückter preussischer Offizier, ein lieber junger Mensch, der sich kümmerlich durchschlug, unser täglicher Gast. Wir waren ein sehr harmloser kleiner Kreis, dessen Mittelpunkt mein Jungchen war. Alle lagen an der Erde, um mit ihm Eisenbahn zu spielen — H. v. Vietinghoff hatte ihm eine kleine rollende «Eisenbahn» geschenkt.

Durch irgend Jemand hatte Eminescu erfahren, wann mein Geburtstag sei. An jenem Tage kam er ganz verschämt mit einem in rothes Leder gebundenen Buche an, in welches er mir ein ad hoc gemachtes Gedicht geschrieben hatte: *Cu mâne zilele'ți adaugi, Cu ieri viața ta o scazi, etc.*

Ich war unbändig stolz, ich fühlte mich begnadigt u. glaubte, ich hätte eine Seele durch warme Sympathie zu neuem Schaffen erweckt.

In jenen Tagen übersetzte ich seine *Strigoi* u. legte ihnen mehr dichterischen Werth bei als sie haben. Eminescu wünschte, dass ich das Versmass verändere; als die Arbeit fertig war, meinte er aber, ich hätte ihn falsch verstanden, es würde besser gewesen sein, hätte ich die Nibelungenstrophe gewählt. Sonst war er — seiner liebenswürdigen Natur nach — stets entzückt von meinen Uebersetzungen; er fand jeden Vers im Deutschen schöner als im Original; glücklicherweise verblendete mich seine gütige Auffassung nie.

Im Laufe unserer Gespräche äusserte er, dass ein etymologisches Lexikon für die rumänische Sprache durchaus nothwendig sei — Cihac's erster damals erschienener Band hatte ihn durchaus nicht befriedigt- u. dass er sich seit lange mit dem Plane truge, eines zu machen. Ich beschloss, er solle gleich anfangen, die mechanische Arbeit verpflichtete ich mich zu verrichten, er solle nur den Geist geben. Er war beinah eben so enthusiastisch dabei wie ich u. gab mir an, wie wir beginnen mussten.

Ich liess vom Tischler ein grosses Schubfach in 24. Abtheilungen theilen für die 24 Buchstaben des Alphabets, schnitt unzählige kleine Blätter zurecht u. schrieb aus Anton Pan, den wir damals lasen, schon in den nächsten Tagen einige hundert Wörter u. Lokutionen heraus. Es war ein Hauptspass: schon die mechanische Arbeit des Schreibens machte mir die grösste Freude, u. die Idee, auch nur die Feder zu führen für ein Werk, das wirklich nützlich sein sollte zum Studium der schönen rumänischen Sprache, u. das überdies Eminescu Lebensfreude brachte, beselligte mich vollkommen. Mit welchem Eifer waren wir dabei, wie viel Scherz machten ihm die Fehler, welche ich gelegentlich machte, u. die er korrigiren konnte!

Mein Schwager erfuhr von diesen Lexikon-Vorbereitungen u. spottete über sie: mein Kopf wäre zu schade für solche Bureau-Arbeit, auch hätte Eminescu keine Stetigkeit u. würde nie einen solchen Plan durchführen; ich aber liess mich nicht einschüchtern u. sah nicht weiter als von einem Tage zum anderen. Ich liebte die Arbeit um ihrer selbst willen schon.

Wie kam es nur, dass es mit einem Male so anders zwischen uns wurde? Es war kein besonderer Anlass; wir sassen eines Tages an meinem Tisch neben einander, ich, die Feder in der Hand, während wir in den *Convorbiri* lasen; ich schrieb die Worte aus u. er, mit seinem einzig feinen Sprachgefühl, gab mir das deutsche Aequivalent an. Da, plötzlich, nicht etwa in der Leidenschaft eines Augenblicks, sondern während ich, ihm zugewandt, lebhaft redete, küsste er mich, u. ich liess es ruhig geschehen. Im Nebenzimmer, zu dem die Thüre geöffnet war, spielte der Kleine mit seiner Bonne, wir waren also, wie meist, nicht einmal allein gewesen. Was ich nach diesem überraschenden Augenblick sagte, weiss ich nicht, ich weiss nur, dass er mich fragte, ob ich einen Dante hätte, dann aufstand, ihn suchte u. mir sehr vergnügt jene berühmte Stelle aus der *Hölle* vorlas. Er war wie ein Schulknabe, der einen herrlichen Streich ausgeführt hat, u. wenn ich auch dunkelroth u. genirt war, dass mir, gerade mir so etwas Merkwürdiges geschehen war, so

honnnte ich ihm nicht böse sein u. nicht einmal mir. Es war nur plötzlich alles anders zwischen uns. Am folgenden Tage erwartete ich ihn nicht zur Stunde, auch nicht zu Tisch; mein Mann u. ich waren, was selten geschah, zu einem Diner ausgebeten. Ich stand fertig angezogen im Esszimmer, wo ich dem Kleinen eben Adieu gesagt hatte, als es klingelte u. Eminescu gemeldet wurde; er hatte vergessen, dass ich ihn abbestellt hatte. Ich ging ihm entgegen, betrübt, ihn enttäuschen zu müssen u. fragte ihn, ob ich ihm nicht wenigstens ein Mittagessen bereiten lassen dürfte; er lehnte ab und sah mich nur mit brennenden Augen an: «Wie wunderbar schön sind Sie», stiess er langsam heraus. Er hatte mich noch nie in einer eleganten Toilette, nie in einem ausgeschnittenen Kleide gesehen — ich besass auch nur wenige, da ich kaum je in Gesellschaften ging. Ich fühlte seinen Blick mit einem unendlichen Weh; was ich gewollt, nun war es da; sein Glück hing von mir ab; aber nun fing ich an, mich zu fürchten: war es nicht mehr Unglück als Glück für ihn? Er wandte sich ab u. ging die Treppe hinunter, ich fuhr schweren Herzens in die Gesellschaft; mir machte nichts, an dem er nicht Theil nahm, Freude, das fühlte ich zum ersten Male! Als ich wieder zu Hause u. allein war in dem einfachen Zimmer, das ich mit meinem Kleinen theilte, überfiel mich eine furchtbare Angst: Ich war doch nicht im Begriff, mich in den Mann zu verlieben, für den ich bisher nur Mitleid gespürt? Ich war doch nicht in Selbstverblendung gewesen, als ich ihn herangezogen? Ich hatte ihm das Unglück von der Stirn nehmen wollen u. das Weh vom Herzen — aber hatte ich das Recht dazu gehabt? Darf man in eines Menschen Leben eingreifen, wenn man nicht im Entferntesten daran denkt, ihm etwas vom eigenen Leben zu geben? Waren meine Absichten so gut gewesen, wie ich meinte hatte mich nicht auch die Eitelkeit, den Dichter u. Weiberfeind an mich zu fesseln getrieben? Aber nein, er hatte sich auch nicht in mir täuschen können, er hatte tagtäglich gesehen, in wie glücklicher Ehe ich lebte, dass ich meinen Mann verehrte u. mein Kind vergötterte, dass ich nur Freundschaft für ihn empfand, u. er das Wort «Liebe» nie zu mir aussprechen dürfte.

Wie wenig verstand ich selbst von Liebe u. ihrer dämonischen Gewalt, da ich von «dürften» sprach u. über Pflichten nachdachte, ich liebe eben nicht!

Am nächsten Nachmittage kam Eminescu wieder, aber er blieb nicht zur Stunde oder zu Tisch, er brachte mir nur ein Blatt Papier u. sagte: «Sie haben immer ein Gedicht von mir haben wollen, hier ist es, aber ist nichts werth!»

Ich las:

Atât de fragedă te asameni
Cu floarea albă de cireş,
Şi ca un ânger dintre oameni
In calea vieţii mele eşi.

Cât poţi cu a farmecului noapte
Săntuneci ochii mei pe veci,
Cu-a gurii tale calde şoapte,
Cu imbrăţişeri de braţe reci.

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Şi dela creştet până'n poale
Pluteşti ca visul de uşor.

De-odată trece-o cugetare,
Un vel pe ochii tei fierbinţi:
E'tunecoasa renunţare,
E umbra dulcilor dorinţi.

Din încreţirea lungei rochii
Răsai ca marmura în loc —
S'atârnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi şi noroc.

Te duci, ş'am înţeles prea bine,
Să nu mă ţin de pasul teu,
Pierdută vecinic pentru mine,
Mîreasa sufletului meu!

O vis ferice de iubire,
Mîreasă blândă din poveşti,
Nu mai zimbi! A ta zimbire
Mî-arată cât de dulce eşi.

Că te-am zărit, e a mea vină,
Şi vecinic n'o să mi-o mai iert,
Spăşi-voi visul de lumină
Tinzându-mi dreapta în deşert.

Ş'o să mi răsai ca o icoană
A pururi verginii Marii,
Pe fruntea ta purtând coroană —
Unde te duci? Când o să vii?

Als ich es gelesen, weinte ich u. war doch so stolz u. glücklich: mir schien, als ob ein Gefühl, das ihn — wie ich damals hoffte — zum Schaffen bringen würde, die höchste Berechtigung habe! Er sollte aus seiner schönen Sprache heraus Meisterwerke dichten, Dramen seiner leeren Bühne schaffen; sein Talent schien mir so stark; vom sprudelnden Quell hatten nur die welken Blätter fort-

geräumt werden müssen — ich glaubte, das gethan zu haben u. söhnte mich wieder mit mir selbst aus.

Als wir uns wiedersahen, war es stillschweigend abgemacht, dass wir uns lieb hätten — wie zwei Kinder; er sprach davon, wie er mich weit weg entführen möchte, wie schön es gewesen wäre, wenn wir beide Zigeunerkinder auf der braunen Heide gewesen wären; ich lachte u. scherzte über all die Phantasien u. ging doch auf sie ein, aber forderte — philiströs wie es mir jetzt beim Rückblick erscheint! — immer Arbeiten von ihm, als Beweis seiner Liebe. Manchmal schloss er die Augen, wenn wir einander gegenüber auf dem Confidante sassen u. sagte: «ich habe Sie zu lieb», oder er erzählte mir von seiner Mutter, nach dem er sich oft sehnte. Aber ich, ich war eigentlich enttäuscht in ihm; die Fülle, auf die ich gerechnet, diese überquellende Fülle eines geistreichen Dichterkopfes erschloss sich mir nicht, wollte sich nicht zeigen. Ich hatte erwartet, dass sein Gefühls- und Gedankenleben, in welches ich nun Einblick gewann, unendlich viel reicher, unendlich viel origineller sei. Die gehoffte Tiefe, in die ich blicken u. vor der mir schauern sollte, war nicht dort! Hatte ich ihn überschätzt oder waren meine Ansprüche masslos? Bilder, ja, aber wenig farbenreiche, monoton wie die Ebene breitete er wohl manchmal vor mir aus, aber nichts Grossartiges, nichts Himmelstürmendes, nichts, was mir neu gewesen u. mir Horizonte eröffnet hätte, erstprang seinem Gehirn. Diese Enttäuschung war es welche in mir das «Lebensbild» anregte, meine erste Novelle, die ich in jenen Wochen schrieb.

Ich erwartete wohl von ihm, was erst spätere Jahre aus ihm gemacht haben würden; er schien mir, da ich jünger war, nicht mehr so jung, wie er doch eigentlich war. Auf Treu u. Glauben, nach der Versicherung Anderer hatte ich seine grosse universelle Bildung angenommen — nach dem Masstab späterer Jahre, wäre sie wohl für zu kurz befunden worden. Jedenfalls war meine Frauenphantasie von dem, was ein liebender Dichter empfinden u. leisten sollte, so grenzenlos, dass Keiner sie erreicht haben würde. Er merkte aber von meiner Enttäuschung nichts; wir arbeiteten weiter an dem Lexikon, verplauderten viele Stunden — ich bin immer unverändert dieselbe gegen ihn geblieben, ich habe ihm nie eine Falte meiner Seele geöffnet, aber auch nie eine Falte gezeigt;

ich konnte ihm etwas sein — er mir nichts! Und dennoch glaubte ich, Thörin, dass seine Liebe von Dauer sein könnte, als ob nicht Liebe gegenseitig sein muss! Oft war er jetzt ungebärdig, verstimmt, dann plauderte sich ihm in bessere Laune, oft warf er mir Kälte vor u. nahm es übel dass ich mir keine Zärtlichkeit gefallen lassen wollte — aber anders als ein verzogener Knabe war er nie. In dieser Stimmung brachte er mir das Gedicht: «Te duci și ani de suferință»... u. einmal — wir waren unterdess in eine grössere, elegantere Wohnung gezogen, die ihm nicht zusagte—warf er in solcher Laune den Hundert-Franken-Schein, den ich ihm für seinen Unterricht monatlich geben durfte, nachdem er ihn zerrissen, in den Ofen: er wollte u. könne kein Geld von mir annehmen, ich sei im Grunde eine hochmüthige Frau, wenn ich das nicht verstünde! Er bat mich schon seit einiger Zeit, ich sollte ihm erlauben, mich einmal mit seinen Armen zu umfassen — natürlich gab ich schliesslich nach u. er umschlang mich u. hob mich vom Boden auf u. liess mich wieder hinunter, wie man mit einem Kinde thut, um seine Schwere zu prüfen. Und nun war er zufrieden.

Mein Schwager hatte seit längerer Zeit gemerkt, dass Eminescu u. ich nur für einander Augen zu haben schienen, u. es war ihm zuwider, dass er stets Eminescu bei uns fand, u. dass derselbe sich so ganz zu Hause bei uns fühlte. Er nahm mich darum verschiedentlich vor, versuchte es mit beissendem Spott auf E., fragte, ob ich ihn auch die soziale Distanz die uns trenne, fühlen liesse, diese Bohèmes vergässen sich oft, etc. etc. Eines Morgens, als er von Jassy zurückkam, war er ganz erregt über eine Nachricht, die er zufällig dort erfahren hatte: Frau Miclea, eine wenig vornehme Frau, sei diejenige, welche Eminescu in seinen Jugendgedichten besungen habe. Mein Schwager theilte mir verschiedene ihm bekannte Details aus dem Leben dieser Frau mit, u. setzte hinzu, ihm sei übel geworden bei dem Gedanken, dass ich in E.'s Herzen die Nachfolgerin einer solchen Frau sein könnte. Uebrigens hätte Eminescu seine Beziehungen zu ihr — über deren Natur man zweifelhaft sei — durchaus nicht abgebrochen!

Ob Titus es nur in der Absicht sagte, mich aufzurütteln oder ob es Wahrheit war, weiss ich nicht; jedenfalls schauderte mir davor, in den Mund einer solchen Frau zu kommen u. in seinem Her-

zen auf derselben Stufe mit ihr zu stehen. Mir schien, als dürfte ich kein Wort mehr mit ihm reden, das sie nicht hätte hören können: Immer schwebte mir eine eingeblendete Szene vor Augen, wo er ihr eingestand, dass er mich geliebt habe, u. dass ich auch nicht gleichgültig gegen ihn gewesen sei! Und wie würde eine solche Frau unsere kindlich reine Liebe deuten?! Ich hatte immer gedacht die von ihm besungene Frau mit den blonden Locken ruhe lange im Grabe!

Als ich ihm das sagte — denn ich sagte ihm, was ich von Titus erfahren hatte — entgegnete er nichts, aber an einem der nächsten Tage flüsterte er mir zu: er würde es doch nicht aushalten, er würde mich umbringen, da ich nie sein werden könne.

Ich hatte keine Angst, ich glaube sogar, dass ich ihn im jenen Augenblick lieber hatte als je, weil er meinem Ideale näher kam; das Wilde, Unreflektirte hatte ich stets an ihm vermisst, aber ich brachte das Gespräch auf «Sie», bat ihn, mir zu erzählen, wie er sie gekannt, wann er sie zuerst gesehen? Nach dem, was er sagte, entwarf ich mir das Bild einer schwerkranken jungen Frau, die im Auslande während langer Leiden nur ihm, den jungen enthusiastischen Studenten gehabt hatte, der ihr Trost zugesprochen, ihr durch sein geduldiges Vorlesen den Geist gebildet u. erheitert hatte. Was daran Wahrheit, was daran meine Phantasie, weiss ich nicht: sehr poetisch ist das Verhältniss wohl nie gewesen, (trotz der dichterischen Anlage Beider. Sein Wort: «Wahre Liebe kann nur mit Hass enden» hat er wohl aus jenem Verhältnisse gefolgert. Ich aber fasste es ideal auf u. redete ihm schliesslich wohl selbst ein, dass es so gewesen wäre.

Im Übrigen war jetzt die Judenfrage auf der Tagesordnung, die Wahlen zur Revisionskammer sollten stattfinden, und Eminescu, ein rabbiater Antisemit, schrieb täglich die schärfsten Artikel gegen die Juden. Auch wir diskutirten viel über die Frage. Ich wusste dass er einen armen jüdischen Studenten unterstützt u. bei sich aufgenommen hatte — in seinem persönlichen Verkehr war er gleich hilfsbereit gegen Juden wie Christen — aber theoretisch war er ein Judenfresser. In Diskussionen über diesen Punkt verlor sein Gesicht den sympatischen, gütigen Ausdruck u. nahm einen wirklich abstossenden Zug an. Im Allgemeinen sprach er

übrigens nicht viel, war aber immer aufmerksam u. zupfte beim Zuhören an seinem Schnurrbart, dessen Haare er dann in den Mund zog. Er hatte sich in seiner äusseren Erscheinung, ohne dass ich ihm je die geringste Andeutung gemacht, ganz civilisirt: er erklärte Menschen, die sich nicht täglich baden, für sehr unsauber, u. wenn er einen modischen Anzug trug, sah er genau wie die Anderen aus. Ich entsinne mich, dass bei einem Diner anwesende Diplomaten besonderes Gefallen an ihm hatten u. der findige Amerikaner Mr. Schuyler gleich bemerkte, mit einem wie geistreichen Kopfe er es bei Eminescu zu thun hatte. Die erste Anlage in Eminescu war so fein u. vornehm, dass er sich in einem Salon sehr schnell zurechtgefunden hätte, sowie ihm das Gefühl durch seine äussere Erscheinung anzustossen, genommen war.

Ich glaube eigentlich, dass Eminescu damals glücklich war, seine Neigung für mich war nur ein erwärmendes, kein verzehrendes Feuer; er hatte wohl hin u. wieder einige Stunden düsterer Leidenschaft, aber es waren nur vorübergehende Stunden, meist freute er sich vom ganzen Herzen unseres Zusammenseins u. meiner warmen Freundschaft, die ich für das Höchste hielt, was eine Frauennatur meiner Art zu geben im Stande war.

Da trat eine überraschende äussere Wandlung in seinem Leben ein: der Mann von Frau Miclea starb, u. als ich es erfuhr, hatte ich nur einen Gedanken; er müsse zu der Frau eilen u. sie in ihrem — wie ich meinte — furchtbaren Leide stützen. Was ich konnte, um ihm die Reise zu ermöglichen, that ich, u. nach einigen Tagen hatte er die Freibillets in Händen. Den letzten Nachmittag u. Abend vor der Abreise brachte er bei uns zu; er erzählte Baby das Märchen von der *Capra cu trei iezi* u. dann las ich ihm auf seine Bitte, mein «Lebensbild» vor. Er war äusserst betroffen von seinem eigenen Porträt; er sah mich lange an, bis ihm die Tränen in die Augen traten, sagte aber kein Wort! — Mein Mann, der im Zimmer anwesend war, machte mich später noch darauf aufmerksam, wie sehr Eminescu von der Novelle ergriffen worden sei, in der ich ihm ein Bild seiner eigenen Seele gezeichnet hatte. Er reiste ab; ausser nach Jassy wollte er auch nach Botoschani zu seiner gelähmten Schwester Henriette, die er mir als eine hervorragende Frau geschildert hatte. Ich hatte ihm für sie sogar ein Geschenk

gekauft, das er sehr schön fand, aber ohne einen Grund anzugeben, ruhig bei mir stehen liess! Später habe ich begriffen warum: er wollte seine, sehr wenig meinen Vorstellungen entsprechenden Verwandten in keine Art Beziehung zu mir bringen; er wusste genau, dass ich sie in jeder Weise überschätzte, hatte aber nicht den Muth, es mir zu sagen. Er reiste also ab, mit dem Versprechen, mir bald zu schreiben. Aber vergebens hoffte ich auf den Brief in seiner schönen, zierlichen Handschrift — mir wurden die Tage lang ohne ihn, aber ich arbeitete an unseren Lexikon u. sagte mir: die böse Zeit muss ja vergehen, wie die gute verging — einmal werde ich ihn doch wieder über den grossen Hof kommen sehen, mit dem mir so sympathischen eilenden u. doch trainirenden Schritt! Wochen vergingen — o, ich wartete oft, oft am Fenster, plötzlich hörte ich von Anderen: er sei da u. Frau Miclea mit ihm. Er wird sie mir vorstellen, dachte ich u. meine Spannung wuchs; gegen Abend kam J. Negruzzi u. erzählte, er sei Eminescu u. Fr. Miclea auf der Strasse begegnet u. Eminescu habe sie ihm als seine Braut vorgestellt — obgleich kaum sechs Wochen seit ihres Mannes Tode vergangen wären. Übrigens sähe das Brautpaar so strahlend glücklich aus, dass man ihm nicht böse sein könne; sie verlebten augenscheinlich schon ihre Flitterwochen.

Er wird mir seine Braut vorstellen, dachte ich; u. die Eigenliebe begann sich mächtig in mir zu regen. Ich sah ihn in der Kammer, wo er mich verbindlich grüsste, ich traf ihn auf der Strasse u. bei meinem Schwager — zu mir kam er nicht. Schämte er sich vor mir? Ich gab ihm keine Veranlassung, ich war vollkommen harmlos ihm gegenüber; nie u. keinen liess ich ahnen, wie weh er mir gethan hatte — wenn es auch so weh war, dass mich nicht einmal mein Stolz immer vor dem brennenden Schmerzgefühl bewahrte. Ich hörte, dass Frau Miclea bald wieder abgereist sei, aber wiederkommen wollte, dann hiess es, Eminescu hätte sich mit ihr überworfen — ich wollte nichts davon hören!

Mein Weh hatte ich erstickt, als eines Winterabends, während ein grösserer Kreis, der bei mir gespeist hatte, mich im Salon umgab, unerwartet Eminescu eintrat, lächelnd u. harmlos, als wäre er gestern zuletzt bei uns gewesen. Wir nahmen ihn ebenso harmlos auf, obgleich mehr als sechs Monate seit dem Abende vergan-

C 153313

gen waren, an dem er meinem Baby das Märchen von den Zicklein erzählt hatte. Von da an kam er häufig zu Tisch oder zum Abend, ohne dass wir je eine Anspielung machten auf den Unterricht, den er mir erteilt hatte oder auf das etymologische Lexikon, das ich allein unmöglich weiter führen konnte. Eins der mir gemachten Gedichte sah ich einmal veröffentlicht in den *Convorbiri*. Aber Jahre vergingen noch, ehe mir mit Schrecken klar wurde, was das Geheimnisvolle war, das über ihm schwebte, u. was er von früherer Jugend an gefürchtet hatte! Weder er noch sein Vater, den mein Mann einmal längere Zeit behandelte, als er nach Bukarest gekommen war, hatten je eine Andeutung gemacht, welch unheimlicher Krankheit seine Mutter u. sein ältester Bruder erlegen waren!

Wie mag Eminescu unter der Angst gelitten, wie gegen das drohende angekämpft haben! Aber er war ein verschlossener Mann, u. selbst in den Tagen seiner traumhaften Liebe für mich, ist ihm dies nie über die Lippen gekommen. Nie habe ich Züge von Krankhaftigkeit in seinem Geiste wahrgenommen, abgesehen von einem unbegreiflichen Aberglauben.

Freilich, einmal im Sommer, als seine Liebe in Wildheit auszuschlagen drohte, sagte er mir nach einem Tage, an dem ich mit Migräne im Bett gelegen hatte: «Gestern Nachmittag war ich bei Ihnen, ging durch alle Zimmer bis an ihre Thür; ich fand sie aber verschlossen, sonst wäre ich eingedrungen u. hätte Sie umgebracht. Ferner beobachtete ich öfter an ihm eine Unmöglichkeit sich zu beherrschen. Wäre sein Naturell nicht so gut gewesen, künstlich hätte er sich keine Laune abgewöhnt, aber er hatte auch eine herumirrende, jeder Erziehung baare Jugend u. Kindheit gehabt!

Als er aus der Irrenheilanstalt bei Wien entlassen, auf dem Wege nach Jassy sich einen Tag hier aufhielt, brachte er denselben fast ganz mit uns zu. Ich führte ihn zur Königin, die ihm herzlich zuredete; er war aber sehr still, bei ihr wie mit mir, u. die Hoffnung, dass unsere warme Freude über seine Wiederherstellung ihn aufheitern sollte, erfüllte sich nicht.

Und eigentlich, noch einmal ehe er in die hoffnungslose Nacht des Wahnsinns verfiel, sollte ich ihn sehen u. sprechen. Wir saßen in einer Theaterloge u. er im Parkett. In einer Pause trat er strah-

lenden Gesichts ein; mein Mann, in seiner gütigen Weise, bewillkommte ihn warm; Eminescu ging auf mich zu, küsste mir zweimal den blossen Arm über dem Handgelenk, so dass ich roth wurde vor Schreck u. sagte mir, ich sähe so unverändert, so ganz wie früher aus, dass er gar zu glücklich sei mich zu sehen. Ich fragte ihn, warum er denn nicht zu uns käme? «Morgen komme ich», entgegnete er, «morgen ganz gewiss», dann sprach er von Baby, den er auf der Strasse gesehen u. «so wunderschön» geworden fand. Darauf kam, ich weiss nicht wie, die Rede auf König Johann von Sachsen's Dante Uebersetzung, die Eminescu hochpries u. schlusslich sagte er, dass er selbst jetzt aus dem Sanskrit übersetze. «Seit wann können Sie denn Sanskrit?» fragte ich erstaunt. «O, das habe ich immer gekannt» antwortete er. Mit der nochmaligen Versicherung dass er «morgen» käme, verliess er unsere Loge. Alle Erinnerungen an meine Stunden u. unser Lexikon erwachten in mir, u. ich fürchtete mich fast vor dem, was ich in dem Auge des so traurig veränderten Mannes gesehen hatte.

Aber am folgenden Morgen war der Aermste in Tobsucht ausgebrochen u. befand sich in einer Anstalt.

Mein Mann besuchte ihn dort, u. Eminescu sagte ihm verschämt lächelnd, dass er viele Gedichte mache u. zwar — Willi dürfe es nicht übelnehmen — an seine Frau, an mich!

Diese Gedichte habe ich nie zu sehen bekommen, vielleicht lebten sie auch nur in der Einbildung des armen Wahnsinnigen.

Bukarest, Oktober 1893.

MITE KREMnitz

Mite Kremnitz și Mihai Eminescu

1852—1916

1849—1889

Eminescu fiind, în vremea din urmă, din nou studiat cu un interes deosebit, m'am hotărît să public următoarele «amintiri fugare» ale doamnei Mite Kremnitz¹, în credința că ele vor contribui la lămurirea personalității poetului.

Amintirile mi-au fost încredințate, în Octomvrie 1893, după rugămintea ce adresasem autoarei de a fixa interesantele-i destăinuri asupra lui Eminescu, pe care-l zărisem odată și la a cărui înmormântare asistasem, ca licean, împreună cu colegul Constantin Banu, poet eminescian pe atunci.

Reproduc deocamdată prima pagină din albumul în care sunt așternute aceste amintiri, ce se vor depune în arhiva Fundației Carol I, spre folosința cercetătorilor, la timp oportun.

Deși scrise după 14 ani, memoriile sunt pline de amănunte, întreținute vii prin repețita istorisire a amintirilor ce, între alții, și mie-mi făcuse, cu diferite prilejuri, autoarea, nemângâiată de sfârșitul atât de tragic al poetului. Caracterizarea lui Eminescu fusese dealtfel fixată de Mite Kremnitz și în nuvela «Das Lebensbild»², citată și în amintirile de față, și pe care biografii poetului n'au utilizat-o încă, neștiind că se referea la poetul nostru. În traducerea nuvelei, în «Convorbiri Literare» din 1885³, autoarea se ascundea sub pseudonimul *George Allan*⁴, sub care au apărut primele sale volume. Mai târziu Mite Kremnitz a colaborat sub pseudonimul *Idem* (Dito u. *Idem*) cu Regina Elisaveta. Traducerile ei din Eminescu au apărut în «Rumänische Dichtungen, deutsch von Carmen Sylva, mit Beiträgen von Mite Kremnitz». (Bonn 1889). Din cele 25 traduceri din Eminescu, numai două sunt de Carmen Sylva, toate celelalte de M. Kremnitz.

Acesteia îi mai datorim și următoarele traduceri:

Rumänische Skizzen (Socec, 1877); Neue rumänische Skizen (Lpzg. 1881); Rumänische Märchen (Leipzig 1882).

Foarte interesante pentru noi, deoarece ne redau stări și persoane din societatea noastră, sunt toate nuvelele și romanele autoarei, dar mai ales următoarele, cu subiecte exclusiv românești: Aus der rumänischen Gesellschaft; Ausgewanderte; Elina; Herr Baby; Das Geheimniss der Weiche B. M.; Mutter unbekannt și a.

Tot Mite Kremnitz este și autoarea celor 4 volume de «Memorii ale Regelui Carol I», o căror ediție a doua a apărut chiar sub numele ei, prima ediție fiind dată ca «însemnările unui martor ocular». Un rezumat al Memoriilor se găsește în lucrarea sa «König Karl von Rumänien — Ein Lebensbild», care a apărut în mai multe ediții și în traduceri în alte limbi.

Ea mai e autoarea biografiilor: Carmen Sylvei și a mumei acesteia «Marie Fürstin-Mutter zu Wied».

Fiiică a profesorului Dr. A. von Bardeleben, celebrul chirurg dela «Charité» din Berlin și soție a Doctorului Wilhelm Kremnitz⁵, medic primar al spitalului Brâncovenesc și medic particular al Regelui Carol I și al Principelui Ferdinand, în serviciul căruia a murit subit la Sinaia (31 Iulie 1897), Mite Kremnitz era cumnata lui Titu Maiorescu, din îndemnul căruia tânăra pereche veni în România. În curând ea reuși să creeze un salon literar, în care se întruneau membrii fondatori ai «Junimei» și în care s'au cetit pentru prima oară traducerea în franțuzește din Schopenhauer ale lui J. A. Cantacuzino-Zizine.

După pierderea atât de neașteptată a soțului ei, ea se retrase la Berlin, ducând dorul țării în care-și petrecuse cea mai frumoasă parte a vieții sale. Entuziasmul și sentimentele sale de iubire față de țara noastră reies și din corespondența ei cu Nicu Gane, publicată, acum de curând, de către I. E. Torouțiu în ale sale «Studii și documente literare» vol. III, pg. 279—326⁶.

Incheind aceste note sumare, relative mai ales la latura românească a activității Mitei Kremnitz, vom adăuga că volumul «Die Faülnis Rumäniens im Lichte rumänischer Dichter u. Schriftsteller» pe coperta căreia ea figurează ca traducătoare, nu i se poate atribui. Lucrarea este «herausgegeben und eingeleitet von Her-

mann Kienzl»⁷, care a editat-o în 1917 (Georg Müller, München), după decedarea Mitei Kremnitz, întâmplată la 18 Iulie 1916, la Berlin.

Niciodată aceia care se simțise așa de fericită în România și pe care, în chiar patria sa, o chinuia «dorul de țară, ca o boală de netămăduit», după cum scrie lui N. Gane, n'ar fi îngăduit să se abuzeze de vechile ei traduceri din românește în felul cum s'a întâmplat prin pamfletul Austriacului Kienzl, care voia să-și răzbune astfel contra intrării României în războiu împotriva patriei sale.

Importanta contribuție a autoarei germane, pentru răspândirea în străinătate a literaturii românești, rămâne încă de stabilit spre cinstea aceleia, căreia îi datorăm între altele și memoriile de față, atât de prețioase pentru întregirea biografiei, încă incompletă, a marelui nostru poet.

A[1]. T[zigara]-S[amurcaș]

Amintiri fugare despre M. Eminescu

(Incredințate fiului meu adoptiv)

Numele lui Eminescu l-am auzit pomenindu-se, îndată ce am aflat ceva despre România. Cumnatul meu ¹ povestea adesea despre ciudățeniile acestui om plin de talent, care, preocupat de cărțile sale, uita mâncarea și băutura, și care-și pusese paltonul amanet în toiul iernii ca să cumpere un manuscript vechiu. Rosetti ² de asemenea povestea cu căldură de apucăturile naive ale tânărului și inteligentului student, iar soțul meu ³ care-l văzuse odată (la Teodor Rosetti în Berlin), fusese impresionat de capul acestui tânăr tăcut și timid. Și toți vorbeau, ca și cum o grea nenorocire ar fi atârnat asupra tânărului acestuia, ca și cum originea sa ar fi fost învăluită în mister. Când, la începutul studiilor mele românești, citii *Mortua est* ⁴, crezui că rândurile acesteia îmi desvăluie nenorocirea vieții sale: că a iubit cu pasiune o femeie, pe care moartea i-a răpit-o. Firește că aceasta îmi mări interesul pentru tânărul poet, mai ales că se spunea despre el că ar fi dușman al femeilor. Credeam că nici odată în viață nu uitase pe ideala sa iubită.

Dar într'o zi, cumnatul meu, care se întorcea dintr'o călătorie dela Iași, îmi aduse în manuscript poezia *Melancolie* ⁵. Vioiu și entusiast, cum era pe atunci, abia sosit dela gară, se repezi în camera noastră ca să ne traducă pe nemțește această poezie. Rând după rând, ne-o traduse inteligent și în formă perfectă, cum îi era întotdeauna cuvântul; apoi ne povesti ce discuție stârnise citirea acestei poezii la *Junimea*. Eu tăcui și Titus, care aștepta în zadar să vadă izbucnind entuziasmul meu, în alte împrejurări atât de spontan, zise: «da, este într'adevăr un fel de nebunie în toată această neagră viziune, dar e o nebunie plină de spirit». Atunci îl întrerupsei agitată: «Nebunie? Poate că concepția noastră a tu-

turor este nebulie și Eminescu a prins adevăratul sens al lumii și al vieții». Pe mine mă impresionase adânc această poezie. Titus se uită la mine nedumerit. — «Ce n'aș da eu, spuse el, să fiu în locul acestui om, pe care tu îl pui așa de sus asupra celorlalți!». — Nu-și putea închipui niciodată un entusiasm impersonal.

În sfârșit, avui ocazia să văd pe acest om în carne și oase. El veni într-o dimineață pe neașteptate și rămase la masă la noi — aveam atunci gospodărie comună cu Maiorescu.

Îl văd încă intrând în sufragerie, timid și stângaci, cu toate că nu era stingherit, neîndemânatic în fiecare mișcare, un om care după aparență cunoscuse tot așa de puțin disciplina corporală, ca și pe cea spirituală. Mai mult scund decât înalt, mai mult voinic decât svelt, cu cap ceva, cam prea mare pentru statura lui, cu înfățișarea prea matură pentru cei 26 de ani ai săi, prea cărnos la față, nebărbierit, cu dinți mari galbeni, murdar pe haine și îmbrăcat fără nici o îngrijire. Natural că acestea toate nu le-am observat la prima vedere, dar încet, încet în timpul mesei, le-am văzut, aproape fără să-l privesc, căci eram atât de decepționată, încât mă durea deosebirea dintre adevăratul Eminescu și cel care trăise în închipuirea mea. Dealtminteri nu-i adresaiu niciun cuvânt și nici el nu părea să-mi dea vreo atenție. Stimulat de cumnatul meu, vorbi foarte vioiu cu el și cu alți câțiva domni, mânca cu sgomot, râdea cu gura plină, un răs care mie îmi suna brutal. Numai când vorbea, peste masă, micuței mele nepoate, vocea lui, care altfel nu era deloc atrăgătoare, devenea uimitor de dulce și ochii împăienjeniți dobândeau o expresie simpatică. În vorbire, întrebuința, în loc de *d-ta*, moldovenescul *mata*, care mie mi-a plăcut întotdeauna așa de mult.

Seara luă iarăși masa cu noi și după masă ne citi pasagii dintr-o nouă poezie. La citit vocea-i era plăcut monotonă. Poezia fu găsită de toți foarte bună, dar eu nu eram de aceeași părere, pentru că poezia⁶ pomenea mult de licurici și de multe alte gânganii de tot felul care vorbeau; un gen de poezie care nu mi-a plăcut niciodată, și mai ales pentru că atunci nu eram în stare să judec

farmecul limbii, pe care n'o cunoșteam de ajuns. Cum ședea aplecat peste foile, așa de caligrafic scrise, ale manuscriptului său, Eminescu avea o înfățișare mai puțin masivă; bărbia foarte pronunțată și gura largă se atenuau; fruntea ieșea strălucitoare de sub părul negru ca pana corbului; sprincenele apăreau în toată frumusețea lor și tăietura fină a nasului lăsa numai la întâlnirea nărilor o ușoară urmă de vulgaritate. Când ridica ochii de pe manuscript, nu privea pe nimeni, ci părea că se uită visător în depărtare, adesea mișcând în mod ritmic mâna, o mână mică de copil, binevoitoare, neîngrijită, poate nespălată.

A doua zi plecă, și nu înțelegeam de ce se vorbise așa de mult despre Eminescu, persoana lui părându-mi-se de rând, ținând de o clasă socială pentru care nu puteam avea niciun interes, pentru că necioplirea ei mă jignea, iar poezia sărăciei, care îmi trezește așa de nemăsurat mila, nu ieșia aci la iveală. El nu părea nici muritor de foame, nici melancolic. La masă se arăta ca un bun cunoscător de vinuri, vorbea cu ochii jumătate închiși despre calitatea unui vin de Drăgășani, așa că nu simțeam nimic din melancolia sa: răsese mult și povestise glume din viața țărănească cu mare poftă.

Dar îndată ce învățai mai bine românește, impresia rea despre Eminescu se șterse și tradusei chiar câteva poezii de ale lui în nemțește. Vraja cuvântului în versurile sale muzicale mă îmbătă și mă fermecă din nou felul visător al acestui om. Imi recitam adesea: «Răsai din umbra vremilor încoace»⁷, și cântecul «Departa sunt de tine»⁸, îl tradusei în mai multe variante. Pe când seriam, în mintea mea plutea chipul ideal al unui poet, care, firește, urma în linii vagi, realitatea. Și iarăși mi se părea că în soarta acestui poet e o taină și, fără să vreau, mă gândeam cât de fericit aș fi voit să fac pe acest om, a cărui viață era așa de singuratică, așa lipsită de fericire! Cum însă nu schimbasesm niciun cuvânt cu el, nu puteam nici măcar să judec cum se cade aparența lui exterioră, căci numai viața, care se deșteaptă în timpul unei convorbiri într'o fizionomie, prin vorbă, numai ea face să apară în această fizionomie tot ce are adevărată însemnătate.

Dar iată că împrejurări din afară — își pierduse micul său post dela Iași și astfel era lipsit de orice mijloc de trai — aduseră iarăși pe Eminescu la București. Cumnatul meu îi găsisse un loc la «Timpul» și mă'nțelesei de îndată cu Titus, ca pentru a putea ajuta pe Eminescu într'o formă demnă, să iau lectii de românește dela dânsul; și așa ca orele să fie puse imediat înaintea mesei, ca să poată lua masa cu noi. Dar planul nostru rămase, la început, numai plan, fiindcă Eminescu nu venea, zicând că n'are timp. Numai sâmbăta apărea regulat, invitat de cumnatul meu, la masă, pentrucă seara se făcea «literatură». Nu mi-a părut însă niciodată că s'ar afla în lipsă, nu mânca mult și nici din toate, ci știa să aprecieze mâncările alese. Curmalele erau mâncarea lui favorită și-i plăceau prăjiturile de orice fel, dar, cum am spus, nu mânca niciodată mult.

Intr'o sâmbătă seara îmi propusesem să trec peste formele superficiale de politeță și să vorbesc cu el mai deaproape. Părea că omul acesta trebuia din alte sfere chemat energic la viață pentru a-i înlănțui atenția; odată trezit însă din această visare, trecea peste fața lui ca o iluminare și atunci ți se da cu totul pentru ceasul acela.

Odată aduse cântecul său «Pescărușul»⁹; eu îl tradusei în nemțește și cu această ocazie îl rugai, jumătate în glumă, jumătate în serios, să nu mai zugrăvească mereu în poeziile sale tablouri așa de posomorâte! El îmi răspunse foarte amabil, iar eu îi promisei o pictură pe lemn, pe care tocmai o făceam, și pe care el o admira mult, dacă ar voi să încerce odată serios să creadă în partea bună a vieții. Când vorbiam așa cu el, îi strălucea fața de un surâs blând, dar de superioritate; se purta cu mine ca un înțelept și ca un tată, și se bucura de prezența mea, dojenindu-mă ca pe un copil, pentrucă eu, după părerea lui, nu cunoscusem niciodată părțile întunecate ale vieții, și toate cunoștințele mele asupra realității erau, cum zicea el: «aus den Fingern gesogen»¹⁰. «Da nu știi mata, nu știi nimica», spunea el în sfârșit, cu totul fermecat, ca și cum ar fi stat de vorbă cu un copil care i-ar fi spus vrute și nevrute. Dacă însă uneori stăruiam serios în părerea mea, spunându-i că nu e nevoie să le fi trăit pe toate însuși, ca să le cunoști și

înțelegi, devenia posomorît și nervos, și atunci mă convingeam eu însămi că nu știu nimic! Atâta amărăciune și vină va fi apăsător pe tânărul om de lângă mine!

Încercam câteodată să-l aduc a-mi povesti despre familia sa, dar nu se învoia; părea, o frunză desprinsă de ramura care-o purtase, de pomul care o hrănise.

Și nici despre propriul său trecut nu vorbea deloc, trecut despre care mi se povestise multe ciudățenii (se spunea că făcuse mult timp parte dintr'o trupă de actori ambulanti)¹¹; așa încât împreună nu vorbeam altceva decât despre filosofie și literatură. Am vrut să-l decid să scrie o dramă, pentru că îmi spusese de multe ori că are capul plin de imagini și motive, însă, el îmi obiectă că n'are timp, și afară de aceasta n'ar fi în stare să lucreze în mizeria de care este înconjurat. Camera lui aproape n'avea nici aer, nici lumină! Când l'auzeam plângându-se, mi se strângea inima de durere și prin capul meu fantastic treceau planuri de cum aș putea să-i înlesnesc o existență regulată, care să îngăduie spiritului său să producă ceva sublim, etern și să scape de chinul zilnic de a trebui să umple, singur, o foaie de jurnal. Mă sfătuiam chiar cu bărbatul meu, dacă n'am putea să-i dăm noi o cameră — după cum făcuse cumnatul meu câțva timp —, dar era foarte greu într'un oraș atât de clevetitor. Însă acum începusem orele mele de română și aceasta îmi dădea prilejul să-i dau o sută de franci pe lună. Dar lecțiile mele durau mai mult de o oră, pentru că el venea la patru și jumătate, după închiderea redacției, și seara, după ce lua masa cu noi, ședea așa de mult încât adesea îl trimeteam noi să se culce. Acuma ne aparținea nouă, și cu naivitatea sa, care era caracteristica lui principală, aduce în casa noastră o notă de vicieciune. Era încântat să se joace cu Baby¹², învăța whist, se bucura când câștiga și era omul cel mai inofensiv pe care mi-l imaginasem vreodată. Cum citise în toate limbile, asupra cărora era extraordinar de versat și bazat pe memoria sa colosală, se putea vorbi cu el despre toate. Bine pregătit cu privire la literatura germană, spunea că îi place în deosebi. Deși purta și acuma o haină ruptă, începuse totuși să-și îngrijească mai mult exteriorul; numai pe-tele de cerneală de pe micile sale mâini nu era chip să dispară, iar

manșetele erau totdeauna șifonate și niciodată albe. Inșă eu înce-pui să-mi reproșez pedanteria de a băga de seamă acestea, pen-trucă un lucru era adevărat: Eminescu era atrăgător cu toată ne-îngrijirea îmbrăcămînții lui. Părea că, natural, așa trebuie să fie pielea lui; după cum sunt dealtfel și copiii, cari, deși se joacă în praf și sunt îmbrăcați în haine murdare, nu inspiră desgust. Mie, femeie suprasensibilă, nu-mi displăcea, când ședea lângă mine, cu toate că haina lui, prea întrebuițată, mirosea a straie vechi. Ci-tiam împreună, din aceeași carte, povești populare — mai întăiu de ale lui Creangă — și el avea o bucurie copilărească citindu-le. Era Român pasionat, convins că uricioșii de Greci și de Ovrei, nu putuse strica în chip durabil sufletul poporului, că acesta va eli-mina din el tot ce e stricat și se va întoarce la puritatea lui dintăi. Tot binele îl aștepta mai ales dela popor, căci cei zece mii din clasa superioară n'aveau nici o valoare în ochii lui, și pe mine, pe care din nenorocire trebuia să mă socotească printre ei, căuta să mă convingă că tot ce se poate numi lux, în sensul cel mai larg al cu-vântului, nu are justificare. De asemenea, cu toată lipsa de expe-riență, avea despre femei o părere rea, inspirată în parte din Scho-penhauer. El credea că o femeie nu poate fi decât dornică de gă-teli și vanitoasă, trebuie să-și petreacă timpul urzând intrigi și fle-cărind. De fapt o astfel de femeie era și idealul său; deși nu era oriental, în sensul, cum zicea el, că trândăvia i-ar fi mai plăcută decât lucrul, totuși în judecățile lui despre femei, era oriental. O femeie gătită și pudrată îi părea mai atrăgătoare decât una care disprețuia orice fard; o copilă plină de capricii, fără judecată, îi părea cel mai frumos tip feminin; genul acesta, descris de Sacher-Masoch¹³ îl socotea irezistibil.

Deci eu nu corespundeam idealului său! Ori poate că-mi spu-nea toate acestea așa de adesea dintr'o teamă instinctivă, sau poate ca să provoace amorul meu propriu! Eu însă îmi dădeam de mult seama că ceva irezistibil îl împingea spre mine și că îi plăcea grozav să fie cu noi, și mă simțiam fericită că reușisem să smulg un om din melancolia neagră. Prea tânără și prea copilă-roasă pentru a mai întreba încotro merg. Invățam cu stăruință lecțiile mele și așteptam la fereastră până ce Eminescu, cu pălăria

sa uzată și borduri prea late, intra în curte cu gulerul ridicat. Odată era cât pe aci să pierd ora, pentrucă, pecând îmi așteptam profesorul la fereastră, o trăsură se opri în fața casei, la poartă. Cel dinlăuntru (N. Mandrea) ¹⁴ mă zărise, dar eu observai imediat în spatele trăsurii pe omul negricios cu vechiul lui palton, intrând în curte și dădui repede ordin servitoarei să spuie d-lui Mandrea că nu sunt acasă. Inșă dacă Eminescu ar fi luat acest refuz și pentru dînsul! Eu ascultam. Nu; n'a fost așa; și cum știam amândoi că vizitatorul acela o să răspândească vorba, că pentru Eminescu sunt acasă, pe când alte vizite nu primesc, faptul acesta avu pentru dânsul un farmec care vorbea din ochi. Ochii aceștia, aproape întotdeauna voalți și numai pe jumătate deschiși, ca și cum acest mizerabil pământ nu ar fi meritat osteneala de a fi privit cu ochii larg deschiși, se uitau la mine cu admirație, păstrând totdeauna în ei o nuanță de stăpânire. El mă socotea așa de puțin cunoscătoare a oamenilor și a lumii, încât îi plăcea mult să-și rădă de înțelepciunea mea; ochii săi mă urmăreau cum ai urmări mișcările unui copil.

Crăciunul îl sărbătorirăm împreună — afară de Eminescu, era pe atunci musafirul nostru zilnic, H. v. Vietinghoff, un ofițer prusian căzut în nenorocire, tânăr, amabil care își ducea greu viața. Formasem astfel un cerc mic foarte inofensiv, al cărui centru era băețul meu. Toți se întindeau pe jos ca să se joace cu el de-a trenul — H. v. Vietinghoff îi dăruise un tren mic care mergea.

Eminescu se informase în ascuns când era ziua mea de naștere. În ziua aceea el veni cu totul intimidat și-mi aduse o carte legată în piele roșie, în care-mi scrisese o poezie făcută ad-hoc: «Cu mâne zilele-ți adaugi, cu ieri viața ta o scazi, etc.»... ¹⁵

Eram nespus de mândră, mă simțeam favorizată și credeam că am chemat prin calda mea simpatie un suflăt la o nouă creație.

În zilele acelea tradusei *Strigoi* ¹⁶; le atribuiam o valoare poetică mai mare decât au în realitate. Eminescu voia să schimb măsura versurilor, iar când traducerea fu gata, zise că l-am înțeles greșit, și că ar fi fost mai bine dacă aș fi ales strofa Nibelungilor ¹⁷. Altminteri, cu amabilitatea lui, se arăta întotdeauna încântat

de traduceri mele și găsea fiecare vers mai frumos în nemțește decât în original; din fericire binevoitoarea lui părere nu mă orbi niciodată.

Intr'una din convorbirile noastre îmi spuse că un dicționar etimologic al limbii române ar fi absolut necesar, — primul volum de Cihac, care apăruse atunci¹⁸, nu-l mulțumea deloc — și că de mult nutrește gândul să facă el unul. Eu îl îndemnai să înceapă numai decât, obligându-mă să execut munca mecanică, iar el pe cea pur intelectuală. El era mai tot așa de entuziasmat ca și mine și-mi spuse cum ar trebui să începem. Deci comandai la tâmpliar o cutie mare cu douăzeci și patru de despărțituri pentru cele douăzeci și patru de litere ale alfabetului, tăiaiu apoi o însemnată cantitate de foițe și începui chiar în zilele următoare, să copiez din Anton Pan, pe care-l citeam atunci, câteva sute de cuvinte și expresii. Mă amuza strașnic! Insuși lucrul mecanic al scrisului îmi făcea cea mai mare plăcere și ideea de a purta condeiul pentru o operă cu adevărat folositoare studiului frumoasei limbi românești, și care, pe deasupra aducea bucuria în viața lui Eminescu, mă încânta cu totul. Cu ce avânt lucram noi, câtă veselie îi provocau greșelile pe care le făceam din când în când și pe care le putea corecta!

Cu câtă hărnicie pornirăm la muncă; ce haz îi pricinuiam greșelile pe care le făceam uneori și pe care el avea prilej să le îndrepte.

Cumnatul meu află de pregătirile noastre pentru o enciclopedie și glumea pe socoteala lor spunând că ar fi prea păcat de capul meu să se obosească cu asemenea lucrări de birou, iar Eminescu n'ar avea destulă statornicie și n'o să izbutească niciodată să-și realizeze planul; eu însă nu m'am lăsat intimidată și nu vedeam mai departe decât dela o zi la alta. Îmi plăcea lucrul pentru el însuși.

Cum se întâmplă însă că deodată totul se schimbă între noi? Nu a fost un motiv deosebit: ședeam într'o zi la masa mea unul lângă altul, eu cu tocul în mână și citeam în *Convorbiri*; copiam cuvintele și el, cu finul său simț al limbii, îmi dădea echivalentul german. Atunci, pe neașteptate, nu însă într'o pasiune de moment, ci pe când eu, întoarsă spre el, vorbeam cu vioiciune, el mă sărută,

și eu îl lăsaș fără să mă opun. În odaia de alături, spre care ușa era deschisă, copilul se juca cu dădaca, așa că nici măcar nu fusese singuri, ca de obicei. Nu știu ce i-am spus după acest moment surprizător, știu numai că el mă întrebă dacă am un *Dante*, apoi se ridică, îl căută și-mi citi foarte vesel celebrul pasaj din *Infern*¹⁹. Părea ca un școlar care a făcut o strașnică poznă; și deși eram vișinie la față și jenată că mi se întâmplase tocmai mie ceva așa de extraordinar, nu puteam fi supărată pe el și nici măcar pe mine. Însă între noi totul se schimbase dintr'odată.

A doua zi nu-l așteptai la lecție și nici la masă; eram poftită cu bărbatul meu la un dineu, ceea ce se întâmpla așa de rar. Eu eram gata îmbrăcată și îmi luam tocmai rămas bun de la copil, în sufragerie, când se auzi șmeria și fu anunțat Eminescu. Uitase că-l rugasem să nu vie. Mersei întru întâmpinarea lui, tristă că trebuie să plec, și-l întrebai dacă n'ași putea cel puțin să-î pregătesc masa. El refuză și se uită numai la mine cu ochii arzători: «Cât de frumoasă ești dumneata!», spuse el, târăgânând vorba. El nu mă văzuse niciodată în rochie elegantă și decojită și nici n'aveam multe de acestea, căci rar mi se întâmpla să ies în lume. Privirile lui le simțiam cu o durere nespusă. Ceea ce dorisem, se realizase: fericirea lui atârna numai de mine. Însă acum începea să-mi fie teamă ca nu cumva să fie pentru el mai mult rău decât bine! El se întoarse și coborî, iar eu cu inima strânsă de durere, plecai acolo unde eram poftită. Pentru prima oară simții că nimic la care nu lua și el parte nu-mi făcea plăcere. Acasă, singură în modesta odaie unde stăteam cu copilul, mă cuprinse o neliniște cumplită: Oare nu cumva eram pe cale de a mă îndrăgosti de omul acesta, pentru care nu simțisem până acum decât milă? Oare nu fusese oarbă când l-am atras la mine? Voisem să-i șterg nefericirea de pe frunte și suferința din inimă — dar avusesem oare dreptul să fac aceasta? Avem noi dreptul să ne amestecăm în viața unui om, dacă nu ne gândim deloc să-i dăm ceva din propria noastră viață? Intențiunile mele erau așa de bune, cum le credeam eu, sau fusesem împinsă de vanitate să atrag spre mine pe poetul și dușmanul femeilor? Nu, nu, el nu se putuse înșela asupra mea. Vedea zilnic cât de fericită era căsnicia mea, oă-mi veneram bărbatul și-mi ido-

latrizam copilul, că pentru el nu simțiam decât prietenie și că nu trebuia să pronunțe cuvântul dragoste față de mine.

Cât de puțin înțelegeam eu însumi dragostea și puterea ei diavolească de vreme ce vorbeam de «trebuie» și mă gândeam la datorie! Eu aproape nu iubeam.

Ziua următoare, după amiază, Eminescu veni iar la noi, dar fără să rămână la lecție sau la masă; îmi aduse numai o foaie de hârtie spunându-mi: Dumneata ai vrut întotdeauna să ai o poezie dela mine: iată-o, dar nu-i bună de nimic! Citii:

Atât de fragedă te asameni
Cu floarea albă de cireș
Și ca un ânger dintre oameni
În calea vieții mele eși.

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Și de la creștet până'n poale
Plutești ca visul de ușor.

Din încrețirea lungei rochii
Răsai ca marmura în loc —
S'atâră sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi și noroc.

O vis ferice de iubire
Mireasă blândă din povești,
Nu mai zimbă! A ta zimbă
Mi-arată cât de dulce ești.

Cât poți cu a farmecului noapte
Să'ntuneci ochii mei pe veci,
Cu-a gurii tale calde șoapte,
Cu îmbrățișeri de brațe reci.

De-odată trece-o cugetare,
Un vel pe ochii tei fierbinți:
E'ntunecoasa renunțate,
E umbra dulcilor dorinți.

Te duci, ș'am înțeles prea bine,
Să nu mă țin de pasul teu,
Pierdută vecinic pentru mine,
Mireasa sufletului meu!

Că te-am zărit, e a mea vină,
Și vecinic n'o să mi-o mai iert,
Spăși-voi visul de lumină
Tinzându-mi dreapta în deșert.

Ș'o să-mi răsai ca o icoană
A pururi verginii Marii
Pe fruntea ta purtând coroană —
Unde te duci? Când ai să vii? ²⁰

Isprăvind de citit, am plâns: eram așa de mândră și fericită; mi se părea că un sentiment care l-ar fi îndemnat să creadă, după cum speram atunci era pe deplin îndreptățit. El trebuia să scrie, în limba sa frumoasă, capo d'opere; să creadă drame pentru scena sa pustie; talentul, mi se părea atât de puternic. De pe izvorul cloco-

titor trebuia numai îndepărtate frunzele vestejite — eu credeam că făcusem aceasta și iar mă împăcam cu mine însumi.

Când ne revăzurăm, în tăcere hotărîrăm să ne iubim unul pe altul, ca doi copii, el îmi spunea cum ar vrea să mă răpească și să mă ducă departe și ce frumos ar fi dacă, amândoi, am fi fost copii de țigan, liberi pe câmpia înegrită. Eu râdeam și glumeam de fanteziile acestea, totuși ași fi dorit și eu același lucru, însă, după cum mi se pare acum, privind înapoi, ceream mereu cu pedanterie, lucrări dela el, ca o mărturie a dragostei sale. Câteodată stând față în față, el închidea ochii și exclama: «Te iubesc prea mult»; sau îmi povestea despre mama sa, de care adesea îi era dor. Însă eu eram, la drept vorbind, desamăgită; bogăția sa spirituală la care mă așteptasem, această bogăție exagerată a unui cap inteligent de poet, nu mi se desvăluia, nu voia să se arate. Eu mă așteptam ca sentimentele și ideile, la el, să fie nesfârșit de bogate, nesfârșit de originale. Adâncimea pe care o așteptasem, în care trebuia să privesc și față de care trebuia să mă înfior, nu exista! Il prețuisem mai mult decât merita, sau pretențiunile mele erau peste măsură de mari? Mă făcea în adevăr uneori să văd tablouri, dar puțin bogate în culori, monotone ca și câmpia. Însă nimic măreț, nimic titanic, nimic care să mi se pară nou și să-mi deschidă noi orizonturi, nu ieșea din capul lui. Această desamăgire îmi dădu ideea primei mele nuvele, «Das Lebensbild»²¹, pe care o scrisai în săptămânile acelea.

Se vede că așteptam dela el ceea ce numai anii de pe urmă ar fi putut scoate dintr'însul; pentrucă eram mai tânără, el îmi părea, cu mult mai în vârstă decât era într'adevăr. Pe cuvânt, după asigurarile altora, îl luasem drept om cu cultură universală — cu măsura anilor de mai târziu ea poate ar fi fost găsită prea săracă. În orice caz închipuirea mea de femeie despre ceea ce un poet care iubește ar trebui să simtă și să creeze, era atât de fără margini, încât nimeni n'ar fi putut să o îplinească. Dar el nu observă deloc desamăgirea mea. Lucram mai departe la dicționar, petreceam multe ore stând de vorbă — însă am rămas totdeauna neschimbată față de dânsul; niciodată nu i-am deschis vreun colț din inima mea, nu i-am arătat vreo cută a sufletului meu. Vream să fiu totul pentru el, el nimio pentru mine! Totuși, în mintea mea proastă credeam

că dragostea lui ar fi putut dura, ca și cum dragostea n'ar trebui să fie reciprocă. Adesea era recalcitrant, rău dispus; vorbeam atunci cu el până i se schimba dispoziția. Îmi reproșa, de multe ori, răceala mea și era mâhnit că refuzam tandrețele sale, dar nu era niciodată altceva decât un băiat răsfățat. În această dispoziție, el îmi aduse poezia:

Te duci și ani de suferință
N'or să te vadă ochii-mi triști,
Inamorați de-a ta ființă
De cum zimbști, de cum te miști.

Și nu e blând ca o poveste
Amorul meu cel dureros,
Un demon sufletul tău este
Cu chip de marmură frumos.

În față farmecul palorii
Și ochi ce scântee de vii,
Sunt umezi înfiorătorii
De lingușiri și viclenii.

Când mă atingi eu mă cutremur,
Tresar la pasul teu, când treci,
De-al genei tale gingaș tremur
Aternă viața mea de veci.

Te duci și rău n'o să-mi mai pară
De acum de ziua cea de ieri
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri.

C'auzu-mi n'o să-l mai întuneci
Cu-a gurii dulci suflări fierbinți
Pe frunte-mi mâna n'o s'o luneci
Ca să mă faci să-mi ies din minți.

Puteam numiri defăimătoare
În gândul meu să-ți iscodesc,
Și te uram cu 'nverșunare,
Te blăstêmam, căci te iubesc.

Deacum nici asta nu-mi rămâne
Și n'o să am ce blăstêma,
Ca azi va fi ziua de mâne,
Ca mâni toți anii s'or urma.

O toamnă, care întârzie
Pe un istovit și trist izvor...
De acupra-i frunzele pustie,
A mele visuri, care mor.

Vieța-mi pare o nebunie
Sfērșită făr' a fi 'nceput;
În toată neagra vecinicie
O clipă 'n brațe te-am ținut.

De atunci pornind a lui aripe
S'a dus pe veci norocul meu
Redă-mi comoara unei clipe
Cu anii de păneri de rău! ²²

1879

Odată — ne mutasem între timp într'un apartament mai mare și mai elegant, care nu-i plăcea — într'o astfel de rea dispoziție aruncă în sobă bilețul de o sută de franci pe care voiam să i-l dau pentru lecțiile sale pe o lună, după ce mai întâi îl nupsese, spunând

că nu vrea și nu poate să primească bani dela mine, că sunt o femeie orgolioasă, dacă nu înțeleg aceasta! El mă rugase încă de câțva timp să-i dau voie să mă strângă odată în brațele sale; cedai în sfârșit și el mă cuprinse în brațe, mă ridică dela pământ și mă lăsă în jos, cum se face cu un copil, căruia vrei să-i încerci greutatea. Și acum era mulțumit.

Cumnatul meu observase de câțva timp că Eminescu și cu mine aveam ochi numai unul pentru altul, și nu-i plăcea deloc că totdeauna găsea pe Eminescu la noi și că el se simțea aci ca la el acasă. Vorbi cu mine în această privință, în mai multe rânduri; începuse să-și rădă de Eminescu în fața mea, și mă întreba dacă nu care cumva uitasem să-l fac să simtă distanța socială care ne separa, spunând că acești boemi uită adesea cuviința, etc., etc.

Intr'o dimineață, când se întorsese dela Iași, era foarte agitat din cauza unei știri pe care întâmplător o aflase acolo: doamna Miclea ²³, o femeie puțin onorabilă, zise el, este aceea pe care Eminescu a cântat-o în poeziile sale din tinerețe. Cumnatul meu îmi comunică diferite amănunte din viața acestei femei, care-i erau cunoscute și adăugă că îi ieșise din gândindu-se că eu aș putea fi în inima lui Eminescu, succesoarea unei astfel de femei. Afară de aceasta, îmi mai spuse că Eminescu n'a rupt deloc legăturile sale — de natură dubioasă — cu această femeie.

Spunea Titus acestea numai pentru a mă desgusta de Eminescu, sau erau adevărate, nu știu. În orice caz mă înfiora gândul că o să ajung în gura unei astfel de femei și că stau în inima lui pe aceeași treaptă cu ea. Mi se părea că n'ar trebui să mai vorbesc cu el nici un cuvânt, pe care ea să nu-l poată auzi. În mintea mea stătea nedintit tabloul cum Eminescu îi mărturisea că m'a iubit pe mine și că nici eu n'am fost nepăsătoare față de el! Și cum ar putea o astfel de femeie să interpreteze dragostea noastră, curată ca a unor copii?! Eu fusesem totdeauna convinsă că femeia cu bucle blonde, cântată de el, era moartă de mult!

Când îi spusei acestea — căci îi spusei ce aflasem dela Titus — el nu-mi răspunse nimic, însă într'una din zilele următoare îmi șopti că nu mai poate, că m'ar omori, fiindcă știe că niciodată n'am să fiu a lui.

Nu mi-a fost frică, ba chiar cred că în acest moment îmi era mai drag decât oricând pentrucă se apropia de idealul meu. Il crezusem totdeauna lipsit de nestăpânire, de nesocotință, totuși începu să-i vorbesc de «ea», rugându-l să-mi povestească cum a cunoscut-o, când o văzuse prima oară? După cele ce îmi spunea, îmi închipuiam o femeie tânără greu bolnavă, care în timpul suferințelor sale îndelungate, în străinătate, îl avusese numai pe el, tânărul student plin de entuziasm, care o mângâia, îi forma și îi înveselea spiritul, cetindu-i cu răbdare. Ce a fost aici adevăr sau fantezie, nu știu, cred însă că legăturile lor n'au fost tocmai poetice niciodată, cu tot talentul poetic al amândunora. Cuvântul său: «adevărata dragoste nu poate sfârși decât prin ură», el l-a dedus, cred, din legătura aceasta. Însă eu înțelegeam dragostea ca ceva ideal și cred că îl convinsesem pe el însuși că așa ar fi fost.

Dealtminteri acum era la ordinea zilei chestiunea; alegerea pentru Camera de revizuire trebuia să aibă loc și Eminescu, un antisemit turbat, scria zilnic cele mai violente articole contra evreilor. Discutam mult asupra acestei chestiuni. Știam că el ajutase un student sărac, evreu, și-l primise la el — în relațiile sale personale era caritabil atât față de evrei, cât și față de creștini — însă teoretic era un dușman al evreilor. În discuțiile asupra acestei chestiuni, fața sa își pierdea expresiunea simpatică și amabilă și lua o înfățișare cu adevărat respingătoare. Dealtminteri, în general, nu vorbea prea mult, însă era totdeauna latent și când se juca cu mustățile, a căror peri îi tot băga în gură. Cât privește exteriorul său, el se civilizase complet, fără ca eu să fi făcut vreo aluzie vreodată; spunea că oamenii cari nu fac baie în fiecare zi sunt foarte murdari și când purta un rând de haine tăiate după modă, arăta la fel cu ceilalți oameni. Mi-aduc aminte că diplomații, care erau de față la un dineu, îl plăceau foarte mult, și finul american Mr. Schuyler observase numaidecât cu ce cap spiritual avea aface. Fondul lui Eminescu era fin și nobil, așa că, îndată ce exteriorul i s'a schimbat, el s'a adaptat cu ușurință vieții de salon.

Drept vorbind, cred că Eminescu era atunci fericit; dragostea sa pentru mine fiind un foc care încălzea, fără a-l mistui; e adevărat că uneori era cuprins de o patimă întunecoasă, însă acestea erau ceasuri trecătoare; de cele mai multe ori se bucura din toată

inima că e alături de mine și că avea toată prietenia mea caldă pe care o socotea drept cea mai înaltă ce este în stare s'o dea o femeie de finea mea.

Dar se întâmplă în viața lui o schimbare surprinzătoare de ordin exterior: bărbatul d-nei Miclea muri²⁴, și când eu auzii aceasta, n'avui decât un singur gând: trebuia să alerge la această femeie și s'o ajute în suferința ei, pe care eu o credeam grozavă. Făcui tot ce se putea spre a-i înlesni călătoria; în câteva zile îi făcui rost de bilete de tren gratuite. Cea din urmă după amiază și seară dinaintea plecării o petreçu la noi: povesti lui Baby basmul «capra cu trei iezi» și apoi îi citii eu, rugată de dânsul, nuvela mea «Ein Lebensbild». Era vizibil impresionat de propriul său portret; mă privi mult timp până ce ochii i se umplură de lacrimi, dar nu zise nimic. Bărbatul meu, care era de față în odaie, îmi aminti mai târziu că Eminescu fusese adânc mișcat de nuvela în care îi zugrăvisem un talbou al propriului său suflet. Plecă; afară de Iași voia să se ducă și la Botoșani, la sora sa Henriette, paralizată și pe care mi-o descrisese ca o femeie excelentă. Cumpărasem și un cadou pentru ea, pe care el îl găsi foarte frumos, însă, fără a spune de ce, îl lăsă la mine! Am înțeles mai târziu: nu voia să pună nicio legătură între mine și rudele sale, care se potriveau foarte puțin cu ideile mele. Știa precis că eu în orice pricină le credeam mult prea superioare, totuși n'avu curajul să-mi spună aceasta. Plecă, dar cu făgăduiala să-mi scrie în curând. În zadar așteptam o scrisoare cu scrisul lui frumos și delicat — zilele îmi devenise lungi fără dânsul, însă la dicționarul nostru lucram și-mi ziceam: timpul rău trebuie să treacă odată, precum cel bun trecea — odată îl voi vedea totuși venind prin curtea cea mare, cu pasul lui atât de simpatice, grăbit și totuși gresit! Săptămâni trecură — așteptam adesea, așa de adesea, la fereastră! deodată auzii dela unii că a sosit și doamna Miclea cu el. Ape să mi-o prezinte, îmi închipuiam eu, și nerăbdarea mea creștea. Spre seară veni I. Negruzzi și povesti că a întâlnit pe Eminescu și pe doamna Miclea pe stradă, că Eminescu i-a prezentat-o ca logodnica lui, deși trecuse abia șase săptămâni dela moartea bărbatului ei. Dealtminteri, spuse el, perechea de logodnici strălucea de așa fericire, că nu te puteai supăra pe ei; evident, își petreceau luna de miere.

Imi va prezenta pe logodnica lui, gândeam eu, și amorul propriu începu să mă turbune tare. Il văzui la Cameră, unde mă salută politicos, îl întâlnii pe stradă și la cumnatul meu, — la mine însă nu venea. Il era rușine de mine? Niciun motiv nu l-ar fi îndreptățit la aceasta; niciodată și nimănui nu arătasem că mă făcea să sufăr; deși suferința mea îmi era așa de mare, că de multe ori nici mândria mea nu putea să înăbușe un sentiment de arzătoare durere. Auzii că doamna Miclea plecase de curând, dar că avea de gând să se întoarcă; se mai spunea că Eminescu s'ar fi certat cu ea — dar eu nici nu voiam să aud de așa ceva.

Imi înăbușeam durerea, când într-o seară de iarnă, pe când eram înconjurată de mai mulți oaspeți care luaseră masa la noi, deodată Eminescu intră, surâzător și natural, ca și cum ar fi fost ieri ultima dată la noi. Il primirăm tot așa de firesc, deși trecuseră mai mult de șase luni deal seara în care povestise lui Baby, basmul despre capra cu trei iezi. De atunci încolo venea adesea la masă, sau seara, fără ca vreodată să facem aluzie la lecțiile pe care mi le dăduse, sau la dicționarul etimologic, pe care nu-l mai puteam continua singură. Una din poeziile dedicate mie, o văzui deodată publicată în *Convorbiri*²⁵. Ani trecură până să-mi dau seama cu spaimă, de ceea ce era acel mister ce plutea asupra lui și de care el se temuse din tinerețe. Nici el, nici tatăl său, care fusese în cura bărbatului meu un timp mai îndelungat, când venise odată la București, nu făcuseră vreo aluzie la grozava boală de care murise și mama și fratele său mai mare²⁶.

Cât trebuie să fi suferit Eminescu de frica nenorocirii care-l amenința și cât o fi luptat contra ei. Însă era fire închisă, și chiar în zilele lui de visătoare dragoste pentru mine, n'a pomenit niciodată nimic în această privință. Niciodată n'am observat semne de boală în mîntea lui, cu excepția unei neînțelese superstiții.

Intr'adevăr, într-o vară, când dragostea sa amenința să degenezeze în turbare, el îmi spuse după o zi, în care zăcusem în pat din cauza unei migrene: «Ieri după masă am venit la d-ta, am trecut prin toate odăile, și am ajuns la ușa d-tale, însă am găsit-o închisă; altfel ași fi pătruns înăuntru și te-ași fi omorît». Afară de aceasta mai observasem adesea la el o imposibilitate de a se stăpâni. Dacă firea lui n'ar fi fost așa de bună, prin voința lui de sigur că n'ar fi

învins niciun capriciu; însă avusese și o tinerețe desordonată din lipsa unei creșteri îngrijite în copilărie.

După ce ieși din ospiciul dela Viena ²⁷ și, în drum spre Iași, se opri o zi la București — o petrecu aproape toată cu noi — l-am dus la Regina, care-l îmbărbătă din toată inima; el era însă foarte liniștit cu ea, ca și cu mine, însă speranța că bucuria noastră caldă din cauza restabilirii sale, l-ar însenina, nu se îndeplini.

Și încă odată, înainte de a cădea în noaptea cea fără nădejde a nebuniei mi-a fost dat să-l văz și să vorbesc cu el. Eram într'o lojă la teatru, iar el la parter. Intr'o pauză veni la noi cu un aer strălucitor; bărbatul meu, de felul său blajin, îl salută călduros. Eminescu se îndreptă spre mine, luă brațul meu gol și-l sărută de două ori mai sus de încheietura mâinii, așa încât mă'nroșii de spaimă. Imi spuse că arăt la față ca și înainte, c'am rămas neschimbată, că e foarte fericit să mă vadă. Il întrebai de ce nu vine la noi? «Mâne am să viu», zise, «mâne viu sigur»; apoi vorbi de Baby, pe care îl văzuse pe stradă și de care zicea că se făcuse tare frumos. Apoi, nu știu cum, ajunseserăm a vorbi de regele Ioan al Saxoniei și de traducerea lui din Dante, pe care Eminescu o lăuda mult și, în sfârșit, ne spuse că el însuși traduce acum din sanscrită. «De când știi d-ta sanscrita», îl întrebai eu mirată. «O, am știut-o totdeauna», zise el. Cu asigurarea repetată că «are să vie mâne», părăsi loja noastră. Toate amintirile lecțiilor mele și dicționarului nostru se deșteptară în mine și-mi era aproape frică de ceea ce văzusem în ochii omului acesta, așa de grozav schimbat.

Însă a doua zi de dimineață sărmanul avu un acces de furie ²⁸ și acum se găsea din nou într'un spital de alienați.

Bărbatul meu îl vizită acolo, și Eminescu îi spuse, zâmbind jenat, că face multe poezii și anume — Willi să nu se supere de asta — soției sale, adică mie.

Aceste poezii nu le-am văzut niciodată; poate că ele nu trăiau decât în închipuirea bietului nebun.

București, Octomvrie 1893.

MITE KREMELITZ

George Allan: Un caracter de artist ^{28 a}

N'am ținut niciodată la mine însumi, niciodată nu m'a interesat soarta mea proprie. Pe cât îmi părea de indiferent, dacă legătura de gât îmi era strâmb pusă, 'toț așa de puțin mă miram când inima îmi era grea.

Nu simțisem cum suferința venise încetul cu încetul, și nu o luai în seamă nici când a crescut și a ajuns a mă stăpâni. Deodată mă simții stăpânit, dar, precum am zis-o, prea puțin îmi păsa.

N'aș fi crezut să ajung vreodată a-mi descrie viața, dar bătrânețele aduc multe slăbiciuni. Trecând eri pe lângă o librărie, văzui un tablou care îmi părea cunoscut, însă nu-mi aduceam aminte unde-l văzusem și astăzi îl găsi între copiii mele. Asta m'a pus pe gânduri. Poate că le uit pe toate, și văd apropiindu-se ziua în care aș dori să-mi aduc aminte. Deaceea vreau să încerc a mă ocupa odată de mine însumi. Nu este o justificare, nu țin la nimic am lăsat să se întâmple toate așa precum veneau. O Doamne, par'că nu știu eu cum judecă lumea. Cine a văzut-o această o singură dată nu mai poate pune temeiul nici pe judecata sa nici pe a altora. Ce suntem noi alta decât frunze frământate fără de voia lor de pe un copac secăt, care nu ne dă nici o putere, pentru că nici el însuși n'o are?

N'am înțeles niciodată îngâmfarea omului care vorbește de alegerea vocațiunii sale. Cel ce se poate hotărî de la sine, îi este scris să se poată hotărî. Mie nu mi-a fost dat niciodată. Poate că dintr'un început mi-a fost dat să fiu o căprioară, dar întâmplarea mă făcu om, pentru că-mi dete pornirea spre musică. Era oare mama de vină cu vocea ei cea dulce? Ea, sărmana femeie, nu știa și nu vroia să mă crează că nimeni nu e vinovat de nimic, și o durea inima când vedea că arta de făcut m'a făcut om, dar m'a făcut un om ca neoameni. Oare era arta? 'Arta e ceva înalt, nu ea a fost de vină, ci eu n'o aveam pe deplin în mine, de aceea am fost și am

ajuns tot mai nedeplin. Dar precum ziceam, așa mi-a fost scris. Numai când uriez raționamentele convenționale, trebuie să mărturisesc, că multe le-aș fi putut schimba, dacă într'adevăr aș fi vrut. Însă eu niciodată nu puteam să voesc.

Singurătatea — iată resumatul vieții mele. Copiii fenomenali sunt întotdeauna singuratici. La vârsta de zece ani păream a promite foarte mult; se zicea într'una că o lume întregă e ascunsă în ochii mei. Când am împlinit douăzeci de ani, lumea tot ascunsă era; asemenea la treizeci, ea n'a eșit nicidecum la iveală, fiindcă n'a fost, și când eram de patruzeci de ani, nimeni n'a mai văzut-o. Și astfel mama se mută, de dragul învățătorilor, în orașul cel străin. «Ce influență va avea Parisul asupra lui!» ziseseră cu toții la noi acasă, iar mama i-a crezut. Simțământul de tainică îngrijire, pe care i-l inspirasem totdeauna fiindcă eram altfel decât ceilalți oameni (se înțelege, ea credea de un soi mai înalt), începuse încă de pe atunci. Vroia să mă vadă odată ca pe ceilalți copii, de aceea făcea atâtea încercări. Învățam bine, mă produceau în societate, îi lăsam să mă arăte fără vre-o sfială, fără de nicio plăcere, ba chiar fără de niciun interes. «Ce va deveni, când i se va deștepta sufletul?» se tot zicea în jurul meu, iară mama zîmbia cu întristare, și eu priveam la oameni ca la niște petricele felurite, fără stimă, fără dispreț, cu nepăsarea cea mare și apatică, care-i făcea pe toți să creadă că aveam în inima mea adâncimi nestrăbătute. Mi-am dat eu vreodată seamă despre simțirile mele? Nu, niciodată, mă pierdeam în visuri, mă întindeam cu plăcere sub copacii cei înalți în iarba răcoroasă, când ieșeam din oraș la zile de sărbătoare, dar de obicei cântam cu plăcere ore și zile întregi pe vioara mea.

Așa trecură poate ani întregi, căci din copilul cel fenomenal se făcu băiatul cel fenomenal și însfârșit un tânăr care lepădase de pe așișele de concert însușirea de «fenomenal».

Ne urmam viața în liniște, aveam tocmai destul pentru a putea trăi, eu învățam, dela o lecție la cealaltă, mă gândeam de la o zi la alta, petreceam jumătatea nopților cetind, și numai după ce stingeam lumânarea și vroiam s'adorm, mă cuprindea singura simțire adâncă a ființei mele: dorul de casă. «Ah! de n'aș fi fost eu un copil fenomenal, de n'aș fi învățat nimic, de-aș fi putut să stau mereu la soarele cel cald, întins pe iarba pământului țării

mele și să plâng fericit!» gândeam adeseori fiind însă că dorința mea nu avea nicio însemnătate pentru mine, n'am urmat-o nicio dată. Nu era niciun merit din partea mea că mă dădeam după zei-lalți, dar nici ei nu mi-o recunoșteau drept merit, — deși astăzi nu prea înțeleg pentru ce nu.

«Este oare cu puțință ca cineva să trăiască așa pe deplin pentru un lucru și acesta totuși să nu-i constituie viața?» zicea profesorul meu, uitându-se cu o îngrijire binevoitoare la mine. El ținea la mine, îi făceam onoare, și de dragul lui mă încercam câte odată să aflu ce-mi constituie viața. Nu mama; căci ea muri și cu toată durerea pierderii, eu am rămas neschimbat. După moartea ei, mă trimiseră în Italia. La început trăiam dintr'un stipendiu al Universității, apoi, nevroind să mă întorc nici acasă, nici la Paris, trăiam așa de azi pe mâine, din ceeace câștigam. Deși noaptea mi se mai ivea țara mea ca o nălucire, totuși credeam că mi-era ursit să mor între străini. Unde eram, eram și credeam că trebuie să fiu. În călătoriile mele, întâmplarea mă adusese întâi la Veneția; acolo îmi luai o odaie cu privirea spre mare și rămăsei trei zile oarecum fără simțire, cu ochii pierduți în adâncimile ei. Am privit și am tot privit și apoi mi-am apucat vioara, am cântat noaptea întreagă, și-mi părea că de-odată m'aș fi deșteptat, ca și când Veneția mi-ar fi revelat libertatea ființei mele. Era nemărginirea, aceeaș nemărginire ca la câmpiile țării mele, dar aci mișcată și plină de viață. Ah! de m'aș fi născut în fața ei, întreit de iute și de ușoară mi-ar fi fost bătaia inimei!. Marea cuprindea în sine elementul de viață de care fusesem lipsit; ea împreună în aceeași formă liniștea monotonă cu mișcarea cea vecinică.

Așa ședeam și mă uitam zilele cele d'întâi iar noaptea cântam nebunește pe vioara mea, ca și când aș fi vrut să opresc în loc toate stelele ce scânteiau pe valuri, n'am mâncat și n'am dormit până ce n'am fixat melodia pe hârtie în note, apoi recăzui în mine, nemai dorind de a fi fost altfel. În urmă nu mai eram nici vesel, nici mâhnit, studiam înainte, ca și la Paris, din deprindere, din nimica alta, căci niciodată n'am cunoscut stima de sine care îndeamnă pe atâția la lucrare.

Însă eram încă tânăr, abia de 25 de ani. Imi vorbisera foarte adeseori mama și puținii ei amici, despre influența amorului asu-

pra mea; era parc'ar fi aşteptat prefacerea, îmbărbăţirea spiritului meu dela femei. Aşa de des vorbisera despre asta, încât uneori mă apucase un fel de curiozitate. Dar îmi trecuse iute, cunoşteam femeia întocmai ca pe oameni: ce lucru nou îmi mai rămânea oare de cunoscut? Amorul aduce suferinţă cu bucurii; mă temeam de bucurie ca şi de suferinţă, mă temeam, deşi pe amândouă nu le cunoşteam, sau, cum ar zice poate oamenii cu dor de viaţă, fiindcă pe amândouă nu le cunoşteam. Însă tot nu mă temeam aşa de mult încât să mă fi ferit de ele; nu puteam, cu desăvârşire nu puteam nici să mă feresc de ceva, nici să fac ceva.

Şi aşa o întâlnii pe ea şi mă lăsai, sub înrăurirea ei. Era o zi păcloasă; spre seară eşisem la Lido. Adeseori mă prindea mirarea că în felul cum eram mă mai mişcam; dar se vede că o făceam mecaniceşte. Când mă întorsei, era cam deşartă corabia, sus pe punte îmi bătea vântul prea tare, căci se pregătea o furtună; aşa mă coborîi în cabină. Aici şedea un domn bătrân şi după înfăţişarea lui, foarte bolnăvicios, iară lângă dânsul ţinând mâna lui în dreapta ei şi uitându-se afară prin fereastră la norii grei gonîti de vânt, stătea o femeie înaltă şi de talie subţire. Era îmbrăcată în alb şi sta aşa de nemişcată, prin aceasta îmi atrase privirea asupra-şi, căci femeile le-am văzut în totdeauna cuprinse de o mişcare fără de astâmpăr. Perdeaua albastră a ferestrei sbura în jurul capului ei, aşa încât nu vedeam decât părul lung şi blond care cădea până pe umeri. Ce mă făcu oare s'o privesc cu o deosebită luare aminte chiar de la început? Cum m'a atras din primul moment figura ei albă şi înaltă parcă ar fi fost o apariţie supranaturală? Căci eu de obicei le treceam toate cu vederea. Era soarta, care pentru întâiaşi dată înrîurea asupra vieţii mele.

Deodată ea se întoarse, şi doi ochi mari de un albastru întunecat, precum numai Englitera le dă femeilor ei, se îndreptară spre mine. Toată faţa ei părea ochiu şi numai ochiu, atât de străvezii, de palide şi nemişcate erau trăsăturile ei, iar stelele scânteiau şi fulgeau. Mă uitai înmărmurit la dânsa, apoi mă întorsei. O Doamne, ce era asta? O formă pentru mine nouă al aceluiaşi conţinut; nici nu pretinsesem de a cunoaşte toate formele, toate fazele de intrupare; dar ce conţineau, ce trebuiau să conţină — asta o ştiam din destul: Era plină de graţie tânăra femei; începusem de curând a desemna,

și de-atunci urmăream vrând nevrând liniile. Și așa după cinci minute stând cu ochii pe jumătate închiși, iarăși îi desemnai în gându-mi formele pe hârtie. Acum se plecă asupra soțului său, apoi ridică mâna pentru a da la oparte perdeaua albastră; erau toate mișcări plăcute, și, privindu-le, uitasem căldura și furtuna amenințătoare.

Tocmai pe când debarcam, începu furtuna. Ea se și suise pe punte și se uita îngrijată împrejur, văzând că vântul o apucă cu atâta tărie încât brațul pe care-l întinsese soțului său nu-l mai putea sprijini. Eram lângă dâșii, mă apropiai și-i oferii domnului brațul cu câteva vorbe de scuză. Ea nu putu să răspundă, ci grăbi înainte spre otelul cel mare din fața lăncii de debarcare.

«Nu prea văd bine», zise domnul pe care-l duceam mai încet, și după mișcărilor sale simții că era orb. Această observare mă trăzni ca un fulger. Cum îmi ațintisem eu privirile pe femeia lui, pe când el nu o putea păzi de ele! Mă simțeam ca un criminal. În momentul acesta se întoarse dânsa, urmată de un servitor, care văzând că-mi păstrez locul, sprijini celălalt braț al stăpânului său, și așa intrăm în otel și suirăm scările. O odaie mare cu mobile întunecoase ni se deschise; mă apăsau oarecum căminele de marmoră neagră, perdelele de catifea verde închisă; mă cuprindea un fel de amețală în odaia asta răcoroasă și posomorâtă.

«Vă mulțumesc», zise domnul salutându-mă, și intră în camera de alături, precum se vedea spre a-și schimba hainele. Ea stătea tăcută în mijlocul odăii; știam că trebuia să-i spun numele meu, însă cum? Nu eram obișnuit a veni în atingere cu femei; așa, o salutai și mersei spre ușă, când ea se apropie iute de mine și zise: «Vă cunosc, v'am văzut la Paris, chiar și aici adeseori, știu și ceva din pozițiile d-voastră», și se așeză la clavir și-mi cântă primele tacte dintr'o fantezie ce o scrisesem cu câțiva ani în urmă. «Asta e o lucrare fără de nicio valoare», îi zisei.

— «Poate fiindcă o cânt eu», răspunse ea zâmbind, când se deschise ușa și bărbatul ei strigă: «Edito!».

«La revedere, nu-i așa?» zise ea, îmi dete mâna în treacăt și dispăru în odaia de alături. Scoborî scările, și cu toată ploaia mersei până la casa mea, care nu era depărtată. «Cum poate un om cu o înfățișare așa de liniștită să fie atât de viu; e însă o femeie, iară

nu un om», îmi zisei. Schimbai hainele, căci mi le muiase ploaia, apoi mă lungii pe o canapea, luai o carte în mână, cerui o înghețată gândindu-mă la toate, numai la Edita nu. Nici ziua următoare nu mă gândii la ea; ședeam la fereastra deschisă, citeam, scieam și cântam. Așa trecură câteva zile. Intr'o seară îmi veni gustul de a mă duce pe piața San-Marco la musica militară. Mă plimbam vișător în jos și în sus, când auzii că dela una din mesele pe lângă care trecusem mai adeseori, mă chiamă cineva pe nume; uitându-mă într'acolo, recunoscu pe Englezii mei.

«Este oare amabil că n'ați mai venit să vedeți cum ne aflăm? mă întrebă tânăra femeie; cântatul meu trebuie să vă fi speriat așa încât nu v'ați mai întors. Mărturisiți, că v'am stricat concepția.

— Drept vorbind, zău că n'am fost destul de atent pentru ca să pot judeca, îi răspunsei, cu toate că aveam simțimântul că damelor nu trebuie să le spunem adevărul».

Ea râse, soțul ei deasemenea, apoi se întoarse către o femeie care ședea lângă dânsa, și îi șopti pe englezește, o limbă pe care o înțelegeam:

«Ia spune-mi, nu-i un urs de tot hazul?».

Apoi mă presentă acelei dame și unui domn; erau sora și fratele ei.

«Faceți-ne plăcerea de a prânzi mâine cu noi», zise acum orbul, și eu, pentru a scăpa, răspunsei «da», și după o salutare mă dusei mai departe.

Eram rău dispus, eram par'că sătul de Veneția; nu mai mă puteam duce nicăeri fără teamă de a întâlni pe acești necunoscuți. Ieșii cu barca până departe pe mare, apoi acolo le uitai pe toate. Dar a doua zi iar mă deșteptai cu gândul că mă așteaptă o sarcină, pe lângă asta nedumerirea care o aveam de a nu ști cum să mă îmbrac. Femeile bagă în seamă toate nimicurile; dacă la această ocazie nu sunt îmbrăcat cum se cuvine, am să-i par numaidecât ridicul. Cu toate aceste, la cinci ceasuri bătui la ușa camerei neplăcute, servitorul îmi deschise, apoi se duse să vestească pe stăpâna-sa. Ea veni, aș putea să zic sărind. Era asta aceeaș femeie pe care o admirasem pentru liniștea ei?

«Ce bine că veniți așa de vreme; putem să mai stăm de vorbă».

Eu tăcui salutând-o numai. Apoi ne așezarăm, și ea urmă fără sfială, uitându-se mereu la mine cu ochii ei albaștri, strălucitori:

«Deunăzi pe corabie aveți o înfățișare așa de nefericită, încât îmi era inima cuprinsă de durere, fiindcă cunosc istoria tristă a d-v. Trebuie să fi suferit atât de mult, și acela care însuși cunoaște suferința simte pe deplin durerea altora». Zicând acestea, i se umplură ochii de lacrimi. Mă gândii la bărbatul ei orb și zisei:

«Trebuie să cunoașteți într'adevăr multe suferințe.

— Dar și atât de multă fericire! Drept vorbind, de când cu boala bărbatului meu, sunt îndoit de fericită, căci acuma o știu și o simt în toate zilele că are trebuință de mine, că sunt pentru dânsul ceva. Înainte mă tot temeam ca nu cumva să-i pară rău de a avea o femeie așa de neștiutoare, așa de nevrednică de dânsul. Dar a-l vedea suferind pe un asemenea om, este într'adevăr greu. Vezi, urmă ea zâmbind și înroșindu-se, am atâta încredere în d-ta, încât te vei mira de mine, dar îmi este parcă te-ași cunoaște de mult, fiindcă în casa profesorului d-tale la Paris auzeam vorbindu-se în toate zilele despre d-ta. Tot acolo am făcut cunoștință cu mama d-tale», adause ea mai încet.

Vecinica poveste despre nefericirea mea, vecinica poveste a adâncimilor mele nepătrunse, de care mi-era silă, nefericitul interes care se credeau toți oamenii datorii a-l avea pentru mine, fiindcă scrisesem câteva rapsodii și fiindcă mi se ura atât de mult cu dânsii! I-ași fi spus cât de neplăcute îmi erau toate aceste, dar părul ei blond îi cădea atât de plin și de frumos pe umeri, încât ochii mei se bucurau de dânsul; mâna ei subțire se juca atât de gingaș și cu atâta preocupare cu ciucurele jețului și vocea îi era atât de dulce și plină de adevăr!

De aceea îi răspunsei numai: «Ați fi foarte desamăgită, dacă m'ați cunoaște mai de aproape, un lucru de care să vă ferească Dumnezeu!

— Sper să vă cunosc mai bine și că-mi veți da voie să arunc o privire într'un atelier de artist; de sigur că mă credeți foarte nevrednică de aceasta, dar aș dori-o foarte mult».

Și așa vorbeam noi într'una, noi... adică ea. Ea stăruia cu vorbele ei, iară eu o urmam, dar mai ales mă uitam numai la ea,

fiindcă era plăcută la vedere. Cu cât tăceam mai mult, ea cu atât mai multe gânduri îmi presupunea. Fără 'ndoială numai femeile, și chiar nu cele mai rele dintre ele, văd atât de mult în ochii întu-necați ai oamenilor tăcuți.

Când începuserăm a vorbi, ea mă crezuse numai un tânăr artist talentat și sfios; iară când familia ei se întoarse dela plimbarea pe apă și ea îmi oferî brațul pentru ca să o duc la masă, mă credea geniul cel mai mare de pe pământ. Iar eu eram și rămă-neam strâmtorat.

La masă ea se îngrijea numai de bărbatul ei, și când vorbea cu dânsul și se uita la el, trăsăturile ei reluau acea duioasă imobi-litate, știa că el nu putea s'o vadă și asta îi dăduse liniștea care îmi plăcea atât de mult. Tot ce citisem despre femei îmi trecu prin gând și par'că tot era scris despre dânsa. De m'ar fi lăsat în pace, de n'ar fi încercat a mă face să iau parte la convorbire, eu ași fi fost mulțumit. Dar ea credea că mă simțeam străin în mijlocul lor, ba chiar se înroșea când mă arătam neîndemânic, și voia să mă facă a mă simți mai acasă între dâșii. Aveam prea puțină și iar prea multă iubire de mine însu-mi pentru a-i putea fi recunoscător. Ce-mi păsa mie ce gândea coconașul de modă, fratele ei, despre mine. Sau ce-mi păsa de ce va fi zicând mâine înfumurata ei de soră despre neîndemânicul străin. Bărbatul ei spera că-i voiu cânta ceva după masă; vorbea foarte amabil, dar fără niciun interes, cu mine, — și astfel se trecu masa. «De ce nu este altul în locul meu, cum s'ar bucura de ochii strălucitori ai tinerei femei!» așa mă gândeam pe când ea mă ducea zâmbind la clavier. E ceva curios că omul are mereu parte de ceea ce nu dorește!

«Nu prea cânt la clavier; dar dacă vă place muzica, să vă cânt odată din vioară!» îi zisei orbului; apoi cântai, precum se vede, timp îndelungat, căci îmi perdusem amintirea. Când încetai, înserase; în față cu mine, rezemată de ușă, stătea Edita și mă speriai văzând încordarea cu care își îndreptase ochii spre mine; buzele ei erau strânse, dar ochii deschiși tare, erau ațintiți asupra mea, par'că ar fi vrut să mă pătrună. Ea tresări și, întâlnind privirea mea, începu să zâmbească.

Mă simțeam din ce în ce mai strâmtorat; plecai în curând, dar acești ochi uimiți mă urmăreau.

«Atât îmi lipsește ca să-mi bat capul cu priviri femești!»
Zicând aceste, mă întinsei în odaia mea și luai hotărîrea de-a părea mai bine rău crescut, decât să mai primesc învîtările străinilor.

Însă a doua zi apărui feciorul galonat cu un bilet care cuprindea rugămîntea de-a da doamnei pe timpul cât va sta în Veneția lecții de muzică. Eram într'adevăr desperat, căci feciorul aștepta răspuns neîntârziat și așa, ca să câștig timp pentru a mă scuza, îi spusei că am să duc eu însumi peste zi răspunsul. Rareori fusem atît de rău dispus; în zadar îmi ziceam că lucrul ăsta de nimic era nevrednic de atîta supărare, nu-mi puteam stăpâni necazul, nici chiar când iar ajunsei să bat la ușa ei. Când intrai, ea era singură și ședea la fereastră.

«Ah! vii să-mi spui că vremea îți este prea scumpă pentru o astfel de începătoare, zise ea, după ce se uită un moment la mine.

— Dar nici nu știu cum cântați, îi răspunsei pentru a zice ceva. Cântați-mi ceva!

— Poate să fie din compozițiile d-tale?

— Nu, nu pot să le ascult pe ale mele proprii, gustul îmi este prea bun pentru aceasta».

Ea dete rîzînd din cap. Apoi cîntă, dar se întrerupse deodată zicînd:

«Vezi d-ta, știu că n'am talent mare; noi Englezii suntem în astă privință neglijați de natură. Să nu crezi că mă înșel asupra darurilor cu care sunt înzestrată; dar bărbatului meu îi place muzica atît de mult, încît îi cînt ceasuri întregi, și de dragul lui profit de toate ocaziile spre a mă perfecționa. Fii bun și cîntă din când în când cu mine, d-tale îți este o osteneală mică în asemănare cu marea mea plăcere».

Astfel îi zisei că da, și de atunci veneam în fiecare zi în odaia întunecoasă. Cîteodată cîntam trei ceasuri de-a rîndul, în vreme ce soțul ei ședea la fereastră și asculta. Cîteodată eram și singuri, atunci vorbeam, dar totdeauna ea mai mult decât mine. Ea avea mare compătimire femească în sufletul ei, și egalitatea, fericita conformitate a întregii ei dezvoltări interioare, o făcea atît de plăcută; din acestea izvora înduioșarea ei pentru mine, omul cel aspru și unilateral. Fără voie se tot gîndea cît de dureros trebuia să mă lovesc de dungile mele proprii și vroia să-mi ajute a mă

ciopli. O Doamne, cum umbla în voiele mele numai pentru a nu mă face să gândesc că ea se crede mai presus de mine. O simțeam aceasta; da, vedeam orbirea ce o avea față de mine dar, cu cât încercam să-i arăt nevrednicia mea, cu atât mai bună se făcea crezând că aveam cu atât mai multă trebuință de mâna ei cea blondă.

«Am să te împac chiar fără voia d-tale cu viața», zicea ea adeseori râzând, iar eu îi aruncam o privire recunoscătoare, nu pentru cuvintele ei, ci fiindcă îi ședea bine când râdea.

Ce-mi trebuia mie împăcarea cu viața? Mă simțeam bine; odaia mea despre marea întinsă era răcoroasă și comodă; la Engiezi puteam să mă duc sau să nu mă duc, după cum îmi venea la socoteală, ea mă primea cu aceeași părere de bine. Orbul se deprinsese așa de mult cu mine, încât uneori mă ruga chiar să-i citesc. Atunci Edita ședea lângă el, ținându-i mâna și desmierdând-o, — și mâna mea o desmierdase odată așa, când mă tăiasem, și de atunci mă uitam adeseori peste carte cu oarecare pismă la degetele ei albe împodobite cu nenumărate inele. Încercam atunci a prinde o privire de la ea, dar în zadar; toate razele îi erau îndreptate spre înlăuntrul ei când se ocupa cu soțul său, și asta a fost cea ce mă pierdu. De când introdusesem aceste seri de lectură și de când, intrând odată la o oră neobicinuită, o văzusem șezând pe un scaun la picioarele bărbatului ei și scriindu-i pe genunchi după dictatul lui, aveam pe inimă în contra ei ceva ce nu mă părăsea. Noaptea mă trezeam uneori și-mi ziceam:

«Ce fel de toane femeiești o vor fi făcut să se intereseze de mine? De ce a trebuit să se vâre în viața mea incoloră și regulată, spre a mă umplea de neliniște prin toate vorbele ei mângăitoare și mișcările ei de șarpe mlădios? Acum o văd pretutindenea, nici măcar vioara nu mi-o pot atinge, îmi pare că numai vocea ei îmi răsună din coarde».

Apoi când eram singur cu ea, îi vorbeam de imposibilitatea de-a mă interesa pentru ceva; ziceam, în mijlocul unei cercetări ce mi-o făcea asupra problemelor sufletesti, că eram atât de obosit și că mi-era dor de liniște și de singurătate, numai de n'ar trebui să mai aud un glas omenesc, până ce însfârșit îmi răspunse odată: «Dar nu-ți sunt eu nimic pentru viața d-tale? Interesul cald al

bărbatului meu și al meu pentru d-ta îți este într'adevăr atât de indiferent?.

— Nu trebuie să mă întrebați lucruri la care nu pot răspunde. D-voastră m'ați învățat că adevărul nu poate să se spună întotdeauna tare».

Ea se înroși. Oare de necaz? Credea oare că acest adevăr e indiferența mea pentru dânsa, ori poate chiar că eram pătruns de o patimă pentru ea. Femeile întotdeauna cred în puterea lor atotbiruitoare. Mă apucase un fel de ură în contra ei în ziua când întrerupse convorbirea noastră, rugându-mă să vin altădată fiindcă era ocupată. De astădată ea nu-mi dete mâna la plecare, ci-mi părea că se ține mai țeapănă și se îndreaptă spre ușă cu conștiința că coada rochii de catifea i se drapează frumos.

Seara o văzui trecând în toaletă elegantă la consulul francez, care dădea o serată. Oare deprinderile mele de concert, întreaga-mi viață de copil fenomenal mi-au dat numai acel gust, sau este el înăscut: am dor de lux, și când văzui pe Edita trecând pe lângă mine într'o întregă mare de materie vie, cu trandafiri și diamante scilpicioase în părul ei gătit, îmi păru mai dorită decât orișicând.

Ziua următoare mersei mai de vreme la ora hotărîită pentru lecție. Mi se șterseseră în somn impresiile serei trecute; mi se întunecase oarecum sufletul ca la toți cei ce petrec în Veneția pe vreme de ploaie. Niciun oraș nu e atât de întunecat și de posomorît când nu e soare. Cu toate că era foarte de vreme, Edita mă și aștepta; mă întâmpină dându-mi amândouă mâinile și zise: «Ah ce mică am fost ieri! Dar m'am și căit. Cum pot eu să-mi doresc pe artistul meu așa de plin de amabilități sarbede ca ceilalți oameni. Nici n'ași putea să te iubesc atât de mult dacă n'ai fi un om atât de ciudat în felul d-tale; mai trebuie să-ți arăt încă mult timp cu câtă căldură mă interesez de d-ta, pentru ca apoi să răspunzi câtva la ea». Și tot îmi mai ținea amândouă mâinile; atunci eu i le sărutai pe ale ei și mă uitai rușinos la ea. Ea zâmbi fericită și zise: «O sărutare de mână dela d-ta e ceva cu totul deosebit și mă face mândră». Apoi ne așezarăm, eu tăcui, iar ea urmă mai departe:

«Sora mea zice că ieri am trecut pe lângă d-ta. Nu te-am văzut, dar trebuie să-ți fi părut că asta era dinadins, apoi găteala îmi cra

atât de ridiculă. Cât de mult trebuie să le disprețuești d-ta toate aceste și cât de rea părere trebuie să aibi fără 'ndoială despre mine. De când te cunosc, aș tot vrea să mă găsesc cât de simplu, pentru ca să nu crezi că țin la spoielile care-mi sunt date din întâmplare și care le disprețuești cu atâta drept».

Ea vedea în toate o adâncă intenție sufletească, chiar și în neglijența mea.

«Apoi ieri seară, începu ea din nou, sperasem a te întâlni în acea serată. Știam că te rugaseră cu tot dinadinsul ca să vii, și toată seara avui inima grea fiindcă poate eram eu cauza nevenirii d-tale».

Ea privi cu coada ochiului la mine: «Eram eu cauza?»

— Cine știe, nu mi-am dat încă seama.

— D-ta tot un pui de urs rămâi, zise ea râzând din toată inima, și prin firea-ți rezervată devii foarte periculos». Ii sărutai din nou mâna. iar ea mă lăsă. Apoi zise așa cam fără voie:

«Dar prea ții la d-ta... Trebuie să ții și d-ta la mine, căci pe asta mi-am clădit planul meu de a te scăpa», urmă ea iute, apoi merse la clavir și nu mai vorbirăm. Inșă ea rămase veselă și binevoitoare toată dimineța.

Două zile după aceasta, orbul se îmbolnăvi și trebui, după sfatul medicilor, să părăsească Veneția, unde și începuseră căldurile cele mari.

Atât de cu grabă se făcură pregătirile de plecare, atât de surprinzătoare îmi erau toate aceste, încât nu-mi venii în fire decât când îi văzui plecând dela gară. Edita era ca și închisă în sine: era oare numai grija pentru soțul ei? Le făgăduisem a mă duce să-i văd în curând în Elveția; ea îmi zisese în glumă că ei erau acum tutorii mei, că fără sfatul, ba chiar fără voia lor, nu mai trebuia să fac nimic. Se înțelege că făgăduii tet, nu mai știam ce făceam, și căutam numai încă o privire una din acele priviri, cu care mă obicuisem pe când cântam la clavir sau când, rareori, îi vorbeam de țara mea. Se și urca ca să plece, când se mai întoarse odată, buzele îi tremurau încet, ea se plecă, privi adânc și trist în ochii mei și zise: «La revedere!».

Apoi plecară, și eu mai rămăsei vreo jumătate de oră pe peron plimbându-mă mereu în sus și în jos. Eram trist și mă simțeam cu inima frântă, frântă pentru întâia dată în viața mea. Mă întorsei

cu gondola cu care mersese ea, și ochii mi se umplură de lacrimi, venii în odaia mea, o căutai toată ca să găsești o amintire pipăită dela dânsa, îmi era dor de o panglică, de o carte care ași fi putut s'o prind în mână ca să o sărut, ca să plâng asupra ei; nimic, nimic n'aveam dela dânsa, nicio fotografie, nicio scrisoare, nicio floare; niciodată nu-mi făcusem închipuire de importanța pe care aceste lucruri puteau să le aibă pentru mine. Apoi iară voii să ies, dar mă opri gândul de-a trece pe lângă casa unde șezuse ea, de a umbla dealungul cheiului la care privisem din ferestrele ei; mă întinsei liniștit pe canapea. Trebuie să-mi treacă și asta. E o suferință atât de nouă, nici nu pot să o port. Acum zării vioara! Cu câtă silă îi cântasem întâiași dată din ea! Era cu puțință ca ea să șează într'un oraș cu mine, și eu să am alt gând decât acela de a-i face după dorință? Lăsasem să treacă norocul, și acum era dus pentru totdeauna; timpul sburase, nu mai puteam să-l ajung. Inchisei ochii ca să nu mai văd vioara; aș fi vrut s'o sfărâm, dar îmi era ca și când nu m'aș putea ridica, ca și când aș perde imaginea ei de dinaintea ochilor mei închiși dacă mă mișcam. Astfel rămăsei culcat o zi întreagă, privind numai la imaginea ei, care plutea ca prin vis înaintea mea, și încet și neconștient îmi curgeau lacrimile din ochi. Seara, când se întunecase de tot, îmi adunai puterile, dar prima mișcare pe care o făcui, îmi aprinse și mai mult pasiunea, mă repezii cu capul de perete, smulsei vioara din cuiu, o trântii la pământ, călcai pe ea, apoi o luai în mâini, o spărsei sângerându-mi mâinile, o sfărâmai în bucăți și o aruncaii pe fereastră.

Aș dori să fiu un nebun ori lipsit de simțiri pentru ca să nu-mi mai sângere inima! zisei și căzui iar pe pat. Doamne sfinte, ce este? E suferința care m'a apucat, este ceea ce toți oamenii poartă în ei, și din care fac toți un lucru atât de mare! E nevrednic de mine să fiu deopotrivă cu dânsii! — Apoi mă apucă râsul asupra acestui «nevrednic de mine»; era o parte din argumentările ei false, pe care mi-o însușisem și eu.

Ea s'a dus, și eu aș vrea să fie aici! Dar este cu puțință să vreau eu ceva? Da, aș vrea s'o am aicea, aș vrea să-i smulg părul cel blond, aș vrea să iasă din ea acel gemet de durere, care a ieșit din vioara mea când o aruncaii la pământ. Toate modulațiile glasului

ei îmi sunt în ureche, nu mai pot s'aud muzica, și nu vreau să mai aud alta decât glasul ei!

Mai multe zile clearrându-mi eram ca nebun, dar apoi mi-am însușit și această stare: eram nefericit, nu puteam auzi niciun sunet de muzică, nu luam până în mână, nu mai înțealam pentru că nu vroiam să trec cheiul. În cele din urmă par'că mă simțeam bine în noua mea stare suflătoare. De ce adică m'am ocupat eu vreodată de muzică? Aș putea să-mi câștig pâinea și în alt mod. Învățasem atâtea lucruri. Incepui să desinez, inventam schițe, neavând la mine acasă destule picturi de copiat: tot femeea cea blondă și subțire, acum ca sfântă, acum ca regină, apoi ca censeletoare; și când îmi trebuiau bani, puneam pe cineva să-mi vândă desaturile, dar mai mainte ștergeam din ele orice asemănare cu dansa! Așa precum o văzusem atunci seara în gondolă, o desinasem pentru mine, așa îi era atârnat chipul în fața patului meu; de aici înainte lasam lumina să-mi arze noaptea pentru ca s'o pot zări numai decât când mi se întâmpla să zac deștept.

Trecuseră vreo șase săptămâni de când plecase ea; eu mă deprinsesem cu viața mea amortită și eram ca lipsit de gânduri, fiindcă la un singur lucru mă gândeam; când deodată o scrisoare venită della Edita mă trezi. Niciodată nu-mi trecuse prin gând că ea ar putea să-mi scrie; nu-mi venise niciodată în minte că n'ar fi toate pentru totdeauna trecute și isprăvite; eram ca speriat. Da, ea îmi scria că de mult mă așteptase, că le făgăduisem a veni în curând în urma lor. Cum fusese cu putință să uit așa cu desăvârșire? Dar puteam și vroiam oare să plec pe urma lor? Privii la mine însumi. Eram sălbăticit de tot, lasasem să-mi crească părul și barba, aveam înfățișarea unui om rătăcit prin codri. Și ce era să fac acolo? Mă liniștăisem, și acum să mai trec încă odată prin toate, prin bucurie și apoi prin durere? Nu, asta n'o puteam face, era bine așa cum era acum, nu-mi venea să mă urnesc din loc. Și apoi mi-era groază de rudelle ei. Soră-sa chiar în Veneția se uitase adeseori foarte uimită la Edita, când aceașta glumea cu mine; cu ce priviri m'ar primi ea? Fratele ei mai tânăr, căruia păreau a-i fi toate lucrurile indiferente, mă făcuse totuși, în modul lui nepăsător, să simt că el nu împărtășește strania predilecție a cumnatului său pentru muzică. Iar Edita stătea în mijlocul lor; o vedeam

cum, în grădina vilei, a căreia fotografie mi-o trimisese, se gonia cu fratele ei și cum, cuprinsă de veselie sburdălnică, se juca cu el pe iarba cea verde; căci îi plăcea oricărei mișcare, acestei femei blonde, pe care la început o admirasem pentru liniștia ei. Și gândindu-mă, cum ea trăia în bucurie și fericire, mă cuprindea iar simțământul adânc, plin de amărăciune: de ce s'a vârat în viața mea? de ce mi-a luat liniștia sufletelască încât să fiu plin numai de ea? În această dispoziție mă pusei să-i răspund cu un *nu*; îi scrisesei că nu pot veni, dar că-mi luase viața cu ea, că sunt mâhnit pe ea, și totuși n'am alt gând decât la dansa. Făcui scrisoarea și o trimisei fără întârziere; ziua următoare nu mai știam bine ce scrisesem, aveam numai neplăcuta simțire de a fi făcut o nedreptate, că niciodată ea nu-mi dăduse motiv de a scrie astfel și că această scrisoare îmi era ceva cu totul străin.

Așa ședeam înaintea tablei de desen, cu ochii ațintiți pe hârtia albă, când deodată o văzui pe ea trecând pe dinaintea mea învelită în lungi haine de jale; atât de ațeeva era această imagine încât tresării cuprins de spaimă. În clipa aceeași bătu cineva la ușă; mă repezii ca să deschid, convins că trebuia să fie ea, când mi se dădu o depeșă. — A murit ea? — Mă cuprinsese amețeala și căzuți pe un scaun. După câteva momente fui în stare să deschid cu mâna tremurândă plicul. Ea trăia! Dar bărbatul ei murise în acea dimineață. Nu mai aveam să mă duc, căci peste câteva zile erau să plece cu toții acasă în Anglittera.

În sine știrea îmi era destul de indiferentă; singură Edita nu simțise că zilele soțului ei sunt numărâte, toți ceilalți cunoscuți o știau aceasta; dar scrisoarea, pe care i-o trimiseseam mă apăsa greu la inimă. Dar poate că ajungea tocmai după plecarea lor, poate că se pierduse chiar de tot; în orice caz o trimiseseam și n'o mai puteam face nescrisă.

Par'că mă simțeam iar liniștit, când în ziua următoare mă gândeam: acu se depărtează tot mai mult de mine, acum sunt toate trecute și pierdute cu desăvârșire în nemărginirea universului. Și așa plecai pentru întâiași dată deaungul chefului și intrai într'o cafenea, unde răsuna o muzică veselă; muzica nu-mi mai deștepta durerea în urechi; toate amintirile îmi erau întunecate, eram precum fuseseam înaintea de-a o fi văzut, numai o umbră mai mult se

întinsese peste toate simțirile, peste toate gândurile mele. Nu știam dacă ușoara ei făptură aruncase această umbră, simțeam numai că mi se măritase sancțina vileței.

În aceeași săptămână îmi cumpărai iar o vioară. Profesorul meu dela Paris îmi trimisese o mare sumă de bani, câștigul făcut din vinderea celor din urmă lucrări ale mele. Atunci nu băgai de seamă mărimea sumei; numai târziu după aceea, când îmi sosi un nou rând de bani, începutul a bănuii cine punea un preț atât de mare pe producțiunile mele.

Cât ținu vara lungă și caldă, rămăsei în Veneția; lucram puțin; stălteam nopți întregi pe piața San Marco de vorbă cu pictorii străini; ziua dormeam; citeam mult; visam că la întâia ocazie, când iarăși voiu avea bani la mână, voiu pleca la Trieste și de acolo acasă. Cum se vor fi schimbat acolo toate, și cum la urma urmelor era pretutindeni acelaș lucru, acolo ori aici, viu sau mort, fericit sau nefericit!

Apoi veni iarna. Profesorul meu mă îndemna să mă întorc, nu-mi înțelegea lenevirea, îmi presupunea fel de fel de motive pentru această neînțeleasă petrecere a mea în Veneția; eu nici nu-i răspundeam. Aștepta della mine mari opere muzicale, pe care să le fi scris în singurătatea mea și din pricina cărora să fi neglijat vicara mea; îmi era rușine să-i spun că în curgerea întregului an nu făcusem nimic, și nici n'aveam scuza de a putea zice că învățasem a cunoaște viața. Nu-mi formasem nicio relație, din contră le rupsesem și pe cele avute dela început. Dar mă simțeam bine așa, îmi venea la socoteală a lăsa să adoarmă și această din urmă relație cu profesorul meu dela Paris; la trei scrisori ale lui nu răspunsesem; era probabil că nu-mi va mai sorie a patra. Dădeam câteva lecții, din când în când cântam pe la câte un concert, și cu asta puteam trăi.

Într-o zi, pe când era vremea mai ploioasă și eu îmi cântasem toată noaptea cântece de acasă, primii o scrisoare dela Neapoli cu o margine neagră dată și cu silva lungăreață a Editei, asupra căreia nu mă puteam înșela. Era un fior de spaimă ori de bucurie ce mă trecea? O uitasem sau mă gândeam atât la ea, încât nu îndrăzneam să-i deschid scrisoarea? Era atât de lungă, trei coli întregi scrise pline, o scrisoare atât de femească, atât de încurcată, așa pe

jumătate tristă pe jumătate liniștită, zicând atât de mult și iar atât de puțin. La întâia citire înțelesei numai că ea fusese bolnavă și că de aceea o trimiseseră în țările dela miază-zi, că peste câteva luni întorcându-se acasă, va trece prin Veneția, și între toate cele ce zicea străbătea ca un fel de mustinare ce și-o făcea pentru că-mi scrie. Făcea amintire de scrisoarea mea de atunci, pe care o trimesesem în urma ei, și cu curiosul ei fel femeesc încerca să mă mângâie del lipsa de tact pe care o avusesem; presupunea că trebuia să fi fost ieșit din fire, zicea că ar fi vrut să-mi scrie îndată un cuvânt spre a mă liniști că nu mă înțelesese rău, și că nu puteam să-mi fac închipuire de tristele ei împrejurări. Din postscriptul scrisorii înțelesei de ce luase hotărîrea de a-mi scrie: auzise dela Paris despre mine multe ce o umpluseră de îngrijire, se ținea că e și ea în parte vinovată de căderea mea. Nu o spunea lămurit de tot, dar o simțeam.

Ii răspunsei fără întârziere. Era oare adevărul ce-i scrisei, ori era cruzimea instinctivă a bărbatului ce se știe iubit? Ii scrisei numai de domul meu de casă, de speranța mea de a mă întoarce în curând acasă, că-mi este peste putință de a iubi pe un om așa de tare ca pe un animal, că disprețuesc muzica de când s'a dus ea, și că voi duce cu mine chipul ei în depărtare ca pe al singurului om care nu e om.

Așa îi scrisei, apoi nu mă mai gândii la toate aceste; adeseori însă, foarte adeseori îmi venea pofta să-i smulg părul ei unduios și blond; aș fi simțit o plăcere sălbatică să fi putut da acestei femei desmierdată simțirea reală a unei dureri fizice, mă apucase o ură în contra naturii ei distinse, care tocmai mă atrăgea atât de mult.

Și astfel așteptam dintr'o zi în alta să o văd; niciodată nu-mi trecea prin gând că ar fi cu putință ca ea să nu treacă prin Veneția. Prin această nerăbdare devenii oarecum mai vilou, umblam mult încoa și încolo, ba chiar mă dusei până la Verona și Milano a lua parte la concerte, începui chiar să lucrez numai pentru a scăpa de pominea-mi neliniștită. Însă vara se apropia, ajunseserăm în Iulie, un an de când o văzusem pentru ultima oară; se și făcuse atât de cald încât străzînii nu mai veneau; când într'o seară, după ce mă întorsei acasă, găsii un bilet, în care pe o cartă a ei era scris otelul și ceasul în care voi putea să-i vorbesc dimineața următoare. Toată noaptea rămăsei pe drumuri, numai dimineața mă întorsei în odaia

mea și mă aruncau așa îmbrăcat cum eram pe pat. Era aproape să nu mă trezesc la ora hotărâții, și acum, pregătindu-mă spre a mă duce la locuința ei, mă apucă o teamă încât, mai bucuros nici nu m'ăș fi dus. Valurile apei, mișcate de gondola mea, se sbăteau de treptele de marmură albă ale otelului; eu rămăsesem nemișcat și priveam în ele până ce nu mă deștepta gândul că aș putea să fiu observat de servitori; mă dădui jos apoi, ținându-mi capul sus, și spusei număritul odăii ce mi-l indicase ea. Servitorul mă duse într'o odăie pe jumătatea întunecată, ale cărui obloane erau închise de tot. Mă așezai pe un scaun; mă simțeam grozav de strâmtorat, ochii îmi erau ațintiți pe o ușă laterală, care se și deschise în curând și din care ieși ea, înaltă și palidă, cu capul învelit în văl negru, în lungi haine de jale, care se lipeau de trupul ei. Părul îi era cu totul acoperit de vălul negru, nicio șuviță nu-i se zăcea; cadrul întunecat mai micșorase fața ei, și ochii ei albaștri păneau mai supra-naturali decât totdeauna.

Mă sculaseam mecanicește, înfățișarea cea străină îmi dete iar toată liniștea; o salutai, ea veni spre mine, îmi dete mâna, apoi fața i se umplu de lacrimi. Rămăsesem privind în tăcere unul la altul! n'aveam ce să ne spunem! Mă cuprinse din ce în ce mai mult simțământul celei mai amare desamăgiri, așa încât par'că era să mă înabușească. Aș fi vrut să scot un țipăt, să-mi bat joc de mine însumi, de închipuirile ce-mi făcusem, când de odată răsună vocea ei aproape, de tot aproape de urechea mea:

«Am venit să-mi văd prietenul; fiindcă el nu îndrăznește să vie la mine».

Privii la ea, îi văzui zâmbetul copilăresc și nu mai putui să-mi iau ochii de pe dânsa, și precum eram așa cu totul pierdut în privirea ochilor ei, îmi veni îndrăzneala de a-i zice: «Dacă mai sunteți binevoitoare prietenă care erați, atunci luați-vă vălul de văduvă de pe cap ca să vă pot recunoaște».

Ea se uită cu sfială împrejur, apoi îl desprinse. Mă sculai și mă pusei în față cu ea. Da, era cu desăvârșine aceeași, numai ceva mai palidă, dar și fusese mult timp bolnavă.

Și cum își desprinse vălul, mă simții mândru ca niciodată în viața mea; asta o făcuse pentru mine.

Apoi începu să vorbească: de întregul am trecut, de jalea ei, de iubitul răposat și însfârșit de grija care o avusese pentru mine; cum i se mistuise inima că eu mă pierd, că strălucitele mele talente se nimicesc, că nu făceam ceeace aș fi putut face în împrejurări mai fericite; cum simțea că ar putea să-mi ajute, însă că nu-i este iertat, și cum astfel timpul îndelungat trecuse. Ascultam glasul ei ca o melodie de mult pierdută, care însfârșit iar îmi atingea urechea, și iar mi se întâmplă ca odinioară ca să scap din vedere înțelesul ascultând numai sunetul. Apoi cântai la clavier bucățile ei favorite, ba chilar și dintr'ale mele tot ce vroia; în acea singură zi a vieții noastre i-am fost cu desăvârșire supus. Se găndea ea care cum se va isprăvi acea zi, sau era, ca mine, cuprinsă de vălul des al fericirii? La ora mesei apărură dama ei de companie. Editta, copil precum era și sfiicioasă față cu cei mai prejos de dansa, își puse iar vălul de jale. Dar acum nu-mi mai era teamă de el. După ce înserăse și când vroiam să mă întorc acasă, ea veni spre mine, mă duse la fereastra unde cădea lumina lunii asupra mea și, după ce mă privi în ochi, mă întrebă, dacă într'adevăr voiam să mă duc în țara mea, să ies din lumea ei?

«Vino cu mine într'un pustiu, fără zina mea nu pot trăi! îi zisei; căzui, în genunchi înaintea ei și-i lacoperii mâinile cu sărutări.

— Copil sălbatic ce ești! dar ce să cauți leu în pustietate?

— Să cunoști viața; viața adevărată, cea lipsită de aparențele mari.

— Dar nu mai pot trăi fără de aceste aparențe, ele sunt lumea în care am trăit atâta vreme. — Ne cunoaștem noi dare? Nu cumva presupui în mine însușiri pe care nu le am? răspunse ea cam îngrijată.

— Nu, dar dumneata presupui în mine calități mari, eu nu sunt nici pe departe ceeace mă crezi!

— Taci, mă întrerupse ea, amenințându-mă încet cu degetul. Ești artistul meu cel genial, singura desvînovățire pentru marea mea slăbiciune pentru dumneata, este genialitatea dumitale».

Apoi își luă ziua bună de la mine și ieși din odaie. Eu mai stătui câțiva timp, apoi coborâi scările fără de a-mi da seama; eram amețit; și nici chiar când ajunsei acasă, nu simțeam cine eram, nici ce făcusem.

Dimineața viitoare mă trezii târziu, mă îmbrăcaii ca în vis și mă dușei la ea. Trebuia să mă fii în Veneția, nici nu înțelesesem cât avea să rămână, dar îmi era par'că ar fi trebuit să rămâie în totdeauna aici; cu toate acestea, mă apucă teama că ar fi putut să fi fugit.

Nu, era încă aici, era culcată în odăia ei pe canapea, și dama de companie ședea lângă dânsa. Mă simțeam foarte jemat și neîndemâmatic față de ele, nu știam ce să zic, și ea părea că găsește o plăcere în strămtorarea mea. Însfârșit merseri la colivar și cântai timp îndelungat. Când mă sculai, Edita, era singură în odăie. Ochiul ei erau plini de lacrimi și îmi făcu semn să mă apropie.

«Alexandre, zise ea dur, dar cu glasul hotărât și limpede, eu plec chiar astăzi și de aceea trebuie să-ți spun ceva. Țin foarte mult la dumneata, și când ții atât de mult la cineva, toate considerațiile secundare dispar; despre asta mi-am dat seama toată noaptea pe care am petrecut-o în neadormire. Nu-mi poți vorbi de iubirea dumitale, delicatetea pnea mare te împiedică, de aceea trebuie s'o faci tu. Ceeace lumea numește avantaje sunt în partea mea, însă cele adevărate sunt într'a dumitale. Ești gata să te întorci în Paris, și să-ți faci o poziție, atunci sunt și eu gata a-ți fi soție când mi se vor împlini anii de doliu.

— Mă întrebă dacă vreau?!» O îmbrățișai și începurăm să plângem de fericire și de înduioșare.

«Nu știi ce artist mare am să fac eu din tine! șopti ea încet; visul meu va fi zi și noapte mărirea ta. — Dar acum du-te și fă ca să aud știri multe și bune despre tine; caută să pleci, să pleci chiar mâine la Paris, pentru ca întorcându-mă acasă, să te mai văd odată, copil sălbatic și drag ce ești».

Așa, mă întorsei pierdut în vișuri precum venisem; acasă începui să-mi strâng cărțile și să-mi așez notele, căci voiam să plec ziua următoare. Eram cu totul sub influența vorbelor ei. Și cu toate aceste n'ași fi plecat niciodată, dacă nu mi-ar fi lăsat pe unul dintre servitorii ei, care mi le puse toate la cale. Eram ca un copil pierdut în gânduri la dânsa; într'atât lipsit de alte gânduri și de simțiri încât mă dădus în voia întâmplării. Nu-mi mai pot reaminti acel timp al vieții mele, primele săptămâni în Paris; nu mai eram stăpân pe mine însumi și de aceea nu puteam să primesc impresii.

Să-mi fac o poziție în lume, îmi zisese ea, și asta mi-o reaminteam mereu. Cum putusem eu să privesc ca un lucru atât de natural și de simplu hotărârea ei de a fi apoi soția mea? În urmă n'am înțeles cum nu m'a isbit ridiculul, aparenta imposibilitate a unei asemenea întâmplări. Cum nu avusesem cunoștința de mine însumi pentru a ști că nu eram făcut ispre a fi soț? cum m'am putut lăsa să fiu amestecat de orbula ei și să uit așa cu desăvârșire deosebiră sferelor noastre de viață?

Dar faptul rămâne: cele d'întâi săptămâni dela Paris le uitai pe toate, lucram înainte și mă dădeam cu un fel de plăcere la activitatea de profesor de Academie, pe care mi-o procurase profesorul meu. Dar când trecu Edita prin Paris, când o revăzui în cercul distinșilor ei amici, îmi pierduri deodată toată energia. Cum puteam eu să mă apropiu vreodată de o asemenea femeie? Era o temeritate? Era oare adevărat că o sărutaseam odată? Și în aceeași seară îi sorisei că voiu renunța la toate, că nu simt în mine puterea de a mă face în viață vrednic de un lucru atât de mare ca dânsa, că nu pot s'o mai revăd. Drept răspuns îmi trimise trăsura ei, rugându-mă să viu îndată la ea.

Mă dusei.

«Dar prea îmi îngreunezi sarcina, mă întâmpină ea; trebuie să iau cu totul asupra-mi rolul de bărbat și iarăși, și iarăși să te pețesc. Dar ce te face atât de desnădăjduit?

— Sunt într'o poziție cu totul falsă, nu pot să fac ceea ce ar trebui, și totuși aș vrea ceea ce n'am voie să vreau.

— Dar ce-ai vrea?

— Aș vrea să vă privesc toată viața mea, să stau culcat la picioarele dumneavoastră, departe de toți oamenii; aș vrea ca nimeni afară de mine să nu vă vadă și să nu auzim decât valurile mării sbătându-se asupra noastră.

— Ești gelos de cineva?

— De cineva? De toată lumea!

— Nu fii copil și nu-mi îngreua inima; trebuie să plec mâine mai departe, prea te iubesc pentru a rămânea aici; m'aș trăda îndată. Sora mea te și băgat de seamă ieri cum m'am bucurat când însfârșit ai venit. În urmă, acasă, am încă să susțiu o luptă grea, dar despre asta nu mă pot plânge înaintea d-tale, este treaba mea,

trebuie s'o săvârşesc eu singură. Cea mai mare greutate o voiu întâmpina faţă cu frate-meu cel mai mare, la care ţin foarte mult. Dacă l'ai fi cunoscut numai pe el, Alexandre, întreaga-ţi dezvoltare ar fi luat o direcţie mai fericită. Ai multă asemănare cu dânsul: şi el este un cap distins!

— Dar eu nu sunt deloc un cap distins; de câte ori să mă apăr în contra acestei presupuneri?

— Eşti mai mult, eşti un om genial, ce-i drept căm neînfrânat, dar nu mi-e frică de a te îmblânzi.

Când ne despărţirăm, ea îmi făgădui că se va muta peste trei luni pentru totdeauna la Paris.

«O Doamne! zise ea, şi ochii ei străluceau. Ce viaţă plină de încântări trebuie să fie cea de a te face pe d-ta să cunoşti fericirea».

Aceste cuvinte mi-au rămas atât de tare întipărite, fiindcă ele îmi răsunau mai târziu în urechi ca o ironie pentru noi amândoi.

Îi vorbisem așa de rareori de iubire, dar ea lua fiecare vorbă drept expresia moderată a unei pasiuni sălbătice, pe când era din contra expresia exagerată a unui simţământ moderat. Ochii mei o făceau să creadă toate aceste, aceşti ochi care, prin vălul lor des, îi duceau pe toţi în eroare, iarăşi şi iarăşi povestea despre adâncimile mele mestrabătute. Dar cât de bine se 'ntelege la o femeie de felul ei această ercărare! Ea, de care nimeni nu se apropiase decât cu iubirea cea mai plină de abnegaţie, nu trebuia oare să creadă că acel muritor căruia ea se dedea din înălţimea poziţiei sale sociale trebuia să fie mut de încântare când se apropia de dânsa, mai ales el fiind un om aruncat în lume şi lipsit de bună creştere? Eu o şi iubeam în felul meu, numai că felul meu nu era felul cel bun.

Sosind iarna, ne cununarăm. Eu nu-mi căştigasem poziţia socială, iar Edita nu isbutise să împace pe familia ei cu acest pas.

Se despărţiseră învrăjbiţi; fraţii o luaseră drept o smintită, ea pe ei drept nişte coconaşi din lumea mare, mărginiţi în vederile lor, care nici închipuire nu-şi puteau face despre adevărata mărînimie.

«Mi-au spus toţi, mi se plângea ea, că nu voi fi fericită; atunci n'am putut să dorm câteva nopţi şi m'am tot gândit la asta. În cele din urmă mi-am zis: murind prin tine, dacă prin iubirea mea vei fi plăsmuit o singură creaţiune, care ar înălţa generaţii în-

tregi și ar face ca numele tău să fie bine-cuvântat de către omenire prea puțin mi-ar păsa de persoana mea, să piană de o sută de ori! Vreau să-ți dau liniștea creatoare, vreau să-ți dau cunoștința fericirii».

Atunci se alipi de mine și mă privi cu ochii ei albaștri și mari, iau eu tăceam și tăceam, căci nu știam să zic alta decât ceea ce se cuprindea într'un suspin lung și greu.

Ne cununarăm în cea mai mare retragere atât după ritul meu cât și după al ei, cu toate acestea erau mulți curioși de față. Edita era mult prea cunoscută în saloane, și căsătoria ei era o întâmplare prea extraordinară; trebuiau s'o vadă spre a putea crede că această femeie, al cărei devotament pentru soțul ei îl admiraseră toți, după dabia un an și jumătate, un timp necuvincios de scurt, se mărita din nou, și după cine? după un muzicant pribegit de ani de zile, și care pe lângă asta era de origine sărac și străin. Oare se obișnuise această femeie atât de mult cu abnegația, încât nici nu mai putea să trăiască fără a se jentfi?

În ziua de cununie, Edita era încântător de frumoasă. Când intră în biserică, condusă de un amic al casei, înfățișarea ei îmi luă vederea. Era îmbrăcată într'o haină de brocart argintiu, care în întunericul bisericii bătea în alb; părul ei era cuprins de o pălămie de aceeași culoare; iar de pe ea în jos atârneau peste valurile de păr auriu, ramurile de pontocal. Fața îi era de tot albă, încât mă atinse un simțământ de îngrijire; însă când văzu privirea mea îngrijată, ea îmi zâmbi, și astfel zâmbind furăm cununăți.

Ena o dimineată friguroasă de iarnă, și cum treceam în trăsură închisă dela biserică la locuința noastră, pe care o alesese Edita aproape afară din oraș, ca să nu mă supere nici un șgomot, eram cuprins mai mult de temeri decât de fericire.

«Știi tu, Alexandre, îmi zise Edita, că eu te iubesc mai mult decât tu pe mine; fiindcă tu ai mai multă trebuință de mine. Eu am atâți prieteni, atâtea relații în lume și am fost în toate atât de alintată. Astfel tu nici nu vezi poziția socială care pentru tine n'a existat, și n'ai în inima ta mila duioasă pentru mine. Dar eu am trebuință de această milă, căci acum stăi tu între mine și lumea străină.

— Dar asta o face și intendentul tău și întreaga ta casă; dacă aș putea descoperi numai în ce îți pot fi eu de vreun folos?

— Tu ai vrea să fii folositor, sălbatuiculle ce ești? Mi se pare, că a fi folositor este o frază, care nici nu poate exista în limbajul tău, atât de nepotrivitytă e cu tine.

— Poate că am s'o învăț. Acum suntem vreo câțeva săptămâni singuri împreună, vrei să mă înveți, Edito? Dar îmi cunoști tu toate slăbiciunile mele?» zisei și o îmbrățișai, ca să nu-mi răspundă că n'am nicio slăbiciune.

Niciunul din noi nu ne cunoșteam locuința, lăsasem să fim surprinși ca niște copii. Era în etajul de jos o grădină mare în dosul casei. Tot era gătit ca de sărbătoare, eu mă simțeam bine în odăile înalte și luminoase. Erau oarecum două locuințe împreunate printr'o grădină de iarnă; partea dela dreapta era a nevastei mele, cea dela stânga a mea. La dansa oride ton era înăbușit prin covoare grele, perdelele la uși și la ferestre, iar mobilele erau toate de culoare întunecată afară de cele din odaia de dormit care erau în albastru deschis; la mine era multă lumină și mult aer, nimic ce ar fi putut opri sunetul.

Edita se uita cu îngrijire la mine, dacă îmi plăceau dispozițiile ce le luase.

«Nu pot crede că eu sunt acela căruia îi este dat să stea aici», îi zisei. Apoi ea se duse în odăile ei ca să-și schimbe găseala.

Rămăsei singur în odaia mea, luxul îmi era plăcut, ochiul meu se bucura de el, dar inima îmi era frântă. «Ah! singur! De-ași putea să fiu singur, departe chiar și de fericire, numai singur în liniștea eternă», suspinai eu. Dar atunci iar se întoarse și, când o vedeam, toate gândurile și simțirile mele dispăreau înaintea dorinței viitoare de a o cuprinde în brațe, de a-i pune o sărutare pe buze.

M'am întrebat eu oare atunci, m'am întrebat eu vreodată ce aș putea face pentru fericirea ei? Mi-am dat eu oare seama, ce viață era în mâna mea? Nu știu, ba chiar nu știu dacă am avut vreodată intenția de a deveni altfel. Că nu așa fi putut să mă schimb, asta este singurul lucru pe care-l știam.

Când capul ei mititel și blond se odihnea pe perina albastră în mijlocul tuturor dantelelor care păneau a-i fi un element de viață,

afleseori, în timpul d'întâi, am trezit-o când mă cuprîndea o înduioșare, și am întrebă-o dacă e fericită; atunci rîdea așa din inimă că voiam s'o știu asta așa de curînd și că pentru așa ceva o trezesc din somn, încât trebuie să cred că cel puțin săptămînile d'întâi a fost fericită.

Trecuse aproape o lună de zile dela cununia noastră, când făgăduisem să mergem la o serată. Imi era foarte silă de a ieși; stăteam întîns în odaia mea fără a mă putea hotărî să-mi schimb hainele. Edita dintră și mă întrebă uimită de ce nu eram încă gata?

«Știi, Edito, îi răspunsei, du-te tu singură, mie nu-mi vine să mă duc.

— Nu, asta nu se poate, și mă privi atînsă. Nu mă poți lăsa să merg s'îngură.

— Dacă eu ași trebui să mă duc singur, asta ar merge și mai puțin; în mine nu poți avea încredere nici ca să trec drumul singur.

— Ce vrei să zici cu asta?

— Nu vreau să zic nimic.

— Ai ceva; spune-mi ce? nu ți-e bine?

— Ba foarte bine, numai aș vrea să fiu singur!

— Știi că nu ești amabil; asta nu trebuie s'o zici.

— Dar dacă o gîndesc.

— Te rog, n'o gîndi.

— Gîndurile nu le poate opri nimeni.

— Alexandre, dacă ai multe gînduri de aceste, atunci tot e mai bine să mă le spui; suntem oare bărbat și nevastă?

— Nevastă și bărbat ar fi expresia mai potrivită pentru noi!

— Alexandre! și începu să plîngă; te-am jignit, te-am atins cu ceva?

— Ei Doamne! dar deloc; nu ține în seamă ceea ce-ți spun; sunt rău dispus. Se vede că la voi era moda să-ți stăpânești toanele, la mine nu este așa, și nici n'o mai învăț, că tot nu mi-ar fi de niciun folos».

Edita era atât de viu atînsă, încât tăcu și ieși încet din odaie.

Eu uitai cele petrecute și adormii pe canapeaua mea. Pe la mijlocul nopții, când mă trezii, imi adusei aminte că fusese vorba să mergem la o serată. Se dusese Edita singură? Aprinsai lumînarea și trecui în odăile ei, acolo pretutindenea era întuneric, numai în

odată de toaletă era lumină, se vede că cameriera aştepta întoarcerea stăpânului, ori că aceasta se întorsese tocmai şi se lăsa s'o desbrace. Aşa mă întorsei şi mă culcai. Mai în urmă aflai că Edlita nu se dusese şi că rămăsese deşteaptă până târziu noaptea. Ce făcuse, n'am întrebat, nici nu-mi trecu prin minte că ar fi putut să mă aştepte, că să-i cer iertare.

Dacă în ziua viitoare a fost mai rece ori mai sfioasă faţă cu mine, n'am băgat de seamă; mersem la o expoziție de industrie şi eu eram foarte vesel; prânziram în oraş, apoi când la întoarcere o cuprinses cu braţul, ea se uită cu ochi mari şi uimită la mine, iar când ajunserăm acasă şi ea mă credea la mine, pe când eram numai în odaia de alături, se aruncă pe patul ei şi o auzii plângând:

«Doamne, Doamne! el nici n'o simte».

Mă liniştii cu cuvântul «sentimentalități de femei», ceace îi şi spusese, când mă întrebă dacă nu simţeam că în zilele din urmă se puseseră multe între noi.

«Nu te lega de închipuiri deşerte, Edlito, adevărul nu se împacă cu ele».

Atunci ea se uită gânditoare la mine:

«Este oare cu putință ca adevărul să fie atât de dureros?»

— Ia mai lasă, Edlito; toate astea nu mă duc la nimic!

— Dar întreaga viață sufletească, Alexandre, poezia artei tale, singurul lucru adevărat în viața reală, cum poți să spui tu că nu duce la nimic? Unde este dulcea taină a ochilor tăi?

— Toate în închipuirea ta, copilă!

— Nu, Alexandre, nu, zise ea cu totul speriată, nu-mi lua viața.

— Dar asta nu-i viață, e un vis!

— Atunci lasă-mi visul!».

Dădui din umăr şi zâmbii. Şi zâmbetul acesta îi era drag; atunci redevenea copilă şi încerca să străbată prin ochii mei, îşi punea capul cel blond pe genunchii mei şi mă întreba dacă îmi place să mă joc cu părul ei? Iar eu mă desfătam de bogăția lui şi mă bucuram de stelele ochilor ei albaştri, cari îşi îndreptau atât de mari şi de plini razele strălucitoare spre mine.

Dar nu produceam nimic! În zadar așteptam Edita o operă de artă. Ea crezuse că fericirea, îmi va insufla cele mai înalte inspirații. De ce folos e fericirea, dacă n'oi simți! Aveam tot ce trebuia spre a fi fericit, deplina liniște creatoare, îndemnul bărbaților celor mai însemnați, iubirea femeii celei mai gingașe, iar eu nu simțeam nimic, cu desăvârșire nimic decât o oboseală grozavă și neîncetatul dor de singurătate. N'am viață în mine, nu sunt spre a fi om. Uneori aceste simțiri se nevărsau în arta mea, uneori scoteam cu capul amețit din vioara mea toată această durere și frângeam inima soției mele. Sunetele mele ea le înțelesese întotdeauna și deaceia mă înțelegea rău pe mine, fiindcă îmi presupunea ca simțire constantă și lămurită ceea ce simțeam numai în momentele celui mai puternic afect și ce nu arătam decât în regiunea vagă a sunetelor.

Poate că eu însumi crezusem că mă voi schimba femeia, poate că sperasem că mi-ar revela ceea ce pentru propriul meu chin vedeam că-mi lipsește, și deaceia mă cuprindea marea desamăgire! Stam zile întregi în odăia mea pierdută în mine, fără gânduri, cuprins de simțământul greu al unei dureri, în a cărei stăpânire mă lăsam, și nu vedeam cum Edita se făcea mai palidă și tot mai palidă. Rutina zilnică a vieții o făceam împreună; eram uneori și veselii unul cu altul, mai ales când veni primăvara și ieșeam mult la plimbare. Odată, într-una din aceste plimbări, Edita căzu leșinată. Mi se opri inima în loc când o văzui întinsă așa fără de viață.

«Asta eu am făcut-o, eu te omor!» strigai înspăimântat. Ea deschise oboseală ochii și zise ca prin vis ceva ce trebuia să-și fi spus ea însăși, foarte des, atât de mecanicește suna:

«Tu n'ai făcut nimic, eu le-am voit toate, tu nu ești deloc vinovat!»

Era așa de adânc tonul ei încât să înduioșeze chiar o piatră. Ne întoarserăm îndată acasă, eu o culcai pe divan și plângeam la picioarele ei.

«Alexandre, cum de nu simți tu decât lucruri negative, nici odată pozitive, zise ea încet și obosită. Când n'ai ceva, poți dispera, dar dacă ai, atunci îți este atât de indiferent încât nici nu bagi în seamă. Tu nici nu visezi ce este viața mea, mă atingi uneori

atât de greu, și apoi văd că nici n'o înțelegi și mi-se frânge inima că ne suntem atât de străini, dar așa de grozav de străini».

Eu tăcui.

«Uite, urmă ea, acum mi-e foarte dor de familia mea. Nicio dată nu m'ai întrebat de frații mei. Te-ai gândit tu vreodată că trebuie să-mi fie dor de Harry, care nu mi-a fost numai frate, ci totodată și tată și mamă? Ai băgat tu oare de seamă că ași dori atât de mult să mă împac cu ei?».

Intr'adevăr nici nu mă gândisem că Edita are o familie, nici prin vis nu-mi trecuse că s'ar putea să-i fie dor de ei.

Dar de ce nu mi le spui astea toate Edito? Nu crezi tu, că m'aș supune la toate dorințele tale?

— Cum se poate că tu iubindu-mă să nu-mi ghicești dorințele mele, să nu te ocupi niciodată cu gândurile mele?

— Fiindcă sunt un neom și nevrednic de o femeie ca tine!»

La aceasta nu mai știa ce să spuie, oi mă mângâia încet, îmi povestea de mândrul ei castel de acasă, cum îi era dor de căni ei, și plângea pentru tot la ce se gândea.

«Ce nevastă mititică și obosită?» o desmierdai eu, dar eram foarte îngrijat pentru ea.

«Edito, o întrebai peste câțva timp, te-ai duce puțin acasă? Ai vrea?»

— Dar fără de tine nu pot; vrei să vii cu mine?

— Nu crezi că i-ar face plăcere fratelui tău. Tu știi că niciodată m'am plăcut vreunui-a dintre ai tăi. Trebuie să mă lași aici».

Chiar și gândul de a călători la câșșii mă îngheta.

«Mi-e teamă că n'o să te pot lăsa, și cu toate astea aș vrea să-i mai nevăd odată pe toți, și plăcuta casă din grădina, biserica, însfârșit toate înainte de-a muri!

— Edito, nu vorbi de moarte; ce să fac eu fără tine?

— Nu mă întreba asta, căci îmi izbucnește toată amarăciunea, Tu fără mine? Acelaș lucru ca și cu mine! Nu ți-am dat fericirea; prea mult m'am încrezut în mine. De și tu nu-mi citești gândurile, eu ți le citesc pe ale tale și fantaziile tale, care îmi sfășie inima. Ce amăgine mare, Alexandre! — și zicând așa, îmi apucă capul cu mâinile ei și-l apropie de ea. — Tu ești sfinxul neghicit, dar eu

mă mistuiesc din iubire pentru tine; iubesc sufletul tău și-l caut și nu-l mai găsesc!

— Păcat de ochii tăi cei frumoși!» îi zisei, apoi tăcui, dar îi sărutai piciorarele ei cele miciștele și mâinile, apoi îi legănai capul pe brațul meu până ce adormi.

Dar trecu și impresia ce mi-o făcuse ziua aceea, nu credeam că vorbise adevărul, ori nu credeam nimic.

Vara mersemăm la mare. Medicii opriseră pe Edita de a face o călătorie mai lungă. Dar cum trăiam așa mereu lângă țărniș și cum ea își tot ațintea privirea spre mare, o stăpâni dorul de casă.

«Dincolo sunt toate amintirile mele din copilărie și trăiesc toți cei la cari țin, și eu să nu-i mai revăd! — se jela adeseori.

— Edito, roagă pe ai tăi să vie, eu plec! îi zisei.

— Dar n'ar fi asta o înjosire pentru mine, să pleci dinaintea lor?

— Nicidecum, nu cunosc simțiri de aceste în cece te privește pe tine.

— Numai în cece mă privește pe mine sau în genere? asta este întrebarea cea mare.

— Mi se pare că în genere nu, știi că nu țin câtuși de puțin la mine însu-mi.

— Ești mare, mai mare decât vreunul din ceilalți oameni, Alexandre!».

Nu vroiam s'o jignesc și de aceea nu-i spusei că indiferența nu este o mărie.

Însfârșit Edita totuși luă hotărrea de-a merge acasă și de-a aștepta acolo lunile următoare.

«Copilul meu să se nască acolo unde am văzut și eu lumina zilei». Zicând acestea îmi aruncă o privire scrutătoare. Credea poate că nu o voiu lăsa să plece? Mă nădărnici nu-mi trecu prin gând s'o opresc; din contră, credeam că e bine s'o mai întăresc în hotărârea ei.

O dusei până la Londra și o lăsați singură acolo, o jumătate de ceas înaintea sosirii fratelui-său. Era rece ca ghița și liniștită la despărțirea noastră; eu nu-mi făcui gânduri pentru aceasta, o socoteam înțeleaptă și credeam că ține seamă de starea în care se află, ba poate chiar nu credeam și nu mă gândeam la nimic. Apoi mă întorsei cu inima grea acasă în vila cea pustie de lângă malul

mării, și fiindcă toate răsunau a gol, mă cuprinse dorul de a lucra. Mă pierdii în gândurile mele; vreo cincisprezece zile nu ieșii din casă, și când isprăvisem simfonia mea, mai că-mi plăcea. Era cea d'întâi operă a mea pe care n'o condamnăm.

De la Edita primeam numai știri scurte, era fericită și se afla bine.

Așa mă întorsei la Paris, și fiindcă fostul meu profesor veni îndată să mă vadă, îi dădui lucrarea mea pe care de altminteri aș fi uitat-o. Imi venia să-mi curm viața și nu știam de ce.

Intr'o seară ședeam în odaia Editei și mă gândeam la nesfârșita lipsă de existență în mijlocul existenței, când clopotul de la ușă răsună, auzii mai multe glasuri și văzui deodată pe Edita stând înaintea mea. Mă aruncai cu un țipăt la picioarele ei și-i cuprinsei genunchii: «Edita mea!».

Ea era slăbită de moarte și căzu pe un jeț:

«Atât de mult mă iubești Alexandre? Știi tu ce mi-a zis Alice? că tu n'ai vrut decât banii mei, dovadă că m'ai lăsat să plec. Atunci m'am gătit de drum și am venit la tine singură; servitorii pot să vină cu bagajele în urma mea. Mă temeam că ași putea muri pe drum, căci mă simt atât de bolnavă, și că nu te mai revăd; mi-era dor de tine de mă uscam. Mi-ai pricinuit atâta durere, dar nu mai pot trăi fără tine!».

— Nici eu fără de tine.

— N'o spune, căci atunci te cred, fiindcă atât de mult aș vrea s'o cred! — zicând aceste, ea zâmbia în vreme ce lacrimile îi curgeau din ochi.

— Edito, nu-ți pot spune nimic acum, trebuie să te liniștești mai înainte, pari atât de bolnavă. Lasă-mă să-ți ajut, nu sunt atât de nefolositor precum crezi. Dacă îți piepten părul tău, tot am fost odată în viața mea de vre'un folos și n'am trăit în zadar!

— Alexandre! — și acum încep să râză din inimă, — așa vorbești tu? Ași vrea să fac pe fiecare zi o călătorie atât de îngrozitoare pentru ca să aud ceva atât de vesel din gura ta serioasă».

Dar apoi adause, oftând de durere:

«Inșă cum ai putut să mă lași singură! Când, la Londra, te-ai despărțit așa de liniștit de mine, am crezut că se surpă cerul.

Nu-ți iubesti tu copilul, de n'ai vrut să fii cel d'întâi ca să-l săruți! Am încercat-o în atâtea feluri, dar tu nu mă înțelegeai?

— Acum văd ce ar fi trebuit să fac. Dar, Edito, nu-mi cere să fiu om, n'o pot, nu-mi este dat».

Apoi o culcai în odaia ei albastru deschis și ea părea că adoarme:

«În ce lună suntem? întrebă ea deodată.

— Luna lui Octomvrie, îi răspunsei; azi avem 10.

— Este o zi frumoasă pentru nașterea fiului nostru, duminică în 11 Octomvrie?

— Crezi într'adevăr, Edito?

— Da, cred; călătoria ce am făcut, emoțiunea și acum ferircirea asta! zisea ea, și-mi dete mâna. — Știi că mă voiu îndrepta și mă bucur atât de mult să văd ochii negri ai copilului tău. Știi tu că are să devie artist mare și că are cu totul ochii tăi?». Apoi iar adormi.

Trimesei după medici, după ajutor, căci avusese dreptate. Când duminică se întorceau servitorii ei din Englitera, cu dădaca ce odată purtase pe Edita în brațe, se născu un băiat cu pă:ul negru și creț, care poate, precum prezisese mama lui, avea ochii mei, dar nu-i deschisese pe astă lume, căci se născuse mort.

Edita era pierdută.

Ea aiurea, îmi vorbea de jalea ei, de iubirea ei, mi se tânguia că nu făcusem nimic! Apoi veni un moment de luciditate, în care mi se plânse din nou.

«Edito, suspinai lângă patul ei, se va executa o simfonie scrisă de mine, am vrut să te surprind cu ea.

— Cât mai este pân'atunci?

— Numai câteva săptămâni.

— Ah! ce fericire, atunci voiu putea să te aud. Pentru mine, într'adevăr pentru mine ai scris-o?

— Numai pentru tine și prin tine».

Apoi veni întâia noapte; era cu conștiința deplină și vorbea într'una. In zadar o ruga bătrâna îngrijitoare să tacă.

«Dacă voiu muri, în biroul meu se află testamentul pe care l-am scris înainte de-a merge la mare.

— Edito, tu nu poți să mori. Uite, frica de moartea ta m'a făcut om; în palme te voi purta, în genunchi îți voiu mulțumi pentru iubirea ta, îți voiu arăta ce-ai făcut din mine, m'am trezit, totul a dispărut, nu mai este suferință când ești tu lângă mine, Edito, mă auzi?

— Te-aud și n'o pot crede, ah! de ce n'a venit mai de vreme?

— Nu m'am putut obicinui atât de iute cu fericirea, după atâția ani de singurătate, mi-a trebuit atât timp ca s'o cred; acum mi-a venit cu putere covârșitoare întreaga iubire omenească. Edito, ascultă-mă!

— Cu câtă desnădăjduire am căutat sufletul tău!

— Se află în tine, numai în tine!».

Inchise ochii, apoi se ridică în pat:

«Copilul are ochii tăi?

— Da, Edito.

— Lasă-mă să-l văd!

— Nu acum, mâine dimineată, căci e noapte.

— Scrie lui Harry că știu cât de nevinovat este de cuvintele Alicei. Și într'adevăr ai compus ceva? Toată fericirea deodată: înălțarea ta, copilul tău și sufletul tău. Sărută-mă, te simt».

Pe la amiază, pierdu conștiința de sine. Eram îngenunchiat lângă patul ei, mâna ei ținea încleștată pe a mea; încă douăsprezece ceasuri și ea încetase a mai trăi.

Când îmi revenii în fire, era noapte, adâncă. Odaia era deabia luminată. Mă sculai depe canapea. Edita era culcată pe perinele ei albastre, și în brațele ei îi pusese băiețelul. Mă uitai la el, erau cu totul trăsăturile mele, dar îmbătrânite. Ah, de aș putea să zac eu în locul lui, la pieptul ei!

Era ea neschimbată, albă cu părul auriu. Mă uitai lung la dânsa, fără o lacrimă, apoi tăiai două șuvițe din părul ei, iar de la fiu-meu câțiva din perii lui cei creți și negri, îi sărutai gura și ochii amândoi, apoi ieșii din odaie.

Pe pragul ușii privii încă odată înapoi, îmi rezemai capul de ușă și cuprinsei în mine întreaga ei făptură.

În odaia de-alături întâlni pe îngrijitoare. «Am trimis Lordului Harry știrea, aici este răspunsul. A plecat îndată și vine ca să ducă pe soră-sa în cripta familiei», zise ea.

Dădui din cap, fără a răspunde. În odaia mea mă aștepta feciorul. «Strânge-mi lucrurile» îi zisei încet.

Se vede că el credea că aveam să plec înaintea fratelui Editei; eu însă nu gândeam nimic decât să mă duc.

Intr'o jumătate de ceas mă aflai la gară, luai trenul cel mai apropiat, vroiam să plec acasă în țara mea. Șase zile și șase nopți am călătorit, căci nu luasem drumul cel mai scurt, apoi am ajuns în orașul care era mai apropiat de satul meu. Toate îmi erau străine, hanul cel mare, orașul care se mărise; dar sgomotul nu mă supăra; mai bine mă simțisem încă în drumul de fer, unde mergeam înainte neîncetat și fără de curmare înainte.

După câteva zile primii prin consulat niște scrisori. La început vroii să le trimit îndărăt nedeschise, dar apoi mă gândii, la ce? și le deschisei. Harry îmi scria câteva vorbe reci, spre a mă vesti că eram după testament moștenitorul averii Editei. Îi răspunsei îndată că nu voiu primi nimic și că renunț în favoarea lui, că-mi părea rău că n'am cunoscut testamentul spre a-l nimici.

Mai târziu el mi-a mai scris de câteva ori, cu adâncă părere de rău că nu a avut ocazie să mă cunoască. Se'nvinovăța cu amărăciune de ideea rea ce-și făcuse despre mine, și stăruia și mă ruga ca să mă mut la ei, pentru ca să putem jeli împreună pe cea pierdută. Apoi uneori, încerca să mă înduplece a primi averea ce mi se cuvenea. Eu însă nu i-am răspuns niciodată. Nu că eram supărat pe el, nu; dar nu mă puteam atinge de trecut. Insfârșit îmi scrise că a fundat din averea lăsată de Edita un orfelinat, care purta numele meu și al ei.

Niciodată n'am mai făcut compoziții; am dat numai lecții pentru ca să mă susțin. N'am mai simțit altă viață în mine decât cea mecanică!

Prin vis mai văd uneori, dar ca un chip străin, odaia albastră și femeea cea albă și blondă, care ar mai zâmbi veselă dacă nu s'ar fi încrucișat căile vieții noastre. Dar niciunul din noi nu am fost vinovați de aceasta: așa a fost scris să fie.

Mite Kremnitz și Mihaiu Eminescu

N O T E

¹ Despre Mite Kremnitz și opera ei v. St. D. L. I pg. 40, nota 10, precum și îndicele v. I, II și III. „Amintiri”-le „fugare” ale doamnei M. Kr. au fost publicate de către d-l profesor Al. Tzigara Samurcaș în *Conv. Lit.* 1933 LXVI 5—15 și 97—107. Traducerea în românește se datorește d-lui Paul Zarifopol. Originalul german este proprietatea d-lui Al. Tz. S. și se găsește în posesiunea d-sale. Astfel, textul german, original, se tipărește întâia oară aci, în *Conv. Lit.* publicându-se numai traducerea. Potrivit principiului, care ne călăuzește la publicarea documentelor, am dat întâiu textul original apoi traducerea românească. Paginile sub titlul „Mite Kremnitz și Mihaiu Eminescu” au fost scrise de către d-l prof. Al. Tzigara-Samurcaș în numărul citat din *Convorbiri Literare*, ca introducere la Amintirile autoarei germane, în tălmăcirea d-lui Zarifopol. Le reproducem aci, cu amabila învoire a autorului, care a binevoit să ne pună la dispoziție și textul german și un clișeu facsimil după o pagină din ms. Mitei Kremnitz. Nu ne-am putut lipsi de interesantele lămuriri ale d-lui Al. Tz. S. și le-am înglobat aci, ca și nuvela „Un caracter de artist”, pentru a alcătui un capitol întreg din viața lui *Eminescu*.

² Apărută în volumul *Fluch der Liebe! Novellen von George Allan*, Leipzig 1881. Traducerea, cu titlul *Un caracter de artist* s'a publicat în *Conv. Lit.* 1885 XIX 557—588. După informația d-lui Al. Tzigara-Samurcaș (C. L. 1933, pg. 100), subț inițiala L, prin care se indică traducătorul, s'ar ascunde Titu Liviu Maiorescu, nu Liviu M., cum crezusem noi în vol. I-iu, pg. 430, nota a 8-a. *Facem deci cuvenita rectificare.*

³ Menționăm că paginile din *Conv. Lit.* 1885 cari cuprind tălmăcirea nuvelei *Ein Lebensbild* sunt 557—588 nu 357—88, cum arată d-l Al. Tz. S.

⁴ *Mite Kremnitz* a mai publicat sub pseudonimul *George Allan: Radu, Fürst Demeter*, zwei Romane aus der rumänischen Gesellschaft, Leipzig 1882, iar asupra lui Eminescu studiul apărut în *Preussische Jahrbücher* (Bd. 139, Heft 31, 1910), cu semnătura Mite Kremnitz: *Ein rumänischer Lenau*, tradus tot de Titu Maiorescu, și tipărit în *Conv. Lit.*, 1910 XLIV 783—793.

⁵ *Dr. Wilhelm Kremnitz* * Berlin 1846 — † 21 Iulie 1897 la Sinaia. Amănunte în St. D. L. III 131 nota 1.

⁶ Corespondența cu *Jacob C. Negruzzi* în St. D. L. I 423—428.

⁷ *Hermann Kienzl*, * 22 Iunie 1865 la Graz; după războiul trăia la Berlin. Azi nu știm dacă mai e sau nu în viață. Critic și versificator cunoscut cu poemele din *Rautendelein* (1906), care cuprinde povestea unei suferinți; apoi: *Die Bühne*, ein Echo der Zeit (1907), piesa *Brautnacht* (1908) ș. a. În timpul războiului, după moartea Mitei Kremnitz, a publicat o creștomatie din traducerile scriitoarei germane alegând tendențios cu scop de propagandă împotriva României cu descrieri de omor, jaf și altele asemenea scene, pentru a dovedi... prin însăși gândul și fapta poeților noștri (Al. Vlahuță, I. Negruzzi, I. L. Caragiale, M. Eminescu, I. Slavici): „Putreziciunea României”. Scopul era vădit, decât marea autoare ger-

mană, care a păstrat o dragoste sinceră Țării Românești până a închis ochii, desigur că n'ar fi admis să i se angajeze numele și opera pentru pamfletizarea celor mai bune și curate intențiuni. Ca și când „putreziciunea” Germaniei sau a Angliei n'ar fi la fel după capod'operele unui Goethe, Schiller, Shakespeare, dacă s'ar folosi acelaș procedeu. Destul de interesantă însă este introducerea lui Hermann Kienzl; după dânsul, tot ce avea mai bun cultura și civilizația românească până la războiu, se datora culturii germane, firește. Afirmatia nu era dealtcum nouă: detractorii „Junimiștilor” din țară o repetaseră de atâtea ori, făcându-le de aci un cap de acuză. Decât lucrurile pot fi văzute astăzi altfel: este incontestabil că cei înapoiți dela studii din Germania aduceau cu dânsii tenacitatea și un pronunțat spirit de disciplină precum iarăși nu se poate nega elasticitatea, vioiciunea și orizontul larg al acelorași junimiști, cari își desăvârșiau educația în Franța. — Așupra lui Hermann Kienzl, v. și St. D. L. I 40—41.

Amintiri fugare despre M. Eminescu

N O T E

¹ Cea dintâiu soție a lui *Titu Maiorescu* a fost *Clara Kremnitz*, sora doctorului *Wilhelm Kremnitz*. Fiica lor *Livia Maiorescu*, căsătorită *Dymsza*, trăește în străinătate. Cea de a doua soție a lui T. M. *Ana* (n. 17 Martie 1854) a murit la 28 Sept. 1914.

² *Theodor Rosetti* (* 4 Mai 1837 — † 17 Iulie 1923), unul dintre cei 5 întemeetori ai Junimii. Pentru biobibl. v. St. D. L. II 304—5.

³ *Dr. Wilhelm Kremnitz*. Amănunte v. St. D. L. III pg. 131, nota 1.

⁴ *M. Eminescu*, Mortua est!, în *Conv. Lit.* 1871 V pg. 15—16.

⁵ *M. Eminescu*, Melancolie, în *Conv. Lit.* 1876 X 238—239.

⁶ *M. Eminescu*, Călița (File de poveste), în *Conv. Lit.* 1876 X 309—313.

⁷ Din sonetul lui *Eminescu*:

Când însuș glasul gândurilor tace,
Mă 'ngână cântul unei dulci evlavii —

publicat în *Conv. Lit.* 1879 XIII 1 Oct. pg. 281.

⁸ *M. Eminescu* :

Departate sunt de tine și singur lângă foc
Petrec în minte viața-mi, lipsită de noroc..

în *Conv. Lit.* 1 Martie 1878 XI 456.

⁹ *M. Eminescu* :

De câte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte
Oceanul cel de gheață mi-apare înainte..

în *Conv. Lit.* 1 Sept. 1879 XIII 241.

10 ...saügen — a suge; *fig.*: aus den Fingern saugen — a inventa ceva.

11 Trupa *Fanni Tardini-Vlădicescu*. Cfr. scrisoarea lui *Ioan Sbiera* către *Titu Maiorescu*, în St. D. L. III 116—118.

12 George Kremnitz, unul dintre cei doi fii ai Mitei Kremnitz.

13 *Leopold Ritter von Sacher-Masoch*, născut în Lemberg-Galiția, după Ed. Engel la 1835, după Adolf Bartels la 1836, mort la 1895, poligraf și profesor, a publicat, atât sub numele său cât și sub pseudonimele *Charlotte Arand* și *Zoe von Rodenbach*, numeroase nuvele, povestiri și romane. Sfârșitul veacului al XIX-lea în literatura germană se caracterizează prin eclecticism și decadență. Unul dintre reprezentanții decadenței este și Sacher-Masoch, admirat și lansat mai mult de Evrei, pentru că descoperirea o lume nouă literaturii germane, lumea evreo-polonă din regatul galițian (nuvela „Don Juan von Kolomea” ș. a.). Istoria literaturii germane îi reproșează sensualismul caduc și alte infirmități morale, pe lângă cele stilistice. (Leopold Sacher Masoch învățase limba germană în care a scris abia după vârsta de 12 ani. Până atunci cunoștea numai limba polonă și ruteană, ca cetățean al Galiției. Tatăl său fu mutat în anul 1848 la Praga, în calitate de prefect și șef al poliției și aci abia începu L. S. M. să învețe limba germană). Soția sa Aurora Sacher Masoch, născută von Rümelin scriitoare și ea, pseud. Wanda von Dunajew îl trădă cu ziaristul Saint-Cère, recte H. Rosenthal, și fugi cu acesta la Paris: aci H. Rosenthal o părăsi după câțva timp.

Unele lucruri s'au tradus din *L. Sacher-Masoch* și în literatura românească. În deosebi Ardeleni s'au ocupat de dânsul, prin anii 1880. Astfel, în *Albina Carpaților* IV 1879—80 Sibiu, apare „Viață pentru viață”, scene din viața teatrală, traduse de P. În anul întâiu din „*Amicul Familiei*” revista lui *Nicolae Fekete Negruțiu*, Graz 1880, I, pg. 42, 58, se tipărește nuvela „*Gardista*”, în traducerea lui *Ioan Budu*. Acelaș N. F. Negruțiu publică nuvela „*Gardista*” la 1882 în Gherla, „*Biblioteca Familiei*”, fără indicația traducătorului, probabil e o nouă versiune, după aceea din Graz. Și „*Famila*” lui *Iosif Vulcan* a publicat două bucăți din P. Sacher-Masoch: „*Mirtul Iubiților*”, istorie florentină, traducere de *Aurel C. Domșa* (F. 1889, pg. 111 și urm.), iar la 1893 (pg. 31 și urm.) se tipărește nuvela „*Resbunata*”, fără să se arate traducătorul. În țară s'au publicat traduceri: „*Buni și răi*” (Biblioteca Minerva, nr. 96) și „*Creditorii*” (ibid. nr. 8); recent, traducătorul nu prea iscusit, al romanului *Gustav Freytag* „*Soll und Haben*” *B. Marian* reinvie memoria lui Sacher Masoch traducându-i schița de senzație „*Lupii*” (ziarul „*Universul*”, anul 50, nr. 178, 3 Iulie 1933).

14 *Neculai Mandrea*, născut 22 Mai 1842 în Focșani, membru în Junimea din 1864.

15 *M. Eminescu* ::

Cu mâne zilele-ți adaogi,
Cu ieri viața ta o scazi
Și ai cu toate astea 'n față
Deapururi ziua cea de azi...

în *Conv. Lit.* 1 Febr. 1884 XVII 422—423.

16 *M. Eminescu*, *Strigoii*, în *Conv. Lit.* 1 Dec. 1876 X 339—343.

17 „*Cântecul Nibelungilor*” este alcătuit din așa numitele *strofe nibelungice*. Strofa nibelungică se compune din 4 versuri cu rime împărechiate. Fiecare vers e

Împărțit printr'o cesură fixă în două jumătăți. Prima jumătate are în fiecare dintre cele 4 versuri câte 3 arse cu terminațiune masculină. Ce privește tezele, la început se întâlnesc adesea 2, uneori 3; la mijloc numai una sau nici una; așa, stau lângăolaltă, câte 2, ba chiar câte 3 arse, d. ex.: *Ez wúochs in Burgónden—Krimhild geheizen*, sau: *der mórtgrimmige mán*. Ca rime finale masculine (mute) trebuie considerate nu numai următoarele exemple: *nit*: —*strít*; *lip*: —*wip*; ci și de pildă cuvintele: *sagen*: — *klagen*; *degen* — *pflegen*. De îndată ce silaba a doua din urmă este scurtă, iar cea din urmă are un e, amândouă silabele se cetească ca una singură, deci: *sagn*: —*klagn*; *degn* —*pflegn* (fuziunea silabelor — *Silbenverschleifung*). Drept exemplu urmează strofa:

Ez tróumde Kriemhilde / in túgenden, dér sie pflác,
wie sie einen wálken wilden / zúge mánegen ták,
den ir zwén arn erkrúmmen / dáz sie dáz múoste séhen
iz enkúnde in dirre wérldé / nimmer léider sin geschéhen.

Es träumte Kriemhilden in der Tugend, der sie pflag,
Wie sie einen wilden Falken zöge manchen Tag,
Den ihr zween Aar erkrallten; dass sie das musste sehn,
Ihr konnt' auf Erden niemals gross'res Leid geschehn.

În mijlocul virtuților pe cari le cultiva, Kriemhilda visă că îngrijea zi de zi de un soim sălbatic, pe care i-l sfășiară doi vulturi; nu i s'ar fi putut întâmpla o mai mare durere pe pământ decât să vadă acest lucru". (*Hermann Kluge* — *I. E. Toroușiu*, *Istoria Literaturii Germane*, în curs de tipărire, pg. 63—64).

18 *A. Cihac*: I. Dictionnaire daco-romane; Elements latins comparés avec les autres langues romanes (Francfort 1870). — III. Elements slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais (Francfort 1879).

19 Dante, *Infernul*, cântul al V-lea, versul 133 și următoarele. Cântul al V-lea cuprinde cercul „Pătimașilor cu trupul”... Reproducem aci „celebrul pasagiu” după traducerea într'o înaltă atmosferă poetică, vrednică de Dante, însoțită și de erudite comentarii și datorită lui *Alexandru Marcu*, profesor universitar, căruia trebuie să-i exprimăm și aci recunoștință pentru identificarea versurilor cetite de Eminescu Mitei Kremnitz: „Din Lancelot [care se îndrăgostise de regina Guenièvre] citeam noi într'o zi și cum l-a cotropit pe el iubirea: cu gând curat, stăteam acolo singuri. Adeseori povestea ne-a îndemnat adânc să ne uităm în ochii, unul la altul și fața palidă să ne-o vedem; dar, într'un singur loc, acea poveste de iubire ne-a biruât. Când am citit că pătimaș dorita gură, s'a dat să fie sărutată de prea frumosu 'ndrăgostit, acesta care tot cu mine va sta deapaururea, în veci, m'a sărutat atunci pe gură și l-am simțit că tremură”... (Dante, *Infernul*, tradus de *Alexandru Marcu*, ilustrat de Mac Constantinescu, ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1932, pg. 40).

20 Descoperirea și publicarea memoriilor Mitei Kremnitz, confirmă opinia noastră din St. D. L. vol. I-ii, pag. 429: „După toate probabilitățile, se pare că *Eminescu* a creiat poezia *Atât de fragedă* sub inspirația Mitei Kremnitz și i-a dat-o aceleia căreia îi aparținea” — ziceam noi în 1931, iar în 1933 se cunoaște

însăși mărturisirea Mitei Kremnitz: „ziua următoare, după amiază, Eminescu veni iar la noi, dar fără să rămână la lecție sau masă; îmi aduse numai o foaie de hârtie spunându-mi: Dumneata ai vrut întotdeauna să ai o poezie dela mine, iat-o, dar nu-i bună de nimic! Citii:

Atât de fragedă te asameni
Cu floarea albă de cireș
Și ca un inger dintre oameni
In calea vieții mele ieși...

(Vezi volumul de față pg. 12 și 32).

²¹ *George Allan*: Un caracter de artist, în vol. de față, pg. 41 și urm. Cfr. și notele 2, 3 și 4 de aci.

²² *M. Eminescu*, Te duci..., în *Conv. Lit.* 1 Febr. 1884 XVII 420—421.

²³ *Ștefan Micle*, soțul Veronicăi M., născut la 1820 în com. Feleac, Transilvania, a murit în Iași la 6 August 1879. Și-a început studiile la Cluj, unde a trebuit din cauza mizeriei să le întrerupă și să se ocupe de meserie (ucenic la un fierar-lăcătuș), ca mai târziu să-și reinceapă studiile (Științele naturale) la Viena. În Transilvania participă la mișcările politice din 1848, gustă viața de temniță, apoi pleacă la Viena pentru ca prin anii 1854 să se stabilească definitiv în Iași ca profesor de liceu, profesor la școala militară la 1858 iar dela 1860 până la sfârșitul vieții profesor la facultatea de Științe din Iași. Opera sa științifică a rămas inedită: *Mecanica agricolă*, *Curs de astronomie*, *Zoologie*, *Chimia analitică*, *Chimia anorganică*, *Chimia experimentlă*, *Fizica* și altele. Cfr. D. R. Rosetti, *Dicționarul Contemporanilor*, București 1898, pg. 129.

²⁴ Cfr. n. 23.

²⁵ *M. Eminescu* „Atât de fragedă”, în *Conv. Lit.* 1 Sept. 1879 XIII 242—243; „Te duci și ani de suferință...”, în *Conv. Lit.* 1 Febr 1884 XVII 420—421.

²⁶ Sifilis ereditar.

²⁷ *M. Eminescu* a fost internat în sanatorul din Ober-Döbling lângă Viena din ziua de 2 Noemvrie 1883 până în ziua de 26 Februarie 1884.

²⁸ În primăvara anului 1889.

George Allan: Un caracter de artist

N O T E

²⁸ a (pag. 40). După *Convorbiri Literare* 1885 XIX 557—588. Cfr. și nota 2 de aci.

²⁹ *George Allan* = Mite Kremnitz, Cfr. și n. 2, 3 și 4 de aci.

³⁰ *L* = *Titu Maiorescu*. Cfr. nota 2, de aci.

I

Mihaiu Eminescu către redacția „Familia”¹

[1869/70]²

DOMNULE REDACTOR,

Nu sunt scriitor de meserie, — n’o zicu asta pentru că să ve facu atenți asupra acestor rânduri, ci vë dau a înțelege numai că nescriindu încă păn acuma prin jurnale, nu mi amu putut netezi simțemintulu sub vorbe linse și lucii. D’o flegmă rară, me mulțumiam de a ride de lume, cându așu fi avu tot dreptulu d’a mă ’n-furia pe ea, inse când veninul și-attinge marginele atunci esundă³ câte puțin câteva picături.

Nu me oprescu de locu pentru a constata procesului revoluțiunei mele interne între decisiunea d’a scrie și d’a nu scrie.

Cestiunea mea e ciudată — ea e ce, are d’a se numi a teatrului naționalu.

Teatrulu național! Nume frumosu, dar care sună a batjocură, acolo unde nici nu există. Teatrulu național [nu] împrumută de la alții, ci are materiale din modulu d’a cugeta și poesia națională.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2257 f. 185.

II

N. Teclu

Petru Pitei

M. Eminescu

Serbarea dela Putna

Viena, 1870 Martie.

ONORAB. DOMNULE!

Pentru prima oară junii români dela toate academiile și universitățile române și străine au decis a se întruni la o comună serbare românească pre pământul cel clasic al Bucovinei.

Acolo între murii monasteriului dela Putna zac de trei secole

și mai bine sacrele oseminte ale unui erou român, carele cu brațul său puternic a fost cel mai mare apărător al românismului în Orient și al civilizațiunii creștine în secolul XV. El a înfrânt incursiunile barbare, nu numai spre gloria și fericirea națiunii române, ci și spre binele Europei întregi.

Ștefan cel Mare este acel brav, și mormântul lui e locul sfânt la care voesc să alerge fiii «mamei noastre văduvite», ca să depună în numele ei tributul de recunoștință și pietate ce de mult îi datorește; la mormântul lui Ștefan fiii națiunii române își vor pleca genunchii și vor săruta fierbinte țărâna străbună — «de al său curaj, virtute își vor aduce aminte și ei patriotismul de acolo îl vor învăța» — cum exclamă poetul filoromân.

O urnă antică romană de argint cu inscripțiunea istorică va fi unicul dar, pre care junimea română academică îl va depune în memoria gloriosului principe pre mormântul lui în ziua Sântei-Marii, an 1870 ⁴.

Tot Românul va fi invitat să asiste la această serbare măreață «când fiii de un sânge se leagă între sine... a nu lăsa pradă mărirea străbună...» — fiecare bărbat al națiunii noastre, suntem convinși, va sprijini cu căldură inițiativa junilor români.

Cu deplină încredere ne adresăm dar cătră toți inteligenții ⁵ patrioți români și cu deosebire către D-Voastră, Domnule, și Vă rugăm: Să conlucrați în cercul D-Voastre spre realizarea acestei idei, să dați sprijinul moral și material junimii române ca să poată aranja o festivitate, demnă de poporul român.

Domnule! lumea civilizată caută astăzi cu așteptare la poporul român. Să demonstrăm lumii, că geniul poporului nostru viează, să-i arătăm, că națiunea noastră înțelege misiunea sa în momentul când știe să pretinească ⁶ și să glorifice faptele marilor săi bărbați.

In numele comitetului central:

Președinte:	Casariu:	Secretariu:
NIC. TECLU ⁶	PETRU PITEI ⁷	M. EMINESCU ⁸

P. S. Contribuirile făcute pentru scopul serbării, a cumpărării urnei consacrate ș. c. l. se vor publica la timpul său. De cummva ar prisosi vre-o sumă oare care, acea se va întrebuința pen-

tru scopuri naționale binefăcătoare, după cum se va decide la fața locului.

Izvoare: Ziarul „Federațiunea”, Budapesta 22/V (3.VI) 1870. „Curierul de Iassi” nr. 42, 31 Mai 1870.—Teodor Balan, *Serbarea dela Putna*, Cernăuți 1932.

III

Ioan Slavici
M. Eminescu

Serbarea dela Putna

Cernăuți, 1871 August 11 (Iulie 29)

Având comitetul de a porni la Bucovina spre a începe pregătirile convenite pentru serbare, doi membri, președintele d-l V[asile] Bumbacu⁹ și d. Belesiu¹⁰ își dădură demisiunea împedecați fiind parte prin împrejurări familiare, parte prin ocupațiuni cu studiul pentru examene, de a pleca împreună.

Comitetul central decise așa dară încă în Viena, a alege îndată cu sosirea lui în Bucovina alți membri și de a se constitui de nou, ce se și împlini în ședința din 1 August st. n. în Cernăuți, alegându-se fostul secretariu dl. Slavici de președinte, d-l M. Eminescu de secretariu, completându-se prin dl. V[asile] Morariu¹¹; funcțiunile celorlalți membri rămaseră în vigoare. Dl. V[asile] Bumbacu a rămas ca agintele comitetului central din Viena, dl. Belesiu în asemenea calitate purcese în Crisiana.

Fiind așa dară comitetul formal constituit, au început cu 1 August pregătirile convenite în Bucovina.

Comitetul se află astăzi în puseciunea plăcută de a înștiința pe onoratul public rom[ân], cumcă toate pregătirile sunt îndrumate și speră cu 13/25 August a fi cu toate gata; nu-i rămâne acum alta nimic, decât a roga pre toți aceia, ce numai sențescu¹² adevărat românește, ca să înfrumusețeze serbarea cu prezența lor, căci comitetul este de convingere că numai o participare viuă poate redica însemnătatea acestei serbări naționale.

O adunare numeroasă de Români din toate provinciile române însuflețită de unul și acelaș spirit, aceasta este podoaba, frumusețea și sublimitatea serbării, ear nu flamurele împântate și arcurile de triumf.

Pentru ca participatorii la aceasta serbare să nu rămână ca frunza pe apă pe locurile necunoscute și pentru ca ei să afle grijea cuvenită pe o parte, pe altă ca comitetul conducătoriu să-și poată face calculul și să purceadă în toate lucrările sale pe baza siguranță: comitetul conducătoriu a și rogat de repetite ori, ca toți ce voiescu a lua parte la aceasta serbare să bine voească a înștiința până în 10 August st. n. sub adresa: Pamfilu Dan¹³, jurist, în Cernăuți pre comitet; astăzi comitetul este necesitat a lungi termenul până în 8/20 August, tot sub acea adresă cu observarea că pentru persoanele ce nu se vor mai fi anunțat, el se va putea îngriji numai de-i vor ierta împrejurările.

Tot odată comitetul simte îndătorire de a publica deocamdată următoarele informațiuni: Ultima stațiune de descălecare pentru persoanele ce vor veni pe calea ferată este Hadicfalva¹⁴ (Bucovina); trenul sosește aci numai odată pe zi și anume pe la 2 ore după amiazăzi. La aceasta stațiune comitetul va ordina o secțiune, care are să îngrijească transportarea publicului la Putna — o depărtare de cinci oare —, prețul de persoană e 1 fl. și 1 fl. 50 cr.

Tot aici primesc oaspeții o programă tipărită în mână, în care va afla informațiunile necesarie mai clar și apriat.

Serbarea se ține în 15/27 August în zi[u]a de Sânta Maria Mare, zi[u]a hramului bisericii și în 16/28 August în care se face parastasul pentru fondatorul bisericii; oaspeții din depărtare vor avea să sosiască așa dară în 14/26 August.

În Putna comitetul conducătoriu își are biroul seu într'uu loc acomodat aproape de cvartire, cătră care onoratul public va avea să se adreseze cu orice dorință; el se va nizui a satisface dorințelor și a îndestula pre onoratul public român carele a știut îmbrățișia ideia și a sprijini junimea academică cu sacrificiu în întreprinderea ei.

Comitetul conducătoriu roagă pre onoratul public român de încrederea sa, dorindu-i fericită întâlnire la mormântul lui Ștefan cel Mare.

IOAN SLAVICI,
președinte.

M. EMINESCU
secretariu.

Izvoare: „Albina”, Budapesta, nr. 63, 5/17 Aug. 1871.
Teodor Balan, Serbarea dela Putna, Cernăuți 1932.

IV

Mihaiu Eminescu către T. Maiorescu

(Serbarea dela Putna)

Ipoțești, în 6 August, 1871.

STIMATUL MEU DOMN,

Comitetul serbării de la Putna a primit cuvântarea împreună cu opiniunea D-voastră, și m'a însărcinat pe mine (unul din secretarii săi), de-a Vă mulțami în numele-i atât D-voastră cât și D-lor Alecsandri și Pogor pentru bunăvoința, ce ați dezvoltat-o în această privință¹⁴ a.

Rămâne acuma, ca să vă mai dau o singură explicare într'o circumstanță, care se poate că cu drept cuvânt să fi atins susceptibilitatea D-voastră, aceea adică, cumcă ați fost «reduși la rolul» de a citi un singur operat¹⁵.

De nu mă înșel, se pare cumcă nu V'ar fi supărat într'atâta împrejurarea, că Vi s'a presintat o singură cuvântare, pe cât aceea, cumcă Comitetul ar fi anticipat opiniunilor D-voastră.

Nu a fost însă Comitetul acela, care-a anticipat opinării D-voastră, ci numai membrii aceia, cari lucrase și ei cuvântări și cari citind pe a D-lui Xenopol¹⁶ și convingându-se cumcă într'adevăr ar fi cea mai bună din toate, și-au retras din bună voie pe ale lor, nevoind a le expune la o comparare, de care ei erau siguri, cumcă ar eși în defavoarea lor.

Eu din parte-mi n'am putut de cât s'aprob, că oamenii au avut pătrunderea, de-a distinge între rău și bine, chiar dacă ar fi răul al lor și binele al altora.

În fine scrisoarea mea nu are alt scop, de cât simplu clarificarea, cumcă comitetului nu i-a venit în minte, ca să anticipeze opiniunei D-voastră, să aprobe sau să desaprobe, ci cumcă cuvântările, câte erau, au fost retrase prin libera voință a computitorilor lor, o voință, pe care poate că și D-voastră o veți găsi din multe puncte de vedere — lăudabilă.

Alte cuvântări (din București) au sosit după terminul scris și deaceia au fost retrimise autorilor lor.

Pe deplin încrezut, cumcă D-voastră veți binevoi a ține cont de aceste împrejurări toate, rămân cu tot respectul al D-voastră supus

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română. — Cit. apud.: I. Grămadă, Mihail Eminescu, Heidelberg 1914.

V

M. Eminescu
Pamfil Dan   **cătră Dumitru Brătianu**
(Serbarea dela Putna)

Cernăuți în 3 (15) August 1871.

STIMATE DOMNULE,

Prin articolul d-voastră publicat în No. din 23 Iuliu a. c. al jurnalului *Românul* ați împrumutat serbării de la Putna acea strălucire, pe care prestigiul unui nume ș'a unei inteligențe însemnate i-o dă unei fapte neînsemnate chiar.

Dacă însă serbarea s'ar întâmpla într'adevăr ca să aibă acea însemnătate istorică, pe care i-o doriți d-voastră, dacă ea ar trebui să însemne piatra de hotar, ce desparte pe planul istoriei un trecut nefericit de un viitor frumos, atunci trebuie să constatăm tocmai noi, aranjatorii serbării, cumcă meritul acesta, eroismul acestei idei, nu ni se cuvine nouă. Dacă o generațiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care-l ocupă în lăntuirea timpilor. Și istoria lumii cugetă — de-și încet, însă sigur și just: istoria omenirii e desfășurarea cugetării lui Dumnezeu. Numai expresiunea exterioară, numai formularea cugetării ș'a faptei constituiesc meritul individului ori al generațiunii, ideea internă a amândurora e latentă în timp, e rezultatul unui lanț întreg de cauze, rezultat ce

atârnă mult mai puțin de voința celor prezenți de cât de a celor trecuți.

Cum la zidirea piramidelor, acelor piedici contra pasurilor vremii, fundamentele cele largi și întinse purtau deja în ele intențiunea unei zidiri monumentale, care e menită de-a ajunge la o culme, ast-fel în viața unui popor munca generațiunilor trecute, cari pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fie-care secol din viața unui popor complexul de cugetări, cari formează idealul lui, cum în sâmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg. Și oare oamenii cei mari ai României, nu-i vedem urmărind cu toții, cu mai multă ori mai puțină claritate, un vis al lor de aur, în esență același la toți și în toți timpii? Crepuscul unui trecut apus aruncă prin întunericul secolelor razele lui cele mai frumoase și noi, agenții unei lumi viitoare, nu suntem de cât reflexul său.

De aceea, dacă serbarea întru memoria lui Ștefan va avea însemnătate, aceea ar fi o dovadă mai mult, cumcă ea a fost cuprinsă în sufletul poporului românesc, și s'a realizat pentru c'a trebuit să se realizeze, dacă va trece însă neînsemnată, atunci va fi o dovadă cumcă a fost expresiunea unor voințe individuale necrescute din sâmburele ideilor prezentului. E o axiomă a istoriei că tot ce e bine e un rezultat al cugetării generale, și tot ce e rău e produsul celei individuale. De aceea meritul nostru va consista numai în formularea ideilor și trebuințelor existente ale poporului, nu în crearea unor altora; ne vom lăsa îndreptați de cugetarea și trebuințele poporului nostru, de ale noastre proprii repute¹⁸ poate de la străini, ne vom lăsa conduși de curentul ideilor națiunii și nu vom pretinde rolul de a conduce noi prin ideile noastre individuale.

Prin numele și inteligența d-voastră ați aruncat asupra-ne razele cele mai curate ale generațiunii căreia îi aparțineți; de aceea primiți mulțămida noastră — nu pentru noi, a căroră nu-i nici ideea, nici condițiunile de realizare, — ci pentru sântenia cauzei, a cărei flamură o urmăm cu toții, și a cărei un moment e și serbarea aceasta.

Pentru comitet: MIHAIU EMINESCU, PAMFIL DAN

Izvoare: Ziarul „Românul” București 15 Aug. 1871

VI

[1871]

Mihaiu Eminescu: Naționalii și Cosmopoliții

Reuniunea academică din Viena «România Jună», care are de scop: 1) perfecționarea reciprocă a membrilor săi pe teren literar-național, 2) dezvoltarea și alimentarea spiritului social, își alege în ședința din [6]¹⁹ Noembrie]1870[²⁰ biroulul său prin acțiune unanimă. Sub pretext, că unul din birouri (subsemnatul) se ține de direcția literară a societății «Junimea» (Măiorescu), D-l President ales declară²¹ că nu va putea șede alături cu mine, din cauză de divergență a principiilor. Repet că asta a fost pretext; cauza adevărată a declarațiunii D-sale nu merită de a fi adusă înaintea publicului.

În urma acestei declarații prezidențiale, patru din membrii biroulului își dau demisiunea²² nu doar fiindcă ar aparține susnumitei direcții literare, ci fiindcă, conform statutelor, trebuie să fii contra exclusivismului de idei. Societatea nu primește demisiunile celor patru membri, validează printr'asta de-a doua oară alegerea lor și printr'asta incidentul odios s'a părut închis, rămânând ca la o a doua ședință să se aleagă Prezidentul.

Intervalul dintre ședința primă și a doua a fost acum spațiul în care s'a dezvoltat o activitate admirabilă în felul ei. Toate elementele pasive a [le] junimei române din Viena, care cu amii nu se interesa[u] de societate, apoi contingentul precaspăt a [l] studenților cari vin din provincie, cari nu cunosc de cât imaginea celuia ce s'a apropiat de ei ca să-i influențeze, amândouă aceste părți interesate a [le] junimei române din Viena au fost puse în mișcare de un anume Comitet format pe tăcute, ca să vie să voteze contra lui Slavici și a lui Eminescu, cari se țin de școala lui Măiorescu.

Pentru sara ședinței a doua Comitetul latent și-a procurat din România jurnale umoristice și serioase, unde Măiorescu era stigmatizat ca persoană publică și privată; pentru sara alegerii au fost inventate meci calomnii ad-hoc, așa d. ex. că Măiorescu ar fi delapidat averea «Junimei», că a abuzat de încrederea ei și că în urmă ar fi fugit din România cu familie cu tot; — toate aceste mij-

loace foarte oneste, cum se vede, de-a influența părțile interesate ale junimeii, pe cari le-am caracterizat mai sus.

Ședința se deschide și alegerea biuroului din ședința trecută e contestată de partea interesată, fără ca în ședința trecută să se fi dat vreun protest contra legalității ei. Biuroul, știind elementele cu cari are de a face, își dă demisiunea, dezvoltând prin membrii săi ideile pe cari le credea raționale în cazul de față. Iată-le grupate:

1) Societatea «România Jună» fiind întemeiată pe elementul obiectiv al diferențelor săi membri, pe acele atribute comune tuturor junilor români — nu ar fi oportun de-a ridica chestiunea divergențelor d[intr]e ei, fiindcă pe divergențe nu se întemeiază nici odată o societate omenească. Divergențele sunt atât de multiple între individ și individ, în cât o întemeiere pe ele l'ar sili pe fiecare de-a forma o societate pentru sine însuși, ceea ce-i o contradicțiune.

2) Societatea având de scop perfecționarea reciprocă pe terenul literar-național, aceasta prin expresiunea statutelor presupune o *divergență* între indivizi, căci dacă am avea fiecare din noi același cuprins sufletec, viața noastră ar fi repetarea aceleiași individualități în mai multe exemplare, iar nu o perfecționare reciprocă, o adițiune a aceluiaș număr simplu, iar nu un complex. Apoi spiritul social nu se dezvoltă nici se alimentează prin exclusivism față cu ideile altuia, ci din contra ideile ce le-aduce fiecare de-a casă, întră prin societate într'un compromis organic, devin o unitate de ordine superioară. Astfel ar fi cu putință să se facă concesțiuni reciproce și ca să se găsească acea cale medie, care fără exclusivism ar da fiecărui aerul cuviincios pentru dezvoltarea sa pe terenul mai sus amintit.

3) Ideile și principiile a[le] căror proces se propunea Societății a'l face (antiteza nominală. Maiorescu și Bănuțiu) ²³ nefiind cunoscute părții celei mai mari din tinerețe, a blamă pe unele și a aplauda pe altele rămânea un fapt mesocotit. Afară de aceea, societatea neavând îndreptățirea de-a decide între vreuna din seriile de idei profesate în viața publică a Românilor, prân asta e exclus și dreptul de-a determina măsura romanității și a patriotismului, după cum individul profesează una sau alta din ele. Fiind înșii

în vârsta ideilor, măsura patriotismului nostru va fi dată de faptele, pe cari vom avea ocaziunea de-a le împlini în viitor, iară nu de profesarea nimic-costisitoare a unor idei, pe care individul și le alege după plac.

4) Chiar în cazul când cei ce pun în discuțiune această chestie, s'ar fi informat din scrierile numiților autorii și ar fi în stare de a-și forma și da opiniunea fără preocupare, totuși scopul societății nu este acela de-a se amesteca în luptele militante ale publicului, ci acel scop, determinat pregnant și cu acuratețe de § 2 al statutelor, cuprinde în sine întereșe obiective comune tuturor membrilor, cari-i unesc fără privire la ceea ce crede fiecare subiectiv.

5) Că alegerea din ședința primă nu se poate contesta legal, fiind confirmată de societate de două ori. Intențiunea reală a statutelor a fost împlinită prin o dublă aclamațiune mai unanimă, nici un protest n'a fost ridicat contra alegerii. Alegerea secretă fiind un drept, iar nu o datorie, nimeni n'a putut fi silit de-a-l esersa, mai ales fiindcă nici n'a contestat nimeni, în ședință, sau nemijlocit după ea, aclamațiunea.

6) Cei ce contestă alegerea din ședința primă n'o fac din bună-credință, căci în realitate nu se îndoiesc despre legalitatea ei. D-nul Ioniță Bumbac, ales în ședința primă de Președinte, nu prin vot secret ci prin aclamațiune, a primit [ne]condiționat preșidenția, pe care azi el și cu ai săi o contestă. Toată acățarea de formalitatea votului secret este numai o circumvențiune conscie și intențioasă a legii, căci alegerea nu poate deveni ilegală prin aceea că societatea în unanimitate renunță la un drept al său.

7) Uniunitatea societății este periclitată prin stulevarea²⁴ unor asemenea chestiuni, și s'a adus de exemplu cazul analog al desfacerei societății academice române din Viena prin despărțirea în două caste²⁵, din care una ridicase pe stindardul ei pe «Barițiu», iar alta pe «Șaguna»²⁶.

Biuroul a desfășurat prin membrii săi această apărare, a cerut susținerea principiului de: nesulevare a divergenței spirituale dintre junimea română și, pentru a evita până și prepusul, că ambiția personală ar putea fi motivul susținerii cu consecvență a ideilor emise ș'a dat demisiunea, de și ar fi avut dreptul de a nu recunoaște contestarea și puterea de a închide ședința.

Motivele ce s'a[u] adus contra noastră se pot rezuma într'aceea că:

a) nu suntem români buni, ci răi, asemenea chiar cum trădătorii de patrie și de națiune pot fi români de origine.

b) că trebuie să fim sau *proști*, sau plătiți de străini, pentru a susține principiile ce le susținem.

c) că direcțiunea literară a «Junimei» (școala Maiorescu) nu merită de cât ca să scuipe cineva în ea și Societatea să decidă că *scuipă* în școala lui Maiorescu (ipsissima verba ale D-lui Ioniță Bumbacu!).

Abstrăgând de la chestiunea dacă ideii emise cu bunăcredință pot fi tratate într'un mod brutal de oameni, cari până azi nu pot să se fălească cu v'un merit pentru a avea dreptul ca să se exprime atât de vehement, să cercetăm numai cazul, dacă subsemnatul, contra căruia au fost îndreptate loviturile, este într'adevăr *cosmopolit*, *plătit de străini*, *prost*, și dacă direcțiunea literară, de care se ține el, merită a fi scuipată etc. etc.

Am susținut întotdeauna, că chestiunea cosmopolitismului e una ce nu există. Să nu fim inventivi în chestiuni, a[1] căror înțeles ar fi greu de definit pentru fie-care din noi. Poate că ar exista cosmopolitism — dacă el ar fi *posibil*. Dar el e imposibil. Individul care are într'adevăr dorința de-a lucra pentru societate, nu poate lucra pentru o omenire, care nu există de cât în părțile ei concrete — în naționalități.

Individul e osândit prin timp și spațiu de-a lucra pentru acea singură parte, căreia el îi aparține. Inzadar ar încerca chiar de a lucra de-odată pentru toată omenirea — el e legat prin lanțuri nedesfăcute de grupa de oameni, în care s'a născut. Nimic nu e mai cosmopolit de cât matematica pură d. ex. și cu toate astea omul de știință va fi silit să o scrie într'o limbă oare-care, și prin acest mediu de comunicare ea devine întâi și întâi proprietatea *unui* grup de oameni, a *unei* naționalități și acea naționalitate privește omul de știință de al său, ori cât teoriile lui ar putea să aparțină omenirei întregi.

Cosmopolitismul e o *simulațiune* și nimic alta — el n'a fost nici odată un adevăr. Străinii cari au interese personale în țara românească de ex. vor *simulă* totdeauna cosmopolitismul, pentru că

declarându-și adevăratele lor simțiri ar putea să periclitizeze interesele lor individuale. — State slabe — cum eră Germania în secolul al XVIII, — vor *simulă* cosmopolitismul, pentru a denigră tendințele naționaliste a[le] inamicilor lor tari. C'un cuvânt: Cosmopolitismul nu există de cât ca simulațiune, ca fătărnicie. El mai e pretextul pentru lenea și indiferentismul celor cari nu cunosc un alt scop în lume de cât acela de-a trăi bine. — A acuza însă de cosmopolitism oameni cari se inter[es]ează de toate chestiunile vitale ale națiunii noastre, oameni cari lucrează, pe când alții numai vorbesc, este sau un semn de rea credință, sau unul de primitivitate.

Maiorescu este încă tânăr și fructul unei însemnate vieți interne se coace încet, [ese] târziu la lumină ²⁷.

Dacă direcția literară, către care am onoarea a mă alătura, ar profesa cosmopolitismul, ar trebui ca tot ce-am scris și vorbit eu să fie scris și vorbit în sens cosmopolit. Am scris puțin și tocmai de-aceea rog de iertare pe cititor, dacă-i dau osteneala de-a se familiariza cu scrierile a[1] căror cuprins mi-au adus numirea de cosmopolit.

În articolul «Echilibrul» ²⁸ publicat în «Federațiunea (No. 38 și 39 — Mai 1870) am susținut autonomia Transilvaniei, fărâ-marea dualismului, a unei forme ce contrazice natura obiectivă a monarhiei, dreptul ce-l are fie-ce popor de a-și determina voința prin legi și de-a avea un propriu organ pentru formularea acestor voințe, o legislativă. Acest articol a dat însă [prilej] procurorului public din Pesta de-a mă cita la judecătoria de instrucțiune ²⁹.

Tot în acea lună am publicat un articol asupra conchemării unui congres ³⁰, care se sfârșește în modul următor: «În caz dacă opinia publică și popoarele Austriei ar cere schimbarea sistemului constituțional de azi (a dualismului), românii, spre a fi factori eminentemente activi întru formarea imperiului 1) să provoace conchemarea unui congres general al lor, care să decidă atitudinea națiunii românești față cu situațiunea cea nouă, ce împrejurările par a i-o impune imperiului. 2) Congresul să se declare solidar cu națiunile ce urmăresc aceleași interese ca și cea română. 3) Congresul să-și aleagă reprezentanță a sa, care va comunica tronului

voința națiunii românești, derând a ei satisfacere. Aparițiunea acestui articol a fost anunțată printr'un telegram din Pesta, în «Noua Presă liberă»³¹.

Când am scris primele linii în privința serbărei de la Putna (v. «Convorbiri» an. IV, No. 14), am spus că frecările din viața politică și spirituală la Români nu-și au cauza lor pe atât în interese personale (precum o susțin unii), ci mai mult în profunda sciziune dintre direcțiunile pe cari au apucat unii de-o parte, alții pe de alta; că, pentru a nu se perpețua, moștenii și mări acest rău, generațiunea tânără are încredințată de o singură direcțiune spirituală, și că încercarea de-a organiza viața viitorului va putea fi făcută de către jumălea română cu ocazia foarte nimerită a serbărei de la Putna.

În epistola deschisă către D-nul Dumitru Brătianu (Vezi «Românul» din [15] August 1871) ce-am trimis-o împreună cu frațele Dan în numele comitetului central, am spus cum că în munca generațiunilor trecute, care-au pus fundamentele largi și nobil intenționate a [le] edificiului național — în acea muncă este deja cuprinsă toată ideea activității noastre din generațiunea jună, că numai în continuitate cu lucrările trecutului, în proumrirea consecuentă a celor bine începute, consistă misiunea generațiunii viitoare. Oamenii cari au început regenerarea națională ni-au dat *ideea întregului*, ce noi aveam a o realiza^{31 b}.

Principiul fundamental al tuturor lucrărilor D-lui Maiorescu este, după cât știm noi, *naționalitatea în marginele adevărului*. Mai concret: Ceea ce-i *neadevărat* nu devine *adevărat* prin împrejurarea că-i național; ceea ce-i *injust* nu devine *just* prin aceea că-i național; ceea ce-i *urât* nu devine *frumos* prin aceea că-i național; ceea ce-i *rău* nu devine *bun* prin aceea că-i național.

Exemple. 1) Norma limbii scrise trebuie să fie cea care există obiectiv și în realitate în gura poporului de jos și a societății mai fine, iară nu fantasiile mai mult sau puțin ingenioase ale filologilor noștri. Așa dar adevăr obiectiv și nu arbitraritate subiectivă. În acest proces de a stabili o normă pentru limba scrisă trebuie luate în considerare și acele influențe istorice, cari-au resistat tendinței de espulsiune și s'au conservat în limba vie.

2) Principiile fundamentale din dreptul public al lui Barnuțiu ³² sînt *injuste* din punctul de vedere al jurisdicțiunii moderne. Ele nu devin juste, prin aceea că au fost profesate de un naționalist mare, ale cărui merite pe alt teren nu i-a venit nimănui în minte de-a le contesta.

3) Poezii urîte (Drăgescu, Bota, Grădișteanu, Macedonski, Costiescu, Adrian, ș. a.) ^{32 b} nu devin frumoase prin aceea că-s naționale. Avem atâtea modele nobile în poezii mai vechi și mai ales în neîntrecuta poezie populară, încât suficiența cu care sunt privite asemenea anomalii literare te umple de o spaimă lesne de justificat.

4) În ființa faptă rea, ori greșită nu devine bună prin aceea că a fost comisă de un național sau în numele națiunii, ci este și rămâne [rea]. Limba noastră, cum ea există obiectiv, toată lumea o va recunoaște de frumoasă și dulce (J. Scherr, Allg. Litteraturgeschichte) ³³.

Dreptul, întru cât e scris la noi în consonanță cu adevăruri recunoscute, este valabil pentru toată lumea; poezia noastră populară și artistică, întru cât e frumoasă, e frumoasă pentru toată lumea; în ființa binele obiectiv din noi ni-l recunoaște asemenea oricare om de bună credință.

Cumcă din acest principiu fundamental s'au tras apoi cu intențiune concluziuni false, nu trebuie s'o mai pomemim, căci alt-fel publicul n'ar fi până azi în eroare în privința adevărului. Tocmai în concluziuni false și imposibile, în răsuciri a vorbelor, în mistificare, c'un cuvânt în rea-credință consistă gloria celor mai mulți dintre contrarii lui Maiorescu, căci într'astă privință suntem în genere foarte inventivi. Așa s'a zis, că cere egala-îndreptățire a jidaniilor (fiind justă). Dar nu-ți adevărat c'a cerut-o, cum nu-i adevărat că o asemenea faptă e justă. Nu poate fi just de-a lăsa mână liberă asupra populațiunii întregi unor oameni cărora religionea lor (Talmudul) le ordonă de-a urî și înșela pe creștini. Invoit n'a fost nimeni cu modurile de deslegare a chestiunii israelite.

S'a zis că e francmason și prin asta cosmopolit. De este, noi nu știm, dar posito că este: nu este adevărat, că massonismul exclude naționalismul. Unii din cei mai influenți membrii ai partidei roșii (care trece de eminentamente-naționalistă), au fost și sunt francmasoni. În Ungaria de ex. vom găsi un mare naționalist în marele maestru al francmasonilor (D. Pulscky) ³⁴.

Cele-ialte nimicuri câte se susțin despre viața sa ca om privat sunt meschine și demne numai din cei ce le lățesc. E acusat, că nu-și vizitează prelegerile în cuns de 3 luni^{34 b}, când cei ce-l acuză nu le vizitează *cu anii*. Regula este: că toate ce e permis generalității oamenilor din România liberă, toate ce ei fac nepedepsiți și necontrolați, toate comise de M(aiorescu) iau dimensiuni gigantice și sunt taxate de crime.

Cumcă în România liberă există episcopi atei, cari își țin metrese, e un fapt ce nu uimește pe nimeni, dar că d. Maiorescu în locul lipsei absolute de religiozitate pozitivă cearcă a pune principii filosofice morale pentru a așeza stavilă unei necredințe oarbe și a imortalității născute din ea, asta este o crimă.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu, 2257 f. 224—232—233—236.

VII

Mihaiu către Șerban Eminescu

Viena 16/12 1871

DRAGĂ ȘERBANE,

Iartă-mă dacă nu ți-am răspuns nemijlocit la scrisoarea ta. Sunt și voi răămâne în punctul acesta dificil.

Un aparat de faradașiune (für Nervenlähmung) costă 24 fl. — fără transport.

Imi cei să-ți scriu numele Armenvater-ului la care șade Hynek^{34 c}. Asta iar n'o pot face nemijlocit. Mi-am câștigat aici pintre cei din Botoșani numele de gură-reă, pentru că li-a plăcut unora cari au răspândit ei singuri faime despre Enacovici ș. a. ca să mă numească pe mine de iscoditorul aceloră. De aceea, ceea ce pot afla trebuie să mi se presinte ca din întâmplare și să nu semene că am căutat a afla *anume* faima cutare or cutare.

Te rog totodată să observi încă una. De și am sosit în Viena mai târziu de zi întâiu, totuși toate plățile câte am să le fac sunt la zi întâiu. Ce pozițiune mi se crează de exemplu când acum la anul nou n'aș avea bani sau când voi să mă mut. Termine de mutare, termine de plată — în fine terminele dătătoare de măsură sunt la zi întâiu. Tata poate să-mi scadă cândva acele zile, numai s'o facă în vreme mai oportune de ex. la vară, iar nu în mijlocul iernei. Te rog ca chiar banii, ce mi i-ați trimis mai mult la începutul lunii curente să nu mi-i scădeți acuma, ci în altă lună. La întâiu Ianuarius fie-ce om e silit aicia ca să dea bacșișuri de cel puțin câte-un fiorin — la birt, la cafenea, în fine pretutîndenea.

De aceea lasă-te rugat și convinge pe tata ca să-mi trimită bani cu două trei zile înainte de zi întâiu. Afară de aceea, am să mă mut fiindcă șed foarte departe de universitate.³⁵

Roagă pe Harieta să mă lerte, dacă nu i-am răspuns la scrisorile ei.

Astfel în ajunul acelei nenorocite expozițiuni³⁶ s'au scumpit așa toate celea aicia, că abia pot trăii din ceea ce-mi trimite tata. De aceea cred că ar fi consult, ca pe semestrul viitor să mă duc la o altă universitate în provincie.

Mateiu să nu-mi trimeată epistole nefrancate, după cum mă amenință, căci îi cunosc scrisoarea și nu le voi primi. Trebuie să plătesc câte 22 de cruceri³⁷ pe fie-care.

Iarbă că'ți scriu așa de urît — dar nu sunt amic al formalismului. Nici pe tine teu nu te oblig de fel să-mi scrii caligrafic.

Sărut mâna mamei și tatei — vă'mbrătoșez pe toți și rămân

al tău iubitor frate

MIHAIU

Nu uita te rog... înainte de zi întâiu a lui Ianuarie!

VIII

Mihaiu Eminescu către Părinți*Viena, în 10 Februarie 1872***SCUMPII MEI PĂRINȚI,**

Astăzi ies pentru prima dată din casă după o 'troahnă îndelungată și după o desăvârșită lipsă de apetit, care-a ținut mai douăzeci de zile. Înainte de două zile am început a avea un apetit mai bun și acum reintru în obișnuințele de mai înainte și în traiul ce-l duceam înainte de boală. Mă simt mai tare și gălbimarea ce-a și dispărută de pe piele și din față, numai în albul ochilor se mai vede.

V'aș fi scris mai de mult, dar eram într'o stare sufletească atât de amărită și de năutăcioasă din cauza boalei mele, în cât mai mă temeam să vă scriu sub inspirațiunea acelei rele dispozițiuni. Mai adaug, că scrisoarea D-voastră cea din urmă, în care mi se comunică lucruri așa de triste mi-a mărit boala și mă făcură și mai oțărît de cum eram.

Nimeni nu venia la mine, pentru că oprisem pe ori și cine de a veni, și ast-fel rămăsesem numai în prada cugetărilor și închipuirilor mele, care numai senine nu puteau fi.

Doctorul mi-a spus, că principala cauză a boalei mele a fost izolarea deplină în care trăiesc și încunjurarea societății și a oamenilor. Eu nu cred să fie asta. El drept că nu mă duc de cât foarte rar în adunări, însă totuși mă duc câte-odată.

Vă rog și de astă-dată ca să-mi trimeteți banii cam așa, ca pe la 25 a lunii să-i capăt, căci, de și vă va fi făcând greutateți, totuși nu știți cât de mult bine îmi faceți cu aceasta. Ori-unde locuiesc, e natural că aceia trebuie să fie oameni săraci, cari așteaptă ziua în care am să le plătesc locuința ca pe o sărbătoare, căci în genere e una din resursele lor principale. Acum locuiesc asemenea la niște oameni foarte de treabă, căci în decusul boalei mele au fost modele de amabilitate, dar sunt foarte săraci. Eu nu le pot răspunde alt-fel la amabilitatea lor de cât cel puțin prin punctualitate ³⁸.

Ba chiar, dacă ați anticipa și mi-ați trimete vr-o trei galbeni după primirea acestei epistole, iară restul pe la 25, cum am spus, ați face foarte bine — se'nțelege, dacă, în împrejurările dv. grele, vă este cu putință. După cum veți fi înțeles am nevoie de o res-taurare cum se cade, și sunt multe lucruri care ar putea, s'o gră-biască și de cari trebuie să mă lipsesc, din cauze lesne de ghicit.

Sărutându-vă mâinile și îmbrățișind pe Șerban și Matei, ră-mân al D-voastră supus fiu

MIHAIU

IX

Viena 18 Mart, 1872.

SCUMPII MEI PĂRINȚI,

Anul acesta e într'adevăr un an nefast pentru mine. Abia am scăpat de catarul de stomac și de gălbinare și m'a cuprins o aprindere de mațe, care-a ținut trei săptămâni și era să mă coste viața. Și această boală a fost unită cu o lipsă deplină de apetit, astfel încât părăsind patul după trei săptămâni de zăcere, arăt mai mult a mumie, decât a om. În vremea din urmă am mai căpătat du-rerea de urechi, care-am mai avut-o când locuiam la Blanchin în Cernăuți. Această durere ține adesea ceasuri întregi și dacă m'a apucat o dată în zi, nu mai pot nici gândi, nici lucra nimic ziua'n-treagă.

De doctor precum știți nu poate fi vorba cu mijloacele mele, singurele consilii ce le-am căpătat au fost dela elevii de medicină, pe cari îi-am întrebat. Aprinderea de mațe e ca și trecută, pentrucă de vro trei zile iar am apetit, durerea de urechi cred că va înceta cu venirea căldurilor și cred c'or trece toate celea cu vremea. E drept că m'am și săturat de ele.

Banii lunari vă rog a-i trimite nemijlocit după primirea ace-s-tei epistole — căci sunt cu desăvârșire lipsit în momentul de față.

Afară de cauzele lesne de priceput, cari-și au naștere în boala mea, se mai adaogă și scumpetea cea cumpănită, ce-a început a domni aici. Toatecelea costă azi cel puțin cu o a treia parte mai mult decum costau înainte de un an și la toate astea expoziția-i de vină⁹⁹. Așa se zice — dar eu cred că-i numai un pretext spre a urca prețurile, căci până la expoziție mai e un an. Vă spun drept, că trăiesc cu mare greutate. În momentul în care vă scriu aceste șiruri mă aflu în lipsă deplină de bani, așa încât voiu trebui ca mâni să împrumut dela cineva, deși și împrumutarea e grea, căci cumoscuții mei, studenți ca și mine, n'au nici ei de unde.

Rugându-vă încă odată să-mi trimiteți imediat bani, îmbrățișez pe Șerban, pe Harista (cărora-i mulțămesc pentru scrisoare) pe Mateiu, vă sărut mâinile și rămân cu iubire și respect.

Al D-voastră supus fiu

MIHAIU

Izvoare: Autografe Dr. Valeriu Braniște.

X

Viena, 8 Aprilie 1872

IUBITE TATĂ,

Fiindcă se încep înscrierile în semestrul al doilea, vă rog pentru suma obișnuită de 8 galbeni, care-mi trebuiesc la începutul fiecărui semestru pentru plata banilor colegiali. Nu vi i-am cerut înainte pentru că, poate, v'ar fi venit greu de a mi-i trimite de-o dată cu banii lunari.

Esențial este, că trebuie să-i capăt în grabă, adică înainte de închiderea înscripțiilor, cari din cauze neprevăzute de întârziere, se vor închide înainte de vreme. De când s'a început căldurile de primăvară, eu m'am îndreptat foarte mult și astfel se vede că scap de toate relele câte m'au bântuit în iarna aceasta. Noutăți nu

am de a vă spune, decât doar că scumpetea devine din zi în zi mai nesuferită. Mi-ar trebui un pardessus, pentru că pe o vreme așa caldă nu pot umbla cu paltonul, apoi nu e nici atât de cald ca să pot umbla numai în jachetă.

Imbrățișând pe toți și sărutându-vă mâinile, rămân al D-voastră

supus fiu

MIHAIU

XI

Berlin, în 18 Iunie 1873

SCUMPII MEI PĂRINȚI,

De două ori am scris lui Iongu și n'am căpătat nici un răspuns, așa încât nu știu cum vă aflați acasă și tăcerea fratelui mă umple de neliniște. Afară de aceea i-a scris și Șerban de două ori și după cum mi-a spus înainte de vre-o 4 zile, nici el nu căpătase încă răspuns. Vă rog dar a mă scoate din această neliniște și a-mi răspunde numai de cât în urma primirii scrisorii de față. Pe la fiinea lui August sau începutul lui Septembrie gândesc că mi-oi isprăvi examenele și m'oi întoarce 'n țară. Aștept cu nerăbdare capătul vieții mele de student, care de sigur că pentru mine numai plăcut n'a fost.

Pe Șerban îl văd rar, căci șede foarte departe de mine⁴⁰. Dacă vorbesc cu el despre afacerile lui, el nu mă clarifică nici-odată întru-tăta, ca să știu ce are de gând să facă. Ceea ce știți D-voastră despre el, știu și eu... și nici cred ca să-i fi descoperit el vr'unui om din lume tot ce gândește. Ast-fel el o duce destul de pasabil; are amici, cunoștințe cu doctori germani și societatea lui e foarte căutată. El e și membru la o societate științifico-medicală. Ce sunt Românii, cari învață medicina aicea pe lângă el? Pot să zic, că dispar... Și cu toate acestea... Eu o spun curat: nu'l înțeleg și pace. Eu gândesc că n'ar avea de cât să se prezinte aici la Universitate,

pentru ca să-l facă de trei ori Doctor, dacă nu este încă. Aici în Berlin poartă acest titlu fără ca cine-va să i-l contesteze, scrie rețete, face chiar vizite, căci după legile prusiane-i este permis aceasta, se înțelege că sub responsabilitatea sa personală. Dar presupunem că ar rămâne chiar aci, ce viitor îl poate aștepta în mijlocul unui oraș unde sunt atâția alții? ⁴⁰.

Aștept un grabnic răspuns, vă sărut mânilor și rămân al D-voastră supus fiu

MIHAIU

XII

Mihaiu către Henrietta Eminescu

Berlin, [1873/4?]

MULT IUBITĂ HARIETĂ,

Am citit ^{40 a} scrisoarea din urmă de acasă ^{40 b}. Eram singur eu bolnav și lipsit de cugetare — de aceea nu ți-am scris îndată ^{40 c}. Altfel acum sunt bine și cred că și tu. Ascultă, pentru că am să-ți spun ceva, dar să fie'n taină. Am auzit că tu dorești ceva, și că nu spui nimănui ceea ce dorești. Acum te 'ntreb: nici mie nu?

Te rog să-mi scrii ca să știu cel puțin eu, — închide scrisoarea frumușel și mi-o trimite fără s'o știe nimenea — vom vedea atunci ce lucru mare e. Te sărut Haritiță de o mie ori, te rog să-mi răspunzi la ce te'ntreb și rămân al tău frate

MIHAIU

XIII

Mihaiu Eminescu către T. Maiorescu*Charlottenburg, den 5. Februar 1874.***WERTHESTER HERR,**

Ich danke Ihnen herzlich für die in Aussicht gestellte Eventualität der Ernennung meiner Wenigkeit zum vielsagenden Philosophieprofessor, aber ich glaube, dass obwol mir ein deartiger Antrag nur schmeichelhaft und meiner ganzen natürlichen Anlage zusagend sein kann, dennoch für mein Gewissen zu früh gekommen sein möchte. Die Formalität eines akademischen Titels würde nun das kleinste Hinderniss und das am leichtesten zu überwindende sein; aber ist sie auch das einzige? Darf ich ohne einen bestimmten Lehrplan, den ich vollständig verarbeitet hätte, mich in meinen Jahren an eine solche Aufgabe wagen?

Eine freie, also eine Privatdocentur behufs Vorlesungen über ein ganz bestimmtes Gebiet der Philosophie, also z. B. speciell über die Kant'sche oder Schopenhauer'sche, wie sie in den betreffenden Schriften vorliegt, hätte ich gewagt zu übernehmen, weil man wenig über den Text hinausgehen kann und es mehr auf eine treue und klare Wiedergabe des Gewussten ankäme als auf eine Ausarbeitung ins Breite der genannten Systeme. Aber die Schopenhauer'sche Ph[i]losop[hie] in dem Sinne wiederzugeben, dass sie einen vollständigen Cursus bilden soll, wie es doch der Autor selber vorschreibt, erheischt Kenntnisse, zu denen ich mich speciell vorbereiten müsste, namentlich naturwissenschaftliche, anthropologische.

Es kommt noch eins hinzu. Kant ist mir verhältnissmässig spät in die Hände gekommen, Schopenhauer ebenfalls. Ich habe sie zwar inne, aber die intuitive Wiedergeburt ihrer Gedanken in meinem Innern mit dem specifischen Erdgeruche meines eigenen Gemüthes ist noch nicht vollendet. In Wien stand ich unter dem unseligen Einflusse des Herbart'schen Philosophierens, welches durch seine Natur vom Studium Kant's dispensirt. In dieser Bear-

beitung der Begriffe wurde mein Intellect selbst wie ein Herbart'scher Begriff bis zur Fadenscheinigkeit bearbeitet. Als aber nach monatelangem Zernen und Winden Zimmermann zum Schlusse kam, dass es zwar eine Seele gäbe, aber dass selbige ein Atom wäre, warf ich entrüstet mein Collegienheft zum T[eufel] und kam nicht mehr in die Vorlesungen. Freilich, wäre ich nicht aus der Kümmeiltürkei gewesen, so wäre mir genannter Herr wahrscheinlich nicht als Inbegriff aller möglichen Weisheit erschienen. Ich ward das zeitweilige Opfer meiner übertriebenen Vorstellung von einem Universitätsprofessor.

Ich komme auf meinen Gegenstand zurück. Die Schopenhauer'sche Metaphysik ist in ihrer Zweitheilung der Welt in Wille und Vorstellung richtig. Das Ding an sich, insofern es nicht durch innere noch durch äussere Wahrnehmung erforscht werden kann, muss man auf sich beruhen lassen. Schopenhauer selbst findet keinen Ausdruck dafür als den des Nichtausdrückenkönnens nämlich *Nichts*, ein relatives zwar, aber dennoch nur nichts. Ueber die Grundlage eventueller Vorlesungen wäre ich also mit mir selbst einig; wenn ich aber an die Ausführung denke, so muss ich gestehen, dass mir dasjenige womit ich hätte anfangen müssen, fehlt, die naturwissenschaftlichen Kenntnisse, speciell Anthropologie. Persönlich ist das gegründet. Ich habe nie an die Möglichkeit einer eventuellen Ernennung zum Lehrer dieser Wissenschaft gedacht und nicht so begonnen, wie ein künftiger Lehrer hätte beginnen müssen, sondern die Sachen besonders dort an dem Punkte in Angriff genommen, an welchem mir das System dem Stoffe nach zu wenig ausgearbeitet erschien. Rechts-, Staats- und Geschichtspäi- losophie sind bei Sch[openhauer] nur angedeutet, und dennoch ist der Schlüssel zu einer richtigen Grundlegung derselben in seiner Metaphysik engültig enthalten. 'Ο άνθρωπος ζῶον πολιτικόν sagte schon Aristoteles und von den Alten war ein jeder wenigstens theoretischer Politiker, denn man darf nicht dasjenige unausgeführt lassen, was am meisten practisches Interesse hat, obwohl keineswegs damit gesagt sein soll, dass man diese Disciplinen zur Apotheose der genannten Gegenstände verwende. Ich glaube nun die Lösung der einschlägigen Probleme gefunden zu haben, indem ich die eine jede Phase der Entwicklung begleitenden Anschauungen

und Beweissysteme in Antinomien um das *Zeitlose* in Geschichte, Recht u[nd] Politik gruppirt, jedoch nicht im Sinne der Hegelschen Entwicklung der Idee. Denn bei Hegel ist Denken u[nd] Sein identisch — hier nicht. Das practische Interesse für unser Vaterland läge nun in der theoretischen Beseitigung aller Berechtigung zum unkritischen Import fremder Institutionen, als weche nichts anderes denn specielle Organisationen der menschlichen Gesellschaft im Kampfe ums Dasein sind, welche nun in ihren allgemeinen Principien wohl recipirt werden können, deren Casuistik aber sich aus den Verhältnissen von Volk u[nd] Land empirisch ergeben muss. Ich kann mich nun nicht näher über diesen Gegenstand auslassen, aber er war es, der mir grösstentheils Selbstdenken und Studium in Anspruch genommen hat, so dass ich eine schulgemässe Reihenfolge meiner Aufgabestellung bis jetzt nicht eingehalten habe.

Ich müsste also vorerst Anatomie und Physiologie wenigstens ein Semester lang studiren, um so viel zu wissen als anständigerweise zu Prolegomenis der Philosophie nötig ist.

Diese sind meine Bedenken. Unsere Richtung kennzeichnet sich doch durch eine Gewissenhaftigkeit, der die äussere Bedingungen dessen, was man vorstellen soll, nicht genügen. Ein Doctor-titel würde mich zwar mit der Welt und ihrer gesetzlichen Ordnung in's Reine bringen, mit mir selbst, der ich mir vorderhand nicht genüge, nicht. Gerade diese con[c]rete Gelegenheit hat mir den Ernst der Aufgabe klar gelegt und das Motiv der Vortheile, die sich mir auf diese Weise bieten könnten überwindet nicht die Vorstellung der Pflicht. Deswegen würde ich Zeit verlangen. Wie viel, hängt wieder von meinen Verhältnissen ab.

Ich gelange nun zu diesen Verhältnissen, welche nichts weniger als beneidenswerth sind; d. h. unzufrieden mit ihnen bin ich keineswegs, aber sie legen mir manche Beschränkungen auf, und ich könnte es werden. Ich habe von Hause wenig, gegenwärtig so viel wie nichts zu erwarten, und Sie wissen: *primum vivere, deinde philosophari*. Von dem Gesichtspuncte aus und nicht aus eigenem Antriebe hätte ich [im] Laufe dieses oder zu Anfang des künftigen Semesters mein Doctorat ablegen sollen, um eine Winkelstelle, *panem et circenses* von Staatswegen zu erlangen. Es bot sich mir

jedoch eine Gelegenheit meinen Studien wenigstens noch auf ein Jahr frei nachzuhängen, dadurch nämlich, dass ich, freilich sehr indirect, an eine Dependenz des Ministeriums unserer äusser[e]n Verlegenheiten gebunden bin. — Wenn nun wirklich einem Mitgliede der kritischen Richtung die Leitung unseres Unterrichtswesens anvertraut werden sollte, so möchte ich vorläufig um eine andere Art Aushilfe bitten, welche mir Zeit u[nd] Musse wiedergeben könnte, welche ich unter dem nunmehrigen bürocratenseeligen Titular eingeüsst habe.

Das ist die Sachlage. Es hängt nun ab, in wie weit sie geändert werden kann.

Ihr aufrichtig ergebener

EMINESCU

(Traducere)

Charlottenburg, 5 Februarie 1874

PREA STIMATE DOMN,

Vă mulțămesc din inimă pentru eventualitate ce mi-ați pus-o în perspectivă a numirii umilei mele persoane în însemnatul post de profesor de filosofie, dar cred că, cu toate că o astfel de propunere nu-mi poate fi decât măgulitoare și potrivită întregii mele dispoziții firești, după conștiința mea totuși ea vine prea devreme. Formalitatea unui titlu academic, ar fi, desigur, piedica cea mai mică și cel mai ușor de trecut; dar e aceasta singură? Pot eu, ca fără un plan de studii hotărât, pe care să-l fi prelucrat în întregime, să îndrăznesc la vârsta mea să mă apuc de acest lucru?

O docență liberă ceci privată, relativă la prelegerile asupra unui teren absolut mărginit din filosofie, de pildă specială din aceea a lui Kant sau Schopenhauer, așa cum e expusă în scrierile lor respective, așa fi îndrăznit s'o iau asupra mea, din cauză că nu te prea poți abate dela text, și depinde mai mult de redarea exactă și clară a celor știute, de cât de elaborarea întinsă a numitelor sisteme. Dar, spre a reda filosofia schopenhauriană în așa fel încât ea să formeze un curs complet, după cum prescrie însuși

autorul, se cer cunoștinți, cari mi-ar impune o pregătire specială, anume cunoștinți de știință naturală și antropologie.

Mai e ceva: Kant mi-a căzut în mână relativ târziu, Schopenhauer de asemenea, ce-i drept, îi cunosc, însă renașterea intuitivă a cugetărilor în mintea mea, cu specificul miros de pământ proaspăt al propriului meu suflet nu s'a desăvârșit încă. La Viena, am trăit sub influența nefastă a filosofiei lui Herbart ^{40 a}, care prin firea ei te dispensează de studiul lui Kant. În această prelucrare a înțeleșurilor s'a prelucrat și însuși intelectul meu ca un înțeles herbartian, până la tociere. Când însă după această frământare și luptă de două luni de zile, vine la sfârșit Zimmermann ^{40 b}, zicând că există într'adevăr un suflet, dar acesta e un atom, aruncai indignat caetul meu de note la dracu, și nu m'am mai dus la cursuri. Într'adevăr, dacă nu veniam din Orient, numitul domn, probabil nu mi-ar fi apărut quintesența tuturor înțelepciunilor posibile. Am fost însă victima temporară a imaginației mele exagerate asupra valorii unui profesor universitar.

Mă înapoez la subiectul meu. Metafizica schopenhauriană e exactă în împărțirea lumii ca voință și reprezentare. Lucru în sine, întru cât nu poate fi cercetat nici prin observație interioară nici exterioară, trebuie să'l treci asupra ta. Insuși Schopenhauer nu găsește o expresie pentru aceasta decât imposibilitatea exprimării, anume *nimic*, ceva relativ, totuși nimic. Asupra bazei unor prelegeri eventuale. aș fi deci de acord cu mine însumi; când mă gândesc însă la expunerea (practică), trebuie să mărturisesc, că îmi lipsesc cunoștințele cu care ar trebui să încep: științele naturale, în special antropologia.

Faptul acesta e motivat. Nici odată nu m'am gândit la posibilitatea unei eventuale numiri ca profesor a acestei științi, și deci n'am început așa, cum ar fi trebuit să înceapă un viitor profesor, ci am atacat lucrurile mai ales în acel punct, unde după cuprins sistemul mi se părea prea puțin prelucrat. Filosofia dreptului, de stat și a istoriei sunt indicate numai la Schopenhauer, și totuși cheia unei expuneri adevărate a acestora e cuprinsă în metafizica sa. 'Ο ἀνθρωπος ζῶν πολιτικόν ⁴¹ spunea deja Aristotel și dintre antici cel puțin fiecare era politic teoretician, căci nu trebuie să lași nediscutat aceea ce are mai mult interes practic, cu

toate că aceasta nu va să însemne întrebuițarea acestor discipline ca apoteoză a numitelor obiecte. Cred că am găsit acum deslegarea problemelor privitoare la aceste materii grupând opiniunile și sistemele doveditoare ce întovărășesc fiecare fază de evoluție în antinomii în jurul intemporalului în istorie, drept și politic, dar nu în sensul evoluției ideii lui Hegel. Căci la Hegel cugetarea și existența sunt indentice. Aci nu. Interesul practic pentru patria noastră ar consta, cred, în înlăturarea teoretică a tuturor îndreptățirilor pentru importarea nechibzuită a unor instituții străine, care nu-s alt-ceva de cât organizații speciale a societății omenești în lupta pentru existență, care pot fi primite în principiile lor generale, a căror causuistică trebuie însă să rezulte în mod empiric din împrejurările particulare ale fiecărui popor și ale fiecărei țări.

Nu mă pot explica aci prea amănunțit asupra acestui subiect, el însă mi-a ocupat cea mai mare parte din studiile și din propria mea cugetare, așa încât până acum n'am păstrat o succesiune a problemelor după metodele școlare.

Ar trebui deci să studiez anatomia și fiziologia cel puțin un semestru, pentru ca să știu măcar cât cere prolegomenul filosofiei.

Acestea sunt îndoelile mele. Directiva noastră ⁴² se caracterizează doar printr'o conștiinciozitate, pentru care nu sunt suficiente numai condițiile exterioare ale lucrurilor ce vrei să le reprezinți.

Un titlu de doctor m'ar aranja cu lumea și cu legile ei de ordine, nu însă cu mine, care deocamdată nu mă satisfac pe mine însumi. Tocmai această împrejurare concretă mi-a expus clar serioșitatea sarcinei mele, iar motivul foloaselor ce mi s'ar oferi pe această cale, nu poate birui gândul datoriei. De aceea aș cere timp. Cât — depinde iar de împrejurările mele. Și acum iată-mă ajuns la acele împrejurări care nu-s mai puțin decât de invidiat, adică — nemulțumit cu ele nu-s de loc, dar îmi impun multe lipsuri — și aș putea să devin nemulțumit. De acasă am puțin de așteptat, atât ca și nimic — și D-v. știți: primum vivere, deinde philosophari.

Din acest punct de vedere și nu din imbold propriu ar fi trebuit să-mi iau doctoratul, în cursul acestui semestru sau la în-

ceputul celuiilalt, pentru ca să pot căpăta vre-un locușor — panem et circenses, la stat.

Mi s'a oferit o ocazie însă, să pot urma liber cel puțin încă un an studiile mele, prin faptul că sunt legat, de sigur într'un chip foarte indirect, de o dependență a ministerului afacerilor noastre externe. — Și dacă într'adevăr conducerea școlii noastre va fi încredințată vre-unui membru al direcției critice, atunci aş ruga de-ocamdată pentru un altfel de ajutor care mi-ar putea reda timp și răgaz, pe cari nu le-am avut sub actual titular biroucratic ⁴².

Așa stau lucrurile. Depinde acum întru cât vor putea fi schimbate ^{42 a}.

Al Dv. devotat

M. EMINESCU

XIV

Charlottenburg 26/2, [1]874.

GESCHÄTZTER HERR,

Eine rheumatische Lähmung meiner rechten [Hand] hat mir die unfreiwillige Unhöflichkeit auferlegt, Ihnen nicht schneller antworten zu können.

Auf Anschauung concreter Verhältnisse gegründet, haben Sie mir meine Aufgabe in ein annehmlisches Licht gestellt, so dass für mich nur noch die Erfüllung formaler Bedingungen übrig bleibt.

Zum Doctorexamen werden drei Fächer verlangt; — zu zweien müsste ich mich also noch präpariren. Ich weiss kaum wieviel Zeit ich dazu brauchen würde und unter meinen jetzigen Verhältnissen (als Laufer) gar nicht. Vor Abreise des Herrn Rosetti hatte ich mir zu diesem Behufe eine Frist von 5—6 Monaten festgesetzt; — aber da ich meinen äussern Plan verschoben hatte, trieb ich wieder was mir gerade einfiel, so dass meine jetzige Lectüre den besten Beleg davon geben könnte, wie entfernt ein Mensch von dem Gedanken an die academischen Bedingungen eines Lehramtes sein kann, denn da ich nichts rechtes hoffte, so war ich auf mein Eintreten in die hochlöbliche Bottuschaner Philistergilde gar nicht erpicht und meinte womöglich: je später, je besser.

Wie ein Wetterleuchten vom klaren Himmel kam mir Ihr erstes ehrenwerthes [Schreiben] und belehrte mich eines andern. Aber ibi jacet lepus in pipere. Wie nun aus Berlin entkommen? Hinsichtlich dieser lieben Stadt des heiligen römischen Reiches deutscher Nation habe ich lauter Fehltritte gemacht: erstens dass ich überhaupt [hierher] gekommen, zweitens dass ich nicht schon längst fort bin und unter drittens verclausulire ich alle möglichen et coetera's und deren gibt es viele — manche unaussprechliche.

Sie fragen mich wie viel Zeit u[nd] Mittel ich brauche? Ich wende liebe die Frage um und meine: wieviel an Zeit und Mittel könnte mir gefälligst zur Verfügung gestellt werden, indem ich mich im Voraus für bereit erkläre, in Ehren alles zu erstatten was mir zu ins Trockensetzung meines academischen Schäfchens vorgeschossen werden würde? — Denn es ist besser ich richte mich darnarh ein unde messe Zeit und Ort mit der Elle des realen und gegebenen. Das ist der Punct des Archimedes, von welchem aus meine Welt (ein wenig versumpft) gehoben werden kann. Wenn ich sagen soll, so sage ich gewöhnlich gar nichts und meine ursprüngliche Natur äussert sich unverhohlen — ich werde *ticăit*.

Vom meiner jetzigen Lage rede ich gar nicht. Sie ist nun einmal unleidlich und kann nur radical geändert werden. Mein nunmehriger kleiner Herrgott ist kein Schöpfer, sondern ein Geschöpf — nämlich ein ledernes.

Ich grüsse sie vielmals und verbleibe

in Hochachtung,

EMINESCU

(Traducere)

Charlottenburg, 26/2 1874

STIMATE DOMN,

O paralizie reumatică a mânei mele drepte mi-a impus nepolitetea involuntară, de a nu vă putea răspunde mai curând.

Bazat pe intenția împrejurărilor concrete, mi-ați pus chestiu-

nea mea într'o lumină clară așa încât mie nu-mi rămâne decât îndeplinirea unor condiții formale.

Pentru doctorat se cer 3 materii, — pentru două ar trebui deci să mă mai prepar. Nu pot ști cât timp mi-ar trebui pentru aceasta și în împrejurările de față, ca alergător⁴³ nici atâta.

Înainte plecării Domnului Rosetti⁴⁴ îmi fixasem pentru aceasta 5—6 luni; dar de oare-ce îmi amânasem iarăși primul meu plan, mă ocupam iarăși cu ceea ce-mi trecea tocmai prin cap așa încât lectura mea actuală ar putea da dovada cea mai bună cât de departe poate fi un om de gândul condițiilor academice ale unui post de profesor, căci de oare-ce nu speram ceva sigur, nu eram de loc grăbit de a intra în Inalta Societate a Filistenilor din Botoșani și 'mi ziceam: Cu cât mai târziu, cu atât mai bine.

Ca un fulger pe cer senin mi-a venit prima și prețioasa d-v. scrisoare și-mi arată altă cale. Dară ibi jacet lepus in pipere⁴⁵.

Cum să scap din Berlin? Relativ la acest scump oraș al sfântului imperiu roman de nație germană — am făcut o sumedenie de pașuri greșite: în primul rând, că am venit numai aci, în al doilea că n'am plecat deja de mult și în al treilea rând, șchiopățez în tot felul de et cetera — atât de mult — și încă unele cari nici nu se pot spune.

Mă întrebați cât timp și ce mijloace îmi trebuesc? Intorc mai de grabă întrebarea și spun: cât timp și mijloace mi s'ar putea pune la dispoziție, eu declarând de mai înainte că sunt gata să rambursez totul, când mă voi vedea ajuns cu titlul meu academic la un liman sigur. Căci e mai bine să mă iau după aceasta și să-mi măsur timpul și locul cu măsura realităților. Acesta e punctul lui Arhimede de unde poate fi înălțată lumea mea (afundată puțin în mocirlă). Când e vorba să spun ceva (da ori ba) atunci nu spun de obicei nimic și adevărata mea fire primordială se arată fără șovăire: — devin *ticăit*. Despre actuala mea poziție nici nu mai vorbesc nimic. E odată pentru totdeauna nesuferită și nu poate fi schimbată de cât radical. Actualul meu mic Dumnezeu nu e un creator, ci o creatură — anume una de piele⁴⁶.

Vă salut și rămân cu stimă al D-v.

EMINESCU

XV

Charlottenburg, 28/3, [1]874.

SEHR GESCHÄTZTER HERR,

Nach längerer Ueberlegung, weil mir doch ein jeder Ihrer werthen Briefe andere Anhaltspuncte gibt, könnte ich mich am ehesten für die allerletzt mir gestellte Alternative entscheiden, und zwar aus folgenden Gründen: Der Monat April würde mir nur dazu dienen, um ein Schema der Vorlesungen zu entwerfen und wenigstens mit allgemeinen Inhalte auszufüllen, was bei der Masse des zu behandelnden und Feinheit des Stoffes unumgänglich nothwendig ist. Ausserdem würden Vorlesungen, schon jetzt versucht, die Befähigung oder Nichtbefähigung zu diesem Geschäfte klarlegen, was nicht zu unterschätzen ist.

Während meines Verweilens in Iassy könnte ich mich mit besagten zwei Nebenfächern des Doctorexamens eingehender beschäftigen und so wäre denn mit dieser Vertheilung von Zeit die Hauptsache im Richtigen.

Wir correspondiren schon seit sechs Wochen. Bedenken Sie nun noch, dass diese sechs [Wochen] für mich zu den verlorenen gehören, wie ich überhaupt die meiste und beste Zeit verliere, während welcher der Titular da ist. Darum begreifen Sie auch wohl, warum ich unter solchen Umständen unmöglich einen endgültigen Entschluss fassen konnte, ohne meine jetzige Stellung, wenn man sie so nennen kann, aufzugeben. Nun aber gäbe ich sie auf, nur um im Mai anständig anfangen zu können. Hernach würde ich Gelegenheit, die Geldmittel zu erübrigen, welche die Reise im October, die Taxen u. a. decken sollten, ohne Jemandes Wohlwollen auch noch auf diese Weise zu belästigen.

Also optire ich für die Alternative der Vorläufigkeit meines Docententhums, damit es vom 1. Mai ab anfangen kann. In einem andern Falle würde mein Entschluss, eben wegen des Nichtlängereinkönnens einer gegebenen Spanne Zeit, keiner sein.

Meinerseits, habe ich mich auf die Arbeit verlegt, obwohl

mir die Sprache manche begriffliche Scheidungen verwächst, freilich hat sie aber auch die Eigenschaft jedermann zu zwingen, klar und anschaulich zu sein und unnöthige Abstracta zu vermeiden. Wenn sie mir nur die nothwendigen nicht überwuchern würde.

Und somit wünsche ich Ihnen Gesundheit und Seelenruhe und verharre als

Ihr ergebenster

M. EMINESCU

(Traducere)

Charlottenburg, 28/3 1874

PREA STIMATE DOMN,

După multă gândire, de oare-ce fie-care din onoratele D-voastră scrisori îmi dă puncte de sprijin, m'aș hotărî cel mai degrabă pentru ultima alternativă, și anume din următoarele motive: Luna April mi-ar servi numai pentru expunerea unei scheme a prelegerilor și complectarea lor cu un cuprins cel puțin general, ceea ce e absolut necesar față de întinderea și fineța obiectului de tratat. Afară de aceasta, prelegeri încercate de pe acum, ar arăta limpede dacă e sau nu dotare în această afacere, ceea ce nu e de neglijat.

În timpul șederii mele la Iași aș putea să mă ocup mai de aproape cu numitele 2 obiecte ale doctoratului, și astfel, cu această împărțire a timpului, ar fi aranjată partea cea mai principală.

Corespondăm deja de 6 săptămâni. Gândiți-vă acum și la faptul că aceste 6 săptămâni sunt pentru mine pierdute fără a putea lucra, după cum îmi pierd cel mai mult și bun timp când titularul⁴⁷ e aci. De aceea, înțelegeți bine de ce în aceste împrejurări mi-ar fi fost imposibil să iau vre-o hotărîre fără a demisiona din actuala mea slujbă, dacă o pot numi așa.

Dar acum demisionez numai pentru ca să pot începe cum se cade în Mai. Pe urmă voi putea duce și celelalte în mersul lor obișnuit. Aș avea și ocazia să economisesc mijloacele bănești care

ar putea acoperi cheltuelile călătoriei din Octombrie, taxele ș. a. fără a mai supăra și în chipul acesta bunătața cuiva.

De aceea sunt deocamdată pentru alternativa docenței mele, pentru ca să poată începe de la 1 Mai. În alt caz hotărîrea mea, tocmai pentru imposibilitatea unei prelungiri a unui timp dat — n'ar mai avea nici un rost.

Din parte-mi m'am pus pe lucru, cu toate că limba îmi produce multe confusii de noțiuni, dară ea are și darul de a sili pe fiecare să fie limpede și intuitiv și să înconjure abstracțiunile netrebuitoare. Numai de nu mi-ar înăbuși pe cele trebuincioase.

Și astfel vă doresc sănătate și liniște sufletească rămânând al D-v devotat

M. EMINESCU

XVI

Charlottenburg, d[en] 7. Mai [1]874.

WERTHGESCHÄTZTER HERR,

Seit einem Monate ich meine Thätigkeit bei unserer Agencie eingestellt und arbeitete vereinsamt in Charlottenburg. Da ich deswegen Ihre Ernennung bei weitem später erfahren, als die übrigen Sterblichen, hat sie mich zeitlich überrascht und erfreut, obwohl an sich dieselbe schon seit vielleicht mehr als zwei Jahren so gut wie gewiss war. Meine herzlichste Gratulation kommt nun ziemlich post festa.

Auf Ihr geehrtes Schreiben vom 1-ten d[ieses Monats] habe telegraphisch geantwortet. Die Summe von 300 Th[a]l[e]rn, die ich angab, ist übrigens eine maximale und postenweise sicher zu hoch gegriffen, aber nur wenn man meiner eigenthümlichen Individualität, die immer das schlechteste als zukünftig voraussetzt, abstrahirt. Gehe ich einmal zu Grunde, so geschieht es sicher durch eine Kleinigkeit, denn dies' sind meine ärgsten Widersacher.

Werde also sobald als möglich nach Jena abreisen und hoffe schon zu Anfang August das Doctorat abzulegen. D[as] h[eisst]

ich hoffe es nicht, denn ich hoffe nie was, sondern versuche es ganz gewiss.

Mir hat die reglementare Uncorrectheit des in meinem letzten Schreiben gemachten Vorschlages eingeleuchtet; war aber auch nur ein Expedient, um Janet unschädlich zu machen, und ein schlechter Rath, da ich momentan keinen besseren wusste.

Ich weiss nicht, ob Ihnen der Titel «Excellenz» nicht unlieb ist. Obwohl keine Gefahr vorhanden, dass Sie denselben nur vorstellen, könnte er Ihnen dennoch, schon aus dem Grunde, weil Sie ihn mit Leuten gemein hätten, deren natürliche Gemeinschaft mit Ihnen ursprünglich ausgeschlossen bleibt, unlieb sein. Die Wahrung des hiesigen Usus hat also meinerseits dieser kleinen Notiz bedurft, um nicht für eine in Ihren Augen sicher vulgäre Schmeichelei zu gelten.

Doch genug von mir. Ich erinnere mich, dass irgendwann die Rede davon war, Ihnen eine Liste derjenigen wissenschaftlichen Kräfte zu unterbreiten, welche eventuell zur Hebung unseres Cultur-niveaus gebraucht werden könnten. Demgemäss hatte ich schon damals die paar Namen gesammelt, von denen einige sehr inhaltvoll (unterstrichen), andere jedoch aus dem Hörensagen unter dem Eindrucke tief sinniger Beschreibungen ihrer ausserordentlichen Capacität notirt wurden. Folgt das Register mortalium, und zwar:

P. S. Hr. *Nicolaus Oncu* hat seine Staatsexamina in Wien gemacht, Nationalökonomie in Bruxelles studirt und kennt verschiedene neuere Sprachen. Englisch, französisch, italienisch und magyarisch. Weiss sehr viel und studirt unablässig, ist jedoch — *roth*. Wenn nicht *roth* im eigentlichen Sinne, so halte ich ihn jedoch für ungemein ehrgeizig, und alle ehrgeizigen sind liberal, weil das der einzige Standpunct ist von dem aus sich alles ererbte Vorrecht negiren lässt. Als Professor jedoch (der Gegenstand kann seiner Wahl überlassen bleiben, weil obwohl kein Polyhistor doch vielseitig) wäre er unschätzbar. Gegenwärtig befindet er sich wahrscheinlich in Baia de Crisiu (Körös-Banya). Jedenfalls als belesen und ungemein gewissenhaft sehr zu empfehlen, wenn man von einigen politischen Schrullen absehen will.

(Traducere)

Charlottenburg, 7 Mai 1874

MULT STIMATE DOMN,

De-o lună de zile mi-am suspendat activitatea de pe lângă agenția noastră, și lucrez retras la Charlottenburg.

De oare-ce astfel am aflat numirea D-v. cu mult mai târziu decât ceilalți muritori, m'a surprins și m'a bucurat, cu toate că numirea aceasta în sine era mai mult de cât sigură poate de mai bine de 2 ani. Felicitările mele vin de aceea cam post festa.

La stimata Dv. scrisoare din 1/V, am răspuns telegrafic^{47 a}. Suma de 300 de taleri pe care am indicat-o, e afară de asta o sumă maximă și judecând după exigențele rînd pe rînd poate cam exagerată, dar numai când faci abstracție de curioasa mea individualitate care se așteaptă pururea la ce e mai rău.

De mă voi pierde vre-odată, va fi de sigur din cauza unui lucru de nimic, mărunțișurile acestea fiind cei mai aprigi dușmanii ai mei.

Voiu pleca deci cât se poate de curînd la Iena, și sper că deja la începutul lui August să-mi pot da doctoratul. Adică n'o sper, căci eu nu sper nici odată ceva, ci voiu încerca numai cu siguranță.

Incorectitudinea reglementară a propuneri mele din ultima mea scrisoare m'a luminat. A fost însă numai un expedient pentru a-l face nevătămător pe Janet⁴⁸ și un sfat rău, de oare-ce momentan nu aveam altul mai bun.

Nu știu dacă vă e plăcut titlul de Excelență. Cu toate că nu există pericolul, că Dv. ați reprezenta numai o «Excelență», totuși v'ar putea fi neplăcut, din motivul numai, că aveți acest titlu la fel cu persoane a căror comunitate naturală cu Dv. e exclusă chiar de la început. Păstrarea unui uz local, m'a făcut să scriu această mică notiță, pentru ca titlul dat să nu pară în ochii Dv. ca o lingusire de rînd.

Destul însă despre mine. Imi amintesc că a fost odată vorba să dau o listă cu oameni de știință, cari eventual ar putea fi întrebuințați pentru ridicarea nivelului nostru cultural. Deaceea, de pe atunci încă am adunat câteva nume, dintre cari unele îmi apar cu multă greutate, altele în schimb le-am reținut numai din auzite,

subt impresia descrierii capacității lor extraordinare. Urmează registrul muritorilor, și anume: ⁴⁸

P. S. Nicolai Oncu ⁵⁰ a dat examenul de stat în Viena, a studiat economia națională la Bruzela, studiază și cunoaște mai multe limbi: engleza, franceza, italiana și maghiara. Știe foarte multe și citește fără preget, este însă — roșu ⁵¹. Deși nu roșu propriu zis, totuși îl cred foarte ambițios, și toți ambițioșii sunt liberali, căci acesta este singurul punct de vedere, din care orice privilegiu moștenit se poate nega. Ca profesor ar fi de neprețuit și îi s'ar putea îngădui să-și aleagă singur obiectul, căci, deși nu-i polistor, totuși este multilateral.

Acum se află, probabil, în Baia de Criș. În tot cazul foarte recomandabil, fiind cetit și extraordinar de conștiincios, dacă se poate trece peste gărgăunii lui politici.

XVII

Berlin 7/5 187[4].

EXCELLENZ MAIORESCO
Cultusminister

Buc[arest]

Ziehe Jena. vor. Würde für Hinreise, dreimonatlichen Aufenthalt, Taxen und Rückkehren ins Land be[i]läufig dreihundert Thaler brauchen. Examen Anfang August. Viele Grüße

EMINESCU

(Traducere)

Berlin 7/5 187[4]

EXCELENȚEI MAIORESCU
Ministrul Cultelor

Buc[urești]

Prefer Iena. Mi-ar trebui pentru dus, stat trei luni și înapoiere în țară aproximativ trei sute taleri. Examen început August. Multe salutări

EMINESCU

Izvoare: Academia Română, Autografe T. Maiorescu.

XIX

Mihaiu Eminescu către o Revistă germană

Berlin 1874?
Charlottenburg,

MEIN HERR,

In Ihrem Blatte finde ich da einen Artikel über Dr. Johann Jacoby, gegen den ich eigentlich nichts einzuwenden hätte, nicht etwa weil nichts einzuwenden wäre, sondern einfach und allein, weil ich die Menschen wenigstens insofern kenne um zu wissen, dass jedes Prinzip, welches mit ihrem Magen oder mit ihrer Selbstsucht im Widerspruch steht, für jene Emanation ihres Magens, den sie ihren Verstand zu nennen bemüht sind, ein falsches scheinen muss.

Dass Deutschland nie verdient hat eine edle Seele wie Jakoby zu den Seinigen zu zählen, das ist gewiss. So etwa ein selbstsüchtiges Mönchlein voll Eigendunkel, der gerne Hexen verbrannt hätte und Briefe an den deutschen Adel schrieb, übrigens ein devotester Diener der Fürsten u[nd] ein Verabscheuer der unterdrückten Bauern, so einen Luther, so einen Bismark, der den Deutschen den Hass der ganzen Welt zuzieht, Leute wie der Art brauchen u[nd] verdienen die Deutschen. Anders bei Leibe nicht. Denn der Deutsche ist von Natur ein Verhimmeler der recht fleissigen, recht dickschädelligen Mittelmässigkeit, ein Verfolger aber dessen, was wahrhaft vortrefflich u[nd] gross ist. In der Politik also demokratische Seiltänzer, liberale Transacteurs, Anbeter der sogenannten Macht der Tatsachen, in Kunst u[nd] Literatur Schwerköpfe u[nd] Pedanten.

Was mich also bewogen hat, Ihnen diesen groben Brief zu schreiben, ist dass Sie in Ihrem schätzbaren Blatte nicht mehr phi-

losophische Aphorismen zum Besten geben sollen. Lassen Sie wenigstens das bei Seite. Niemandem in der Welt fällt es ein sie davon abzuhalten, dass Sie ein recht guter Germane sein sollen. — Alldeutschland über Alles! — es wird Ihnen recht wol dabei gehen, man wird fett davon, ich versichere Sie — aber Philosophie, wahre Philosophie trägt Niemandem in der Welt was ein.

Sagen Sie mir einmal, was hat Ihnen der arme Schopenhauer verbrochen, dass Sie ihn in eine Linie stellen mit dem Herrn Hofrath Hegel, Fichte, Hartmann e tutti quanti? Warum gefährden Sie das Lesen Ihres Blattes mit solchen schlechten Spässen?

Wo Sie sich für Deutschthum enthusiaspiren versteh' ich Sie recht wohl. Stomachus locutus est und wir ermessen die Tragweite aber die Philosophie — die bringt ja Ihnen nichts ein — also wozu? Lassen Sie ihn aus dem Spiel, diesen armen Schopenhauer, der doch kein Deutscher ist. Der Mann war so was, das Sie sich eigentlich gar nicht vorstellen können, er war nur Mensch.

Er meinte nämlich, es hänge gar nicht von ihm ab als Deutscher oder als was anderes geboren zu werden; im Gegentheile man ist so sehr gezwungen gerade dort herauszukriechen, woher man eben herauskriechen muss, dass dieses muss oft ein recht schweres Unglück bedeuten kann. Für ihn war es sicherlich kein Glück eine Deutsche zur Mutter gehabt zu haben. Ebenso wenig können Sie darauf stolz sein, dass Sie als Deutscher geboren wurden — daran sind Sie wahrhaftig gar nicht schuld, mein Bester, auch daran nicht, dass Sie eine fertige Masse Menschen vorfinden, die Sie zu den exclusiv Ihrigen zu zählen sich eine Ehre machen — die deutsche Nation nämlich.

Also politisieren Sie, germanisieren Sie, thun Sie's wie's Ihnen Ihr Magen u[nd] seine zufälligen Depen[den]zien für am rathsamsten finden werden, nur Philosophie u[nd] philosophische Parallelen, bei Seite.

Ein Mensch, der das Malheur gehabt hat, Ihr Blatt zu Gesicht zu bekommen.

Das ist gar nicht der Rede werth, seinen Stolz darin zu setzen, dass man das ist, was man ist. Ein Unglück, kann es schon sein — u[nd] für Schopenhauer war es gewiss eines (sau: es genügt eines).

Die grosse deutsche Nation hat [eben] so wenig daran ein Verschulden oder ein Verdienst, dass sie so ungemein gross ist. Es ist eine natürliche Tatsache, über die kein vernünftiger Mensch stolz sein könnte. Es ist ein Unglück, denn die quantitative Entwicklung geht zum Nachtheile der Qualität vor. Sie werden keinen unterkriegen, das versichere ich Sie und keinen Goethe mehr fertig bekommen; aber dafür desto mehr Redwitze und Geibels und eine beliebige Masse Schellings, Hegels, Fichtes und wie sie alle heissen mögen, die Herren Hofräthe. Dass sie zu ihren Urahnen gerade ihre Urahnen hat, dass sie gerade die Stelle im Raum einnimmt, die sie eben einnimmt, u[nd] dass sie dazu geworden, was sie eben ist. Zwei Motoren bewegen die hegliche schlecht geschriebene Weltgeschichte: der Magen u[nd] noch etwas, leicht zu errathen, obwohl der Name nicht salonfähig. Ein Resultat dieser Motoren ist ohne es zu wollen auch die grosse teutsche Nation — das hat sie mit jeder gemein. Dass man diese zwei Organe verschämt mit Phrasen zudeckt, wozu die alte Philosophie u[nd] Kunst erhalten muss, das ist leicht. Man kann ja doch nicht sagen: Bauer, ich will dass du willst — der Bauer würde antworten: Ja, dazu bin ich auch gut genug. Also man muss lügen, dass man etwas Höheres, Edleres u[nd] s[o] w[eiter] erstrebt, während man im Grunde genommen derselbe ist u[nd] dasselbe will, wie jeder andere Flachkopf.

(Traducere)

Berlin 1874⁵²
 Charlottenburg,

DOMNUL MEU,

În revista d-voastre se publică un articol asupra d-rului Johann Jakoby⁵³; ce-i drept, n'aş avea nimic de obiectat împotriva celor scrise, nu fiind că n'ar fi nimic de obiectat, ci pur şi simplu din motivul că eu cunosc oamenii, cel puţin atât încât să ştiu că orice principiu care stă în contradicţie cu stomacul sau egoismul lor, trebuie să pară fals pentru acea emanaţie a stomacului, pe care se străduiesc s'o creadă drept raţiune a lor.

Că Germania n'a meritat niciodată să numere printre fiii ei un suflet atât de nobil ca al lui Jakoby, de asta nu se îndoieşte nimeni.

Vre-un călugăraş hârsit şi îngâmfat, care simte plăcere să arză pe rug vrăjitoare şi să scrie pastorale cătră nobilimea germană, în sfârşit slugă prea plecată a principiilor şi dispreţuitor al ţăranului oropsit, un Luther, un Bismarck care izbuteste să deslănţue împotriva Germanilor ura întregii lumi, de așa fel de oameni au nevoie Germanii. De alții, hotărît nu. Căci Germanul este din fire un venerator al hârniceiei, și al mediocrității destul de prostuțe, asupra lui în schimb a tot ce e într'adevăr excelent și mare. În politică saltimbanci democratici, precupeți liberali, închinători ai așa numitei puteri a faptelor, în artă și literatură tâmpii și pedanți.

Ceea ce, aşadar, m'a nevoit să vă scriu această scrisoare grosolană, este faptul că vreau să vă sfătuesc să nu vă mai prostituați cu aforisme filosofice. Lăsați-vă cel puțin de acestea. Nimănui din lume nu-i trece prin cap să vă oprească de a fi un german cât se poate de brav. Germania înainte de toate! — și dacă veți proceda astfel, vă va merge foarte bine, vă veți îngărăşa, vă asigur, dar filosofia, adevărata filosofie nu aduce doar nimănui din lume nici un venit material.

Spuneți-mi, vă rog, cu ce v'a păcătuît nenorocitul cel de Schopenhauer de-l puneți în acelaş rând cu domnul consilier aulic He-

gel⁵⁴, Fichte⁵⁵, Hartmann⁵⁶ e tutti quanti? Pentru ce vă primejduiți cetirea revistei făcând glume atât de proaste?

Vă înțeleg perfect de bine atunci când vă înflăcărați pentru germanism. *Stomachus locutus est* și noi găsim rezonabilă semnificația, dar cu filosofia nu câștigați nimic — și atunci de ce vă mai ocupați cu ea? Ștergeți dintre preocupările d-unei-voastre pe bietul Schopenhauer, care doar nu-i german. El a fost cam așa ceva de d-voastră nici nu sunteți în stare să vă închipuiți, el a fost numai om. El adecă credea că nu depinde de loc de dânsul să fie născut ca german sau ca alt ceva; dimpotrivă, ești silit să ieși de unde trebuie să ieși; dar că acest *trebuie* adesea poate să însemne o mare nenorocire. Pentru dânsul desigur n'a fost o fericire că a avut drept mamă o germană. Tot atât de puțin vă puteți fâlbî și d-voastră că v'ați născut german — nu sunteți cu nimic vinovat de asta, domnul meu, și iamași nu puteți fi făcut răspunzător nici de faptul că aflați de-a gata o masă de oameni care își face o mândrie din a se număra exclusiv la ai d-voastre — națiunea germană adecă.

Așadar faceți politică, agitați-vă pentru germanism, faceți tot ce vă impun stomacul și întâmplătoarele sale dependențe, numai filosofia și paralelele filosofice lăsați-le în seama altora.

Un om, care a avut nefericirea, să-i cază în mâni revista d-voastre.

P. S.

A te mândri că ești ceea ce ești, despre asta nu face nici măcar să stăm de vorbă. O nenorocire, da, asta poate să fie, și pentru Schopenhauer desigur a fost o nenorocire.

Dar marea națiune germană pe cât de puțină vină, pe atât de puțin merit are că este colosal de mare. E un lucru firesc, de care nu se poate mândri nici un om cuminte. E însă o nenorocire că evoluția cantitativă primează pe cea calitativă. Da aci înainte vă asigur nu mai puneți mâna pe alții... și nici pe-un alt Goethe nu-l veți mai avea; în schimb destui Redwitz-i⁵⁷, Geibel-i⁵⁸ și un cârd de Schelling-i⁵⁹, Hegel-i, Fichte, și cum s'or mai numi, domnii consilieri aulici. [Și desigur n'are nici un merit și nici o vină] că masa aceea de oameni, are aceiași strămoși care-i are, că ocupă în lume spațiul care-l ocupă și că a devenit ce-a devenit. Două mo-

toare pun în circulație istoria universală scrisă după calapodul prost al lui Hegel: stomacul și încă ceva ce se poate ușor ghici, deși expresia nu-i deloc delicată. Drept rezultat al acestor motoare este, fără să vrea, și mare națiune germană — atât are ea comun cu toți ceilalți. Desigur că e ușor ca din spirit de pudicitate să acoperi aceste două organe cu frase, și în acelaș sens trebuie să se orienteze și vechea filosofie și artă. Că doar nu poți spune: Omule, îți poruncesc să voești, căci țăranul ar răspunde: știu, pentru așa ceva sunt doar bun.

Așadar, trebuie să minți, că tînzi spre ceva mai înalt, mai nobil și așa mai departe, pe când în realitate, nu ești și nu vrei altceva decât oricare alt tâmpit.

XX

Mihaiu Eminescu către tatăl său

[Berlin, Primăvara 1874?]

IUBITE TATĂ,

Dacă nu ți-am scris până acuma — cauza a fost neîncrederea cu care întâmpini orișice voință proprie a oricărui din fiii Dumitale, neîncredere augmentată de privirea formalistă ce o ai despre lume, după care orice om care nu caută de cât a se chivernisi după cum o numești D-ta, trebuie să fie un om de nimic. Ești un părinte nenorocit — adevărat. Dar ești nenorocit mai mult pentrucă vrei ca fiecare să trăiască și să-și măsoare pașii după cum dorești D-ta. Când vorbești de frații mei, se poate că ei ți-or fi greșit — căci ei poate te-au înșelat, poate ți-au spus lucruri ce nu erau — eu nu-mi aduc aminte să fi păcătuit decât prin o extremă iubire de adevăr, și de aceea 'l spun și acuma.

N'am putut pleca la moment din Berlin pentrucă Rosetti⁵⁸ a făcut cu putința ca să rămân. El mi-a ridicat leafa de Agenție la 16 napoleoni pe lună și fiindcă era singur aici neavând pe nimeni în Cancelarie am crezut de datoriu mea să rămân c'un om la a că-

rui opinie bună am ținut și țin. — El în urmă a fost numit membru la Curtea de Casație și la urmașul lui fostul Ministru Crețulescu⁶⁰ am intrat în aceleași condiții într'o vreme în care eram de neapărată trebuință aici. Dacă ți-ași fi scris asta D-tale, ai fi zis după cum obicinuești, că umblu cu minciuni, că umblu să te'nșel ș. a. N'am voit să mă expun la asemenea laude și de aceea am tăcut. In seara chiar în care am primit bani din Lipsca prin casa Wertheimer⁶¹ m'am dus la Agenție și am anunțat lui Rosetti plecarea mea, și dacă n'am plecat, D-ta vei crede că nu's așa de nebun să fi stat numai de flori de cuc aici.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2258, f. 169.

XXI

Mihaiu Eminescu către Ioan Al. Samurcaș

Iași în 19 Septembrie 1874

STIMATE DOMNULE SAMURCAȘ⁶²,

Neștiind încă dacă Domnul Ministru⁶³ se află sau nu în Berlin, adresez Domniei tale cântul întâiu al Odysseei mele, care reprezintă călătoria mea archeologică și istorică mai fără de rezultat.

În Koenigsberg⁶⁴ n'am stat de cât 5 zile, unde locuind la unul din colegii mei de la Universitate, fiu de comerciant, și însoțit de el în cercetările mele, am putut vorbi cu directorul Arhivei despre existența documentelor regatului Poloniei și a țărilor învecinate, am cules notițe asupra aceloră, cari sunt publicate deja în Corpora documentorum⁶⁵, dară o cercetare cu ochi proprii a documentelor originale nu este permisă de cât după o învoire înscrisă a guvernului central. O asemenea învoire aș fi trebuit s'o solicit sau prin Agenția noastră sau prin mijlocirea Ministeriului nostru de Externe, o cale nu numai lungă, dar care-mi inspiră și multă

neîncredere în puterile mele proprii. E altceva a face cercetări pentru sine însuși, cari, greșite chiar fiind, nu au nici un caracter oficial, și altceva când ca reprezentant (cel puțin à peu près) al unui guvern, cercetezi cu toată responsabilitatea morală documente vechi — de-a căror autenticitate și analiză arhaică atârnă tranșarea unei cestiuni de politică militantă poate. În sfârșit pentru a încerca deschiderea ușilor arhivei pe calea mare a relațiilor internaționale îmi lipsește încrederea în mine, nefiind specialist în descifrarea documentelor și având în această privință mai multă rutină și bun simț, de cât înțelegerea tuturor greutăților și criteriilor, de cari chiar scriitorii însemnați sunt învinși. Iată dar preocupățiunile resgândite în două zile de-a rândul, cari m'au decis de-a nu încerca — cel puțin nu acum și nu cu mijloacele mele actuale — cercetări asupra documentelor, cari poate se mai află încă nepublicate în arhivul din Königsberg.

Stabilindu-mi acest regulativ în privința materiei, mai rămânneau alternativele atingătoare numai de persoana mea și de întrebuițarea ferierilor⁶⁶. Sau eram să mă'ntorc la Berlin, sau să rămân acolo sau să plec pentru câteva săptămâni în țară. Din multe considerațiuni m'am decis pentru cea din urmă. — În trecerea mea prin Cracovia am aflat, că documentele arhivului de acolo au început a se publica și că au apărut pân'acum al 3-lea volum, editat de însuși Directorul arhivului. În Lemberg aş fi vrut să scot fotografia bisericii Movileștilor⁶⁷ și a portretelor dinăuntrul ei (familia lui Ieremia Movilă și portretul unui Armaș din țara-românească, care cu vremea a fost ajuns mare-cancelar al Poloniei)⁶⁸, dar lipsa de mijloace m'a oprit de a angaja un fotograf pentru asemenea lucrare.

Biserica în chestiune se numește până azi «biserica românească», «woloska cerkiva» de și e în mâna rușilor uniți.

După rosirea mea în țară, D-nul Ministru al Instrucțiunii publice⁶⁹, cu care după cum știți stau de mai multă vreme în corespondență, mi-a conferit postul de bibliotecar al bibliotecii centrale din Iași, singurul care nu e în stare de-a-mi întrerupe întru nimic

nici preparațiile mele pentru doctorat, nici ocupațiunea mea, care în totdeauna va rămânea științifică și literară. Dar ca la toate, începutul ș'aici e greu și numai luarea în seamă și numărarea a 15000 opuri (peste 30.000 volume) e un lucru, de nu greu, totuși răpitor de vreme; ceea ce e și cauza, că până acum nu V'am scris încă în detaliu, iar a Vă comunica numai în câteva șiruri câte am trecut, nu stă în putința inteligenței mele cam minuțioase și analitice.

Pe la mijlocul lui Noemvrie mă întorc în Germania pentru examene ⁷⁰ — se înțelege că coelesta deorum gratia favente ⁷¹, nefiind cas împiedecător. Călătoria mea va avea de scop înainte de toate depunerea doctoratului. Până atunci mă voi pune însă în corespondență cu D-nul Hăjdău, pentru a afla de la el numele dicționarelor auxiliare (a limbei latine corupte ⁷² din acel timp și a prescurtărilor uzitate pe atunci) și toate preservativele critice, pe cari cineva trebuie să le aplice la documente, pentru a afla dacă sunt autentice sau apocrife; căci în critica documentelor nu e permis a visa. Înainte de plecarea mea și înarmat cu toate mijloacele necesare pentru o asemenea activitate, Vă voi anunța pentru ca să binevoiți a mijloci eliberarea actului susmenționat cu permisiunea de a vizita arhivele secrete ale Statului prusian.

Sosind Domnul Ministru la Berlin ⁷³ sau sosit fiind, veți fi atât de bun de-a-i exprima în numele meu mulțămirea adâncă pentru extrema bunăvoință, cu care am fost ajutat în studiile mele în momente foarte grele din cariera mea academică ⁷⁴ și încredințați totodată, că orișicând din sfera mea voi putea să-mi pun serviciile mele la dispoziția Excelenței Sale, mă voi simți fericit de-a o face. Aduceți totodată asigurările mele de adâncă stimă Doamnei Kretzulescu.

Recomandându-mă aducerei a minte a D-voastre și a Domnișoara Maria ⁷⁵, vă salut și rămân

al D-voastre

M. EMINESCU

Adresa: M. Eminescu, Director al Bibliotecii centrale — Iași.

XXII

Iași, în 4/16 Noembrie — [1]874

STIMATUL MEU DOMN,

După primirea întâiei Dv. depeșe, am voit să plec acasă, însă fiind atunci membru al unei Comisiuni examinatoare, care nu putea duce nici o hotărîre decât numai în compect fiind, o împrejurare, ce exclude posibilitatea unui concediu, am trebuit să rămân aici, până ce concursurile supuse judecării noastre s'au sfârșit. Depeșasem acasă, dar nu primisem nici un răspuns; ceea ce mărea încă neliniștea mea. În fin obținând un concediu de 5 zile, am plecat, spre a găsi casa în desordinea cea mai mare. E drept că ajuns la Botoșani V'am depeșat la Berlin (unde nu mai erați, după cum am putut vedea în urmă) — că în cel mai scurt timp posibil Vă voi trimite de cât voi putea dispune.

Însă mergând la țară, nu l'am găsit pe tată meu a casă. El plecase la Praga ⁷⁶, unde două surori ale mele venind din Teplitz, se'mbolnăviseră de typhus, așa încât nici a scrie nu putuse în curs de 5 săptămâni de zile, așa că tata le crezuse rătăcite cine știe unde prin lume. În vremea cât fuseseră la băi, cheltuiseră mai mult de trei mii fiorini, care sumă reprezintă venitul total al bătrânului meu pe doi ani. El însuși era pe drum, deci nu știam nici unde să-i adresez o depeșă. Întors în Iași, n'am mai auzit de-atunci nimic de a casă, de și am scris de mai multe ori. Revenind aci, am găsit depeșile ce mi le-ați fost trimis din cale și în urmă am primit și epistola, în care-mi descrieți pe larg starea fratelui meu ^{76 b}.

La moment nu puteam scrie nici acasă, căci epistola ar fi găsit-o pe mama singură și i-ar fi cauzat o supărare cumplită, fără ca cu toate acestea să poată ajuta ceva. Deci am scris abia, când puteam presupune că tată-meu a revenit. N'am știut ce să Vă răspund și nu știu nici astăzi. De și de atunci am văzut pe d. Ministru de Culte și mi-a pomenit de incidentul din Berlin, totuși pare a nu fi având nici o sumă disponibilă pentru a veni în ajutor.

Afară de aceasta e și drept că statul nu poate fi privit de o instituție de binefacere privată, și numai din punctul de vedere cumcă parte mare din capitalurile de cari dispune au o origine menită la asemenea întrebuițare, ar putea să justifice o cerere în acest sens. Eu însumi am un salariu de 53 taleri (200 l. n.) și altfel nici o avere, pe baza căreia aș putea face un împrumut. Știți, ce va să zică a trăi într'un oraș românesc cu o sumă ca aceasta, unde nu exist nici un mijloc social pentru comfortul angajatului mic. Aicia trebuie să fii sau în rândul proletariatului orașănesc, sau în rând cu oameni, cari au și avere privată. În vremea din urmă am mai căpătat și o aprindere la închietura piciorului, care se vindecă foarte încet și e foarte dureroasă. Astfel mă mișc abia și totuși trebuie să-mi caut de serviciu și să dau lecții în Institutul academic, în care înlocuesc pe Xenopol⁷⁷ în cursul de logică.

Nici manual tipărit nu există, așa încât chinuit de neliniște sufletească și durere fizică, trebuie să și lucrez la o scriere, care cere toată liniștea și o concentrare a cugetărei, de care mai nu sunt capabil în împrejurările de față.

Vă rog mulțumiți din partea mea Domnului Ministru pentru bunăvoința nemărginită, ce a arătat-o și cu această ocazie. Mă tem că nu voi fi nici odată în stare să-i pot fi atât de recunoscător pe cât mă simt îndatorat la aceasta.

Chiar acuma voi scrie și a casă și sper că, de unde este, de unde nu-i, vor trebui să se realizeze mijloacele pentru întreținerea nefericitului meu frate⁷⁸. Indată ce voi avea răspuns și bani --- căci Vă asigur că nu voința, ci puțința lipsește ---, Vă voi trimite cât voi putea. Doamnei Lange îi scriu asemenea să îngăduie.

Vă doresc tot binele cu puțință și rugându-vă să spuneți salutările mele surorii D-voastră⁷⁹.

rămân al D-voastră devotat

M. EMINESCU

XXIII

Mihaiu Eminescu către tatăl său*Iași în 4/16 Noembrie 1874*

IUBITE TATĂ,

Șerban după cum prevăzusem e alienat și totodată în stadiu foarte greu a boalei de plămâni. Încă înainte de-a intra în spital, îmi scrie D. Secretar al Agenției ⁸⁰, se observă semnele de alienațiune a minții, care însă crescând din ce în ce au ajuns la un grad foarte mare. Intreținerea sa în spital costă opt napoleoni pe lună, sumă, de care eu nu dispun. D-nul Krețulescu ⁸¹ se'nțelege că nu poate lua asuprași o asemenea sarcină, de și păn-acu a avut toate îngrijirile putincioase pentru dânsul. Vă rog a-mi răspunde grabnic, ce puteți face și dacă-i puteți trimite cel puțin pe două luni deocamdată. Să-mi spuneți și cum stau toate acasă și să tăinuți mamei cuprinsul scrisorii mele. Ministrul Cultelor a fost în Iași ⁸². El știa deja despre Șerban, dar neavând nici o sumă disponibilă din buget, nu poate veni în ajutorul său.

Sărutându-vă mânilor rămân al D-voastră supus fiu

MIHAIU

XXIV

[Iași, 4/16 — 26 Noembrie 1874?] ⁸³

IUBITE TATĂ,

Telegrama din Berlin din partea Secretariatului Agenției ⁸⁴ sună astfel: «Spitalul anunță, că Șerban a murit ieri. Luăm dispozițiuni de înmormântare pentru miercuri. Telegrafiați nemijlocit intențiunile D-voastre». — Se poate că Secretarul credea, că D-ta vei lua dispoziții deosebite în această privință.

În altă scrisoare despre care v'am dat samă, el cerea ca să se plătească din parte-ne suma datorită spitalului de alienați, în care fusese condus nefericitul Șerban, și care se urcă la 40 taleri pe lună (160 franci) și alte datorii mici. Maiorescu⁸⁵ promisese ca începând de la 1 Ianuarie anul viitor, să-i facă un mic ajutor lui Șerban de 60 franci pe lună. Acest ajutor se'nțelege că acum e de prisos. Pentru anul acesta suma prevăzută în buget pentru asemenea scopuri fiind mântuită n'a putut să-l ajute la moment.

Întrebarea principală este, dacă puteți să faceți și această cheltuială, cea din urmă după cum vedeți, pentru un fiu nefericit, care desigur au greșit mai mult printr'o înăscută slăbiciune de caracter, căruia natura nu-i dăduse nici o energie și nici o putere. Șerban a fost un om slab, iar nu om rău — asta a fost părerea mea despre el întotdeauna și desigur că a fost mai nenorocit de cum merită să fie. El n'a avut pentru nimenea ură în lume, n'a avut nici o patimă urâtă, și dac-a greșit, nu din răutate ci dintr'o nemărginită slăbiciune a greșit. El era un copil bătrân și astfel ar fi trebuit tratat. Acuma — se'nțelege că e prea târziu pentru ori și ce.

Mi-ar părea bine, dacă ați răspunde cât de curând pentruca să știu cum să scriu secretarului agenției. Krețulescu⁸⁶ este, după cum v'am spus, un om care trece cu economia peste marginile convenite, și ar avea mare neplăcere de-a se vedea supus la plata unor bani, la cari nu-i îndatorat. El face bucurios toate mijlocirile convenite, dar însuși dă mai greu bani — și drept vorbind nici nu este dator s'o facă și ar fi necuviincios de-a pretinde un asemenea lucru de la el.

Aceasta e tot ce aveam a vă spune, pentruca să știți, ce să faceți.

Sărut mâinile mamei și cred că veți tăinui încă această știre. Eu n'am spus-o nimănui, căci ușor ar veni și în Botoșani. Nu știe de cât Chernbach, care acum e aici la telegraf.

Al D-Voastră supus fiu

MIHAIU

XXV

Mihaiu Eminescu către Veronica Micle*1874, Noembrie 8 [Iași]*

STIMATĂ DOAMNĂ,

Aseară v'am zărit într'o lojă, pe care o ocupați la reprezentarea de binefacere dată în folosul săracilor, în sala societății dramatice.

Atunci, mi-am amintit de invitația primită, de a veni într'o Joi la serata Dv. literară.

Nu merit laudele aduse pentru poezia *Epigonii*⁸⁸. E o concepție pe care o făurisem încă la Viena, într'un elan de patriotism.

Trecutul m'a fascinat întotdeauna. Cronicile și cântecele populare formează, în clipa de față, un material din care culeg fondul inspirațiunilor.

Cred că voi putea ceta în salonul Dv. o poezie, având un subiect cules din acest material.

Primiți respectul meu

EMINESCU

XXVI

Mihaiu Eminescu către tatăl său*Iassi în 26 Noemv. 1874*

IUBITE TATĂ,

Din scrisoarea alăturată⁸⁸ vei vedea, cum că Șerban a făcut niște datorii, cari sunt mai mari de cum aș fi crezut, și cari [pentru] pomenirea lui și onoarea famili[e]i ar cere, ca să fie acoperite.

Se poate că ți-a venit scrisoarea oficială a agenției, prin care vă anunță moartea lui. Vă rog răspundeți, ce hotărîre luați în privința întrebărilor puse de către secretariul agenției ? ⁸⁹.

Al D-Voastră supus fiu

MIHAIU

Izvoare: Dr. Valeriu Braniște.

XXVII

Mihaiu Eminescu: Revizor școlar

1875 Noembrie în 12 zile [Iași]

Inspectând astăzi școala din cotuna Gropnița, comuna Mi-rești, am aflat 12 elevi prezenți. Răspunsurile copiilor au fost satisfăcătoare. Citirea e curgătoare și logică, adică se cunoaște că copiii pricep ceea ce citesc. Problemele aritmetice au fost rezolvite cu multă claritate. Cunoștințele istorice ale copiilor sunt exacte și pe deplin pricepute de către dânsii. Numărul elevilor însă e prea mic. De dorit este ca cu începerea semestrului al doilea să se introducă cărți de lectură în toată regula și anume:

In clasa I-a rămâne ca până acum Metoda nouă de Creangă ⁹⁰.

In clasă II-a Cartea de cetire editată de Socec, vol. I

In clasa III-a Cartea de cetire editată de Socec, vol. II

In clasa IV-a Cartea de cetire editată de Socec, vol. III.

Revizor școlar, M. EMINESCU

[Stampila]:

Inspectoratul școlar de

Instrucțiune

Iași — România

Izvoare: Academia Română ⁹¹

XXVIII

Iași în 23 Ianuarie 1876.

DOMNULE INVĂȚĂTOR,

Prin Înaltul Decret Domnesc 2037 din 30 Dechemvrie anul expirat, Măria Sa Domnitorul au aprobat introducerea în mod obligator a următoarelor cărți didactice în școalele primare:

1. Metoada nouă de citire de Creangă ș. a. pentru clasa întâia
2. Cartea de citire de o asociație de învățători, vol. I p. cl. II
3. Idem vol. II p. cl. III
4. Idem vol. III p. cl. IV

5. Gramatica română, partea etimologică și sintactică de Manliu ⁹² (În locul cărții citate sub 1 se poate admite însă și abecedarul de Dr. B. Constantinescu ; în locul celor de sub 2, 3, și 4 Cartea de citire de Creangă ș. a.) ⁹³.

Vă comunic această dispozițiune cu invitare de a îngriji neîntârziat de introducerea acestor cărți în școala, ce o dirigeți.

Depozitul oficial pentru județul Iași e la librăria Dimitrie Daniel, pentru județul Vasluiu la D. Gh. Hrisoscoleu, director [al] școlii primare de băeți din Vasluiu. Cărțile se vând cu prețurile însemnate pe învelitoarea lor.

Revizor școlar

M. EMINESCU

XXIX

1876 April 27

Inspectând astăzi școala din Com. Laza, am aflat prezenți 15 elevi din 41 înscriși.

Citirea și scrierea merge bine. Frecvența se esplică prin

începerea muncilor agricole, la cari și copiii sunt luați. Localul și instrucția fac o impresie destul de mulțămitoare.

Revizor școlar

M. EMINESCU

Izvoare: Muzeul Etnografic al Școlii Normale de Invățători
„Ștefan cel Mare” din Vaslui ⁹⁴.

XXX

Mihaiu Eminescu protestează în contra unui aviz al consiliului permanent

Iași, în 4 Mai [1]876

DOMNULE MINISTRU,

Am fost cu drept cuvânt surprins de ordinul D-voastre No. 3483, prin care sânt invitat de-a arăta, de ce în intervalul de la 15—31 Martie a. c., n'am inspectat nici una din școlile rurale ale județului Iași și ce m'a împiedicat de a-mi îndeplini *această datorie?* ⁹⁵. Mai întâi am căutat a justifica acest ordin prin vr-o greșală de adresă a organelor de control din acel onorat Ministeriu, căci nu știu din care articol al legii instrucțiunii s'ar putea deduce regula că revizorul, care împreunează toate activitățile unei cancelarii într'o singură persoană, fiind curier, copist, registrator, administrator, esaminator etc., trebuie să fie cu toate aceste și vecinic în călătorie, încât la fiecare 15 zile să facă și revizie, și aceste în marginile a cei 212½ l. n. pentru fiecare județ. Dacă există un asemenea revizor în țară, vă rog a mă informa unde-i acel prețios individ, ca să apelez la vasta sa experiență și să aflu, în care mod — mai mult sau mai puțin apostolic — își îndeplinește susmenționata datorie. Eu din contră, știu că norma de pân'acum este ca revizorul să inspecteze de două ori pe an fie-care școală. Considerând acuma numărul de 152 școli publice și private din circumscripția subsemnatului, împrăștiate pe o suprafață de mai multe sute de kilometri pătrați (1.143.570 p.), considerând minunatele căi de

comunicație dintre comună și comună, că amândouă județele ⁸⁶ nu sânt șese, ci pline de dealuri și păduri, că pentru inspectarea lor sânt abia șese luni lucrătoare, dacă subtragem sărbătorile și vacanțele de peste an, considerând în urmă că într'o zi nu se poate inspecta conștințios decât două școale, de vreme ce ziua școlară are numai 5 ore (ba Joia numai 3) veți vedea, Domnule Ministru, că în sarcina subsemnatului este a inspecta de două ori 152 școli în timpul de 180 de zile, iar pentru lucrarea administrativă și de cancelarie i-ar rămâne în acest timp 28 de zile. Și care este lucrul său administrativ? 500—600 de hârtii intrate, care trebuiesc rezolvite, apoi o mulțime de plângeri verbale, toate aceste îngreuiate încă prin lipsa de autoritate față cu primăriile și subprefecturile și prefecturile.

Fiind-că legile timpului și a[le] spațiului sând apriorice și nu sufăr nici o discuțiune, de-aceea vă veți convinge că îndatorirea de a inspecta școalele din 15 în 15 zile este o imposibilitate, asupra căreia n'a insistat nici chiar Ministrul, care-a emis ordinul respectiv. Căci această dispoziție, cuprinsă în circulara ministerială No. 8,114 din 26 August 1872 n'au avut alt efect, Domnule Ministru, de cât ca Prefectura de Iași să raporteze cu regularitatea unui ceasornic tot la 15 zile, dacă revizorul a făcut inspecții. Aceste raporturi sânt prețioase, întru cât se poate constata că revizorul nu spune neadevărul față cu superiorii săi, nici odată însă nu știu ca aceste raporturi să se fi tâlcuit drept o îndatorire a revizorului de a fi vecinic pe drumuri. De aceea îmi parte foarte rău, că sânt silit a respinge ca nefondat avizul onor. Consiliu permanent, că nu mi-aș împlini datoria. Din contră cred că din August și până astăzi puțini vor fi revizorii cari să fi inspectat atâtea școli ca respectuos subsemnatul. Rog să iertați, dacă tonul acestui raport este aspru, dar circulara No. 8114 au mai avut odată reflectare analogă cu aceasta din partea predecesorului meu A. Naum ⁸⁷ prin raportul său nr. 253 din 12/24 Sept. 1872.

M. EMINESCU

XXXI

**Mihaiu Eminescu către Președintele Curții de
Conturi***[Vara anului 1876?]*

DOMNULE PREZIDENT,

Următor hotărârii No. 328 luată de Inalta Curte de Compturi, prin care subsemnatul, fost director al bibliotecii centrale din Iași, e îndatorit a depune la grefa acelei Curți inventarul de cărțile și mobilierul bibliotecii pentru vremea cât a funcționat el, are onoare a vă alătura pe lângă aceasta

Sub A) Inventarul sumariu, precum a fost trimis onor. Ministeriu cu adresa bibliotecii No. 17 din 22 Martie [1]875, cuprinzând 1) cifra efectivului în cărți ale aceluși institut, 2) specificarea mobilierului rău, astfel cum au fost acestea la sfârșitul anului 1874. (Acest sumariu a fost trimis Ministerului, pentru a fi comunicat Curții de Compturi, ceea-ce se vede că nu s'a întâmplat).

Suma B) Suma în plus a cărților și obiectelor, intrate și trecute în inventariu până la 1 Iulie 1875, când subsemnatul a încetat de a fi bibliotecar (făcut după procesul verbal de predare încheiat între mine și succesorul meu D. Dim. Petrino, la 2 Iulie 875) ^{es}.

Sub C) Socoteala asupra 585 l. n. primiți dela ministeriu în mandatul No. 8656 (din. a. 1874), indicându-se pretutindenea raportul către ministeriu, cu care subsemnatul a trimis quitanțele legalizate a primitoilor banilor în cestiune.

Sub D) Socoteala pentru suma de 100 l. n. cheltuelile curente ale bibliotecii pe a. 1874 (privind în comun atât pe predecesorul meu D. Bodnărescu ^{es}, cât și pe mine).

Sub E) Socoteala pentru suma de 50 l. n., cheltuelile curente ale bibliotecii pe semestrul I-ii al anului 1875.

Aceasta este tot ce am de spus asupra gestiunii mele dintre 1 Sept. 1874, când am fost numit până la 1 Iulie 1875, când am încetat a fi bibliotecar.

Toate actele citate în anexele au număr, sunt trecute în registre și le-am extras din dosarele bibliotecii, încât adevărul lor se poate controla orișicând din partea Înaltei Curți.

Primiți Vă rog, etc...

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255; f. 306.

XXXII

Demisia lui M. Eminescu dela „Curierul de Iași“

[Iași, toamna 1877]

DOMNULE REDACTOR,

Fiindcă câteva știri din ziarul Dv. «Steaua României»¹⁰⁰ au format obiectul unui conflict între mine, redactorul «Curierului de Iași» și un d. Mircea, avocat aici în Iași și director al Tipografiei Naționale, și fiindcă în urma acelui conflict m'am retras de la redacția părții neoficiale, voiesc a nu lăsa pe nimeni în întuneric nici asupra conflictului, nici asupra împrejurării, c'am încetat a redige mai departe zisa foaie.

În ziarul D-voastră apăruse mai multe atacuri asupra d-lui primar Pastia. Tipografia Națională având o mulțime de legături cu primăria, acest domn Mircea a crezut să mă poată obliga ca în partea neoficială să apăr eu pe d. primar în contra atacurilor aduse de foaia Dv. Eu am trebuit să declin cu desăvârșire această insinuațiune, aproape blesantă, de vreme ce nici cunosc pe d. Pastia, nici mă cunoaște, și sunt de prea puțină vreme în țară și d-sa de prea puțină vreme primar, pentru ca eu să pot emite despre d-sa o opinie, fie bună, fie rea, dar a cărei răspundere s'o iau asupra-mi și despre care să fiu pe deplin convins. Misiunea mea după contractul verbal ce l-am avut cu asociații, e să relatez fapte, nu să apăr sau să atac persoane, căci pe terenul afacerilor publice, persoana a fost și este lucru secundar. Dacă în notițe literare am

citat numele, simpla cauză e oă pe acest teren termenul hotărîtor e talentul individual, pe cînd nu se cere nici un talent individual pentru a repara o uliță sau a drege fânare.

D. Mircea a recurs atunci la o insinuațiune și mai meschină pentru d-sa, și mai desonorătoare pentru mine. D-sa să scrie laude primarului și să treacă în public ca fiind scrise de mine. Aceasta îmi convenea și mai puțin, de vreme ce n'aș [fi] voit cu nici un preț ca stilul unui om, care nu știe a scrie, să treacă drept stil al meu și idee a mea. Și fiindcă n'am obiceiul să fac o taină de opinie bună — rea ce o am de fiecare, i-am spus, că refuz să fiu amestecat cu *ori și cine* în aceeași troacă. Acest *ori și cine* e pentru mine acest domn, precum și oricare l-aș considera drept o nulitate. E drept ca să-mi port greșelele mele, cari din mila Domnului vor fi destule, iar nu și acelea a [le] oricărui avocat de mîna a treia, sau a [le] oricărui Bulgar, ce de ieri alaltăieri ține pana 'n mînă pentru a înoda două vorbe românești.

Să se știe deci că *eu* nu mai sînt redactorul ziarului «Curierul de Iași» și că neroziile viitoare căte or apărea în acel ziar privesc pe secundogeniturile greco-bulgărești din țară dela moi, iar cele din trecut pe mine.

Primiți, Domnule Redactor, mulțămirea mea pentru bună-voința de a fi trecut aceste șiruri în coloamele ziarului Dv.

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255; ff. 259—261.

XXXIII

Mihaiu Eminescu către Iacob C. Negruzzi (?) ¹⁰¹

[București Ian. sau Febr. 1878] ¹⁰²

IUBITE PRIETENE,

Spun drept, că n'aveam de gând a mai tipări versuri. Această cură radicală de lirism o datoream Junimii din Iași, căci de sigur că pentru convulsiuni lirice răsul e mijlocul cel mai bun și

— cel mai rău. Atârnă adică totdeauna de valoarea ce este 'n ele și de valoarea ce le-o dă autorul. Acest din urmă punct e mai cu samă important, nu pentru deșertăciunea personală (departe de mine aceasta) dar pentru convingerea, că lucrezi sau nu în zădar. Eu sunt scriitor de ocazie și dacă am crezut de cuviință a statornici pe hârtie puținele momente ale unei vieți destul de deșerte și de ne[î]nsemnate, e un semn că le-am crezut vrednice de aceasta. Dacă forma pe care ele a'mbrăcat-o e vrednică de răs, vei concede că nu aceasta a fost intenția mea și c'atunci e mult mai bine ca să nu se publice niciodată. In orice caz eu n'am vrut să le dau o formă ridiculă și dacă sunt greșeli, eu din parte-mi am cântărit orice cuvânt.

Deci trimit această coală de versuri, făcând trei rugăminți cât se poate de stăruitoare, a căror împlinire voiu privi-o totdeauna ca un deosebit semn de prieteșug.

1) Să nu se schimbe o *iotă* din ceea ce am scris, căci îndată ce ies tipărite cu iscălitura mea, răspunderea greșelilor mă privește pe mine; II) să se tipărească tuspatru de o dată; III) să nu aibă în marginea putinții nici o greșală de tipar ¹⁰³.

Multe închinăciuni pentru toată Junimea și pentru fie ce «Junimist» în deosebi, iar mai cu samă mă închin cu multă plecăciune Cuconului Drăgănescu și stăruitorului întru cele bune și creștinești Creangă.

Dacă n'am scris multora din ei, după scrisori primite, precum lui Conta, Creangă, boerului Drăgănescu ¹⁰⁴ și celui «tout-à-fait ramoli par les petites modistes» Xenopol ¹⁰⁵ cauza e că la *Timpul* am fiecă zi de umplut o coală de tipar (împreună cu Slavici) și această masturbăție intelectuală ne face incapabili de a ne aduna mințile.

Junimii de aici i s'a stricat rostul cu Rossi ¹⁰⁶. Pân' la venirea acestui genial actor, ținem regulat Vinerea ședință în cari s'a citit aforismele lui Schopenhauer, capitole din Bălcescu, o novelă a lui Slavici «Gura satului» ¹⁰⁷, o traducere în versuri a lui Ruy-Blas (Ol.) ¹⁰⁸ apoi versurile mele ce vi le trimet, c'un cuvânt «Junimea» de aici a mers pân'acuma strună. De la venirea lui Rossi, serile toate ale săptămânii sunt prinse.

După listă avem aici pe următorii: Odobescu, Păucescu, Mandrea, Th. Rosetti, Nica, Slavici, Aug. Laurian, Ștef. Mihăilescu, Teodorescu, Olănescu, Filibiliu, V. Păun, Botea, Pușcariu ș. a. ¹⁰⁸.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255 ff. 312—314.

XXXIV

Mihaiu Eminescu către Veronica Micle

[București, vara 1879]

DULCEA MEA AMICĂ,

Tu știi prea bine, că, dacă este cineva, care poate aprețui pierderea ce ai suferit-o, acela sunt eu ¹¹⁰. Trăind într-o poziție sigură și respectată, te vezi astăzi prin aceea sigură lovire, expusă unor schimbări neașteptate, pe care nu le prevezi, pe care o natură sfioasă de femeie precum e a ta, nici nu le poate prevedea și dacă liniștea unui liman al vieții e adevărata fericire, tu cel puțin, de n'ai fost fericită, ai avut o lipsă de suferințe, întrucât aceste se nasc din greutățile vieții. Ai avut sprijin pe care-l respectai, precum o știi eu însumi.

Și dacă-mi dai voie să vorbesc de mine, de aceea dureroasă dar adâncă și întinsă fericire, pe care atingerea în treacăt a mânei tale, zâmbetul tău, privirea ta au resfrânt-o asupra unei vieți atât de izolată și de lipsită de fericire, precum este a mea; totuși eu nu voi uita, că acea fericire mi-a fost dată între patru păreți ai tăi, ai lui ¹¹¹.

Tu știi, dulce și nobilă amică, că [în] sentimentul de care-ți vorbesc nu e nimic banal, nimic care să aibă ceva comun nici cu teoria plăcerii, la care se'nchină mulțimea celor fericiți, nici cu platitudinile unei tinereți neconrupte. Nici tinerețea, nici frumusețea ta, nici virtuți sufletești, nici grații fizice nu au fost cauza acelei simțiri, care a aruncat o umbră adâncă asupra vieții mele întregi. Eu nu cutez să-i dau nume și nu i-am dat nicicând.

Adesea există legi, enigme matematice, pentru a căror deslegare îți trebuie o singură cifră cunoscută. Adesea un complex întreg de cauze se desleagă prin o singură cauză necunoscută.

Astfel, viața mea, ciudată și azi și neexplicabilă pentru toți cunoscuții mei, nu are nici un înțeles fără tine.

Nici nu știu de ce tu ești parte integratoare a tuturor gândurilor mele, nici mă preocup s'o știu, căci nu mi-ar folosi la nimic, dar este o legătură cu tine neexplicabilă; de nu între viața ta și a mea, dar de sigur între a mea și tot ceea ce te atinge pe tine, între a mea și răsuflarea ta pe pământ.

Veronică — e întâia dată că-ți scriu pe nume și citez a-l pune pe hârtie — nu voi să-ți spun, dar tu nu știi, nici poți ști cât te-am iubit, cât te iubesc. Atât de mult încât mai lesne aș înțelege o lume fără soare, decât pe mine fără ca să nu te iubesc.

Tu nu m'ai făcut fericit, și poate că nu sunt nici capabil de-a fi, tu nu m'ai făcut nici atât de nefericit, încât să mă nimicesc, dar ceea ce era mai adânc ascuns în sufletul meu, privirea ta le-a scos la lumina zilei. Văzându-te am știut că tu ești singura ființă în lume, care în mod fatal, fără să vrea ea, fără ca eu să voiesc, are să determineze întreaga mea viață.

Tu știi prea bine, că nici să te amăgesc nu voi, nici îmi pare bine de pierderea ce-ai suferit-o, și Dumnezeu știe, de n'aș muri ca s'o fac nefăcută. Tu știi asemenea, că nu fericirea mea o am în vedere, și că donesc toate nefericirile cu puțință, da — acesta ar putea fi prețul fericirii tale. Tu știi dar bine, că nu voiesc fericire și deși tu ești în stare a-mi da — și numai mie — mult mai mult decât ai tu însăși, tu care în zâmbete neînsemnate pentru altul, pe mine mă îndumnezești, totuși am renunțat de mult de la toate și fii cu toată fericirea, care pentru mine e una cu persoana ta; eu aș putea să mor, nedorind alt nimic decât liniștea ta. Dumnezeu nu e în cer, nu-i pe pământ: D-zeu e inima noastră. Am înțeles că un om poate avea totul — neavând nimic, și nimic având totul.

EMINESCU

XXXV

Mihaiu Eminescu cătră (?)

[1880]¹¹²

M. ST. D. C.

De mine nu vă veți fi aducând aminte, deși am avut onoarea de a vorbi cu D-voastră, poate că v'a scăpat chiar și urma numelui meu, prin ummare este o cutezare a mă 'ndrepta la D-v. c'o întrebare, pe care credeți, numai deplina nesiguranță în care stă, m'a putut sili s'o fac. Păcat că un om strein s'ar ruga pentru o lămurire, care ar fi [în] stare de a scoate o familie întregă dintr'o penibilă nesiguranță, totuși Dv. n'ați avea inima să-i refuzați această lămurire, și este probabil că i-ați răspunde chiar dacă acest răspuns v'ar costa timp și supărare. Iată pe scurt ce vă rog. În Temișoara trebuie să fi trăind un om sub numele Nicolae Eminovici¹¹³, scriitor la avocatul Emmerich Christian. Acest om este fratele meu. Nu știu de ani nîmîca de el; el n'a răspuns la multe scrisori trimise de-a casă, de aceea familia e'n eternă nesiguranță, dacă e mort sau de mai trăește încă, și dacă trăește, *cum?* În anul 1867 am avut onoarea a vorbi cu Dv., prin ummare, față cu îndoelile penibile ale familiei, mi-am adus aminte de numele Dv. ș'am gândit, că prin pozițiunea distinctă ce ocupați, veți fi în stare să mi dați o asemenea relațiune. Cugetați după aceea, că v'ași fi păstrat de sigur această supărare într'o chestiune pentru Dv. indiferentă.

Așteptând un grabnic răspuns, am onoarea a mă semna al Dv. prea supus

M. EMINESCU

XXXVI

Mihaiu Eminescu către Henrietta*20 Aprilie 1880***DRAGĂ HARIETA,**

Iartă-mă, puiule, dacă nu pot veni după chemarea ta la Iași, dar cum au căzut sărbătorile pe dos, am avut atâta de lucru zilele acestea, încât nu m'am putut urni din loc. Ba mi-am legat cărțile în teancuri ca să mă mut, ba mi-am căutat casă, și pe lângă toate acestea mai sunt bolnav și trupește, dar și mai mult sufletește. Ca și când n'aș voi de ciudă sau de îndărătnicie, așa imputări mi se fac, poate... poate pentru că să se mântuie, știi eu?

Observă-i Doamnei Veronica Micle că între scrisorile ce i s'a trimis din partea unui om, este una în plic care trebuie arsă și pe care acel om n'a îndrăsnit s'o pue pe foc.

Pentruce nu scriu acasă, știi tu — mai târziu, când mi-o da mâna scriu. Altfel poți zice tatei tot ce vrei tu, că mă aflu bine și sănătos, că sunt fericit — ce vrei. Ce nevoie are el să-și bată capul cu grijile mele, ce nevoie să știe câte sufăr. Alții nu înțeleg, dar el? Mateiu s'a însurat ieri. Mi-a trimis o invitație prin poștă, pe care am primit-o abia azi după amiazi. Dacă-î scrii, serie-i că-l fericit — eu n'am nici vreme nici dispoziție; și nu voi avea-o mult timp, de a mă ocupa de aceasta.

Te sărut și te rog fii cuminte și iartă-mă că nu pct veni.

Aș fi dorit din tot sufletul să te văd, dar mi-e cu totul peste mână.

Poate la toamnă... Dar să nu mai vorbesc, nu de toamnă, ci nici de ziua de mâni... Lumea-i schimbăcioasă și toate visurile noastre și nădejile sunt făcute, ca să se spulbere în vânt. Toamna anului e una pe an, apoi'i urmează primăvară. Toamna vieții vine fără să știi când, nici de unde... numai vezi că totul a trecut pentru a nu se mai întoarce. Ș'apoi se simte omul bătrân, foarte bătrân, și ar vrea să moară.

E mult de atunci, Harietă, de când eram mici de tot și ne spuneau moșnegii povești. Povești sunt toate în lumea asta.

Al t'eu

MIHAI

Izvoare: Dr. Valeriu Braniște.

XXXVII

Mihaiu Eminescu către (?)

[1880/81?] ¹¹⁴

IUBITUL MEU,

Aș fi dorit ca să nu fi trebuit să-ți scriu această epistolă, nici pentru tine pentrucă te expun la o supărare, nici pentru mine, căci ea-ți va deschide fereștile spre a te uita într'o casă care n'aș fi dorit s'o cunoască nimenea 'n lume, a mea adică.

Nu știi ce tată am. Sărac și împovărat de o familie grea (șapte copii) e cu toate astea înzestrat c'o deșertăciune atât de mare încât ar putea servi de prototip pentru acest viciu, după părerea mea cel mai nesuferit din lume.

Măritându-se soră mea ¹¹³, el i-a promis o zestre de două mii de galbeni. Este ridicol când un om promite înscris ceace nici are și nici poate realiza, dar obligațiunea față cu cumnatu-meu este pozitivă și bătrânul meu e ca și ruinat.

Mai am o soră, un geniu în felul ei ¹¹⁶, cu o memorie ca a lui Napoleon I, și c'o înțelepciune naturală cum rar se află. Dar ea-i pe jumătate moartă, căci e lovită de apoplexie. Am frați mai mari și [mai] mici decât mine, fără pozițiune'n lume — și asta nu din cauza lor, ci numai din a deșertului care voia a face din fiecare din ei om mare, și sfârșea prin a-i lăsa cu studii neisprăvite, risipiți prin străinătate, fără subsistență, în voia sortii lor. O familie grea, îngreuiată încă prin deșertăciunea îndărătnicului bătrân, și întristarea mea cea mare este că eu ajut de-a o'ngreuia prin nefo-

lositoarea mea existență. Nu crede însă cum e'o fac din impuls propriu. Deja de la al 14-a an și până la al 20-lea eu mi-am câștigat pâinea singur într'o viață aventuroasă și plină de nemulțămiri, și am făcut-o aceasta cu deplina conștiință a sacrificiului iar nu din capriții copilăroase, precum protestam foarte des față cu cunoșcuții mei, căci voiam mai iute să trec de un lucru rău, decât de fiul unui om sărac și van.

De nu vei găsi o ocupațiune pentru mine, fă-te ca și cum n'ai fi primit scrisoarea asta, scrie-mi de altele și eu voi înțelege și voi tăcea. Mă vei întreba poate de ce nu m'am adresat cătră persoane mai influente decât tine — dar cu cât cineva e mai influent cu atât trebuie să-mi calc mai mult pe inimă, pentru a mă adresa la el. Ei nu cunosc aceste stări sufletești, la ce să te expui la oameni cari chiar prin vorba lor cred că-ți fac o onoare dacă ți-o adresează. Voiu să reintru în nimicnicia din care am eșit.

Te sărut

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu, 2255, ff. 293 și 311.

XXXVIII

Mihaiu Eminescu cătră tatăl său

București 18 Martie 1881

IUBITE TATĂ,

M'am bucurat mult primind scrisoarea D-tale în versuri și m'am întristat asemenea aflând de ea că nu ești tocmai bine. Altfel și eu am avut acele friguri de primăvară, atât de obicinuite în țară la noi. N'am răspuns numai decât pentru că *m'a apucat proclamarea regatului pe dinainte*¹¹⁷ și'n asemenea împrejurări noi negustorii de gogoși și de brașoave, adică [noi] gazetarii, suntem foarte ocupați. Aș dori din toată inima să viu a casă să vă văd,

dac'aș găsi vr'un om de încredere care să-mi ție locul, căci negustoria asta, pe lângă că n'aduce nimic, nici nu te îngăduie să închizi o zi două dugheana și să mai ei lumea'n cap, oi'n toate zilele trebuie omul să-și bată capul ca să afle minciuni nouă. Dacă'oiu putea scăpa iubite tată, fie acum, fie la vară, vin de sigur a casă. Il rog pe Nicu să-mi scrie mai des și să nu se uite la aceea că nu-i răspund, căci, dacă am așa de puțină vreme de scris și dacă mi-e acru sufletul de cerneală și de condeiu, citesc totuși cu multă bucurie scrisorile ce lei primesc de la D-voastră.

Sărutându-ți mâinile și dorindu-ți multă sănătate și voie bună rămân al D-tale supus fiu

MIHAIU

Izvoare: Profesor Șerban Cioculescu, București

XXXIX

Mihaiu Eminescu către Veronica Micle

28 Decembrie 1881

DRAGĂ NICUȚĂ,

Nu trebuie să te superi, ba să plângi, pentru că eu sunt supărat. N'are aface una cu alta. Dacă-ți scriu cam ursuz, nu trebuie să crezi că supărarea mea se îndreaptă în contra ta, căci știi bine că în contra ta nu am nimic. Față cu tine caut să-mi port vina mea proprie.

Pe domnul în chestiune l'am bruscat în societate, dar a tăcut frumușel ca un om de nimic ce este. Am consultat pe un om cunoscător de afaceri ce trebuie să fac pentru a putea cere scrisorile tale. El mi-a spus că tu trebuie să-i ceri. În caz când nu ar voi să le dea, căci e liber a nu voi aceasta, pot să-l silesc a'mi da satisfacție.

Se'nțelege, că omului pe care l'am consultat nu i-am spus nimic. Te rog dar, cere-i scrisorile și răspunde-mi apoi dacă ți le-a trimis sau nu. Dacă s'ar lăuda cumva la Maiorescu, precum s'a lăudat față de Bădescu ¹¹⁸, o poate în orice caz. Nu te mai îndoi că e de absolută rea credință. E un om care nici nu poate fi altfel. Dragă Nicuță, fii bună și gentilă și lasă-mă să te sărut, căci parcă te văd înaintea mea. Și nu fii supărată de loc — vrei să mă supăr și eu — tu n'ai nimic de acolo. Lasă timpul să ți-o dovedească mai mult decât șirurile aceluia care te-ar îmbrățișa, dacă ai fi de față. Al tău fără incidente

M. EMINESCU

N. B. Imi scrii că regretă. Nu regretă nimic, te asigur, nu e gelos de loc și după spusa lui nu se teme de a te pierde. Fii convinsă de asta. Pentru întâia dată te-ai înșelat cu totul în privirea unui om. Încă odată, nu plânge micul meu porumb, fii rezonabilă. Crede-mă că ceea ce mă supără momentan, nu este vina ta, care'n ochii mei nu e decât răsplata pentru vina mea și mai mare, ci le point d'honneur care mă obligă a te reabilita în ochii tăi și ai mei.

XL

[București], 3 Ianuarie 1882

DRAGĂ NICUȚĂ,

Te rog scrie-mi. Nu mă lăsa multe zile fără un rând două de la tine, căci azi când merit să mă uiți, azi mă și tem că m'ai putea uita. Te sărut de mii de mii de ori, vârful picioarelor mai cu seamă și vârful degetelor și te rog să-mi scrii, când vii iar la București. Atunci vom vorbi de ceea ce-mi scrii — adică de rămânerea ta aici. Am și făcut unele puneri la cale, dar în orice caz voiam să te consult, când vei fi aici și voi să văz de ți-o plăcea. Va veni o vreme, Nicuță, o! sper că o veni, în care tu vei uita toate durerile ce ți le-am cauzat și'n care vom începe ceea ce eu

am numit viața noastră nouă. Poate că atunci voi deveni eu însumi alt om și pacea și liniștea vor fi partea noastră a amândorura. Îmi dai tu voce să sper că așa va fi, îmi dai voce să sper în credința și curățenia sufletului tău, precum speram când te-am cunoscut întâi, Veronică!

Dragă, dulcea mea Veronică, nu mă uita și răspunde-mi,

Al tău pentru totdeauna

EMINESCU

N. B. Primit-ai scrisoarea mea din urmă, dela 30 Decemvrie?

XLI

11 Ianuarie 1882

DRAGĂ NICUȚĂ,

Nu te plânge de tonul scrisorilor mele pe care'l găsești rece, căci tu știi de ce soiu sunt. Totdeauna preocupat de lucrările ce mi-se impun, arareori aflu un moment neturburat, în care să mă pot cufunda cu totul în voluptatea sufletească de a'mi închipui că stai față'n față cu mine și că nu scriu, ci vorbesc cu tine.

Scrisoarea ta din urmă am primit-o — închipește-ți — abia azi dimineată.

Pustiile de Camere s'au deschis și iarăși mă iau pe dinainte mofturile politice! De aceea, dacă nu-ți scriu totdeauna în bună dispoziție sufletească, crede și tu. Le voi compune toate, când vei fi aici. Tu zici că par a ascunde o idee oarecare, când te rog să nu spui nimămui de împăcarea noastră. Nu, micule, protestez. Tu știi că eu sunt un om urât de multă lume și că cine ar afla că mă iubești, ca să se răzbune asupra-mi, s'ar răzbuna pe tine. Oare nici acum nu cunoști tu lumea, dragă și dulcea mea Nicuță?

Te sărut, te sărut și iar te sărut și rămân al tău

EMINESCU

XLII

[București] Ianuarie 1882

DRAGĂ VERONICA,

Iartă-mă, iartă-mă, iartă-mă! Sunt un laș, care într'o clipă de nebunie, am uitat tot ce-ți datoresc, iubirea, nemărginita ta iubire!

Sunt zdrobit numai scriindu-ți aceste rânduri, căci în ele invoc un trecut întreg de visuri și fericire.

Mă revăd la Viena¹²⁰. Ochii tăi frumoși pătrundeau sufletul meu.

Apoi la Iași, admirat și sărbătorit în salonul tău fără a fi de față.

Anii însă au trecut. Sunt în București, orașul cel mai nenorocit, de aceea mi urăsc ca pe un dușman neîmpăcat.

Tot trecutul pe care ți-l înșir e bun pentru poezie, dar viața reală și mai ales dorința ta de a afla de ce nu ți-am răspuns atâta timp; trebuia să-ți răspund cu toate că eram certăți; îmi aduc aminte că într'o scrisoare ai rupt orice legătură cu mine, nescriindu-mi multă vreme.

Azi, ca prin minune, primesc o nouă scrisoare care cred că ar fi ultima, dacă eu nu-ți răspundeam.

Motivale, iubite judecător, sunt numeroase; voi înșira pe cele principale: lipsa de timp, petrecerile, calomniile prietenilor cari au influențat caracterul meu împăciuitor.

Ascultă, dragă, toți mi-au interzis ca să-ți scriu, ziceau că purtările tale sunt nedemne pentru un răspuns din partea mea!

Fiecare scrisoare a ta redeșteaptă în mine o revoltă în potrivă acestei inconstienți, dar... eram abrutizat, lipsit de voința pentru a îndepărta aceste sfaturi neprietenesti.

Iartă-mă, iartă-mă!

De azi voi scrie și voi fi un alt om, căci am pus stăpânirea în fine pe firea mea. Cu neșarmurită dragoste

EMINESCU

XLIII

21 Februarie 1882

DRAGA MEA VERONICA,

Iartă-mă că nu ți-am scris imediat, căci am primit scrisoarea ta ieri seara și-ți răspund abia azi. Am o cumplită nostalgie la cap — efectul unei binevoitoare și premature primăveri se vede — și chiar acum nu-ți scriu decât pentru a-ți cere iertare că nu ți-am răspuns imediat la scrisoarea ta gentilă și dulce. Nu-i așa că tu mă scuzezi și nu mi-o iei în nume de rău în considerația nostalgiei. Ce or fi având scrisorile de c'am întârzie? În 18 mi-ai trimis una, pe cea din urmă, abia la 20 am primit-o. Mă frec cu mâna pe frunte și încep a-ți spune mii de lucruri pe care le aveam alaltă seară în minte și capul mă doare, dacă ai fi aici n'ai ști ce să-mi faci ca s'adorm. Se vede că durerea asta e o urmare a concertului al doilea al lui Sarasate¹²¹, care a fost admirabil, ca și cel dintâi. Apropo! D-nul în cestiune aud că după cererea sa proprie va fi permutat la Curtea de Argeș în aceeași calitate în care e la Neamț. Această cerere a făcut-o deacum opt sau zece zile la minister și i s'a acordat. Signe de la profon deur du sentiment¹²². Vorbă să fie. Asta niciodată pentru a arăta că nu este nimic solid în acest om.

Mițico dragă, tu poate îi fi dormind, căci eu scriu înaintea plecării trenului — adică mai sunt două ceasuri până a-unci și-ți voi duce scrisoarea la gară. Tot mă doare capul, afară-i răcoare și senin de lună — poate mi-o trece. Te sărut de multe, multe ori, fii voioasă, te rog să-mi lerti îndispoziția în care-ți scriu și să-mi trimiți o guriță pe aripelile vântului. Dacă ar ajunge azi, desigur că mi-ar trece durerea.

Al tău,

EMINESCU

XLIV

28 Februar, 1882

IUBITĂ FEMEE,

Din toate scrisorile tale aproape respiră nemulțumirea, în toate observ, pe de o parte imputări de infidelitate, de cari nu sunt capabil, din toate presupțiunea că aş putea veni la Iași, că aş putea să fiu cu tine împreună și, că singura piedică e că nu voi.

Bolnav, neavând nici o poziție socială sigură, prin care să-ți pot pregăti un trai modest și poate fericit alături de mine; sărac, precum bine știi că sunt și având pururea grija zilei de mâni, tu crezi că eu aş putea fi atât de nelegiuit să pot veni lângă tine și să nu vreau să viu; crezi că în starea în care mă aflu, îmi abate a-ți face infidelități, mă crezi în sfârșit de o sută de ori mai mizerabil de cum sânt în stare a fi. În momentele în cari îmi simt nefericirea și slăbiciunea de caracter, în momentele în cari văd că nu sunt bun de nimic în lumea aceasta și că în zadar trăiesc, atunci când sunt descurajat și sătul de viață, te-am rugat femeec dulce și fermecătoare, să ierți că am îndrăznit a te iubi, să ierți că am aruncat această umbră de mizerie asupra vieții tale, care, după caracterul tău, trebuia să fie veselă și luminoasă. Eu nu tăgăduesc că am făcut o crimă iubindu-te, o crimă ce zilnic o expiez. Nu tăgăduesc, că făgăduindu-ți lucruri ce nu le-am ținut, pentru că n'am fost în stare a le ține, n'am comis cel mai mare păcat față cu singura ființă în lume care neiubită de nimeni și antipatică tuturor muritorilor, mi-a dăruit o rază de fericire ce n'o merit. Toate acestea nu le tăgăduesc, toate acestea le-am mărturisit ție și te-am rugat să mă erți. Prețuesc pe de altă parte sacrificiile care mi le-ai făcut. Dar azi tu'mi spui că te-ai săturat de a mai aștepta, ci vrei să mergi la Viena, că ești tânără și viața ți-e deschisă, cu'n cuvânt îmi faci din nou tabloul unei vieți pe care eu n'o înțeleg. Eu nu mă opun fericirii tale; dacă crezi că un alt mod de viață ar fi mai bun pentru tine, dacă în sfârșit mă poți uita, uită-mă. Eu din parte-mi te asigur de un lucru, eu nu te voi uita niciodată.

Tu ai fost și ești viața mea, cu tine s'a început și s'a încheiat, și dacă nu trăesc pentru a gândi la tine, nu am la ce trăi.

Dar nu te amăgesc cu asta. Nu văd nici o perspectivă deocamdată de-a trăi împreună, pentru că nu mi s'a oferit până acuma nimic în Iași cu care aș duce o viață convenabilă cu tine și în mizerie nu voi să trăești. Un lucru crede. Nu voi iubi nici odată o altă femeie și tu rămâi în mintea și sufletul meu ceea ce ai fost totdeauna: visul de aur al vieții mele, singura mea aspirație și viața cu tine, singura mea speranță. De aceia nu-mi face imputări nedrepte. Oricând, oriunde ar fi cu puțință de a fi unul al altuia pentru totdeauna, voi primi-o cu plăcere; oricând voi fi în culmea fericirii mele de a fi împreună. Dar ce oare să fac în contra imposibilității materiale? Nu pot face nimic și mă lupt în contra și zadarnic și fără chip de a putea învinge. În această luptă simpt că viața mea și chiar puținul talent ce mi l'a îngăduit natura, se mistue fără nici un rezultat. Te sărut dulce, femeia mea iubită și dragă, și dacă, după toate cele zise, tot poți să mă mai iubești, iubește-mă, dacă nu, dă-mă uitării, dar nu crede că vreodată te voi uita sau voi înceta a te iubi.

EMINESCU

XLV

Martie 1882

DULCEA MEA NICUȚĂ,

Iartă că nu-ți scriu mult, dar am treabă la club azi și e aproape 8. Inșă n'am voit să te las fără un răspuns imediat; mâini, Duminică fiind, îți scriu mai pe larg. Te sărut de multe, multe ori dragălașul meu copil, și-ți mărturisesc că mi-e dor de tine ca și ție de mine. De pe acum am aranjat; deci e definitiv aranjamentul că până la Sf. Dumitru mă mut în Podu Mogoșoae în două trei odăi unde ai să ai loc îndestul și unde o să am și eu loc și timp pentru zile bune. De la Sf. Dumitru încolo, e treaba ta să alegi și să aranjezi cum ți-o plăcea ție. De atunci intru paj și cavalier

șervet pentru eternitate în suita M. Sale Doamnei Veronica, supus ca un câne și înamorat ca un cărăbuș.

Atunci ceea ce [e] ști în versuri și anexatele versuri a[le] scrisurii, — ar zice Roșca — vor fi recitite. Până atunci însă te sărut și te rog să mă ierți că nu-ți scriu mai mult, dar mă așteaptă moșnegii să le citesc o buletă. Paaa! Momotel!

EMINESCU

XLVI

3 Martie, 1882

DRAGĂ VERONICUȚĂ,

Am vorbit azi cu Madame Slavici, cum ar fi de făcut ca să te aducem mai curând la București, și iată anume de ce am vorbit: Dumniasa găsește casa asta în care șed că e și umedă și nepotrivită și nu mă sfătuește s'o iau până la Sf. Dumitru. Dumniasa mai ia o casă pe Podul Mogoșoaii, deci în centrul orașului, unde are șapte odăi în șir pe o galerie cu geamlâc din care poate închiria ori câte. Aici ți-oi putea aranja pentru tine un salonaș și o cameră de culcare și pentru mine asemenea s'ar găsi o odăiță... lângă bucătărie sau în pod în care să-mi țin cărțile.

Toate aceste până la toamnă (Sf. Dumitru), căci am colindat amândoi Bucureștiu ca să-ți gădesc o casă după placul tău, încăpătoare și comodă.

Pentru a hotărî toate acestea, Madame Slavici cere un timp de cugetare de trei zile, când îți voi scrie iar ce vom fi pus la cale. Eu aș vrea să-ți trimit oricând bani de drum, căci o pot face acum, totul e numai ca să gădesc un chip cât se poate de facil pentru ședere ta aici, să stai mai la centru, să te poți amuza, să poți mânca mai bine de cum ai avut aici. Grija asta mă preocupă mai mult decât toate, căci dacă te iubesc ca un nebun, mi-e milă de tine. Și tot de milă am șters câte-va șiruri din această scrisoare: îți spuneam în ele un lucru bun, dar pe care nu știu dacă-l pot împlini până la toamnă și nu voi să-ți dau durerea unei speranțe prea mature.

Momotețul meu cel drag și dulce, te iubesc mult, mult, atât de mult încât aș vrea să mor, dacă aș ști că asta ar adăoga câtuși de puțin la fericirea ta sau ar scădea nefericirea ta și poate că voiu și face-o atunci când îți voi fi de folos!

E o zi frumoasă de primăvară afară și mi-e dor de tine și sunt trist, atât de trist și nervos, atât de obosit și sufletește atât de bolnav, în cât simt trebuința de a scăpa de întristarea aceasta scriindu-i sufletului tău, al Veronicuței mele, sufletului tău dulce și generos și vesel, care o să-mi dea tot ce face fericit pe

EMINESCU

XLVII

27 Mai 1882

DRAGĂ NICĂ,

Incep prin a-ți spune c'am rămas foarte gelos și că teama mea constantă e dragostea mea lipsită de tine. Să nu cumva să râvnească cineva la ea, — te pun păzitoare înainte de toate pe tine.

Al doilea te sărut de mii de mii de ori din creștet pân' la vârful picioarelor și-ți declar că m'au fermecat cu desăvârșire ca și altădată.

Indealtmîntrelea, vorba ta, nu mai făgăduesc nimic, dar mă pun pe treabă și sper că vei avea mai bune rezultate decât în trecut.

E natural ca trecând fericirea să reînceapă nefericirea. Picioarele iar mi se coc, căci tu ducându-te mi-ai luat și sănătatea cu tine. Dar aceasta să n'o iei în înțeles rău, ci în cel bun, că dacă te văd, înviez din morți și mă desmlăștuez, iar când nu ești față, nu mai e viață. Momotețul meu cel scump, te sărut din nou și te rog să nu te mâinii că nu-ți scriu mai mult.

Al tău,

EMINESCU

XLVIII

31 Mai 1882

MOMOTEL,

Mă mir cum de n'ai primit scrisoarea mea, căci am trimis una a doua zi după plecare-ți. Tu-mi zici că mi-ai spune ceva, dar te temi că aș deveni gelos. Nu trebuie să devin, căci sunt. Alaltăeri deci la 29, când mi-ai scris, am adormit peste puțin și am visat că un tânăr cu mustățile subțiri și negre ședea în colțul unei sofale verzi și te săruta. Tu te făcuși roșie ca racul și aveai aerul ambarasant. Eu am leșinat — în somn se înțelege — mi s'a părut că m'a lovit damblaua, dar m'am trezit din somn c'o grozavă batere de inimă.

Pentru curiozitatea lucrului și pentru interesul lui psihologic, te rog să-mi scrii — nu ca să mă faci gelos — dar dacă acel om de care ai vrut să-mi vorbești e... de talie de mijloc, cu mustața subțire și neagră și palid la față? Dacă-i putea să mi-l descrii foarte detaliat — fără a-i cita numele, căci nu-mi trebuie numai pentru a ști dacă există sau nu *vise fătădici*, precum se zice. Timpul ți l-am trimis Sâmbătă și Duminică. Postul de Iași, profesor de l. germană, s'a rezervat pân' acum și se va da la toamnă. Dacă'l cer până atunci și dacă nu intervine vr'o batjocură la adresa lui Ureche, poate să mi-l dea mie. Dar în sfârșit... c'est trop pour mourir et trop pour vivre. Te sărut, Momotelule, de mii de ori și rămân al tău,

EMINESCU

XLIX

3 Iunie 1882

DULCEA ȘI DRAGA MEA COPILĂ,

În caz de lipsă de bani, care te-ar împiedeca să vii, te rog scrie-mi și poate să-ți pot trimete eu.

Câteva zile am avut mult de lucru și de aceea de alaltăeri nu ți-am scris.

Și de aceea sunt atât de mâhnit că nu ești aici și am atâtea gânduri, încât nu-ți pot scrie pe plac și în toată liniștea. Nicuța mea, dulcea mea Nicuță!

N'est ce pas, que nous serons heureux... foarte, foarte, nesfârșit de mult.

Când gândesc la neagra mea aptitudine, la mizeria sufletească de care am fost capabil, mă simt atât de puțin vrednic de tine, atât de om de nimic, încât aș intra în pământ.

Eu singur n'am știut niciodată, n'am știut până acum ce mult dragă îmi ești, ce mult scumpă ești pentru mine.

De acuma m'am învățat minte și nici nu mai trăesc nici nu mai mor fără tine.

Avem să fim, nu te înduri, cei mai fericiți oameni din lume. Avem să fim? Dacă mă vei iubi, avem să fim, căci pentru mine viața s'a încheiat pentru totdeauna, căci tu ești cel întâi amor al meu și vei cel din urmă, unicul precum și unică ești, așa mititică și gingașă și cochetă pentru al tău

EMINESCU

N. B. — Te jenează că scriu numai pe o pagină, Mimi? Zău dacă am două fire de nisip în casă și asta-i cauza.

Până ce scriu a doua pagină se usucă cea dintâi. Mâțule, măi Mâțule, mânca-ți-aș ochii!

L

Mihaiu Eminescu către (?)

[1882]

PREȚUTUL MEU DOMN,

D. Mandrea¹²³, venind la Craiova, mi-a spus împrejurarea fericită pentru mine, iar pentru Dv. poate cam supărătoare că sunteți deja păstrătorul acelor o mie lei noi, a căror destinație pare a fi în parte cel puțin de a vizita țara Oltului. Locul, în care sunt e cât se poate de frumos. Râuri, codru, șes, dealuri, munți în depăr-

tare, frumos, adecă în puterea cuvântului, încât să fiu Bodnărescu¹²⁴, aş nenoroci poate Convorbirile cu «amintiri de călătorie ale unui june»¹²⁵. Dar numai grija asta n'o am, ci mă mărginesc a mulţumi zeilor în deobşte şi D-lui Mandrea în deosebi de îngăduirea un[ui] colţ de pădure, care-mi dă toane bune şi sănătate.

Venind la vorba de mai sus Vă rog să-mi trimiteti o sută de franci spre ilustrarea existenţei cu oarecari călătorii la Turnu-Severin şi prin împrejurimi. Adresa: M. Eminescu com. *Floreşti* plasa Jiul de sus, judeţul *Dolj*. Staţia telegrafo-poştală *Filiaşi*.

Incolo salutări multe pentru boieri şi pentru Doamne, eu care rămân al D-voastre supus

M. EMINESCU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2262 f. 89.

LI

Mihaiu Eminescu: Sărdariu

A.

[1883]

DOMNULE REDACTOR¹²⁵,

Vă rog să binevoiţi a publica această scrisoare din care o alta tot în termenele acestea am adresat-o cătră D. prefect al poliţiei capitalei Bucureştii şi spre a nu se face mută precum şi altele, că numai ce le convine Dumnilor, arată; dară ce nu le convine opreşte, Precum mi se pare mie onorabila justiţie voieşte să mă aibă pe mine de instrument că şi onor. Tribunal din Prahova de cinci ani de zile de când se luptă cu mine ca să fiu judecat fără să fiu întreat sau interogat. Înţelegeţi Dumneavoastră ce poate fi aceasta, că eu nu înţeleg nimica. Poate să înţeleagă onor. public, de aia o public, că ai României împiegaţi, ei toţi sunt juraţi, ca numai ei să fure, sunt învăţaţi ca să fure numai ei, dacă îngădue România pe ei; că se vor deştepta ei odată când vor remănea visteriile toacă şi ţara da-

toare și vândută toată și tocmai atunci mi se pare că plugarii n'au să aibă cu ce să mai are și boierii cu ciocoi vor ajunge să care apă cu găleata la cei ce le-au încredințat dreptatea cu toate că și au ajuns unii din ei; au vândut moșii și case de au făcut la cucoane mode peste mode de mătasă și aur; au vândut case și moșii, de le-au făcut și mode cenușii, și ei au ajuns hărșii, înfășurați în fășii. Dară de unde devin acestea? De la guvernul român? Nu, nu devin dela guvernul român. Devin de la argintul și aurul cel mult, ce l'au făcut imprumut. Dară cine le prevede acestea, poate că au banii de pe câmp, că guvernul român nu are timp.

Da ce?

Parecă guvernul s'au pus să observe acestea? Nu știu. Că nu s'au pus că să observe acestea; s'a pus că să și facă somele. Dumnezeu. Apoi dacă știi că guvernul nu s'au pus pentru binele țării și s'au pus pentru a lor de ce vorbește și pretinză, că de ce nu observă și interesul țării? Apoi n'aș pretinde și n'aș vorbi, dacă nici cei de nimic n'ar vorbi, cum pe ale lor fapte le'nvelește cu țărină, ca să nu se vază și pe-ale mele le-au suit în vârfu prăjinii și le arată lumii și strigă: «Iată, ce a făcut banditul Sêrdariu!» Eu mă mir de unde și când m'am făcut bandit, că ieri nu eram. Abia m'apucasem și eu acum să scot ceva invențiune, văzându-vă, că vă interesați de mine prea mult ca să mă scoateți calfă și eu nici din anii uceniciei n'am eșit și Dumneavoastă din când în când m'ați tot chemat și eu câte un examen v'am dat; la Focșani, Margineni și la poliția București și D-voastră nici un premiu nu mi-ați dat, de aia și eu v'am lăsat, și acum aud, că premiul pe la Caifi l-ați dat. Voi nu știți că ale voastre caifi nu merită nici a mă vedea, da decum ca prizonier a mă avea. Nu, nici odată, sau ce să faceți, voi cu ei vorbiți să nu-i adormiți, ca pisica cand nu poate prinde șoareci, aaleargă cu gura după muști, asemenea și D-voastră numai alergați vânt, înzădar, că nu puteți prinde, că și de m'ați avut la mână de câteva ori, dară nici unul de ai justiției n'au fost capabili a mă prinde numai prin ale mele greșeli sau a oamenilor mei, în fine D-voastră trebuie să știți, că afacerile mele nici odată nu vor rămâne începute. Să vă mai aduceți aminte, că mi-ați rămas datori de astă iarnă de când m'ați întors de la post îndêrêt. Iată acum v-ați plătit de mine și, zic, mi-am completat opera mea, fără să am trebuință de ajutorul altuia și sper

și de aci 'nainte, că ori unde oi fi arestat, cu planurile mele filosofice întotdeauna am să fiu scăpat fără ajutorul nimănui numai cu al lui Dumnezeu, cu toate că strigați voi contra mea, că cele mai mari fapte am făcut. Dară aratați-mi, ce-am făcut? Omorît-am, zic, pe cineva? Nu. Forțat-am pe cineva prin torturi? Nu. Lăsat-am pe cineva sărac fără boi la jug? Nu. În fine n'am cauzat nici o nenorocire națiunii române; dară voi mi-ați cauzat mie, că m'ați luat din brațele societății și m'ați aruncat în întunericul temnițelor, pentru prima oară fără să fiu vinovat. Iată corupțiunea cum preface pe om. Apoi în România nici nu puteam, zic, să stau mai mult, că dacă Bulgaria s'au liberat și independența și-au câștigat, apoi zic, cum puteam să stau închis, legat cu lanț de fier de pi-cere ferecat, că ar fi fost pentru mine o mare rușine și păcat, dacă, zic n'aș fi scăpat. Destul, că în calitate de prim procuror v-am funcționat și nici leafa nu mi-ați dat-o. Iată o biată femeie veduvă, numit . . . ? . . . s'au găsit leafa de mi-au plătit ca la un prim procuror nou venit, cincisprezece mii de napoleoni mi-au plătit. Apoi cu așa leafă cum dracu să nu funcționez? Ba da, voi funcționa mereu, până la moarte, dară nu la guvern; tot la particulari economici.

Știu că vă pare rău și vă costă, dară și pe mine mai mult mă costă, că Bulgaria mă așteaptă; că guvern nou vor avea și un bandit nou le trebuia, poate și vr-o funcție să-mi dea, dar eu'i voi refuza, ca funcție singur, zic îmi voi lua și o leafă aleasă, cât voi putea ridica, din casă, precum și D-voastră aveți obiceiul, pe ce vedeți, că are ceva dreptate îl nedreptățiți, de aia și eu răpesc averile altora fără drept, pentrucă nu este dreptate. Înțelegeți-o D-voastră cum poftiți că eu așa o înțeleg.

SĂRDARIU

B.

MARELE VESTIT BANDITUL SĂRDARIU

Haideți haideți după mine — băieți, copiii voi cu mine să vă câștigați renume, că iată timpul meu iar au venit, că Dumnezeu cu mine au vrut. Ia beți, ia beți și mâncați voi copiii băieți și pe Sărdariu să'l urați, că de temniță și de fiară au scăpat și pe voi v'am adunat și'n alt stat că am trecut — ca să-mi plătească tribut că Romă-

nia mi au plătit — pe cât mi au trebuit și eu cu ea m'am răfuit — le au rămas dossarele suvenirea și fiarele să de aibă le la mine, că eu le am purtat prea bine, de rugină că le-am șters și fără să le fiu vre un pretențios. Ia mâncați și beți, voi copii băieți că hai să incalecați și pe mine să mă urmați, că iată merg și eu cu voi pe la câinii de ciocoi, că au obicei din ei, întrebă pe musafirii noi de profesiunea lor, de unde sunt și cum ii cheamă, și pe voi de v'o ntreba s'o lăsați pe conta mea, că voi nu știți avé da seama de ea, că ii voiu raspunde așa profesiunea mea: iarna string bani imprumut cu dobândă de prin mahalale insemnate de la cucoane bogate și vara string turme de oi și mi aleg dintr'ênșii mii și trec spre Milcov cu ei și bag în codru pe miei cu ciobănași după ei, sunt tot din băieții miei și Serdarius stă'ntre ei să nu răpească lupul vr-o unul din ei. Și astfel boierule mă ocup eu iarna precum și toată vara și că m'ai intreat, că cum, da cum, cum mă chiamă, iată cum mă chiamă: îți voiu spune negândit că sunt Serdarius cel vestit. Au tu pân-acu nu m'ai știut, că sunt Serdarius cel vestit? Poate că nu m'ai știut, de aia și zic la tine acu am venit, ca să mă știi și să mă cunoști și bine să mă plătești cu aur nesocotit, necântărit, că Serdarius pe unde s'a ivit el tot așa s'au plătit. Și când eu astfel am grătit, voi băieți raza armelor s'o desvêliți, dară fără să fie vr'un dintr'ênșii rănit fiind oameni de cuvânt. Iară dacă n'or fi oameni de'nțeleș și din gură n'or tēja să mi-i tocați ca cănepa, ca și alții auzind când noi la dênșii mergënd să ne scoată banii mai curënd. Și astfel, că vom urmă. Voi copii băieți, ia beți ia beți și mâncați, cai să-i incălecați și pe mine să mă urmați. Veniți toți după mine să trecem în țeri străine, c'acolo vom trăi bine. Adio Romănie! De tine mă depărtez. Ia trageți hora măi flăcăi, că din Romănia ne-am scăpat noi; trageți hora ș'o lăsați, să mergem in munții Carpați și acolo să v'așezați mâncari să mâncați; căprioare să vënați c'o dulceață așa de bună, care ține o săptămână și prin munții Carpați avem și ciocoi bogați, voi cu mine să-i vizitați și numai raza armelor s'o arătați și banii la chimiriu să-i băgați, și când din casă vom eși pe drum de vom întâlni săraci femei și bărbați câte-o liră să le dați, să spuneți că-i dela Serdaru din munții Carpați și de poteră să-i întrebați și voi potera să mi-o aflați și după ea ca să plecați și să mi-o legați, să-i lăsăm așa incurcați pân vom intra în munții Carpați. Și astfel să urmați, că

'ntotdeauna putem să fim scăpați fără să fim urmăriți de femei și bărbați, când noi vom intra în munții Carpați, în munții de stâncă și de piatră unde isvoarele nu mai sacă și numai căprioarele joacă, — iată vedeți voi băieți, ce loc frumos v'am ales, la căprioare să-mi venați și cu ele'n târg ca să-mi plecați și gratis să nu le dați pe la boierii bogați și pe unde dați; sama bine să luați carele să le'nsemați pe unde sunt boieri bogați, ca eu la dênșii mă voiu duce și-i voiu întreba c'un cuvânt dulce, caprioarele era dulci, să mi dai bani câteva pungi și din casă vom eși, tacticoși că vom păși și în munte iar că vom sosi, în muntior la un izvor unde păsările sbor, și-mi cântă de te adorm; isvoraș cu apă limpede Sărdarule pe unde vrei plimbă-te pe viorele culcă-te și dorurile uită-le. Nu le pot uita nici odată, că în toată lumea și în piatră mă cată. Că dacă ar fi doruri mai multe, le aș putea uita, dar îi numai unu'n toată lumea și de aia nu'l pot uita.

Ia mâncați, mâncați și beți voi copii băieți. Ce dor am să nu mă mai întrebați, voi caii să-i adapați și la iarbă să-i dați și caraole din voi să-mi stați și pe Dumnezeu să nu'l uitați, că el vă păzește în munții Carpați și voi mâncați, mâncați și beți, voi copii băieți, ș'o să mergeți voi cu mine, să vă câștigați renume.

SĂRDARIU

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255 ff. 424—433.

LII

Mihaiu Eminescu către A. Chibici Rêvneanu

Döbling 12/24 Ianuarie 1884

IUBITE CHIBICI,

Nu sunt de loc în stare să-mi dau seama de boala cumplită prin care am trecut, nici de modul în care am fost internat aici în ospiciul de alienați. Știu numai atât că boala intelectuală mi-a trecut, de și fizic stau îndestul de prost. Sunt slab, rău hrănit și

plin de îngrijire asupra unui viitor care de-acum înainte e fără îndoială și mai nesigur pentru mine decât oricând.

Ceea ce-aș voi să știu dela tine este dacă cărțile și lada mea sunt în oarecare siguranță și dacă pot spera să le revăd. În lada trebuie să se fi aflând și ceasornicul pe care l-am fost scos dela Simțion. Incolo aș voi să știu dacă pot scăpa de aci, unde în adevăr îmi pare că stau fără nici un folos. Tratamentul pare a consista în mâncare puțină și proastă și în reclusiune; — încolo n'am observat nimic în maniera de-a mă trata. Sufăr cumplit, iubite Chibici, de lovitura morală pe care mi-a dat-o boala, o lovitură ireparabilă care va avea influență rea asupra întregului rest al vieții ce voi mai avea-o de trăit. Asemenea nu știu nimic asupra poziției pe care mi-ați creat-o în acest institut. Cine plătește pentru mine aci și cine are grijă de mine? D-l Maiorescu a trecut pe aci într'o zi, dar a stat mai puțin de un minut și nu mi-a spus nimic în ce mă privește, încât, de și mi-am venit în fire de mai bine de două săptămâni, nu știu absolut nimic asupra sortii care mă așteaptă, căci sper că nu voi fi condamnat a petrece aci ani întregi fără necesitate.

Doctorii mi-au spus că trebuie să-ți scriu *ție* în privirea aceasta. Mi-aduc în adevăr aminte c'am venit cu tine în tren, dar încolo nu mai știu nimic decât că am stat închis și am suferit nu numai de halucinațiuni, ci și mai mult încă de foame. Mă 'ntreb acum dacă e vorba ca, cu cheltuială și anume, să continue regimul sub care trăesc, regim cu totul fără folos, atât pentru mine cât și pentru amicii cari au binevoit a se interesa de mine și a mă trimite aici.

Fii bun, iubite Chibici, și răspunde-mi cum stau lucrurile cu mine. Doctorii de aici îmi vorbesc de d. Maiorescu și de tine. Eu știu despre tine că tu n'ai mijloace pentru a îngriji de mine în starea în care sunt. Imi sunt dar necunoscute măsurile pe cari d. Maiorescu va fi binevoit să le ia în privire-mi și văd pe de altă parte că doctorii dela institut nu știu asemenea nimic, ci se mărginesc a-mi cita numele d-sale și al tău, ceea ce — în izolarea în care mă aflu — nu e de natură a mă satisface. Și, în adevăr, nu-ți poți închipui starea în care un om se află într'un institut de alienați, după ce și-a venit în fire. Neavând nimic de lucru, închis alături

c'un alt individ, hrănit rău precum se obișnuiește la spitale și lăsat în prada celor mai omorâtoare grije în privirea viitorului, mi-e frică chiar¹²⁵ de-a-mi plânge soarta căci și aceasta ar fi interpretat ca un semn de nebunie. Astfel, fără speranță și plin de amare îndoieli, îți scriu, iubite Chibici, și te rog să-mi lămiurești poziția în care mă aflu. Eu aș vrea să scap cât se poate de curând și să mă întorc în țară, să mă satur de mămăliga istrafmoșească, căci aici, de când mă aflu, n'am avut nici odată feridirea de-a mânca măcar până la sațiu. Foamea și demoralizarea, klată cele două stări continue în care petrece

Nenorocitul tău amic

M. EMINESCU

Adresa mea e: Michael Eminescu

Ober-Döbling bei Wien. Hirschengasse No. 71.	Privat-
---	---------

 heilanstalt¹²⁶.

LIII

Mihaiu Eminescu către Titu Maiorescu

Viena 4/16 Februarie 1884.

STIMABILE DOMNULE MAIORESCU,

Astăzi, esșnd din casa de sănătate pentru vr'o două ore, mă folosesc de vizita ce o fac nepotului D-voastră, d-lui Popiasu¹²⁷, pentru a Vă adresa aceste știri. Sunt mai bine de trei săptămâni de când au încetat toate simptomele boalei de care am suferit, încât, dacă ar fi stat în putința mea, aș fi părăsit institutul, fie pentru a schimba mediul în care mă aflu, fie pentru a mă întoarce în țară. Cu toate acestea nu știu dacă, pentru un asemenea sfârșit, va fi cu putință a se realiza mijloacele necesare.

Amintirea stării mele trecute e foarte slabă, încât pe mine însumi mă mîră lungimea timpului, în decursul căruia nu mî-am putut da seama de nimic. Punând în socoteala acelei stări toate neajunsurile și suferințele pe care le-am putut cauza atât D-voastră cât și

altor amici binevoitori, citez la soliciți din nou îngădușința. D-voastre și a vă cere ca, prin câteva șiruri, să mă lămuriiți dacă am perspectiva de-a mă întoarce curând în țară. În așteptarea unui răspuns, rămân al d-voastre

cu toată supunerea și stîmă

M. EMINESCU

LIV

Mihaiu Eminescu către A. Chibici Rêvneanu

Iași 20 Octomvrie, 1884

DRAGĂ CHIBICI,

De vreme ce rezidez la hotel România (vechiul han al lui Bacalu), într'o hufubărtie puțin recomandabilă din orice punct de vedere, e lesne de înțeles că nu am unde pune lucrurile mele, încât ar fi foarte bine, dac'ai păstra tu încă cîtva timp așa numita mea ladă, deși presupun că acest lucru nu e tocmai plăcut.

Sănătatea mea scârție într'una ca o moară de mult stricată, ba poate ireparabilă. Săptămăna aceasta am avut friguri și dureri de cap; cît despre plicidare — ele sînt într'o stare așa de plîns, precum erau în București. O tristă iarnă mă așteaptă și o tristă viață. Te rog dar să îmi tu lada de la Simțion, dacă nu mai e cu putință să stea acolo, până ce starea mea se va 'ndrepta, dacă e cu putință să se 'ndrepte vr'o dată.

Am mai încăput — fără voie — într'o belea greu de descurcat. Fiind vacante mai multe catedre la școala comercială, cerusem suplinirea istoriei. Dar catedra aceasta dându-se altuia, m'a însărcinat pe mine cu geografia și statistica, cu un program foarte încărcat, obiect care are inconvenientul că mîci cărți nu există pentru studiarea lui, iar el însuși consistă dintr'un dicționar de mii de nume proprii și de cifre statistice. Cât despre onorata biblio-

tecă, e atât de încurcată și îngrămădită, încât ar trebui un an sau doi pentru a introduce orânduială în acest haos ereditar.

Te rog, spune salutări din parte-mi tuturor amicilor și pri-mește călduroase strângeri de mână dela

al tău

M. EMINESCU

LV

Mihaiu Eminescu către Vasile Burlă

Liman 18 August 1885.

DRAGĂ BURLĂ,

Au trecut peste două săptămâni de când sunt aici și mă coc zilnic în băi de glod cald de 30 grade Réaumur. Nu pot zice că vremea aceasta m-a trecut fără să-mi facă bine. Durerile neconținute pe cari le aveam în Iași, nu le mai simt aici, însă încă nu toate ranele s'a[u] închis și mă tem că, de s'ar închide chiar, vindecarea să nu fie timpornică, și să nu apară din nou, când mă voi întoarce în țară. La Odesa n'am fost în timpul acesta decât de vr'o două ori ca să-mi dau medicamente și tutun. Cel din urmă e și scump și rău, încât în privirea aceasta orientatul din mine o duce greu.

E timp asemenea să chibzuiți în privința lui *nervus rerum*, căci de m'oiu vindeca, de nu m'oiu vindeca, de plătită știu că nu pot să scap. Imi trebuiesc 100 de rouble cel puțin — dac'or fi mai multe nu vor strica nimic. În cazul când mi le veți trimite, rămân încă cu 60 franci pentru întoarcere, din care am să plătesc o zi sau două rămânerea în Odessa, pentru vizarea pasportului, biletul de drum și neapăratele bacșișuri. Iar de nu mi le veți trimite, vor îngriji cîmbrăciia ruși pentru mine în vr'o încăpere a onorabilei poliții.

Vremea pe aici e cam răcoroasă și deși amenință pururea să ploae, totuși nu face decât să picure din când în când.

Încolto dușmanul cel mare al singurătății mele e urâtul. Persoanele câte sunt aici nu vorbesc decât rusește sau leșește, abia vr'o două din ele rup câte un cuvânt nemțesc ori franțuzesc. Astfel, deși nu tocmai vorbăreț de felul meu, sunt condamnat la un mutism absolut. De citit n'ami asemenea ce citi, decât o ediție a lui Heine, rătăcite printre bucovavnele doctorului secundar... Pân'a-cum nici un român nu-mi interesează existența și n'o împinge la o mai mare activitate; — vântul și valurile lacului cu freamătul lor neîncetat, iată singurul acompaniament al zilelor și nopților, cari se scurg uniforme și monotone ca bățile unui ceasornic de părete.

Rugându-te dar să [nu] mă uleiști aici irosit printre Ruși, rămân al tău credincios prieten

M. EMINESCU

Adresa mea: Andrejevsky Liman à Odessa (Russie).

Etablissement du Dr. Iachimovitch.

LVI

[8/20 April — 21 Noe./ Dec. 1886] ¹²³

EPISTOLĂ DESCHISĂ

către homuncuțul Bonifacius.

Azi venînd din întâmplare și sub ochii noștri «Pruncul»
 Am citit critic'adîncă renumitului homuncuț
 El cu mîntea sa călțoasă și cu stil greofu, bombastic
 Cearcă să ne arăte *nouă* ce-i frumos și ce e plastic
 Intinzînd pe a noastre versuri groasa minții sale labă
 El mi spune cum se cade să nimeze-un om de treabă
 Poate cumcă nime proaste și în capul său bate-s'or
 Și de aceea unul astăzi pune masca de profesor
 Astfel e mașina lumii, ciubotari sunt și politici
 Găsești sculptori fără de mîna, orbii pictori, urșii critici
 Ba încă îți cer cu toții, ca să fii politicos

Să nu dai cumva cu parul, să le mângâi capul gros
 Să găsești că ei sunt genii și să-i lauzi, să nu zici
 Cămă muzica e proastă, dacă surzii ajung muzici...
 Toți pretinzând egali să-ți fie, să te împaci cu a lor soțu,
 Cărui Joe i-a dat viață, resuflând pe dinapoi.

Dar în vremea noastră tontul, fără mîinte, fără carte
 Fie care ψυχῆ δούλος ¹²⁰, negustor de coji deșarte
 Fie care, dărui mîntea e o ștearsă, neagră tablă
 Îți încalidă o vorbă din Bouilliet, o veche rablă
 Dur la deal și dur la vale și atunci te aține
 Țîntătoare-a mîinții sale un isvor pustiu devine.

De-o ciudată bufiguire din acest isvor mefitic
 Else criticele sale, când homunculel e critic. .
 Dragul meu învață carte și ascultă-mi îndemnul
 Cine vrea să zugrăvească, să învețe ntâiu desemnul
 Criticul întâiu să știe singur cum să-și șteargă nasul
 Înainte de-a atinge cu piciorul său Parnasul —
 Tu vrei să mă înveți acum ce e rîmă, ce e metru
 Castraveți la grădinar vinzi și... lui Sfântu Petru?
 Cum s'așează lac pe pânză vrei tu să me'nveți pe mîne
 Când nu știi de-ii bun desemnul și coltoarea pusă bine?
 Cu ale tale vorbe goale, câte-o sută de para
 Nu ești critic, nici istoric, numai simplă mascara
 De-ași gândii la tine odată, totdeauna-aș scrie recte
 Și mi-ar curge cu grămada toate rîmele corecte,
 Dar nici pot s'urmez vr'odată al scrisorii-vă tipic
 Sorind vrute și nevrute, sugînd degetul cel mic.
 Și să cat numai atâta cum cuvintele se'nnoadă
 Hîrbutite, fără normă să le așez.... din coadă
 Să coș vrute și nevrute cum pe pânză coși bibiluri
 Și pe public s'amețească săltărețele dactiluri
 Când pe mîne forma, limba abia poate să mă'ncapă,
 Tu pretinzi să scriu ca tine o istorie pe apă?
 Și cuvinte hîrbutite metric eu în lemn să toc —
 De ți-ar place ție versu-mi, eu l'aș arunca pe foc. —

Dară pentru un car de oale e destul zic un ciomiag
 Și de aceea în urma urmei ca s'arăt cum îmi ești drag
 Eu îți zic întoarce încă fila mea cum ai întors-o —
 Căci de astăzi înainte îmi întorc spre tine *torso*...

Izvoare: Academia Română, Ms. Eminescu 2262 f. 86.

LVII

Mihaiu Eminescu către Ștefan Emilian

1887, August în 26

MULT STIMATE DOMNULE,

Am primit scrisorile D-voastre de împreună cu 225 fiorini, din cari scrisorii am putut vedea cu bucurie interesul ce bine-voiți a-mi purta. În urma băilor făcute pân'acum mă simt mai bine și, fiind că doctorul crede că o lună de cură e de ajuns, voiu pleca la finele lunei acestia. Sosind în Iași, voiu avea plăcuta ocaziune de-a vă mulțumi pentru buna voința ce-mi arătați.

Remân cu toată stima al D-voastre devotat

M. EMINESCU

LVIII

Mihaiu Eminescu către V. G. Mortun

Botoșani 10 Noembrie 1887

MULT IUBITE AMICE,

Boala îndelungată de care am suferit m'a impeditat de la ținerea unei corespondențe regulate. Acum fiind într-o câtva mai restabilit, vin a Vă ruga să V'aduceți aminte de mine de lipsa

aproape absolută de mijloace de subsistență, în care mă aflu. Dacă vă este cu putință de-a-mai veni în ajutor, Vă rog a o face cât de curând, căci cea mai neagră mizerie mă amenință¹³⁰.

În așteptarea unui răspuns rămân al D-Voastre
devotat amic

M. EMINESCU

Izvoare: Profesor Valentin Bude (f) Iași.

LIX

Mihaiu Eminescu către Cornelia Emilian

Botoșani, 1887 Noembrie în 20.

MULT STIMATĂ DOAMNĂ!

Să nu credeți că vrâsta D-voastră m'a împiedecat de a vă scrie până astăzi, ci îndelungata mea boală m'a făcut să fiu foarte descurajat. Astăzi, simțindu-mă bine, vă satisfac dorința de a vă trimite fotografia cerută de mult timp.

Cu astă ocazie mulțumesc Domnișoarei Weitzsecker, de și în fond înțeleg bine că este o binefacere din partea D-voastră.

Complimente Domnului Emilian și tuturor cunoșcuților, iar D-voastră primiți sărutările de mână de la al d-voastră devotat

M. EMINESCU

LX

Botoșani, 26 Noembrie 1887

MULT STIMATĂ DOAMNĂ!

O nouă lovitură a venit asupra nenorocitei noastre familii, murind cumnatul nostru și rămânând sora cu doi copii și pensia se'nțelege de la sine puțină, căci m'a împlinit anii de serviciu¹³¹.

Cu privire la întrebarea ce ne-o faceți despre D-nii Moțoc, Alexandru și C. Mille, vă putem răspunde că n'am primit nici un ban de la ei. Prin urmare aveți deplină dreptate să publica numele persoanelor cari au primit liste de la fiica D-voastră¹³².

Cu ocazia aceasta mulțumesc din inimă D-lui Emilian pentru felicitarea de ziua mea onomastică; complimente tuturor cumoscuților și D-voastre primiți sărutările de mâni de la al D-voastră devotat

M. EMINESCU

LXI

Botoșani, 26 Decembrie 1887

MULT STIMATĂ DOAMNĂ!

Scusați, vă rog, dacă o serie de scrisori au rămas fără răspuns, însă o indispozițiune a surorii mele¹³³ care ține aproape de cinci-spre zece zile a fost piedeca, căci speram că'i va fi mai bine. Azi, văzând că Doctorul nu se pronunță cât timp va dura slăbiciunea ei, mă mărginesc de astă dată de a vă aduce sincerile noastre felicitări de anul nou și tuturor amicilor și cunoscuților recunoștința ce le-o păstrez, pentru bună-voința ce au față de mine.

Primiți, vă rog, mult stimată Doamnă, asigurările distincției și considerațiunii ce vă păstrează

Al D-voastră devotat serv

M. EMINESCU

LXII

Botoșani, [Ian.-Febr.] 1888

MULT STIMATĂ DOAMNĂ,

Cu părere de rău vă înștiințez că sora mea, azi a noua zi, de când e foarte grav bolnavă, de inflamațiune de plămâni. Suferința ei a împiedecat-o de-a vă da detalii despre afacerea cu care ați

bine-voit a o însărăcina. Scusați-mă, vă rog, că nu v'am înștiințat până astăzi, așteptând să-i fie mai bine.

Primiți, vă rog, respectuoasele sărutări de mâni de la al D-voastre prea supus

M. EMINESCU

LXIII

Botoșani, 12 Martie 1888

MULT STIMATĂ DOAMNĂ,

Vă înștiințez că surorii mele-i este puțin mai bine; după aplicarea unei ventuze, a trecut junghiul și fierbințeala, însă îndealt-mintrelea e tot încă slabă. Vă alăturerez două chitănțe, pe cari ar fi trebuit să vi le trimit de mult și vă rog să exprimați Domnișoarei Weitzsecker sincera noastră recunoștință.

Vă rog a primi sincere sărutări de mâni de la al D-voastre supus serv

M. EMINESCU

LXIV

Mihaiu Eminescu către Titu Maiorescu

Botoșani 14/26 Martie, 1888.

MULT STIMATUL MEU DOMN,

Vă cer iertare din toată inima pentru greșala mea; de-a nu fi răspuns imediat la scrisoarea d-voastră, ce mi-a fost comunicată prin bunăvoința d-lui dr. Isac¹³⁴.

Cauza întârzierii este că singur nu știam ce să răspund cu siguranță, căci o veste ce-mi sosise din Iași mă pusesese în îndoială de mai pot scoate o a treia ediție sau nu¹³⁵. Încă pe când eram în Iași, d-l V. G. Morțun, actual deputat în adunare, 'mi făcuse propunerea de-a scoate la lumină a treia ediție și într'o scrisoare ce mi-a adresat-o în urmă, 'mi anunță chiar: «pe săptămâna viitoare scot în vânzare volumul ce-am editat». Nici până acum însă nu

știu pozitiv, dacă această ediție s'a făcut în adevăr sau nu. Multele îndatoriri ce mi le-a făcut d-l Morțun în timpul boalei mele, m'au îndemnat să ezitez a da un răspuns afirmativ.

Dacă însă d-l Morțun ar fi renunțat la idea de-a scoate edițiunea a treia, atunci vă rog 'a da urmare binevoitoarelor d-voastre intențiuni și a încheia cu d-l Socec, iar prisosul eventual dela ediția a doua sau un acout asupra ediției a treia, vă rog să binevoști a le trimite sub adresa mea prin mandat poștal (M. Eminescu, Botoșani).

Poezii nepublicate, de intercalat în noua ediție, nu am.

Vă rog, mult stimatul meu domn, a primi mulțumiri din inimă pentru interesul ce purtarea mi l-ați arătat și să-mi dați iertare pentru involuntara mea întârziere. Vă rog tot odată a primi respectuoase salutări dela al d-voastră prea plecat și prea supus

M. EMINESCU

LXV

Mihaiu Eminescu către Veronica Micle

[Botoșani] 1888, Decembrie.

DRAGĂ VERONICĂ,

Uit totul. Nenorocirea care m'a lovit e destulă pedeapsă că n'am voit să te ascult ¹³⁶.

Ce viață desordonată am dus; toate sfaturile tale erau așa de sincere, așa de bune, așa de drepte, încât dacă îndeplineam o parte din ele, azi n'aș zace pe patul de suferinți.

Amintindu-mi de bunătatea inimii tale, simt remușcări de faptele din trecut.

Ar fi o zi de sărbătoare, ar fi o mare plăcere ca să vii la Botoșani, să mă vezi unde sunt bolnav, și din minut în minut 'mi aștept sfârșitul, căci pentru Societate sunt de mult mort ¹³⁷.

Imbrățișări prietenești

EMINESCU

LXVI

Titu Maiorescu către Mihai Eminescu¹³⁸

București, 17/29, I, [18]74

DOMNULE EMINESCU,

Cum stai cu doctoratul de filosofie? Il faci în Berlin? Nu vrei mai bine să-l faci altundeva? Se 'nțelege, numai în caz, când nu ai avea încă pentru Berlin trienniul cerut, de care la alte Universități mai micul ai fi dispensat.

Fă bine, răspunde-mi la aceste întrebări, adresând scrisoarea la Iasi.

În timpul din urmă mai mulți dintre noi încep a avea oarecare influență asupra direcției lucrurilor în Țară, și se poate ca Ministerul Cultelor în deosebi să fie încredințat vreunuia din noi. În acest caz am dori să-ți propunem Dumitale catedra de filosofie la Universitatea din Iasi, căci — după cât te cunosc — gimnaziul nu este pentru D-ta.

Cum știi însă, Doctoratul — în sine o nimica toată — este folositor pentru regularitatea unei asemenea numiri.

Te rog, să nu vezi în această întrebare mai mult decât cuprinde, în privința realizării practice. Sigur nu este încă nimic, deși este foarte cu putință. În ori-ce caz însă te rog să vezi și în această întrebare un semn de atențiune și considerare, ce o avem toți cei din cercul nostru pentru D-ta; asemenea cuvinte ar fi de prisos pentru alții, căci ei ar simți de la sine ceea ce se cuprinde în ele; dar pesimiști de felul D-tale trebuie, poate, să fie din când în când deșteptați din visul prea concentrat al microcosmului lor interior și îndreptați în atenția lor spre legăturile intime, ce-i unește cu nouele încercări de viață în patria comună.

Al D-tale ca totdeauna

T. MAIORESCU

LXVII

Czernowitz, 19 Aprilie (1 Mai) 1874

LUI MIHAIL EMINESCU,

Charlottenburg bei Berlin
Orangenstrasse, 6.

Im Einverständniss mit hiesigen Freunden muss ich Sie doch wieder bitten, Ihr Doctorat vorerst zu machen. Meine Ernennungen müssen *tadellos correct* sein. Das Doctorat beweist zwar fast nichts, aber doch mehr als das Nichtdoctorat.

An dem Tage, wo Sie mir Ihren Doctortitel ankündigen, sind Sie zum supplirenden Professor der Philosophie an der Univ[ersität] Iassy ernannt für 1 Jahr, nach dessen Ablauf Sie sich zum Concurs melden müssen. Ich erwarte Ihr Doctorat Mitte Juli. Leider muss, wegen Ihrer Zögerung, noch der ungenügende Leonardescu dort belassen werden, während ich den N. Ionescu an Stelle des Florescu reintegrirt habe.

Und nun: wie viel Geld brauchen Sie? Als *Vorschuss*, ratenweise abzuziehen von Ihrem künftigen Professorgehalt. Unter dieser Form kann die Sache für Sie nichts Peinliches haben. Also bitte nicht «ticăit», sondern *genaue* Angabe der Geldsumme und der Zeit Ihres Doctorats. Am besten telegraphisch nach Bucarest. Ich bin morgen dort und bleibe

Ihr ergebener
T. MAIORESCU

(Traducere)

Cernăuți, 19 April/1 Mai 1874

LUI MIHAIL EMINESCU,

Charlottenburg bei Berlin
Orangenstrasse, 6.

In înțelegere cu preteni de aci, trebuie totuși să te rog din nou, să-ți iai mai întâiu doctoratul. Numirile care le fac, trebuie să

fie perfect corecte. Adevărat că și titlul de doctor nu spune aproape nimic, totuși însemnezi mai mult decât fără el¹³⁹. În ziua când îți vei anunța titlul d-tale de doctor, vei fi numit pentru un an profesor suplینtor de filosofie la Universitatea din Iași; iar după acest răstimp vei trebui să te anunți la concurs. Aștept doctoratul d-tale pe la mijlocul lui Iulie. Cu părere de rău, din cauza tărăgănării d-tale, insuficientul Leonardescu¹⁴⁰ trebuie să mai rămână acolo; pe N. Ionescu¹⁴¹ l-am reintegrat în locul lui Florescu¹⁴².

Și acum: câți bani îți trebuie? *Ca avans*, care se va scade treptat din viitorul d-tale salar de profesor. În forma aceasta, chestiunea nu poate fi pentru d-ta nicidecum penibilă. Deci, te rog: nu «ticăit»¹⁴³, ci răspunde clar: de ce sumă ai nevoie și pe când doctoratul. Răspunde cel mai bine telegrafic, la București¹⁴⁴. Măne voi fi în capitală. Rămân al d-tale devotat,

T. MAIORESCU

LXVIII

C. Popasu către Titu Maiorescu

Viena 26/11 1883

D-LUI TITU MAIORESCU LA BUCUREȘTI.

Eminescu e tot cum îl știi D-ta¹⁴⁵. Diagnoza încă nu s'a putut face pentru că ia patra zi după ce l-am internat, a fost lovit de un atac de paralizie cu crampe, care însă n'a durat decât scurt timp și a trecut fără să lase urme. Acest atac îngreuiază mult diagnoza, iar prognoza o face și mai puțin favorabilă decât era înainte. Trebuie încă așteptat, căci e posibil să urmeze o paralizie; până acum nu se poate observa nimic.

Nu știi cum era Eminescu în internatul din București¹⁴⁶. Mi se pare ceva mai liniștit. Prof. Obersteiner¹⁴⁷, tovarășul lui Leidesdorf¹⁴⁸, a constatat unele momente, deși puține, mai bune, când e conștient de starea în care se află — devine melancolic și de tot liniștit.

A botezat întreg personalul din internat. Leidesdorf list der König von China, Obersteiner: H. Heine, König der Juden¹⁴⁹; fie-

care e rege. Mai zilele trecute a discutat cu Obersteiner despre vechimea limbii române așa: fiindcă limba română e urmașa celei dacice, care a fost cea mai veche, limba română e astăzi cea mai veche.

Obersteiner îmi spusese că în decursul acestei convorbiri, care a durat 15 minute, Eminescu a vorbit binisor.

Al D-tale prea devotat

C. POPASU ¹⁵⁰

LXIX

Viena 28/12 1883

D-LUI TITU MAIORESCU LA BUCUREȘTI.

Astăzi am fost la Eminescu. Starea lui nu s'a schimbat de loc. Atacul care l-a avut, se vede că m'a fost de paralizie, căci după atâtea săptămâni a rămas fără urmări. Poate a fost numai o iritațiune mai mare a centrelor motorice, care a trecut imediat.

Momente mai limpezi are. Mai cu sâni, dacă cineva insistă cu întrebări, dă răspunsuri destul de bune. Din nefericire însă atari momente are prea puține și trec prea iute. Într'un atare moment săptămâna trecută a întrebat pe doctor ce să facă, că se simte slab și ostenit. Doctoru-i zice că e natural să fie așa, dacă toată ziua se învârteste în odă și mereu vorbește. Eminescu-i răspunde că el e ca un ceasornic, care până e întors, merge; așa și el trebuie să umble și să vorbească mereu până când nu mai poate.

Am rugat pe profesor, dacă se poate să-l înduplece să scrie ceva. Până acum însă nu i-a succes decât să-l facă să promită că va scrie D-lui Chibici. Dacă însă-i dă hârtie ca să scrie scrisoarea, zice că acum nu poate, dar are să scrie.

De câteva zile are un catar la ureche (otitis). Profesorului i-a spus că asta a avut-o când era de opt ani.

Al d-tale prea devotat,

C. POPASU

LXX

Viena 30/1 1884

D-LUI T. MAIORESCU, LA BUCUREȘTI

Dela plecarea d-tale ¹⁵¹ am văzu pe Eminescu de mai multe ori. Starea lui se ameliorează din zi în zi și dacă progresul spre bine se va face tot așa de grabnic ca până acum, atunci este bună speranță că peste puțin timp va putea eși din institut — profesorul crede că peste o lună.

Eni am conversat cu el aproape o oră. Tot timpul a fost liniștit și clar. M'a întrebat cu mult interes cine îngrijește de el și cine plătește pentru el, cum era în iritațiune, căci el presupune că era foarte rău. De câteva zile a început a ceti câte ceva. Cu un cuvânt merge spre bine; este mult mai bine de cum era, când l-ai văzut d-ta. Și dacă nu va veni ceva la mijloc, de pe acum trebuie gândit ce este de făcut cu el imediat după ce va eși din institut, căci de o ocupație serioasă și obositoare va trebui ferit mult timp. Cred că o călătorie (poate în Italia) ¹⁵² i-ar prinde bine, ba este chiar indicată. Al d-tale prea devotat

C. POPASU

LXXI

Viena 9/2 1884

D-LUI T. MAIORESCU, LA BUCUREȘTI

Astăzi am scos pe Eminescu la preumblare. Teama că sgomotul și lumea de pe strade vor produce asupra-i vre-o iritație din fericire a rămas neîndeplinită. Tot timpul a fost liniștit și se vedea că se simte bine.

Dela ultima mea vizită până astăzi Eminescu a progresat relativ bineșor fizic[este]. Nu știu ce să zic despre starea lui psihică. Primește a lintra în orice conversație, vorbește clar și mi se pare că memoria i-a rămas neatinsă. Ceea ce mi se pare curios e intere-

sul ce-l arată de a ști, dacă se plătește pentru el la institut și cine plătește. Este o deosebită dispoziție, care-l preocupă în momentele când vorbește despre asta — o îngrijire, o întristare. Mult se plânge de reaua mâncare din institut. Dela un om care știe cât de greu bolanv a fost — și Eminescu știe — se așteaptă să se bucure mai mult că a scăpat de boală și să nu se ocupe mereu cu un lucru atât de secundar.

Pentru ca să fie cel puțin câteva momente pe zi în societate, am rugat pe prof. Leidesdorf să-i ia la masă la el. În fiecare zi îl invită, dar nu voește să meargă. Astăzi, întrebându-l pentru ce refuză, mi-a răspuns că n'are haine curate și astfel nu e destul de prezentabil. Se vede că încă nu-i place societatea. Cred însă că cu timpul se vor îndrepta toate și de pe acum cam timpului va trebui lăsat rolul. Ce crezi d-ta că e de făcut după ce va eși din institut? N'ar fi indicat un voiagiu?

Deputații români ¹⁵³ de aici, care se interesează mult de Eminescu, doresc să aibă poeziile lui ¹⁵⁴. Mă rog la ocazie a mă informa unde se găsesc de vânzare. Al D-tale prea devotat,

C. POPASU

LXXII

Prof. Dr. Obersteiner către Titu Maiorescu

Wien-Döbling 10 Februar 1884

STIMATE DOMN,

Spre răspuns la scrisoarea Dv. vă aduc vestea îmbucurătoare că starea d-lui Eminescu se îndreaptă încet dar statornic. Părerea ce v'ați făcut asupra scrisorii d-sale este cu totul justă. În convorbirile sale chestiunea hranei este punctul central. El nu-și poate încă da seamă asupra stării prin care a trecut. Inșă și în această privință avem un progres netăgăduit. Nu mai este așa de închis în sine și se poate discuta cu el asupra tuturor chestiilor ce nu-l privesc personal, de pildă asupra literaturii germane ș. a. Până

nu de mult Eminescu nu era în stare a ceti ceva fără întrerupere, și petrecea cea mai mare parte a zilei fără ocupație. Acum însă citește dramele lui Hebbel¹⁵⁵, pe care i le-am recomandat.

D-l Rosetti¹⁵⁶ a vizitat odată pe d-l Eminescu, iar d-l Popasu a făcut eri o mică primblare cu Eminescu, în trăsură, care l-a înveselit în chip vădit și de atunci s'a hotărît a lua parte la masa familiei mele, ceea ce mai înainte mereu a refuzat. În chipul acesta dorim să-l deprindem cu libertatea și cu lumea din afară.

Pe de altă parte ar fi bine dacă s'ar găsi cineva care să se ducă cu d-l Eminescu pe câtva timp în Italia bunăoară, de oare ce întoarcerea sa în țară din felurite puncte de vedere nu se poate încă recomanda. Asta îmi pare o transație mult mai preferabilă — având în vedere ocupațiunea lui de mai înainte — decât să fie ținut în institut peste timpul absolut trebuincios, unde, cu toate libertățile ce i se înlesnesc, trebuie să se simtă strâmtorat. Imi iau dar permisiunea a supune binevoitoarei Dv. aprecieri propunerea de mai sus, etc.

OBERSTEINER

LXXIII

Titu Maiorescu către A. Chibici Rêvneanu

București, 8/20 Martie 1884

IUBITE DOMNULE CHIBICI,

Prima scrisoare a d-tale, cea dela Viena *nu* am primit-o. De câtva timp, posta noastră e mai neglijentă. Am primit numai o scrisoare din Florența. Nu am trebuință să-ți spun impresia ce ne-a făcut-o.

Te rog acum de un lucru. Fiindcă amicul nostru E[minescu] pare așa de doritor de Țară, întreabă-l, unde anume și cum vrea el să trăiască aici? De «Timpul» nu mai poate fi vorba, fiindcă toată această întreprindere ziaristică e în momentul de a înceta sau de a se contopi cu «Binele public» și alte asemenea idei^{156 a}.

Știi că Teod. Rosetti a oferit d-lui Eminescu să șadă la țară

la d-sa, la Solești câtva timp. Nu știu, dacă d-l Em. va fi mulțumit în singurătatea aceea completă la Solești.

Vrea să meargă deocamdată la Iassi la Creangă? Noi am despăgubi pe Creangă în asemenea caz de cheltuiala sa, și am continua a da d-lui Em. un ajutor lunar până va găsi o ocupație definitivă care să-i convie.

Vrea să meargă la Râmnicul-Sărat la fratele său ofițerul? ¹⁵⁷

Poate să meargă la Botoșani la căsuța părintească?

Fă bine răspunde-mi, pentru a-ți mai scrie atunci și eu un rând poste-restante la Viena. Căci d-ta dela Viena vei avea a hotări, uaca te întorci direct la București cu Em. sau mergeți întâiu împreună la Iassi, și te întorci apoi singur la București.

Mai scrie-mi totdeodată, fiindcă s'a perdut scrisoarea din Viena, care este părerea lui Obersteiner asupra dietei de urmat mai departe.

Și în ori ce caz nu uitați că toți prietenii vă urmăresc cu cea mai caldă simpatie prin frumoasele locuri, unde vă aflați, și vă doresc la amândoi să petreceți cu voe bună puținele momente de călătorie, cari au să vă distragă din cenușeria vieții de toate zilele, care vă așteaptă cu toată plictiseala ei la întoarcere.

Dar amicul Em. de ce nu-mi răspunde la scrisoarea mea, ce sper că a primit-o la Viena în preziua plecării de acolo?

Pe aici revizuirea Const[uției] la ordinea zilei. Săptămâna viitoare va începe dezbaterea publică. Pe la 4 Aprilie se va trimite Camera acasă. Prin Iulie noue alegeri ¹⁵⁸.

Sesiunea generală a Acad[emiei Române] s'a deschis. Bariț, Babeș sânt aici, Sbiera și Marian ¹⁵⁹ nu vin.

Hatmanul Baltag ¹⁶⁰ s'a dat cu succes de vr'o 3 ori și se va mai da.

Slavici și-a terminat nuvela «Pădureanca» ¹⁶¹, ne-a cetit-o, a plăcut foarte mult.

Al d-tale cu o amicală strângere de mână,

T. MAIORESCU

LXXIV

T. Maiorescu către H. Eminescu

București, 14/26 Martie 1884

DOMNIȘOARĂ,

Departa de a fi supărat, că mă întrebați despre starea actuală a fratelui D-voastră Mihail, dați-mi voe a vă spune, că m'am mirat, cum de nu m'a întrebat nimeni din familia lui despre soarta și întreținerea lui, de când este trimes de noi în Viena. Nu'mi pot explica această indiferență a familiei; mai ales găsesc inexplicabil pe fratele său, ofițerul ¹⁶².

Dar, în fine, bine că mă întrebați măcar acum.

Mihail Eminescu și-a revenit în fire și după sfatul Doctorilor din Viena a eșit din Institutul de alienați al lui Leidesdorf ¹⁶³ ca *însănătoșat*. Tot după sfatul lui Leidesdorf se află acum într-o călătorie de distracție, împreună cu amicul său Chibici, pe care l-am însărcinat noi ca să-l însoțească. În momentul de față sunt la Florența; peste vr'o 12 zile se vor întoarce prin Viena în țară. Despre paralizia la mână și picior nu am aflat nimic; trebuie să fie scornituri absurde din Provincie.

Întrebarea este acum, în ce mod să trăiască vr'o 4 sau 5 luni la țară, cât îi mai trebuie până se va întrema pe deplin? După acest timp ne vom îngriji noi, ca să aibă o funcțiune mai liniștită.

Poate să vie la Ipotești? Sau aveți altă propunere?

Încă o întrebare îmi permit. Bătrânul D-voastră tată, când a fost pe la mine la București în August anul trecut, mi-a spus că tot capitalul său mobil era de 18.000 franci! Care este partea, care îi revine acum lui Mihail, după moartea tatălui său? aud că și fratele cel de la țară a murit ¹⁶⁴.

Așteptând răspunsul D-voastră vă rog, Domnișoară, să primiți încredințarea deosebitei mele stime,

T. MAIORESCU

LXXV

T. Maiorescu către A. Chibici-Rêvneanu

București 14/26 Martie 1884

IUBITE DOMNULE CHIBICI,

Ți-am scris la Florența «Pensione Pera». Nu știu, de vei fi primit scrisoarea mea. Eu pe cea d'întâi a d-tale din Viena n'am primit-o. Am primit până acum numai una din Florența¹⁶⁵.

La toată întâmplarea îți scriu, după indicarea d-tale, la Viena poste-restante.

Te rog, vino cu Em., dacă starea sa continuă a se îndrepta, direct la Iassi. Vorbește acolo cu Missir¹⁶⁶. Noi credem, că Em. să stea deocamdată sau cu Creangă, sau cu preotul Ienăchescu¹⁶⁷ în Iassi. Sau poate să meargă la Ipotesti, unde se află acum soru-sa Harieta. (Aflu dintr'un ziar de aici, că fratele său mai mare, care se afla acolo, a murit de câteva zile)¹⁶⁸. Am scris sorei pentru succesiunea rămasă dela bătrânul¹⁶⁹. Indată ce-mi va răspunde comunic rezultatul lui Missir pentru ca să-l afli d-ta la sosirea în Iassi.

Și din vânzarea cărților la Socec vor fi vr'o 500 fr.¹⁷⁰. Nu ar fi mai bine să întrebi la Viena pe Obersteiner¹⁷¹ cum să fie dieta lui Em. mai departe? Și ce ocupațiune sfătuește el?

Să-l duci pe Em. ca să-l vadă, va fi cu greu.

De ce nu-mi răspunde Em. la scrisoarea mea, primită încă la Viena?

Al d-tale devotat și nerăbdător după știri

T. MAIORESCU

LXXVI

A. Chibici-Rêvneanu către T. Maiorescu

Florența 14/26 Mart 1884

PREA STIMATE DOMNULE,

Mult prețuita dv. scrisoare am primit-o alaltăeri. Am pregătit de a vă răspunde neîntârziat, fiindcă Eminescu n'a putut să se hotărască până azi asupra locului în care să petreacă până la momentul când împrejurările și puterile lui îi vor permite a-și asigura existența prin propria sa muncă.

Alaltăeri nu avea încă nici o opiniune formală în această privință; eri oscila între Iași și București (petrecerea la țară nu-i convine); astăzi s'a hotărît definitiv pentru locul care-i este mai puțin priincios, adică pentru București. În zadar i-am demonstrat că ar fi pentru dânsul mult mai bine ca să stea la Iași; nici amintirile neplăcute ale boalei, nici căldurile grozave ale Bucureștilor, care, de sigur, au contribuit foarte mult la declararea boalei, nici alte considerente... n'au putut schimba această a lui hotărîre.

Ziua sosirii noastre în București nu o pot indica; totul depinde de la voința lui Eminescu. La 17/29 cr. plecăm din Florența spre Viena, unde, după prevederile mele, vom ajunge pe la 5 sau 6 Aprilie st. nou; încolo nu este nimic cert.

Am stărui pe lângă Eminescu ca să scrie câteva rânduri d-lui Slavici, rugându-l să-i pregătească, sau mai bine zis, să-i închirieze undeva o locuință, spre a nu fi nevoit a trage la hotel la sosirea în București; se vede însă că preferă a sta la hotel, căci tot îmi răspunde că n'are ce scrie d-lui Slavici¹⁷².

Starea sănătății lui Eminescu s'a îndreptat mult la Florența și cred că impresiile călătoriei la întoarcere în țară o să aibă un efect și mai salutar; el privește însă călătoria în Italia ca cea mai nenorocită idee și mă dușmănește că l-am adus aici.

În privința dietei de urmat i-a recomandat D-rul Obersteiner ca să se abțină de băuturi aromatice și alcoolice; până la o litră de vin însă, poate să bea la masă.

Nainte de o săptămână era Eminescu doritor de Țară, acum, se pare, că s'a mai potolit această dorință, dar în schimb a devenit mai nervos, nu-i place nimic!

Cu banii ce-i am la mine cred că vom ajunge până la Viena, fără ca Eminescu să aibă nevoie a recurge la mia de franci ce o are în păstrare.

Vă aduc, prea stimate domnule, atât din parte-mi cât și din partea prietenului și tovarășului meu de călătorie, neîngrăditele noastre mulțumiri pentru simpatiile cu care ați binevoit a ne onora. Vă datorim cea mai adâncă recunoștință pentru bunăvoința care ne-ați arătat-o întotdeauna.

Asemenea mulțămim din suflet și prietenilor, despre care ne asigurăm că nu ne-au uitat; li transmitem și noi la rândul nostru, cele mai călduroase salutări, și dorim a-i revedea cu bine. Al dv. devotat

A. CHIBICI-REVNEANU

LXXVII

P. Missir către T. Maiorescu

Iași, 25 Martie 1884

IUBITE DOMNULE MAIORESCU,

Mă ertați că am întârziat a vă face cunoscut rezultatul însărcinării ce mi-ați dat în privința lui Eminescu ¹⁷³. Știam însă că d-na Humpel ¹⁷⁴ v'a făcut cunoscut acest rezultat, care este că nu s'a găsit alt adăpost mai bun pentru amicul nostru, decât casa lui Pompiliu ¹⁷⁵, care ca unul ce este prezident de Caracudă ¹⁷⁶ are o singură odae, și acea într'o casă locuită de mai mulți în centrul orașului, fără grădină. Cum însă ține locuința lui cu luna, ar fi ușor să se mute la un loc mai potrivit. De altmintrelea el primește cu mare bucurie a da ospitalitatea ce i se cere.

În cursul acestei săptămâni voi trimete banii adunați pentru Februarie și Martie și resturi din Ianuarie. Al dv. devotat amic

P. MISSIR

LXXVIII

Iași 13 Mai 1884

IUBITE DOMNULE MAIORESCU,

Mă ertați că am întârziat să vă răspund pentru primirea banilor dela Socec, ceea ce n'am lipsit de a face față cu acesta, îndată după primirea banilor, pe care i-am dat lui Eminescu. Voiam să vă scriu de mult ca să vă comunic amănunte despre starea lui sufletească. Nefiind bine cunoscut cu dânsul de mai înainte, când m'am întors la Iași după Paști m'am ferit de a-i intra în suflet, pentru ca să nu-l penez. Incetul cu incetul am intrat însă în intimitatea lui prin Pompiliu, astfel că azi când îi dau prilej, îmi spune multe și-l cunosc foarte bine în ceea ce este și cum este, și de când îl cunosc, m'a cuprins un fel de milă și de afecțiune pentru dânsul, pare că mi-ar fi frate. Cu atât mai mult mă doare convingiunea ce mi-am făcut că nu slujba ce el o așteaptă este singurul lucru ce ne rămâne să-i dorim lui Eminescu. Este de dorit un lucru mai greu și anume ca să-și revină într'o stare normală sufletească, ce-i lipsește astăzi. Va fi fost el melancolic și blazat înainte de boală, dar nu cred ca împrejurările externe și teoriile pesimiste, cu care se îndeletnicea pe atuncea, să-i fi smuls tot gustul de viață. Astăzi însă pare că nu i-a mai rămas nici un stimulent, care să-i activeze, fie gândirea, fie simțirea lui; pare că nu există nimic pe lume care să-l poată atrage, lucru care l-am constatat în multe ocaziuni. Așa d. ex. trebuia să se mute dela Pompiliu, fiindcă se dădea cu chirie oada ce o ocupă alături cu Pompiliu. A fost mutat la Burlă¹⁷⁷. Aci a rămas nemulțumit de comunitatea locuinței cu Burlă. I-am propus atunci să se mute singur într'o odae mobilată, și fiindcă era o asemenea odae în casa unde șed eu, am voit să-l aduc la mine. Aceasta i-ar fi plăcut, dar n'a avut energia să o voească, nici energia să se despărtească de 40 de franci pe lună. I-a trebuit haine subțiri. Și-a făcut cu Pompiliu, și a dat 60 fr. — cu greu nevoie, fiindcă i se păreau scumpe. Ii trebuie lucruri de schimb și se căinează că n'are; îi propun să meargă să-și cumpere, lasă lucru baltă. Regretă că n'are biblioteca lui lângă dânsul; îi

spun să scrie el să i se trimeată sau să scrim noi; el ne obiectează însă că degeaba scrim, că s'a împrăștiat totul și nu se mai știe ce s'a făcut. În fine credem că ocupația ce i s'a dat îi va deștepta amorul propriu, ca să facă ceva, pentru ca să arate lumii că poate. Credeam că este năcăjit de frică că lumea nu s'ar încrede în el și pentru a-l vindeca de o asemenea grijă, facerea acelu inventar de documente era ceva. În adevăr le-a căutat, dar a venit înapoi descurajat și desgustat că nu poate face nimic, că e mult de lucru, că hârtiile nu sânt de nici o valoare. Mai dăunăzi îmi spunea că el este «ein aufgegebenener Mensch»¹⁷⁸ și în adevăr acesta e sentimentul ce pare că-l are despre sine. Cu două zile în urmă dispăruse cu provisorul dela liceu, cu Dogaru, și nu-l mai vedeam. Am avut eri o adevărată surprisă întâlnindu-l mai vesel și mai comunicativ, istorisindu-ne că s'a dus cu Dogaru la Pesther — Dogaru e rudă cu Ureche¹⁷⁹ — și că a dormit acolo, că mănâncă la masă cu Dogaru și își trece timpul cu el, că d-na Dogaru e o femeie tare bună. Asară a venit la Junimea și era iar întunecat la față.

Iubite domnule Maiorescu! Dacă nu va fi și nu va fi de chip să i se dea postul lui Caraiani¹⁸⁰, i se poate găsi un alt post. La 1 Septembrie e pusă la concurs catedra de limbă română la liceu, fostă a lui Lambrior¹⁸¹. Pentru această catedră se prezintă la concurs junimistul nostru Filipide¹⁸², cel cu cronică lui Hur¹⁸³, și e foarte probabil că va reuși. În acest caz se face vacant postul de subbibliotecar ocupat acum de Filipide. Aflu că e plătit cu 200 fr. pe lună și d-l Culjanu¹⁸⁴ iar putea da o odaie în casele Universității, și până una alta ar fi cred bine pentru Eminescu, mai ales că dacă ar fi complect restabil, ar putea să aibă lecțiuni particulare.

Am primit dela Chibici un mandat de 170 de fr. pentru Eminescu și nu știu dacă e bine să-i dau acum toți banii. Trebuie să știți că el are acum cel puțin 1.500 fr. asupra sa, deoarece 600 dela Socec, 200 de aice, a primit acum în urmă și Pompiliu îmi spune că dinainte avea alți 800. Acum eu deși strâng înainte, nu știu dacă este de vr'un folos să-i dăm acum acești bani și cei ce se vor mai strânge, sau dacă nu ar fi mai bine să-i dăm pe urmă în timpul vacanțelor sau și mai târziu, când ar fi nevoie.

Despre partea cărților lui n'ar fi rău dacă s'ar da de urma lor și s'ar aduna la un loc, d. ex. la Chibici și i s'ar scri lui de-a dreptul că i se țin cărțile la dispoziție și că le poate avea oricând va voi. A se trimete acum aice n'ar fi bine, fiindcă Burlă, în casa căruia șede Eminescu, nu prea e gospodar și n'are unde să le pună; ș'apoi în vacanță, poate că Eminescu să se mute în locul lui Pompiliu, care pleacă (la Keşkemmet) ¹⁸⁵ sau în odăea mea.

Al d-voastră devotat amic

P. MISSIR

LXXIX

Iași 30 August 1884

IUBITE DOMNULE MAIORESCU,

Reîntorcându-mă în Iași... l-am găsit pe Eminescu mult mai bine decât l-am lăsat. E mai vesel, vorbește și râde mai mult, adecă spune în formă veselă ceea ce înainte tăcea cu resignație și ceea ce-l roade încă la inimă: starea în care se află și viitorul său. Am uitat să vă spun că am fost la Răpedea, unde însă n'a voit să facă hidroterapie, fiindcă n'a fost nimeni să-l silească. Este prin urmare aceeași lipsă de inițiativă în sufletul său ca și mai înainte. Mi-a spus că ar vrea să lucreze și n'are îndemn, care ar trebui să-i vie numai dacă ar fi silit. Oricum ar fi însă, acum în această toamnă trebuie să știm ce se face cu Eminescu. Sau i se poate găsi ceva, sau dacă cotizațiile trebuie să urmeze mai departe, atunci trebuie să știm, pentru ca să o spunem celor ce le plătesc și să se continue pe atât pe cât fiecare poate și vrea să dea, fără să se simtă îngreuiat. Vă rog dar, d-le Maiorescu, să aveți bunătate să-mi spuneți ce să fac.

Eminescu este foarte econom sau mai bine zis zgârcit, poate fiindcă se jenează să cheltuiască banii despre a căror origine nu-și face iluziuni. Din când în când fără știrea noastră își scaldă năcazurile cu ceva vin, deși știe și nu lipsim de a-i spune că nu e bine pentru sănătatea lui. Dar cât ține Eminescu la sănătatea lui, ob-

servațiile noastre nu-l împiedecă a se lăsa să fie sedus de cătră Petru Grigoriu ¹⁸⁶, ca să petreacă împreună. Dealtmintrelea tot glumește, ba că vrea să se facă călugăr, ba că nu găsește stricină, ca să-și curme zilele.

Al d-voastre devotat amic

P. MISSIR

LXXX

DIN «INSEMĂRILE ZILNICE» ALE LUI TTU MAIO-
RESCU, REFERITOARE LA M. EMINESCU

Luni 30 Mai/11 Iunie 1883. București. La noi la masă ministrul american Schyber, Gane, Jacques Negruzzi cu nevastă-sa, D-ra Anette Rosetti și Eminescu. După părerea mea Eminescu începe să înnebunească.

Joi, 23 Iunie/5 Iulie 1883. E o căldură cumplită la București... la noi la masă D-nul și Doamna Theodor Rosetti, tânărul Beldimano și Eminescu. Acest din urmă, după părerea mea, e din ce în ce mai nebun. E foarte excitat, are o mare «suffisance», cu totul nenaturală pentru caracterul lui. Vrea să învețe limba albaneză, chiar acum vrea să se facă călugăr, fără să plece din București.

Marti 28 Iunie 1883, la șase ore dimineața, primesc o carte de la Doamna Slavici, la care șade Eminescu, în care spune: Eminescu a înnebunit; vă rog faceți ceva, să mă scap de el, căci e foarte rău. — Pe la zece Eminescu a venit la noi. Mai înainte fusese la doctorul Soutzo «maison de santé», unde am închiriat pe socoteala mea o odaie pentru Eminescu, 300 franci pe lună. Am înștiințat pe Rosetti, iar la zece ore cum am spus, veni Eminescu. A binecuvântat cu ochii ațintiți în zid pe nevasta și pe fiica mea ¹⁸⁷, iar pe mine m'a strâns în brațe, tremurând în toată firea. Ii arătai Statua lui Hermes și a «Venus de Milo», atunci el spuse cu o privire estatică «Lasă că va reînvia arta antică». Conform celor hotărâte de noi, i-am spus că-l așteaptă Simțion, pentru a vorbi cu el despre societatea Carpaților. El îmi ceru 5 franci pentru

birjar și s'a dus. De-acolo îl vor duce la Suțo, numai de s'ar putea fără mare greutate. Veni apoi Caragiale la dejun la noi și aflând toate despre Eminescu începu să plângă.

Luni 15/27 Aug. 1883. Am fost la Sanat. Soutzo să văd pe Eminescu. Deliriu neconținut. Nu m'a cunoscut. Trist aspect. Venise fratele său la mine — a profitat de ocazie ca să ee ceasornicul de aur a sârmanului nebun. Și tată-său a venit la mine.

T. Maiorescu către George Eminovici

DOMNULUI GEORGE EMINOVICI

Ipătești (Distr. Botoșani)

București 8/30 Octomvrie 1883.

STIMATE DOMNULE,

Starea fiului D-stră și amicului nostru literar Mihail Eminescu nu s'a îndreptat încă și așa am hotărât cu toții cei de aici, să-l trimetem pe cheltuiala noastră la Institutul de alienați din Viena și să-l lăsăm acolo vreme de un an. Dacă nu se va îndrepta până atunci, va fi timpul venit să-l așezăm la Golia sau la Mărcuța, ca pe un bolnav fără leac.

Cu prilejul venirii D-stre la București ne-ați declarat, că lăsați asupra noastră toată îngrijirea materială și morală pentru nenorocitul D-stră fiu. Cu toate aceste m'am crezut dator a vă da de știre despre cele de mai sus. Primiți, vă rog, încredințarea deosebitei mele stime

TITU MAIORESCU

Joi 20 Oct./1 Noemvrie 1883. Azi, la 9 de dimineață, am fost la gară, unde plecau Eminescu cu Chibici și un păzitor la Viena. Bietul om.

Miercuri 2/14 Februarie 1884. București. Serisoarea Prof. Obersteiner despre Eminescu din Ober-Döbling. Heilanstalt Leidesdorf-Obersteiner, lângă Viena, că și-a venit în fire ¹⁸⁸³.

T. Maiorescu către Mihaiu Eminescu

DOMNULUI EMINESCU

WIEN, Ober-Döbling
in der Heilanstalt Leidesdorf-Obersteiner.

IUBITE DOMNULE EMINESCU,

Și scrisoarea D-tale către mine¹⁸⁸ și scrisoarea de mai nainte către Chibici¹⁸⁹ le-am citit eu cu familia mea și toți amicii D-tale, cu o nespusă bucurie. Căci ne-au fost dovada sigură despre deplina d-tale însănătoșare. Nu te mira că-ți vorbesc mai întâi de *bucurie*, deși amândouă scrisorile sunt triste și concepute sub un fel de «deprimare a morăalului», cum ar zice galomanii noștri. Căci eu cred că tristețea D-tale trecătoare și de sigur neîntemeiată, pentru noi rămâne dar bucuria curată.

Vezi, D-le Eminescu, diagnoza stării D-tale trecute este astăzi cu putință și este absolut favorabilă. Se vede că din cauza căldurilor mari, ce erau pe la noi în Iunie 1883, D-ta ai început a suferi o meningită sau inflamație a pielii creierilor, mai întâi acută apoi cronică, din care cauză ai avut un deliriu continuu de peste 5 luni, până când s'a terminat procesul inflamațiunii. În tot timpul acestui vis îndelungat ai fost de o veselie exuberantă, încât e păcat că nu ai păstrat nici o aducere aminte a trecutului imediat. «Was nützt die Heiterkeit, wenn sie nur im erinnerungslosen Traum verläuft?»¹⁹¹ Ei, acum ai eșit din vis, precum trebuie să ieși, și ți-ai recâștigat conștiința. De-aici nu poți lua motiv pentru atâta greutate sufletească, cu tot pesimismul D-tale. Nici griji materiale nu trebuie să ai. În privința aceasta, iată cum stau lucrurile. Chibici pleacă poimâne Duminecă la Viena și va fi dar Luni la 4 oare la D-ta în Ober-Döbling, precum ți-am telegrafiat alaltăeri. El vine pentru-ca, în înțelegere cu Dr. Obersteiner și după sfatul lui, să te scoată din Institut și să facă împreună cu D-ta o excursiune de vre-o 6 săptămâni spre sudul Alpilor, poate până la Venezia, Padua sau Florența. Are mijloace bănești pentru aceasta precum și — se'ntelege — pentru împropătarea garderobei D-tale, care va fi stat și ea ca în vis în aceste 7 luni¹⁹².

După aceasta, dacă nu va fi indicată vre-o cură la băi, la Hall de ex. vă veți întoarce împreună în țară, unde trebuie să te mai odihnești câte-va luni, pentru a te întrema fizicește deplin. Teodor Rosetti te invită să petreci aceste luni la moșia lui Soleștii, unde îți va pregăti primirea în modul cum îl vei dori D-ta.

După aceasta, așa dar pe la August, în urma intervenirei Réginei (Carmen Sylva), care îți poartă cel mai sincer interes, vei fi numit în vre-o funcție, care să-ți convină d. ex. Bibliotecar al Universității. De aici înțelegi, că despre vre-o îngrijire pentru existența D-tale materială, în viitor, nu poate fi vorba.

De vrei să știi cu ce mijloace ești susținut deocamdată? Bine, Domnule Eminescu, suntem noi așa străini unii de alții? Nu știi D-ta iubirea și (dacă'mi dai voie să întrebuintez cuvântul exact, deși este mai tare) admirația adeseori entusiastă ce o am și eu și tot cercul nostru literar pentru D-ta, pentru poeziile D-tale, pentru toată lucrarea D-tale literară și politică? Dar a fost o adevărată exploziune de iubire cu cari noi toți prietenii D-tale și (*numai aceștia*) am contribuit pentru puținele trebuințe materiale ce le reclamă situația. Și n'ai fi făcut și D-ta tot așa din multul puținul ce l-ai fi avut când ar fi fost vorba de orice amic, necum de un amic de valoarea D-tale?

Acum trebuie să mai știi, că volumul de poezii ți l-a publicat Socec, după îndemnul meu în Dechemvrie anul trecut, a avut cel mai mare succes, așa încât Socec stă încă uimit. În aceste 7 săptămâni de la aparițiunea lui, s'au vândut 700 de exemplare; o mie este toată ediția, și de pe acum trebuie să te gândești la ediția doua, care va fi reclamată pe la toamnă și în care vei putea face toate îndreptările ce le crezi de trebuință. Poeziile D-tale sunt astăzi cetite de toate cucoanele, de la Palat până la mahala la Tirohilești, și la întoarcerea în țară te vei trezi cel mai popular scriitor al României. «Was ich mir dafür Koofe!» Așa cam este, dar tot nu este rău, când te simți primit cu atâta iubire de compatrioții tăi.

Așadar, fii fără grijă, redobândește-ți acea filosofie impersonală ce o aveai întotdeauna, adaogă-ți ceva veselie și petrece în

excursia prin frumoasa Italie și, la întoarcere, mai încălzește-ne mintea și inima cu o rază din geniul D-tale poetic, care este și va rămâne cea mai înaltă încorporare a inteligenței române¹⁹³.

La revedere cu bine și o caldă strângere de mână de la toți, de la toți prietenii și mai ales de la

al D-tale devotat

T. MAIORESCU

Mai scrie-mi câte-un rând din Italia, dacă ai vreme în mijlocul impresiilor de acolo.

LXXXI

Miron Pompiliu către T. Maiorescu

Iași, 14 Maiu 1886

DOMNULE MAIORESCU,

De Paști aflându-mă la București, mi-a părut foarte rău că nu v'am putut întâlni pentru ca să ne înțelegem ce s'ar mai putea face în interesul lui Eminescu. Am vorbit cu Doamna și mi-a promis că îndată ce aveți să vă întoarceți, are să se înțeleagă cu d-voastră. Am vorbit cu d. Nica¹⁹⁴ și în mai multe rânduri cu d-nii Ganea și Negruzzi și cu alții și cu toții mi-au spus că vor stăruii să i se voteze de cameră o pensiune viageră sau o recompensă națională. Dar până azi încă nu văd nici un semn că se face ceva¹⁹⁵.

Dați-mi voe să vă arăt în următoarele rânduri, că trebuiesc numai decît luate măsuri pentru a veni în ajutorul lui Eminescu, dacă nu voim ca să-l vedem iarăși în starea nenorocită în care a fost, sau în starea celui mai decăzut și mai ticălos om din lume.

De un timp încoace, deși nu mai prăpădește nopțile pe la cafelele chantante, deși nu-l stăpânește patima băuturii ca mai înainte, dar a contractat alte apucături nu mai puțin înjositoare. Așa de pildă cere cu stăruință parale nu numai dela prieteni, dar și dela persoane pe care le-a văzut odată sau de două ori; mai departe, ca un om care ș'a pierdut bunul simț și buna cuviință ce

se cere dela fiecare între oameni, pe ulițele pe unde trece, lovește cu bățul în zaplazurii și ziduri. Mai zilele trecute, spărgând niște oale de pe un zid, feciorii dela casă dimpreună cu un sergent l-au dus la comisie, de unde se înțelege, recunoscându-se cine e, i s'a dat îndată drumul. Intr'o sară fiind la teatru în parter, după un interval de timp, s'a culcat pe bancă, spre cea mai mare surprindere a publicului.

De asemenea nu mai știe nimic de respect și de rușine. Dama le i-au luat frica, încât de departe îl înconjură când îl văd pe stradă, căci nu mai e chip să treacă în liniște și nesupărate de dânsul.

Nu mai puțin a perdut conștiința de împlinirea datoriei și simțului de onestitate. — În timpul ce-și face serviciul la bibliotecă, ese în oraș, lăsând ușile deschise și cărțile în vocea întâmplării; liberează cărți fără să le noteze în registru. Și mai pe sus de toate aceste, cheltuește toate depozitele de bani ce i se lasă pentru cărți. La muștrările ce-i fac uneori în această privință, răspunde că nu-i adevărat. Și dacă n'are încotro în fața dovezilor ce-i aduc, întreabă: s'a plâns cineva că nu i-am dat paralele înapoi?

Intr'un cuvânt e de tot prăpădit, nu numai în privința intelectuală și a îngrijirii de sine, dar și în privința morală.

Când după boală, a venit în Iași, era melancolic, desgustat de traiu și vecinic tânguitor. Aceste însușiri îl făceau foarte simpatice. Acum, cu purtarea sa, cu apucăturile cele necuviincioase, în scurt cu toată atitudinea sa, se face de pe zi ce merge mai nesuferit.

Judecând dar atât starea sa sufletească cât și lipsa de mijloace îndestulătoare, e groază minții omenești ca să gândească în ce hal și la ce soartă poate să ajungă cu timpul.

Deci vă rog pe d-voastră cu toată stăruința să închipuiți vr'un mijloc ca să fie trimis într'un stabiliment de cură, într'un stabiliment unde să fie liber, dar privighiat de aproape de cătră medic și supus unui regim de cură potrivit cu relele de care suferă.

În speranța că veți face cele cu putință, rămân al d-voastre stimător

M. POMPILIU

LXXXII

Henrietta Eminescu către D-ra Cornelia Emilian*Botoșani, 1887 Mai 3/15***SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!**

Aseară s'au decis doctorii a'l transporta pe Mihai earăși la mine, văzând că numai ieu pot să'l fac să ieie doctorii ori să mănânce ceva.

Chiar acum l'am hrănit, schimbat, în fine totul; numai mâna mea o suferă și mă ascultă. De luni când v'am scris, este mult mai bine. D-zeu să aibă milă cu mine!

Cum v'am scris în scrisoarea de la 1 Iunie ¹⁸⁸⁶, așa voi urma a vă scrie tot a treia zi.

Un bărbat am tocmit cu 55 franci pe lună și o femeie cu 20 de spălat și mâncare, căci nu se simte de loc ce-i cu dânsul. Doctorii mă asigură, de 2 ori pe zi mă vizitează, spesele sânt numai trăsura care este birjă, că în câte-va zile, are să-și vie cu totul în sine. Susțin cu toții că este la cap o rană ca la picioare, din a cărei cauză nu poate articula nici un cuvânt.

De toată persoana se teme, fie bărbat sau femeie, numai de mine nu.

Ne mai având ce'ți scrie în momentul de față,

Primiți vă rog adâncea mea recunoștință ce v'o conserv,

HENRIETTE EMINESCU

P. S. Acuma am primit epistola D-voastră de care vă mulțumesc din adâncul inimii.

În momentul de față n'am trebuință de bani. O sută de franci ce-am primit dela D-voastră, mi-am cuprins de-odată totul, 200 franci ce-mi-a trimis Doamna Humpel ¹⁸⁸⁷ îi am încă.

De azi voi începe a cheltui neapărat pentru aducerea doctorilor cu birja, medicamentele le leau de-ocamdată pe comit, servitori la finele lunii îi voi plăti. Cu cea mai bună chibzuință mă

economisesc ca să aibă el mai bine bani când va fi sănătos, să'i pot economisi să nu ducă lipsă de nimic. Repet mulțumirile mele, și sărutări de mâni părinților mamei. Mama primești îmbrățișările sincere din parte-mi cu tot respectul salutări.

H. EMINESCU

LXXXIII

Botoșani, 1887 Mai 12/24

STIMABILĂ DOMNIȘOARĂ!

Mă găsesec dispusă a vă aduce o duzină de mulțămiri pentru buna-voință ce o aveți cătră nenorocitul meu frate. Dacă din principiu nu ași fi contra mulțămirilor formale, rezerv însă o adâncă recunoștință în taina sufletului meu, pe care pana-mi de ar vrea să vi le exprime n'ar putea nici odată. Scuzați vă rog că nu v'am răspuns îndată la scrisoarea D-voastră de la 6 Mai. eată cauza: Am vroît să vă dau oare-care detalie asupra boalei lui Mihai pozitiv.

În ziua care ați avut bunătatea a'i trimite 200 franci, am chemat doctorul pentru ranele de la picioare. Ordonanța este de 3 ori pe zi, iod de băut, și extern unsuri în baie fiartă cu romaniță (mușetel).

Azi sânt 6 zile de când este în cură, progresul este până în momentul de față foarte mic.

Cu mîntea este cu totul bine, numai îngrije că ranele de la picioare ar fi o boală incurabilă. Doctorul îl asigură că de va mîntui medicamentele să meargă la Lacul-Sărat să facă băi de glod și-i garantează că va fi pentru totdeauna sănătos.

Pentru momentul de față atât vă pot da detalie că, de când sede la mine, de la 9 Aprilie, e cu mult mai liniștit și a scris trei poezii.

Domnul Pompișiu¹⁸⁸ îmi scrie să vă trimet o chitanță de primirea banilor, Vă alăturez aci în scrisoare mulțumindu-vă din

adâncul inimei la toate Doamnele din Comitet, pentru generoasa îngrijire ce-o aveți în nenorocirea în care se găsește iubitul meu frate.

Cu această dureroasă ocazie primiți vă rog deosebita mea stimă ce vă conserv la toate.

Salutări
HENRIETTE EMINESCU

LXXXIV

Botoșani, 1887 Mai 19/31

STIMABILĂ DOMNIȘOARĂ!

Nu găsesc cuvinte îndestul să vă pot manifesta mulțumirea ce am simțit-o când am primit epistola D-voastră cu atâta bună voință de care mi-a fost o adevărată surpriză că vă îngrijiți chiar și de băile ce-i trebuiesc neapărat.

Ieu sânt paralizată de amândouă picioarele de la etatea de 5 ani și pot merge destul de rău numai prin ajutorul unor mașini cari sânt în greutate de 5 oca de fier. Ei bine, sincer vă scriu că sunt mai mulțumită cu soarta mea de cât cum este boala fratelui meu, plini de răni picioarele.

Iată cauza c'am întârziat cu răspunsul către D-voastră. La întrebarea ce ați bine-voit a'mi scrie câtă sumă de bani este necesară, m'am întrebat foarte lămurit, de multe persoane care au fost la Lacul Sărat o mie de franci este de ajuns să merg și ieu cu el.

Dacă va fi prin putință vă rog din adâncul inimei a'i face acest bine, a'i trimite o mie de franci, ca să pot merge mai de vreme, adică până nu-s ferbânțelele mari, căci bag de samă că suferu cu mult mai tare dureri, când este căldura mare; ear ceea ce privește că v'am trimis chitanța, cum mi-a scris Domnul Pompiliu, nu strică nimica, pentru că Mihail singur v'a scris-o numai mi-a zis s'o iscălesc ieu. Vă rog să nu vă supărați că nu v'a scris

iel singur mulțumirea de bani ce ați bine-voit a'i trimite. Așa a fost el tot-deauna greu la scris epistole.

A primit 100 de franci de la unul Mortzum¹⁰⁹ și o scrisoare foarte amicală și încă nu i-a răspuns!

Contez pe generozitatea D-voastră cu deplină încredere a'l ajuta și astă dată.

Primiți vă rog toate și toți mulțumirile noastre din tot sufletul cu tot respectul primiți vă rog stima ce v'o conserv.

Salutări,

HENRIETTE EMINESCU

LXXXV

Botoșani, 1887 Mai 27/Iunie 8

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Epistola D-voastră mi-a fost cea mai dulce consolare care am primit-o în 4 ani ce am ramas singură. Sânt gata a face sacrificii chiar până la ultimul moment ce voi mai trăi, de s'ar putea însă! Bietul Mihai a ajuns în starea cea mai teribilă care poate să fie. Numai pe mine mă cunoaște, ieri au avut furie îngrozitoare.

Domnul Frangolea ce locuște tot în casa asta a avut bunătatea a mă ajuta în toate privințele alergând după toți doctorii cari au ținut consiliu 3 ore și rezultatul a fost că toată pierderea lui mentală ieste din boala fizică adică totala stricăre de sânge.

Azi i-am injectat morfină prin răni și s'a liniștit cu totul. D-zeu să alibă milă de mine, să mi'l dăruească, în sănătate cum a fost săptămâna trecută în care mă simțeam cea mai fericită dintre muritori. Doctorii și domniii ingineri, care locuiesc tot în casa asta, duc mare grijă să nu ajungă un moment fatal a nu mă mai cunoaște nici pe mine, căci numai ieu pot să'i injectez morfină. In fine tot singură îl îngrijesc, dacă l'ați vedea cât ieste de descompus la față, v'ar face cea mai mare milă! Fără să putem înțelege care

parte a corpului îl doare mai tare. Din picioare numai sânge curge, materia aceasta câteva zile s'a reîntors cu totul. Ceia ce este probabil că-și perde mîntea.

Doctorii spun că boala mintală iese cu totul curabilă de i-ar putea curăți sângele.

Mulțumesc din adîncul inimii de dulcea scrisoare ce ați binevoit de-a mi-o trimite rămîindu-vă recunoscătoare în tot restul vieții mele. Sărutăm mânele mamei matala, pe mata te îmbrățișez cu toată stîlma și respectul ce vă conserv

HENRIETTE EMINESCU

LXXXVI

Botoșani 1887 Iunie 1/13

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Din adîncă inimă vă cer scuze că nu v'am putut da răspuns la telegrama D-voastră din urmă.

Am fost bolnavă de nu am fost în stare a'mi da cont de datoriile mele. De astă noapte [lui] Mihai îi iese mai bineșor. Sub o cură foarte serioasă, fricțiuni cu mercur într'o cantitate enormă, iod de 6 ori pe zi. Doctorii mă asigură că în 15 zile mi'l va da cum a fost venit de la Neamț. Deie bunul D-zeu să fie drept, că pierderea lui mintală iese din stricarea de sânge totală, asta iese foarte ade-vărat.

Vă rog cu lacrimi și din toată simțirea sufletului meu de voi avea nevoe să'l aducă doctorii în starea ce-a fost să bine-voiți a trimete banii ce-i ați binevoit a'i aduna pentru ca să nu pierd nici un moment a'l duce la Iasul Sărat.

Doctorii susțin că se va face cu totul bine. Eu, sub ori care caz va fi, vă voi înștiința tot a treia zi. Servitorii 2 am angajat cu 50 franci pe lună, totul ce'i trebuie îi duc de acasă, de ieri am putut să-l hrănesc, astăzi la 10 oare l'am plimblat o oară pe câmp, cu mare greutate l'a putut medicii să'l despartă de mine. În momentul acesta am primit epistola D-voastră cu data 30 Mai, la care vă răspund

că boala lui ori aici sau în Viena, cuna iese tot aceea, adică iod, mercur, Tîtman²⁰⁰ cât cea ce privește apele minerale, care conțin mai mult iod acele sunt folositoare, prin urmare rămân la ce am scris mai sus, de'll vor aduce doctorii în starea ce-a fost, nu pierd nici o zi a'l duce la Lacul-Sărat. Cât despre fricțiuni și luarea iodului sânt mulțămîită că m'ascultă și că face ori ce'l rog. In caz de nu-ți putea strânge, voi pleca cu banii cari îi am de la Doamna Humpel²⁰¹ și pe urmă veți avea bunătate de a'mi trimete de unde vă voi scrie.

Lucrul principal, în prezent, este să-l văd mai bine. Contez pe bunătatea D-voastră, când vă voi înștiința, veți bine voi a'mi da ajutor de bani.

Vă rog a arăta sincerile mele sănătări de mână mamei marelui. Cu această dureroasă ocazie primiți adâncea mea recunoștință și stima ce vă conserv.

Salutare

HENRIETTE EMINESCU

LXXXVII

Botoșani, 1887 Iunie 4/18

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Scuzați vă rog că nu v'am putut ține regulat de a vă scrie tot a treia zi, eată cauza: focul grozav ce-a fost în oraș, de care groază nu iam fost scutită nici eu. Cea mai mare nenorocire totul scosesem din casă, numai patul cu nenorocitul meu frate rămăsese la care pierdusem tot curajul, ce puteam face cu el care este într'o slăbiciune de nu se mai poate trădica singur. Inșă bunul D-zeu a știut cel puțin în momentul fatal de mine.

Răpegițiunea pompierilor și a vecinilor m'a scăpat de cel mai mare pericol, care s'ar fi desfășurat tot mai mult asupra lui bietul Mihai pe care l'ași fi calicuit fizic din nou scoțîndu-l afară, cu fricțiunea de 4 grame de mercur; era un vînt răce ca toamna, cura lui nu-i permite cea mai mică răceală. De astă noapte a început a vorbi, fața îi este cu totul senină, a mîncat singur, la medicamentul Tîtman a zis nu mai pot lua, este foarte grețos.

Părerea ma ieste că fricțiunile cu mercur în fiecare zi un gram mai mult, l'au agitat mai mult decât medicamentele care le ea aproape de 40 zile. Am speranță că se va face bine, și tot odată cred că, dacă a început a mânca în fiecare zi, se va întări cel puțin să se rădlice singur.

O singură grijă mă persecută, este să nu aibă paralizie la beșica udului, căci a 7-a zi este astăzi de când nu simte de fel ce'i cu dânsul. Doctorii mă asigură că provine pur și simplu din fricțiunile cu mercur. Deie Dumnezeu să fie așa cum cred ei. Ne mai având nimic important a vă scrie, vă rog a arăta sărutări de mână părinților matala. Mata primește cele mai călduroase îmbrățișări și stima recunoștinței ce vă conserv la toate și la toți,

Salutare

HENRIETTE EMINESCU

LXXXVIII

Botoșani, 1887 Iunie în 18/24

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Din adâncul inimei vă mulțumesc de bunătatea matala cea necurmată ce purtați lui bietu Mihai. Douzeci și una de zile nu am fost în stare de a'i da ceva în gură să poată mesteca, de două zile azi mânâncă o bucățică de carne, de și foarte mică, însă i-a cauzat mult bine. Vorbește, cunoaște, se simte, însă este foarte slăbit. I-am dat biletul matala, l-a cetit, ieu i-am zis: *cunoști tu pe domnișoara?* Da, este frumoasă și foarte inteligentă. Vei merge tu de ț'ar fi bine să-i mulțămeste de bunăvoința ce are pentru tine? Voi merge. In fine vă pot asigura, scumpă domnișoară, că are să se facă cu totul bine. Asigurându-vă că cum ne vom întoarce de la Lacul-Sărat am să vin cu Mihai la mata, să vă putem manifesta personal recunoștințele noastre. V'am scris și vă repet că numai fricțiunile cu mercur l'au adus în bună stare, în toate simțirele. Medicamentele numai bani cheltuiți în zădar, voi urma și la băi fricțiunile în toată regula. Sunt fericită din zi în zi cum merge.

Cum ar fi în stare a întreprinde un voiaj, vă voi înștiința îndată ca să bine-voiți a trimite bani. Servitorul l'am angajat pe tot timpul cât voi avea necesitate, chiar și la băi tot cu 50 de franci pe lună și mâncare. Eu sunt preparată cu toate, numai să-l ajute puterile fizice, vom pleca. D-nul Cuza²⁰¹, în 18 zile de suferința lui Mihai, eri mi-a scris o mulțime de condiții, ceia ce m'a blesat mai tare est de îl îngrijesc eu oare bine? Bietul frate! De ar fi fost el căutat și în institututele ce au fost internat, ca de mine! Zilele cele când nu putea nici vorbi, Isac²⁰² susținea că boala lui este foarte gravă din necăutare, dară nu'i mortallă că n'o ajuns la ciolan. De bună speranță că cura urmată încontinuu îl va scăpa; nemorocirea este numai că coastă foarte scump, mai cu seamă pentru . . . . . care la boala lui nu i se poate da ori și ce . . . . . de cât tot aceiași și iar aceiași. Ceia ce face mai mult de cât întâiu sunt compreselle calde la osu spinărei și jos. De aseană mîncă dietă foarte strictă și cea mai mică răceallă să nu-l ajungă, fac de două ori foc pe zi, a cincea zi azi. Până n'a venit Isac eri, căldura o făceam de 16 grade, el ordonă dou-zeci până la două-zeci și două, temperatura să fie zi și noapte.

Ne mai având ce vă scrie în momentul de față, vă sărut cu adâncă recunoștință.

Saiutări

H. EMINESCU

LXXXIX

Botoșani, 1887 Iunie în 20/2

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Mihai se află foarte bine în tot felu fizicului. Patru fricțiuni de șapte grame de mercur mai are să facă, pe urmă o baie de pucioasă, pe urmă o pauză de două zile și vom putea pleca la Lacul-Sărat. Având deplină convingere că se va face cu siguranță bine. Ordonanța medicilor este ca să mai lau cu mine două zeci fricțiuni de mercur, fie-care de 4 grame. Băi să facă trei zeci și cinci calde, să-i evaporeze mercurul ce iar produce mai târziu o

slăbiciune uridicioasă. Sincer vă scriu, dragă domnișoară, că nu m'am așteptat la așa progres favorabil în tot corpul lui, ce i-a produs opt fricțiuni de 7 grame, pentru care a ținut șese medici consiliu de să-ar putea să nu întrebuințeze. Bătrânul doctor Isac a executat singur el opt fricțiuni și l'a scăpat pot zice în toată puterea cuvântului chiar de la moarte Nu-ți pot descrie crizele ce le-a avut la a patra fricțiune. De frică și de supărare, am căzut iarăși bolnavă la pat, din care cauză nu v'am putut scrie atâtea zile. Mulțămesc lui Dumnezeu că a scăpat cu totul, poate merge, se simte bine, este foarte cuminte; numai slab, are fața așa de curată, cum n'a fost bietul de patru ani, de când este bolnav. Vă rog din inimă a avea bunătate a trimete bani peste câte-va zile. Miercuri în 24 mântui fricțiunile, pe la 28 să putem pleca pozitiv. Contez pe bunătatea matală că nu veți întârzia mai mult de cât vr'o opt zile cu trimeterea banilor.

Cu tot respectul că rămân din inimă recunoscătoare amică,

HENRIETTE EMINESCU

XC

Botoșani, 1887 Iunie 23/5

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Epistola D-voastră ce am primit'o în momentul când a plecat Doctorul Isac în Bucovina, la o moșie a domniei-sale, pe două sau trei zile, din a căruia cauză nu vă pot trimete certificatul în epistola asta.

Principala părere a lui Isac este de a merge nenorocitul meu frate la Lacul-Sărat.

Mi-a scris Domnul Pempiliu²⁰³ să vii cu Mihail la Iași să-l pui în salce²⁰⁴. Doctorii au râs, zicând că asta i-ar fi ajutat cu mulți ani înapoi, dar e prea târziu: Numai cu fricțiuni de mercur și Tiitman²⁰⁵ interior îl poate scăpa. Băile sunt neapărat necesare de a evapora mercurul prin apă minerală, să nu ajungă a se paraliza peste un timp oare-care.

Deci dar, dragă domnișoară, singura mea rugămintă este, din adâncul inimei, la toată societatea ²⁰⁶, ce aveți atâta generositățe pentru fratele meu. Vă rog a da ajutor numai până ce îl voiu putea vedea sănătos. Să mă lăsați cu toții a-l căuta serios, măcar acum când s'a tras el din instinct la mine. De patru ani este el nebun, numai din sifilis încarnat ce este în corpul lui. Oare n'a știut toți pretinșii săi amici, de nu li-au venit în minte să-l pue în salce? de au ajuns starea de a-i pune șapte grame de mercur pe corp? Eu i-am propus de mult să-l iau la mine, ei au zis că la mine n'are distrație, ba încă și mai mult, m'am dus să-l văz de două ori la Iași și am șezut două zile în otel până mi-au dat amicii voe să-l văd. Nici o dată în viața mea n'oiu uita lovitura mea morală, când l'am văzut așa mizer, nefericitul a fost totdeauna neglijent și numai sub o priveghere a altei persoane ar fi scăpat cu totul de nenorocirea în care se află. Cred și sunt convinsă că Doctorul Isac are să-l vindece. Poate veți zice de ce nu-l am chemat de cât în timpul din urmă, iată de ce: El este bolnav de inimă, bătrân și s'au abzis cu totul de a face vizite, la nimeni. Văzând că eu am căzut bolnavă, cumoscând adevărata mea durere ce o port fără nici un ajutor, l'a mișcat moralmente așa de tare, că s'au hotărît a-l căuta el singur, la care bine-facere ce manifestează în fie-care zi, pot zice pozitiv, că azi de este Mihai în viață, numai lui Isac o datorește și me va rămânea lui Mihai și mie, în tot restul vieței ca ceva sfânt numele lui. Intreabă mata singură, de ori cine voești, merge Isac la vr'un bolnav? Chiar când s'a făcut domnului P . . consultt la spital, de a voit Isac să meargă. Pentru prima oară în viața mea regret amar că nu posed bani să-l pot căuta trei ani de-a rândul cum zice Isac, fără a apela nicăieri. Mai de timpuriu nu ar fi reclamat boala lui așa de mari cheltueli, dar acum este ceva îngrozitor! Șese franci și patru zeci de bani purgativul pe zi, opt franci pe o zi jumătate Tītman ²⁰⁷ care îl da în interior, patru franci fricțiunea, un franc cinci zeci bani puicioasă în baie, servitoriul cinci-zeci franci pe lună și încă am avut noroc că a venit cu azi cincisprezece zile în simțire și am putut da drumul femeii, care sta în permanență de spăla. Sincer vă scriu că mă mir cum am putut rezista, în slăbiciunea în care mă gădesc, la atâta trudă și durere morală. Cheltuelile se urcă la două-zeci franci și două-zeci

și cinci banii pe zi, fără să plătesc lui generosul și nobilul Isac, de cât numai birja, că el nu ține trăsură. La toți ceilalți am plătit când veneau. De cum v'am scris c'au ținut șese medici consiliu, de s'ar aplica șapte grame de mercur; ei s'au retras. Isac a zis că dă garanție de sănătate lui Eminescu. A doua zi s'au și publicat în «Curierul din Botoșani»²⁰⁸ că veteranul doctor Isac a luat în cură pe Eminescu.

Dacă nu se poate să-mi trimiteți bani, până nu voi trimite certificatul doctorului, voi mai aștepta până s'ar întoarce el din Bucovina. Eu nu's contra, îl duc și la Vîlena, numai bani vor trebui dublu și tot acest rezultat are să ia, zice doctorul, când în toate părțile lumii boala lui Mihai tot un fel se caută și mai mare progres face boala într'un institut care în fond este pentru doctori mai mult practica de cât interesul moral. Acum mă întrebați câtă sumă de bani mi-ar trebui pentru băi, v'am scris că am întreat și mi s'a spus că o mie de franci, eu singură nu știu, doctorul îmi comandază mare pază, locuința retrasă, să fac mâncare acasă, cea mai mare liniște să aibă după bae; o zi să-i fac frișioni, două zile pauză. De va avea noroc să capăt bani, știu sigur că nu va duce nici o lipsă și nu-l voi părăsi, după cum nu-l părăsesc nici acum. Polonul ce-l-am tocmît îl ieau cu mine, să-i facă baea cum i-a prescris.

În fine tot așa face de voi avea cu ce.

Cu această dureroasă ocazie arățați vă rog sărutările mele de mână părinților matala, maba, primește adânca mea recunoștință și stima ce vă conserv. Salutări,

HENRIETTE EMINESCU

XCI

Botoșani, 1887 Iunie 28/10

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Din adâncul inimei vă cer scuze că nu m'am exprimat bine în epistola din urmă. Eu nu sunt nici de fel jignită din partea Societății de Dame, ci numai mă doare în suflet, bărbații toți cari

susțineau că-l îngrijesc. Lucru foarte probabil este că de când au luat Doamnelê asupra-le îngrijirea de el, este spre vindecare radicală. Deci dară rămân din inimă recunoscătoare la toate doamnele din Comitet pentru generoasa îngrijire ce au pentru nenorocitul meu frate. Doctorul nu s'a întors încă din Cernăuți. Din cauza lui nu pot azi pleca, nu am curaj până nu mi-a zice el. Mihai este foarte bine, numai e slab. Aseară au mântuit și baea de pucioasă. Cum v'am scris, așa repet că, cum ne vom întoarce de la Lacul-Sărat, direct venim la D-voastră și atunci veți vedea singură că o căutare serioasă și din inimă îngrijit scoate pe om din cea mai mare nenorocire.

Cea mai mare satisfacție morală voiu avea, putând a vă mulțami amândoi personal de bunătatea ce ați binevoit a avea pentru noi. Mulțamesc de bani, scumpă Domnișoară, și fiți convinsă că de v'am cerut mîia de franci toată, este numai pur și simplu de frica să nu rămânem în loc străin fără bani, cu o persoană așa de bolnavă. De va fi prin putință, vă rog a slobozi și acele cinci sute de franci, nu vă temeți că nu voiu fi capabilă de a îngriji să pierd nici cinci bani. Cea mai mare grijă a mea este să nu întimpin lipsă și să nu o înțeleagă el, că-l coastă moralmente mai mult de cât vă puteți face idee. Observ că, cum se supără, boala îl necăjește cu mult mai tare. Vă cer încă o dată scuze de ce a fost eroare în scrisoarea mea. Contând pe bunătatea matală că nu'mi veți lua de rău, că tot ce am greșit este numai din adîncă durere ce simt.

Bietul Mihai, patru ani trecuți nebun!

În prezent vă asigur pe toți că îi merge foarte bine. Ce să mai înșir, veți vedea singură peste câteva săptămâni, cinci sau șese, după cum va putea suporta băile. Vă rog a'mi face acest bine de a slobozi și acele cinci sute de franci ca să fiu scutită de grijă. De și voi scrie în toată săptămâna cum îi merge, dar să nu fie grijă de bani, ci numai de sănătate. În ziua în care vom pleca, vă voiu trimite și certificatul doctorului.

Vă rog a arăta sărutările mele de mâni părinților matală și adîncă mea recunoștință la toată societatea. Mata primește recunoștința și stima ce vă conserv. Salutări,

HENRIETTE EMINESCU

XCII

Botoșani, 1887 Iulie 16/28

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Cea mai mare grijă morală de sănătatea lui Mihai, cum va merge și o stare nervoasă destul de nesuferită, mă pun să-ți scriu matală. Poate astfel mi s'ar însenina tablourile negre ce'mi învălesc cugetarea, cum razele soarelui limpezesc ceriul. În adevăr ași fi vrut să fiu veselă, să vă scriu o scrisoare ca să râdeți, cei puțin spre o slabă amintire de nenorocita soră a lui Eminescu.

Dară, în adevăr, nu pot. Sunt momente în care nu mă pricep eu pe mine însumi, când îmi pare o . . . . , când nemulțumită de mine și de lume ași vrea să nu mai fiu. Oare de ce te supăr cu ast-feliu de reflecțiuni? Când sunt convinsă că nenorocitul și fericitul are tot aceeași venire și trecere în repaosul de veci. Când soarele apune, când stelele pic, îmi vine a crede că totul e nimic. Lumea întreagă nu 'și poate da cont de ce a venit în lume și pentru ce dispăre fără un scop altul de cât instinctul de a trăi și cu cât pătrunzi durerile morale și fizice, vezi că ești martirul, fără a putea pătrunde cauza.

La Pașcani, lui Mihai i-a venit o mare slăbiciune, de ni-am speriat. La Veresci ne-am despărțit. Nu sunt în stare a vă descrie impresia lui și a mea, fără s'o putem exprima. Eu am avut curajul a-l mângâia cum mi-a dictat în momentul cela spiritul.

Ah! de s'ar ținea de cuvânt domnu Focșa²⁰⁹ să ne înștiințeze îndată din Viena, cum a ajuns. Eu de la gară m'am dus direct la Isac, mi s'a spus că doarme. La cinci ore a venit la mine. Cea mai mare bucurie am citit pe fizionomia lui. Că l'a dus la Viena, el zice, că de l'ar căuta doctorul bine, el mă asigură că-l trimete la Aachen, că nu crede el că n'a pătrunde doctorul din Viena că cea mai mare grijă este capul lui Mihai. El susține că cu rana ce o are la cap, este expus a se paraliza crierul. De doctorii din Iașii mai zice că sunt . . . . . , o știe de când l-a trimis la Neamț și nu s'a interesat nici unul de boala lui, care chiar de nu se suia la crier și totuși era perdut. De șederea în Tătărași, l'a frapat așa de

tare, de a strigat . . . . . de am tresărit!... Ei au voit să facă practică cu dânsul, cu siguranță! Doctorul Isac a plecat azi la Viena. Mi-a promis că, cum va ajunge, mi-a scrie cu care doctor l'a consultat și ce rezultat a luat. El pe toți Profesorii specialiști îi cunoaște personal, Dumnezeu să aibă milă să-l scape!

Ne mai având ce vă scrie în momentul prezent, adaug numai că am luat din odaia lui domnu Frangolea hârtie și coverță ca să nu ți se pară că iarăși v'a venit v'ro petiție de unde-va. N'am făcut furt cu infracțiune, ci îi voi spune drept când va veni, căci fapta mărturisită nu merită pedeapsă multă. Așa-i că am dreptate?

Arată te rog sărutări de mână părinților matale și recunoștința ce li voi păstra tot restul vieții mele. Mata primește îmbrățișerile cele mai sincere de la a matale amică. Salutări ți-aiși trimite și pe vânt, de mi-ar fi cu puțință, cu o dulce poezie, care mi-ai inspirat-o de și nu va fi poate perfectă, dar vei vedea multă inimă în ea!

HENRIETTE EMINESCU

XCIII

Lacul-Sărat, August 2 [1887?] ²⁰⁰

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Cu neașteptată ocazie am venit cu o damă, care suferă de rac. La Lacul-Sărat având pe ea sprijin, am căpătat două-zeci băi calde gratis. Șederea este la spital. Până la 31 Iulie n'am primit nimic de la d-nu Focșa, prin urmare nu știeam unde să scriu lui Mihai. Acum pot scrie, că el tot-deauna zicea că îl enervează foarte tare că nu știu a scrie. El este convins că nu-l uit ori unde mă voi afla. Ceia ce zice Mihai că are mucii pe creier, nu este o idee greșită, ci este foarte adevărat, că în dreptul craniului are pe creier materie închegată, de la care eu una până nu va obține operație nu cred bietul că va scăpa.

Băile de la Hal cred că sunt prea de ajuns 30 până la 35 de băi. Cum scrie domnul Boghean este foarte drept, adăugând părerea mea că, constituția lui poate l'ajutat, pe lângă îngrijirea mea.

și influența morală, de care nu cred că se va îndoi nimenea. Eu la 20 August sunt acasă. Băile de aicea sunt mizere și spitalul în cea din urmă mizerie; așa în cât mi-am făcut o idee că am comis o crimă și sunt pedepsită, 40 zile ca închipuire; ca realitate am o lovitură mai mult morală și o experiență mai bogată. Glodul este minune pentru paralizie, însă nemic mai mult ar trebui cu toți din guvern . . . . . fără picătură de milă, că tot ce este în țară noastră bun, este lăsat în cea mai mare mizerie. În 11 băi am simțit o putere în picioare. Dama care într'o durere o duce zi și noapte i-a îngăduit cu totul. Sărăcia m'a adus să fiu nenorocită pentru tot restul vieții mele, dovadă îmi sunt băile că o boală din copilăria mea încă îmi lasă speranța a lepăda fiarele.

Loviturile nenorocite ce totdeauna au persecutat toată familia noastră, ne-a înrădăcinat pesimismul cel mai nemărginit, fără remediu și fără vindecări. Vă rog a arăta sărutările mele de mână părinților matale.

Cât ceia ce privește că d-nul Focșa nu mi-a scris nemic, cred că din punct de economie de trei creițari, ca și cu lumânarea de la otel cu cinci cruceri. Cumpăra o chiflă și rezultatul este productiv. Vă trimit scrisoarea înapoi cu biletul de băile ce le-am făcut până Duminică. .

Primește te rog recunoștința și stima la toate și toți ce-i cunosc. Din Botoșani îți voiu scrie.

Vă sărut din inimă

H. EMINESCU

XCIV *

Botoșani, 1887 August 24/5

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Joi 20 noapte m'am îmbolnăvit de nu am fost în stare să vă scriu până azi. Boala mea a provenit din mizeria ce am dus'o în toate privințele, nu face nimic, mi-a fost și asta destinat să trag:

prin urmare ce lovitură mai mult morală și ce experiență mai bogată ?

Domnu Frangolea pretinde a zice că mi-a trimis 3 scrisori de la mata; eu nu am primit nici una de cât cea recomandată, la care v'am dat răspuns. Sunt cu totul în întuneric, neștiind ce ați bine-voit a'mi scrie. In scrisoarea recomandată îmi amintiți când vine Mihai, vine la 1 Septembrie? Vă rog fiți bună a'mi scrie de vine, eu nu am primit nemic de la d-nu Focșa, nici de la Mihai, de care sunt foarte descurajată, neputând pătrunde adevărul de este bine sau numai vorbe de consolație.

Doresc din inimă a ști adevărul, ori sub care condiții ar fi, pentru noi binele nu'i destinat.

De'mi scriți, vă rog a nu uita să mă înștiințați de este drept că mi-ați scris de 3 ori. Eu, cu pesimismul meu, nu cred până nu voi vedea de la mata scrisoarea. Dureri mari mi-au produs băile în picioare. Acolo erau patru doctori și toți unanim au zis că, din necăutare, sunt expusă la nenorocirea în care mă găsesc. Doctorul Drăghescu din București mi-a recomandat o nouă cercare să fac, să port colțuni de gumilastic. Dar de unde să iau așa ceva și cine știe cât costă așa ceva. Vai de capul meu, în toate privințele.

Sărut mânele părinților matala, complimente la toți și toate ce le cunosc. Pe mata te rog din inimă a mă înștiința de vine Mihai, îmi pare când l'ași vedea, ași uita toate necazurile.

Primește te rog sărutărele și adâncă recunoștință ce vă port.

HENRIETTE EMINESCU

XCV

Botoșani, 1887 August 27/8

SCUMPA MEA!

Cea mai mare bucurie mi-a causat primirea epistolei matala, mulțumindu-ți din tot sufletul, că mi-ai liniștit moralul. M'a luat groaza gândind că într'un timp așa de scurt, s'a cheltuit o sumă enormă. Eu nu'mi pot închipui că fără medicamente interioare s'a

cheltuit atâția bani, ce ați trimis. Poate d-nu Focșa, i-a dat bani în mână lui Mihai; el, dragă domnișoară, nu știe nici odată pe ce dă banii și nici nu pune valoare pe greutățile ce le poate întimpina când nu-i are. Mie mi-a dat d-nu Frangolea chiar pe trei luni pentru casă, o sută cinci zeci de franci și am două-zeci băi și încă am ajutat pe biata femee ce era cu mine, ce este mai săracă de cât mine și mi-au ajuns o sută cinci zeci lei. Prin urmare am rezon să mă îngrozesc ce mai de bani a cheltuit Mihai. Dumnezeu să'și facă milă să'i deie sănătate, să nu fie cheltuiala în zadar. Cel puțin să vă rămâe o satisfacție morală, cât v'ați muncit pentru el; pentru care muncă nu suntem în stare nici odată a vă recompensa cu nimic.

Eu una, când am un bine de la cine-va și nu-i pot răsplăti, port o sarcină absolut sau o barieră grea de trecut în inimă, fără s'o pot uita. Sărut mânele părinților matale regretând că părăsești țara, și nu te voiu mai putea vedea. Cred că Mihai este în Iași ²¹⁰. Vă trimet scrisoarea cerută a lui Mihai. Vă rog a primi sincerele mele îmbrăçoșări și recunoștința ce vă conserv. Salutări

HENRIETTE EMINESCU

XCVI

Botoșani, 1837 Septembrie 1/13

SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!

Am fost trăsniță ca de fulger la vederea lui Mihai în starea ce l'a adus d-nu Focșa, a stat până eri sara nemâncat, nebăut și cu totul fără cunoștință. Ce se petrecea cu dânsul aseară? După niște friguri teribile s'a liniștit cu totul la 9 oare seara. Azi este deplin cuminte și e curat la față. Sunt convinsă că tot ce scriea Focșa că mânca două cafele și două mese pe zi erau povești ca și ceia ce scrie Boghianu este iarăși un neadevăr deplin. Doctorul Isac mi-a spus că băile au să-i facă foarte rău, fizic și moral, depărtat de mine. Pe când aici, la sfârșitul curei, după câte-va zile

de repaus, fizic și moral, am să văd un progres neașteptat. Este drept, pozitiv.

Acuma viu a vă ruga pe toți și toate din comitet să bine-voiți a'mi asculta cererea. Doamna casei, în care locuesc eu, mi-a zis că a dat casa cu chirie pe trei ani, prin urmare sunt silită a eși din casă. Vă rog a căuta o căsuță în Iași cu chirie, să vin cu Mihai acolo și atuncea veți vedea cu toții adevărul și va fi și pentru mine cea mai mare fericire de a fi aproape de o societate cu atâta bunăvoință pentru noi și în ori-ce cas nu sunt părăsită în cas grav. Am cercetat de pensiunea care a fost apelată de Botoșeni pentru Mihai, mi s'a spus că n'a voit Ministerul a o afirma²¹¹. Copil fără noroc! Nemic mai mult. Contez pe bunătaea matală că mi-i da răspuns în ceia ce vă rog mai sus, că nu am ce face alta.

Sărut mânele părinților matală, complimente la toți, mata primește îmbrățișările mele din inimă și respecte.

Salutări

HENRIETTE EMINESCU

XCVII

Henrietta Eminescu către D-na Cornelia Emilian

Botoșani, 1887 Septembrie 12/24

SCUMPĂ DOAMNĂ!

Scrisoarea Domnișoarei mi-a cauzat bucurie și durere; bucurie că încă odată mi-a scris, durere că singura persoană ce mă consolam cetindu-i scrisorile, a plecat. Mă mir mult de ce nu v'a adus d-nu Focșa chitanța ce i'am dat de o sută unsprezece franci ce mi-a dat domnia sa. Eu m'am certat cu B[ădescu] pentru minciuna ce a scris în Curier. El a zis că a făcut'o cu intențiunea de a'i scoate pensie lui Mihai, adecă să se afirme de Ministeriu. N'aveam ce'i face, se'mbată ș'apoi vede lucrurile dublu! Mihai se află destul de bine, doctoru Isac n'a venit încă din streinătate. Eu îl caut după ceia ce mi-a zis el, că cum se va întoarce de la băi iarăși cura cea serioasă s'o urmez, numai diferența cu gradul de mercur, de jos în sus urcat. Sper că'l voi vindeca și a da Dum-

nezeu ca poveștile lui d-nu Bogheanu și Focșa vor rămânea tot povești. M'am mirat și de ceia ce'mi scrie Domnișoara c'au văzut în jurnal un apel de la mine, eu nici odată n'am apelat și nici nu voiu apela. Cine a făcut asta, nu'mi pot închipui de fel. Singurul apel ce l'ași face și nu știu cui este la un avocat de inimă și onest, să'mi caute acele 3400 franci, pentru cari n'am primit nici un franc procente de la moartea tatei, care este patru ani la 8 Ianuarie. Acest apel, sincer v'o scriu, că l'ași face. Eu voiu scrie lui d-nu Savul și Pompiliu să cate o căsuță cu chirie în Iași, cât se va putea mai curând, căci în Botoșani este cunoscut că chiriiile sunt foarte scumpe și la ce să stăm într'un oraș, în care până în timpul de față nu s'a îndurat nimeni încă de a ne veni cu vr'un ajutor. Mercurea trecută a fost la Prefect o discuție de pensia lui Mihai și mai mulți profesori, mai cu seamă d-nu Savinescu, a zis că destui ani de sănătate au avut Mihai ca să'și facă avere, dar nu acum de pe spetele lor să aibă pensie. Așa în cât Prefectul s'a înfuriat, zicându-i că are să pue pe toți belferii la respect, dacă nu înțeleg ce însemnează Eminescu pentru cultura română²¹².

Am primit de la D-voastră încă 50 de franci prin mandat postal, de care vă mulțumesc din toată inima. Cu banii de la d. Focșa se fac 161 franci.

Vă rog a primi sărutările mele de mână, complimente la toți și toate ce le cunosc.

Cu toată stima rămân supusă,

HENRIETTE EMINESCU

XCVIII

Botoșani, 1887 Septembrie 16/28

SCUMPĂ DOAMNĂ!

Nu găsesc cuvinte în destul de a vă mulțami de bunătatea D-voastră cu care m'ați consolată, scriindu-mi. Imi scrieți, între altele, să nu râd de scrisoarea D-voastră, eu nu râd, ci sunt fericită că sunt stimată de o familie așa de onorabilă cum este a D-voastră.

Prețuesc în totdeauna inima și caracterul nobil, iar nu numai cultura. Ea pune numai mască caracterului rău, de aceea în vechime fiind mai puțină cultură, se cunoșteau oamenii îndată de au inimă. Era mai puțină falsitate de cât în timpul de față. Inteligența și caracterul bun este născut cu omul, prin urmare cultura are singurul rol de a te putea exprima mai lesne. Pe deputatul ce v'a promis că la 6 Octomvrie va face pensie lui Mihai, nu-l cred, pentru că cine a stărui, în adevăr n'a putut face nimic. Guvernul este în contra lui Mihai²¹³. Eri a venit doctorul Isac din străinătate și îndată a venit să-l vadă. Tot cu părerea de mai înainte a rămas, că are să se vindece cu totul, zicându-mi că va da cu numele lui un articol, descriindu-i toată boala și că profesorii²¹⁴ ce l'au căutat sunt în cea mai mare eroare, zicând că ar fi bolnavă mîntea. Că Isac are reson, este probabil cu totul. Cum am întreprins cura prescrisă de el, cu totul este bine; ba eri mai că era și dispus să poetizeze o copilă de 9 ani, ce este foarte frumoasă. Mare dorință am să aibă vre unul din Comitetul lui vr'un interes în Botoșani, să-l vadă, și apoi s'ar convinge că numai ticăloșia de sifilis îl face să îndure atâta.

Vă rog a primi sărutările mele de mână, complimente la toți și la toate.

Cu toată stima rămân supusă

H. EMINESCU

XCIX

Botoșani, 1887 Septembrie 22/4

SCUMPĂ DOAMNĂ!

Nu vă puteți imagina destul cu câtă mulțămire cetesc scrisorile domnișoarei, câtă mângăere morală îmi produc. Tot acea dorință reciprocă o simt de a trăi aproape de D-voastră, care mi-ar produce liniștea sufletului. Dacă ar fi să se găsească o căsuță cu chirie, în Iași, mai înainte de Sf. Dumitru, din cauză că aceasta în care locuesc este dată în chirie și al doilea este foarte frigu-

roasă pentru boala lui Mihai. În ceea ce privește pe docotrul Isac, el mi-a prescris cum să-l caut, în cât executarea mea este mai mult de cât știința lui. De mi s'ar permite apoi, eu singură ași scrie rețelele, așa de bine mi s'a întipărit în memorie toată diagnoza boalei și executarea ei. Sâmbătă am primit un mandat poștal de 150 franci din Iași, [dela D-ra] Weitzseker. Ași fi mulțumit, dară nu știu adresa. Până voi ști, arătați vă rog D-voastră recunoștința și mulțumirile lui Mihai, căci sub adresa lui s'a trimis.

Despre sănătatea lui Mihai sunt din zi în zi mai mulțumită, de și Isac susține că după două luni are să se facă progresul ce-l cunoaște el, atât al băilor de la Halle, cât și a curei.

De aceia vă rog din toată inima să dați scrisoarea alăturată lui Domnu Savul, rugându-l de a bine-voi să caute casă. Eu cređ că d-lui mult mai practică va căuta-o de cât d-nul P.[ompiliu?] ²¹⁵ care este cavalier, ceia ce numesc eu fără căpătâi; cu toată bună-voința ce ar avea, nu pricepe. Comptez pe bunătatea D-voastră ca totdeauna, că veți sprijini cele repetate mai sus.

Cu tot respectul vă sărut mânele supusă.

HENRIETTE EMINESCU

C

Botoșani, 1887 Octombrie 2/14

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

Scuzați vă rog că nu v'am scris așa de multe zile. Cauza este că, văzând din scrisoarea D-voastră că nu mă pot muta în Iasi, am fost silită a aștepta pe jidovul care a luat casa în chirie a in-ginerului ce locuiesc eu. M'am învoit a sta în două odăi până la Sf. Gheorghe cu două sute nouă-zeci și cinci franci.

Pe urmă l'am rugat și s'a dus la Comitetul de bine-facere cu petiția din partea mea. Mi-au promis Doamnele că la Sf. Dumitru vor plăti jidovului.

Astfel ne găsim foarte bine, atât eu cât și Mihai. Contez și sperez că la primă-vară veți rămânea cu toții mirați de minunea

ce a făcut doctorul Isac cu el. Pe mata te rog din inimă, și pe d-nul Emilian, ca la Sf. Gheorghe 1888 să'mi iei cu chirie căsuța în ograda bisericeii, că eu vreau plăti chiria, de va căpăta Mihai pensia. B.[ădescu?] iarăși a scris o minciună în *Curier*²¹⁶ venind îndată și rugându-mă să nu mă supăr că el prieste lui Mihai și numai cu minciuni va putea face pe Domnii din Botoșani să stăruie la Ministeriu. Doctorul Isac s'a înfuriat de minciuna lui, zicându-i că, de nu va reuși, apoi are să-l compromită de fața tuturor. Mihai nu numai că urmă de rană n'are năcări dară este cu totul bine, veți vedea publicat chiar ce a scris la o societate în București. De aceea doresc din inimă să trăiesc lângă D-voastră, că tare m'am săturat de ciameții de aceea fără inimă și fără caracter. Drept că n'are voie Mihai să iasă din casă, dar este bine mai mult decât am avut speranță.

Vă sărutăm mânele împreună cu Mihai. Complimente la toți cunoscuții. Cu tot respectul supuși

M. H. EMINESCU

CI

Botoșani, 1887 Octombrie 18/30

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

Veți fi mirată de îndelungata mea tăcere. Eată cauza: am așteptat rezultatul pensiei știute. Tot numai d-nul Franck a stăruit, ca și data trecută la Mai, numai cu deosebire că m'a pus să dau din parte'mi două petiții: una la Ministru și una către Regina. Rezultatul numai Dumnezeu îl știe. B.[ădescu?], iarăși bat, ne având o minciună ca cea trecută, atinge pe tinerii din Botoșani, că proiectul ce l'a publicat este zis pe toate tonurile încă de la 1 Iunie. Poate va reuși mai bine de cât cu pensia! Domnu Rusu de trei ori l-am poftit în numele matală să vie la mine, dar nu mi-a făcut încă onoarea până în momentul de față.

De ar fi fost cu puțință, la moment m'ași fi mutat în Iași, de fanfaronii iștia din Botoșani care se compun numai de evrei și malfieri. Mihai este foarte bine, de aceea vă rog fiți bună ca tot-deauna și rugați pe d-nul Savul să publice mulțumiri lui doctoru Isac, de bunătatea cea ne mărginită, cum va fi mai măgulitoare, că-i leah și îi place să fi lăudat, de și în fond a făcut adevărată minune cu știința, mai probabil de cât Christos.

Mihai s'a apucat de lucru mai serios de cât ori când, în curând veți vedea publicat în Convorbiri²¹⁷. V'am scris că am apelat la Comitet pentru a-mi plăti chiria până la Sf. Gheorghe. Doamna Presidenta, mi-a promis cu sfințențe, însă până azi ea a dat d-lui de casă o sută de franci, eu contez că până la semestru ea va da totul, adică încă o sută nouăzeci și cinci franci. Oare-și cum de casă sunt asigurată. În scrisoarea viitoare vă trimit și scrisoarea lui Mihai, rugându-vă să o da adresantului. Vă mai rog să-i scrie din amicii lui, că sunt sigură că are să le răspundă cu multă plăcere.

Mihai stă toată ziua în casă, că nu are voie să iasă afară. Fricțiunile, în număr de cincizeci, le mântui Mercurii. Băii de puicioasă tot trei pe zi, numai cu constipația este o muncă mare și pentru el și pentru doctor. Isac are mare speranță să iasă din mâna lui cu totul sănătos. Că mîntea este o adevărată minune. Eu una uit toate mecazurile mele de bucurie că'l văd din zi în zi mai bine. Ori care este mirat de schimbarea cea mare ce a luat în toate privințele. Dar sincer vă scriu că și căutare ce are, nu cred că există nici într'un institut din lume. Vă rog din adâncul inimei de a mă scuza că nu v'am scris așa de lung timp. Eu sunt în felul meu foarte economă și când n'am materie de scris, îmi pare rău de cincisprezece bani. Nu vă puteți imagina cu câtă mulțămire mă gândesc să trăiesc într'un oraș cu D-voastră, ș'apoi voi avea și o satisfacție morală că veți avea ocazie să mă cunoașteți cu toții.

Vă sărut mânele la toți și toate cu tot respectul și stima ce vă conserv, supusă.

HENRIETTE EMINESCU

CII

Botoșani, 1887 Octombrie 28/11

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

Cu cea mai mare mulțămire sufletească primesc scrisorile mame, de care vă mulțămesc din inimă. Eu nu am uitat să vă trimet scrisorile medicilor din Viena, numai am uitat în scrisoarea trecută să vă dau detalie din ce cauză nu vi le-am trimis. Doctorul Isaac mi-a zis că le va păstra el, până va fi Mihai cu totul bine, și, la moment ce va vedea că constipația este combătută fără medicamente, va publica, cum v'am scris toată diagnoza boalei și vindecarea ei radicală. Despre chestia cu pensia încă nu am știri positive, din cauză că în familia Franck e o mare nenorocire și încă n'a venit nimenea să'mi spue. Petiții am trei, cum mi se pare că v'am scris, din parte-mii, la județ, la ministru și la Regină. Atâta știu că i s'a mai rupt din sumia de una sută douăzeci franci și a votat numai o sută. Se vede că lii s'a părut prea mare suma. Ce să faci, dragă Doamnă, om fără noroc și se încheie totul. De voiu afla posibiliv totul, vă voiu scrie îndată și Mihai singur va scrie mulțumiri lui d-nul Savul și Pompiliu. Despre mulțumiri către Isaac, vă rog, de aveți «Liberallul»²¹⁸, bine-voști a ni-l trimete și nouă, că am trimis să-l cumpăr și nu l'am putut căpăta de nicăiri. Mihai este foarte bine, are chiar permisiune de a se prombla pe trotuar; se'nțelege de la sine numai când e timpul frumos.

Cu astă plăcută ocaziune vă sărutăm mânele amândoi. Complimente la toți cunoscuții. Rămân cu toată stîlma și respectul ce vi-l conserv

HENRIETTE EMINESCU

P. S. În momentul în care îmi făcea Mihai adresa, a venit Isaac de la Consiliu de la d-nul Franck, aducându-mi o știre destul de tristă în privința pensiei, că n'a putut face pe domnia ceia de a nota, de cât de la Aprilie anul viitor 1888.

De apucăturile de bine-facere a tinerimei Botoșănene, s'a amânat teatrul de diletanți până la 15 Ianuarie, că's dame multe

în doliu. În fine tot nuvele de tot dureroase pentru mine, care mă lupt cu toate greutatețile, fără ca bietul Mihai să le înțeleagă, că-l cruț de omi-ce apăsare morală. De Mercurera trecută de când a mântuit cura mercurială, Isac i-a ordonat trei oca de lapte pe zi să beie în loc de apă, poamnă un kilo la 6 oare dimineța, o dată pe săptămână tot o baie de puicioasă. În fine cea mai mare muncă este constipația. Isac uneori este înfuriat pe el însuși, cum de nu poate să cunoască din ce cauză provine. Spune Isac că de când e el doctor n'a gândit la un pacient așa de mult ca la Mihai; s'apoi zice: răbdare și timp, toate vor fi pe gustul meu. În fine, toate speranțele de ajutor sunt în timpul de față într'un somn adânc în orașul nostru natal. Vă rog din inimă a ruga pe domnișoara ce ține locul filicei mătăle a'mi mai trimite vr'o leacă de parale, căci sunt din nou pusă la cheltueli neprevăzute.

Comitez pe mata, ca în totdeauna, că'mi veți liniști grijile prezente. Salutări.

H. E.

CIII

Botoșani, 1887 Noembrie 20

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

Scuzați întârzierea răspunsului meu, sau mai bine primiți adâncele mele mulțămiri că ne ajutați, cari am fi peritori de foame de n'ați bine-voi D-voastră a ne da ajutor. Vă trimit și scrisoarea alăturată s'o citiți singură ca să vă încredințați că ajutorul este târziu sau poate n'a fi nici odată ca și teatrul Botoșenienilor, care a rămas cu totul mort.

Vă rog a'mi trimite scrisoarea lui d-nu Moțoc înapoi, poate să am trebuință de ea. Mihai este foarte bine. Numai . . . . . îl muncește încă. Doctorul zice răbdare și timp, boala grea nu se vindecă repede. Crede-mă pe mine că-l voi vindeca radical. Are lipsă de cărți de cetit, el a scris d-lui Maiorescu să-i trimită biblioteca lui, dară până în prezent n'a primit nici un răspuns. Cea ce-l supără mult este că a văzut din scrisoarea lui Moțoc că s'a

mai făcut încă o partidă, care să facă liste. Apoi oare va mai putea Domnișoara Weitzseger să adune bani? Foarte trist ar fi să nu ne vie de nicăieri nici un ajutor. Fotografia lui Mihai a reușit foarte bine. Trei m'au costat cinci-spre-zece franci, una lui Moțoc, care a cerut-o telegrafic, una matala și una pentru noi. Cura lui Mihai este tot în categoria în care v'am scris în trecut.

Cu asta încheiu spunind la toți cunoscuții complimentele noastre pline de recunoștință, rugându'i a nu ne uita nici de acum înainte. Mama primește sărutări de mână, rămânându-vă din toată inima recunoscătoare.

Cu toată stima ce vă conserv

H. EMINESCU

CIV

Botoșani, 26 Noembrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

Lovitura de care vă scrie Mihai, ne-a împiedecat a vă mulțumi îndată de bunătatea ce o aveți punerea pentru noi. În ceea ce privește pe Societatea cu Președintele Moțoc nu am căpătat nici un ban, și de aceea nu mai scriu nimic, până nu voi mai primi vr'o scrisoare de la ei, pe care am s'o trimit D-voastră, ș'apoi le voi răspunde. De la nimeni n'am primit bani de când s'a întors Mihai de la Hall, afară de la D-voastră, și Domnișoara Weitzsecker. Int'o zi a venit Bădescu aducându-mi două-zeci de franci de la un lomn din Calafat și zece florini de la un preut din Cernăuți, pe care li-a și publicat.

Mihai a scris la un domn Morțun, rugându-l să-i deie ajutor, două scrisori recomandate, dar până azi n'a primit nici un răspuns. Ori cât l'ași menaja a nu înțelege, totuși simte că cura lui ține foarte mult. De azi începe o cură nouă: hapuri de fer de trei ori pe zi, băi odată pe săptămână fără pucioasă, primblarea două ore pe zi — pe jos când nu plouă. — Chiar acum este la plimbare — mâncare bună, vin vechiu o litră; în restul zilei de câte

ori poate bea lapte crud. Eu sunt convinsă de vindecarea lui și fericirea mea va fi completă, când voiu trăi aproape de D-voastră, bine făcătoarea noastră. De s'ar fi putut face pensia de 200 franci, era toată viața asigurată. Cu economia ce-l învăț eu, n'ar duce lipsă mai mult. Am stăruit să se'nvețe a se rade singur, ceea ce și face. Blană i-ar trebui numai decăt, acum nu este frig și se plimbă cu paltonul.

Complimente la toate și la toți. Mama primește sărutările mele de mâni — devotată,

HENRIETTE

CV

Botoșani, 1887 Noembrie 27.

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

Eri, după expedierea scrisoarei noastre, sara am primit epistola D-voastre, de care am fost destul de lovită eu și Mihai cu notița din jurnal. Apoi gândind cu sânge mai rece, de ce care m'ași mira, dacă Bădescu, local, și scrie totdeauna minciuni, apoi de ce m'ași mira de un alt jurnalist. De și în fond de l'ași ști apoi l'aș învăța mințile ca și pe Bădescu.

Societatea «Eminescu»²¹⁹ de a căpătat voia lui Mihai a purta numele lui, iată cum a fost: Venind cumnatu și sora la noi²²⁰, parcă era un instinct că nu me mai vede, în timpul cela a venit o rugă-minte iscăllită de mai mulți băeți rugându-l pe Mihai a li da numele lui; cumnatu și sora au stăruit cinci zile până l-au înduplecat să li dea voie prin propria lui scrisoare, fără a-i trece prin minte că ar fi o speculație din partea lor. Cumnatu și sora zăbeau între altele: Dă-le Mihai dragă că's băeții din Liceu și le vei face o mare bucurie, fără ca tu să perzi în fața altor persoane. Apoi a doua scrisoare v'am trimis-o și ați cetit-o, câtă stăruință îmi fac să le scriu, ceea ce a și făcut-o Mihai în numele meu. După expe-

diare Mihai mi-a zis: Imi pare că scrisoarea este o înșelăciune, după adreșa jurnalistului pe care îl cunosc de om necinstit. Dară era deja prea târziu. Cum v'am scris și v'o repet, nimenea nu mi-a dat ajutor de cât D-voastră și Domnișoara Weitzsecker. De aceea sunt decisă de a mă muta în Iași, ca să am ocazia să mă cunoașteți cu toții bine, să mă vedeți singură, că poate merit mai multă considerație de cât credeți și nu voi mai fi victimă calomniilor jurnaliștilor. Până la primăvară voi trimite ori ce scrisoare va veni lui Mihai sau mie, și numai de'mi veți da voie, voi răspunde, alt-fel, cum zice Românul, să se șteargă pe pept ori cine ar fi.

Ceia ce m'a supărat adânc pe Mihai este că are presupus că amicul său Morțun ar fi făcut aceasta, căci lui în adevăr i-a scris de două ori, cerându-i un ajutor sau un sfat, de care v'am scris și în scrisoarea trecută. De va fi așa, apoi bun principiu am și voi avea în tot-deauna, că nici un amic adevărat nu are bietul și de ar fi luat inițiativa Doamnelor și Domnișoarele cu v'ro trei ani mai înainte, nu ajungea în starea dureroasă ce o petrece sărmanul. Sexul femeiesc l'a avut, are și va avea totdeauna mai multă simțire și spirit de pătrundere pentru a face bine la o nenorocire adevărată. Morțun nu i-a trimis încă răspuns, cum v'am înștiințat în scrisoarea trecută. Noi suntem vizitați totdeauna numai de familia Franck și Doctorul Isack. Cu durere trebuie să'ti mărturisesc că amândoi nu sunt români, și tocmai de la aceștia se va trage pensia lui Mihai. Cât despre ceia ce privește pe Rusu și alții, fac paradă de vorbe, ca și societatea din București și teatrul, scris de Bădescu că-l vor da Botoșinienii ²²¹.

Eu, scumpă și stimată Doamnă, până nu voi avea de unde-va ajutor, nu ceru nimic pentru bietul Mihai. Am rugat pe d-nu Franck și mi-a dat-o de mult. Mihai nu are lipsă de nimic ce ordonează Isack. Cel puțin voi avea satisfacția morală că am făcut totul ca să-l scap. Hârtie se gătește, alta zău nu am.

Vă sărutăm mânele cu tot respectul și devotamentul,

HENRIETTE

CVI

Botoșani 3 Decembrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

O indispoziție ce m'a cuprins pe neașteptate, m'a împiedecat de a vă răspunde la trei epistole ce cu-atâta bună-voință mi le ați trimis și cari sunt o adevărată consolare la nenorocirile noastre. Vă alăturuez adevărînța cerută pentru D. Mille²²²; banii trimiși din partea d-lui A. C. Cuza nu i-am primit încă. Indată ce'i voiu primi, voiu trimite chitanța cerută. Arătați vă rog complimente și deplina noastră recunoștință tuturor cunoscuților, iar D-voastră primiți sărutările noastre de mâini.

A D-voastră devotată
HENRIETTE EMINESCU

CVII

Botoșani, 5 Decembrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

În ziua expedierii epistolei către D-voastră am primit seara al doilea mandat, pentru care am onoarea a trimite chitanța cerută. De la D-șoara Weitzsacker am primit răspuns la epistola ce m'ați sfătuit a'i scrie; cuprinsul lui e foarte amabil și bine-voitor, drept care vă rog a exprima recunoștința mea față cu Domnia Sa.

În privința economiei ce mi-o recomandați, fiți convinsă, scumpă Doamnă, că numai pentru trebuințele neapărate cheltuesc, probă este puținul cu care trăiesc, adică din venitul de la 5000 franci, pe când de la alte 3000 nu pot căpăta nici un ban de la moartea tatei încoace.

D-lui Cuza i-a scris Mihai.

Arătați vă rog, din parte-ne, recunoștință și stimă tuturor cunoscuților, iar D-voastră primiți sărutările noastre de mâini. A D-voastre mult devotată

HENRIETTE EMINESCU

CVIII

Botoșani, 1887 Decembrie 8/20

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

Scrierile mamei mă fac fericită și nefericită, fericită că totdeauna aud cuvântul de mamă și bine-voitor, nefericită că sunt departe de mama și nu vă pot îmbrățișa, manifestându-vă sentimentele ce le-ați înrădăcinat în mine, de care mă simt legată cu toată inima. Întâia zi în care pot să vă scriu singură, din cauza indispoziției ce v'am scris, și să am mângâerea și fericirea de a mă jeliui mamei. Iată cauza din care m'am îmbolnăvit. 1) Un bon-jurist, într-o dimineață, a găsit de cuviință să iasă înaintea lui Mihai dimineața, când făcea plimbare, să'l ieie la dejun cu d-șă, dându-i rachiu, mâncări sărate, vin etc., cu totul contra cunei și chiar boalei lui. Venind acasă, i-a fost foarte rău: eu, de frică că va cădea iarăși în starea din trecut, plângând mult și tulburându-mă, mi s'a făcut așa de rău că am crezut că mor. Al 2-lea, în fie care zi sunt torturată până vesește să ieie hapurile. Al 3-lea iarăși simt frica de două ori pe zi, când ese la plimbare să nu abuzeze de el vre unu ca Bădăscu. Azi sunt convinsă că nu i se întâmplă nimic, căci l'a dus doctorul la plimbare. Cât ceea ce privește că cereți D-voastră scuze lui Mihai c'ați trimis banii pe numele meu, foarte bine faceți și din parte-mi este cătră D-voastră o datorie ca vă face atenție ca în totdeauna așa să faceți, pentru că eu nu pot merge cu Mihai, ș'apoi s'ar putea foarte lesne întâmpla să'i iasă vr'un cunoscut rău voitor și s'ar întâmpla ca și la Mai când i-a trimis Morțun o sută de franci! Ce să fac, dragă Doamnă, el nici odată n'a știut a se chivernisi.

De ceea ce mă rugați a vă scrie de primesc de aiurea bani. Nu, dragă, nimeni. De când s'a întors Mihai de la Halle, nu mi-a trimis bani de cât D-voastră și Domnișoara Weitzsecker. Prin urmare pot domnii cari v'au spus să cereteze adevărul. Și chiar înainte de a merge Mihai la Halle, tot numai D-voastră mi-ați trimis bani și d-nul Humpel²²³, precum știți. Fiți convinsă scumpă

Doamnă că puteți cu toții a vă asigura de adevăr, cercetând pe domnul care a zis că contribuie a ne trimite bani fugar.

Cu bucurie vă mulțumesc că ați avut bunătatea a'mi trimite adresa fiicei D-voastră, pe care ași fi cerut-o de mult și n'am avut curaj, ne știind că îi-ar face plăcere s'o plicăsesse cu vre-o petiție de ale melle ca iastă vară. Acuma se schimbă lucru, am și eu secretar, îi vom scrie amândoi și eu, ca miniștrii, numai voiu iscăli. Chiar azi îi va scrie Mihai, căci este deosebit îndatorat de a-i mulțumi câtă bunătate a avut pentru el. Ori cine vă va spune, scumpă Doamnă, că ne trimite bani, vă rog totdeauna cereți dovada, căci ori care va face aceasta va avea o chitanță scrisă de mâna lui Mihai și iscălită de amândoi. Și aceste scrise mai sus vor fi o probă la toți și toate ce compun comitetul D-voastră de adevărul ce vă scriu. Mihai va scrie la toți despre cari ați scris D-voastră.

Ne avândi altă-ceva mai bun de a vă scrie în momentul de față, sfârșesc rugându-vă a arăta complimentele noastre la toți și toate, iar D-voastră primiți, vă rog, sărutări de mâni, cu recunoștința și stima ce vă conserv. A D-voastră mult devotată.

HENRIETTE EMINESCU

CIX

Botoșani, 10 Decembrie 1887

SCUMPĂ DOAMNĂ!

Nu sunt nici odată în stare a vă descrie cu ce bucurie deschid scrisorile D-voastre, asigurându-vă din toată inima că ne face o adevărată mulțumire și Mihai zice mișcat: «cum am stat eu în Iași și n'am cunoscut bunătatea familiei acesția». Ori care scrisoare este scrisă de dânsul, mă iscălește, zicându-mi că n'are curaj de-a purta cu D-voastră corespondență, că la rândul lui nu știe cu ce v'ar putea recompensa bunătatea D-voastră către el. Lucru ce are mare dreptate, căci această simțire mă persecută și pe mine. Veți vedea din scrisoarea lui Mihai o nouă escrocherie pe numele lui. O persoană, angajat mic me-a asigurat că banii tri-

miși de domnul cu scrisoarea alăturată i-a mâncat două sute franci, primarul din Botoșani, vestitul Hasnaș, cumnat cu Generalul Pilat.

Acum înțeleg de ce D-voastră îmi faceți într'o scrisoare întrebarea de primesc bani de aiurea, de și Mihai v'a scris singur cu data de zece Decembrie. Vă rog a vă sfătui cu cine veți socoti D-voastră, cum să fac ca să pot scoate banii din mâna oamănilor fără caracter, eu l'aș publica și mi-e frică că nu se va afirma pensia la ministeriu, pentru că făptuitorul este încarnat guvernamental. Las cum vi'am scris de mult și vă repet și acum că nu voi face nimic fără voia D-voastră. Proba vă trimet. B.[ădescu?] iarăși se teme să-l publice pe Hasnaș, și el este convins că primarul însuși a mâncat banii, însă el, care ține cu guvernul, îi vine foarte greu. El mi-a zis: «Faceți cum veți voi, numai pe mine nu mă amestecați, dar nu tăceți că poate a mâncat și alți bani, de cari noi încă nu știm nimic».

Repet rugămintea de a ne sfătui cum să facem. Lui Mihai 'i merge în toate privințele bine. Chiar constipația este deja combătută, lucru care începuse a'l cam descuraja pe doctor.

Dieta, cumă, foarte strictă.

Cu astă ocazie primiți vă rog sărutările noastre de mâni, scumpă mamă.

Supusă toată viața

HENRIETTE EMINESCU

CX

Botoșani, 10 Decembrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ,

În privirea întrebării ce-mi faceți, dacă primim sau am primit bani pe fiecare lună dintr'o colectă, făcută pe numele fratelui meu, vă pot asigura că, afară de banii trimiși prin D-voastră și prin D-șoara Weitzsaker, m'am primit nimic din nici o parte. Dacă este un Domn care afirmă că contribuie în fiecare lună la colecte ce s'ar fi făcând, atunci ar trebui cercetat care e adevărul acestei

asertiuni, căci, precum am spus mai sus, noi nu avem nici o știință despre o asemenea colecție. Vă rog dar a comunica Domnilor cari v'au spus aceasta, ceea ce vă scriu, ca să poată cerceta came-i adevărul.

Am simțit mare bucurie că ați binevoit a-mi comunica adresa Domnișoarei, pe care v'ași fi cerut-o de mult, dac'aș fi avut curajul și aș fi știut că dorește să-i scriu.

Rog a arăta complimentele noastre tuturor cunoșcuților, iar D-voastră, primiți sărutări de mâni de la a D-voastre

mult devotată

HENRIETTE EMINESCU

CXI

Botoșani, 13 Decembrie 1887

SCUMPA MEA DOAMNĂ!

Aveți deplina convingere că noi n'am luat în rău scrisoarea de consolare a D-voastre că ați iscălit familia Emilian, ci vă aducem viile noastre recunoștințe pentru bună voința ce-o aveți pururea față cu noi.

Astăzi, primind o scrisoare către D-nul Bădescu, o alăturerez, dându-vă dovadă atât D-voastră cât și tuturor din Comitet că sunteți rău informați c'am primit bani de aiurea. V'am scris și v'o repet că nu voi lua nici o demarșă fără învoirea d. Bădescu.

Cât privește notițele din ziare, pe cari bine-voiți a ni le trimite, nu prea am mare încredere în ele, căci de aceste am văzut multe în Curierul d-lui Bădescu.

În caz de va fi adevărat, ar fi bine ca d-nii cari dau concertul să trimită banii direct, iar nu prin primărie, căci altfel ar avea soarta celor scriși mai sus.

Primiți vă rog asigurarea deosebitei mele stime și sărutări de mâni de la a D-voastră mult devotată

HENRIETTE EMINESCU

CXII

Botoșani, 1888 Ianuarie 3/15

IUBITĂ ȘI SCUMPĂ MAMĂ!

Azi după un interval de două-zeci și două zile, pot să-ți scriu câte-va linii matalle, care mi-ai permis de mult a vă zice mamă, dulcele cuvânt pe care nu l'am cunoscut nici odată. Vă scriu singură numai ca să fii convinsă că trăesc încă, nezemată între perini pot să-mi fac această gingașe plăcere. Tușesc, am bătae de inimă, insomnie, slăbiciunea lătaală. Secretariul meu îmi spune că v'a scris că sunt bolnavă, nu știu însă de nu mă amăgește.

Așa-i, drept că v'a scris? Căci, scumpă mamă, toți bărbații din lume nu au simțire ca femeile. De când am picat bolnavă, s'a jucat într'o seară teatru în folosul lui Mihai de către Frații Vlădicescu²²⁴, prin stăruința doctorului Isac și a d-lui Franck. Ei mi-au spus că numai pentru a da impuls guvernului de a'i afirma pensia de la 1 Aprilie de o sută de franci pe lună, ei au dat lui Mihai două sute patru zeci și șeasă franci în numerar și patru sute franci au depus la Casa de Economie, ca să ia în fie-care lună câte o sută de franci, până se va afirma pensia. Scrisorile matalle, cum se vede din două mai ales, totuși este drept că primarul din Botoșani a îndosit cei o sută șapte zeci și cinci de franci din Constanța. Eu sunt convinsă că bunul d-nu Savul are să descopere adevărul. Intr'una dintre scrisorile matalle, îmi ziceți că v'aește Societatea de a cumpăra o casă. De va fi cu puțință, vă rog iubită mamă să fie tot în Iași, unde sunt bine-făcătorii lui Mihai și din alte două cauze: întâi că are societatea cultă de care are mare trebuință obositul lui creier, al doilea, orașul e curat și poate merge oare întregi pe jos, fără a se murdări până la genunchi. Mihai în toate zilele zice: «Oare când voi scăpa eu de orașul ista murdar și unde nu'i nimic de văzut și de ascultat». Nu fac prin scrisori, scumpă mamă, nici o pretenție, ci numai fiind convinsă de bunătatea matalle suntem frași în dorințele noastre, căci calul

de dar nu se căută la dinți, ori unde va voi comitetul va fi o adevărată facere de bine, neștearsă tot restul vieții. În caz de rămâne Societatea în ideea de a lua o casă în Botoșani, în scop de a fi Mihai aproape de bunul Doctor Isac, apoi iarăși mă unesc, de și am speranță că nu va avea trebuință poate de el.

În tot cazul, eu sunt rugată de d-nul Savul a căuta aice o căsuță uscată, lucru care m'am și interesat, de și nu știu ce ar cere pe ea. Numai atâta știu că este de vânzare și e pe strada cea mai curată și mai cu seamă aerul este mult mai bun, căci prin împrejur sunt case tot cu grădini foarte mari. Acea casă este vis-avis de doctorul Isac și e a unui om sărman. Simt ca o datorie din parte-mi a vă comunica totul. V'ași scrie mai mult, dar mă simt cu totul obosită și slăbită. Arătați, vă rog, scumpă mamă complimentele noastre tuturor cunoscuților. Mata primește sărutări de mâni, din inimă supusă și ca o adevărată fiică ce din inimă vă iubește.

H. EMINESCU

CXIII

Botoșani, 1888 Ianuarie 14/26

SCUMPĂ MAMĂ !

Azi pentru întâia oară am putut părăsi patul, de și nu mă simt încă bine, dar cel puțin pot sta lângă masă să vă scriu, singura me amulțămire, de care îmi simt toată inima cuprinsă. Dragostea ce-mi scrii mata că o simți pentru noi este reciprocă și va rămâne pentru tot restul vieții noastre, mie și lui Mihai. De întrebarea ce-mi faceți dacă am primit cei o sută șapte-zeci și cinci de franci, n'am primit nimic, scumpă mamă, și azi am cetit în «Curierul»²²⁵ că a primit Mihai de la concertul din Iași patru sute de franci și aceasta este iarăși o minciună, ca multe altele de d-nu Bădescu scrisă. Chiar și acei patru sute de franci ce v'am fost scris că s'au pus la Casa de Economie și provenite de la teatrul jucat de d-nii Vlădicescu, nu l'am lăsat pe Mihai să-i scoată, cum

era vorbă, să ieie câte o sută de franci pe fie-care lună, ci îi voiu lăsa acolo până se va alege ceva cu pensia lui Mihai.

Eu sperez că va putea ocupa și un post, de va trece iarna. Cu sănătatea, slavă lui Dumnezeu, îi merge foarte bine. Până acum a luat cinci sute patru-zeci hapuri și umai are de luat, până la 1 Aprilie, încă șese sute șese zeci, peste tot o mie două sute, de neapărată trebuință, că până a da căldura să mântue cura. Băi odată pe săptămână și lapte cât poate să beie pe zi.

Atâta vă pot asigura, scumpă mamă, că toată boala curată și serioasă are leac. Cât pentru mine, spune doctorul că din lipsa de sânge mi-e rău și iarna asta aspră ce a fost de la 20 până la 24 grade de ger, mi s'a făcut de odată așa de rău, fără ca să poată doctorul să mă ajute de cât pe încetul. Dacă ași putea să-ți descriu bucuria ce o simțim noi că ne-ai scris că veți veni cu scumpa Domnișoară Cornelia la noi! Mihai îndată a zis: «Oare va veni, noi n'am primit răspuns la scrisoarea ce i-am trimis». De veți bine-voi, vă rog să'mi scriți, poate nu ne-am adresat bine, ș'apoi am și alt interes, să-i trimit o poezie ce i-a făcut-o Mihai, care pe lângă frumoasele lui idei, vă spun sincer că-i încă puținel în comparație cu acea ce merită îngerașul matală, scumpă mamă. El ca bărbat, o poetizează cu totul înalt și eu cu prostia mea, mă voiu amesteca cu câte-va fraze, tot în rime, cel puțin să facă haz de ideile mele. Pe lângă Mihai mă voiu trece și eu ca marfa cea rea în iarmaroc. Cum am înțeles, comitetul din Iași are intenție de a lua casă aicea în Botoșani. De'mi-ar fi mai bine, voiu merge cu Mihai la casa despre care v'am scris și vă voiu da detaliile despre prețu și cum e casa. Data asta am voit eu singură să vă scriu de multă plăcere ce am a vă scrie ș'apoi secretarul meu nu-i modest ca al matală, ci nu totdeauna voește să scrie ceia ce zic eu zicându-mi că nici o regulă n'au scrisorile mele. Când cetește ce scriu eu, apoi sute de greșeli îmi găsește, însă eu nu mă prea supăr, căci știu bine că ori ce lucru trebuie să'l înveți, pe când eu singura carte ce am învățat e abecedariul. Cât am învățat, atâta știu.

Vă rog, scumpă mamă, a arăta complimentele noastre tuturor cunoscuților. Mata primește sărutărele noastre de mâni, rămâind a matală mult supusă fică,

H. EMINESCU

CXIV

Botoșani, 16 Ianuarie 1888

SCUMPĂ MAMĂ !

În adevăr azi a sosit lui Mihai patru sute de franci de la concertul din Iași, lucru de care m'am supărat de ce'i-a trimis și nu i-a lăsat la Comitet; cum mi-ai scris mata, lui Mihai nu'i trebuie așa de mulți bani în mână. De-i voiu putea lua, apoi vă asigur că'i pun la Casa de Economie ca și pe acei ce i-a pus Doctorul cu Doamna Frank. Vă rog din adâncul inimei și pe toți din Comitet să nu lăsați această Casă, de care vă scrie mai detaliat Mihai, măcar de nu vor fi bani îndeajuns cu acești opt-sute de franci ce vor fi la mine. Măcar pe jumătate să se poată da bani Maicelor, căci eu, cum iconomisesc, voiu putea plăti și în rate. Casa este foarte bună și la aer curat, într'o stradă ce nu-i frecventată și vis-a-vis de doctorul Isac. Vă mai rog, scumpă mamă, în caz de va voi Comitetul să facă acest bine lui apoi simt o datorie sfântă a vă lumina, ca să faceți actele de cumpărare, ca el să nu aibă voie toată viața a o vinde, sau a face datorii pe ea și ori care bonjurist i-ar da bani pe ea, să rămâe pierduți, din cauza foarte simplă că Mihai n'a știut a chivernisi și nici nu știe, cum mi-ai scris mata, oameni cu idei de economie, ea el, nu sunt nici pentru ei, nici pentru alții.

Contez cu tot sufletul pe bunătatea matală că voiu avea un răspuns pozitiv, în caz de nu s'ar putea să'mi pot căta o căsuță cu chirie, căci aicea nu mai pot rămâne din multe cauze, dar mai ales că e foarte scumpă chiria și e friguroasă de mă ia groază ce mai de lemne am ars. Vă rog a arăta tuturor din Comitet rugămintea mea și complimentele pline de recunoștință. Mata primește sărutări de mâni, rămâind a matală supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXV

Botoșani, 17 Ianuarie 1888

SCUMPĂ MAMĂ !

Precum v'am scris, așa am și făcut. Profitând de o zi caldă, m'am dus la casa despre care V'am scris. Casa este foarte bună, strada retrasă și aerul curat. Casa a fost a unei cucoane care, rămân văduvă, s'a călugărit la monastirea Agafton. Murind, a lăsat-o să se vândă numai de cât până la Sf. Gheorghe 1888 Aprilie 23, pentru datorii. Executoarele testamentului sunt trei călugărițe: actuala maică stăriță Olimbiada Iurașcu, Agapia Gherghel econoamă și Eupraxia Herescu. Un raport al defunctei cere 6000 franci, însă pe mine m'a asigurat că sunt siliți a o da cu 4000 franci și poate cu mai puțin chiar. Maica Olimbiada Iurașcu este mătușa noastră, soră cu mama și de aceea nu mă pot adresa eu direct, să n'o compromit înaintea soborului ei, crezând că, ea mătușa voește a ne îndatori. In caz de a rămas în Comitet ideea de a cumpăra o casă, vă rog a pune o persoană străină de noi să se adreseze călugărițelor scrise mai sus, rugându-vă a ne da răspuns pozitiv de va fi cu puțință să se cumpere sau nu, pentru că, în caz de nu, să putem a ne căuta mai de timpuriu o căsuță cu chirie, căci de la Sf. Gheorghe suntem siliți a ne muta aiurea.

Cu privire la întrebarea ce mi faceți de am primit cei 175 franci, vă asigur că până acum n'am primit nimic.

In așteptarea unui răspuns sigur, vă rog a arăta din partea noastră tuturor cunoscătorilor complimentele pline de recunoștință, iar D-voastră primiți sărutările noastre de mâni, rămâind a D-voastră mult supusă ca o fică,

HENRIETTE EMINESCU

CXVI

Botoșani, 1888 Ianuarie 20

SCUMPA MEA MAMĂ!

Până azi încă n'am putut să iau banii de la Mihai, căci nu voesc să înțeleagă că'l țin din scurt: dacă nu ar fi fost perdut de minte, apoi ași putea găsi multe cuvinte de zis, dară așa nu voesc să presupue că nu-l cred de cuminte și-l epitropisesc. Dacă oamenii ce-l întâlnesc ar fi oameni de inimă, nu mi-ar fi frică că i-ar pierde, însă lucrurile sunt cu totul alt-fel, persoane de felul lui B.[ădescu?], profită îndată de un om care nu gândește ce poate ajunge și la care totul este nimic. De aceea v'am scris că, de voește comitetul să-i iee o casă, apoi să o lege ca să nu o vândă într'o zi. De scriitorii ce'mi scrii mata c'au murit în cea mai mare mizerie nu mă mir, că Mihai, de nu făceați D-voastră comitet pentru el, de astă vară era mort cu siguranță și de acuma înainte, de nu va fi nime lângă el, tot în cea mai mare mizerie ar fi, precum cred că aveți idee cum era în Iași. În timpul de față, este îmbrăcat curat, căutat ca un prinț, fără a-i lipsi o iotă din tot ce ordonează doctorul și tot deauna are în buzunar două-zeci franci, fără ca, scumpă mamă, să se intereseze de cel mai mic lucru a-l cumpăra.

Scumpă mamă, de la 20 am voit să trimit scrisoarea aceasta și nu am fost în stare. N'am putut parveni să-mi deie banii ce avea de pe concertul din Botoșani, ci numai acei cari i-a trimis nu știu cine de la Concertul din Iași. Eu am pus opt sute franci arvună cum vă scrie Mihai, patru sute ce mi i-ați trimis D-voastră de la d-nu Cuza și patru sute ce mi s'au dat dela concertul din Iași. În scrisoarea viitoare voi scrie tot ce s'a petrecut până am ajuns la scopul ce vă scrie Mihai, de bine, este cu totul bine, lucrează; chiar și astă noapte a lucrat până la ora 12; dar atâta-i numai de el. Chiar de se'mbracă curat, numai prin stăruință se spală.

Vă sărut mâinile, a matale mult supusă fiică,

HENRIETTE

CXVII

Botoșani, 29 Ianuarie 1888

SCUMPA MEA MAMĂ!

Veți fi poate mirată de îndelungata mea tăcere. Iată cauza. Am voit să vă dau detalii lămurite atât D-voastre cât și tuturor din comitet despre însărcinarea cea generoasă ce-ați bine-voit a mi-o da. D-voastră îmi scriați să stăruim prin D-nul Franck ca să sfârșească cu prețul casei. Eu am făcut altfel.

Fiind că casa de care v'am scris este în stăpânirea călugărițelor din monastirea Agafton, m'am adresat lor eu singură, căci am crescut în mijlocul lor. Cu sprijinul moral ce l'am găsit la ele, mă preferă în stăruința ce le-am făcut și mi-au promis că n'or vinde casa D-lui inginer Saint-Georges²²⁶, până ce nu vor avea răspunsul meu, adecă până la 9 Fevruariu 1888.

Am vorbit și stabilit următoarele:

Prețul casei este de 4000 franci, plus cheltuelile de transcripțiune la tribunal.

Le-am dat precum mi-ați scris D-voastră opt sute de franci arvună. Aceste toate le-am făcut provisoriu pe zece zile, începând de la 30 Ianuarie până la 9 Fevruariu. In caz dacă Comitetul D-voastre s'ar retrage, pot lua înapoi cei 800 franci.

Eu am arvunit dându-le bani numai în baza ordinului D-voastră, ca să nu vă ies din cuvânt.

Acuma rog din inimă pe tot Comitetul să bine-voiască a-mi da răspuns dacă a rămas în ideea de-a cumpăra casele sau nu ca până la 9 Fevruarie să pot da răspuns călugărițelor ca să vândă inginerului scris mai sus casele, iar eu să-mi iau înapoi cei 800 franci ce-i am depus ca arvună provisorie la 27 Ianuarie.

Cât despre ceea ce-mi scrieți ca să stăruim a scoate cei 175 franci de la primărie, vă rog să bine-voiți a-mi trimițe scrisorile de probă a D-lui primar din Constanța și a D-lui Ionescu, ca să le pot arăta unui domn de multă încredere, care va scoate banii fără vorbă și fără a compromite numele lui Mihai. După rezultatul obținut vi le voiu retrimite.

Vă rog a arăta tuturor cunoscuților complimentele noastre pline de recunoștință, iar D-voastre vă sărutăm mâinile, rămâind a D-voastre mult supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXVIII

Henriette Eminescu către D-ra Cornelia Emilian

Botoșani, 1888 Ianuarie 29.

SCUMPĂ SORIOARĂ!

«O puternică plecare ce nu rabdă 'mpotrivire
 «Mă îndeamnă să-ți scriu astă-zi acea tânără simțire
 «Ce numai în singurătate își are locașul său
 «Dar ceresc trimis în lume din sânul lui Dumnezeu.

«Fie ca aceste scrisori ce curând vor fi uitate
 «Să-ți aducă alinare unor zile întristate
 «Și resfirând pe a lor cale niște nemernice flori,
 «Să-ți împrăștie necazul ș'al supărărilor nori.

Acum, sorioară, nu știu ce vei crede de prostiile mele, de cari sunt convinsă că sunt greșite în ortografie, rimă etc.; însă în totul, în lume se sacrifică ideia pentru rimă și în viața oamenilor inima pentru situația socială. Pentru asta sunt de scuzat, cum n'am învățat de cât abecedarul și din cauza boalei îmi lipsește chiar și aceia ce ași fi putut câștiga umblând în societate cu persoane culte, adecă cum zice românul, m'aș fi ros cu o oare care știință. Mai la urmă, și dacă ași fi cultă, ce folos ași aduce societății sau științei? Din nimic rămâne tot nimic. În prezent îmi rămâne cel puțin regretul că nu's ceva, însă având cultură, ași cunoaște și mai mult răul și poate atunci m'ași simți moral și mai zdrobită de cât cum sunt.

Să las filosofia de o parte, că nu-i de samă, și să vin la o veste nouă ce voesc să-ți scriu și de care poate ești încă străină. Te-am intitulat sorioară, aceasta provine dintr'o schimbare ce s'a făcut între mine și mama matală, de când ai părăsit Patria și te-ai dus în lumea mare. Mama matală, rămâind fără mata, s'a hotărît să mai aibă o fiică din poveste.

Vineri m'a făcut
 Sâmbătă am crescut
 Duminică m'a botezat
 Luni de fiică m'a închinat.
 Și de atunci fiică îmi scrie mereu
 Draga sufletului meu
 Iar eu mamă o numesc
 Cu simț Dumnezeesc
 De care mă simt legată
 Pe viața'mi toată.

Scumpă sorioară, în adevăr ți-am scris, Mihai și eu, însă se vede că adresa am primit-o ne corectă de la scumpa mea mamă. Pe urmă, mi-a trimis-o, însă îmi scrie că până n'oi primi de la mata scrisoare să-mi țin dorul. Azi le'am primit pe amândouă de o dată și de frică să nu se piardă, o dau recomandată, de și cuprinsul ei n'ar merita, însă voesc să o primești, ca să fii convinsă câtă dorință și iubire ai înrădăcinat în inima mea pentru totdeauna. Și mă voi simți cea mai fericită dintre muritoare, când scumpa mamă a veni la mine cu mata, în timpul vacanței, după cum mi-a scris; Mihai, ți-a făcut o poezie, dedicată D-rei C. E., în semn de recunoștință ce ți-o poartă de bună voința ce ai avut, contribuind la ajutorul din care și-a câștigat sănătatea.

Mihai nu voește să-și dea poeziile la tipar până nu va vedea de va putea căpăta pensia, și din cauza asta nu le scrie pe curat și eu, cu puțină carte ce o știu, nu sunt în stare să le descifrez, îndată însă ce le va scrie pe curat, îți voi trimete-o în dată recomandată, ca s'o ai mata înainte de tipar.

Știu sorioară că te interesezi de sănătatea noastră, de aceea îți satisfac dorința cu multă plăcere. Mihai se află cu totul bine

ca minte, numai ca corp se află încă sub cură, și de corp, te asigur, că se vindecă și nu va mai fi nici o dată bolnav, căci a prins frică ca poporul de dracu, eu însă am fost foarte bolnavă și nici acuma nu sunt bine, să mă vezi cum am slăbit parcă's sfânta Vinere din poveste; dar sorioară, beteșugul meu, atâta trudă cu boala lui Mihai și iarna grea a trebuit să mă ajungă!

Sfârșesc sărutându-te cu drag și să mă numești țăță când îmi vei scrie. Rămân sora care te iubește

H. EMINESCU

CXIX

Henrietta Eminescu către D-na Cornelia Emilian

Botoșani, 1888 Februarie 3

SCUMPA MEA MAMĂ!

Dacă ai fi lângă mine, cu lacrimi ți-ași săruta mânilor, mulțămindu-ți de bunătatea cea nemărginită și adevărată de mamă, drept ce ai făcut scriindu-mi și cerându-mi socoteala de bani. Cea mai mare influență ai avut asupra lui Mihai. El îmi zise: «Oare cum să-i scriu să nu înțeleagă c'am cheltuit două sute de franci, nu știu zău cum am făcut aceasta, îmi es totdeauna niște oameni înainte și eu nu sunt în stare a-i refuza, când mă chiamă între ei». Acuma nu știu ce-ți va scrie matală mână, după întâlnirea cu primarul nostru ca să ne deie detalii de cei o sută șapte zeci și cinci de franci. Ora de întâlnire e la 9 ore dimineață. Rezultatul are să vi-l scrie Mihai. Despre banii, cari au fost depuși de d-na Franck și de d-nul Doctor la casa de Economie, sub condiție de a nu se lua de cât o sută de franci pe lună, el o sută a scos cu d-nul Bădescu la 1 Februarie, stil nou și trei sute încă sunt la Casa de Economie. La 1 Martie iarăși are să ieie o sută de franci. Din acești bani adevăca cu suta luată la 1 Februarie și cu o sută primită de la d-nu Morțun, s'a ales că și-a cumpărat hârtie pentru lucru și alte mărunțișuri cari îi trebuiau, ear pentru șese fiorini a comisionat un dicționar din Berlin, care de va veni zilele aceste, să vezi, că va trebui să-l scot eu cu alți bani de la poștă.

Ș'apoi curioasă natură are, scumpă mamă. Până a nu-i veni în mână banii scriși mai sus, avea două zeci franci din banii de la Mile și nu i-a cheltuit, însă cum are mai mulți, apoi are un fel de patimă de a-i nimici, par'că banul ar produce un rău nemărginitului său talent.

Alți bani nu-i la știrea mea să fi primit de unde-va, căci Mihai nu-mi tăgăduște când primește bani de unde-va, numai nu voește să mi-i deie spre păstrare. Dacă nu-l amenințam că țoiu scrie matale de banii de la concertul din Iași, nu puteam da arvună pe casă numai cu banii de la d-nu Cuza.

De-ar avea el noroc să-i pot cumpăra casa până la 9 Fevruarie, apoi vei vedea mata ce condiții de cumpărare-i voiu face, ca nici odată să nu o poată vinde, sau să se îndatorească pe ea, fără consimțământul comitetului întreg al D-voastre.

Mihai, de va căpăta pensie, apoi vă asigur eu, scumpă mamă, că nu se desparte nici odată de mine, măcar că Doamna M[icle] îi chiamă la București în fie-care scrisoare; dar necăpătând pensie, va fi silit să-și caute un post, căci el mai are încă un defect în natura sa, căci după ce-i sărac, apoi e și mândru de nu mai are pe-reche.

Judecă scumpa mea mamă dacă sărăcia este o rușine? Bunii și străbunii noștri au fost oameni foarte bogați și chiar părinții noștri n'au fost săraci și nu pot roși c'au pierdut vre'unul averea în vânt, ci numai în urma multor nenorociri. Și este lucru de mirare cui seamănă Mihai de-i așa de risipitor, de vreme ce familia noastră era ca un exemplu între proprietarii din Botoșani. Eu nu m'ași supăra de se va duce în caz de nu va căpăta pensie, numai ași duce vecinic grijă să nu se apuce de viața cea fără judecată, care l-a adus în așa tristă stare. Mihai îmi zice că preferă în oraș mare să-și câștige hrana cu o sută de franci pe lună, de cât să trăească în provincie, fie chiar cu o sumă mult mai mare. Vă alăturez scrisoarea d-lui Morțun. Dacă este adevărat că cărțile lui Mihai sunt la tipar, apoi vă rog să se deie matale banii, ca împreună cu cei ce vor mai aduna, să se poată da călugărițelor încă două mii două sute de franci, ca împreună, cu arvuna de 800, să facă peste tot trei mii și să rămâe numai o mie de dat pe urmă.

Sărut mânila, a matale supusă,

H. EMINESCU

CXX

Botoșani 4 Februarie 1888

SCUMPA MEA MAMĂ!

Nu m'am supărat de loc că mi cereți socoteală de banii ce mi-ați trimis, ci cu mulțumire v'o dau precum urmează:

400 franci ce mi i-ați trimis de la D-nul Cuza și 400 produși de concertul din Iași, i-am dat arvonă pentru casă, precum v'am scris, iar 400 franci produși de teatrul din Botoșani, sunt puși la casa de economie și împrumut de aici, cu condiția ca frate-meu să primească în fie-care lună câte o sută numai. Despre rest, adevă de la D. Mille, D-ra Weitzseger, v'am scris că aveam cea mai mare trebuință de a plăti farmacia, de la care îmi trimitea răspuns că nu mă mai poate credita. Apoi avea nevoie de haine, încălțăminte etc.

Chiar acea sută de franci ce i-a trimis-o D. Morțun după rugămintea lui însuși, a fost în timpul cel mai trist în care se afla, văzând că în zilele acelea nu-i venea de la nimeni nici un ajutor. Așa în urmă mi-ați trimis D-voastră suma pe care mi-o citați.

În privința banilor de la primar, astăzi în 4 Februarie am fost la ei acasă. Nu mi-a tăgăduit că sunt banii, dar a afirmat că din eroare i-a considerat ca bani pentru incendiați, făgăduindu-mi că Sâmbătă la 6 Februarie sau Duminecă dimineața mi-i va trimite prin secretarul de la primărie. De va fi adevărat, în momentul când voi primi banii, vă voi scrie îndată.

Repet rugămintea din scrisoarea trecută să am răspuns la 9 Februarie în privința casei, căci de se va întârzia, ea se va vinde la 12 curent inginerului Saint Georges, lucru de care în inimă m'ar dura, căci casa e foarte bună și ieftină.

Arătați, vă rog, tuturor cunoscuților complimentele noastre, ear D-voastră primiți sărutările noastre de mâni.

A D-voastră mult supusă ca o fiică

HENRIETTE EMINESCU

CXXI

Botoșani, 1888 Februarie 4

SCUMPA MEA MAMĂ!

Profit și eu de răspunsul lui Mihai, de și mă iscălește pe mine, de a vă mai da detalii, care sunt sigură că vă interesează. D-nu C[uza] a răspuns lui Mihai și între altele îl roagă să-i scrijeze o poezie, sau mai bine zis să-și deie opinia lui.

Mihai i-a și răspuns și cu astă ocazie de scriere încontinuuă, a scris și fiicei D-voastră din partea mea, și a lui, ceea ce mi-a făcut mare bucurie. Mihaii bătrăși nu e bine, din cauza de v'am scris ieri. Doctorul Isac zice că, pe cât e de necesar ca Mihai să beie o litră de vin vechiu la masă, pe atât este de otrăvitor în timpul curei peste zi.

Știu atâta, scumpă mamă, că numai atâta dolesc, să-l văd pe el vindecat și dej are el vir'un noroc pe lume, apoi sunteți D-voastră care m'ați înlesnit a-l căuta, căci, deși am avut întotdeauna deplina voință, însă mi-ar fi fost cu neputință fără bani și desigur, de va avea noroc să trăesc eu, megreșit că scapă. Azi am cetit în «Curierul»²²⁷ că frații Vlădicescu vor da o reprezentăție în folosul lui Mihai, lucru ce nu-l cred; dar Bădescu, când își închipue că-l va prinde pe Mihai undeva pe uliță cu bani și va be 8 butelci de șampanie, apoi este deplin satisfăcut. Las că nu cred în această reprezentăție, d'apoi de va fi așa, să vezi cum voiu priveghea lucrurile, să nu mai meargă după voința oamenilor fără inimă și judecată. Doctorul este cunoscut și de copiii de pe uliță că este beșiv, de ce dacă știe că e rău pentru alții, el nu îndeamnă pe nimeni să-l limiteze, ci din contră face morală fiecărui zicând că băutura este foarte mesănătoasă.

Vă sărut mâinile, scumpă mamă. Cât sunt fericită de acest cuvânt!

A D-voastră supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXII

Botoșani, 1888 Februarie 5

SCUMPA MEA MAMĂ!

După expedierea epistolei lui Mihai către mama a venit doctoru Isack aducând o scrisoare de la d-nul Maiorescu adresată lui, rugându-l s'o deie lui Mihai în mână. Doctorul a pretextat că scrisoarea adresată lui personal a uitat-o acasă, făgăduindu-mi că îmi va arăta-o mai pe urmă. Cătră Mihai scrie relativ la tipărirea ediției a 3-a a poeziilor lui, cerându-i și ce a mai scris nou să trimeată la tipar²²⁸. De scrisoarea doctorului încă nu pot să-ți spun nimic, până nu voi putea rămânea singură cu doctorul.

Pentru ca Mihai să răspundă d-lui Maiorescu, îi trebuie numai decât scrisoarea d-lui Morțun ce v'am trimis-o. Vă rog, scumpă mamă luați o copie de pe ea, și mi-o trimiteți imediat înapoi. Sara am primit amândouă scrisorile mame, în care se cuprind scrisoarea primarului nostru și răspunsul lui Crupenschi. De răspunsul lui Crupenschi vă scriu că mi-a zdrobit inima, cetînd ca să pun termen de două luni la un interes ce v'am scris că nu poate dura de cât până la 9 Februarie. Este cu puțință a mai putea noi cumpăra casa, căci se vînde pentru datorii. Azi am gândit mai cu sînge rece și m'am liniștit, zicându-mi singură: când a mai fost în familia noastră noroc, ca să mai fie și de astă dată un bine, care să ne producă liniștea vieții?

Crede-mă scumpă mamă, că casa ce am ales-o eu, este prețuită de oameni cunoscători în 8000 franci apoi să fie convins tot Comitetul că eu, care sunt născută să știu cum s'o învârtesc, numai eu am fost în stare s'o scot așa de eftină, ajutată și de sprijinul moral ce-l am între călugărițe, mai mult sau mai puțin că am un caracter neschimbăcios și că, prin urmare, mă voiu supune cu destulă durere la o afacere, ce în adevăr nu depinde de mine, stricînd tîrgul cu casa.

Scusă-mă, scumpă mamă, că'mi prea iau libertate a vă scrie tot ce simt, dar în momente de necaz, fie-care om își găsește o ca-

recare mângâere, spuind altora durerile sale. Mai ales matala, care sunt convinsă în toate privințele că de-ar depinde de mata, nu am fi găsit nici o împotrivire. Cum îmi vei trimite scrisoarea lui Morțun, apoi cu siguranță scrie Mihai pe curăț poeziile și eu voiu copia poezia scumpei mele surioare, și am să vă o trimit îndată ca s'o cereți, în urmă am s'o trimit la Paris, după cum am promis în scrisoarea mea din urmă. Îmi scrii, scumpă mamă, că n'am picioare, dar cu capul mă pot conduce. Vai! și Ah! dragă. Dacă ași avea o poziție sigură așa ar fi, dar așa cum mă găsesc, cu tot capul meu, lipsa picioarelor reclamă cheltuiială la fie-care pas al meu. Acuma numai de când trebuie să mă mut, și, cum încă sunt slabă de pe boală, mută-te din casă dacă poți! Aceste toate greutăți nu le înțeleg oamenii slănătoși; ei cred că numai cu capul poate trăi omul sărac. Nu știu dacă primarul nostru se va ținea de cuvânt să trimată banii, după cum v'a scris Mihai. Vă voiu scrie îndată ce voiu căpăta banii.

Vă sărut mâinile cu adâncă iubine de adevănată fiică supusă

HENRIETTE EMINESCU

CXXIII

Botoșani, 1888 Februarie 10

SCUMPA MEA MAMĂ!

Cu cea mai mare bucurie vă înștiințez că eri am putut amâna vânzarea casei până la 1 Martie, mai adăogând la arvuna de 800 franci și aceste două sute de franci, de cari vă trimit chitanța de la călugărițe. Acei o sută șeptezeci și cinci lei de la primărie, i-am rezervat pentru cheltuelille ce se vor cere la tribunal. Acuma vă fac cunoscut că d-nu Avocat Manea cere o procură din partea unei persoane din comitet. Eu cred să mi-o dai mata, cu care port corespondență și afară de aceasta și asupra lui Mihai o influență morală, pe care nu sunt în stare a v'o descrie.

Procura să sume că m'a împuternicit a lua casa pe numele lui *Mihail Eminescu* cu ori cari condiții sau învoială de plata ca-

sei. Chestiunile de învoire mă privesc pe mine, singură și în urmă, dacă d-nul Crupenschi îmi va trimite bani sau va veni singur, sper că va rămânea foarte mulțumit de mine.

Chitanțele vi le trimite Mihai recomandate. Vă rog, scumpă mamă, din adâncul inimei, a mă ierta că vă supăr meîncetat cu afaceri cari știu bine că costă trudă și cheltuiială, însă contez pe bunătațea matalle că nu mă vei refuza nici astă dată. Vă rog ca procura să fie legalisată de tribunal de un avocat. Aceste sunt cuvintele d-lui avocat Manea de aicea. Ba încă mai mult, să nu se pue cuvântul de comitet, ci numai numele persoanelor, cari mă împuternicesc a lua casa pe numele lui Mihai. In fine contez că o veți face bună, sfătuindu-vă cu un avocat și în urmă a mi-o trimite mie direct.

Cum veți primi scrioarea lui Mihai cu chitanțele, vă rog să-mi scrieți și să-mi cereți iarăși socoteala de banii reprezentațiunei teatrale din Botoșani, adecă cei patru sute franci depuși la casa de economie, oăci numai cu influența matalle voiu putea să dau și acești bani pe casă, altfel vor avea soarta sutei ce a scos la 1 Fevruarie stil nou. Mata ai văzut ce mare influență ai asupra lui și eu sper că, cum l-ați scos din boală, dându-mi ajutor bănesc tot așa, prin influența D-voastră morală, îl veți scoate din cusurul ce a apucat, învățându-se a duce o viață ce nu-i demnă de nemângînitul său talent.

D-nu Maiorescu scrie doctorului ce crede de boala lui Mihai și de garantează să-l facă sănătos, sau este numai o ameliorare, care poate mai târziu să se livească cu și mai mare furie și dacă s'a lăsat de băut. Doctorul i-a răspuns franțuzește, el românește nu se poate exprima bine, că se va face cu totul bine făcând și la vară 30 băi la Halle, numai pentru evaporarea mercurului ce este în corpul său. Despre băut, atârnă de la banii cari îi va avea. Dacă are bani mulți în mână, apoi îi place să beie în companie cu mai mulți ce-i voesc răul din invidia talentului său. Scurt, dar sigur și adevărat.

In așteptarea procurei, vă sărut mâinile cu inima plină de recunștință. A matalle mult supusă ca o fiică,

CXXIV

Botoșani, 12 Februarie 1888

SCUMPA MEA MAMĂ!

Vă rog a mă scuza că nu v'am trimis chitanțele în ziua în care am primit banii de la primarul din Botoșani. Cauza întârzierii a fost ca să vă pot da lămuriri și despre afacerea cu care m'ați în-sărcinat.

Cu casa stă astfel: am adăcis la arvuna ce v'am scris încă două sute franci ceea ce face la un loc una mie franci, dați la că-lugărițe, dela cari posed chitanță deocamdată fără termin, din cauză că avocatul D. Manea mi-a zis că, fără o procură, din par-tea D-voastră, nu se poate face vre-o învoire de plată. Procura să fie făcută în termيني că mă autorisați a cumpăra casa pe numele fratelui meu cu prețul de patru mii franci, plus toate cheltuielile de transcripție. Fără procură ori-ce învoială nu-i valabilă.

Vă rog a-mi trimite procura cât mai curând, ca să fie gata afacerea când va sosi D. Crupenschi. D-lui Crupenschi i-a scris Mihai îndată, după cum mi-ați ordonat, dovadă recipisa postală ce v'o alăturuez.

Rog totodată a arăta din parte-ne simțerile noastre mulțumiri D-soarei Weitzsecker pentru banii ce mi-a trimis, de cari vă alătur chitanța. De la trimisul D-lui primar care a adus cei 175 franci am cerut asemenea chitanța care v'o alăturuez, ca probă că eu, ori de unde am primit banii, v'am înștiințat.

Contez pe bunătate D-voastre ce-o aveți pururea cu noi, că veți aproba și de astă dată cererea de mai sus.

Arătați, vă rog, complimentele noastre tuturor cunoscuților și deplină recunoștință, ear D-voastre primiți respectuoase sărutări de mâni de la a D-voastre mult devotată ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXV

Henriette Eminescu către D-ra Cornelia Emilian*Botoșani, 14 Februarie 1888***SCUMPĂ DOMNIȘOARĂ!**

Ne-am simțit foarte măguliți citind scrisoarea D-voastră, căci am văzut că nu ne uitați, de și atât de departe de noi. Cred că n'ați primit scrisoarea noastră întâia, căci când e vorba de a scrie franțuzește, mi e chiar cu neputință, însă n'aveți ce regreta, Domnișoară dragă, căci o scrisoare de la mine nu poate să aibă multă valoare. Regret că nu sunteți cu totul mulțumită în Paris, afară de cât de arte. Mi scrieți că Francezii sunt superficiali și falși, în adevăr, chiar eu care n'am nici o cultură, am înțeles că Francezii nu sunt născuți pentru a fi oameni de caracter, ori cât de mare este îndealtmîntrelea însemnătatea lor pe terenul artelor și al științei. Că unele dame sunt bigoate, e după părerea mea bine, căci mai cu seamă în nenorociri aceasta este mai sigură mângâiere.

Am auzit că în Franția nu sunt sobe, ci numai căminuri; din cauza asta se vede dormitoarele sunt ca niște termometre. La noi în țară temperatura e foarte aspră și au ajuns în unele zile chiar până la 24 grade sub zero.

Ca noutăți politice vă pot comunica că la noi în Botoșani opoziția n'a reușit de fel. În Iași majoritatea celor aleși e din opoziție, însă peste tot ea e puțin numeroasă ²²⁹.

Mama D-voastră ne-a promis că în vacanții ne va vizita împreună cu D-voastră, ceea ce ne-a bucurat foarte mult

Primiți, vă rog, complimentele respectuoase a fratelui, iar din parte'mi îmbrățișeri sincere, rămâind a D-voastră devotată amică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXVI

Henriette Eminescu către D-na Cornelia Emilian*Botoșani, 14 Februarie 1888*

SCUMPA MEA DOAMNĂ,

Vă fac cunoscut îndată după primirea scrisorii D-voastre, că D-nul Avocat Andrei Manea este absent de ieri la București, unde va sta până la 18 c. Dacă veți crede de cuviință, scrieți D-lui Crupenschi la București ca să vorbească cu D-nul Andrei Manea. Vă rog primiți mulțumirile și sărutările noastre de mâni. A D-voastră mult supusă,

HENRIETTE EMINESCU

CXXVII

Botoșani, 1888 Februarie 15

SCUMPA MEA MAMĂ!

Eri, plimbându-se, Mihai a primit scrisoarea mamei cu copia d-lui Manea și el s'a întors la poștă și v'a răspuns într'o carte postală că Manea este absent, ca să știți că n'are cine să vă răspundă. Eu, pe cât cunosc pe Manea, mă cam îndoiesc de va voi să steie în corespondență cu Crupenschi. Manea este D-zeul Armenilor, se bucură de o reputație nemărginită de om, cinstit și bun când voește să sprijine pe cineva. Inșă, după toate calitățile scrise mai sus, are un defect, cum zice neamțul: «Ueberall langsam»²³⁰, așa încât ca ce fel de influență ar putea să'l grăbească a scrie cuiva. Eu ași fi mers, la un altul, dar acela în care am mare încredere și e un om capabil de a face treabă e un opozant încarnat,

și trăește rău cu guvernamentalii. Altul, d-nul Advocat Neculeanu, este iarăși renumit, însă nu la nici o afacere fără să-i dai bani înainte. Inșă nefiind sigură de a se putea cumpăra casa m'am hotărât să merg la Manea, pe bază că părinții lui au trăit foarte bine cu ai noștri. Sincer vă scriu, scumpă mamă, că îmi bătea inima când m'am dus la casa lui de frică să nu mă refuze, cum face la foarte multă lume. Inșă m'a primit cu așa bună voință, în cât am cunoscut deplin stima ce are de memoria tatălui meu, spuindu-mi foarte ritos, că va face fără să ieie nici un ban. El mi-a scris că numai procura să'i trimit, ca să știe pe a cui nume să fie casa, iar prețul și arvuna să fie trecute în procură, pentru ca călugărițele să nu întoarcă vânzarea. Așa dară, să nu crezi mata că ești responsabilă de restul banilor, v'am scris că influența morală ce am asupra călugărițelor, mi-ar învoi chiar să le plătesc în rate mici, dar singurul lucru ce mă supără e că procentele sunt mari și anume două și jumătate la sută, dar poate că și cu asta m'ași împăca. Ele sunt tustrele femei bătrâne și foarte ciudate și au frică că nu li s'ar da banii. Cunoscând frica lor, mă tem și eu să n'o vânză altora, înapoiindu-mi mia de franci. Dacă ai fi văzut mata cu câtă greutate mi-a dat hârtiile casei ca să le cerceteze d-nul Manea la Tribunal, dacă nu cumva e o sarcină pe casă. Mi-a fost lehamete, fiind că în toate zilele trimiteau să mă'ntrebe când le dau actele înapoi. Până Sâmbătă nu pot merge la d-nul Manea, căci e dus la București. Acuma mai sfătuește-te și mata și, de vei crede bine, apoi trimite-mi Procura mie sau lui d-nu Manea. Mihai știu bine că are să aibă mare bucurie când are să vadă casa cumpărată, dar cum este el pesimist, nu crede că se va putea cumpăra, are o natură că numai ce vede cu ochii crede. Doctorul zice totdeauna că mare nenorocire este pentru el pesimismul; chiar și în boala lui, necrezând în efectul medicamentelor, progresul în bine merge cu mult mai încet. Răul cel mare, despre care mă n'trebați, e combătut, și numai când face vr'un abus revine, căpătând greață și mâncărime de piele. Altfel ași dori acuma să'l vadă doctorii din Viena, pentru a se convinge cu câtă ușurință s'au pronunțat asupra boalei ca incurabilă. Doctoru Isac are să publice

diagnoza, după cum mi-a promis, îndată ce va sfârși Mihai hăpurile. Eri, îi-a dat cea din urmă doză mare, căci el azi la amiază pleacă pentru 20 de zile în Italia, suferă și el de boala sa mai tare din cauza iernei.

Sărutându-vă mâinile, rămân a matală din inimă supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXVIII

Botoșani, 1888 Februarie 27

SCUMPA MEA MAMĂ!

Azi abia am căpătat rezultatul de la D-nu Manea, cum ca nu este nici o sarcină pe casă. De scrisoarea matală nu mi-a zis nimic, eu iarăși am tăcut, după cum mi-ai scris mata. Numai trei zile mai sunt până la termen, nu știu sigură ce să mai fac și cum să mai amân terminul.

Gândindu-mă mult, mi-a venit o idee, pe care v'o scriu, rugându-vă de a mă sfătui de'i bine să fac sau nu. Eat'o: Oare să iau eu din capitalul meu o mie opt sute franci și să le dau călugărițelor ca să fie sigură cumpărătura casei? Numai cu arvuna ce am dat-o, ele nu mai vor să aștepte, din cauză că au datorii și datornicii nu le îngăduesc. Sfătuește-mă, scumpă mamă, că cuvintele matală sunt sfinte pentru noi amândoi. De voiu avea siguranță că voiu putea căpăta de unde-va banii înapoi, atunci le dau îndată, căci aceste 5000 franci sunt plasate de bietul tata într'un loc de unde mi se dă ori când îi voiu cere. De la mihnea n'am încă răspuns dacă d-nul Crupenschi va da banii promiși. Vă rog, scumpă mamă a vă gândi și a'mi da răspuns dacă ideea mea este bună. Eu nu înțeleg de ce d-nul Manea nu mi-a zis nimic de scrisoarea matală, ba și mai mult, azi l'am rugat să facă actele de cumpărare și el mi-a răspuns că, până nu vor fi banii de cer călugărițele, nu-i necesar să le facă, că în caz de nu vor fi banii, taxele de la Tribunal sunt nule.

Dacă v-ași putea descrie influența ce ai făcut (mama cu scrisoarea din urmă asupra lui Mihai, cred că ai rămânea pe deplin satisfăcută; și ai să-l coregezi și de defectul lui, după cum mi-ai dat și bani pentru a-l vindeca. Acest om vă datorește viața și prin însănătoșirea lui, pot zice și ceea ce a mai scris. D-lui Maiorescu nu i-a scris să-i tipărească a treia ediție, zicându-mi că, de nu va putea căpăta pensie, va tipări o ediție nouă și atunci își va procura mulți bani²³¹. El e cam supărat pe d-nul Maiorescu, pentru că i-a scris recomandat, rugându-l foarte călduros pentru Biblioteca lui și niște manuscrise, pe care el ar voi să le mântue și nici un răspuns n'a primit până acum. Scriind doctorului, el nu pomenește de fel de rugămîntea lui. Mihai îmi spune că, în Biblioteca din Iași, are un Dicționar lucrat de dânsul din limba sanscrită, aproape iarăși gata și dorește să știe de mai este sau nu²³². Eu vă rog, de vei putea afla de este, apoi înștiințează-me, pentru ca el să-l ceară. Eu mă bucur foarte mult când îl văd că lucrează și singur că varietatea lucrului îi face mai mult gust. De ași putea, i-ași aduce cărțile din București, însă cine mai știe de sunt, și de sunt irosite de mult.

Doamnă scumpă, ce timp îngrozitor este pe la noi. De șese zile când poșta nu pleacă și nu vine. Iarnă ca asta puținii oameni au apucat. Eu una sunt martira timpului geros, pierd cu totul simțirea din picioare. Vă repet rugămîntea a mă sfătui ca o sfântă ce ești și vei rămânea totdeauna pentru mine. Vă sărut mânele de mii de ori. A matală isupusă ca o fiică

HENRIETTE EMINESCU

CXXIX

Botoșani, 1888 Martie 14

SCUMPA MEA MAMĂ!

Fiind puțin mai liniștită, vă rog a nu mă lăsa în ceia ce vă rog. Călugăritele tau vândut casele altora și d-nul Mamea le-a dat hârtiile cu cea mai mare ușurință, știind că eu sunt grav bolnavă.

Călugărițele, au venit ieri la mine să-mi întoarcă arvuna. Eu am avut atâta prezență de spirit, să le spun că chitanța este la mata și că ele, fără voia comitetului nu pot vinde casa așa de lesne. Vă trimit chitanța și de vei putea, scumpă mamă, scrie-le, însă nu pomeni nemic de mine, numai că de o stricat vânzarea d-nul Crupenschi are să le ceară arvuna dublă. Vezi, scumpă mamă, de făceam în regulă prin tribunal având procura, scăpam de necazul ista.

Știu bine că te-ai încrezut în Crupenschi, cum m'am încrezut și eu în Manea. De nu cădeam bolnavă, Manea tot făcea ceva. Scumpă mamă, roagă să vie D-nul Crupenschi sau avocatul Macedon, fiind că eu pot lua bani de la d-nul Franck ca s'o plătesc îndată; după cum îmi scrii și mata într'o scrisoare.

Nu pot să-ți scriu mai mult, căci sunt într'o stare de tot slabă și tusea mă topește. Vă rog scrieți călugărițelor și cu chitanța fă mata cum știi, că ori ce faci este foarte cuminte. Mă doare în inimă de purtarea lui Manea că a dat hârțiile călugărițelor. Oamenii bogați n'au inimă!

Cu tot respectul și din inimă iubire rămân a matala mult zupusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXX

Botoșani, 1888 Martie 17

SCUMPĂ MĂMUȚĂ,

Azi am primit dela Mănăstirea Agafon scrisoarea pe care o alăturez. Se vede că poate n'am primit scrisoarea matala, căci eu de bolnavă ce sunt nu le pot scrie. Dacă n'ai fi pus adresa «Agafon», nu știu zău dacă scrisoarea nu va veni iarăși la Iași. De nu se va putea cumpăra casa asta, apoi tot la Iași îmi va fi sfârșitul²³³, afară doară dacă nu mă voi mai putea scula din pat. Acum doctorii îmi spun drept că este o adevărată minune c'am scăpat, și susțin că numai din boala lui Mihai, adecă din rănile și din căutarea lui, cu încetul s'ar fi așezat sânge închegat pe plămâni mei.

Stau între perini și azi am stupețit puțin sânge. Mata îmi scrii că călugărițele prea mare titlu ți-au dat. Asta nu provine de la mine, Manea le-a pus să scrie, zicându-mi că, cu astfel de femei fără judecată cum sunt călugărițele, numai cu frică le poți ținea în respect și în baza cuvintelor lui v'am rugat să le impuneți mai cu seamă să nu strice vânzarea, căci vor plăti arvuna dublă. Când ai ști ce tâlhărie fac și în monastire și cu cuvântul de Dumnezeu te vinde pentru câți-va franci, sincer vă scriu că, de veți avea ocazie să întrebați de oameni de seamă, vei auzi că singurele călugărițe de treabă, cum rar se găsesc într'o monastire, sunt Iurașcu, mătușele noastre. Dar ce pot face ele, două bătrâne într'o turmă de rele. Cea cu casa a luat rușfert (mită) ca s'o vândă la altul și când am zis că chitanța este la mata și că nu primesc banii, cea vino-vată s'a făcut galbenă.

Manea a fost azi cu doctorul să mă vadă, arătând cele mai mari regrete de boala mea și cerându-mi scuze și mi-a dat dovadă pe doctorul că n'a mai crezut că voiu scăpa cu vieață. Călugărițele l'au bocit cerându-i hârtiile, iar el, neavând procură, ce putea face. Eminescu era disperat cu totul.

Scumpă mamă, eu nu știu ce bani a trimis d-ra Weitzsecker de când am căzut bolnavă. Știu că doctorul m'a ținut și Mihai m'a pus de am iscălit, însă nu știu cât și când.

De-mi vei scrie, vă rog a mă înștiința de v'a trimis Mihai chitanța, căci el este tare neregulat. El îmi spune că n'a scris și de supărare nu știe să-mi spue nimic. Mata îmi scrii că D-ra Weitzsecker îmi trimite încă cinci zeci lei. Despre datoriile lui Mihai le voiu plăti, după cum îmi vei scrie mata. Iară mata, îngerul scăpător în toate privințele, mai scrie lui Mihai și cere-i socoteală și spune-i să nu beie, căci dacă vor afla binefăcătorii lui, n'au să-i facă pensie. El foarte mult ține la mata și te ascultă: Numai păcatele mele că m'am îmbolnăvit și iarăși are prea mulți bani în mână și nici n'are cine îmi spune cât a primit și de unde. Eu nu-i zic nimic, fiindcă mă tem să nu-i fi cheltuit și de mă voiu supăra, apoi nu mă mai voiu putea scula nici odată. Ași vrea să scrii la călugărițe.

Sărut mânele, a matala supusă ca o fiică,

HENRIETTE

CXXXI

Botoșani, 22 Martie 1888

MULT STIMATĂ DOAMNĂ!

Ideea de a aduce pe soră-mea din Bucovina împreună cu copiii să trăim la un loc, am avut-o noi de mult; însă lucrul este cu neputință. Întâiu că copiii surorii mele sunt de 14 și 12 ani și nu mai pot intra în școlile de aici; al doilea, trecând frontiera, nu s'ar mai da cei 300 florini stipendiu pentru copiii pe care-i căpătă, pentru că copiii sunt premianți. Pe de altă parte în turburarea împrejurărilor actuale, nu e până acum perspectiva că se va vota pensia, precum nu este nici pentru cumpărarea casei.

Mie-mi este mai bine, mai cu seamă de astă noapte a încetat fierbințeala și tusea seacă. Doctorii dau speranțe de vindecare, Doamna Franck e în fie-care zi la mine și doctorii sunt față cu mine de-o bunătate excepțională.

Vă trimit și chitanța din urmă, mulțumind din inimă Domnișoarei Weitzsecker, ear D-voastră primiți sărutări de mâni de la a D-voastră supusă ca o fică,

HENRIETTE

CXXXII

Botoșani, 1888 Martie 30

SCUMPA MEA MAMĂ,

Până azi la 9 oare dimineața, nimeni nu s'a prezentat de la mănăstire în interesul casei. Azi am fost surprinsă cum s'a luptat mătușa noastră cu celelalte două călugărițe și n'a putut reuși, fiindcă vânzându-se casa cu cinci mii de franci, ele mi-au dat mia de franci îndărăt și eu le-am dat chitanță, spuindu-mi că mâne are să-ți scrie matale, că de veți da cinci mii de franci și toate cheltuelile, apoi o vinde lui Mihai. Eu vă rog din adâncul inimei a le răspunde că dați patru mii cinci sute și cheltuelile. Și de vor voi

să vie la mine să sfârșească. Contez ca totdeauna că nu mă veți refuza nici de astă dată. Eu voiu pune banii mei sau mă voiu învoi cum voiu putea. Marți a venit doctorul Isac și s'a speriat în ce stare m'a găsit. El deocamdată mi-a dat arsenic, într'o cantitate destul de mare, căci am slăbit îngrozitor. Să nu crezi, scumpă mamă, că am părăsit patul sau îl pot părăsi, vă scriu pe brațe. Imi merge mai bine, dar foarte încet, însă cred că D-zeul nostru Isack mă va scula din pat cel puțin.

Nu mai știu nimic ce s'a petrecut cu mine. Atâta știu că Mihai este foarte schimbat de grija că mă pierde. Se vede că D-zeu sau Natura, și-a adus aminte că suntem pe lume, de vreme ce a făcut ca Mihai să fie econom și să mă îngrijească ca o mamă. Doctorul Isack mi-a spus că societatea «Eminescu» iar a publicat că dă o reprezentație teatrală în folosul lui Mihai, oare ce să fac ca să-i stăpânesc să nu mai publice minciuni, ei cari nu dau nici un franc lui Mihai.

Vă sărut mânilor, din teată inima supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXXXIII

Botoșani, 1888 Aprilie 1

SCUMPA MEA MAMĂ!

Mă doare în suflet că'mi faci nedreptate, parcă v'am cerut bani în scrisoare? Oare de luam eu casa, cum făcusem cu călugărițele la 1 Martie numai cu 4000 franci, nu aveam azi unde mă muta? Acum se'nțelege de la sine nefăcând nici o legătură prin tribunal, a fost lucru ușor pentru ele de a-mi lepăda arvuna, mai cu deosebire că mătușa noastră s'a retras de la testament, căci și ea este bolnavă de pept, boală ereditară a tuturor din familia noastră; ori la care etate ne apucă, de pept murim toți. D-lui Manea și d-lui Crupenschi li este de neiertat, că numai ș'a bătut joc nefăcând

nimic. De, și Manea susține că de era procură din partea cuiva din Iași, casa era bine vândută cu 4000 franci. Eu, scumpă mamă, v'am rugat numai ca cineva strein să impue călugărițelor și cu această impunere scăpa mătușa noastră de presupusul soborului ei căși sprijinește nepoții, căci mătușa noastră este stăriță la mo-nastire. Drept probă este că v'a scris în numele ei, spuind că alții dau pe casă 6000 lei. Așa în cât, îndată ce i-am arătat scrisoarea, a fost foarte surprinsă și s'a tulburat, zicându-mi: vezi dragă Henriettă dacă la noi în monastire se fac înșelăciuni, apoi ce să mă mir de cei din lume.

De boală și băile lui Mihai nu te îngriji scumpă mamă. Mihai este rugat să primească un post destul de însemnat; chiar de nu va avea pensie, nu mă tem că vom muri de foame. Știu acum cum să fac ca Mihai să merite stima prin purtare cum merită prin talent. Sincer și din inimă vă asigur, scumpă mamă, că boala mea a deșteptat pe Mihai ca din somn și a prins minte, gândindu-se ce ar face dacă m'ar pierde pe mine? Proverbul turcului: o lo-vitură grozavă aduce cu sine o experiență de mare folos. Repet că voi să trăiesc până voi vedea pe Mihai sănătos, de acolo

De acolo voi mai trăi o zi, două

Și vă las lumea vouă

Obosită de durere și de sarcina vieții

Nici că voi să'mi amintesc de anii tinereții

De m-ași potrivi ideilor din momentul de față, v-ași rima și două coli: vor găsi însă și în urma mea scrisori destul de multe. Trebuie să sfârșesc scrisoarea că-mi tremură mâna prea tare și doctorul zice să nu mă obosesc, nu mă lasă nici a vorbi. De s'a încălzi vremea, mă trmăite la monastire la aer curat.

Vă sărutăm mâinile amândoi, rămâind ca totdeauna supusă ca o fiică,

H. EMINESCU

CXXXIV

Henriette Eminescu către sora sa Aglaia*Botoșani, 7 Aprilie 1888*

DRAGĂ AGLAE,

Cu bucurie mare am primit răspunsul tău și de la tine atârnă să stăm totdeauna în corespondență.

Tu îmi spui că mai poți găsi o fată virtuoasă ca D-ra P. Eu nu mă gândesc dragă, la virtutea ei ci numai să fie gospodină bună, econoamă stăpânilor săi. Se'ntelege că toată casa are să fie pe mâna ei și ori care daună s'ar întâmpla, ea-i răspunzătoare. Te rog din inimă de cunoști vr'o femeie sau o fată statornică (nu tânără) și de va voi să vie cu leafă de 12 fiorini pe lună, fii bună a o trimite la mine, numai te rog să aibă hârtie la mână sau garanție că nu va face vr'o tâlhărie.

Te mai rog 'nc'odată a-mi face această îndatorire căci crede-mă că ar fi o faptă bună din partea noastră către aceea ce-o vei trimite, căci la noi, în Moldova, la oameni cu avere poate cineva foarte lesne să-și asigure viitorul.

Mihai va căuta să-ți împlinească dorința în privința versurilor. Te rog răspunde. Eu în adevăr sunt bolnavă și dac-am scăpat data asta, se vede că am zile câte buruiene și zile mi se trag de la Pallauz.

Te sărutăm amândoi cu drag, pe tine și pe copiii. La revedere

a ta soră

HENRIETA

CXXXV

Henriette Eminescu către D-na Cornelia Emilian*Botoșani, 1888 Aprilie 15/27***SCUMPĂ MAMĂ!**

Cu adâncă durere vă înștiințez că Mihai a plecat la București, spuindu-mi că pensia lui dacă s'a votat numai în Cameră și în Senat, apoi nu ie sigură și că trebuie să-și caute un mijloc sigur de existență. A plecat Marți și eu, plângând peste puterile mele, mi-a fost rău nespun, așa că nu am fost în stare a vă scrie până azi. Dar aceste toate scuse de mai sus au fost pretexte de plecare față cu mine, și adevărata cauză este că Doamna M. [icle] care a venit și, până n'a pus mâna pe el, nu s'a lăsat. Toată ziua nu-l părăsea și cine știe ce planuri și-a mai făcut D-nei. Oare de ce nu l'a luat bolnav, să-l caute? Acuma sănătos cred și eu că are gust să fie Doamna Eminescu. Știu că, în adâncul inimei, mă doare și mi-e frică că nu se va duce și vara asta la Hall, lucru de care are neapărată trebuință. L'am rugat să-mi scrie cum și ce ocupă, însă până azi n'am primit nimic. De vei afla mata ceva, apoi vă rog din adâncul inimei înștiințează-mă, în caz dacă dragostea Doamnei M. [icle] va strânge armonia și recunoștința ce el mi-o datorește. Mare nenorocire a fost femeea asta pe capul lui Mihai și se vede că s'a pus să-l scoată la capete. El o crede și plânge. Mi-a adunat în casă niște nespălați, cunoștințe de ale ei, de m'au luat fiori de soarta bietului Mihai, el care are trebuință de o femeie statornică și cuminte ca să-l conducă, dar nu de o cochetă.

Sfârșesc scrisoarea, înecată în durere, regretând că nu am murit, ca să fiu scutită și de această durere morală, ce mi-a venit pe cap ca un trăsnet. Vă sărut mânilor și rămân a matalor mult supusă și iubitoare ca o fiică,

H. EMINESCU

CXXXVI

Botoșani, 1888 Aprilie 20

SCUMPĂ MAMĂ!

Mai întâi vă răspund la scrisoarea de eri. De când am rămas singură, pentru întâia oară am găsit o persoană, căreia ași spune tot ce am pe sufletul meu. Acea persoană ești numai mama! Simt în inimă o legătură sfântă, care mă face să mai simt plăcerea de a mai trăi, gândindu-mă că încă am pe cine iubi. În a doua scrisoare vă mirați cum crede Mihai pe Doamna M.[icie]. Nu vă mirați. Acest om iubește pe femeia asta că numai moartea ar putea să-l desfacă, iară în viață nimeni nu-i în stare să-l facă s'o urască. Ș'apoi, dacă ți-ași putea eu descrie cu ce fel de manieră l-a luat, declarând față cu persoane de cea mai bună condiție din Botoșani, că preferă să fie metresa lui Mihai de cât femeia unui prinț. El, de la venirea ei aicea, era așa de emoționat, de m'a băgat în toate spaimile. Azi sunt opt zile de când a plecat și încă n'am primit nici o știre cum se află. Eu nu știu unde să-ți scriu și așa sufăr și sunt îngrijită, de nu sunt în stare a-ți putea descrie. Ne așteptându-mă la această lovitură, am luat o casă cu chirie și acum nu mă ajunge capul ce să fac și cum să mă descurc cu proprietarul, care nu se află în Botoșani. Femeia asta acuma sunt convinsă că este răutăcioasă și presupunerea doctorului este cu totul bazată pe adevăr, un presupus pe care nu am curaj a vi-l scrie.

La plecare, Mihai mi-a promis că de se va angaja, mă ia și pe mine la București însă vorba Românilui «să mă culc pe cea ureche». Cât ie de cochetă bibica lui, apoi venitul lui numai pe tualetele și ghilele de obraz n'ar să-i ajungă, dar încă să mă ia și pe mine. Ș'apoi ea este geloasă că el ține la mine, căci ne-a zis: viu la voi fără de veste, căci sora ta e capabilă să nu mă primească. În fel de moduri a venit și tot hai și hai Mihai, iar la toamnă ne vom muta la Botoșani. Până nu s'a dus, nu l'a lăsat. Durerea mea este numai boala lui, dacă l'ar iubi cum zice ea, n'ași avea nici o

grijă. Dar eu nu o cred, căci cine iubeste adevărat, întâiu îngrijește persoana iubită, dar nu vine să-l ia îngrijit de alții.

Dorindu-vă din inimă să petreceți sărbătorile cu toate mulțămirile, vă sărut mânilor de mii de ori, a matalor supusă ca o fiică.

HENRIETTE EMINESCU

CXXXVII

Botoșani, 1888 Mai 21

SCUMPĂ MAMĂ!

Mă mir că ești supărată pe mine că nu ți-am răspuns, eu care răspund îndată ori căruia, dar mai ales matalor, căreia mă simt legată cu toată iubirea unei inimi curate. La cea din urmă scrisoare ce am primit-o de la matal, v'am răspuns foarte detaliat; cum de nu ai primit-o vă mărturisesc că este o taină pentru mine. Domnu Pompiliu, mi-a scris joi 19 Mai și i-am răspuns. De la Mihai am primit o carte postală, că ie bine și, de se va regula, doarește să viu și eu la București, fără a-mi scrie unde locuește. Eu, i-am scris șese scrisori recomandate, n'am primit nici un răspuns și de aceea am rugat pe Domnul Pompiliu să-mi scrie pe o carte postală de va afla adevărata lui adresă, de și eu am presupus că Domnia ei nu i-a dat scrisorile, cari poate l-ar fi înduplecat să se'ntoarcă la Botoșani. Durerea mea este mare, dar ce să mă mir, n'am nici pacea sufletească. Tocmai când era Mihai sigur de scăpare și poate și cu pensie, tocmai atunci s'a depărtat de mine, ca eu să rămân iarăși ca vai de mine, lipsită și de sprijinul moral ce-l aveam în el. Și pentru cine? Pentru o femeie care, crede-mă pe mine, de nu știa ea că are să i se voteze pensia, nu venea la Botoșani să insiste de năucit până l-a luat. Baniilor ce am primit de la Domnișoara Weitszecker îi voi depune Luni la Casa de Economie, căci astăzi Sâmbătă 23 Mai e sărbătoare, mâni e Duminică și Casa de Economie nu-i deschisă. Vă rog a arăta din parte-mi viile mele mulțumiri și adâncă recunoștință tuturor ce au atâta bună-voință ce a se interesa de noi. Dacă ași cunoaște adresa Domnișoarei

Andrei i-ași scrie; poate mi-ar putea da știri despre Mihai. De va eși de sub tipar poesia «Recunoștința», poate femeea nu va voi să pue intitulăția «dedicată domnișoarei Cornelia Emilian», ci numai «Recunoștința», apoi să știți bine că este pentru fiica D-voastră, pe care, de o vor tăgădui, eu mă oblig a vă o da scrisă de Mihai cu creionul și persoanele cari cunosc scrierea lui, o vor descifra, fiind c'am văzut-o îndrăcită, când a cetit scrierile lui Mihai cele din urmă, zicând c'un zimbet luător în răs: «o facere de bine până la tine, Mihai, n'a fost poetizată!» El însă a răspuns liniștit că așa a fost inspirat ²³⁴.

Vă rog, scumpă și iubită mamă, să nu vă supărați, vă sărut mâinile de mii de ori, rugându-vă a-mi scrie și a fi convinsă de asigurarea de mai sus, a matala mult supusă ca o fică,

H. EMINESCU

CXXXVIII

Botoșani, 1888 Iunie 10/22

SCUMPĂ MAMĂ!

Veți fi mirată de îndelungata mea tăcere, eată cauza: Am fost absentă din oraș 16 zile. M'a luat la țară familia Zapan. șapte ore departe de oraș, unde am făcut o cură de lapte și de aer curat. Venind aseară, am găsit scrisoarea matala împreună cu adresa d-rei Andrei. Regret absența mea, și tot azi mă pun să-i scriu. Tot odată scriu și surorii mele la Cernăuți să trimată poeziile lui Mihai, pe cari le-a luat zicându-mi că le va descifra. Am mai găsit un avis postal de 50 franci, cari stau la poștă de 13 zile și pentru cari vă alăturez o chitanță rugându-vă călduros a o trimite D-rei Weitszecker mulțumindu-i din inimă că tot poartă interes pentru Mihai, care a părăsit orașul natal cu atâta ușurință. Și acești 50 de franci îi voi pune la Casa de Economie.

De la cuconu Mihai nu am găsit nici o buche, lucru ce mă costă cum nu sunt în stare a vă descrie, căci nu pot să-mi fac c idee sigură, ce face și de ce nu-mi scrie nimic? Bată-l Dumnezeu

de București, de n'ar fi așa de mare, tot îl găsea un domn ce merge acolo foarte des, că-i este femeea bolnavă la spitalul d-lui Sutzu. Inșă m'a asigurat c'o zi întregă l-a căutat și n-a fost în stare să-i deie de urmă. Doresc din inimă să aflu de sunteți cu toții bine și de vei aduce în vacanță acasă pe sorioara mea.

Poate mata, în absența me, vei fi aflat ceva de Mihai, căci eu parcă ași fi în America. Scriu Domnișoarei Andrei cu deplină convingere că voiui primi răspuns, de nu va fi ocupată cu examenile. In fine voiui face și astă încercare.

Ne știind nimic nou, ca una ce abia am venit, vă sărut mânilor de mii de ori, a matalor supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

P. S. In momentul când scrieam că nu știu nimic nou, aud larmă. Intreb ce este și mi se spune că sunt alegerile de la consiliul comunal și s'a încins o bătae între țărani și bețivi. Cine știe ce are să se mai aleagă cu atâtea scandaluri ce se fac la fie-care alegere? Ei voesc să pue iarăși primar pe Hasnaș acel ce a mâncat și tăgăduit acei 175 franci, pe cari, de nu-ți trimeteam matalor epistola lui Ionescu și nu făceai o strictă cercetare, nici azi nu se da banii lui Mihai trimiși de primarul din Constanța.

CXXXIX

Henriette Eminescu către D-ra Cornelia Emilian

Botoșani, 1888 Septembrie 26/14

SCUMPĂ SORIOARĂ!

Fiind absentă două luni din Botoșani, am fost cu totul streină de tot ce ador pe lume. Până la 23 August am stat la țară. La 23 August m'am dus la Lacul-Sărat și am făcut numai 15 băi, pentru că la 5 Septembrie s'au închis băile. De la Lacul-Sărat m'am dus la București să văd pe Mihai. Ce am întimpinat, nu sunt în stare a-ți descrie, lucru ce s'a însărcinat a-ți scrie buna și nobila Dom-

nișoară Adela Andrei. Viind la Botoșani am găsit o carte poștală de la mata și m'a surprins vestea care, mi-o spui că eu ași umbla fără mașină la picioare. Deie bunul Dumnezeu ca menirea matală să se împlinească! Inșă, până în momentul de față, nu simt alt bine, de cât numai că pot umbla mai ușor. Inșă de mi-ar fi cu puțință de a face mai mulți ani băi la Lacul-Sărat, poate voi putea merge fără fiare. Nu știu de voi avea noroc să te găsească scrisoarea mea în Iași, inșă eu sper că scumpa mea mamă ți-o va trimite. Mihai este bine, dar am trebuit să fac multe închinăciuni adoratei lui până mi-a permis să-l văd. Piesa ce a lucrat-o e la mine și era mai aproape gata, s'a cetit într'un cerc intim și a găsit-o că este bună. S'a luat decisiunea de a se juca în sezonul iernei²²⁵. Eu rămân mulțumită că prin îngrijirea mea i-am redat sănătatea care-i lipsea de cinci ani.

Te rog arată scumpei mame sărutări de mâni din parte-mi și complimente la toți cunoscuții; iar mata primește sărutări și îmbrăçoșări de la țata matală, care îți dorește din inimă tot binele,

Soră,

HENRIETTE

P. S. Domnișoara Andreiu mi-a spus o tristă veste, că d-nu Pompiliu este foarte bolnav, ceea ce mi-a cauzat o adâncă durere. De-l vei vedea, te rog fă-i amarnice reproșuri din parte-mi că nu m'a ascultat, că se făcea cu totul bine²²⁶.

CXL

Henriette Eminescu către D-na Cornelia Emilian

Botoșani, 1888 Septembrie 28/9

SCUMPĂ MAMĂ!

În toate privințele ești bunătatea personificată cu care te-a împodobit D-zeu sau Natura. Ideia asta îmi vine văzând cu câtă bunătate îmi scrii de amicului lui Mihai.

Scrisoarea matală am primit-o Duminică, inșă întârzierea

răspunsului meu provine din cauză că n'am putut întâlni pe cumnata doctorului Isack, să pot ști pozitiv reîntoarcerea lui din străinătate. Ea mi-a spus că nu vine până la finele lui Octomvrie. Ce-i lipsește domnului . . . . . o știu de mult și i-am scris rugându-l să nu facă băi reci, însă n'am avut noroc să mă asculte. In ceea ce privește dilatația de stomach, spune-i să urmeze sfatul meu numai 10 zile și va avea convingere a se încrede pe viitor în cuvintele mele.

Dieta, iat-o: dimineața să mănânce 2 ouă proaspete și să beie un băhăruț de vin roș vechiu natural; la masă numai părjoale de crieri și pește fript în puțin unt, repetând vinul tot în cantitate mică; apă să nu beie de loc; restul zilei, de va avea sete să bea lapte fiert și rece sau să mănânce poamă. De ori ce lichid să se ferească. După 10 zile îi voi scrie ce să întrebuițeze pentru a putea dormi. Vă rog din inimă stăruți să mă asculte și în timpul dietei să nu iee nici un medicament intern. Să umble mult, însă încet, ca să nu se simțească ostenit.

Eu, scumpă mamă, am de gând să vii la Iași; în interesul surorii mele cu avocatul Nanu și poate voi avea noroc să-mi scoată și banii mei ce i-a dat tata unui domn, ce am auzit că locuiește în Iași și stă bine, am stăruit la berecheta de V.[eronica] să stăruie ca el să se poseze la București; ea mi-a promis, însă nu știu de-i drept, având destule rezoane a mă 'ndoi.

Ca noutăți, lupte îngrozitoare pentru alegerile de la 14 Octomvrie²³⁷. Timpul este minunat de cald și frumos, numai e o prea mare secetă pentru pâinea de toamnă.

Hârtia am mânjit-o toată, la revedere cu o altă scrisoare. Sărutându-vă, rămân a matală devotată fiică,

HENRIETTE

CXLI

Botoșani, 1888 Noemvrie 10/22

SCUMPĂ MAMĂ!

Scuzați că nu v'am răspuns la scrisoarea de la 26 Octomvrie. Să vă spun cum s'a întâmplat de am putut să vă satisfac dorința

să aveți fotografia mea. Un proprietar, care avea multe afaceri în Cernăuți, m'a rugat să-l recomand surorii mele ca să nu cadă în mâna barășnicilor²³⁸. M'a luat cu el și ne-am dus cu o cupea cu patru cai la Cernăuți, unde am stat trei zile. La plecare el a stăruit să-i spun ce să-mi cumpere; după multă stăruință eu am zis că voesc a mă fotografia, ceea ce am și făcut pozându-mă cu cruciulița la gât, ceea ce însemnează vecinica pomenire, că va fi prima și ultima fotografie. Vă trimet și fotografia lui Mihai când era în etate de 19 ani; seamănă cu mine, cu deosebire că el pe atunci era mai tânăr de cât sunt eu azi, judecă scumpă mamă la ce etate îl turmenta Mi[cle], că el pentru hatârul ei s'a fotografiat. Etată de ce el o iubește cu fidelitate, pentru că ea a știut cum să înrădăcineze dragostea în inima lui. In scrisoarea viitoare vă voi scrie încă ceva, de care veți rămânea înmărmurită. Îmi vine foarte greu a-l căuta pe D-nul... fiindcă îmi este strein, al doilea e timp de iarnă și n'am decât două odăi, dintre cari una e tot rece. Cu toate aceste însă, să vie la mine pentru două sau trei luni, căci nu pot ști cât va dura cura. Eu, după 10 zile, voi ști cât are să dureze. De căutare fii convinsă, scumpă mamă, că nici o deosebire nu voi face de fratele meu și cred că nu mi-ar scoate sufletul, ca Mihai, să nu voiască a lua medicamente. Îl rog numai să vie cu trenul de zi, căci noaptea pentru mine este o tortură și să fie bine îmbrăcat, ca să nu răcească și îl rog să-și închipe că sunt sora lui, fiindcă nici nu visează în ce soponeală are să intre. Am convingerea că are să se vindece cu totul și mai știi când va eși din cușcă, frumos și curat la față, dacă nu vor înebuni fetele din Botoșani după el?

Complimente la toți și la toate ce mă cunosc și mai cu seamă societății socialiste²³⁹. Mata și d-nu Emilian primiți sărutări de mâni dela a D-voastre supusă ca o fiică,

HENRIETTE

CXLII

Botoșani, 1888 Noembrie 16/28

SCUMPĂ MAMĂ!

Mama mi-ai scris că D-nu ²³⁰a vine la mine Luni sau Marți: azi este Mercuri și pacientul meu nu mai vine. Ce-i cauza? Oare s'a îmbolnăvit mai tare? sau nu voește să vie? Vă rog a-mi face cunoscută cauza. V'am promis că în scrisoarea aceasta vă voi spune ceva de care veți rămâne foarte mirată. Iată: Cred că vă aduceți aminte că m'ați sfătuit să fac un apel călduros către D-nii din Comitet să-mi deie mie pensia lui Mihai de una sută lei pe lună. Ți-am ascultat sfatul cu sfințenie. Ducându-mă singură la Comitet să rog pe toți d-nii, unii păreau a voi, alții mi-au arătat dificultăți. Eu m'am retras destul de jenată. Simțindu-mă blesată, am plâns amar. După 10 zile mă pomenesc cu o vizită neașteptată a D-lui Primar, zicându-mi c'un aer misterios că, în privința rugămintei mele de a mi se da pensia, n'a putut să-mi spue de față cu cei-l'alți consilieri, fiind un caz foarte delicat și tot odată m'a rugat să fiu discretă, că el va face totul spre a mi se da mie pensia. Iată ce mi-a spus: Dumneata trebuiai să apelezi cu vr'o trei luni mai înainte, căci în prezent este foarte greu din cauză că d-nu Eminescu a dat o chitanță D-nei M[icle], care de trei săptămâni e aici în oraș și stăruie în fie-care zi să-i dăm pensia. Chitanța este în toată regula, numai legea nu permite a slobozi banii numai pe chitanță, ci trebuie să fie o petiție din partea lui Eminescu către consiliul județian. Acuma, aadause Primarul, eu mă duc la București și, de voi putea să iau de la Eminescu o petiție și o chitanță, fii convinsă că mai de grabă te vom prefera pe D-ta să-i dăm banii, de cât pe Doamna M[icle].

Nu poți să-ți faci idee scumpă mamă cât am rămas de încrămenită de cele ce am auzit și eram intrigată de ce n'a venit ea la mine!

Despre vestea ce'mi dai că d-na Jecu are să vie la Botoșani, mă bucură din inimă, numai ea fiind socialistă, mă tem că lumea de aici să nu-i deie concurs la concert. Alte noutăți nu știu

de cât că boala între copii s'a pornit iar cu furie; mor câte 8—10 pe fie-care zi.

Vă rog arătați complimente la toți cunoscuții, iar D-voastră primiți sărutări de mâni, rămâind supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXLIII

Botoșani, 1888 Noembrie 27

SCUMPĂ MAMĂ!

Veți fi mirată de tăcerea mea. Cred că știți că azi opt zile a venit d-nul... într'o stare de m'am speriat. Întâia noapte am plâns de mila lui. El este foarte greu bolnav și ceia ce-i mai de temut, este că e de o constituție mai slabă de cât mine: numai cu trei grame de mercur pot să-i fac fricțiuni și trei linguri pe zi medicamente interne. Aseară i s'a făcut a 6-a fricțiune și se simte ceva mai bine. Dar este bietul foarte descurajat.

Doctorul mi-a spus că nu se poate pronunța până nu va împlini 20 de fricțiuni, căci are o constituție foarte debilă. Boala lui este localizată la rărunchi. Se miară doctorul cum de medicii din Iași au lăsat să ajungă la un așa grad un om, care probabil s'a căutat de sifilis, însă se vede n'a fost căutat cu seriozitate. Poate să aibă noroc să scape! Azi, fiind că se simte mai bine, voește să scrie la Iași; eu însă, după ordonanța medicului, nu-l las să facă nimic, căci și crierul îi este bolnav. Acuma m'a rugat să-ți scriu matale să spui la amicii lui să-i scrie, că par-că aceasta l-ar mai ușura moralmente.

În scrisoarea viitoare am să-ți scriu mult de *bălăuca*²⁴⁰. Mihai este bine și mi-a scris că i s'a votat pensia și la Senat și anume 250 franci pe lună.

Scumpă mămuță, scuză-mă că te supăr, rugându-te a te întâlni cu D-na Culianu²⁴¹ și a o ruga să stărue pe lângă D-nu Nanu, să pue termin cât mai curând în procesul meu. Repet rugămintea a nu uita de D-nul... care zice, bietul, că numai matale îți va rămânea recunoscător de se va vindeca.

Corneliței²⁴² scrie-i te rog, că de voi eu avea noroc să scap pe pacientul meu, am să-l rog să-mi scrie el toate ideile și poeziile mele, să fac o carte să i-o trimet la Paris.

Pacientul meu, când a venit, mi-a adus scrisoarea Doamnei Jecu. Mă mir cum nu mi-a trimis scrisoarea mai de timpuriu, prin poștă, fiind că acum nu mă pot ocupa de ceia ce mă roagă, de vreme ce am un bolnav în casă; totuși, voi eu face pentru domnia sa tot ce-mi va sta prin putință. Pacientul meu e foarte slab și suferă de insomnie.

Primiți, vă rog, sărutări de mâni de la a matală supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CXLIV

Botoșani, 1888 Decembrie 7/19

SCUMPĂ MAMĂ!

Mai înainte de toate vă comunic următoarele, pacientul meu e grav bolnav și, eu nu primesc nici o cunoștință de a mele ca să nu-l supere. Dar cum îți pare că și acest pacient are slăbiciune pentru Bălăuca²⁴³. Iată cum am înțeles aceasta. Luni la 3 oare după amiază s'a deschis ușa cu impertinență și apare Bălăuca. Pacientul, din starea cea fără mișcare de părea că e mort, s'a sculat pe cot ș'a început a plânge, fără ca mai o oară să poată zice un cuvânt. Eu am rămas încremenită. Ea a stat cu multă îndrăzneală până a venit medicul. Erau deja 6 oare seara. Medicul, neștiind ce-i cauza, a strigat la mine cu asprime, zicându-mi: «ce ai făcut de este bolnavul de zece ori mai rău de cum l-am lăsat dimineața». Eu i-am făcut semn arătându-i pe bălăuca. Doctorul a început a se plimba prin odaie ocărând. Nu cred că a mâncat ea vr'o batjocură cum i s'a întâmplat Luni sara. Ea s'a sculat și a ieșit, cu toate că pacientul i-a zis să mai rămâie. Doctorul se întoarce către mine și zice: «Dudue, să nu mai primești pe nimeni până nu ț-oiu da eu voie, căci, de vei face altfel, nu-ți mai intru în casă niciodată».

În urmă toată noaptea pacientul meu a suferit o criză teribilă, oare a ținut de Luni sara până azi dimineață la 4 oare.

Iubită mamă, tare's necăjită în toate privințele, se vede că nu-i Dumnezeu!

Domnișoara Adela Andrei²⁴³ a mi-a scris și-mi spune că Mihai este salvat de orice suferință și că săptămâna viitoare va ieși de sub tipar un ziar literar a lui Mihai. Domnul C[uza?] a scris pacientului meu, dar el nu poate răspunde.

Vă sărut mânele cu supunere, rugându-vă a-mi mai scrie, a matala supusă ca o fiică,

H. EMINESCU

CXLV

Botoșani, 1888 Decembrie 15/27

SCUMPĂ MAMĂ!

Nu-mi pot da cont eu singură, cum am uitat să-ți scriu cum a refuzat Doctoru Isack a-l cura el în persoană pe pacientul meu, zicându-mi că el va da ordonanța și va trimite un doctor în care el are încredere. Așa a și fost. El a trimis un medic militar care este tot așa de nebun ca și Isack, numai că nu-i bețiv. Și acest doctor a făcut reproșuri Bălăucăi. Doctoru Isack, la toate rugămintele ee i le-am făcut, mergând eu însămi la el acasă, mi-a răspuns foarte varvar, zicându-mi că nu înțelege nici de fel, cum de am primit pe acest pacient.

Eu m'am scuzat zicându-mi că e amicul lui Mihai. El mi-a zis, așa; apoi poate dacă toți amicii lui Eminescu vor fi sifilitici, ai să le fii gardianca lor? Ai noroc că am ținut la întreaga ă-tale familie și îți voi face și asta. Te rog însă să mă scutești eu ori ce rugăminte mai mult, numai în caz când vei fi D-ta bolnavă, sau dacă doctorul ce am recomandat eu va fi ambarasat cu bolnavul. D-ta știi ca și mine de ce suferă pacientul. Azi întâia oară a venit să vază cum se esecută masagiul. Marți au mântuit douăzeci fricțiuni de mercur; mercuri i-am făcut băi. Azi Joi l-a pus pentru cinci zile la masagiul. În urmă vă voi scrie de

poate scăpa. Până acuma numai durerea din șele și călcâi a dispărut. În urma durerilor a rămas o arsură și o mândărime de piele. El e într'o stare fără voință și fără nici o mișcare; parcă-i mort. Eu una sunt descurajată și singura mea mângăere este că-mi scrii mata.

Mata îmi scrii să scriu lui Mihai să-mi deie pensia; dar mata nu știi ca și mine că Mihai ca om lasă de dorit. Bălăuca îmi trimite să cetesc în fie-care zi scrisoarea lui, cum îi scrie numai ei și de mine nici pomeneste; ba și jurnalul ce l-a scos îi trimite ei și Bălăuca mi-l trimite numai cu scop ca să-mi sdrobească inima, însă nu pentru a-mi face bucurie. De când a ocărit-o doctorul n'a mai venit la mine, dar caută cu ori ce preț să-mi facă supărări. Iată ce mi-a mai făcut. Aicea în Botoșani a venit un doctor străin, tânăr și ca un brad; eu nu-l știeam. Eri vine și-mi spune că voește să vadă pe bolnav. Eu îl introduc la pacientul meu, în bună credință că l-a trimis un amic al lui. De odată îl aud zicându-i, că doamna M[icle] l-a trimis să vadă de este căutat bine. Mi s'a revoltat tot sângele de ciudă și l-am oprit înadins că știam că doctorul curent are să vie îndată. Apoi deie Dumnezeu bine răspunsurile ce a primit Bălăuca prin trimisul său. Doamne, scumpă mamă, când ai ști câtă indignare simt în mine, văzând că persoane decăzute au iubirea și stima bărbaților, așa în cât m'am desgustat să-i văd. Bălăuca stă în Botoșani până se va întoarce primarul din București.

Sărut mânilor, a matalor supusă ca o fiică,

HENRIETTE

CXLVI

Botoșani, 1889 Ianuarie 2/14

SCUMPĂ MAMĂ!

Că tac și eu, am rezon, căci mă găsesc în cea mai mare grijă și nesigurantă; dar mata de ce taci și nu-mi scrii măcar vr'o cugetare a vieții, care mi-ar aduce o consolare în nemărginitul meu

necaz. La 20 Ianuarie sper că pacientul meu va fi la postul său în Iași. Despre aceasta mai mult nu am ce vă scrie.

Vă sărut mânilor mai adăugând că am petrecut niște sărbători triste și că, în ziua de Anul Nou îmi venea să mă ucid, să pun capăt supărărilor mele.

Rămân a matalor nenorocită fiică, ce vă roagă din inimă să n'o uitați,

HENRIETTE EMINESCU

CXLVII

Botoșani, 1889 Ianuarie 30

SCUMPĂ MAMĂ!

Aseară, cu trenul de 5 oare, a plecat pacientul meu. Doi doctori mi-au zis că boala lui s'ar fi pronunțat la cap inflamându-i-se pelița pe crieri; însă eu sper că medicii se înșeală, fiindcă și de Mihai ziceau că creurul îi este paralizat și astăzi este sănătos. Dacă s'ar face și el deplin sănătos, să știi, scumpă mamă, că am să m'apuc să studiez medicina, fiind că pentru mine boala lui Mihai și a prietenului său a fost un adevărat studiu. Crede-mă scumpă mamă, că cea mai mare faptă în lume este a ajuta pe om în nenorocirea lui.

Vă rog din inimă a nu mă uita, sărutându-vă mânele de mii de ori, rămân a matalor supusă ca o fiică,

HENRIETTE

CXLVIII

Botoșani, 1889 Februarie 5/17

SCUMPĂ MAMĂ!

Te rog să-mi mai scrii cum se mai află pacientul meu, fiind că mă'ngrijesc să nu-i mai vie atacul la crieri, după cum îi venise când era la mine și, dacă nu l-am putut ținea aici, este că a

venit sora mea la proces. Dacă se ducea deplin sănătos, nu te-ași supăra să'mi scrii despre el.

Rămân a matala supusă ca o fiică

HENRIETTE EMINESCU

CXLIX

Botoșani, 1889 Martie 7/19

SCUMPĂ MAMĂ!

Am primit scrisoarea matala prin d-nu Radu și îți mulțumesc din inimă că mă mângâi ca o adevărată mamă, căci în adevăr, cum îmi scrii mata, că pe mine n'are cine mă căuta când sunt bolnavă, dar nici nu o pretind. Mie ceva îmi este mai bine, dar de și bolnavă, m'am rugat la mai mulți din Societatea aleasă să sprijine și să deie concursul lor la concertul ce-l va da Doamna Jecu în Botoșani. Știi, scumpă mamă, ce răspuns mi-au dat? Ce — îmi ziceau ei — ai înebunit și D-ta ca Eminescu, de voești să susții o socialistă dintre cele mai încarnate? D'apoi D-ta nu știi că noi Botoșinenii suntem mai cumiți de cât acei de prin alte crașe. Cine nu știe că numita Doamnă e socialistă. Poate voește s'o închidem ca pe Argente? Eu am rămas încremenită și nu știu ce să-i scriu acelei stimate femei care posedă o inimă așa de nobilă, pe când egoiștii își bat joc de ori ce simțire mai deosebită. Despre Bălăuca am auzit că e în Iași și mă tem să nu facă ca să pierdem procesul, fiindcă s'a lăudat cătră o doamnă de aici, că vom câștiga procesul, când ni v'a plăti ea. Ce rău a făcut ea de l-a luat pe Mihai de lângă mine. Mi s'a spus că este iarăși plin de kube. De aceea ce m'am temut, n'a scăpat, pentru că n'a mântuit cura și mizerabila boală s'a ivit cu putere de i-a luat iarăși mintea. De ce nu-l caută ea acuma? Și pe acest talent l-a nenorocit tot ea și amândoi ticăloșii, nu li voiu zice mai bine, țin la ea ca nebunii. Cele scrise de mai sus m'au desgustat de tot, par-că am trăit o sută de ani.

Sfârșitul scrisoarei matala în care îmi scrii că ai dori să fiu și eu în mijlocul persoanelor ce stau cu mata, m'a încurajat

în dorința, nutrită de mult în inima mea, de a trăi restul vieții mele în Iași, mai cu seamă că este cuibul inteligenței și al culturii, pe care în Botoșani s'o cauți cu lumânarea că nu o vei găsi. În Botoșani sunt mai de-a rândul bogați, egoiști la culme, însă cu totul lipsiți de inimă și de bogăție intelectuală.

Te rog cercetează, scumpă mamă, după o odae bună și uscată, și dacă voi avea noroc s'o pot închiria, voi avea fericirea să fac sărbătorile aproape de mata.

Sfârșesc sărutându-vă mânilor de mii de ori și rugându-vă a nu vă supăra de cererea ce vă fac, rămân a matale supusă ca o fiică

HENRIETTE EMINESCU

CL

Botoșani, 1889 Martie 24

SCUMPĂ MAMĂ!

Vezi mamă că și cu procesul am pățit-o; s'a anulat vânzarea eu desăvârșire și ca să mai putem căpăta ceva, ar trebui să reîncepem procesul din nou după o luptă de patru ani. N'am avut eu dreptate să mă tem de Bălăuca, care s'a lăudat de multe ori că vom lua banii când ne va plăti ea? V'ași scrie mai mult, însă sunt așa de necăjită, încât capul nu mă slujește și simt un ce că mă tem de nebunie.

M'ași duce unde-va ca să pot uita, dar unde să mă duc și ce să fac? Dacă n'am picioare și sunt săracă! Nu trebuie viață, dacă dreptate nu poți găsi nicăeri. Unde să mă duc s'o caut? Iartă-mă că te supăr poate prea mult.

Dați-mi vă rog și răspuns despre casă poate ducându-mă aiurea voi putea suporta soarta mai ușor. Vă sărut mânilor de mii de ori, a matale supusă ca o fiică,

HENRIETTE EMINESCU

CLI

Botoșani, 1889 Martie 31

SCUMPĂ MAMĂ,

Vă cer de o mie de ori ertare fiindcă nu m'am exprimat să fiu bine înțeleasă de persoanele pe cari le iubesc din inimă și le stimez de nu sunt în stare a li descrie niciodată. Să nu crezi că am perdut vr'o scrisoare de a matală. Imi vine rândul mie să mă jeluesc că nu mă cunoști; toate scrisorile matală stau la mine, ca un talisman de credință sacră. Eu nu's capabilă să supăr persoanele ce le iubesc și știu că sunt puțin; Billroth și al doilea te-am cunoscut pe mata. Eu nu trăiesc în contact la Botoșani cu oamenii, căci văz că nici unii nu sunt cu inimă, fiind oameni mari toți bogați și cu fumuri de boeri mari și în tot Botoșanii am o singură amică, Sophie Franck, pe care ați cunoscut-o de copilă, și de ea crudul destin m'a despărțit.

Vă sărut mânilă de mii de ori.

A matală supusă până la moarte,

HENRIETTE EMINESCU

CLII

Botoșani, 1889 Iunie 6/18

SCUMPĂ MAMĂ!

Știu că veți fi mirată de tăcerea mea. Iată caua: V'a fi spus Domnu Emilian că n'am putut pleca la Lacul-Sărat, din caua că nu erau bilete dus și întors. Venind la Gara din Botoșani, am întreat pe casierul când are să aibă bilete, el mi-a zis că are să capete la 20 Iunie. Eșind de la Casier am întâlnit pe Archimandritul de la Suceava²⁴⁴ care venise să viziteze mânăstirea de lângă Botoșani. El era însoțit de Econoama Mânăstirei. Eu văzând o ocazie bună de a mă duce la Agafton, fără să mă coste bani, am plecat cu

dânșii și am stat acolo până la 6 Iunie. Venind azi în oraș, am găsit ziarul „Naționalul”²⁴⁵ pe care mi l-ai trimis mata și am citit ce scrie despre bietul Mihai. Mi s'a umplut inima de durere, mai cu deosebire că acuză rudele că nu-l îngrijesc. Eu, care voiu să renunț la Lacul-Sărat și să pornesc la București, să am numai cu cine să-l aduc. Mămuță dragă, oare D-nu Lateș sigur că-l va aduce? Învață-mă să mă duc la București cu banii ce-i am de la d-nu Nanu, și îl voiu putea oare aduce singură? Așa sunt de supărată, în cât nu știu ce să fac să-l scap de spital, căci știu bine că el se supără peste firea omenească când își vine în fire și se vede în spital. Singura mea speranță ești mata, scumpă mamă, ca să rogi pe studenți să se grăbească a-l aduce, poate este încă timp. Vezi mata că nimenea nu plătește la spital, apoi de ce să-l las eu de batjocura nu știu cui?

Mă las în deplină credință că mata vei avea bunătate să spui un cuvânt lui d-nu Lateș sau alt cuiva, să-l aducă la Iași.

Vă rog din inimă a nu mă lăsa în neștiință de cauză, dacă d-nul Lateș^{245 a} a luat vr'o demarșă. Imi tremură mâna, de nu mai sunt în stare să scriu. Sărut mânilor d-lui Emilian. Pe mata te rog, cu lacrimi în ochi, a-mi scrie ce să fac. Complimente la toți cunoscuții. Mata primește scuzele mele că te supăr peste măsură, căci singura mea mângâiere ești mata și ca la o mamă îmi permit a vă ruga să stăruiți, ca și altă dată, pentru binele lui bietul Mihai și liniștea mea.

În așteptarea unui răspuns sărut pe Domnișoara Isabela Andrei. Mata primește sărutările mele de mâni, a matalor supușă ca o fiică.

HENRIETTE EMINESCU

CLIII

Lacul-Sărat, 1889 Iunie 22

SCUMPĂ MAMĂ!

Nu sunt în stare a vă descrie nici ce am privit cu ochii mei, nici ce am întâmpinat, de nu am fost în stare a vă scrie nimic.

Atâta vă spun și vă rog să spuneți la toți că nenorocitul meu frate a murit, în cea din urmă *mizerie* și moartea i-a fost cauzată prin *spargerea capului* ce i-a făcut-o un nebun, anume *Petrea Poenariu*^{245 b}. Să ferească D-zeu și pe cei mai răi oameni din lume să fie instalați la D-rul Suțu, că fie care va avea sfârșitul iubitului meu frate.

Moartea lui Mihai și ologirea mea provine numai din sărăcie! Ce nedreptate este în lume, unii se răsfăță în lux și eu n'am cu ce mă căuta. Sdrobită cum n'am fost nici odată, vă rog scumpă mamă nu mă părăsiți.

Sărut mâna, a matala supusă ca o fiică.

H. EMINESCU

Izvoare: Scrisorile LVII, LIX—LXII, LXXXIII—CXXXIII, CXXXV—CLIII, se găsesc în posesiunea d-lui inginer *Dimitrie St. Emilian* și a doamnei *Cornelia Emilian*, București, fiul și fiica lui Ștefan și Cornелиei Emilian.

CLIV

Șerban către Mihaiu Eminescu

Bottoșani, 3/II [1]872

IUBITE MICHAIU!

În absența Tatei astăzi am primit epistola ta către D-lui, din ea m'am informat, ceea ce foarte mult regretu, cum că tu nici măcar te-ai înscrisu la Universitate, almintri ai trebuit să fii primit epistola mea, care de mult timpu ți-am adresat (acolo la Universitate). Eri chiar a fost vorba de tine, că de atâte septămâni ai plecat, foră să ne fi înștiințat până acum, și că deccă vei scrie, apoi numai, ca să ți se trimetă banni. Tata măne trebuie să fie la Bottoșani, unde aproape de 6 septămâni mă aflu împreună cu Iorgu, care a fost foarte bolnavu și încă este. Tote aceste le vei afla mai cu deamănuntul din epistola care deccă nu ai primit-o deja, o vei primi, mergând la Academie. Trebuie se'ți observu însă.

cum că tata după cum s'a exprimat eri, nu ți poate trimite banii, înainte de 10 Dechemvrie stilul vechiu (22 stil nou) și chiar putând nu va vroi ²⁴⁶. Asta este așa de sigur, încât nici trebuie să mai ascepi, de aceea ar fi bine să te adresezi la Junime unde e posibilu ca să ai mai multă trecere. Eu voiu face împreună cu Iorgu tot ce ne va sta în putere pentru a'î îndupleca ²⁴⁷... îmbrășându-te rămân ca totdeauna al teu frate

ȘERBAN

Spăru că 'mi vei responde la epistola cea dintăiu.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255 f. 301.

CLV

Nicolae Eminescu către tatăl său

Botoșani, 1881 Iunie 19

IUBITE TATĂ,

Am priimit al doilea scrisoare della mata din București; la cea dintăi ți[-]am răspuns luni și sper ca dupa adresa care mi-ai comunicat o ai și primit.

Ai fost numit expert intr[']o comisiune de experti, pentru evaluarea stricăciunilor la acaretele din Cucorani. Neputându[-]ți înmanua citația au schimbat numele matale și au scris al meu. Marți au fost comisiunea compusă din delegații tribunalului, din Arapu, inginieriu Zotta și de mine cât și de o mulțime martori locali în Cucorăni.

Sunt nevoit a veni în toate zilele la Botoșani pentru formarea actului, care va fi mine încheiat. La 27 a. cur. se va judeca chestia la curtea de Apel, care a ordonat acea expertisă. Din partea institutului au fost avocatul Pavlov, un amic bun a lui Mihaiu, iară pentru Storfer avocatul Botez ²⁴⁸; pentru Bastița n'a fost re-

presentant. — Iazul, morile sunt cu desăvîrșire distruse pe Cucorani, asemenea și toate acaretele. Storfer nu s'a mutat încă cu familia, reparează casa.

Am avut și încă avem ploae, care n'ar trebui de feliu; grîul în parte mare e cam culcat. Orzul puțin îndreptat și cam cu tăciune. Pe Cucorani e orzul și mai prost decît la noi. Rapița Lipovenilor e bună și cam intr[']o septamena de secere.

Pentru popușoi de peste Șima caut oameni spre ai prăși în parte. Ungurii la Movitu n'au venit.

Hristachi m'au rugat se'l duc până la țară, pentru că are se tragă o linie la padure în hotar cu Catamarești, fiind parțile padurii ajunse cu creșterea. Crede, că se vor tăea copaci mari; sunt nevoit a[-]i da trăsura mîne.

Caii nu s'au îndreptat și despre Leon ți-am scris, că'l voi cita la judele de pace, spune tot minciuni și nu mai dă docariu.

Harieta nu se află acasă, mă voi repezi duminică la Cernăuți spre a o aduce ²⁴⁹.

Posed 2620 fr. în numerar din banii prinși pe 3 wagoane popușoi. Restul cum ți-am scris au rămas nebătut și chiar ne va trebui, pentru că n'avem mai mult decît 3 fălci, pe care putem conta.

M'am bucurat foarte că-ți merge bine în cura doctorului și dorind se te reîntorci cît de curînd, sărut mânele și sum a matale

supus fiu

NICU

D-SALE D-LUI GHEORGHE EMINOVICI

LA BUCUREȘTI

Strada Bisericei Eni, No. 1

CLVI

Nicolae către Mihaiu Eminescu*Cernăuți, 1883 April*

IUBITE MIHAI!

Am primit epistola ta, ne bucurăm cu toții — Tata — Hărieta și eu — despre cele comunicate. Trimite-ne din banii împrumutați — cât vei pute. După Paști contează pe persoana și caracterul meu — măcar, că oamenii mă numea cu: «Nec. cel prost».

Tate[-]i [îi] mai bine; mai mult smintit la minte, după tipicul său. De la Mathe[i] n'am știri, nici cunosc adresa sa.

Al tău frate

NICU

Cern. Hotel Lam. 1./3.

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu 2255 f. 333.

CLVII

Iacob C. Negruzzi către Mihaiu Eminescu*Iași 2/14 Oct. [1]880*

IUBITE AMICE,

Îți scriu cu dorința de a avea un răspuns, prin urmare te rog să pui pentru un moment la o parte reaua deprindere de a arunca scrisorile în panerul cu hârtii. Intreabă, te rog, pe Slavici pentru ce nu mi-a răspuns un cuvânt la scrisoarea ce i-am adresat încă pe când mă găseam la țară? Mi se pare, la dracu!, că cea

întâi regulă, chiar între oameni ce nu se cunosc, este de a răspunde la scrisori, cu atât mai mult când există oarecare relații între dânsii. 2) Mă sâcâe D. Cecropide cu scrisori nefrancate să achit un abonament la *Timpul*. Apoi, te rog, să-l faci să înțeleagă că eu plătesc 120 fr. pe an contribuții la Club, deși sunt locuitor în Iași, ear nu în București, fiindcă i-a plăcut lui bietul Epureanu²⁵⁰ de a mă pune, *fără a mă întreba*, între membrii fondatori. Afară de aceasta, dacă toată calitatea mea de redactor și, dragă doamne, de om de litere nu mi-a făcut nici un bine, apoi cel puțin atâta mi-a făcut că toți redactorii mi-au trimis gratis jurnalele lor, chiar jurnalele roșe²⁵¹. Nu e destul că pun din pungă cri ce deficit s'ar arăta la *Convorbiri*? Însfârșit nu trebuie uitat că noi mai avem și contribuții pe *aici, locale*. La dracu! 3) Aveai odată un manuscript interesant al unui călugăr Varlaam²⁵²; de mult te-am rugat să mi-l trimiți pentru *Convorbiri*. De ce îl ții în saltar? Voi deacolo nu-mi mai dați nimic, apoi cum am s'o duc mai departe. 4) Cine este autorul romanului «*Brazi și putregai*»²⁵³. Că este scris de un moldovean, nu mai este îndoială, chiar frumuseța limbei dovedește aceasta, dar de cine? Imi bat capul zadarnic și nu mă pot dumeri. Am citit numai începutul în *Timpul* din 1 Octomvrie și, afară de ceva prea lungi descripții, acesta mi-a părut foarte bun. Nu-i vorbă că începe cam ca Mihai Vereanu²⁵⁴. Boerul și Cucoana la țară, fata bine crescută în casă, fiul în străinătate, dar însfârșit toate pot fi altfelu până încolo — aștept urmarea cu mare interes. 5) Se mută Clubul Conservatorilor în alt local? și unde?

Eată punctele la care te rog să-mi răspunzi și pentru ca să nu uiți nici unul, le-am numerotat. Salutări lui Caragiale și la alți amici. A propos 6) Pentru ce n'ați publicat scrisoarea mea din Franzensbad relativă la Cihac?

Salutare și frăție

I. C. NEGRUZZI

Izvoare: Academia Română, Ms. M. Eminescu, 2255, f. 335.

CLVIII

Editarea Poesiilor lui Eminescu

D-SALE D-LUI I. V. SOCEC, LIBRAR-EDITOR,
BUCUREȘTI

București, 17/29 Dechemvrie 1892

Sânt acum vre-o 8 ani de când v'am rugat să luați asupra D-voastră imprimarea și editarea unui volum cu poeziile lui Eminescu, care pe atunci erau apreciate în adevărata lor valoare numai de un mic cerc de iubitori ai literaturii, pe când poetul însuși se afla greu bolnav într'un institut de sănătate la Viena²⁵⁵, susținut acolo numai prin mijloacele a câtorva prieteni.

Cu bunăvoința curajoasă ce ați arătat-o de atâtea ori pentru întreprinderile literare române, ați primit îndată propunerea; iar volumul astfel editat de D-voastră sub îngrijirea mea a avut un succes excepțional de mare. Într'un timp foarte scurt s'au urmat relativ multe ediții, și astăzi poeziile lui Eminescu au devenit opera de predilecțiune a tinerimei române.

De venitul acelui volum, pe care firește l-ați dat în primirea lui Eminescu, s'a putut bucura poetul în cei din urmă ani ai vieții sale.

De la încetarea lui din viață, în Iunie 1889, vă spuseseam că tot venitul viitoarelor ediții, ce se vor publica sub îngrijirea mea, să fie destinat — în memoria marelui poet — la premiarea acelor lucrări literare scrise de studenți români, care — pe lângă valoarea lor — să fie în oarecare legătură cu concepțiunile caracteristice cuprinse în opera lui Eminescu.

Acum că prin stăruințele acelorași prieteni, care s'au interesat de Eminescu nu numai prin vorbe, ci și prin fapte, s'a îndeplinit și ultima datorie de pietate și s'a așezat pe mormântul poetului din cimitirul Belu un monument funerar cuviincios, asigurându-se totodată o sumă anuală pentru întreținerea lui în bună stare — este momentul venit ca să precizăm cele convenite atunci oral.

Să hotărîm dar că pentru fiecare nouă ediție de una mie exemplare din poeziile lui Eminescu publicate sub îngrijirea mea, D-voastră să plătiți în total 600 lei, care să stea în păstrarea D-voastră pentru premierile menționate. În limitele sumelor astfel adunate, vă voi ruga prin scrisoare deosebită să numărați fiecărui student premiat suma destinată lui, luând de la el chitanță pentru plata efectuată și păstrând chitanțele la D-voastră.

Suzați, vă rog, mult stîmimate Domnule Socec, acest mic adaos la foarte întinsa D-voastră comptabilitate și primiți împreună cu mulțumirile mele, încredințarea vechii și deosebitei mele considerațiuni.

T. MAIORESCU

Dar această alcătuire deabia începuse a se executa prin acordarea a două mici premii, între cari unul răposatului N. Basilescu, când totul fu zădărnicit după o înștiințare apărută în «Monitorul Oficial» din 9 *Dechemvrie* 1894, în acești termeni.

«Subsemnatul, căpitan Mateiu Eminescu, domiciliat în comuna urbană Mizil, fac cunoscut că nimeni nu are dreptul a edita și vinde scrierile rămase dela decedatul meu frate poetul Mihail Eminescu, și că voi urmări și sechestra ori unde voi găsi asemenea ediții, apărute de la moartea dînsului încoace».

Firește că în urma acestei înștiințări și a primirii unei somațiuni deosebite, casa Socec a suspendat editarea poeziilor lui Eminescu.

GH. TEODORESCU-KIRILEANU

(*Conv. Lit.* 1906 XL 1092/93)

CLIX

Data nașterii lui Eminescu

DOMNULE DIRECTOR,

Eu mai bine de un an de când stăpînesc date temeinice asupra locului și anului nașterii lui Mihail Eminescu și de când văd în toate încercările biografice greșeli mari în această privință

și abia m'am hotărît, având încredere în ospitalitatea «Convorbirilor Literare», să le dau în vileag ²⁵⁶.

Datele pe cari vi le comunic le dătoresc împrejurării că fuseseam trimis, ca student, la Botoșani, împreună cu D. C. Vasiliu, ca să încercăm o stabilire a locului nașterii, unde trebuia, după frumoasele intențiuni de atunci, să se ridice o școală în amintirea poetului.

Iată câteva date — toate greșite, — culese din cele mai autorizate biografii apărute:

Mai întâi pe mormântul de «sub teiul sfânt și dulce», sub numele «Mihail Eminescu», stau săpate, în peatra rece, două clipe din vecinica vreme: «1850—1889».

În prefața ediției a IV, D. Maiorescu scrie că e «născut la 20 Decembrie 1849, în satul *Ipotesti*, lângă Botoșani». Tot asupra acestei date, ca an al nașterii lui Eminescu se oprește și D. N. Pătrașcu ²⁵⁷, în partea studiului său publicat în Numerul jubiliar al «Convorbirilor» ²⁵⁸, «dată găsită scrisă chiar de mâna lui în registrele Direcției «Convorbirilor Literare» ²⁵⁹.

În matricula gimnasiului din Cernăuți se găsește anul 1849, 14 Decembre.

Intr'alte schițe biografice greșeala e și mai mare: așa într'un articol, bogat într'unele fapte adevărate, întru cât însumi am putut să le controlez, publicat întâi pare-mi-se în «Românul», reprodus însă în unicul număr al ziarului «Eminescu» ²⁶⁰, eșit cu prilejul desvelirii bustului la Botoșani, stă scris: «a văzut lumina zilei în satul *Dumbrăveni*, județul Botoșani, la anul 1848, luna Noembrie 8, în ziua de Sfinții Arhangheli, pentru care i s'a și dat numele de „Mihai” din botez».

Dacă atâtea deosebiri sunt în scrierile apărute departe de locul nașterii, nicăeri mai mult ca în Botoșani nu se pot culege date mai false, ca întâmplări din viață, ca împrejurări de familie, ca timp și loc al nașterii. (Ba Dumbrăveni, ba Ipotesti, etc.).

După o zadarnică excursiune ce am făcut în Ipotesti, satul copilăriei lui Eminescu, D. G. Cerchez atunci prefect al județului, a primit următorul răspuns la o scrisoare ce adresase mamei Agapia Gherghel, stărița schitului Agafton, unde trăește o mătușă a poetului.

1891, Martie 29, Agaŭton.

DOMNULE PREFECT,

«D-l Poet Eminescu este născut în Botoșani; aceasta este foarte sigur, căci am întrebat pe maica Fevronia Jorașcu, care au fost față când s'au născut. Este cunoscut încă că Botezul i s'au cetit de cătră preotul Dimitrie, de la Ospenia.

(s) AGAPIA GHERGHEL

Am pornit spre Biserica Uspenia, ce-i mai zice și Biserica Domnească, — Catedrala din Botoșani, — am căutat pe preotul Dimitrie și după răscolirea câtorva groase volume, prăfuite de vreme, în cari erau trecute numele tutulor botezașilor de «Dumnealui preotul Iconom Ion Stamati», acum răposat, începând cu anul 1832, am găsit în «Metrica, partea I, de nașteri și botezuri» următoarele rânduri, pe cari le dau în exactă transcriere:

«Născut la 15 Ghenarie 1850, din părinți: *Gheorghe Eminovici*, proprietar și soția sa *Ralu*, născută *Vasile Jurașcu*, care primi botezul în 21 Ghenarie; s'a numit *Mihail*, având naș pe Dumnealui Stolnicul *Vasile Iurașcu*».

Acest volum se află în buna păstrare a preotului Dimitrie, de la mai sus pomenita biserică.

Cum vedem, în aceste puține rânduri nu se spune *locul* nașterii lui, dar fiind dată afirmarea maicăi Jurașcu, mătușa lui Eminescu, care încă trăește și care a fost de față la nașterea sorei sale, muma poetului, și cum nu se poate admite, — presupunând că s'ar fi născut la Ipotești (Dumbrăvenii sunt mult mai departe), — ca părinții lui să nu-l fi botezat la biserica satului, unde sunt îngropați toți ai familii și care e lângă Curtea lor și să-l fi dus pe el, copilul crud de șase zile, în gerul lui Ghenarie, cale rea de trei ciasuri, numai așa... ca să-l boteze în Botoșani, rămâne *cu totul* sigur că:

Mihail Eminescu s'a născut în Botoșani în ziua de 15 Ianuarie 1850.

Buzău, Mai 1892.

N. D. GIURESCU

CLX

D. Titu Maiorescu ne comunică următoarea scrisoare, pe care a primit-o dela un student al facultății de litere din București.

Noi o publicăm ²⁶¹ spre completarea notițelor anterioare apărute în revista noastră cu privire la aceeaș chestie.

DOMNULE MAIORESCU,

În numărul festiv al revistei «Ateneul» ²⁶², apărut cu ocazia inaugurării bustului dela Dumbrăveni al poetului Eminescu, am găsit un articol al D-lui Corneliu Botez intitulat: *Unde s'a născut poetul Eminescu?* Citindu-l, am văzut că D-sa încheie acolo astfel: «Rămâne dar definitiv stabilit că Eminescu s'a născut în orașul Botoșani la 15 Ianuarie 1850, primind botezul la 21 Ianuarie».

D-sa scoate acest «definitiv stabilit», bazându-se pe «însuși actul original care constată în mod legal nașterea și botezul poetului».

Cu toate acestea nu cred că data nașterii poetului e încă stabilită și pentru asta voi încerca să arăt că e mai probabilă ziua de 20 Dechemvrie 1849.

Această convingere mi-a fost sugerată în urma unor identice întâmplări în stabilirea datei nașterii mele: afirmarea mamei că m'am născut «în noaptea Ajunului», precum și găsirea (într'o carte veche a tatălui meu) însemnării că sânt născut la 24 Dechemvrie 1881 se opunea celei «născut alaltăeri», existentă în extractul de botez cu data de 6 Ianuarie 1882. Lămurirea mi-a venit în urma cuvintelor mamei: «și ai fost botezat în ziua de Bobotează». Atunci am zis: în actul de botez nu poți pune toată încrederea, deoarece cei însărcinați cu facerea lui, cel puțin atunci, erau mai mult sau mai puțin indiferenți față de exactitatea zilei nașterii; o confundau, înlocuind-o adesea, dacă nu totdeauna, cu cea de botez.

Așa dar e de crezut că într'un timp și mai îndepărtat (1850) decât cel dela 1882, când actele stărei civile mai erau și în seama preotului, să se fi comis vre-o eroare.

Că ziua de 20 Dechemvrie 1849 e adevărată zi a nașterii lui Eminescu, mi-o întemeiez între altele pe următoarele argumente ce concură în favoarea acestei date:

1. Eminescu însuși a scris într'un registru păstrat de D-nul Iacob Negruzzi ²⁶³ — în care membrii societății «Junimea» își înscriu data și locul nașterii — că s'a născut «în ziua de Ignat» (20 Dechemvrie) în satul Ipotești de lângă Botoșani. Cuvintele expresive și așa de categorice «în ziua de Ignat» m'au făcut să cred că trebuie să fie reproducerea fidelă a celor spuse de însăși mama poetului și că Eminescu nu face acolo altceva decât reproduce întocmai afirmarea celei mai în puțință să știe exact.

2. Intr'o psaltire veche, în care sânt scrise consecutiv de însuși tatăl poetului nașterile tuturor copiilor săi, stă scris: «Astăzi 20 Dechemvrie anul 1849 la patru ceasuri și cinci-spre-zece minute europenești, s'a născut fiul nostru Mihai».

Credem că părintele nu s'a putut înșela în scrierea acestei date, mai întâiu că el, indicând, după cum se vede, și ora și minutul, pare a fi scris-o îndată după naștere și apoi chiar scriind-o mai târziu — după cum ne povestește fratele poetului — «era om dotat dela natură cu o așa memorie, încât cunoștea pe toți conțemporanii săi, boeri și boierinași din toată Moldova». Așa dar nu e de mirat că actul de botez să fie eronat, ci e mai de mirat ca cineva să nu creadă ceea ce ne-a spus mama prin gura poetului și ceea ce ne-a lăsat scris tatăl.

3. Cu atât mai mult ziua de 15 Ianuarie 1850 se poate crede a fi fost ziua botezului, cu cât, calculată matematiceste, cade într'o Duminică, și este știut că de obicei botezurile se fac sărbătoarea. E lucru prea curios ca ziua de 21 Ianuarie să fi fost ziua de botez, pentrucă sânt numai cinci zile deabia trecute dela naștere, și ce așa grabă pe părinți să-l boteze îndată tocmai într'o Sâmbătă.

În privința locului nașterii e mai greu de afirmat. Totuși din cuvintele poetului că s'a născut la Ipotești — unde era moșia tatălui său — în timp ce actul de botez s'a găsit în matricola de născuți a bisericii Uspenia din Botoșani, ar rezulta probabilitatea nașterii la Ipotești, aproape de Botoșani; iar pentru botezul copilului au venit la oraș, mai ales că se găseau tocmai în timpul

sărbătorilor Crăciunului, când știut este că se petrece mai bine la oraș, găsind distracții mai variate acolo.

Pentru botez și maica Fevronia, mătușa poetului, a afirmat că s'a săvârșit la biserica Uspenia, luând ea însăși parte.

MIHAIL N. POPESCU-COLIBAȘ

CLXI

La Baudius
(*Tr. de Eminescu*)

*In pure fertu te arad stetele sus
F. albăstrel intus ul tarice
Adăru vin u meare
Lus tairu. egeane
A lunu. figuri argiu. l. e*

*Și' n al meu suflet pe cerul visat
Ce steli, gărbuș multe, stăruie
In tărnu profunde
Ce luna noaptea
Ivane e palid i' ascunde*

Facsimilul poeziei lui Eminescu *La Baudius* scrisă de poet
în limba germană și tradusă de A. D. Xenopol

Izvoare: Arhiva Familiei A. D. Xenopol.

N O T E

I

¹ În originalul lui Eminescu dela Academia Rom. nu se arată, cui urma sau cui s'a expedit cuprinsul acestei scrisori. Am arătat în introducere (XVII—XXI) motivele care ne-au determinat, să ne gândim la revista „Familia”.

² Din acest timp se găsește un articol „Teatrul românesc și repertoriul lui”, reprodus de I. Scurtu în „Scrieri Politice și Literare”. Cfr. Introducere pg. XVIII—XIX.

³ *esundă* latinism dela *exundo*, — are = a curge din ceva, a se revărsa.

II

⁴ Din cauza războiului franco-german *Serbarea dela Putna* s'a amânat pentru anul următor (1871—14/26 — 15/27 August).

⁵ *intelligenții* = bucovinism, ardelenism = cărturari, intelectuali.

^{5a} a pretinească = răspândească.

⁶ *Nicolae Teclu*, ardelean * Brașov 25 Oct. 1839 — † 26 Iulie 1916 în Viena și înmormântat în cimitirul Hietzing lângă Schönbrunn. A studiat la Viena chimia și după terminarea studiilor a rămas acolo, fiind profesor la Academia de comerț. A fost înimos român și părintesc călăuzitor al tineretului nostru din Ardeal, Bucovina și Vechiul Regat, care se ducea la studii în capitala fostului imperiu habsburgic. Cfr.: *Teodor Bălan*, *Serbarea dela Putna*, Cernăuți 1932, pg. 12.

⁷ *Petru Pitei*, bucovinean * Cernăuți 1850 — † ibid. 5 Martie 1883. După terminarea studiilor în celebrul institut „Theresianum” din Viena, s'a înapoiat în patrie și a ocupat un post administrativ în direcțiunea „Fondului religios ort. or.” din Cernăuți, Cfr. *T. Bălan*, op. cit. pg. 8.

⁸ *M. Eminescu*, așa dar: *Vechiul Regat, Transilvania, Bucovina* — un simbol care spune mai mult decât cel mai clar discurs. De notat e că *Vechiul Regat* reprezintă prin Eminescu, în calitate de secretar, nu-și schimbă reprezentantul din comitetul inițial dela 1870, până când ideea congresului pan-românesc sub titlul „*Serbarea dela Putna*” nu devine un fapt împlinit. Ba purtătorul de cuvânt, *A. D. Xenopol*, trebuia să vină tot din leagănul culturii și civilizației românești.

III

⁹ *Vasile Bumbac*, bucovinean, fiu de țăran * Costâna jud. Suceava, 7 Februarie 1837 — † 27 Febr. 1918 în Suceava. Profesor de limba română la vestitul liceu ort.-or. din Suceava, azi cu numele Ștefan cel Mare, instituție din care s'au ridicat mulți dintre cei mai de seamă cărturari ai Bucovinei. Fostul său elev, *Victor Morariu*, astăzi profesor de limba și literatura germană la Universitatea din Cernăuți, a scris înduioșătoare pagini despre omul Vasile Bumbac, o analiză a poetului și realizărilor sale, încadrate cu totă înțelegrea pentru ambianță și epocă. Cfr. *Victor Morariu*: *Vasile Bumbac / Pagină din istoria literaturii bucovinene / Conferință ținută la Ateneul din Suceava, în 11 Febr 1923 /*

Publicată în *Junimea Literară* 1923 XII, 75, 136, 181, 237, 321, 403. Aprecieri juste și pline de sobrietate, fără a precupeți recunoașterea meritelor sau a-i supraprețui valoarea, găsim, în ce privește figura lui Vasile Bumbac, în *Istoria Literaturii Române din Bucovina de Constantin Loghin*. (Cernăuți 1926, pg. 112—127).

¹⁰ *Teodor Bălan* se întreabă în amintita sa lucrare (pg. 92) dacă *Belesiu* „nu e cumva Teclu?”. Răspundem: nu, fiindcă în autografele lui I. Slavici — Tribunistul am întâlnit numele lui Belesiu, compatriot al nuvelistului din timpul studiilor dela Viena. Când se vor publica și aceste autografe în colecția noastră, se va putea verifica afirmația și ne vom strădui să-i dăm de urmă.

¹¹ Fiul fostului mitropolit al Bucovinei Silvestru Morariu, consilierul aulic *Vasile Morariu* (†) are și el scrisori adresate lui Slavici, cari se vor publica ia rândul său. Astfel în aceste nepretențioase Studii și Documente Literare se ivesc pe îndelete toți acei cari altă dată au gândit și lucrat, mână în mână, pentru noi, pe cari pământul i-a rechemat unul câte unul, mai curând sau mai târziu și pe cari noi urmașii, datori cu recunoștință pentru cât s'au nevoit să ne netezească drumul și lumineze întunerecul, suntem obligați să-i adunăm la un loc.

¹² *sențescu latinism* dela sentio, -ire, a simți.

¹³ *Pamfil Dan*, („om de diamant”, după cum îl numește I. Slavici), * 10 Feb. 1848 în comuna Ciocănești, jud. Câmpulung (Bucovina), și-a făcut studiile liceale în Cernăuți, terminându-le la 1869. A urmat apoi dreptul și a fost judecător în Stockerau (Austria), ajungând până la una din cele mai înalte trepte la care se putea gândi un român bucovinean: consilier la tribunalul din Viena; a murit în 1914 la Viena și a fost înmormântat la Stockerau, Cfr. *T. Bălan*, op. cit. pg. 36.

¹⁴ Hadicfalva = Dornești.

IV

¹⁴ a În ședința din 5/17 August 1871 Consiliul municipiului București votează un ajutor pentru serbarea dela Putna. Studențimea îi aduce mulțumiri printr'o scrisoare, care apare în „Românul” din 10 Aug. 1871.

Asupra comisunii designate de comitetul central al serbării pentru examinarea celei mai bune cuvântări festive ce avea să se rostescă la Putna, s'au produs oarecari diversiuni. Astfel *G. Dem. Teodorescu* afirmă că acea comisiune ar fi fost formată din *T. L. Măiorescu*, *V. Pogor* și *I. Negruzzi*, la România Jună din Viena se nasc conflicte din această cauză, deoarece o parte din studențime credea că acești membri ai comisunii ar fi antinaționali și ar fi urțiți de toată lumea. Timpul fiind prea înaintat, nu s'a putut constitui altă comisiune, dar aceasta n'a avut amestec la festivități și „nici nu s'a pomenit să asiste la serbare”. Cfr. *G. Dem. Teodorescu*, Serbarea dela Putna, *Românul* 1871, 28 August.— Probabil ca răspuns la aceste și la alte atacuri similare, îndreptate în contra lui Titu Măiorescu, în deosebi l-a făcut pe *Eminescu* să scrie articolul *Naționali și Cosmopoliti*, pe care l-am datat 1871.

Dealțul pentru învrăjbirea tineretului din România Jună avea toată grija politicianismul din Vechiul Regat, care furniza „informațiile” necesare. Astfel

un „oarecare Alexandru Lupașcu din București, trimițând 87 lei pentru serbare, amintește trista impresie ce a produs în toată țara (!) numirea Domnului Maiorescu și a campaniei internaționale din Iași ca auguri ai serbării, pe care îi numește „agenți ai străinilor”, „întreprinzători ai colonizării țării cu Germani și cu Jidovi”. Cfr. I. Grămadă, op. cit. pg. 26.

Familia lui Iosif Vulcan află din *Semănătorul* (Bârlad, nr. 27 din 11 Iulie 1871), că comitetul central al *României June* a ales comisia care să decidă asupra cuvântării admisibile a se rosti la Serbarea dela Putna, în persoana lui T. Maiorescu, I. Negruzzi și „cutare” Vasile Pogor. Familia se îndoiește de veracitatea știrii și consideră faptul ca o profanare a memoriei lui Ștefan cel Mare. Cfr. *Familia* 1871 VII 1/13 Aug. Tot *Semănătorul* (l. c.) din Bârlad laudă inițiativa serbării dela Putna, arată din cine va fi compus comitetul pentru examinarea cuvântării festive și se întreabă ce caută T. Maiorescu, Pogor și Negruzzi într'un asemenea comitet, când se cunosc ideile, pe cari aceștia le profesează despre românism.

Familia din 29 August (10 Sept.) VII, 1871, face o amănunțită dare de seamă despre serbarea dela Putna, stăruind asupra discursurilor cari s'au rostit, și asupra imnurilor religioase naționale cântate. Se vorbește de sunetul clopotului Buga, turnat încă de pe timpul lui Ștefan cel Mare, sunet care întovărășea procesiunea și așezarea darurilor pe mormânt. „După serbare, jurnii prezenți ținură un congres, unde între altele se decise a se edita un ziar al tineretului. Acesta trebuia să apară la Viena, sub titlul „*Naționalismul*”. Insistând asupra grandioasei manifestații și asupra impresionantului număr de participanți, *Familia* constată, cu tristețe, că „Boerimea Bucovinei — din cauze mai înalte politice — a excelat prin absența sa admirabilă” — și că „Transilvania fu reprezentată prin trei inși”.

La început a figurat și Iacob Negruzzi în comisiunea de lectură, (cfr. I. Grămadă, M. Eminescu, Heidelberg, 1914, pg. 25). Mai târziu pare că rămân numai cei trei amintiți de Eminescu: Maiorescu, Alecsandri, Pogor.

A. D. Xenopol greșește schimbându-l pe V. Alecsandri cu M. Cogălniceanu (v. *Istoria Ideilor mele*, din acest vol.).

15 Numai o singură cuvântare festivă, cea a lui A. D. Xenopol.

16 „CUVENTARE FESTIVĂ / rostită / La serbarea națională pe mormântul lui / ȘTEFAN CELU MARE / în 15 (27) Augustu 1871, / de / A. D. XENOPOL. / Prețul unu sorocovățu rusescu. / Profitul în folosul fondului pentru ridicarea unui monumentu lui Ștefan celu Mare / (Reproducțiunea este oprită). / IASSI, 1871 / TIPOGRAFIA SOCIETĂȚII JUNIMEA”, și în „*Conv. Lit.* 1871/2 V 186-192.

V

17 Dumitru Brătianu răspunde scrisorii lui Eminescu, aprobând în totul sentimentele și credințele tinerimii. Serbarea este un eveniment important în viața românismului, o nouă epocă începe. Scrisoarea se adresează *Domnilor membri ai comitetului central pentru serbarea dela Putna*, și-i datată 11/23 August 1871. Cfr. *Românul*.

Interesantă este atitudinea guvernului austriac față de evidenta manifestație politică a panromânismului în jurul mormântului lui Ștefan cel Mare. Bunul român.

Orest Renney, prefect al județului Rădăuți, cere instrucțiuni dela centru, cum să procedeze față de o manifestație pioasă, înofensivă. Ministerul *Taafe*, deși își dă seama că serbarea aniversării a 400 ani dela întemeierea mănăstirii Putna este numai un pretext și că adevăratul scop e „ca să se întărească sentimentul național românesc, ca să se demonstreze legătura Românilor din Bucovina cu cei din Principatele Dunărene și din Transilvania, și în urmă, să aranjeze o serbare națională, profitând de momentul religios” —, totuși vigilența este însoțită de prudență. Nici un fel de provocare din partea stăpânirii austriace, deși cuvântarea lui *A. D. Xenopol* nu ocolește adevărul istoric, prin care își exprimă speranța într'un viitor comun... „La ora 12 din zi se servi masa în portic. Se vorbește de 1600 de tacâmuri. Au servit studenții. *Mihail Cogălniceanu* avea să prezideze masa. Dar prefectul *Renney*, din prudență, se opuse, și *Slavici* ocupă scaunul prezidențial, având la dreapta și la stânga sa pe *Cogălniceanu* și pe prefectul *Renney*. Când sosi rândul vinului, *Slavici* închină pentru împărat, iar prefectul *Renney* mulțumește din partea guvernului și închină pentru prosperitatea poporului român. Din partea *Academiei Române* vorbește *I. G. Sbiera*”. (Cfr. *Teodor Bălan*, op. cit. pg. 17/18 și anexe, 45/46).

Un film istoric de o grandioasă strălucire, cu melodia lui *A. Flechtenmacher* intonând în surdină apoteozarea eroului prin profeticele versuri ale lui *V. Alecsandri*:

În timpul vitejiilor,
Cuprins de un sacru dor,
Visai unirea Daciei
Cu-o turmă și-un păstor

O! mare umbră eroică,
Privește visul tău!
Uniți suntem în cugete,
Uniți în Dumnezeu!

Sau ultima strofă din imnul religios al aceluiaș *Flechtenmacher*, cu ruga lui *Alecsandri*:

„Etern Atotputernic, o Creator sublime,
„Tu care ții la dreapta-ți pe Ștefan, erou sfânt,
„Fă'n lume să străluce iubita-i Românie,
„Glorie ție'n ceruri, glorie pe pământ!

Apoi *Ciprian Porumbescu*, fermecând mulțimea cu fermecătorul său arcuș și unind-o într'o simbolică horă, și trubadurul *Grigori Vindireu* înmuind inimile cele mai împietrite și transportând ființele omenești în sfere sublime, până la eterizare... (Cfr. *Leca Morariu*, Ce-a fost odată în Bucovina). Și cât bun simț, cât tact, câtă dovadă de maturitate din partea aranjatorilor congresului, cari în cele din urmă nu erau decât doar niște tineri, supuși mai mult exploziilor sentimentale decât rezervelor rațiunii: *Eminescu 22 ani*, *I. Slavici 23 ani*, *A. D. Xenopol 24 ani*.

18 repute lat. recipio, recipere, a primi dela cineva.

VI

19, 20 În ms. lui *Eminescu* nu se arată nici ziua, nici anul. Indicația noastră e după *I. Grămadă*, *Mihail Eminescu*, Heidelberg 1914, pg. 24 și urm.

21 *Ion I. Bumbac*, frate al amintitului *Vasile Bumbac*, profesor și apoi director la liceul din Cernăuți (* 1843 — † 1902), aderent înfocat al curentului la-

tinist și deci antagonist al direcției noui inaugurată de Titu Maiorescu și reprezentată la Viena prin Eminescu, Slavici, filologul Ștefurea, Chibici Rêvnesnu etc. Bibliografie amplă a lui Ion I. Bumbac în *Leonidas Bodnărescu*, Autorii României Bucovineni, Cernăuți 1903, pg. 11, 31, 40 și 55—56. Portretul omului și literatului Ion Bumbac în *Constantin Loghin*, Ist. Lit. din Bucovina, Cernăuți 1926 pg. 188-192.

²² Eminescu, Slavici, Chibici și Ștefurea. Cfr. I. Grămadă, op. cit. pg. 25.

²³ Conflictul între tinerii bărnăuțiști și junimiști din Viena este studiat după procesele verbale ale „României June” de către I. Grămadă, op. cit. cap. M. Eminescu la „România Jună” pg. 22—30 și monografia României June 1871—1911. Arad 1912. Protagonistii curentului junimist erau Eminescu și Slavici.

²⁴ sulevare (lat. sublevare, fr. soulever) — a ridica.

²⁵ castra, — orum = tabără.

²⁶ *Societatea literară științifică și societatea România*. Cfr. I. Grămadă, op. cit. pg. 18.

²⁷ Aci se întrerupe articolul lui Eminescu, foaia fiind ruptă, urmarea este scrisă pe alt format de hârtie.

²⁸ Retipărit în ediția Clasicilor Români Comentăți sub îngrijirea lui N. Cartoian (Craiova, f. d.) de către D. Murărașu, M. Eminescu, Scrieri Politice; pg. 15—31.

²⁹ „Apoi am avut și supărări care de care mai minunate; pro primo: un proces de presă, al cărui capăt nu sânt încă în stare de a-l prevedea”. (M. Eminescu către I. C. Negruzzi, scris. din Viena 11 Febr 1871, în St. D. L. I, pg. 319).

³⁰ *Să facem un congres*, reprodus de D. Murărașu, op. cit. la nota 28.

³¹ Probabil se proiectase apariția la Budapesta a unui ziar românesc „Noua Presă Liberă”, după modelul vienezului „Neue Freie Presse”. Nu-l vedem însă trecut în „Publicațiunile periodice românești” de Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, ceea ce ne face să credem că intenția nu s’a realizat și prin urmare articolul lui Eminescu a rămas nepublicat.

³¹ b Cfr. acest vol. pg. 83/4 și nota 17.

³² *Simion Bărnuțiu*, Dreptul public al Românilor, Iași 1867.

³² b Afară de Al. Macedonski, ceilalți: obscuri versificatori ai timpului.

³³ *Johannes Scherr* * 1817 Hohenrechberg — † 21 Noembrie 1886 Zürich; și-a făcut studiile universitare în Zürich și Tübingen; a fost profesor, deputat, conducător al partidului democrat, în timpul revoluției dela 1848, din care cauză a trebuit să se expatrieze, fugind în Elveția (1849); fu numit profesor de istorie și literatură. A scris foarte mult: romane, povestiri, istorie, istorie literară, între cari cităm numai câteva: *Bildersaal der Weltliteratur*, Stuttgart 1848, ed. III-a 1884 (Fresca literaturii universale); *Bildersaal der deutschen Literatur*, 1887 (Fresca literatura germane); *Allgemeine Geschichte der Literatur*, Stuttg. 1851; ediția 10-a. *Illustrierte Geschichte der Weltliteratur*, ibid. 1900, 2 vol. (Istoria ilustrată a literaturii universale); *Schiller und seine Zeit* ibid. 1859, 1865, 1902. (Schiller și epoca sa); *1848, ein weltgeschichtliches Drama*; ibid. 1875 (1848, o dramă istorică mondială). În istoria literaturii universale, citată de Eminescu și apărută întâia oară la 1851, I. Scherr vorbește în termeni foarte călduroși de limba și literatura română. Era pe când, în cultura și civilizația germană încă nu se furășase un anumit spirit ranced și disolvant, care spre pildă prin

pătimașul Paul Wiegler informează lumea despre Români prin *Geschichte der Weltliteratur* (Ullstein, Berlin 1926) astfel: „der Deutsche Peter Maior, der siebenbürgische Deutsche Klein, der Zigeuner Anton Panu”; Costache Negruzzi, un ucenic al lui Puschkin; Alecsandri, un liric cu pretenție de olímpian; Caragiale moare exilat la Berlin; despre Eminescu „savantul” Paul Wiegler știe doar că e un fatalist liric schopenhaurian, că a murit în casa de nebuni, că a scris „Făt frumos din lacrimă” și că la 1904 s’a publicat corespondența cu Veronica Micle „Liebe und Schmerz” (Iubire și Durere). Lirica după 1880 e reprezentată prin Al. Vlahuță și George Coșbuc, iar teatrul prin H. G. Lecca și Ronetti Roman, firește. Despre Goga, domnul Paul Wiegler are cunoștință că a scris numai o satiră electorală „Domnul Notar” și nu uită să spună că autoritățile maghiare au și confiscat-o. Pe o singură pagină (492) se găsesc îngrămădite toate aceste ineptii și cu acest aport de grosiere injurii cu pretenție de știință figurăm în Istoria literaturii universale a domnului Paul Wiegler, în 1926.

³⁴ Franz Aurel Pulszky, scriitor maghiar, * 17 Sept. 1814 la Eperies — † 9 Sept. 1897 Budapesta; sau fiul său August von Pulszy, * Iulie 1846 în Viena — † 11 Sept. 1901, în Budapesta. La 1871 deputat, dela 1875 profesor de filosofia dreptului la Universitatea din Budapesta.

³⁴ a Maiorescu se îmbolnăvise de urechi și plecase la Berlin pentru a se trata.

VII

³⁴ c Hynek despre care amintește Eminescu în scrisoarea sa din Viena (16/12—1871) este Marian Hynek, doctorul orașului Botoșani, predecesorul lui Francisc Isac. (Cfr. *Vladimir Șardin*, Figuri dispărute, pag. 74).

³⁵ .., prin 2 Octombrie 1869 [Eminescu] a locuit în Alsergrund IX, Porzellangasse No. 9; prin 8 Aprilie 1871 în Landstrasse III, Kollergasse 3, I. Stock, T[ür] 19; în Octombrie 1871 în Wieden-Schaumburgergasse No. 15, iar prin April (?) 1872 locuința lui Eminescu era III Landstrasse, Gärtnergasse No. 5” Cfr. I. Grămadă, op. cit. 12.

³⁶ E vorba de a V-a expoziție mondială din Viena, care a aflat loc abia în anul 1873. I-a exp. Londra 1851; a II-a Paris 1855; a III-a Londra 1862; a IV-a Paris 1867. La cea din Viena au participat 42 mii expozanți; 7 milioane 225 mii vizitatori; s’au cheltuit 48 milioane coroane și s’au încasat numai 9 milioane coroane. Preparativele au durat vr’o doi ani și în acest timp viața se scumpea, pe măsură ce se apropia termenul inaugurării expoziției.

³⁷ cruceri = Kreuzer = monedă divizionară austriacă, 1 Kreuzer corespundea cu 2 bani românești.

VIII

³⁸ Eminescu locuia în acest timp în III Landstrasse, Gärtnergasse 5, cfr. I. Grămadă, op. cit. pg. 12.

IX

³⁹ Cfr. nota 36.

XI

⁴⁰ pg. 97. I. V. Pătrășcanu izbuteste să identifice imobilul în care a locuit Eminescu în semestrul de vară 1873; „Albrechtstrasse Nr. 6”; pe atunci otel numit „Bremer Hof”, iar după 1900 „Hotel Bürger”, „5 minute depărtare de Universitate” (I. V. Pătrășcanu, Eminescu student la Berlin, pg. 6). Șerban locuia desigur în alt cartier.

⁴⁰ pg. 98. Un an și câteva luni mai târziu Șerban se stingea, chiar acolo la Berlin. (Cfr. pg. 125 din acest vol.: „Șerban e alienat” 4/16 Noem. 1874; „Șerban a murit ieri”... anunță Mihai pe tatăl său între 4/16 Noem. și 26 Noem. 1874).

I. A. R. [ădulescu-Pogoneanu] scrie în *Conv. Lit. 1919* LI 394: „Cea de a doua scrisoare pare a se referi la un caz grav de boală a unuia din frații săi care se vede că se afla atunci la Berlin (Șerban, doctor în medicină de la Erlangen și care se spune a murit în 1874 ?)” Astăzi toate aceste îndoeli cad: prin scrisoarea XI, a lui Mihai către părinți (Berlin 18 Iunie 1873) care dovedește precis că Șerban era în Berlin, că practica medicina, fără să aibă titlul de doctor, apoi prin scrisorile XXII, XXIII și XXIV se arată care a fost soarta lui Șerban: alienarea (4/16 Noembrie 1874) și moartea (înainte de 26 Noembrie 1874), vezi pg. 124—127, în acest vol.

XII

⁴⁰ a Eminescu scrie întâi: „auzit”.

⁴⁰ b Urmează cuvintele tăiate: „a lui Șerban”.

⁴⁰ c Frază tăiată: „Dacă mi făgăduiești că te-i însămătoșa, se poate că de Paști voi veni acasă ca să te văd”.

XIII

(La textul român)

⁴⁰ a pg. 103. *Johann Friedrich Herbart* (* 1776 — † 1841), profesor la Univ. din Göttingen și Königsberg; filosof influențat de Eleați (Xenofan, Parmenide, Zenon și Melissus), *Platon*, *Kant* și *Leibnitz*. Plecând dela principiul unității, simplității și inmuabilului existenței, eleatismul consideră multiplul, mișcarea și devenirea numai o iluzie. Nu există mișcare, epun eleaticii, ci o stare pe loc în infinit de mici spații. De aci pentru Herbart filosofia înseamnă prelucrarea noțiunilor, logica trebuie să le lămurească, metafisica să le rectifice, adică să înlăture contradicțiile, estetica să le completeze prin definirea valorilor... Su-fletul e un ce real; sediul său este un unic punct în crier..

⁴⁰ b pg. 103. *Robert Zimmermann* (* 2 Noem. 1824 Praga — † 1 Sept. 1898), estetician și filosof, din 1869 profesor la Universitatea din Viena, discipol al lui Herbart și adversar înverșunat al lui Hegel.

⁴¹ Omul este prin însăși firea sa un element politic.

⁴² pg. 104. Directiva dată de T. Maiorescu în știință, artă și literatură: „naționalitatea în marginele adevărului” și frumosului (cfr. pg. 90—91 din acest vol.), directivă acceptată și urmată de toți junimiștii așa încât Eminescu vorbește cu drept cuvânt de „directiva noastră”.

⁴² pg. 105. Nicolae Crețulescu, agentul diplomatic la Berlin, succesorul lui Teodor Rosetti. Asupra felului cum s'a tradus și a circulat acest pasagiu din scrisoarea lui Eminescu, cfr. Introducerea, pg. XXXI/II.

⁴² a Lucrurile nu s'au prea schimbat în bine pentru Eminescu, dela plecarea lui Teodor Rosetti, care îi ridicase „leafa de Agenție la 16 napoleoni pe lună” (cfr. pg. 119, în acest vol.) pe când „exceleța sa [Crețulescu] m'a redus la 30 taleri” pe lună. (Cfr. ms. 2258 Ac. Rom. f. 178). Diferența este evident mare: 16 napoleoni $\times$ 20 franci = 320 franci subț Rosetti; un Vereinstaler, monedă curentă germană din 24 Ian. 1857 până la 1 Oct. 1907, reprezenta în monedă dela 1907 până la războiu 3 mărci germane. Așadar: 30 taleri $\times$ 3 mărci = 90 mărci, ceea ce înseamnă aproximativ 100 franci. Deci: o reducere dela 320 franci la 100 franci pe lună. Dealtfel Eminescu se și plânge de sgâncenia lui Crețulescu în scrisoarea către tatăl său, (XXIV), pe care am dat-o 1874 (pg. 126 în acest vol.); adevărat, că poetul folosește în această epistolă un ton moderat și cuviincios: „Krețulescu este, după cum v'am spus un om care trece cu economia peste marginile convenite”. Într'un concept de scrisoare însă, merită probabil lui Rosetti, concept în limba germană, care se găsește la Acad. Rom. ms. 2258, f. 178, îl numește pe Krețulescu: „bătrâna mea exceleță”, „un pergament” („ein altes Leder”) și-i dedică și patru versuri parafrazând finalul goethian (Chorus mysticus) din partea a II-a a lui Faust:

Goethe:

Das Unbeschreibliche
Hier ist's getan;
Das Ewig = Weibliche
Zieht uns hinan.

Eminescu:

Das Unbeschreibliche
Hier ist's gethan
Das Ewig = Lederne
Riss uns hinan.

Altă dată vom publica întregul text dela cota 2258 f. 178, din care rezultă că Eminescu își făcea haz de necaz din cauza felului de a fi al lui Krețulescu și a modului cum înțelegea să se comporte în postul ce-l deținea.

XIV

(La textul român)

⁴³ Cfr. și ms. Ac. Rom. 2257 f. 178: „Seit wann Sie versetzt sind. bin ich entsetzt, und Ihre Reise macht mich laufen” —. „De când ați fost transferat; sunt îngrozit, și călătoria D-voastre mă face să alerg”. În limba germană însă e un spiritual joc de cuvinte ::

Sie — versetzt,
ich — entsetzt;
Sie — reisen.
ich — laufe...

44 Teodor Rosetti, înaintașul lui N. Crețulescu, la Berlin.

45 Dar țocmai aici e buba.

46 N. Crețulescu; cfr. nota 42 a.

XV

47 Din când în când „excelența sa” pleca din Berlin în orașele învecinate și atunci Eminescu prididea cu ale sale: „Acum n'am timp de loc. Deoarece însă idolul meu [Crețulescu] a plecat la Dresda pentru câteva zile, am găsit timp să vă scriu” (Conceptul scrisorii către Teodor Rosetti. Ac. Rom. ms. 2258, f. 178).

XVI

(La textul român)

47 a Cfr. cuprinsul telegramei, pg. 113.

48 I. A. Rădulescu-Pogoneanu, care publică aceste scrisori în *Conv. Lit.* 1910 XLIV 186—209 se întreabă dacă Janet nu e cumva Leonardescu, despre a cărui insuficiență, ca profesor, Titu Maiorescu vorbește în scrisoarea din 19 April 1874 adresată lui Eminescu (Cfr. pg. 170/1 în acest vol.).

49 Lipsește fila a II-a, care cuprindea lista; pe fila I-a este scrisoarea, iar pe a III-a: P. S. Nicolae Oncu etc...

50 Nicolae Oncu, transilvănean, după terminarea studiilor în străinătate s'a înapoiat în patrie, unde a fost avocat, director de bancă la Arad și deputat.

51 roșu = liberal, nu „notat numai cu roșu”, cum se traduce textul german al lui Eminescu în ediția „Operele Complete” ale lui Eminescu, dela Iași. Dealtfel însuși poetul explică ce vrea să înțeleagă prin roșu: „Deși nu roșu propriu zis, totuși îl cred foarte ambițios, și toți ambițioșii sunt liberali” etc. Cfr. și Introducerea la acest vol., pg. XXXII.

XIX

(La textul român)

52 Credem a nu greși datând acest text din 1874, deoarece e străbătut de acelaș suflu din scrisorile dela Charlottenburg adresate lui Maiorescu.

53 Poate fi vorba de poetul *Johann Georg Jacobi*, * 2 Sept. 1740 — † 4 Ian. 1814 contemporan cu Goethe, sau în ambianța preocupărilor filosofice Eminescu se gândea probabil la *filosoful Jacobi*, care însă se numește *Friedrich Heinrich* * 25 Ian. 1743 — † 10 Martie 1819 și este frate cu poetul.

54 Cu prilejul comemorării centenarului dela moartea filosofului german *Georg Wilhelm Friedrich Hegel* (* 1770 — † 1831), Societatea Română de Filosofie din România printr'o serie de conferințe, precum și prin *Revista de Filosofie*, atunci ca și altă dată, a expus principiile filosofice ale lui Hegel, arătând cari sunt aderenții și adversarii filosofului, iar profesorul Tudor Vianu, în documentatul său studiu „Influența lui Hegel în Cultura Română”, a epuizat subiectul trecând prin cultura și cugetarea filosofică românească, generația: Radu Ionescu—Titu Maiorescu, I. Eliade-Rădulescu, M. Kogălniceanu, M. Eminescu. De altfel *Academia Română* care publică lucrarea lui Tudor Vianu în Memo-

riile Secțiunii Literare (S. III, T. IV, Mem. 100), a și distins-o premiind-o cu premiul Năsturel. Totuși un studiu complet asupra vieții și operei filosofice a lui Hegel rămâne să se facă de aci înainte.

⁵⁵ *Johann Gottlieb Fichte* (* 1762—1814), este pus de Eminescu, ni se pare, pe nedrept în tovărășia lui Hegel. Idealismul subiectiv întemeiat pe doctrina eului a fost mult timp elementul dinamic pentru tinerimea germană înflăcărată, gata să urmeze cu generositate calea sacrificiului pentru înălțarea națională. Idealismul animator al lui Fichte și pesimismul creator al lui Eminescu duc la aceeași purificare și desăvârșire a individului ca parte integrantă din sfera mai mică sau mai mare a unei colectivități omogene — națiunea. Înainte de războiu numele lui Fichte și celebrele sale „Reden an die deutsche Nation” se citeau adesea în legătură cu acțiunea politică și culturală a lui N. Iorga. Atunci atributul „apostol” ce se dădea lui N. Iorga, însemna un renume pentru dânsul și o mândrie pentru nație, astăzi inconștientul unui public și conștiința vinovată a altui anumit public, au căutat să schimbe renumele în poreclă; spre satisfacția însă numai a ocultului cosmopolitism interesat. Totuși, în pofida operei de întuneric a licuricilor, atunci comparația cu Fichte a acelei geniale culminări apostolice a fost un adevăr prins în structura lui, azi, — după țelurile împlinite — nesocotirea acestui adevăr nu poate atinge ce a fost, ce rămâne. Ba, acum când se tot vântură ideea de creare a unui stat țărănesc, al plugarilor, ca lucru nou-nouț — cunoscătorii specificului etnic semănătorist — îi urmăresc firul direct în opera politică și culturală a lui Eminescu-junimistul, cu interdepedență în statele civilizate și în operele marilor animatori — cu Johann Gottlieb Fichte.

⁵⁶ Și cu *Eduard von Hartmann* (* 1842 — † 1906) Eminescu procedează sumar și necruțător. Judecata poetului este apoi și prematură, fiind că Hartmann, până la 1874 publicase doar câteva lucrări, ale filosofului în devenire, cetitor al inconștientului. Când ne gândim că filosoful a murit la 1906, că numai o antologie din lucrările sale cuprind 13 volume compacte, verdictul ironizator al lui Eminescu ne apare cu totul neîntemeiat. „Sistemul lui Hartmann este o sinteză Hegel-Schopenhauer, care cuprinde noțiunea inconștientului din filosofia lui Schelling, a individualismului lui Leibnitz și a realismului modern și duce la un monism concret” (H. Schmidt, *Philosophisches Wörterbuch*, Leipzig, 1931, pg. 175).

⁵⁷ *Oskar Freiherr von Redwitz*, * 1823 Lichtenau lângă AUSBACH (Germania) † 1891, în sanatoriu Gilgenberg lângă Beyreuth — poet liric, epigon, și autor dramatic; a fost chemat și ca profesor de estetică la Universitatea din Viena, unde însă nu s'a oprit decât un an.

⁵⁸ *Emanuel Geibel*, * 1815 — † 1884, poet liric de minoră factură heineană. S'au tradus unele poezii și în literatura noastră. Amănunte. Cfr. St. D. L. I 267 și Indice.

^{58a} *Friedrich Wilhelm Schelling*, german * 1775 Leonberg — † 1854 Württemberg; profesor, filosoful clasic al romanticilor. Sub influența lui Kant, Fichte, von Bruno, Descartes și Spinoza, Leibnitz, Platon și Plotin, Schelling, reprezintă astfel diferite aspecte luminate în deosebi „de idealismul lui Fichte și panteismul lui Spinoza”. (H. Schmidt, op. cit. 367).

XX

⁵⁹ *Teodor Rosetti*; cfr. n. 42, 42 a și 44.

⁶⁰ *N. Crețulescu*; cfr. n. 42, 42 a și 47.

⁶¹ Banca Wertheimer.

XXI

⁶² *Ioan Al. Samurcaș*, secretar al agenției noastre diplomatice la Berlin.

⁶³ *N. Crețulescu*.

⁶⁴ *Maiorescu* trimise lui *Eminescu* 300 taleri (aproximativ 1000 franci) pentru a-și continua studiile și a-și lua titlul de doctor, la Jena, în vederea numirii sale la catedra de filosofie din Iași. Poetul însă călătorește — „pe mările Rinului și la Weimar, așa cum ar reeși dintr'o scrisoare a cărei autenticitate nu ne este încă dovedită”. (Cfr. *G. Călinescu*, *Viața lui Eminescu*, ed. I-a pg. 260). Apoi la Königsberg, în partea opusă a Germaniei, ca să cerceteze izvoare istorice cu privire la Români, care însă erau tot atât de opuse intențiilor lui *Maiorescu* ca și pregătirii sale pentru catedra de filosofie.

⁶⁵ Colecție de documente.

⁶⁶ Vacanțe.

⁶⁷ *Ieremia Movilă* (Moghilă), domn în Moldova (1595—1605), înscăunat în locul lui Ștefan Răzvan de cancelarul polon Zamoiski; susținut și de Turci, pentru că le plătea tribulul, și de Poloni, a trebuit totuși să fugă, de frica lui Mihaiu Viteazul (în primăvara 1600), la Hotin, până în toamnă când Polonii îl ajutară să-și recucerească tronul, după înfrângerea lui M. V. în Ardeal. Avea legături de sânge în Polonia, iar soția sa Elisabeta să fi fost de fel din Ungaria. I. M. a restaurat mănăstirea Sucevița, unde este înmormântată Doamna Elisabeta. (Cfr. *Dimitrie Dan*, *Mănăstirea Sucevița*, Tip. Bucovina, București 1923, pg. 68, unde se dă și fotografia „Capsulei cu părul Doamnei Elisabeta”. Tot aci se reproduce și „Portretul lui Ieremia Movilă Voevod”, pg. 53).

⁶⁷ și ⁶⁸ Pentru a pune la îndemână o informație cât mai precisă asupra preocupărilor lui *Eminescu* și asupra cunoștințelor istorice din vremea sa față de cercetările și rezultatul lor din timpul nostru, ne-am adresat reputatului slavist, profesorul dela Universitatea din București, d. *P. P. Panaitescu*, și d-sa ne-a dat, cu toată bunăvoința caracteristică eminentilor oameni de știință, următoarele lămuriri: *Biserica Movileștilor din Liov*, numită și *Biserica Moldovenească* (*Woloska Cerkiew*), cu hramul *Adormirii Maicii Domnului*, și azi în ființă, este clădită cu bani moldovenești, în special cu ajutorul familiei *Movileștilor*. Ea a fost însă dela început în mâinile comunității Rutenilor ortodoxi, trecuți în ultimii ani ai sec. XVII-lea la unirea cu Roma. Domnii moldoveni nu făceau decât să ajute cu daniile lor această comunitate, fără să aibă drept de proprietate asupra bisericii.

Stemele *Movileștilor* cu bourul Moldovei se aflau în biserică până la restaurația de pe la 1885, după vizita lui *Eminescu*. Portretele de care vorbește marele

Biserica Moldovenească din Liov (Lemberg)

nostru poet sunt în număr de trei. Cel dintâi, al „Armașului din țara românească”, „ajuns mare cancelar al Poloniei”, este al lui *Constantin Corniact*, grec din Creta (1517—1603). Inscricția în limba latină depe portret spune că a stat în „Valachia Cisalpină”, sub principele Alexandru (Lăpușneanu), unde a ocupat funcția de „*praefectus administrationi Valachiae*”, ceea ce *Eminescu* a înțeles că înseamnă *armaș*. În realitate se știe că grecul în chestiune a fost conducător al vâmlor, pe care le luase în arendă. După aceea, cum spune aceeași inscripție, *Corniact* a trecut în Polonia, unde i s'a dat rang de nobil, și că „*officio maximo cum reipublicae emolumento perfunctus esset*”, adică a împlinit cele mai înalte servicii, fiind recompensat de stat. *Eminescu* socotind că „*officium maximum*” înseamnă cea mai înaltă demnitate, a crezut că personajul a ajuns *mare cancelar*. În realitate a fost administrator al vâmlor și al veniturilor regale în provincia Rusiei Roșii (Galiția orientală și Podolia). Prezența portretului lui în biserică se explică prin aceea că a reparat-o și a ridicat clopotnița bisericii pe socoteala lui. A și fost îngropat în această biserică.

Celelalte două portrete, doi tineri îmbrăcați în haine roșii, n'au nici o inscripție, și *Eminescu* a crezut că e vorba de membrii familiei Movileștilor, ctitori ai bisericii. În realitate sunt însă *portretele celor doi fii ai lui Const. Corniact*. Toate aceste portrete pictate pe pânză se aflau până în anul 1924 în biserică, iar acum se găsesc în muzeul bisericii moldovenești.

Despre *biserica moldovenească din Liov* (Lemberg) și rolul Movileștilor și al lui *Corniact* pentru ridicarea ei, vezi: *P. P. Panaitescu*, *Fundațiuni religioase românești în Galiția*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* 1929 XXII 1—19 (la pg. 3 e reprodus portretul lui *Corniact*).

Colecția de documente din Arhivele din Cracovia de care pomenește *Eminescu* este foarte probabil: „*Monumenta mediae aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*”, care se publică la Cracovia. Până acum au apărut 19 volume, începând din anul 1874.

⁶⁹ *Titu Maiorescu* în guvernul Lascar Catargiu.

⁷⁰ Nu s'a mai înapoiat în Germania.

⁷¹ Dacă mă va favoriza soarta.

⁷² latina vulgară.

⁷³ N. Crețulescu.

⁷⁴ Formulă de politețe, fiindcă pe N. Crețulescu îl preocupă mai mult economiile financiare, decât ajutorarea poetului în cariera academică, cfr. nota 42 a.

⁷⁵ Sora lui I. A. Samurcaș; cfr. nota 79.

XXII

⁷⁶ „Gh. Eminovici, nu se afla la Botoșani, ci la Praga, în căutarea celor două fete ale sale, imbolnăvite de tifos la întoarcerea dela băile Teplitz (Boemia)”. (*G. Călinescu*, op. cit. 270).

⁷⁶ b *Șerban Eminescu*, cfr. nota 40 pg. 98.

⁷⁷ Cfr. *A. D. Xenopol*, *Istoria ideilor mele*, în acest volum.

78 Scrisorile următoare (XXIII și XXIV) lămuresc despre ce e vorba: alienarea și apoi moartea lui Șerban, la Berlin.

79 Maria, cfr. nota 75.

XXIII

80 Ioan Al. Samurcaș.

81 N. Crețulescu.

82 T. Maiorescu, în guvernul Lascar Catargiu, dela 7 April 1874 ministru al cultelor și instr. publice, până la 30 Ian. 1876.

XXIV

83 Scrisoarea XXVI (pg. 127) ne îndrituește să datăm astfel: între 4/16 și 26 Noemvrie 1874.

84 Cfr. n. 80.

85 Cfr. n. 82.

86 Cfr. n. 42 a.

XXV

87 Am arătat pe larg în vol. I-ii din St. D. L. 324/5 influența lui Schiller cu poezia sa „Jeremiada” asupra „Epigoniilor” lui Eminescu. În recent reeditata monografie M. Eminescu, cu date de altfel unele învechite, altele necontrolate, d. N. Petrașcu își însușește descoperirea noastră și vorbește de influența lui Schiller și Jeremiada, și Eminescu și Epigonii, evitând să citeze izvorul, ca și când ar mai fi știut-o d-sa și la prima ediție, însă nu i-a venit s'o spună.

XXVI

88 În scr. XXIV ni se vorbește de datoriile rămase la spital (160 franci) „și alte datorii mici” (pg. 126); acum poate că vin datoriile pentru locuință, ș. a.

89 Ioan Al. Samurcaș.

XXVII

90 Despre I. Creangă, institutorul și autor de cărți didactice cfr: *Leca Morariu*: *Institutorul Creangă*, Cernăuți 1925. — *Lucian Predescu*, *Ioan Creangă, Viața și Opera*, II vol. București, edit. Bucovina 1932. — *N. Țimirăș*, *Ioan Creangă*, București, Edit. Bucovina 1932.

91 Este numai o copie fotografică: cfr. introducere XXXV.

XXVIII

92 *Ioan Manliu*, biobibl. cfr. St. D. L. III 133.

93 Cfr. n. 90.

XXIX

94 Facsimile după original se reproduc de către *Constantin Capră* în *Buletinul Mihai Eminescu*, Cernăuți 1932 III 197—199.

XXX

⁹⁵ Dela 4 April 1876—27 April guvernul de tranziție m. preș. I. Em. Florescu (general), faimosul Chr. Tell (general) la finanțe; între guvernul lui Lascar Catargiu cu P. P. Carp la culte și instrucție publică și guvernul lui Costache Manolache până la 24 Iulie, când vine la cârma Statului I. C. Brătianu. La 4 Mai 1876 ministru al cult. și instr. publice e G. Chiju.

⁹⁶ Iași și Vaslui.

⁹⁷ Nu se găsește la minister acest raport.

XXXI

⁹⁸ Poetul bucovinean *Dimitrie Petrino* scrisese, câțiva ani după moartea lui Aron Pumnul, fostul profesor al lui Eminescu, o broșură în care reprobă principiile filologice ale lui Pumnul și ale urmașului său I. G. Sbiera: „Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina, de Dimitrie Petrino / Cernăuți 1869 / Tiparul lui Bucoviecki și comp.". Eminescu îl combate pe Petrino atât în ședințele dela România Jună, cât și într'un articol apărut în *Albina* din Pesta (n-rele 3 și 4 din 7/19 și 9/2 Ian. 1870): „Despre curentele filologice românești din Bucovina”. Așa că pe lângă nedreptatea ce i se făcea de tradiționala noastră politică „scoată tu, să șed eu”, de a-l fi îndepărtat din postul de bibliotecar, mai e nevoit să predea gestiunea adversarului său *D. Petrino*.

⁹⁹ Samson Bodnărescu.

XXXII

¹⁰⁰ *Stéua Romaniei*, Iași 22 Mai 1877 — 29 Martie 1881.

XXXIII

¹⁰¹ După cuprins se poate presupune că scrisoarea este adresată lui *Iacob C. Negruzzi*.

¹⁰² Cfr. n. 103.

¹⁰³ În numărul din 1 Martie 1878 se tipăresc poeziile lui Eminescu „tupatru de odată”, și anume: *Povestea Codrului*, *Povestea Teiului*, *Singurătate*, *Departate sunt de tine și singur lângă foc* — Conv. Lit. 1878 XI, 453—456

¹⁰⁴ *Nicolae Gane*: „Drăgan Drăgănescu, numele unui bacal, acum chiar a doi bacali din Iași. Pogor a dat porecla *Drăgănescu* sau pe scurt *Drăgan* lui *N. Gane* și-l întrebuințează totdeauna când era să dovedească că acest vestit novelist are o natură prosaică” — *Iacob Negruzzi*, Dicționarul Junimei, în *Conv. Lit.* 1924 LVI, pg. 781.

¹⁰⁵ ...„complet ramolit din cauza micilor modiste”.

¹⁰⁶ Celebrul artist dramatic italian *Ernesto Rossi*; amănunte în St. D. L. II 312. Apoi: „Mă întrebai de întrunirile literare dela București. La începutul „sesiunii” erau minunate. De când a venit însă Rossi la București, abia mai e chip de a aduna oamenii. Despre Rossi nu vă scriu nimic, fiindcă am de gând

să scriu o dare de seamă în „Timpul” și sper că o veți ceti pe aceea. Deocamdată mă mărginesc a Vă mărturisii, că eu unul mă simt fericit de a putea zice, că am gustat în această viață trecătoare și arta lui Rossi. Cu atât viața îmi este mai bogată. — Eminescu zice, că Vă trimite poeziile” (*I. Slavici*, scrisoarea datată: București 8 Febr. 1878 către *I. C. Negruzzi*, în *St. D. L. II* 288). Cfr. și nota 103 de aci, despre trimiterea poeziilor de către *Eminescu*. Pe temeiul acesta am datat scrisoarea XXXIII.

107 „Novela *Gura Satului* nu Vi-o pot trimite. După ce am cetit-o Doamnei Kremnitz, m'am hotărît a o scrie încă odată și a măi adăuga trei episoade întregei la ea"...: *I. Slavici* către *I. C. Negruzzi* (1878), în *St. D. L. II* 288. Nuvela a apărut cu un an mai târziu: *I. Slavici*, *Gura Satului*, Conv. Lit. 1879, XII 425—454; a fost tradusă în l. germană de Mite Kremnitz. Cfr. nota 168, pg. 308 din *St. D. L. II*.

108 „Era vorba să Vi se trimită traducerea foarte bună a lui Ruy Blas, făcută de Olănescu” — *I. Slavici* către *Iacob C. Negruzzi* (1878) în *St. D. L. II* pg. 288. — *D. C. Olănescu* „Ruy-Blas”, dramă în cinci acte de *Victor Hugo*, actul I, trad. în Conv. Lit. 1 Iunie 1878 XII 89—100. Cfr. și nota 4 din *St. D. L. II* pg. 413.

109 Nu toți sunt membri ai Junimii. Despre Teodorescu, Cfr. indice *St. D. L. II. Slavici* scrie lui *I. C. N.* că Teod. are „o poveste”, care este „una din cele mai bine scrise povești române, dacă nu chiar cea mai „formgerecht” [impeccabilă ca formă]”. Cfr. *St. D. L. II* 288. — Pușcariu = *Iliarion Pușcariu*, dela care avem un respectabil număr de scrisori primite dela *Iacob C. Negruzzi*. Ele ne-au fost puse la dispoziție de către d. profesor și membru al Academiei Române *Dr. Sextil Pușcariu* și vor forma începutul volumului al V-lea din *St. D. L.*

XXXIV

110 Ștefan Micle, † 6 August 1879.

111 Ștefan Micle, soțul Veronicăi.

XXXV

112 Datarea 1880 nesigură.

113 *Nicolae Eminovici* * 2 Februarie 1843 — † (sinucidere) 9 Martie 1884 (Ipotești. (Cfr. scrisorile lui *N. E.* în acest vol. pg. 270—271.

XXXVII

114 Datarea problematică.

115 *Aglaiă Eminovici*, (1852—1906) măritată la 1870 cu *Ioan Drogl*, profesor la Școala Normală de Învățători din Cernăuți; inspector pentru districtele Suceava și Câmpulung, † 1887. *Aglaiă* s'a recăsătorit cu *Heinrich Garreiss von Döllizsturm*, căpitan în armata austriacă.

116 *Henrietta Eminescu* († 14 Oct. 1889).

XXXVIII

117 Proclamarea României ca Regat la 14/26 Martie 1881, iar încoronarea Domnitorului Carol I-iu ca Rege al României 10/22 Mai 1881.

XXXIX

119 *Ioan Scipione Bădescu* prieten al lui Eminescu * 15 Mai 1847, Restolțiu (Transilvania); membru în Junimea din 1868, ziarist, scriitor. Amănunte despre I. Sc. Bădescu, în Buletinul Mihai Eminescu de G. *Bogdan-Duică* (1931 II 101/2) și *Leca Morariu* (ibid. pg. 123, 124). Tot acolo Leca Morariu se întrebă dacă domnișoara Isabela Andrei este cunoscuta noastră scriitoare doamna *Isabela Sadoveanu*. Răspundem afirmativ. *Adela Andrei* (pg. 256) este doamna Adela Dr. G. Proca (soția cunoscutului poet O. Carp); *Isabela Andrei* (-Morțun) (pg. 268) este doamna Isabela Sadoveanu, apreciată noastră scriitoare. Cfr. și introducerea pg. LXXII în acest volum.

XLII

120 „După cele ce-mi spunea [Eminescu], îmi inchipuiam o femeie tânără [Veronica Micle], greu bolnavă, care în timpul suferințelor sale îndelungate, în străinătate, îl avusese numai pe el, tânărul student, plin de entuziasm, care o mângăia, îi forma și îi înveselea spiritul, cetindu-i cu răbdare” (*Mite Kremnitz*, pg. 36; în acest vol.).

XLIII

121 *Pablo Martin Meliton Sarasate*, celebru violonist, * 10 Martie 1844 în Pamplona din provincia spaniolă Navarra, † 1908.

122 Dovada profundității sentimentelor.

L

123 *Neculai Mandrea*, * Focșani 22 Mai 1842, membru în Junimea din 1864.

124 *Samson Bodnărescu*.

125 *S. Bodnărescu*, Mici Escursiuni, în *Conv. Lit.* 1870 IV 17, 40, 60, 73, 90 și 213.

LI A

125 În fața ms. lui M. Eminescu (2255 ff. 424—433) se află o foaie cu inscripția: *Alienație mintală?*

Balada în versuri:

SERDARIU

Hai-deți, hai-deți după mine
Să vă'nvăț a trăi bine
Că din fiară am scăpat
Și pe voi v'am adunat
Și'n alt stat că am trecut
Ca să-mi plătească tribut
România mi-au plătit
Pe cât mie-au trebuit
Și cu ea m'am răfuit,
I-au rămas dosarele,

Temnița și fearăle
Să le aibă dela mine
Că eu le-am purtat prea bine,
De rugină că le-am șters
Și n'am fost pretențios
Ia mâncați, mâncați și beți
Voi copii băeți
Ș'apoi să încălecați
Și pe mine mă urmați,
Iată merg și eu cu voi

Pe la câinii de ciocoi
 Că au obicei din ei
 De'ntreaba pe musafiri
 De unde sunt și cum îi cheamă,
 Și pe voi de v'ontreba
 S'o lăsați pe seama mea,
 Că voi nu știți a vă da
 A vă da seama de ea,
 Iar eu le-oiu răspunde-așa,
 Iată profesiunea mea,
 Iarna strâng bani împrumut
 Cu dobândă
 Din mahalale 'nsemnate
 De la cucoane bogate.
 Vara strâng turme de oi
 Și mi-aleg dintr'inșii miei
 Și trec spre Milcov cu ei
 Și-i bag în codru pe miei
 Cu ciobănași după ei,
 Sunt toți din băieții mei
 Și Serdariu stă'ntre ei.
 M-ai întrebat cum mă cheamă ?
 Iți voi spune negândit,
 Sunt Serdariu cel vestit
 Pân'acum nu m'ai știut...
 Pentru că nu m'ai știut
 De aia la tine-am venit
 Să mă știi, să mă cunoști
 Și bine să mă plătești
 Cu aur nesocotit
 Necântărit.
 Serdariu pe unde-au venit
 Tot așa i s'au plătit
 Când astfel oiu fi grăit
 Voi băieți stați neclintit
 Raza armei desvăliți
 Fără însă să-i răniți
 De-or fi oameni de cuvânt,
 De n'or fi oameni de'nțeleș
 Și din gură n'or tăcea
 Mi-i tocați ca cânepa,
 Ca și alții auzind
 Când noi la dâșii mergând
 Să scoată bani mai curând.

Voi copiii, băeți
 Ia beți, ia beți și mâncați
 Și apoi să 'ncălecați
 Pe mine să mă urmați
 Veniți cu toți după mine
 Să trecem în țări străine
 C'acolo vom trăi bine.
 Trageți hora măi flăcăi,
 Trageți hora ș-o lăsați,
 Mergem în munții Carpați,
 Acolo să v'așezați
 Mâncări bune să mâncați,
 Căprioare să vânați
 C'o dulceaș-așa de bună
 Care ține-o săptămână,
 Și prin munții Carpați
 Avem și ciocoi bogați
 Voi cu mine să-i călcați,
 Raza armelor să le-arătați
 La chimir bați să băgați
 Când din casă vom eși
 Și pe drum vom întâlni
 Săraci, femei și bărbați
 Câte-o liră să le dați,
 De poteră să'ntrebați
 Potera să mi-o aflați
 După dânsa să plecați
 Cot la cot să mi-o legați,
 Să-i lăsăm așa 'ncurcați
 Până vom intra'n Carpați.
 Și tot astfel să urmați
 Să putem să fim scăpați
 Și să fim neurmăriți
 De femei și de bărbați.
 Vom intra'n munții Carpați
 Munții de stânci și de peatră
 Isoarele nu mai seacă
 Și căprioarele joacă.
 Ia vedeți voi băeți
 Ce loc frumos v'am ales,
 Căprioare să-mi vânați
 Cu ele'n târg să-mi plecați,
 Degeaba să nu le dați
 Pe la boerii bogați,

Ci pe unde mi le dați
 Sama bine să luați,
 Casele să le'nsemnați
 Pe unde sunt boeri bogăți,
 Eu la dâșii mă voi duce
 Să-i întreb cu cuvânt dulce
 De-au fost căprioara dulce;
 De-au fost căprioare dulci
 Să-mi dea bani câteva pungi
 Și din casă c'om eși
 Tacticos că vom păși
 Și'n munte iar vom sosi
 În muntier la un isvor
 Unde pasărite sbor
 Și-mi cântă de te adorm.
 Isvoraș cu apă limpede
 Pe unde vrei Serdare plimbă-te

Pe viorele culcă-te
 Dorurile uită-le.
 Nu le pot uita vr'odată
 Că'n toată lumea mă cată.
 M'or găsi până și'n peatră,
 Că de-ar fi doruri mai multe
 Le-aș putea uita pe toate,
 Dar e numai un'un lumea toată
 Și de aia nu-l pot uita.
 Ia mâncați, mâncați și beți
 Voi copii, băeți
 Ce dor am nu măntrebați
 Ci caii vi-i adăpați
 Și la iarbă să mi-i dați,
 Caraule din voi să-mi stați
 Pe Dumnezeu nu-l uitați.
 E! vă păzește'n Carpați.

LII

125 pg. 159. Cuvântul *chiar* a fost șters.

126 Sanator particular.

LIII

127 C. Popasu ale cărui scrisori din Viena către *Titu Maiorescu*, se tipăresc pe pg. 171 și urm., în acest vol.

LVI

128 C. Botez crede că *Epistola deschisă către homunculul Bonifaciu* din ms. Ac. Rom. 2262 f. 86 este „mai veche decât versiunea I” — Satira a II-a publicată în Conv. Lit. de-a 1 April 1881. Cum însă poetul începe această epistolă cu versurile:

Azi venind din întâmplare și sub ochii noștri „Pruncul”

Am ce'it critic'adâncă renumitului homuncul

se pare că e vorba de *Bonifaciu Florescu* (* 1848 — † 1899), profesor la București și publicist, și de ziarul „*Pruncul Român*”, care a apărut în București dela 8/20 April. — 21 Noem./3 Dec. 1886, sub direcția lui *Vintilă C. A. Rosetti*, considerându-se ca o continuare la „*Pruncul român*”. București 12 Iunie — 11 Sept. 1848, de sub conducerea lui *C. A. Rosetti* și a lui *Vinterhalder*. Nefiind probabil să-i fi căzut astăzi, din întâmplare „*Pruncul*” [român] din 1848 și mai puțin probabil, ca la 1848 să fi avut ziarul amintit preocupări de estetică literară, indicațiile susțin părerea că lui *Eminescu* i-ar fi căzut în mână „*Pruncul român*” dela 1886 și atunci versiunea *scrisorii deschise* n'ar putea fi „mai veche” decât cea dintâi, publicată, la 1 Aprilie 1881, din simplul motiv că „*Pruncul*” al doilea se născu cinci ani mai târziu, iar în timpul scurt cât a trăit întâiul „*Pruncul*”, *Bonifaciu Florescu* era abia în vârstă de câteva luni (n. 27 April 1848 Pesta-Ungaria). În numărul din Noemvrie 1886 XX pg. 715 *Convorbiri Literare* dau

la „Corespondență” sub inițialele Fl.[orescu] B.[onifaciu] în C.[apitală] următorul răspuns: „Să nu căutăm într'o poezie formă, regulă și ritmu, ci numai sentiment”? Noi însă credem că sentimentul singur nu ajunge, altfel cei mai mulți oameni ar fi poeți”. Cuvintele subliniate sunt cuprinse chiar de redacție între ghilimele.

Răsfoind însă *Pruncul Român* dela 1886, n'am găsit nimic de Bonifaciu Florescu; pe acesta îl întâlnim însă ca redactor la revista lui *Macedonschi: Literatorul* (apariție neregulată între 1880—1904); acolo sunt suficiente articole ale lui B. Fl., dela care ar fi putut deveni pentru Eminescu punct de plecare la această scrisoare deschisă. Oricum, datarea noastră este problematică și nu este exclus ca C. Botez să aibă dreptate.

¹²⁹ Inșelător.

LVIII

¹³⁰ „Scrisoarea alcătuită de poet către Morțun, la 10 Noemvrie 1887, trebuie cetită cu toată rezerva cuvenită produsului unui om sdruncinat” (*G. Călinescu*, op. cit. 441).

LX

¹³¹ *Aglaia Drogli*, al cărei prim soț Ioan Drogli muri în 1887. O foarte frumoasă planșă fotografică reprezintă pe Aglaia cu băieții ei (Ioan și George), tustrei îmbrăcați în costume naționale, se găsește în *I. Grămadă* (op. cit. între pg. 30—31).

¹³² *Domnișoara Cornelia Emilian*.

LXI

¹³³ *Henrietta*.

LXIV

¹³⁴ Despre doctorul *Francisc Isac* s'a insistat pe larg în introducere, pg. LXV—LXVII.

¹³⁵ Ediția I-a: *Poezii*, București Socec 1883. Prefață de *T. Maiorescu*. Ediția a II-a 1887, a IV-a, a VI-a 1892, a VII-a 1895, a VIII-a 1901, etc. — *Ediția V*, *G. Morțun: Proză și versuri*, Iași 1890.

LXV

¹³⁶ „Revederea poeziilor sale a trebuit să readucă în sufletul lui Eminescu toată dragostea pentru Veronica cu atât mai suavă, întotdeauna, cu cât era mai îndepărtată. Poetul îi scrie fără știrea Harietei” [*G. Călinescu*, op. cit. 443].

¹³⁷ „Veronica veni pe neașteptate, pe primăvară” [1889].- „și într'o bună zi Eminescu și Veronica plecară la București” (*G. Călinescu*, op. cit. 443), pentru ca la 15 Iunie 1889 să se stingă viața poetului și flacăra unei minți atât de geniale, încât dacă ar fi scris în limba franceză, germană sau engleză aceia ce a simțit și gândit, numele lui Mihaiu Eminescu ar fi fost trecut printre acele ale celor mai străluciți poeți și cugetători ai lumii.

LXVI

138 Răspunsul lui Eminescu la această scrisoare se găsește la pg. 99/102 în limba germană și la 102/105 în traducere românească. Scrisoarea LXVI trebuie deci conexată cu scrisoarea XIII.

LXVII

139 ..și totuși Eminescu a rămas fără titlul de doctor...

140 C. Leonardescu (Janet? pg. 112), care totuși a colaborat la *Convorbiri Literare*, publicând întinse și serioase studii din domeniul filosofiei: *Darwin și știința contemporană* XVI, 102. — *Introducere la metafizică* XVIII 319. — *Idealul popoarelor în secolul nostru* XIX 773. — *Criza actuală a moralei* XXIV 366. — *Filosofia veche și filosofia nouă* XXVI 527. — *Problema și metoda esteticei contemporane* XXVII 700. — *Filosofia artei și a literaturii* XXVIII 150. — *Socialismul și romanțismul* XXIX 1044.

141 Nicolae Ionescu, liberal înverșunat și adversar al lui T. Maiorescu. Cfr. pg. 167—172 din St. D. L. II.

142 (?).

143 Este chiar cuvântul românesc al lui Eminescu în textul scrisorii sale germane; cfr. pg. 106.

144 Vezi telegrama pg. 113.

LXVIII

145 T. Maiorescu l-a vizitat pe poet în sanatorul dela Ober-Döbling în ziua de 12 Ianuarie 1884.

146 Sanatorul „Caritas” al medicului Suțu. Cfr. n. 21 pg. XLVI din introducere.

147 Cfr. scrisoarea profesorului Dr. Obersteiner către Titu Maiorescu, pg. 174/5 din acest volum.

148 În deseale retipăriri ale acestei scrisori numele lui Leidesdorf apare greșit *Reidesdorf*.

149 L. regele Chinei, Obersteiner: H. Heine, regele Evreilor.

150 C. Popasu, nepotul lui Maiorescu.

LXX

151 Cfr. pg. 151, scr. LXVII și nota 145.

152 În ziua de 26 Februarie 1884 poetul însoțit de statornicul său prieten Al. Chibici-Răvneanu plecă spre Italia.

LXXI

153 *Bucovineni*.

154 În prima ediție îngrijită de T. Maiorescu și cu o prefață de el, apărută la București, în 1883 (Socec).

LXXII

155 *Friedrich Hebbel*, poet și autor dramatic, * 18 Martie 1813 în Wesselbrun (Dithmarschen), — † 13 Dec. 1863, este destul de cunoscut la noi, prin traduceri de poezii: *Gr. N. Lazu* în antologia sa dela Șaraga, *Virgil Tempeanu*, în diferite reviste, *Valentin Bude*, *N. Dracinschi* ș. a., apoi: excelenta traducere a tragediei *Inelul lui Giges*, datorită lui *G. Bogdan-Duică*, în *Conv. Lit.* XXXIV 277 și urm. și în Biblioteca pentru toți nr. 615, *Iudita și Holofern*, trag. în 5 act. trad. de *E. D. Fagure* (Bpt. 197), *Maria Magdalena*, dramă în 3 acte trad. I. E. Torouțiu, publ. în Revista Protopopului *Dr. Ilie Dăianu* „Răvașul”, Cluj 1909 pg. 420 și urm. și în ediția separată, Cluj, Tip. „Carmen” 1909.

Pe *Eminescu* îl fascinasă clasicul poet și creator de tragedii *Fr. Hebbel* încă în tinerețe. Astfel prin anii 69/70 vorbește de „sublima dramă a lui Hebbel *Maria Magdalena*”. Cfr. Introducerea XX/XXI, din acest vol.

156 *Teodor Rosetti*.

LXXIII

156 a Fuzionând partidul conservator cu partidul liberal-sincer, sub numele de partid liberal-conservator, ziarul *Timpul* (15 Martie 1876 — 17 Martie 1884) fuzionează cu *Binele public* (29 Noemvrie 1878 — 17 Martie 1884), și în locul lor apare organul part. lib.-cons. *România* (București 18 Martie 1884—29 Martie 1892); cfr. *N. Hodoș* și *Al. Sadi-Ionescu*, Publ. per. Rom. 68/69.

157 *Matei Eminescu* (1856—1929). O fotografie a locotenentului o publică *Sextil Pușcariu* în *Junimea Literară* 1909 VI 129; alta „il înfățișează locotenent în uniformă neagră de ceremonie cu epoleți” și cu șase decorații — și a treia fotografie a căpitanului *Matei Em.*; aceste două din urmă le dă *Leca Morariu* în *Revista sa Mihai Eminescu* 1931 II nr. 7.

158 Sub guvernul de istoric-lungă durată *I. C. Brătianu*.

159 *I. G. Sbiera* și *Simeon Fl. Marian*, Bucovinenii nu vin; ceilalți doi soșiți sunt Transilvăneni.

160 *Hatmanul Baltag*, operă bufă în 3 acte și 5 tablouri, de *I. Negruzzi* și *I. L. Caragiale*, „reprezentată pentru întâia oară pe scena teatrului național din București, în 1 Martie 1884”, Cfr. *Conv. Lit.* 1884 XVIII 56. Tot aci începe și tipărirea ei în numărul din 1 Martie 1884. „*Hatmanul Baltag*” a fost tradus în limba germană de către *Mite Kremnitz*, care în scrisoarea din 9/21 Iunie 1884 către *Iacob Negruzzi* dă și o probă de 4 strofe. Muzica este de *Eduard Caudella*. Cfr. *St. D. L.* I 426/8 și nota 6 pg. 430.

161 *Pădureanca*, nuvelă de *I. Slavici*, n'a apărut în *Conv. Lit.*, ci în *Bibl. populară a Tribunei*, nr. 1, Sibiu 1884.

LXXIV

162 *Matei Eminescu*, cfr. nota 157.

163 Cfr. scr. LXX și LXXII.

164 *Nicolae Eminescu*, care s'a sinucis la 9 Martie 1884 în Ipotești.

LXXV

165 Nu știm dacă s'a publicat undeva această scrisoare.

166 *P. Missir*, ale cărui scrisori către T. Maiorescu se publică în pg. 180 și urm.

167 „*Preotul Ienăchescu*” este Gh. Ienăchescu, institutor în același timp și colaborator al lui Creangă la manuale didactice.

168 Cfr. n. 164.

169 Cfr. sfârșitul scrisorii LXXIV, pg. 177.

170 Ediția din 1883.

171 Prof. Dr. Obersteiner, coproprietar al Sanatorului din Ober-Döbling.

LXXVI

172 La 4/16 Martie 1884 *I. Slavici* „primește însărcinarea de director” al ziarului *Tribuna*, în Brașov. Cfr. actul de angajament semnat: Diamandi Manole, George B. Popp și Dr. Neagoe, în St. D. L. III 134.

LXXVII

173 Prin scrisoarea adresată lui A. Chibici Răvneanu; cfr. pg. 178.

174 *Emilia Humpel*, soția compozitorului și prof. de muzică Wilhelm H., sora lui Titu Maiorescu, Cfr. n. 5, pg. 322/3 din St. D. L. III.

175 *Miron Pompiliu*, membru în Junimea; scrisori de-ale sale și amănunte în St. D. L. I 147-158 și St. D. L. III 228-230, Cfr. și Indicele vol. I—III St. D. L.

176 „*Caracudă*”, poreclă dată de A. Naum, cu ocaziunea unei aniversări, unui număr destul de însemnat de membrii ai Junimii, care mai tineri și mai modești șed obicinuit prin colțuri, vorbesc foarte puțin, cârtesc pe la ureche foarte mult și așteaptă cu nerăbdare momentul când se aduc ceaiul, cafeaua și cozonacul” *Iacob C. Negruzzi*, Dicționarul Junimii, *Conv. Lit.* 1924 LVI 460.

LXXVIII

177 *Vasile Burlă*, * 9 Febr. 1840 în com. Opăițeni (Bucovina) — † 1905, membru în Junimea din 1870. Cfr. și *Indice* St. D. L. I, II, III. Harnic și apreciat colaborator cu studii filologice, la *Conv. Lit.*

178 ...„sunt un om sacrificat”.

179 Vasile Alexandrescu Ureche.

Pesther era o grădină în apropiere de Iași. Acum pe acest loc se află Școala Normală „*Vasile Lupu*”.

180 *Caraiani*, directorul bibliotecii centrale din Iași.

181 *Alexandru Lambrior*, profesor și membru în Junimea din 1872 (născ. 10 Sept. 1845 — † 20 Sept. 1883). Scrisori și note. St. D. L. I 189—191.

182 *Alexandru Philippide*, profesor, savant filolog, * 1 Mai 1859 Bârlad † 14 August 1933 Iași.

183 A. I. *Philippide*, *Cronica lui Huru*. în *Conv. Lit.* 1882 XVI 245—258. A fost și membru în Junimea din 1879. („*Huru*, porecla dată lui Filipide, de când a scris un articol asupra cronicei lui Huru. El intra întotdeauna cu pași repezi, ca o furtună în Junimea, și obicinuît când se aude vuetul pașilor săi, Junimea strigă în chor: Huru! Huru! Huru! — I. C. *Negruzzi*, *Dict. J., Conv. Lit.* 1924 pg. 953).

184 *Nicolae Culiănu*, * 28 August 1834 Craiova, membru în Junimea din 1864. Mort 1915. Amănunte cfr. St. D. L. I 390 nota 43.

185 *Miron Pompiliu* * Com. Ștei (Crișana). Scrisorile lui, amănunte și note: St. D. L. I; *Indice* pg. 464.

În faimosul *Dicționar al Junimii*, I. C. *Negruzzi* dă la *Kézskemet* următoarea explicație: „Localitate în Austro-Ungaria. În Junimea numele *Kézskemet* se întrebuințează pentru toată România transcarpatică. Cuvinte, ziceri, construcții de frase româno-ardelene, amestecate cu nemțească, ungurească și latinească, precum și scrieri de felul acesta, Junimea le declară pe toate venite din *Kézskemet*” (*Conv. Lit.* 1925 pg. 52/3).

LXXIX

186 *Petru Grigoriu*, * 1 Mai 1855 Iași — † Dec. 1903. Membru în Junimea din 1877.

LXXX

187 *Livia Maiorescu*, căsătorită *Dymcza*, trăește în străinătate.

188 Cfr. scr. LXXII pg. 174—5, în acest vol.

189 Cfr. scr. LIII pg. 159—160, în acest vol.

190 Cfr. scr. LII pg. 157—159, în acest volum.

191 „De ce să ne bucurăm, când totul nu-i decât un vis ce se pierde în uitare”.

192 10 Iulie (st. n.) 1883 imbolnăvirea, în sanatorul din Ober-Döbling dela 2 Noemvrie 1883 până la 26 Febr. 1884.

193 Asupra acestei scrisori a insistat pe larg *Perpessicius* în *Cuvântul*, București 15 Sept. 1932.

LXXXI

194 *Teodor Nica*, * Brașov 10 Febr. 1846, membru în Junimea din 1875. Fost director în ministerul Instrucțiunii, pe timpul lui Maiorescu. O scr. a lui T. N. adresată lui I. Slavici, în St. D. L. III 131.

195 Camera i-a votat o pensie de 250 lei pe lună.

LXXXII

196 — ?

197 Cfr. nota 174.

LXXXIII

198 Cfr. nota 185.

LXXXIV

¹⁹⁰ V. G. *Morțun*, căruia mai târziu, după primirea acestei sume, poetul i s'a mai adresat odată, cerându-i ajutor, „căci cea mai neagră mizerie mă amenință”. (Scr. LVIII pg. 164—165, în acest vol.).

LXXXVI

²⁰⁰ *Decoctul lui Zittmann* (Decoctum Sarsaparillae compostium), care se folosea ca medicament împotriva sifilisului în stadiul terțiar, cu efect laxativ și transpirativ.

²⁰¹ Cfr. nota 197.

LXXXVIII

²⁰¹ pg. 197. A. C. *Cuza*, membru în Junimea din 1883.

²⁰² Cfr. nota 134.

XC

²⁰³ *Miron Pompiliu*; cfr. n. 185.

²⁰⁴ Modul primitiv de a încerca vindecarea de maladia sifilisului, prin fumuri mercuriale. În salce s'ar fi pus și A. D. *Xenopol*, Cfr. *Introducerea* la acest vol. pg. LXXXVI și *Amintirile din Junimea* de I. C. *Negruzzi*.

²⁰⁵ Cfr. n. 200.

²⁰⁶ Cfr. *Introducerea: Cornelia Emilian*.

²⁰⁷ Cfr. n. 200.

²⁰⁸ „*Curierul Român*”, organ politic, comercial, agricol și literar, Botoșani, 2 Martie 1886 — 26 August 1904. Redactor și proprietar: *Scipione Bădescu* (* 2 Mai 1847 — † 4 Oct. 1904).

XCII

²⁰⁹ Doctorand, care l-a însoțit pe Eminescu. După câte știm, nu există nici o scrisoare dela acest însoțitor al poetului.

XCIII

²⁰⁹ pg. 203. Probabil scrisoarea este din 1887.

XCV

²¹⁰ După înapoierea dela Hall.

XCVI și XCVII

²¹¹ și ²¹² „Onoratul Consiliul județean ce se întruni peste vreo două săptămâni (14 Iunie 1887) găsi lucrurile mult mai încurcate. D-l C. *Leca*, îngrijorat de soarta patriei, zise că *Eminescu* era prea mare pentru județ, căci el a servit

țara, că ar fi incorect să i se dea ajutor, că s'ar crea precedent, și că în sfârșit trebuesc „căzarme”. Mult mai prudent, d-l Săvinescu propune a se da bani poetului „precompanit”, nu odată cât îi trebuie, ci după mijloacele bugetului, la care d-l Leca răspunde că admite în principiu a se da ajutor, „însă să nu se precipiteze”, ci să se lase pe toamnă. *Prefectul Th. Boldur-Lăfescu*, a sfătuit atunci pe consilieri să nu ajungă „la un diapazon străin de animațiune”, să nu rămână surzi și muți și în întuneric, pentrucă Eminescu fiind „o idealitate în carne și ciolane trebuie să mănânce”. În urma acestui argument hotărîtor, s'au votă un ajutor de 120 lei lunar, din Iulie 1887 până la 1 Aprilie 1888, din care s'au ordonanțat abia în Ianuarie 1889, 1000 de lei, restul refuzându-se sub cuvânt că poetul „product din sângele acestor locuri” căpătase pensia dela Stat” (*G. Călinescu*, op. cit. 437/8).

XCVIII

²¹³ Dela Stat i s'a votat poetului o pensie viageră de 250 lei pe lună.

²¹⁴ Consult de medici acasă la Ștefan Emilian, în Iași; medicii Otremba, Bottez, Filipescu, Negel și Riegler, în ziua de 14 Iulie, apoi în drum spre Halle la Viena consultarea medicilor Neumann, Nothnagel și Meinert. (Cfr. *G. Călinescu*, op. cit. 438).

XCIX

²¹⁵ *Miron Pompiliu*. Pentru exactitate garantează și Domnișoara Cornelia Emilian și Dumitru Ștefan Emilian, copiii Doamnei Cornelia Emilian, cari sunt în viață și păstrează originalele scrisorilor Harietei.

C

²¹⁶ Desgur *Scipione Bădescu* în *Curierul Român*; cfr. n. 208.

CI

²¹⁷ În 1887 după această dată, precum nici în 1888 nu s'a publicat nimic în *Convorbiri de Em.* „*Poezia Kamadeva*, pe care o găsește A. C. Cuza pe jos, în odaia lui Eminescu” și care se publică în *Conv. Lit.* dela 1 Iulie (pg. 347) „era pe cât se pare, un lucru mai vechiu” (*G. Călinescu*, op. cit. 440).

CII

²¹⁸ *Liberalul*, Iași 26 Noemvrie 1880 — 31 Martie 1886.

CV

²¹⁹ Probabil o inițiativă de avânt tineresc, dacă e vorbă de „băeți de liceu”.

²²⁰ Aglaia Eminescu și soțul ei Ioan Drogli, care a și murit în acest an.

²²¹ (?).

CVI

²²² În acest timp de grea încercare a poetului, circulau numeroase liste de subscripție pentru ajutorarea lui Eminescu. *Constantin Mille, A. C. Cuza*, și în deosebi acțiunea condusă de Doamna Cornelia Emilian adunau întotdeauna mai mult chiar decât ar fi fost nevoie, ca un om normal să poată trăi în liniște și fără grijă de cele materiale.

CVIII

²²³ Cfr. nota 174.

CXII

²²⁴ Cunoscuți din trupa Doamnei Ștefania Tardini, repr. la 15 Dec. 1887, ale cărei reprezentații la Cernăuți îl prinseră în vâltoarea dorințelor de a se face artist și autor dramatic, în tinerețe, părăsindu-și asfel studiile liceale de la Cernăuți. Cfr. scr. lui I. G. Sbiera către *Titu Maiorescu*, în St. D. L. III 116—117.

CXIII

²²⁵ Cfr. nota 208.

CXVIII

²²⁶ ...„talentatul muzicant arhitectul Saint-Georges, de fapt un Singiorz ardelean”... (*N. Iorga, O viață de om, București 1934, vol. I: Copilărie și tinerețe, pg. 38*).

CXXI

²²⁷ Trupa Fanny Tardini—Frații Vlădicescu au dat o reprezentație în seara de 15 Dec. 1887, cu un beneficiu de 646 lei, sumă pe care au și pus-o la dispoziția lui Eminescu.

CXXII

²²⁸ Ediția a II-a: 1887; ediția a IV-a: 1889; ediția a III-a — ?

CXXV

²²⁹ După înfrângerea *Roșiilor* în alegeri, dela începutul anului 1888, la 12 Martie 1888 avem guvernul conservatorilor junimiști, în frunte cu *Th. Rosetti*, cu *P. P. Carp* la externe, *Al. Marghiloman* la justiție, *T. Maiorescu* la Instrucție și culte.

CXXVII

²³⁰ ...„Pretutindeni pe îndelete”..

CXXVIII

²³¹ Cfr. nota 228.

²³² „Dar iacesta [Maiorescu] — fără îndoială dintr'o înaltă prudență de arhivar — nu răspunse nimic, ceea ce supără pe poet" (*G. Călinescu*, op. cit. 439).

CXXX

²³³ Câteva luni după moartea poetului, Harietta se stingea și ea în Botoșani.

CXXXVII

²³⁴ Domnișoara Andrei de care se pomenește aci este sau Doamna Isabela Sadoveanu, sau Adela Dr. G. Proca, Cfr. not 119.

CXXXIX

²³⁵ *Laïs* („Le joeur de flûte" de *Emile Augier*), comedie antică, în versuri, tradusă de M. Eminescu. S'a tipărit întâia oară în *Conv. Lit.* 1895, apoi, cu o introducere de *I. Scurtu*, la 1908 (București). „Piesa cumpărată de Direcțiunea Teatrului Național cu 50 lei, nu era decât o traducere"... (*G. Călinescu*, op. cit. 446).

²³⁶ Celebra maladie făcuse ravagii, și în sistemul nervos al lui Miron Pompiliu, care după insomnii groaznice, se sinucide la 19 Noemvrie 1897 la Iași.

CXL

²³⁷ Dela 12 Martie — 12 Noemvrie 1888 guvernul lui Theodor Rosetti (conservator junimist). Probabil niște alegeri locale, nu generale.

CXLI

²³⁸ „*Barășnic* s. m., Courtier. — (In Mold.; rusism) Samsar, misit. [Și: *barișnic* s. m.] — Din rus. *barsyniku*, idem" (*Sextil Pușcariu*, Dicționarul Limbii Române, Academia Română, pg. 490).

²³⁹ (?)

CXLII

²³⁹ a „D-nul.. este Miron Pompiliu.

CXLIH

²⁴⁰ *Veronica Micle*.

²⁴¹ Cfr. nota 184.

²⁴² Domnișoara *Cornelia Emilian*.

CXLIX

243 *Veronica Micle.*

243 a *Adela Dr. G. Proca*, soția poetului O. Carp, Cfr. nota 119.

CLII

244 M'am adresat scumpului meu fost profesor dela Suceavă, catehetul *Dr. Oreste Tarangul*, (astăzi inspector diecezan și scriitor apreciat în domeniul studiilor religioase), care a binevoit să-mi răspundă următoarele: „Stimate și iubite amice Ilie, am primit scrisoarea matală și m'am informat la păr.[intele] [*Pan-cratie*] *Sidorovici* în chestie. Mi-a comunicat că dela 1889 până la 1903 arhimandritul Sucevii a fost părintele *Emanuil Ciuntuleac*. Era deci în 1889 tânăr arhimandrit. Despre personalitatea părintelui Ciuntuleac cred că sunteți informat. Bărbat de mare trecere chiar la curtea imperială din Viena, unde era numit „der schöne Bischof”, naționalist infocat, sprijinitor al *Școlii Române* [citadela cultural-economică pentru rezistența Românilor din județul Suceava, v. Monografia Șc. R. de *Iorgu G. Toma*], vizită în fiecare an vechiul regat, unde avea conexiuni între boeri și oameni politici. Pe timpul lui Ciuntuleac *mănăstirea Suceava* a fost loc de întâlnire pentru personalități din vechiul regat. Îmi amintesc că de un Sânzeni — eram teolog — a slujit fostul *Mitropolit Conon Aramescu*, atunci episcop”... — *Oreste Tarangul*”.

245 *Naționalul*, organ liberal-conservator, București, 9 Martie 1889 — 12 Oct. 1894. Director politic: *Ion N. Iancovescu*.

245 a *Teodor Lates*; cfr. introducere XLIX.

CLIII

245 b Procesul verbal de deces se publică de către *G. Călinescu* (op. cit. 464), după *Registrul stărei civile pentru morți* (nr. 2935).

CLIV

246 Scrisoarea este adresată, după cât se pare, la Viena și s'ar putea pune în legătură cu scrisorile poetului din Viena către părinți (VII—X). N'ar fi exclus ca data acestei scrisori să fie 3/11 nu 3/II, altfel n'ar fi explicabil ca Șerban să-l scrie în Febr. că „tata după cum s'a exprimat eri, nu-ți poate trimite banii înainte de Decembrie”.

247 Scrisoarea e lipită cu o bucată de hârtie și nu se poate citi restul.

CLV

248 *Conu Năstase*, cunoscut avocat botoșănean, *Năstase Botez*, * 1834 — † 16 Febr. 1891, a cărui figură este prinsă în câteva frumoase pagini din lucrarea lui *Vladimir Șardin* (pg. 36—41).

249 *Harieta* pleca la Cernăuți, unde se găsea soră-sa *Aglaia*.

CLVII

- 250 *Manolache Costache Epureanu* (* 1824 — † 1880).
 251 roșe = liberale.
 252 M. Eminescu, ms. Ac. Rom. 2307, ff. 6—24; *Vedenie ce-au văzut un schimnic Varlaam de la mănăstirea Secului din Moldova*.
 253 *Nicolae Xenopol*; cfr. introd.
 254 Roman de *Iacob C. Negruzzi*; Cfr. Indice St. D. L. II.

CLVIII

255 Dauer des hiesigen Aufenthaltes: 2. November 1883—26. Februar 1884.— 26. Februar. Reist mit Herrn Chibici nach Florenz. (Adică: Durata internării [poetului în sanatoriu Dr. Obersteiner & Leidesdorf din Ober-Döbling]: 2. Noembrie 1883—26 Februarie 1884. — 26 Februarie plecarea cu d-l Chibici la Florența). Extras din Registrul bolnavilor; cfr. *I. Grămadă*, op. cit. 37—38. Prima ediție îngrijită de T. Maiorescu, și cu o prefață de el, București 1883.

CLIX

256—259 N. D. Giurescu, Când s'a născut Eminescu, în *Conv. Lit.* 1892/3, pg. 183/4, după care se și reproduce textul lui N. D. Giurescu. Dealtfel I.[acob] N.[egruzzi] pune la pg. 183 următoare notă: „În adevăr în lista membrilor Societății Junimea din Aprilie 1878 și aflătoare la mine, Eminescu notat la numărul de ordine 49, a scris cu mâna lui în rubrica „Data nașterii” următoarea însemnare: „1849 Decem. 20 (Sf. Ignat) Botoșani”. I. N.”.

Spre deosebire de „*Dosarul Junimii*”, care se găsește în posesiunea noastră și va fi dăruit, la timpul său, Academiei Române, exista și „*Albumul Societății Junimea înființat la Aprilie 1878*”. Nu cunoaștem dacă acest „Album” s'a alcătuit în mai multe exemplare și nici nu știm unde se găsește originalul. După informațiile ce le avem, ar fi circulat 3 sau 4 exemplare din acest „Album”, dintre cari un exemplar se găsește, dăruit de N. Gane, în Muzeul Folticenilor. L-am reproduș la sfârșitul acestor note, atât în text de tipar, cât și în facsimile, pentru a evidenția următoarele: Dacă Albumul a fost copiat exact după originalul, care se găsea în posesiunea lui Iacob C. Negruzzi, atunci hotărît autorii n'au scris cu propria lor mână: 1) pentru că la numărul 14 îl vedem pe *Vasile Alexandri*; ori se știe că poetul iscălea nu cu x ci cu cs. Avem scrisori originale, și credem că asupra acestui fapt nu mai trebuie să insistăm, deoarece și elevii din clasele inferioare de liceu știu să-i scrie numele lui *Alecsandri*; 2) la numărul 49 se află numai „20 Decemb.”, nu și adaosul „Sf. Ignat”. Dar să nu anticipăm. Poate se va găsi originalul Albumului.

260 „*Eminescu*”, ziar comemorativ, Botoșani, Septembrie 1890.

CLX

261 În *Conv. Lit.* 1904 pg. 1018 și urm.

262 „*Ateneul*”, număr festiv, Botoșani, Februarie 1904.

263 Cfr. notele 256—259. Astăzi, nu mai încapе îndoială că poetul s'a născut la 20 Dec. 1849 în satul Ipotești. Diversiunea produsă de N. D. Giurescu nu se poate menține față de argumentele lui Mihail N. Popescu-Colibaș (pg. 279).

CLXI

Intr'un carnet gros, pe care A. D. Xenopol l-a purtat cu dânsul din 1866 până după 1900, prin Germania, Hall, Berlin, prin Franța, Paris, se găsește un foarte bogat material: cugetări, poezii originale, traduceri, imitațiuni (Lamartine, Byron, Heine ș. a.). Judecând după grafie și cerneală (violetă), traducerea poeziei germane a lui Eminescu dedicată artistei *Auguste Wilbrandt*, soția poetului și scriitorului Adolf von Wilbrandt datează din 69/70. Ca artistă ea și-a păstrat numele tatălui ei adoptiv artistul Baudius (1796—1860). Auguste Baudius s'a născut la 1 Iunie 1845 în Leipzig, s'a dedicat scenei în vârstă de 15 ani, iar între 1861—78 a avut mari succese pe scena teatrului imperial din Viena. — De altfel însuși A. D. Xenopol dă relații asupra genezei poeziei lui Eminescu.

Transcriem facsimilul după: Mihailu Eminescu / *Poezii Complete* / Cu o prefață de A. D. Xenopol / Ed. Șaraga — Iași / f. d.

LA BAUDIUS

(Tr. din Eminescu)

In pară fierbinte ard stelele sus	Aș'n al meu suflet pe cerul înalt
Pe-albastrul întins al tăriei	Ca stelele, gândiri multe, biânde
Adânc îns' în mare	În taină profundă
Lin, tainic apare	La luna rotundă
A lunei figur' argintie	Icoana ei palid s'ascunde

A. D. Xenopol însoțește textul traducerii de următoarea notă: „Această poezie a fost scrisă de Eminescu în limba germană, pe când era în Viena, și dedicată actriței germane Baudius. Traducerea e de mine. Originalul l-am pierdut: mi-aduc aminte numai de cele 4 versuri finale.

Wie Stern' viel Gedanken mild
Im tiefen Grund
Wie Mondenrund
Ihr teures bleiches Bild

A. D. X."

Examinând facsimilul în comparație cu textul tipărit, constatăm trei modificări: Strofa I-a, v. 5. — *A lunei figur' argintie*, pe când în ms. nu este elisiunea: *figură argintie*, ceea ce desigur este mai puțin forțat, decât *figur'*. — În strofa a II-a v. 2; *stelele*, în manuscris *stele*; v. 4 pare să fie o eroare de tipar, căci *La luna rotundă*, este un nonsens, și nici nu corespunde cu ideea eminesciană: *Wie Mondenrund* = *ca luna rotundă*. Dealtfel cercetând cu atențiune facsimilul, observăm în strofa I-a, versul al 4-lea că *L[in] tainic apare*] este altfel scris, decât inițiala versului al 4-lea din strofa II-a, care seamănă mai curând cu inițiala C din versul al 2-lea, strofa a II-a.

ALBUMUL SOCIETĂȚII JUNIMEA

înființat în Aprilie 1878

No.		Anul intrării în Societate	Data nașterii				
			Anul	Luna	ziua	Locul	
1	Titu Maiorescu	1863	1840	Februar	15	Craiova	
2	Theodor Rosetti		1837	Mai	4	Iași	
3	Vasiile Pogor		1833	August	20	Iași	
4	Iacob Negruzzi		1842	Decemb.	31	Iași	
5	Petre P. Carp		1837	Iunie	29	Iași	
6	Neculai Culianu	1864	1843	August	28	Iași	
7	Gheorghe Racovitza	"	1839	Iunie	29	Iași	
8	Neculai Mandrea	"	1842	Mai	22	Focșani	
9	Neculai Burghilea	"	1831	Octomb.	8	Iași	
10	Neculai Scheletii	"	1837	August	15	Iași	mort 21 Iunie 1872
11	Neculai Niculeanu						mort
12	Neculai Ganea	1865	1838	Februar	1	Folticeni	
13	Ioan Melic	"	1840	August	15	București	
14	Vasile Alexandri	"	1827	Iulie		Bacău	
15	Ioan Ianov	"	1836	Iunie	24	Iași	
16	Mihail C. Cerchez	"	1839	Iulie	8	Bârlad	
17	Pavel Paicu	"	1831	Iunie	27		
18	Nicu Cazimir	"	1843	April	1	Iași	mort 22 Oct. 1867
19	Leon Negruzzi	"	1840	Iunie	5	Iași	
20	Scarlat Capșa	"					mort 1869
21	Lascar Ciurea	"	1834	Mai	1		mort 11 April 1881
22	Mihai Cornea	"	1844	Octomb.	13	Iași	
23	Ioan Caragiani	"	1841	Februar	11	Avella [Maced.]	
24	Gheorghe Roiu	"	1843	April	10	Iași	
25	Ștefan Nei	"	1830	Sept.	16	Iași	
26	Alecsandru Fara	"	1844	Noembr.	1	Iași	
27	Dimitrie Rosetti	"	1830	Octomb.	6	Iași	
28	Niculai Cassu	"	1839			Ciufalești Basarabia j. Soroca	

No.		Anul intrării în Societate	Data nașterii				
			Anul	Luna	ziua	Locul	
29	Neculai Quintescu	1865	1841	Februar	21	Craiova	
30	Samson Bodnărescu	1866	1841	Iunie	12	Galanesti Bucov.	
31	Grigori Buiucliu	"	1840	Decemb.	15	Iași	
32	Teodor Cerchez	"	1841	Februar	8	Iași	
33	Constantin Lepadat	1867	1836	Octomb.	12	Tecuci	
34	Victor Castano	"	1842	Octomb.	22	Strasburg	
35	Ioan Sc. Bădescu	"	1847	Mai	15	Restolțiu (Trans.)	
36	Teodor Șerbănescu	1868	1839	Decemb.	24	Tecuci	
37	Gheorghe Bengescu	"	1844	Iulie	23	București	
38	Gheorghe Negruzzi	"	1849	Decemb.	29	Iași	
39	Ioan P. Florentin	"	1843	August	8	Poptelei (Trans.)	
40	Telemac Ciupercescu	"	1839	Septemb.	27	Piatra	
41	Miron Pompiliu	1869	1848	Iunie	20	Ștei (Crișana)	
42	Vasile Burlă	1870	1840	Februar	9	Opăițeni (Bucov.)	
43	Gheorghe V. Liteanu	"	1840	August	30	Liteni, j. Suceava	
44	Petru Verussi	"	1847	Iunie	17	Mărunțiș (Dâmb.)	
45	Ștefan G. Vărgolici	1871	1843	Octomb.	13	Borlești, p. Neamț	
46	Alex. D. Xenopol	"	1847	Mart.	23	Iași	
47	Teodor Christodul	"	1845	Iulie	1	Focșani	
48	Calimah Catargi	"	1830	Februar	24	Iași	mort Paris 9 noem. 1882
49	Mihail Eminescu	"	1849	Decembr.	20	Botoșani	
50	Gheorghe Panu	1872	1848	Mart.	9	Iași	
51	Vasile Tasu	"	1845	Februar		Baia, j. Suceava	
52	Alex. Lambrior	"	1845	Sept.	10	Soci, j. Neamț	mort 20 Sept. 1883
53	Anton Naum	"	1829	Ianuar	17	Iași	
54	Eugeniu Filipescu Dubău	"	1840	Februar	19	Iași	mort
55	Neculai Lazu	"	1845			Bacău	
56	Vasile Conta	1873	1845	Noemb.	15	Ghindăuani, j. N.	mort 21 Apr. 1882 Buc.
57	Gheorghe Radu	"	1852	Iunie	2	Focșani	
58	Ioan Slavici	1874	1848	Ianuar	7	Siria, lângă Arad	
59	Dr. Chrsitea Buiucliu	"	1840	Noemb.	14	Roman	
60	Grigori Crețu	"	1848	Ianuar	15	Tg. Neamțului	

No.		Anul intrării în Societate	Data nașterii			
			Anul	Luna	Ziua	Locul
61	Mihai Strejan	1875				Craiova
62	Ioan Foti	"	1843	Mart.	4	Galați
63	Ioan Creangă	"	1837	Mart.	1	Humulești
64	Ioan Dospinescu	"	1849	Mart.	4	Poiana Cărn., Vas.
65	G. Zaharia	"	1845	Sept.	19	Iași
66	Gheorghe Bejan	"	1847	Iulie	2	Tolești, p. Suc.
67	Teodor Nica	"	1846	Februar	10	Brașov
68	Daniil Ilariu Mănăstir.	"	1845	Decemb.	24	Sân Marghita (Tr.)
69	Teodor Buiucii	1876	1837	Mai	9	Iași
70	Vasile Ionescu	"	1853	Sept.	25	Folticeni
71	Gheorghe Greceanu	"	1836	April	18	Iași
72	Petru Grigoriu	1877	1855	Mai	1	Iași
73	Neculai Xenopol	"	1858	Sept.	11	Iași
74	Alex. A. Beldiman	"	1855	Mai	16	Iași
75	Ioan S. Nenițescu	"	1854	April	11	Galați
76	Neculai Volenti	"	1856	Iunie	17	Galați
77	Abgar Buiucii	"	1848			Iași
78	Victor Cuciureanu	"	1850	Octomb.	1	Iași
79	Manolache Christodulo	"	1838	Iulie	18	Focșani
80	Teodor Burada	1878				Iași
81	Dimitrie Olănescu	"	1849	Mart.	21	Focșani
82	Ioan Caragiali	"	1853	Ianuar	29	Mărgineni, Prah.
83	Titus Istrati	"	1851	Iulie	15	Iași
84	Gheorghe Scheletii	"	1836	Mai	5	Iași
85	Const. Constantiniv	"	1834	Decemb.	20	Sulița, Botoșani
86	Vasile Bosie	"	1855	Octomb.	22	Iași
87	Dimitrescu Costandin	"	1849	Februar	25	Iași
88	Meisner Const.	"	1854	Mai	27	Iași
89	Neculai Beldiceanu	1879	1844	Octomb.	26	Preutești, j. Suc.
90	Alexandru Suțu	"	1837	Mart.	30	Iași
91	C. Leonardescu	"	1846	Decemb.	3	Craiova
92	Jean Buiucii	"	1838	Iulie	16	Iași

mort 21 Noemb. 1878

No.		Anul intrării în Societate	Data nașterii			
			Anul	Luna	Ziua	Locul
93	Xenophon Gheorghiu	1880	1850	Octomb.	13	Iași
94	Petru Missir	"	1856	Octomb.		Roman
95	N. Mihalcea	"	1852	Octomb.	23	Cârlig, j. Roman
96	A. I. Philippide	"	1859	Mai	1	Bârlad
97	Ștefan Văleanu	1881	1856	Februar	7	Averești, j. Roman
98	Neculai Gabrielescu	1882	1854	August	21	Râmnicu-Sărat
99	D. Boghian					
100	A. C. Cuza	1883	1857	Noemv.	8	Iași
101	Agură	1874				
102	Grigore Cobălcescu	1884				
103	Al. Bădărău					
104	Ioan N. Roman					
105	Al. Blancfort					
106	Ch. Irimescu					
107	V. A. Urechîă					
108	Hajdeu					
109	A. Vlahutza					
110	E. Max					
111	Gh. Marcu	1885	1860	Iunie	12	Vaslui, c. Tăcuta

Pe dosul acestui tablou, mai sunt scrise următoarele nume și indicații:

București.

Barbu Ștefănescu [șters, cu o trăsătură de condei]

D. Laurian

St. Mihăilescu

Vlahuță (șters; figurează în Album)

Gabrielescu (șters; figurează în Album)

V. Forescu (șters)

A. A. Balș (șters)

Marghiloman deputat

Mihail Gheorghiu, Iași (prof.)

Bodescu

Iași

Peride

Riegler

Ralet

Caragiali (Trei-Ierarhi)

Albumul Societății
JUNIMEA
membru fondator 1871

Nr.	Numele Societății	Anul înființării	Data înființării	
			Zi	Luna
1	Junimea	1870	15	Februarie
2	Junimea	1871	1	Februarie
3	Junimea	1872	1	Februarie
4	Junimea	1873	1	Februarie
5	Junimea	1874	1	Februarie
6	Junimea	1875	1	Februarie
7	Junimea	1876	1	Februarie
8	Junimea	1877	1	Februarie
9	Junimea	1878	1	Februarie
10	Junimea	1879	1	Februarie
11	Junimea	1880	1	Februarie
12	Junimea	1881	1	Februarie
13	Junimea	1882	1	Februarie
14	Junimea	1883	1	Februarie
15	Junimea	1884	1	Februarie
16	Junimea	1885	1	Februarie
17	Junimea	1886	1	Februarie
18	Junimea	1887	1	Februarie
19	Junimea	1888	1	Februarie
20	Junimea	1889	1	Februarie
21	Junimea	1890	1	Februarie
22	Junimea	1891	1	Februarie
23	Junimea	1892	1	Februarie
24	Junimea	1893	1	Februarie
25	Junimea	1894	1	Februarie
26	Junimea	1895	1	Februarie
27	Junimea	1896	1	Februarie
28	Junimea	1897	1	Februarie
29	Junimea	1898	1	Februarie
30	Junimea	1899	1	Februarie
31	Junimea	1900	1	Februarie

Nr.	Anul publicării Simbolului	Datele masterei		
		Anul	Curse	Unități
36	1868	1839	Discuții	24
37	1871	1841	Teorie	23
38	1871	1871	Discuții	27
39	1873	1873	Discuții	8
40	1879	1879	Discuții	27
41	1889	1845	Teorie	20
42	1890	1840	Discuții	9
43	1840	1840	Discuții	20
44	1847	1847	Teorie	17
45	1871	1873	Discuții	23
46	1847	1847	Discuții	23
47	1845	1845	Teorie	17
48	1873	1873	Discuții	24
49	1873	1873	Discuții	20
50	1873	1847	Discuții	9
51	1873	1873	Discuții	2
52	1847	1847	Discuții	23
53	1871	1871	Teorie	17
54	1840	1840	Discuții	19
55	1845	1845	Discuții	15
56	1873	1873	Teorie	2
57	1873	1873	Discuții	7
58	1840	1840	Discuții	14
59	1873	1873	Discuții	23
60	1873	1873	Discuții	14
61	1873	1873	Discuții	1
62	1849	1849	Discuții	4
63	1873	1873	Discuții	19
64	1873	1873	Discuții	9
65	1873	1873	Discuții	10
66	1873	1873	Discuții	27
67	1873	1873	Discuții	2
68	1873	1873	Discuții	2
69	1873	1873	Discuții	18
70	1873	1873	Discuții	1
71	1873	1873	Discuții	11

Nr.	Numele Societății	Anul înființării	Date			
			Tip	Loc	Statut	
1	Asociația de Bălți	1877	1875	Școala	16	Bălți
2	Asociația de Bălți	1877	1874	Școala	17	Bălți
3	Asociația de Bălți	1877	1876	Școala	18	Bălți
4	Asociația de Bălți	1877	1878	Școala	19	Bălți
5	Asociația de Bălți	1877	1879	Școala	20	Bălți
6	Asociația de Bălți	1877	1880	Școala	21	Bălți
7	Asociația de Bălți	1877	1881	Școala	22	Bălți
8	Asociația de Bălți	1877	1882	Școala	23	Bălți
9	Asociația de Bălți	1877	1883	Școala	24	Bălți
10	Asociația de Bălți	1877	1884	Școala	25	Bălți
11	Asociația de Bălți	1877	1885	Școala	26	Bălți
12	Asociația de Bălți	1877	1886	Școala	27	Bălți
13	Asociația de Bălți	1877	1887	Școala	28	Bălți
14	Asociația de Bălți	1877	1888	Școala	29	Bălți
15	Asociația de Bălți	1877	1889	Școala	30	Bălți
16	Asociația de Bălți	1877	1890	Școala	31	Bălți
17	Asociația de Bălți	1877	1891	Școala	32	Bălți
18	Asociația de Bălți	1877	1892	Școala	33	Bălți
19	Asociația de Bălți	1877	1893	Școala	34	Bălți
20	Asociația de Bălți	1877	1894	Școala	35	Bălți
21	Asociația de Bălți	1877	1895	Școala	36	Bălți
22	Asociația de Bălți	1877	1896	Școala	37	Bălți
23	Asociația de Bălți	1877	1897	Școala	38	Bălți
24	Asociația de Bălți	1877	1898	Școala	39	Bălți
25	Asociația de Bălți	1877	1899	Școala	40	Bălți
26	Asociația de Bălți	1877	1900	Școala	41	Bălți
27	Asociația de Bălți	1877	1901	Școala	42	Bălți
28	Asociația de Bălți	1877	1902	Școala	43	Bălți
29	Asociația de Bălți	1877	1903	Școala	44	Bălți
30	Asociația de Bălți	1877	1904	Școala	45	Bălți
31	Asociația de Bălți	1877	1905	Școala	46	Bălți
32	Asociația de Bălți	1877	1906	Școala	47	Bălți
33	Asociația de Bălți	1877	1907	Școala	48	Bălți
34	Asociația de Bălți	1877	1908	Școala	49	Bălți
35	Asociația de Bălți	1877	1909	Școala	50	Bălți
36	Asociația de Bălți	1877	1910	Școala	51	Bălți
37	Asociația de Bălți	1877	1911	Școala	52	Bălți
38	Asociația de Bălți	1877	1912	Școala	53	Bălți
39	Asociația de Bălți	1877	1913	Școala	54	Bălți
40	Asociația de Bălți	1877	1914	Școala	55	Bălți
41	Asociația de Bălți	1877	1915	Școala	56	Bălți
42	Asociația de Bălți	1877	1916	Școala	57	Bălți
43	Asociația de Bălți	1877	1917	Școala	58	Bălți
44	Asociația de Bălți	1877	1918	Școala	59	Bălți
45	Asociația de Bălți	1877	1919	Școala	60	Bălți
46	Asociația de Bălți	1877	1920	Școala	61	Bălți
47	Asociația de Bălți	1877	1921	Școala	62	Bălți
48	Asociația de Bălți	1877	1922	Școala	63	Bălți
49	Asociația de Bălți	1877	1923	Școala	64	Bălți
50	Asociația de Bălți	1877	1924	Școala	65	Bălți
51	Asociația de Bălți	1877	1925	Școala	66	Bălți
52	Asociația de Bălți	1877	1926	Școala	67	Bălți
53	Asociația de Bălți	1877	1927	Școala	68	Bălți
54	Asociația de Bălți	1877	1928	Școala	69	Bălți
55	Asociația de Bălți	1877	1929	Școala	70	Bălți
56	Asociația de Bălți	1877	1930	Școala	71	Bălți
57	Asociația de Bălți	1877	1931	Școala	72	Bălți
58	Asociația de Bălți	1877	1932	Școala	73	Bălți
59	Asociația de Bălți	1877	1933	Școala	74	Bălți
60	Asociația de Bălți	1877	1934	Școala	75	Bălți
61	Asociația de Bălți	1877	1935	Școala	76	Bălți
62	Asociația de Bălți	1877	1936	Școala	77	Bălți
63	Asociația de Bălți	1877	1937	Școala	78	Bălți
64	Asociația de Bălți	1877	1938	Școala	79	Bălți
65	Asociația de Bălți	1877	1939	Școala	80	Bălți
66	Asociația de Bălți	1877	1940	Școala	81	Bălți
67	Asociația de Bălți	1877	1941	Școala	82	Bălți
68	Asociația de Bălți	1877	1942	Școala	83	Bălți
69	Asociația de Bălți	1877	1943	Școala	84	Bălți
70	Asociația de Bălți	1877	1944	Școala	85	Bălți
71	Asociația de Bălți	1877	1945	Școala	86	Bălți
72	Asociația de Bălți	1877	1946	Școala	87	Bălți
73	Asociația de Bălți	1877	1947	Școala	88	Bălți
74	Asociația de Bălți	1877	1948	Școala	89	Bălți
75	Asociația de Bălți	1877	1949	Școala	90	Bălți
76	Asociația de Bălți	1877	1950	Școala	91	Bălți
77	Asociația de Bălți	1877	1951	Școala	92	Bălți
78	Asociația de Bălți	1877	1952	Școala	93	Bălți
79	Asociația de Bălți	1877	1953	Școala	94	Bălți
80	Asociația de Bălți	1877	1954	Școala	95	Bălți
81	Asociația de Bălți	1877	1955	Școala	96	Bălți
82	Asociația de Bălți	1877	1956	Școala	97	Bălți
83	Asociația de Bălți	1877	1957	Școala	98	Bălți
84	Asociația de Bălți	1877	1958	Școala	99	Bălți
85	Asociația de Bălți	1877	1959	Școala	100	Bălți

Numele
~~Adrian I. Ionescu~~
 D. Ionescu
 St. Michael Dia
 Ionescu
 Gh. Ionescu
 Gh. Ionescu
 St. I. Ionescu
 Constantin Ionescu
 Nicolae Ionescu (prof.)
 Constantin Ionescu
 Ionescu
 Nicolae
 Constantin Ionescu

Dimitrie Xenopol către fiul său Alexandru

Scrisori din anii 1867—1871

I

Iassy, le 14/26 Octobre 1867

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Nous rendons grâce au Ciel pour ton heureuse arrivée à Berlin, et nous sommes charmés des relations que tu nous donnes sur ton voyage. Cher fils, te voilà maintenant dans un pays étranger où tu as été envoyé pour assurer ton avenir et peut-être aussi le nôtre; profite donc de l'occasion. Sois bon chrétien et fréquente l'église, prie le bon Dieu et il te protégera. Fais des études sérieuses et ne fais point d'efforts cependant; soigne-toi et ménage ta santé: c'est l'essentiel; ne bois point trop de bière; cela pourrait te faire du mal, attendu que tu n'y es pas habitué; sois soigneux de ton argent et use de la plus stricte économie, vu les moyens minimes dont tu disposes: on trouve aisément de la politesse; mais de l'argent non. Songe bien, fils chéri, songe aux vicissitudes de la vie (Lebensumstände) sois poli avec tout le monde; mais ne te jette point à laveugle dans les bras du premier venu; étudie bien ceux que tu hantes et principalement ceux avec lesquels tu dois vivre. Je crois devoir te recommander comme norme de conduite un proverbe allemand: Trau und schau wem; ménages tes habits et je te le repète de veiller à ta santé; ne mange pas trop de Wurst: du boeuf, du veau et de la volaille te profiteront mieux. Tâche de t'initier dans la langue allemande, fais-toi parler par ceux qui la

parlent bien et donne toi de la peine à les imiter; j'entends par là plus parler qu' écrire: c'est la langue vivante qui te fera parler. Perfectionne-toi au piano; écris moi ce que tu dois en payer mensuellement et je t'en ferai avoir le montant par Mr. Neuchotz; j'offrirai tout ce qu'il me sera possible pour subvenir à tes menus plaisirs; fils chéri, étudie bien les moeurs du pays; Mr. Fraenkel m'a dit, qu'à Berlin, comme dans toute l'Allemagne, après avoir été quelque part invité à table, il est d'usage de faire une seconde visite le dimanche suivant et que les prussien y tiennent beaucoup: conforme-toi donc à cet usage; écris-moi le plus souvent possible et décris-moi en détail tout ce que tu trouves de remarquable. N'affranchis jamais tes lettres, je les paierai toutes les fois qu'elles me seront adressées soit pour moi soit pour des autres. Vas voir le frère de Mr. Wagner il est attaché au Ministère et pourra t'être utile; je viens de faire connaissance personnelle avec Mr. Wagner, il est venu me voir, nous sommes presque amis, il m'a dit qu'il pourrait décider son frère à t'installer chez lui, fais donc immédiatement cette visite, voyons ce qui en résultera. Tu me dis t'être installé chez une allemande; tu as donc un chez-toi, pourquoi donc ton adresse à l'hôtel Roth; la maison de ton allemande n'a-t-elle pas de rue, de numero? est-ce une vielle, mariée ou non, a-t-elle des enfants, quel est son état, son nom? Ist es eine ehrenhafte Familie?

Fils chéri, écris le plus prochainement possible à Mr. Maioresco; nous devons beaucoup à cet ange d'homme, fais-lui tes remerciements et prie-le de te continuer sa bienveillance.

On m'a promis de faire tout ce qui sera possible pour obtenir une subvention pour toi; mais il faut patienter, fils chéri, tu sais que les hommes sont faciles à promettre; espérons très cher fils, ce qui est à nous ou pour nous ne sera jamais perdu; en attendant, tu n'es pas mal placé; espérons et tu le seras mieux. Sois seulement sage, modéré, tempérant, économe et Dieu pourvoira du reste.

Adieu Alexandre, fils chéri, fils bien-aimé, adieu et mille fois adieu, tes frères et soeurs, Philippe, Marie, Nico, Adèle et Lucrèce, dans les bras de ta mère, nous t'adressons tous cet adieu qui ré-

sonne si joyeusement dans nous coeurs et se perd dans le fond de nos âmes!

Ton père

XENOPOL

Je te salue mon frère

M. Xenopol

Je te salue mon frère

N. Xenopol

Meine herzlichsten Grüsse

D. Xenopol

Je te salue mon frère et je

t'ambrasse

F. Xenopol

Dragă alixandri mam bucurat
den sufletu che ai ajuns bine a
ta mama

M. Xenopol

I

(Traducere)

Iasi 14/26 Octombrie 1867

SCUMPE ALEXANDRE, MULT IUBITE FIU,

Mulțămim Cerului că ai ajuns cu bine la Berlin și suntem încântați de știrile ce ni le dai despre călătoria ta. Drag copil, iată-te acum într'o țară străină unde ai fost trimis pentru a-ți asigura viitorul tău și poate și al nostru: profită deci de ocazie. Fii bun creștin și mergi des la biserică, roagă pe bunul D-zeu și el te va avea în pază. Fă studii serioase, totuși nu face eforturi prea mari; îngrijește-te și cruță-ți sănătatea: aceasta-i esențialul; nu bea prea multă bere, căci ar putea să-ți facă rău, cum nu ești obișnuit cu ea; ai grijă de bani și folosește-i cu cea mai mare economie, potrivit mijloacelor modeste de care dispui: politeță se găsește cu ușurință, dar bani nu. Gândește-te bine, scumpe fiu, gândește-te la împrejurările vieții (Lebensumstände), fii politicos cu toată lumea; dar nu te arunca orbește în brațele primului venit; studiază-i bine pe cei cu care te aduni, și mai cu seamă pe cei cu care trebuie să trăești; cred de datoria mea să-ți recomand ca nor.

mă de purtare un proverb german: Trau und'schau wem¹; cruță-ți hainele și ți-o repet, veghiază de sănătatea ta; nu mânca prea mult cârnați; carnea de vacă, de vițel, de pasăre îți vor face mult mai bine. Cată să te inițiezi în limba germană, lasă-te prins în conversație cu cei care o vorbesc bine și dă-ți osteneală să-i imiți; înțeleg prin aceasta vorbirea mai mult decât scrierea: limba vie te va face să vorbești. Desăvârșește-ți cunoștințele de pian; scrie-mi ce ai de plătit lunar pentru aceasta și voi face să ai suma prin D-l Neuschotz; voiu oferi și tot ce-mi va sta în putință pentru a-ți înlesni măruntele plăceri; scumpe fiu, studiază moravurile țării; D-l Fraenkel mi-a spus că la Berlin, ca'n toată Germania, după ce-ai fost invitat undeva la masă, e obiceiul să faci o a doua vizită duminica următoare și că prusacii țin mult la aceasta: conformează-te obiceiului; scrie-mi cât mai adesea posibil și descrie-mi amănunțit tot ce găsești deosebit. Nu franca niciodată scrisorile tale, eu le voiu plăti totdeauna, când îmi vor fi adresate mie sau celorlalți. Du-te de-l vezi pe fratele d-lui Wagner, care-i atașat la Minister și-ți va putea fi folositor; am făcut de curând cunoștință personală cu d-l Wagner, a venit să mă vadă, suntem aproape prieteni și mi-a spus că ar putea convinge pe fratele său să te instaleze la el acasă; fă deci îndată această vizită, să vedem ce va eși din ea. Imi spui că te-ai instalat la o germană; ai deci o locuință, ce'nseamnă deci adresa la hotel Roth; casa germanei n'are stradă, număr? e'n vârstă, căsătorită ori nu, are copii, care i-i situația și numele? Ist es eine ehrenhafte Familie?²

Scumpe fiu, scrie cât mai curând posibil d-lui Maiorescu; datorăm mult acestui înger de om, adu-i mulțumirile tale și roagă-l să-ți acorde și de-acum bunăvoința sa.

Mi s'a promis să se facă tot posibilul ca să capeți o subvenție; dar trebuie să ai răbdare, scumpul meu copil, tu știi că oamenii promit ușor; să sperăm, dragul meu, că ce-i al nostru sau pentru noi, nu va fi niciodată pierdut; în așteptare, ești bine așezat; să sperăm și vei fi și mai bine. Fii însă cuminte, măsurat, cumpătat, și Dumnezeu va avea grijă de celelalte.

Adio, Alexandre, fiu scump, fiu prea iubit, adio, mii de ori adio, frații și surorile tale, Filip, Maria, Nicu, Adela și Lucreția,

în brațele mamei tale, noi toți îți trimitem salutul nostru care răsună voios în inimile noastre și se pierde în adâncul sufletelor noastre!

Tatăl tău

XENOPOL

Te salut frate

*M. Xenopol*³

Te salut frate

*N. Xenopol*⁴

Meine herzlichsten Grüsse

*D. Xenopol*⁵

Te salut frate și te'mbrățișez

*F. Xenopol*⁶

Draga alexandri, mam bucurat
den sufletu che ai ajuns bini a ta
mama

*M. Xenopol*⁷

II

Iassy le 19/31 Decembre 1867

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

J'ai lu avec étonnement ta lettre en date du 24 courant qui nous est parvenue hier soir, et par laquelle tu te plains de ce que je ne réponds pas aux lettres que tu m'adresses; tu dis qu'il y a trois semaines qu'aucune de nos nouvelles ne t'est parvenue, que ce silence de notre part t'inquiète, te donne des soucis qui préoccupent ton esprit par des idées extravagantes etc. etc.

Fils chéri, objet de notre affection, de notre tendresse, tu as bien tort de te livrer à des chimères, de tourmenter ton esprit qui a tant besoin de calme, de tranquillité, de sérénité! Tu te désolés à propos de rien. Est-ce de notre faute si la poste est lente, le temps mauvais, si une circonstance quelconque retarde l'arrivée de nos lettres? Il y a dix jours que je t'ai adressé un gros paquet de lettres pour lequel, suivant ton désir je n'ai pas demandé un récépissé; ce paquet te seras parvenu, je suppose, si non, c'est bien de ta faute; car si j'avais un récépissé il me servirait de titre à faire ma réclamation ou je saurais au moins à quoi m'en tenir; mais n'en ayant pas, il faut tout bonnement attendre ta réponse à faire le plus promptement possible.

Va, enfant chéri, sois tranquille, il n'y a rien qui presse, nous sommes tous parfaitement bien portants, le bon Dieu veuille que tu le sois de même; mais pour le Ciel, ne fais point d'efforts dans tes études, n'y sacrifie point tout ton temps; nous te le répétons, modère-toi n'étudie que ce qui est absolument besoin à l'état auquel tu te voues en ne forçant point ton esprit, soigne ta santé, considère que tu es d'une constitution faible: tu nous fais trembler par l'énormité de leçons que tu prends tout d'un coup: qui trop embrasse mal étreint. Je sais le meilleur gré du monde à Mr. Maioresco pour la phrase qu'il t'a adressée; c'est un conseil aussi éclairé que salutaire que tu dois suivre; cet ange d'homme, vraiment, te veut du bien et tu dois en tenir compte; nous te le répétons mille et mille fois, sois modéré dans tes études et soigne ta santé. Keine Anstrengung, greife dich nicht sehr an, alles mit Bedacht, Gelassenheit und Geduld; all zu viel ist ungesund. Tu dis que la curiosité te manque lorsqu'il s'agit de te divertir; tu as encore bien du tort, au contraire tu dois tâcher de faire provoquer la curiosité par des divertissements variés que l'on trouve aisément dans une grande ville telle que Berlin; le piano n'est que diversion mais fatigante; j'entends par divertissements, promenades, théâtre, spectacle, conversations solides.

Je suis charmé du choix que tu as fait relatif à ton maître de piano; tu me demandes si je suis disposé à payer mensuellement ton piano; sans doute, enfant chéri, je t'énverrai de l'argent aussitôt que tu m'en demanderas; mais accuser-moi reception des *deux ducats* que je t'ai déjà envoyés depuis et dont tu ne m'as pas prie. Nous sommes bien aises d'apprendre que tu as touché ta bourse pour Janvier [1]868. Mr. Maioresco a eu la bonté de me le dire et je lui en ai fait mes vifs remerciements. Pour ta subvention, je t'ai fait savoir la démarche que j'en ai faite, espérons, fils chéri, Dieu est avec nous; il faut encore patienter.

Le 25 courant, nouveau style, nous avons été, moi, ta mère et Marița chez Mr. Wagner où nous avons passé une très-belle soirée; comme toi chez le digne Mr. Kremnitz, nous avons vu l'arbre de Noël; il y avait grand concert, les élèves, à tour de rôle, ont exécuté des pièces au piano à 4 mains et à 8 mains; à la fin Mr. Wagner les Caudela, père et fils, puis des enfants, flûtes, violon, violon-

celle, fifre et tambourine, musique vocale, tout cela a duré jusqu'à une heure après minuit; Iassy n'est pas couvert mais encombré de neige, des tas de neige en masse obstruent les rues, jamais neige en si grandes masses n'a été vue en Moldavie; s'il y a abondance de neige il y a aussi abondance de maïs qui est à très bon marché. Marie va rentrer pour les vacances ainsi que Philippe et Nico qui apprend fort bien; Adèle est paresseuse; mais Lucrece est grâce à la Providence parfaitement rétablie, elle est charmante à croquer, je l'aime à la folie, son langage ordinaire est: ham ham (manger) àpapa (papa) niou niou (non) hahar (sucre) et puis elle contrefait tout le monde et en se moque pas mal de toi.

Dein [dich] zärtlich liebender Vater

XENOPOL

IUBITE ALEXANDRU,

Ești pre santimentalu trebui să fi mai cu flegmă la asemenea imprejurări dacă vi primi scrisoare me ai destul de cetit te sarut de mii și mii de ori a ta mamă

M. XENOPOL

IUBITE ALECU,

Fiind că nu am locu mult de scris apoi te rogu mai înscurt cele ce urmiadia. Te rog în modul cel mai mare ca să scrii lui Mr. Stihî căci el nu vroeste a crede că nu l'ai uitat macar niște complimente știi mai aparte. Te rog semi spui dacă dumniata plătești scrișsorile ce le primești de la noi căci pôte nu le platește Matei carui îi dau parale pentru acest scopu. Noi intram în vacanția de Craciun și avem essamenul în doue Ianuarie până la 12 Ian.

M'am întâlnit cu Hociung vechiul coleg al dumitale caruia i-am comunicat Adressa și m'iau spus că are seti scrie cat de curand. Hogaș^s au fost în maiu multe rînduri pe la noi. Complimente de la Philipescu, Bardiu și Ciudin.

Acum eu ți-am scris de doue ori și văd că tot nu ești mulțumit cu mine.

Te sarut cu dulce (Nicu invatia foarte bine).

F. XENOPOL

II

(Traducere)

Iași 19/31 Decembrie 1867

DRAGĂ ALEXANDRU, SCUMPUL NOSTRU FIU,

Am citit cu uimire scrisoarea ta din 24 curent, care ne-a sosit eri seară și prin care te plângi că nu răspund scrisorilor pe cari mi le trimiți; spui că de trei săptămâni, nu ți-a venit nici o știre de la noi, că tăcerea aceasta te neliniștește, îți dă griji care-ți preocupă mintea cu idei extravagante etc., etc.

Scumpe fiu, dragostea și afecțiunea noastră, faci rău că te lași în voia himerelor, că-ți chinul mintea care are atâta nevoie de calm, de liniște, de seninătate! Te'ntristezi amarnic pentru nimica toată. Noi suntem de vină că poșta e înceată, timpul rău și vre-o împrejurare oarecare întârzie sosirea scrisorilor noastre? Acum zece zile ți-am adresat un mare pachet cu scrisori, pentru care, după dorința ta, n'am cerut recipisă; presupun că acest pachet a ajuns la tine, dacă nu, e din vina ta; căci dacă aș avea recipisa, mi-ar servi ca să fac reclamație sau aș ști cel puțin la ce să mă aștept; dar așa, neavând, trebuie să aștept binisor răspunsul tău ca să fac reclamație cât mai iute posibil.

Ei, scump copil, fii liniștit, nu-i nici o grabă, suntem toți perfect sănătoși, să dea D.zeu să fii și tu tot așa; dar, doamne, nu prea fă efortări în studiile tale, nu sacrifică pentru ele tot timpul; ți-o spunem iarăși, stăpânește-te, nu studia decât ce-i absolut de nevoie pentru starea căreia te dedici, fără să-ți sforțezi spiritul, îngrijește de sănătate, ia seama că ai o constituție slabă: ne faci să tremurăm prin enormul număr de lecții pe care le urmezi deodată: cine aleargă după doi iepuri, nu prinde nici unul. Surt cât se poate de recunoscător d-lui Maiorescu pentru fraza pe care ți-a adresat-o, e un sfat tot atât de înțelept ca și de salutar pe care trebuie să-l urmezi; acest înger de om, într'adevăr îți vrea binele și trebuie să ții socoteală de aceasta; ți-o repetăm de mii și mii de ori, fii

moderat în studii și îngrijește-te de sănătate. Keine Anstrengung, greife dich nicht sehr an, alles mit Bedacht, Gelassenheit und Geduld; all zu viel ist ungesund⁹. Imi spui că-ți lipsește curiozitatea, când e vorba să te distrezi; faci foarte rău, din contră, ar trebui să'ncerci să-ți provoci curiozitatea prin distracții variate care se găsesc ușor într'un oraș mare ca Berlinul. Pianul nu-i decât o diversiune obositoare; eu înțeleg prin distracție plimbări, teatru, spectacol, convorbiri solide.

Sunt încântat de felul cum ai ales profesorul de pian; mă'n. trebi dacă-s dispus să plătesc în fiecare lună pianul; fără'ndoială, scump copil, îți voi trimite bani îndată ce-mi vei cere; dar înștiințează-mă de primirea celor doi ducați pe care ți i-am trimis și de care nu m'ai rugat. Suntem foarte mulțumiți de vestea că ți-ai primit bursa pe Ianuarie [1]868. D-l Maiorescu a fost atât de bun ca să mi-o spună și i-am mulțumit călduros. In ce privește subvenția, ți-am făcut cunoscut demersul, să sperăm, drag copil, că D-zeu e cu noi; dar trebuie să avem răbdare.

La 25 curent, stil nou, am fost eu cu mama ta și cu Marița la D-l Wagner unde-am petrecut o seară foarte frumoasă; ea și tine la distinsul domn Kremnitz¹⁰, am văzut pomul de Crăciun; era mare concert; elevii, rând pe rând au executat la pian cu patru și opt mâni; la sfârșit d-l Wagner, Caudella¹¹, tatăl și fiul, apoi copiii, flaut, vioară, violoncel, fluer și tamburină, muzică vocală, totul a durat până la unu după miezul nopții; Iașul nu-i acoperit, ci-i astupat de zăpadă; grămezi de zăpadă în masă închid străzile; niciodată nu s'a mai văzut în Moldova zăpadă în așa cantități mari; dacă-i zăpadă multă, e și belșug de porumb care-i eftin. Marie vine acasă pentru timpul vacanței, și tot așa Filip și Nicu, care învață foarte bine; Adela e leneșă, iar Lucreția este, mulțumită Providenței, perfect restabilă, e fermecătoare de s-o mânânci, o aubesc la nebunie, limbajul ei obișnuit e: ham ham (a munca), apăpa (papa), niou, niou (nu) hahar (zahar) și apoi imită pe toată lumea și-și bate joc și de tine.

Dein[dich]zärtlich liebender Vater^{11 a}.

XENOPOL

III

Iassy, le 9/21 Janvier 1868

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Suivant ta demande, j'y joins un mandat assigné sur la maison Meyer où tu toucheras la somme de seize thaler qui est l'équivalent de celle de 5 galb. et un sorokvetz; paie donc tes bottes, répare tes habits et paie ton piano; je viens t'envoyer également par l'intermédiaire de Mr. Reischer et comp. une petite caisse contenant 5 pots de confitures diverses *şi o cutie cu rahat Liky*; tu disposera de tout cela à ton gré et suivant ton bon plaisir; mais n'oublie point de m'en accuser réception.

Tu auras appris, sans doute, que j'ai adressé une lettre à Monsieur Kremnitz, lui exprimant mes plus vifs remerciements pour le bon accueil qu'il a bien voulu t'accorder; je suis curieux de savoir quel effet a pu produire cette lettre; si tu en sait quelque chose tu feras bien de satisfaire ma curiosité.

Il est difficile de te dire, fils chéri la satisfaction que m'a donnée ta dernière lettre en date du 12 courant; je te vois enfin rassuré, calme, hors de toute inquiétude; état de santé parfait voilà tout ce que je désire; l'érudition peut venir après, même un peu tard c'est égal; tu me dis que tu éprouves de la difficulté dans la langue allemande, que cela ne te fasse pas reculer ne vas pas croire que la langue allemande soit plus difficile que toutes les autres langues; il ne faut que de la patience bien ou parle toujours, on se moquera de toi et tu finira par te moquer à ton tour; procure-toi une grammaire, français-allemand méthotique où il y ait des thèmes à traduire, traduis-en deux ou trois par jour et tu verra qu'en très-peu de temps tu seras à même de comprendre et de te faire comprendre; si tu veux, envoie-moi des phrases moldaves et je te les traduirai en allemand; je te le répète, fils chéri, ne fais point l'empresé, marche toujours à pas lents et je suis convaincu que tu arriveras au but proposé.

Pour ta subvention aucun résultat encore, on me fait espérer et pas plus; espérons donc, soyons fermes en la confiance de Dieu

qui fera tout pour nous comme il l'a fait jusque à ce jour, pour le moment nous serions injustes de nous plaindre. Encore une fois, sois sage, garde une conduite honnête, ne te fais pas d'ennui arme-toi d'une diplomatie fine, use de la politesse envers tous ceux qui t'entourent, fais ton devoir et marche tête levée; sois heureux, fils cheri, je te mets sous l'égide de la Providence divine.

Pour nous, graces à Dieu nous sommes tous bien portants. Philippe subit l'examen ainsi que Marie, Nico apprend parfaitement bien, il a commencé a faire des progrès dans la langue allemande qu'il étudie avec goût; Adèle est toujours pleurnicheuse et la petite Lucrèce est vraiment charmante.

Lebe wohl, viel geliebter Sohn, das ist der innigste Wunsch eines Vaters.

XENOPOL

III

(Traducere)

Iasi 9/21 Ianuarie 1868

DRAGĂ ALEXANDRE, SCUMPE FIU,

Conform cererei tale, alătur un mandat asigurat pentru casa Meyer unde vei încasa suma de 16 taleri care-i echivalentul a 5 galbeni și un sorcoveț; plătește-ți deci ghețele, repară-ți hainele și achită-ți pianul; ți-am trimis deasemeni acum, prin d-l Reischer și Comp. o mică lădiță conținând cinci oale cu dulceață diferită și o cutie cu rahat Liky, de care tu vei dispune după poftă și plăcere; dar nu uita să mă înștiințezi de primire.

Vei fi aflat, fără 'ndoială, că am adresat o scrisoare d-lui Kremnitz, exprimându-i viile mele mulțumiri pentru buna primire ce a binevoit să ți-o acorde; sunt curios să știu ce impresie a putut să producă această scrisoare; dacă știi ceva, vei face bine să-mi satisfaci curiozitatea. E greu să-ți scriu, scumpe fiu, satisfacția pe care mi-a dat-o ultima ta scrisoare de la 12 curent; te văd însfârșit liniștit, calm, în afară de orice neliniște; stare de să-

nătate perfectă, iată tot ce doresc; erudiția poate să vină după aceea, chiar puțin mai târziu n'are aface; îmi spui că simți greutate în vorbirea limbei germane, aceasta să nu te facă să dai înapoi; să nu crezi că limba germană e mai grea ca toate celelalte limbi; e nevoie de răbdare multă sau vorbește mereu, se va glumi pe socoteala ta, dar vei sfârși prin a glumi și tu la rândul tău; procură-ți o gramatică franceză-germană, metodică, în care să se afile teme de tradus, tradu două, trei pe zi și vei vedea că'n scurt timp vei fi în stare să'nțelegi și să te faci înțeles; dacă vrei, trimite-mi fraze moldovenești și ți le voi traduce în germană; ți-o repet. scumpe fiu, nu te pripți, mergi mereu încet și sunt sigur că vei ajunge la scopul propus.

Ce privește subvenția, nici un rezultat încă, mi se dau speranțe și nimic mai mult; să sperăm deci, să fim tari în încrederea în D-zeu care va face pentru noi totul ca și până acum; pentru moment am fi nedrepti dacă ne-am plânge. Încă odată, fii cuminte, păstrează o conduită cinstită, nu-ți pricinui necazuri, înarmează-te cu o diplomație fină, fii politicos față de toți care te'nconjoară, fă-ți datoria și mergi cu capul sus; fii fericit, scumpe fiu, te pun sub paza Providenței divine. In ce ne privește pe noi, mulțămită Domnului, suntem bine sănătoși. Filip trece examenul ca și Maria. Nicu învață perfect și a'nceput să facă progrese la limba germană pe care-o studiază cu plăcere; Adela e mereu plângăcioasă și mica Lucreția e'ntr'adevăr fermecătoare.

Lebe wohl, viel geliebter Sohn, das ist der innigste Wunsch deiens Vaters ¹².

XENOPOL

III A

Jassy 5/17 Fevrier 1868

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

La lettre en datte du 5 fev. n. s. m'a donné, une grande satisfaction; tes portraits en phothographie ont impressionné tout le monde de notre sphère; suivant ma manière de voir, on a donné trop de lumière à ta chevelure qui te représente en baron poudré,

c'est égal, je vais faire encadrer ton portrait dont je décorerai mon bureau pour me mirer dans tes yeux, étoiles de mon âme.

Ce fût une bonne idée de faire venir de la farine de maïs et du fromage pour te procurer du mamaliga que tu prépares avec le concours de ton compatriote anonyme; je suis vraiment fâché d'ignorer le nom de ce brave compatriote et je ne suis pas moins désireux de savoir le prix qu'a coûté cet approvi[sio]nnement. Ce n'est pas étonna[n]t que les Berlinoïses trouvent extraordinaire ce qui chez nous n'est qu'ordinaire. «Chacun vraiment a son roman». Lass dir nur deine Mamaliga gut schmecken: es sei' dir sehr wenig daran gelegen ob die Leute dieselbe begaffen oder verschmähen.

Ne va pas oublier de m'accuser reception des confitures. (urmează o frază iligibilă) me désig[n]er l'état dans lequel tu les as reçues et l'usage que tu en as fait.

Suivant ma manière de voir (meiner Ansicht nach) tu ne t'es pas bien adressé avec ta lettre et la petition: je connais mieux que tout autre la fausseté de cet homme là (jenes Mannes) qui m'a toujours fait de brillantes promesses qu' il n'a jamais réalisées j'en ai causé avec Mr Maioresco qui m'a dit que ce n'était que négligence de la part du Ministère actuel et que tu devrais avoir patience: tu auras tout de même ton diplôme: c'est le moindre de tes soucis; du reste j'attends la réponse de mon homme de Bucarest et je ne manquerai point de te la communiquer.

A Jassy il fait toujours froid: c'est l'hiver des hivers, hiver long à n'en plus finir; la nature gelée porte en général une ample chemise de neige garnie de glaçons — sous l'égide providentielle nous sommes ici presque dans l'abondance.

Ne parles point de subvention, elle en viendra s'elle en doit venir, en attendant fais de l'économie et moi je ferai de mon mieux de subvenir à tes petits besoins; s'il te faut quelque chose pour les paques, tu m'écriras et sois sur et certain que tes demandes ne seront jamais refusées von Seiten deines dich zärtlich lebenden Vaters

III A

(Traducere)

Iași 5/17 Februarie 1868

IUBITE ALEXANDRE, DRAGUL MEU COPIL,

Scrisoarea ta din 5 febr. st. n, mi-a făcut mare plăcere; portretele tale fotografice au impresionat pe toți din jurul nostru; după mine, e ceva prea multă lumină pe păr, ceea ce-i dă înfățișarea unui baron pudrat, dar mi-e egal, vreau să-l încadrez și să-mi împodobesc biroul cu el, pentru ca să pot privi în ochii tăi, stelele sufletului meu.

Ai avut un gând fericit că ți-ai comandat făină de păpuși și brânză ca să-ți faci mămăligă împreună cu compatriotul necunoscut; sunt într'adevăr supărat că nu cunosc numele acestui compatriot cumsecade și nu mai puțin aș dori să știu cât v'a costat aprovizionarea aceasta. Nu e de mirare că Berlinejii găesc extraordinar ceea ce la noi e de toate zilele. Fiecare își are, ce-i drept, cântecul său. Mânâncă-ți deci sănătos mămăliga și nu-ți pese că cineva se uită la ea curios sau cu dispreț.

Nu uita să-mi confirmi primirea prăjiturilor (o frază nedescifrabilă) și să-mi spui în ce stare au ajuns și cum le-ai folosit.

Părerea mea este că ai greșit adresa cu scrisoarea și petiția: cunosc mai bine decât oricine falșitatea acestui om, care mi-a făcut făgădueli strălucite, fără a le realiza vre-odată; am vorbit despre aceasta cu D-l Maiorescu care mi-a spus că totul n'a fost decât neglijență din partea Ministerului actual și că trebuie să ai răbdare, tu îți vei avea în tot cazul diploma, de asta să nu-ți faci nici o grijă; dealtfel, aștept răspunsul omului meu dela București, pe care ți-l voi comunica numaidecât.

În Iași e mereu frig: este iarna iernilor, iarnă lungă fără sfârșit; natura înghețată pare că ar avea o haină mare de zăpadă împodobită cu sloiuri de ghiață — din mila Domnului la noi e aproape belșug.

Nu-mi mai aminti de subvenție, va veni ea dac'o fi să vie; până atunci restrânge-te, iar eu voiu face tot ce pot ca să-ți ușurez nevoile mărunte; dacă-ți trebuie ceva de Paști, scrie-mi, și fii sigur că dorințele tale nu vor fi niciodată respinse de către tatăl tău care te iubește atât de mult.

D. XENOPOL

IV

Iassy, le 8/20 Mars 1868

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Dieu est avec nous, l'objet de nos vœux semble être atteint. Lis, fils chéri, la ci jointe copia de la lettre officielle que j'ai reçue aujourd'hui de la part du Ministère de l'Instruction publique; sache que nous n'avons pas beaucoup à attendre; la chambre étant en train de voter le budget et tu auras sûrement ta subvention, sois donc tranquille là dessus; espérons et tout ira bien certainement. Je t'ai adressé deux lettres et tu ne m'as répondu à aucune; cela me donne un peu d'inquiétude. Es-tu malade? (à Dieu ne plaise) es-tu chagrin? trouves-tu quelque chose à dire? parle fils chéri, ne te renferme point dans un silence qui m'impatiente, me fêche, m'inquiète; écris-moi bien souvent, ne crains point le frais de poste; instruis-moi des avantages que tu trouves ou des inconveniens que tu éprouves, je veux savoir tout et tu auras toujours tort de me rien cacher; sois franc avec ton père qui t'aime, qui t'affectionne. je ferai pour toi tout ce qu'il me sera possible de faire, sors donc de ce fâcheux silence et écris-moi à l'instant même, relate moi l'état de ta santé et la phase de ta situation. Si tu as absolument besoin d'habits, tu ne ferais pas mal de m'envoyer la mesure, il me sera bien facile de t'en procurer par l'intermédiaire de notre charmant Mr. Fränkel.

Pour nous, grâces au Ciel, nous sommes tous bien portants, ton frère Philippe a tout-à-fait changé de conduite, il étudie assidument et il a gagné mes affections; je lui ai fait faire un habillement complet ainsi qu'à Nico qui donne de l'espérance; tes soeurs

sont également bien montées en habits et la petite Lucrece est toujours charmante; elle parle déjà et vient de commencer à marcher: ta mère passe bien son temps; mais elle ne pense qu'à toi: à chaque propos de rien, c'est toujours le: que fait Aleco? que mange Aleco? que bois Aleco? Comment dors Aleco? etc. etc., écris-nous donc bien souvent, quand même tu te croiras à bout de ta correspondance.

Le pauvre et brave Mr. Maiorescu est poursuivi par ses ennemis qui semblent être acharnés contre lui; il a perdu son poste à l'école de Trois-Saint et je crois qu'on n'en restera par là seulement. Voilà fils chéri ce que vaut dans notre pays un des plus honnêtes, des plus instruits, des plus braves hommes; je suppose que c'est le Gouvernement qui lui en veut et je n'en saurais devenir la cause.

Adieu fils chéri, adieu précieux objet de ma prédilection

ton père

D. XENOPOL

COPIA

România

— : —

Ministerul Instrucțiunii Publice
și al Cultelor

— : —

Divisiune Scholelor
Oficiul invatiamantului

— : —

No. 2417

— : —

București Martie 2/14 1868

DOMNULE,

La petițiune D-stra d'in luna Noembre, anul espirat, adresată Inalțimei Salle Principului Domnitor, recomandată acestui Ministeriu și inregistrata la No. 622, prin care cereți a se face un ajutor anual fiului D-vóstră Alexandru, spre a merge in streina-

tate pentru terminare studiilor, sub semnatul are onoare a ve responde ca se adastați votarea bugetului pe anul curent.

Primiți D. assecurare considerațiuni mele

Ministru (iscalit) D. GUSTI

Capul divisiunei (iscalit) *Menescu*

Domnului

D. Xenopol Director la Penitenciar d'in Jassi.

Iubite Alecule. Văzu că tiam scrissu douue ori până acum și dumniata nici odată și tot spui să-ți scriu și că sunt un leneșu. Scriemi cand vei scriie. Țiași fi scrissu maiu mult dară mă împedică Classul lui D. Kolomb¹³ căci acuma diminiatia la 8 ore și 5 minute tiam scrisso.

Te sarut cu dulce

XENOPOL

DRAGU MAMI BAIȚEL,

Cu ajutorul domnului acuma suntem seguri că vei capata suvenția m'am bucuratu din sufletu când am primitu hartia aceeaia dela minister pe care papa îți trimite copie. alixandru dragă nu uita că ești fiu [care trebuie să facă] onoare parinți[lor] care să se sprovedească in postu cel mare am dor [de tine]; mama te roagă să te împărtășești de paște nu ți uita legea ta cea scumpa, că nici bunul dumnezeu nu te va [u]ita

IV

(Traducere)

Iași, 8/20 Martie 1868

DRAGĂ ALEXANDRE, SCUMPUL NOSTRU FIU,

Dumnezeu e cu noi, obiectul dorințelor noastre pare să fie atins. Citește, scumpe fiu, alăturata copie a scrisorii oficiale pe care-am primit-o azi din partea Ministrului Instrucției publice;

să știi că n'avem mult de așteptat; camera fiind pe cale să voteze bugetul, vei avea cu siguranță subvenția, fii deci liniștit despre aceasta; să sperăm și totul va merge bine cu siguranță. Ți-am adresat două scrisori și nu mi-ai răspuns la niciuna; aceasta mă neliniștește. Ești bolnav? (ferească D-zeu) ai vre-o supărare? ai ceva de spus? vorbește, scumpe fiu, nu te'nchide în tăcere, care mă face să-mi pierd răbdarea, mă supără, mă neliniștește; scrie-mi adesea, n'ai grijă de cheltuelile de poștă; fă-mi cunoscut avantajele ce le găsești ori nemulțămirile ce le'ncerci, vreau să știu totul, și va fi o greșală din parte-ți dacă-mi tăinuești ceva; fii sincer cu tatăl tău, care te iubește; voi face pentru tine tot ce-mi va fi cu putință, ești deci din această supărătoare tăcere și scrie-mi imediat, arată-mi starea sănătății și situația în care te găsești. Dacă ai absolută nevoie de haine, n'ai face rău să-mi trimiți măsura, îmi va fi ușor să ți le procur prin intermediul încântătorului nostru domn Fraenkel. In ce ne privește, slavă Cerului, suntem cu toții sănătoși, fratele tău Filip și-a schimbat cu totul purtarea, învață cu sârguință și și-a câștigat dragostea mea; i-am făcut un costum complet și lui ca și lui Nicu care dă mari speranțe; surorile tale deasemenea sunt bine gătite în haine și mica Lucreția e fermecătoare ca totdeauna; vorbește deja și începe să meargă; mama ta își petrece bine timpul, dar nu se gândește decât la tine: la orice lucru de nimic, vorba ei e: ce face Alecu? ce mănâncă Alecu? ce bea Alecu? Cum doarme Alecu? etc. ets., scrie-ne deci cât mai des, chiar când vei socoti că nu mai știi ce să spui în corespondență.

Bietul și bunul domn Maiorescu e urmărit de dușmanii săi care par să fie înverșunați contra sa; și-a pierdut postul la școala Trei-Erarchi și cred că nu se vor opri aci. Iată, scumpe fiu, ce valorează în țara noastră unul din cei mai cinstiți, din cei mai instruiți, din cei mai cum se cade oameni; presupun că guvernul e pornit contra lui și n'aș putea ghici pricina¹⁴.

La revedere scumpe fiu, la revedere, dragostea noastră.

Tatăl tău

D. XENOPOL

V

Iassy, le 4/16 Juin 1868

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Je t'accuse reception de ta dernière lettre, accompagnée de celle de Mr. Negroutzi l'avocat; l'éloge qu'il fait de ton essaie sur la culture nationale, la description de ton excursion à Potsdam m'ont vivement satisfait; je n'ai aucun doute du progrès que tu dois faire dans tes études à Berlin où tout est concentré: culture, sagesse, bonnes moeurs, religion et où la théorie marche bras dessus dessous avec la pratique; observe, fils chéri, réfléchis, pense et repense mais toujours de sang rassis, point de fougue ni de verve; si tu te lances dans quelque voie tiens-en la direction pour ne point t'en écarter; l'essentiel que j'ai à te recommander, c'est de ne point faire d'efforts; ménage ta santé qui m'est plus chère que le succès que je me promets de tes études.

Tu dois avoir reçu la somme de dix thalers que je t'ai envoyés par la voie de Neuschotz *); accuse m'en reception.

Pour ta subvention il y a toujours de l'espoir; voici ce qu'entre autres Mr. Dodun m'écrit à ce sujet: «Pour votre fils il ne faut pas désespérer, le buget n'est pas encore réglé, j'espère encore obtenir un bon résultat».

Dieu est avec nous, ne désespérons jamais. Nous sommes tous bien portants; si tu voyais ta soeur Lucrèce, tu ne la reconnaitrais plus; c'est une fille faite, elle marche, court, saute, joue, toujours bonne, toujours charmante, sage, propre et d'une vivacité admirable, consequente en ses demandes et réponses. Je te retourne la lettre de Mr. Negrouți et je te recommande à mon tour que. *Ein Ideenschmid soll sich mit reichlichen Wörtlervorrathe versehen.* Am cumpărat un dictionar Romano francesu de Raoul Pontbriant și deca ai trebuința de un asemine auxiliar se mi scrii și ți lu voui trimite.

*) bancher din Iași.

Meine Empfehlung an H. Schmidt, deinen deutschen Lehrer, versichere diesen rechtschaffenen Mann, dass ich seine Bemühung zu schätzen wissen will.

Dein dich zärtlich liebender Vater

D. XENOPOL

V

(Traducere)

Iași 4/16 Iunie 1868

SCUMPE ALEXANDRE, DRAGUL NOSTRU FIU,

Te înștiințez de primirea ultimei tale scrisori, însoțită de aceia a d-lui Negruzzi¹⁵ avocatul; lauda pe care-o face studiului tău despre cultura națională¹⁶, descrierea excursiei tale la Potsdam mi-au făcut multă mulțumire; nu mă'ndoesc de progresul ce-l faci în studiile tale la Berlin unde totul e concentrat: cultură, înțelepciune, bune moravuri, religie și unde teoria merge braț la braț cu practica; ia seama, scumpe fiu, chibzuește, gândește și răsgândește cu sânge rece, nu te avânta, evită verva; dacă te-arunci într'o cale, ține direcția ca să nu te abați, esențialul pe care ți-l recomand e de-a nu face eforturi; cruță-ți sănătatea care mi-i mai scumpă de cât succesul pe care mi-l făgăduesc în ce privește studiile tale.

Trebue să fi primit suma de zece taleri pe care ți i-am trimis prin Neuschotz; înștiințază-mă de primirea lor.

În ce privește subvenția, sunt încă nădejdi; iată ce, între alții, îmi scrie d-l Dodun¹⁷ despre aceasta: «Pentru fiul D-voastră nu trebue să pierdeți speranța, budgetul nu-i încă stabilit, sper încă să obțin un bun rezultat».

Dumnezeu e cu noi, să nu ne pierdem niciodată speranța. Suntem bine sănătoși; dacă ai vedea-o pe sora ta Lucreția, n'ai mai cunoaște-o; e o fată'n toată puterea cuvântului, merge, aleargă, sare, se joacă, totdeauna bună, totdeauna încântătoare, cuminte, curată și de o vioiciune adorabilă, consecventă în întrebări și răspunsuri. Îți înapoez scrisoarea d-lui Negruți și-ți recomand la rân-

dul meu că: Un făuritor de idei trebuie să se înarmeze cu un bogat material lexic. Am cumpărat un dicționar Româno-francez de Racul Pontbriant¹⁸ și dacă ai trebuință de un asemenea auxiliar, să-mi scrii și ți-l voi trimite.

Salută-l din parte-mi pe dascălul tău de limba germană și asigură pe acest cinstit bărbat, că voi ști aprecia osteneala sa. Al Tău tată iubitor din toată inima.

D. XENOPOL

VI

Iassy le 30 Decembre 1868

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Voilà bien du temps que nous ne t'avons pas écrit; la cause de ce retard n'est autre que l'attente passionnée où nous sommes de voir enfin le budget voté par la Mairie et approuvé par le Ministère; j'espère que nous ne mettrons pas long temps à attendre, le moment approche et tu auras sûrement ta subvention, seul objet qui nous préoccupe.

Tu nous as fait grand plaisir par ta dernière lettre qui nous apprend le bon état de ta santé et la relation amicale où tu es avec la jeunesse roumaine, principalement avec le jeune Negroutsi que j'estime et que j'aime presque autant que toi; entretiens toujours une amitié sincère; mets de côté tout amour propre et donne toujours le dessus à ceux qui font le renchéri.

Pour nous, sache, fils chéri, que grâce à la Providence divine nous sommes tous bien portants; mais je suis tellement gêné dans ma situation pecuniaire qu'il m'est de toute impossibilité de t'envoyer quelque chose; c'est la suite de nos constructions nous avons mis nos maisons en bon état et la maison neuve est l'admiration de tous ceux qui la voient; il n'y a que la peinture de l'intérieur qui y manque et qui sera le plus prochainement possible.

A Iassy on s'occupe avec grande activité du terrassement de la gare qui comprendra la plaine du Bahlui à partir du terrain du

M-me Joie jusqu'au basfonde situ e derniere le Penitencier; la plaine fourmille de travailleurs, chariots et charrettes; je vais y faire occuper 200   300 condamn es; tout le pays est travers e de terrassement, de chaussées, on en fait dans chaque commune, ainsi que des chemins vicinaux.

Ta grande-mère Zoitsa, mère de Costinesco vient à l'âge de 82 ans de payer le tribut à la nature; toute notre famille s'est rendue à la vigne pour y assister aux funérailles. Ta mère, ta soeur Marie ta grande maman et Ephrosine y sont aussi et c'est de là que ta mère t'adresse la lettre ci-jointe; ci inclus un tas d'autres lettres et le portrait de ta soeur Marie.

Adèle est toujours p etulante tandis que Lucrece est charmante   ravire.

Nous t'adressons nos b enedictions pour le nouvel an, que le bon Dieu te guide dans la voie de la prudence et de la sagesse, qu'il te protège et te maintienne en bonne santé, dans la louable résolution que tu as pris d' etre la gloire et la consolation de tes parents qui t'aiment tendrement.

ton père

D. XENOPOL

*

P. S. J'y joint un moniteur No, 277.

VI

(Traducere)

Iași 30 Decembrie 1868

SCUMPE ALEXANDRU, DRAG COPIL,

Iată mult timp de când nu ți-am scris; cauza întârzierii nu-i decât așteptarea pasionată în care suntem de-a veceez în sfârsit bugetul votat de Primărie și aprobat de Minister; sper că nu vom aștepta mult timp, că momenul se apropie și că vei avea cu siguranță subvenția, singurul obiect care ne preocupă.

Ne-ai făcut mare plăcere cu ultima-ți scrisoare care ne înștiințează de starea bună a sănătății tale și de legăturile prietenești în care ești cu tinerimea română, mai ales cu tânărul Negruzzi¹⁹ pe care-l stimez și-l iubesc aproape ca pe tine; întreține mereu o prietenie sinceră; lasă la o parte orice amor propriu și dă preferință celor care se lasă greu ca să facă ceva.

În ce ne privește, scumpe fiu, să știi că mulțămită Providenței divine suntem cu toții sănătoși; dar sunt atât de jenat în situația materială, că mi-e imposibil să-ți trimit ceva; continuarea construcției mi-a absorbit toate veniturile; drept compensație, am adus casele în bună stare și casa cea nouă e adorată de toți care-o văd; numai zugrăvirea interioară lipsește și va fi făcută cât mai curând.

La Iași se ocupă toți cu mare activitate de terasamentul gării care va cuprinde câmpia Bahluiului cu'ncepere de la terenul D-nei Joie până la fundătura situată în dosul Penitenciarului; câmpia furnică de muncitori, căruțe și care; voi trimite să lucreze 200—300 de condamnați; tot ținutul e străbătut de terasament, șosele, se fac în fiecare comună și drumuri vicinale.

Bunica ta Zoia, mama lui Costinescu la vârsta de 82 ani și-a plătit tributul naturii; toată familia noastră s'a dus la vie ca să asiste la înmormântare. Mama ta, sora ta Maria, mama mare și Eufrosina sunt și ele acolo și de acolo îți trimite mama ta alăturata scrisoare²⁰; alături o grămadă de alte scrisori și portretul surorii tale Maria. Adela e tot sburdalnică, iar Lucreția e încântătoare.

Îți trimetem binecuvântări pentru anul nou, bunul D-zeu să te călăuzească în calea prudenței și înțelepciunii, să te protejeze și mențină în bună sănătate, în laudabila hotărîre ce-ai luat-o de-a fi gloria și mângăierea părinților tăi care te iubesc cu afecțiune.

Tatăl tău

D. XENOPOL

VII

Iassy, le 11/23 Octom. 1869

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

Ta dernière lettre m'a donné de la satisfaction, en apprenant surtout que ta santé est bonne; l'expression des tes sentiments à nos égards, me charme, m'entraîne; tu es toujours notre fils bien-aimé, l'objet précieux de notre tendresse; tous ceux qui t'on vu à Berlin nous disent du bien de toi; tu es donc notre honneur, notre gloire; le jeune Emandi a eu l'obligeance de venir nous voir; qu'il est aimant ce jeune homme; il parle de toi comme s'il parlait de son frère aimé, de son ami le plus intime, je l'aime presqu' autant que toi, et je suis heureux du choix que tu as su faire dans tes relations d'amitié.

Fils chéri, tu auras sans doute reçu les 8 galb. que je t'ai-
envoyés par l'intermediaire de Mr. Fraenkel; il est vrai, la somme est minime; mais tu n'attendras pas long temps, je l'espère, à en avoir davantage. Mr. Gousti, comme tant l'autres m'a assuré que tu aurais ta subvention au mois de Janvier; en attendant, fais le ton mieux pour subvenir aux besoins pressants; je te l'ai souvent dit ou plutôt je n'ai pas besoin de te le dire qu'une grande charge pèse sur moi, les exigences de la famille vont toujours en croissant; mais la Providence est avec nous, elle sait ce qu'il nous faut et Elle pourvoira sûrement.

Ton frère Philippe va parfaitement bien, ainsi que Nico-
Maria ta soeur ne leur cède point en sagesse et en bonne volonté; la petite Adèle toute volage qu'elle est, commence déjà à connaître ses lettres, la petite Lucrece la mignonne, le bijou est charmante à ravir; ta grand maman est toujours souffrante, elle est chez nous et ta mère lui prodigue tous les soins que réclame sa situation; elle va de mieux en mieux et nous espérons qu'elle ne sera pas long temps à se rétablir.

Je t'embrasse de coeur

ton père

D. XENOPOL

IUBITE ALECU,

In toate scrisorile tale 'mi spui că 'mi vei scrie cu scrisoarea viitoare inse eu tot asceptu, inse în zadaru căci nu'mi scrii de felu acum mai bine de vr'o 2 luni. Eu sunt bine — sănătosu urmezu la Clasă regulatu. Așu dori se'mi mai spui ceva despre D-ta. Iamardy²¹ cand au fost in Iași am petrecut foarte bine cu elu spunei complimente din partemi de va fi la Berlin

Al teu frate

PHILIP XENOPOL

IUBITE ALECSANDRU,

Tu iar ai început a întârzia cu scrisorile tale acei ce îmi este mai scumpi și mai doriti de cât ori și ce în lume alexandru dragu mamei mai avem foarte bună nădejde că vei căpăta bani dela primărie cât de curând fără alergatura multa noi nu am inchiriatu nici hanu nici casele cele mici dacă am fi inchirietu ț-am fi tremesu încă ceva mama te roagă să scrii ca la mama ta ori și ce cerere vei ave sau vo curs respunde cat de curând că eu sânt foarte îngrijată de tine, vei ști ca am avut onoare cu vizita Madam și demoasele Moruzzi au facut mi de scuze te sarut

[Mama]

VII

(Traducere)

Iași, 11/23 Octombrie 1869

DRAGĂ ALEXANDRE, SCUMPUL NOSTRU FIU,

Ultima ta scrisoare mi-a procurat mulțumire, aflând mai cu seamă că ești bine sănătos; expresia sentimentelor tale pentru noi, mă încântă, mă răpește; tu ești mereu fiul nostru prea iubit, obiectul prețios al dragostei noastre; toți care te-au văzut la Berlin ne spun numai bine despre tine; ești deci onoarea noastră, ești gloria

noastră; tânărul Emandi ²² a avut bunăvoința să vină să ne vadă; ce amabil e acest tânăr; vorbește de tine parcă ar vorbi de un frate scump, de prietenul său cel mai intim, mi-e drag aproape cât tine și sunt fericit de alegerea ce-ai știut să-o faci în legăturile de prietenie.

Fiule drag, vei fi primit fără 'ndoială cei 8 galbeni ce ți i-am trimis prin intermediul d-lui Fraenkel; e adevărat, suma-i mică dar nu vei aștepta îndelung, sper, ca să ai mai mult. D-l Gusti ²³ ca atâția alții, m'a asigurat că vei avea subvenția în Ianuarie; în așteptare, fă cum vei ști mai bine ca să-ți împlinești nevoile grabnice, ți-am spus-o adesea sau, mai degrabă, n'am nevoie să ți-o spun, o mare sarcină apasă asupra mea, cerințele familiei sunt din ce în ce mai mari; dar Providența e cu noi, ea știe ce ne trebuie și va avea grijă cu siguranță.

Fratele tău Filip merge foarte bine, deasemeni și Nicu; sora ta Maria nu le rămâne în urmă în ce privește cuminenția și bunăvoința; mica Adela nestatornică cum este, începe și ea să cunoască literele, mica Lucreția, micuța, odorul, e fermecătoare; bunica ta e mereu suferindă, e la noi și mama ta îi dă toate îngrijirile pe care le cere situația; merge tot mai bine și sperăm că nu va trece mult și se va restabili.

Te îmbrățișează din suflet
tatăl tău

D. XENOPOL

VII A

Iassy le 7/19 Avril 1870

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN-AIMÉ,

N'oublie point, fils chérie que c'est le 12 courant que le monde orthodoxe fête la resurrection de notre Sauveur Jésus Christ: tu es de la croyance orthodoxe, donc il faut que tu fêtes de même ce jour là. Ta mère toute joyeuse prépare ses paques au milieu de ses chéris, de tes frères et soueurs, elle ne saurait cependant

se désoler de te voir absent du cercle de ses entourés, ce grand et solennel jour de paques; bien souvent des pleurs perlant de ses yeux elle repète «de așa vide pe Sandu mâncând d'in acest cudu-nacû». Dieu! quelle tendresse, quelle sollicitude maternelle, si je vis pour toi, ta mère le fait au centuple; la moindre occasion la fait penser à toi, la fait parler de toi; elle m'a prié de te dire qu'elle désire beaucoup que tu fréquentes l'église orthodoxe ce grand jour qui ranime toute la chrétientete; fais lui ce plaisir et écris-moi si tu t'es acquitté de ce saint devoir.

Nous sommes enchantés du continu de ta dernière lettre; tu t'es libéré en partie de tes petites dettes et ta subvention t'a donc mis au large, ton brave tailleur, te voyant exact fera certainement son possible de se rendre plus ami, non de toi, mais bien de tes *paraluțe*. Tu ne nous parles point de la dépêche ar laquelle je t'ai anoncé l'envoi de ta mi-subvention.

Le jeune George Negroutzi étant de retour de Berlin est venu nous voir, il nous a dit du bien de toi et nous en sommes charmés; crois fils chérie, qu'en le voyant ce fut comme si nous te voyions toi-même.

Ici les travaux de la gare avancent et l'on assure qu'avant la fin du moi de mai, les trains seront mis en circulation. On espère aussi obtenir la concession du chemin de fer Iassy—Pruth; si cela se réalise, il y aura quelque avenir à espérer pour notre ville, autrement aucun avantage marqué pour elle.

Il règne une grande crise dans les finances, je n'ai encore encaissé aucun de mes mandats pour cette année ci; des réclamations nombreuses de tous les cotés et notre pauvre caissier ne sait plus de quel bois faire des flèches.

Use de l'économie, fils chérie, l'argent est très rare et se gagne bien difficilement.

Pour nous, grâces au Ciel nous sommes passablement bien; la petite Lucrèce est dodue, gaie, babillarde, sa mère lui a acheté des bottines, un chapeau et elle en est plus fière que sa soeur qui en a autant; Nico a eu un habillement complet qui a absorbé une dépense de 5 galb.; ta mère ainsi que ta soeur Marița a eu une robe neuve et une paire de gants; Philippe a reçu une paire de bottines et un chapeau; moi je ne me contente qu'un simple cravate.

Moi et Philippe nous avons eu un petit accès de fièvre, grâce aux soins du docteur Fraenkel, nous sommes mieux et presque rétablis.

Les articles que tu fais publier dans la *Covorbiri* font grand effet dans notre monde de lecteurs, c'est de Bucarest qu'on m'a adressé la demande: si celui qui signe ces articles était mon fils, j'y ai répondu affirmativement par des remerciemens chaleureux.

Courage Alexandre, et victoire, porte toi bien, soigne ta santé, fais ton devoir et marche front levé, la Providence divine fera le reste.

Adieu fils chéri, je t'embrasse de coeur et d'âme

D. XENOPOL

VII A

(Traducere)

Iasi, 7/19 April 1870

DRAGĂ ALEXANDRE, IUBITUL MEU COPIL,

Nu uita, dragul meu, că în 12 curent lumea ortodoxă serbează învierea Mântuitorului nostru, Isus Hristos; ești ortodox și tu, deci și tu trebuie să serbezi ziua aceasta. Mama foarte veselă, pregătește pasca încunjurată de dragii ei, frații și surorile tale, totuși ea nu-și pierde cumpătul știindu-te departe de noi, în această zi mare și solemnă a Paștilor; nu odată cu lacrimi în ochi, repetă: «de așa vide pe Sandu mâncând d'in acest cudunacū». Doamne, câtă gin-gășie, câtă grijă de mamă; cât sunt eu de plin de griji pentru tine dar mama e însutit; la cea mai mică ocazie se gândește la tine, vorbește de tine; m'a rugat să-ți spun că dorește mult să mergi neapărat la biserica ortodoxă în ziua de Paști, ziua care însuflețește toată creștinătatea; fă-i plăcerea aceasta și scrie-mi apoi dacă ți-ai îndeplinit sfânta datorie.

Ne-a bucurat conținutul scrisorii tale din urmă; te-ai eliberat în parte de unele datorii iar subvenția sosindu-ți, ești și tu acum

la larg, croitorul văzându-te precis cu plata, va face desigur tot posibilul să fie mai prietenos, nu atât de dragul tău cât de părăluțele tale. Dar nu ne spui nimic de telegrama prin care ți-am anunțat că ți-am trimis jumătate din subvenție.

Tânărul Negruzzi, întorcându-se dela Berlin, a venit pe la noi și ne-a spus de bine despre tine, ceea ce ne-a bucurat credemă dragul meu, că văzându-l a fost ca și când te-am fi văzut chiar pe tine.

Aici lucrările la gară sporesc și se spune cu certitudine că la finele lunii Mai, trenurile vor fi puse în circulație. De-asemena există speranța de a obține concesie pentru calea ferată Iași—Pruț; dacă proiectul se realizează, atunci putem spera un viitor pentru orașul nostru, altcum nici un folos important.

E o mare criză financiară, încă nu mi-am încasat nici un mandat pentru anul curent; mereu reclamații din toate părțile, încât bietul nostru casier nu mai știe cum s'o scoată la capăt.

Fă deci economie dragul meu, banul e foarte rar și se câștigă cu greu.

Cât despre noi, mulțumită Domnului, suntem să zicem bine: mititica de Lucreția e durdulie, veselă și gureșă; mamă-sa i-a cumpărat ghete, o pălărie, iar ea e mai fudulă decât soră-sa care are de ăstea destule; Nicu are un rând de haine care au costat 5 galbeni; mama și sora-ta Marița, au și ele rochii noi și câte o pereche de mănuși; Filip a primit o pereche de ghete și o pălărie, iar eu m'am mulțumit cu o simplă cravată.

Eu și Filip am avut ceva febră; mulțumită îngrijirilor doctorului Fraenkel, suntem mai bine, ba aproape restabiliți.

Articolele tale publicate în Convorbiri fac vâlvă în lumea noastră de cetitori; chiar din București mi s'a pus întrebarea: dacă cel ce semnează aceste articole, este fiul meu. Am răspuns afirmativ, cu mulțumiri călduroase.

Curaj Alexandre, și izbândă; s'auzim de bine, vezi-ți de sănătate, fă-ți datoria și mergi cu fruntea sus, cât despre celelalte va îngriji pronia cerească.

La revedere dragul meu copil, te sărut din inimă.

D. XENOPOL

Lassy le 7 Avril 1870

Cher Alexandre, fils bien-aimé

N'oublie point, fils chéri que c'est le 12 courant que le monde orthodoxe fête la résurrection de notre Sauveur Jésus Christ; honneur de la croyance orthodoxe, dans il faut que tu fêtes de même ce jour là. En mon âme toute joyeuse prépare ses pœuvres au milieu de ses chéris, de tes frères et soeurs, elle ne saurait cependant se dissoler de se voir absent du cercle de ses entoures, ce grand et solennel jour de pœuvres. Oh bien saurait ses pleurs perlant de ses yeux elle répète "Je suis vide je suis démanché d'ici qu'est en d'unanité". Dieu! quelle tendresse, quelle sollicitude maternelle si je vis pour toi, la mère le fait au centuple, la moindre occasion la fait penser à toi, la fait parler de toi; elle m'a prié de te dire qu'elle désire beaucoup que tu fréquentes l'église orthodoxe ce grand jour, qu'il ranime toute la chrétienté, fais lui ce plaisir et écris moi si tu l'es acquitté de ce saint devoir

rectateur

Nous sommes enchantés du contenu de
 ta dernière lettre, tu s'es libéré en
 partie de tes petites dettes et ta
 subvention d'a-donc mis au large,
 ton brave tailleur, te voyant exact
 fera certainement son possible de
 se rendre plus ami, non de toi, mais
 bien de tes bagages. Tu ne
 nous parles point de la dépêche par
 laquelle j'e t'ai avoué l'envoi de
 ta mi subvention.

Le jeune George Nizoubj étant de
 retour de Berlin est venu nous voir,
 il nous a dit du bien de toi et
 nous en sommes charmés; érais
 fils chéri qu' en le voyant ce fut
 comme si nous le voyions lui-même.

Ici les travaux de la gare avancent
 et l'on assure qu'avant la fin du
 mai de mai les trains seront mis
 en circulation. On espère aussi
 obtenir la concession du chemin
 de fer Tassy - Puth, si cela se
 réalise il y aura quelque avenir
 à espérer pour notre ville, autre-
 ment aucun avantage marqué
 pour elle.

Il y a une grande crise

Dans les finances, je n'ai encore
encours aucun de mes mandats
pour cette année-ci, des récla-
mations nombreuses de tous les
côtés et notre pauvre caissier ne
sait plus de quel bon faire des
flèches.

Neu de l'économie fils chère,
l'argent est très rare et on
gagne bien difficilement

Pour nous grâce au Ciel nous
sommes probablement bien, la
petite Lucrèce est toute gaie,
habillée, sa mère lui a acheté des
bottes, un chapeau, et elle en est plus
fière que sa sœur qui en a autant
Mais a eu un habillement complet qui
a absorbé une dépense de 50 ff, sa
mère ainsi que sa sœur Marie a
eu une robe neuve et un paire de
gants, Philippe a reçu une paire
bottes et un chapeau, mais je ne
me contente qu'un simple cravate.

Mais à Philippe nous avons eu
un petit accès de fièvre, grâce aux
soins du docteur Graubel, nous
sommes mieux et presque rétablis

Les articles que tu fais publier
dans la Convaincre font grand
effet dans notre monde d'lecteurs
c'est de Bucarest qui en m'a
adressé la demande, et celui qui
signe ces articles était mon
fils, j'y ai répondu affirmé-
vement par des remerciements
abondants.

Pourge, Alexandre St victor
porte-toi bien, soigne ta
santé, fais son devoir et marche
front levé, la Providence
divine fera le reste

adieu fils chéri je t'embrasse
de cœur et d'âme

D. Xenopol

VIII

Iassy le 7/19 Mai 1870

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN-AIMÉ,

Mon silence à ce que je vois, t'a fait perdre patience, de ma-
nière que tu es allé éclater en menaces par ta lettre adressée à ta
soeur en lui disant que si dans huit jours tu ne reçois pas de mes

lettres, tu irais télégraphier, c'est-à-dire faire une folle dépense, jeter ton argent par dessus le fil électrique, et pourquoi, pour aller vite, pour satisfaire ta curiosité le plus vite, le plus tôt possible.

Hé bien, me voici, fils chéri, ça va bien, parfaitement bien, on ne saurait mieux aller, je jouis d'une bonne santé ainsi que toute notre famille, ta mère flâne tous les jours; il est impossible, par ce temps magnifique surtout, de retenir dans la chambre la pétulente Lucrèce qui court toute la journée à faire des connaissances avec un monde de gamines de sa trempe; Adèle fréquente soit-disant l'école, déchire ses livres, gâte du papier, abîme l'ouvrage qui-a le malheur de tomber entre ses mains; Marie grandit à vu d'oeil et sa coque et les talons de ses bottines la rendent bien plus haute de taille que sa mère qui à son tour ne s'en donne pas mal, qui me fait dépenser tout ce que j'ai d'argent; depuis la matin jusqu'au soir elle chante au même gamme «dă-mi parale, dă-mi parale» que faire, c'est un fardeau, il faut bien que je plie.

Il m'a fallu, à ressources forcées, habiller notre petit monde: habillement pour Philippe, habillement pour Nico, habillement pour Marie, habillement pour ta mère, habillement pour les deux petites gamines; pour moi, pas plus qu'une cravate, encore ne va-t-elle pas bien, elle glisse tantôt en haut, tantôt de côté, de travers; c'est comme si cette pauvre cravate disait: tu ne fais pas bien de te mettre en frais pour ton compte, c'est à tes enfants que tout appartient.

Voilà, fils chéri, bien de la blague de ma part, tu peux en conclure que je vais bien et en effet je me porte parfaitement bien.

Maintenant dis-moi, fils chéri, comment va ta santé, mais dis-moi la vérité toute pure, es-tu bien portant? te soignes-tu? te promènes-tu? je ne parle point de tes études, je n'en ai pas besoin, l'essentiel pour moi c'est ta santé, va-t-elle vraiment bien? Sois donc franc avec ton père, ne lui caches rien, es-tu bien portant, manges-tu avec du l'appétit, as-tu de la force? je veux que tu me dises toutes ces choses là qui pour moi, ce sont les plus belles au monde.

Dans notre pays, toute va mal, changement de Ministères, dissolution de la Chambre, mille partis d'esprit, à Iassy principa-

lement, dissolution de la Mairie, rassemblements libres pour la formation d'une nouvelle Mairie; dissension, tumultes, querelles, mésintelligence, les uns veulent à droite, les autres à gauche; vrai cahots de volontés. Il faut, fils chéri, attendre que l'orage soit passé que la Mairie soit rétablie, tu aurás surément ta subvention. Aie donc patience et tout ira bien.

On assure que le 21 courant la ligne de Iassy à Roman sera ouverte. On déplaie une activité étonnante aux travaux de la gare: une bonne kirielle de wagons de bagages y est arrivée, les curieux féneants y fourmillent; Dieu sait si le chemin de fer est pour le mal ou pour le bien du pays.

Je t'embrasse de coeur et d'âme
ton père

D. XENOPOL

IUBITE ALEXANDRU,

Eu asceptu pi o persoana să vie de la țeara și indata ce va veni îți voi tremite promisiunea de 7 galbeni până atunce fii linciscit șâ sigur câți voi tremete, eu ti aștept cu mare nerăbdare papa este bini nu fi ingrijat asemeni șâ eu cum dorim ca și tu să fii sănătos și săți ajute dumnezeu să vii cu bini acasă ti saruta de mi de ori a ta mamă

M. XENOPOL

VIII

(Traducere)

Iasi 7/19 Mai 1870

DRAGĂ ALEXANDRE, PREA SCUMP FIU,

Tăcerea mea după cum văd, te-a făcut să-ți pierzi răbdarea, așa că ai isbucnit în amenințări prin scrisoarea adresată surorii tale, spuindu-i că dacă 'n opt zile nu primești scrisoare de la noi, vei

telegrafia, vei face adică o cheltuială nebună, vei arunca banii peste firul electric și, dece, pentru a-ți satisface mai repede curiozitatea, cât mai repede cu putință.

Ei bine, iată-mă, scumpe fiu, totul merge bine, cât se poate de bine, nici nu s'ar putea mai bine; mă bucur de deplină sănătate și tot așa întreaga familie, mama ta se plimbă în fiecare zi; e imposibil, pe timpul splendid de-acum mai ales, să-o reținem acasă pe zglobia Lucreția care toată ziua aleargă făcând cunoștință cu o lume de ștregărițe de soiul ei; Adela frecventează, așa zicând, școala, rupe cărțile, strică hârtie, distruge lucrarea care are nenorocirea de a-i cădea în mână; Maria crește văzând cu ochii; cocul și tocurile ghetelor o fac mai înaltă ca mamă-sa care la rândul ei nu se bucură puțin de aceasta, mă face să cheltuesc toți banii pe care-i am; de dimineață până seara cântă pe-acelaș ton: «dă-mi parale, dă-mi parale», ce să fac, e o sarcină și trebuie să mă încovoi în fața ei.

A trebuie, cu orice mijloace, să îmbrac mica noastră lume: haine pentru Filip, haine pentru Nicu, haine pentru Maria, haine pentru mama ta, haine pentru cele două ștregărițe; pentru mine, numai o cravată, și aceea nu-mi stă bine, alunecă ori în sus, ori într'o parte, ori de-acurmezișul; ca și cum biata cravată mi-ar spune: rău faci că cheltuești pentru tine, totul aparține copiilor tăi.

Iată, scumpe fiu, povești din partea mea, tu poți trage concluzie că merge bine și'n adevăr sunt perfect sănătos.

Acum spune-mi, scumpe fiu, cum îți merge cu sănătatea, dar spune-mi adevărul curat; ești sănătos? te'ngrijești? te plimbi? nu vorbesc de studiile tale, n'am nevoie de ele, esențialul pentru mine e sănătatea ta, stai bine cu ea într'adevăr? Fii sincer cu tatăl tău, nu-i ascunde nimic, ești sănătos, mânânci cu poftă, ești voinic? Vreau să-mi spui toate acestea, pentru mine sunt tot ce-i mai frumos pe lume.

La noi în țară totul merge prost, schimbări de Miniștri ²⁴, disolvarea Camerei, mii de partide, la Iași mai ales, disolvarea Primăriei, adunări libere pentru formarea unei noi Primării, desbinări, tumulturi, certuri, nemulțumiri, unii trag la dreapta, alții la stânga; adevărate sbuciumări de voințe. Trebuie, scumpe fiu, să

așteptăm să treacă furtuna, să se restabilească Primăria și vei avea subvenția. Ai răbdare și totul va merge bine.

Se asigură că la 21 curent linia Iași-Roman va fi deschisă. Se desfășoară o activitate uimitoare la lucrările dela gară; un lung șir de vagoane de bagaje a sosit, curioșii leneși furnică; Dumnezeu știe dacă drumul de fier e spre binele ori spre răul țării.

Te îmbrățișează din tot sufletul

tatăl tău

D. XENOPOL

VIII A

Iassy le 9/21 Juillet 1870

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

C'est dans le bureau de la Banque de Moldavie que je t'adresse cette lettre, y joignant 24 Louis d'or ce qui fait 132 Thaler; subvention que je viens d'encaisser dont il m'a fallu payer la dette de 10 galb, faite pour toi; pas un banquier ne veut se charger de faire remettre l'argent par l'intermédiaire d'un correspondant et cela à cause des terribles événements qui se passent; Le directeur de la banque de Moldavie, Monsieur Huttes, prussien qui a de l'amitié pour moi, a été si complaisant de faire cacheter le group que je vais remettre à la poste; tu m'accuseras donc reception de cette somme de 24 Louis d'or et prends garde fils chéri d'en user avec la plus grande économie; grâce à mes nombreuses connaissances, tu as été payé préférablement à tous les autres. Sois prudent, et lorsque tu m'écris ne me parles jamais de la guerre; parles moi plutôt de tes études, et si tu crois qu'il n'y pas de danger pour les voyages dans ces lieux-là, tu pourra venir nous voir; à mon avis tu ferais mieux de rester à Berlin pour y continuer tes études; sois sage et strict économe, les temps sont difficiles et l'argent très rare; moi je suis hors d'état de te donner quelque chose, mes besoins sont multiples, et les moyens fort minimes;

nous nous portons bien tous, et nous ne désirons autre chose que ta santé, soigne toi, ne promène guère là ou il y a du ressemblément; grade toi de raisonner avec qui que se soit relativement à la guerre, c'est la Providence qui en décidera et cela ne nous regarde point du tout.

Je t'embrasse du coeur et d'âme ton père

D. XENOPOL

VIII A

(Traducere)

Iași la 9/21 Iulie 1870

DRAGĂ ALEXANDRE, IUBITUL MEU COPIL,

Îți scriu din biroul Băncii Moldovei, alăturând 24 ludovici de aur, ceea ce face 132 taler, subvenția pe care tocmai am încasat-o și din care am fost nevoit să plătesc datoria de 10 galbeni făcută pentru tine; nici un bancher nu se însărcinează să trimită bani prin mijlocirea unui corespondent, asta din cauza evenimentelor teribile ce se petrec. Directorul Băncii Moldovei, Domnul Huttes, un prusian care mi se arată prieten, a fost atât de îndatoritor să-mi sigileze grupul pe care-l trimit la poștă; să-mi răspunzi deci de primirea acestor 24 ludovici și ia seama, dragul meu, să-i folosești cu cea mai mare chibzuință; mulțumită numeroaselor mele cunoștințe, ți s'a dat precădere la plată, față de toți ceilalți. Fii prudent și când îmi scrii, nu vorbi niciodată de războiu; mai curând vorbește-mi despre studiile tale și dacă crezi că nu-i primejdie să călătorești prin acele părți ai putea veni să ne vezi; după părerea mea, ai face mai bine să rămâi la Berlin și să-ți urmezi studiile; fii cuminte și strict econom, vremurile sunt grele și banul foarte rar; eu nu sunt în stare să-ți dau nimic, nevoile mele sunt numeroase și mijloacele foarte reduse. Noi suntem toți sănătoși și dorim să fii la fel, îngrijește-te, nu te mai

plimba pe unde vezi adunări; ferește-te de a-ți da părerea asupra războiului, față de oricine, lasă în grija Domnului lucrurile acestea, cari pe noi nu ne privesc de loc.

Te sărută din toată inima

tatăl tău

D. XENOPOL

IX

Iassy le 14/26 Mars 1871

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN-AIMÉ,

Grâces au Toutpuissant, nous avons réussi; je t'envoie un groupe contenant la somme de 88 galb. ainsi que le reçu ci-inclus de Mr. Roïu pour celle de 12 galb.: c'est ta subvention intégrale que je viens de toucher. Comme je te l'ai parlé dans ma lettre en date du 12/24 courant, l'obtention de cette somme si nécessaire, si désirée a eu lieu par un nombreux concours de personnes de haute influence. Tu sauras sans doute apprécier les difficultés du temps où nous sommes et tu feras un bon usage de cet argent. Tâche, fils chéri d'en finir avec tes études pour que nous te revoyions au milieu de nous le plus prochainement possible. Nous désirons toute-fois que tu ne fasses point d'efforts et que tu ménages ta santé que nous préférons à tous les avantages de distinction. Mettons notre confiance en Dieu et tout ira bien. Le 28 courant, vieux stile, tu fêteras la saint jour de pacques en fréquentant l'église orthodoxe; aie, fils chéri, toujours la religion dans toi, devant toi et principalement devant le monde. Ne parle jamais politique, on en est ordinairement mal compris, mal vu et bien souvent compromis.

Ta mère et la mère de ta mère délibèrent continuellement sur l'article *Cozonaci*: telle farine est trop rude, telle autre moelle et tendre, 20 okas suffisent, une plus grande quantité ne sera pas superflue, puis 20 okas de beurre, ensuite la grande question des oeufs que les poules n'en peuvent plus à force de faire enfin la problème indéfinissable de la levure et de tant d'autre ingrédients; on en parle, on discute, on s'échauffe de manière à faire venir l'eau

à la bouche à Adèle, à Lucrèce surtout qui toutes les deux semblent à chaque moment croquer à belles dents ces *cozonaci* si désirés et sais-tu la conclusion de cette délibération maternelle: Ah! Domnieule ori când voi u vide pe Sandu se face pascele cu noi!

Je t'embrasse de coeur d'âme, ton père

D. XENOPOL

IUBITE ALECSANDRU

Te sarută de mi și mi de ori papa îți scrie destul așa dară eu nu îți scriu mult a ta mamă

M. XENOPOL

IUBITE ALECU

S'a întâmplat ca tocmai când papa îți scrie sunt și eu acasă de aceia îți scriu câteva rânduri, noi preste vr' uo 5 zile avem vacanție înssa mai înainte avem concurs în scrisu. — Sunt prea sigură ca acum ești tare ocupat și de acea n'uiți pretind să mi scrii; papa a dissu ca nu cumva să-i scriu mult fiind ca tu n'ai avea timpul de cetit. Dacă cu ajutorul D-lui vei fini examenu să nu uiți să mi faci discursul sau mai bine dicând multemirea acea care trebuie să o facu profesorilor și delegatiloru (representatorii guvernului) când voi fini clasa a IV-a (peste 2½ luni). Toti profesorii își dau multa silința anul acesta cu clasa III cu ossebire: — suntem numai 7 *copchilițe* da totu *una* și *una* de mititele...

Te sarutu iubite Alecu de mii de ori

A ta sora ce te iubesce

MARIȚA

P. S. După Pasti am să jocu la uă nuntă; nu știu anume la care fiind că am să fiu invitate la mai multe; însse totu familii de cele mai bune.

IX

(Traducere)

Iasi, 14/26 Martie 1871

DRAGĂ ALEXANDRE, SCUMPE FIU,

Mulțămită Atotputernicului, am reușit; îți trimit un grop conținând suma de 88 galbeni și chitanța alăturată de la D-I Roiu²⁵ pentru 12 galbeni: e subvenția ta întreagă pe care-am încasat-o. Cum ți-am spus în scrisoarea mea de la 12/24 curent, obținerea acestei sume atât de necesară, atât de dorită a avut loc printr'un concurs numeros de persoane de mare influență. Vei ști fără 'ndoială să apreciezi greutatea vremii în care ne aflăm și vei întrebuița cum trebuie acești bani. Caută scumpe fiu, să sfârșești odată cu studiile tale, ca să te vedem în mijlocul nostru cât mai curând posibil. Dorim în orice caz să nu faci sforțări și să-ți cruți sănătatea pe care-o preferăm tuturor foloaselor distincției. Să avem încredere în Dumnezeu și totul va merge bine. La 28 curent, stil vechiu, vei sărbători sfânta zi de Paști mergând la biserica ortodoxă; să ai întotdeauna, scumpe fiu, religia în sufletul tău, înaintea ta și mai cu seamă înaintea lumii. Nu discuta niciodată politică, de obicei tu ești rău înțeles, rău văzut și foarte adesea compromis.

Mama și bunică-ta deliberează mereu asupra articolului *Cozonaci*: cutare făină e prea aspră, cutare moale, 20 kgr. sunt de ajuns, o cantitate mai mare nu va fi de prisos, apoi 20 kgr. de unt, apoi marea chestiune a ouălor pe care găinele nu le mai pot face după atâtea, însfârșit probelma indefinibilă a drojdiei și a atâtor alte ingrediente; și vorbesc, și discută, se aprind de le lasă gura apă Adelei și Lucreției mai cu seamă, care amândouă parcă la fiecare moment mestecă din cozonacii atât de doriți, și știi tu încheierea acestei deliberări materne: Ah, Dumnezeule oare când voiu vide pe Sandu se faca pascele cu noi!

Te îmbrățișează din suflet

tatăl tău

D. XENOPOL

IX A

Iassy le 10/22 Mai 1871

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

La douce expression «Magna cum laude», comprise dans ta lettre du 16 courant, m'a fait verser des larmes de joie. Oui, fils précieux, comme je te l'ai toujours répété dans mes lettres; Dieu, le grand Dieu est avec nous, rendons Lui grâces de la précieuse victoire que tu viens de remporter. Docteur en droite, cela fait battre nos coeurs bien profondément, bien harmonieusement et dont l'écho ne trouve guère d'issue.

Aici lipsește o parte a scrisorii, apoi continuare:

fais de ton mieux, fils chéri de t'arranger avec cet argent; crois que pour qui que ce soit je n'aurais point fait actuellement ce sacrifice; mais pour toi trésor de mon âme, rien au monde ne me fait reculer; sois toujours sage, ménage ta santé et le vrai Dieu fera le reste.

Dein dich zärtlich liebender Vater

D. XENOPOL

IX A

(Traducere)

Iași 10/22 Mai 1871

IUBITE ALEXANDRE, SCUMPUL MEU COPIL,

Cuvintele «Magna cum laude» atât de dulci, din scrisoarea ta dela 16 curent, m'au făcut să plâng de bucurie. Da, neprețuitul meu copil, cum ți-am spus mereu în scrisorile mele: Dumnezeu, marele Dumnezeu e cu noi, se cuvine să-I mulțumim pentru iz-

bânda prețioasă ce ai câștigat-o. Doctor în drept, aceasta face să ne bată inimele adânc, armonios și ecoul acestor emoții persistă.

Lipsește o parte din scrisoare, apoi continuare:

fă tot ce poți, dragul meu, ca să ieși la capete cu banii aceștia; crede-mă că oricine ar fi fost n'aș fi făcut nicidecum acest sacrificiu acumă; pentru tine însă, comoara sufletului meu, nimic nu mă poate face să dau îndărăt; fii mereu cuminte, cruță-ți sănătatea și Dumnezeu cel adevărat va avea grijă de celelalte.

Tatăl tău care te iubește mult

D. XENOPOL

X

Iassy le 13/25 Juin 1871

CHER ALEXANDRE, FILS BIEN AIMÉ,

C'est avec la plus grande satisfaction du monde que je viens de recevoir tes thèses imprimées et les copies de ton diplôme: les disputations sont heureuses, brillantes, j'en ai remis à la Mairie en lui adressant une lettre dont copie ci jointe.

Rendons grâces à Dieu qui t'a fait triompher; ton avenir est donc assuré; tu n'as besoin que d'une bonne santé, c'est toujours le bon Dieu qui te la donnera; en Lui j'ai toujours mis et je ne cesserai de mettre toute ma confiance; tu es et tu seras sous l'égide de la Sagesse divine; c'est elle qui couronnera l'oeuvre d'un fils qui fait la gloire de ses parents; il ne te reste dorénavant que de marcher dans la voie glorieuse que la haute Providence a frayé à ton avenir. Si tu as profité des leçons de tous les savants, tu sauras, sans doute mettre à profit les conseils de ton père qui est toute vie pour toi:

Sois sage, prudent, modéré, peu communicatif, réservé, cède à l'entêté, au présomptueux, ne blesse jamais la délicatesse de qui que ce soit, parle toujours au coeurs des hommes, garde-toi des séductions; fais parfois de petits sacrifices afin de pouvoir parvenir à des résultats désirés, sois économe et soigne surtout ta santé.

Tu ne m'as accusé reception des dix louis d'or que tu m'avais demandés et que je n'ai pas tardé à t'envoyer; tu fais très-mal, fils chéri de me faire planer dans la doute.

Grâces au Ciel, nous sommes tous bien portants, nous n'avons qu'un seul désir, une seule et unique préoccupation, c'est de te revoir le plus tôt possible au milieu de nous.

Les logements sont très rares à trouver; au pis aller, j'en ai trouvé un vis à vis la mairie; mais c'est le moindre de nos soucis.

Je t'embrasse de coeur et d'âme

ton père

D. XENOPOL

IUBITE ALECU,

Mai întâi de tôte te felicitazu din sufletu de succesul briiantu eu care ai castigatu procesul tău ce 'lu ai de apópe 4 ani ²⁶ și care 'ți asigurează viitorulu celu mai fericitu ce poate să dorească cineva. Eram siguru că precum ai reușitu aici ai se reușiși și acolo, pre-eum ai reusitu in tôte și totu-de-una.

Te felicitu inca odata din sufletu, iubite frate, și dorescu ca în țara se mergi pe aceasu cale de glorie pe care ai mersu in strai-natate

Al teu frate

F. XENOPOL

IUBITE ALEXANDRU,

nuti pot descrie bucuria ce am avut când am primit tezele tale acuma sa finitu de a șede pe bancile scoaliloru mulțumită Domnului de toate bunătățile care ȝau dat până acuma așa sa-ți ajute ca și în viața care ai să intri de acuma inainte să fi aranțat.

M. XENOPOL

X

(Traducere)

Iași 13/25 Iunie 1871

DRAGĂ ALEXANDRU, SCUMPE FIU,

Cu cea mai mare bucurie din lume am primit tezele tale tipărite²⁷ și copiile după diplomă: discuțiile sunt fericite, scânteietoare, le-am trimis și la Primărie adresându-i o scrisoare de pe care-ți alăturerez copia.

Să mulțumim lui D-zeu că te-a ajutat să triumfi; viitorul tău e deci asigurat; nu-ți mai trebuie decât bună sănătate, și tot D-zeu ți-o va da; în El mi-am pus în totdeauna și nu voiu înceta să-mi pun încrederea; tu ești și vei fi sub paza Înțelepciunii divine; ea va încununa opera unui fiu care-i gloria părinților săi; nu-ți mai rămâne decât să mergi pe calea glorioasă pe care Providența a deschis-o viitorului tău. Dacă ai profitat de pe urma lecțiilor atâtor savanți, vei ști fără 'ndoială să tragi folos și din sfaturile tatălui tău care trăește pentru tine:

Fii cuminte, prudent, cumpătat, puțin comunicativ, rezervat, cedează în fața încăpăținatului, închipuitului, nu jigni delicatețea oricui ar fi el, adresează-te totdeauna inimii oamenilor, ferește-te de seduceri; fă uneori mici sacrificii ca să ajungi la rezultate dorite, fii econom și îngrijește-te mai ales de sănătate.

Nu mi-ai răspuns de primirea celor zece ludovici pe care mi i-ai cerut și pe care n'am întârziat să ți-i trimit; faci rău, scumpe fiu, lăsându-mă în îndoială.

Mulțumită Cerului, suntem cu toții bine sănătoși, dar nu avem decât o dorință, o singură și unică preocupare, să te vedem cât mai curând în mijlocul nostru.

E greu de găsit locuință; pentru cel mai rău caz, am găsit una vis-à-vis de primărie; dar asta-i cea mai mică grijă a noastră.

Te îmbrățișează din tot sufletul

tatăl tău

D. XENOPOL

N O T E

I

- 1 Incede-te, însă vezi mai întâiu în cine.
- 2 E o familie onorabilă?
- 3 Maria, soră.
- 4 Nicolae, frate.
- 5 Dimitrie, tatăl.
- 6 Filip, frate.
- 7 Maria, mama.

II

8 *Calistrat Hogăș*; v. „Istoria ideilor mele” și scrisorile lui C. H., în acest volum.

9 Nu face sforțări prea mari; totul cu socoteală, calm și răbdare; ce-i prea mult, nu-i sănătos.

10 Probabil *Dr. Wilhelm Kremnitz*, născut în Berlin la 1846, mort în Sinaia la 21 Iulie 1897. Doctorul Kremnitz a venit în țară abia în toamna anului 1874 (cfr. St. D. L. III 131 și Indice).

11 *Francisc Caudella*, tatăl. *Eduard Caudella* fiul, compozitor muzical, violonist, care-și făcuse studiile în Germania și care mai târziu avea să alcătuiască muzica pentru opera bufă „Hatmanul Baltag”, scrisă de *Jacob C. Negruzzi* și *I. L. Caragiale*, tradusă în limba germană de *Mite Kremnitz*, soția doctorului *Wilhelm Kremnitz*, cumnatul lui *Titu Maiorescu*, în prima căsătorie a acestuia (cfr. St. D. L. I 52, 426; 427, 430 și Indice: *Caudella, Allan George*).

11 a. Al tău tată iubitor.

III

12 Sănătate, mult iubite frate, este dorința cea mai fierbinte a tatălui tău.

IV

13 *Zaharia Columb*, profesor, originar din Transilvania; despre el amintește *Alexandru D. Xenopol* în „Istoria ideilor mele” (vezi acest vol. cap. II).

14 În Martie 1868: Guvernul lui *Ștefan Golescu*, președinte de consiliu și externe; *Ion C. Brătianu*, interne și ad-interim finanțe; *Panait Donici*, lucrări publice; colonelul *G. Adrian*, războiu; *Dimitrie Gusti*, culte.

V

15 *Jacob C. Negruzzi* (cfr. St. D. L. III 335, 337, 350 și Indice).

16 *I. C. Negruzzi* răspunde din Iași lui *A. D. Xenopol* la Berlin despre primirea studiului, la 3/15 Mai 1868: „Am primitu scrisoarea D-voastră împreună cu începutul articolului asupra Culturii Naționale și-ți facu pentru această lucrare sincerul meu complimentu. Ieri [2/14 Mai 1868] s'a cetitu în Societatea Junimea și întreaga Societatea a fostu nu mai puțin mulțămită decât mine și m'a însărcinatu să-ți trimitu salutarile sale” (St. D. L. III 365).

17 *Dodun de Porrieres*. („Pe de altă parte însă trebuie să știi că întreaga organizare și administrare a arestelor este încredințată unui Francez *Dodun de*

Porrieres). — A. D. Xenopol către *Jacob C. Negruzzi* în scris. din Berlin, Ian. 1870 — publicată în St. D. L. II 58—60.

¹⁸ *Raoul de Pontbriant*, francez stabilit în România, ca profesor de liceu, în București a publicat, între altele, un dicționar româno-francez (1862); o gramatică franceză (1867) și o metodă practică pentru învățarea limbilor străine (1870).

VI

¹⁹ Fratele lui *Jacob, George Negruzzi*, care se afla la studii în Germania și despre care A. D. Xenopol amintește adesea în scrisorile sale către I. C. N. (v. St. D. L. II Indice: *George Negruzzi*).

²⁰ Scrisoarea menționată nu s'a păstrat, precum nici „grămada de scrisori” etc., de care se pomenește aci.

VII

²¹ „Eu plecai din Iași în Septemvrie 1867 împreună cu *Gheorghe Negruzzi*, fratele lui *Jacob*, ambii fii ai lui *Constantin Negruzzi*, apoi cu *Dimitrie Iamandi* și *Constantin Jianu*, amândoi din *Botoșani* spre capitala Prusiei, mergând până la *Cernăuți* cu o butcă jidovească, căci drumul de fier încă nu era înființat în România” (v. începutul capitoului al III-lea din „Istoria ideilor mele”, în acest volum). Despre începerea construirii drumului de fier dă relațiuni *Dimitrie Xenopol* în scris. VI din 30 Dec. 1868 și finea scr. VIII din 7/19 Mai 1870, în care se spune că la 21 Mai 1870 se va deschide linia fierată Iași-Roman.

²² Cfr. n. 21.

²³ În Octombrie 1869 *Dimitrie Gusti* nu mai era ministru din Noemvrie 1868, deoarece întregul cabinet cedase locul după cel al lui *Nicolae Golescu*, prințului *Dimitrie Ghica*, în a cărui compoziție ministerul cultelor și instrucției publice era ocupat de *Al. Crețescu* — până în 12 Dec. 1869, apoi de *G. Mârzescu*.

VIII

²⁴ Până la 2 Febr. 1870 guvernul prințului *D. Ghica*; dela 2 Febr.—20 April un guvern *Alexandru C. Golescu*; dela 20 April — 23 Mai guvernul lui *Manolache Costache* (cu *V. Pogor, Petre Carp*); la 23 Mai remanierea acestui guvern, care rămâne până la 18 Dec. 1870).

IX

²⁵ *Gheorghe Roiu*, născ. 10 Aprilie 1843, Iași; membru în *Junimea* din 1865.

X

²⁶ Examenele, doctoratul.

²⁷ Titlul disertației: „De publicanorum societatum historia ac de natura iuridicale, Berolini 1871”.

I

A. D. Xenopol: Istoria Ideilor Mele ¹

A RIRIA

*Comment veux tu que je comprenne
Quand mon amour est si géant
Quand il me tire du néant*

*Néant de l'âme où j'ai vécu
Jusqu'à ce que je t'ai connu?
Comment veux-tu que je comprenne ?*

6 Août 1901 Vörishofen ²

A. D. XENOPOL

Mai mulți oameni, cari au găsit hrana sufletului lor în lumea cugetării, au scris amintirile vieții lor personale. În paginile ce urmează stau cuprinse acele ale desfășurării zilelor mele, însă privită aproape numai din punctul de vedere al dezvoltării ideilor asupra lucrurilor și a lumii. Deși idealismul nu e product al individualității, și aceasta nu poate fi pe deplin cunoscută fără cercetarea fiziologică și psihologică a ființei ce-i dă naștere, voi căuta să desfac, pe cât se poate, înflorirea minții de trunchiul de care se ține și să povestesc mai mult înșirarea logică a gândirilor mele, decât să analizeze substratul lor pasional. Voi reproduce deci, din viața mea numai ceea ce voi crede neapărat pentru înțelegerea modului meu de a cugeta și de a reproduce cugetările mele. Cu acest sistem mă voi feri de a înconjura adevărul, lucru la care silește uneori destăinuirea vieții mai intime. Apoi voi putea să mi întemeiez [expunerea] mai adese ori pe dovezi scrise, ceea ce este o puțină garanție a celor expuse. Mai la urmă, cum am simțit eu, florile sau spinii existenței, mă privesc pe mine, și ele pot să intereseze, numai într'un grad mai restrâns lumea ce voi lăsa-o după mine. Cele ce am cugetat însă, vor rămâne în-

trupate în scrierile ce am alcătuit și a arăta chipul cum ele s'au născut în mintea mea, poate să aibă oare care însemnătate și pentru alții.

Sunt născut în 23 Martie 1847 în Iași, mahalaua Păcurari în niște case de zestre ale mamei mele, care case acuma au fost dărâmate fiind vândute de părinții mei primăriei de Iași. Casa în care m'am născut era ieșită cu colțul în drum și în acest colț era o fereastră pe care o vedeam de departe când coboram strada ce duce către bariera Păcurari. Mi se părea totdeauna acea fereastră că era ochiu deschis asupra viitorului. Acum chiar, deși de mult timp dispărută, o văd încă înnegrind ca o pată pătrată albul peretului. Acea fereastră e una din amintirile matinale cele mai puternice ale minții mele.

Tatăl meu Dimitrie Xenopol se trăgea din o veche familie anglo-saxonă, după tată Brunswick, după mamă Smith. El a ră-tăcit în tinerețe, în urma unei dureri sufletești, prin Suedia, pe mare până la Constantinopole, de unde venise la Galați. Aici fu botezat de colonelul Schelety, tatăl generalului Carol Scheleti, care-i dădu numele de Dimitrie și-i schimbă tot odată și familia din Brunswick în Xenopol, adică fiul străinului. Acest botez a trezit ușor bănuiala protivnicilor familiei mele, mai ales a celor ai fratelui meu, omul politic ³, că noi am fi de origină Evrei. Tatăl meu fusese în adevăr botezat, însă nu din Evreu, ci din protestant și în-tors la credința ortodoxă. El se strămută la Iași, unde fu mai mult timp dragomanul consulatului prusac de aici, încă o dovadă că el nu era Evreu, de oare ce pe atunci Evrei[i] nu erau primiți în func-țiile prusiene. În Iași el se căsători cu Maria Vasiliu, fiica unui fabricant de țigle din Păcurari, cu care soție născu 6 copii, care trăesc după majoritate. Din acești[a] au rămas acuma când încep a scrie aceste amintiri (1913) patru: Eu cel mai mare, fratele meu Neculai, actualul ministru al Comerțului, sora mea Adela, scri-toarea noastră și sora mea Lucreția, o profesoară minunată. Tatăl meu se apucă de o afacere de schimb împreună cu Vasile Pogor cel bătrân. Apoi se lăsă de această afacere, deschise un pen-sion, ceea ce se potrivea mai bine caracterului său de om învățat, decât îndeletnicirile comerciale.

Dimitrie Xenopol era într'adevăr un om foarte cunoscător

în sfera limbilor și a literaturilor. El vorbea afară de limba lui maternă, germană, tot așa de bine și limbile franceză și polonă. Cunoștea și ruseasca și puțin italiana; iar cunoștințele lui se întindeau și la literaturile acestor deosebite graiuri; dar ele se concentrau mai ales în partea lor curat lingvistică. Ceea ce-l interesa, era vocabularul deosebitelor limbi și redarea prin termenii corespunzători a acelorași noțiuni în deosebitele feliuri de a vorbi, fineța deosebirilor sensurilor, sinonimele, particularitățile sintactice și etimologice ale limbilor ce cunoștea. Cetirea lui cea mai plăcută era — lucru ce ar putea părea straniu — dicționarele, din care avea o bogată bibliotecă. Tatăl meu mai avea și o voce foarte plăcută și cânta destul de bine. Amintirile cele mai îndepărtate ale copilăriei mele mi-l arată luându-mă pe genunchi și alintându-mă cu melodii triste și melancolice *din țara lui îndepărtată*. Apoi mai cânta cu mare plăcere și un cântec francez:

Malborough s'en va-t-en guerre
 Mirionton ton ton mirion terre
 Malborough s'en va-t-en guerre
 Ne sait quand reviendra ⁴

Mai zicea apoi cu mare haz și cântecul lui Cadet Roussel:

Cadet Roussel a une maison
 Cadet Roussel a une maison
 Qui n'a ni poutres ni chevrons
 Qui n'a ni poutres ni chevrons
 Ah, Ah, Ah oui vraiment
 Cadet Roussel est bon enfant ⁵

Din această practicare a muzicii s'a zămislit poate în sufletul meu acea arzătoare iubire pentru această artă care m'a format și îndemnat pe drumul vieții și m'a făcut s'o învăț chiar, e drept însă mult mai puțin decum aș fi vrut.

Amintesc aceste lucruri, fiindcă ariile și cântecul tatălui meu mi-au dat acea pasiune mare pentru muzică, care m'a împins a cultiva mult și a gusta această artă.

Tatăl meu era un om foarte harnic și de o exactitate neștirbită în îndeplinirea îndatoririlor lui și de o cinste fără pereche. Despre

această cinste a lui face dovada împrejurarea că după ce a fost aproape 20 de ani director al penitenciarului de Iași, mânuind pentru aprovizionare sutimi de mii de lei pe an, a murit absolut sărac, nelăsând mamei mele nici măcar cu ce să-l înmormânteze. Sărăcia lui este cu atât mai chinuitoare, cu cât el avea o numeroasă familie, care crescuse pe rând până la 6 copii, din care eu sunt cel mai mare (trei băeți, Alexandru, Filip și Neculai și 3 fete: Maria, Adela și Lucreția). Mijloacele restrânse și greutatea vieții îl făcură să și concentreze toate activitățile lui în susținerea gospodăriei, la care îi stătea în ajutor mama mea Maria, femeie cu puțină cultură, cum erau pe atunci femeile în țările române, însă înzestrată cu o inteligență deosebită și cu mari însușiri sufletești.

Tatăl meu era un om foarte strângător și econom și avea pentru ce. În stare de avuție restrânsă, cu 6 copii, trebuia să îngrijească mult de ținerea casei, la cari îi stătea de ajutor mama mea și ea o femeie econoamă, cu puțină cultură, însă cu o inteligență vie și pătrunzătoare. Imi amintesc cum tata, din când în când deschidea sipetul legat în fier, în care își strângea economiile lui, scotea *beseceaua* de mahon ferecată cu argint, un dar de nuntă al mamei mele, și așezându-se pe colțul sipetului, își număra galbenii pe cari îi aduna unul câte unul. Imi aduc aminte că într'o zi, când eram față la așa numărătoare, am auzit numărul quatrevingt și mă miram eu cum puteau să fie așa de mulți!

Viața noastră bine înțeles era foarte restrânsă, petrecută numai între noi; Duminica ne duceam la biserică, căci tatăl meu îmbrățișase credința ortodoxă cu sfințenie și hotărâse de a fi un bun închinător al ei. La Paști și la Crăciun era sărbătoare mare și așteptam totdeauna acele zile cu mare nerăbdare pentru mâncările mai alese ce le pregătea mama, la Paști mai ales cozonaci, foarte bogat în ouă roșii.

Sara tata ne întrunea în jurul lui la cetit românește sau franțuzește, căci mama învățase puțin această limbă de la tata.

Mai așteptam aceste două mari zile și din pricina că atunci ni se primeneau hainele pe care tata avea totdeauna de grijă să le facă mai largi de cum cerea talia noastră «căci, spunea el, copiii cresc».

În această încunjurime de muncă și de întetire intelectuală s'a deșteptat prima mea copilărie. În pensionul tatălui meu lucram alături de tovarășii mei mai răsăriți: Vasile Ureche; Alexandru Radovici și Scarlat Scheletti (acești doi din urmă acum generali în retragere), Emil Costinescu (fost ministru de finanțe), Iancu Ghițescu, un proprietar de moșii și alții, al căror nume îmi scapă din memorie. Învățarea celor dintâi începuturi ale cărței și anume după sistemul de atunci al pensionatelor franceze în limba franceză, limbă ce era de obicei vorbită în școală și de care tatăl meu se sluzea mai totdeauna față cu copiii săi, cu toate că știa germana. El voia să ne deprindă și cu limba aceasta; dar ea nu'mi era pe plac și o învățam fără gust, în cât propășirea mea în cunoștința ei, rămase totdeauna slabă. Din această practică timpurie și de toate zilele a limbei franceze se explică cum de o posed, îndestul de bine în scris și vorbire, cu toate că după cum se va vedea, studiile mele superioare le-am făcut în Germania⁶ și nici odată nu am învățat în Franța. Cu toate aceste întreaga mea carieră științifică am făcut-o în aceste din urmă țări. Cea dintâi legătură a inimei mele în afară de frați și părinți, fu aceea cu vărul meu, Emil Costinescu, care închegă pentru mult timp o comunitate de gândiri și un schimb de cugetări între noi, despre care voiu vorbi mai la vale, întru cât a avut o înrâurire asupra dezvoltării mele intelectuale, mai ales în ce privește cunoștințele mai desăvârșite ale limbei franceze.

Tatăl meu primind propunerea marelui ban de pe atunci Iordache Ruset, din Bacău, de a merge la moșia lui *Filipenii* pentru a pregăti pe doi copii ai lui, desfăcu pensionul, și familia noastră se strămută la acea moșie, lângă Bacău, unde stăturăm doi ani. Aci se dezvoltă în mine iubirea de țară și plecarea pentru țării, ai căror copii îmi erau tovarășii în toate jocurile. După aceea, pe timpul când Austriacii ocupaseră Moldova 1855—1857, părăsiram moșia și ne așezarăm în Bacău în niște case ale lui Ruset de lângă casele în care stătea el, și unde tatăl meu urma înainte a da lecții copiilor lui, mai luând și alte lecții prin oraș. Îmi aduc aminte de doi soldați, unul Neamț, numit Franz și celălalt Ungur, dați în cvartir, cum se zicea pe atuncea, la noi, care soldați erau oameni foarte detreabă, îngrijind de toate nevoile casei și mulțu-

mindu-se cu tratarea ce le-o puteam oferi. Neamțul Franz îmi făcea jucării și mai ales zmee foarte frumoase care au fost totdeauna desfătarea mea cea mai plăcută. Și astăzi, când văd un zmeu zbârnâind prin aer, nu mă pot împiedeca de a nu mă opri spre a privi la el. Această pasiune a mea pentru zmee, denotă o plecare a minții mele către desfătările ideale.

În Bacău mergeam ades în casa doctorului Prodan, cu al cărui fiu, de și mai mare decât mine, legasem o strânsă prietenie. Ioan Prodan a ajuns până la a fi membru la Curtea de Casație, dar acum e mort și el.

După ce ne întoarserăm din Bacău iarăși în Iași, când aveam vârsta de 9 ani (1856), și ne așezarăm iarăși în casele noastre din Păcurari, tatăl meu făcu cunoștința unui grec *Constantin Athanasiade*, care ținea un pensionat de băeți greco-francez în apropiere de casa noastră și mă dădu la el la învățătură. Grecul era un om foarte învățat, inteligent și bun cunoscător și al limbei franceze. În școala lui însă se învăța tot după sistemul vechilor școli fanariote, din care acest pension era o ultimă rămășiță rătăcită încă pe pământul românesc. Se învăța anume cu deosebire limba elină cu traducere în cea greacă modernă, ceea ce putea aduce un folos copiilor de greci din acel pension, dar nu avea nici un înțeles pentru acei de Români, cari alcătuiau cu toate aceste majoritatea elevilor. Așa și eu trebuia să învăț Iliada lui Omer pe de rost, mai multe sute de versuri din cântul I și cu traducerea lor, neînțelegând nici un cuvânt nici din limba originală, nici din cea în care se traducea. Totuș, din această învățătură mecanică mi-a rămas un fel de instinct al limbei grecești antice care mi ajută mult în studiile mele din liceu în această limbă. Mai păstrez încă o scriere a lui Athanasiade din 7 Fevruarie 1860, prin care mă cheamă la un examen după o boală ce zăcusem și în care îmi spune în o bună franceză:

«Vous viendrez demain chez nous; vous serez préalablement parfumé et purifié; ensuite vous passerez vos examens, vous dinerez avec vos condisciples, ensuite vous vous retirerez».

În timpul ce învățam la Athanasiade, niște Francezi zidiseră o moară cu aburi în Păcurari, lângă barieră, și tatăl meu făcuse cunoștință inginerului François Gaidry și a unui asociat al

lui, Paul Burguet; Gaildry propuse tatălui meu să mă învețe desemnul liniar și luam regulat două lecții pe săptămână timp de mai bine de un an, în care răstimp deprinseu destul de bine desemnul pe planșetă, învățam a mării compasul, liniatorul, echerul și a copia în destul de curat planurile, pe care mi le dădea profesorul meu. Acest studiu îmi dezvoltă gustul formei, preciziei și matematicii și îndrumă mintea mea spre exactitate și claritate în concepții.

Tot în acest răstimp mă ocupam mult cu grădinăria. Casele părintești aveau un loc foarte mare și în fundul lui era un deal înalt de vo 8 metri, pe care se întindea un frumos tapșan de iarbă. Tatăl meu îl prefăcuse în o grădină de pomi roditori și de vie și eu îmi petreceam tot timpul liber la lucrarea acelei grădini, întocmind straturi, greblând și curățind iarba, plantând flori și copaci, ba chiar deprinseam și a altoi arbori de la un grădinar Neamțul Masapust, care întocmise grădina. Această îndeletnicire a mea cu pământul și cu plantele spori plecarea pentru agricultură, dobândită încă din petrecerea mea la țară și care îmi îndrumă mai târziu mintea către natură și cei ce stau mai aproape de ea, nu mai puțin. Din aceste se dezvoltă în mine acea mare iubire a naturei care a dat mai târziu naștere la însemnarea amintirilor mele de călătorii și a impresiilor mele din natură.

Mai mulți prieteni ai tatălui meu îl sfătuiseră însă să mă iee de la Athanasiade și să mă dee la școlile statului, spre a învăța cursul regulat al învățăturilor; în anul 1861 intrai în clasa IV primară de la școala din Trei Erarhi, luând gazdă la bunica mea de pe mamă Nastasia Bădălescu, după al doilea ei bărbat ce locuia în dosul bisericii în niște case, de la care se întindea o vedere foarte frumoasă asupra șesului Bahluiului. În acea școală avui fericirea de a încăpea pe mâinile unui eminent profesor *Ioan A. Darzeu*, om cu cunoștințe întinse și robul datoriei și al exactității. Fiind silitor la învățătură, eram privit de bunul nostru profesor ca unul din frunțașii clasului. Mai erau încă doi băeți foarte buni și ei, Ioan Tăzlăuanu și Vasile Ciudin, ambii morți acuma. Intr'o zi se întâmplă — lucru cu totul afară din cale — ca Darzeu să nu poată veni la clas, din cauza de boală, și el ne scrisese nouă celor 3 frunțași al clasului următoarea scrisoare:

Amicilor Xenopol, Tăzlăuanu și Ciudin,

Astăzi sunt bolnav și nu pot veni la școală. Fiți buni dar și împliniți-mi locul; puneți la exerciții pe toți la fizică, la ținere și la aritmetică. Preparanzii vor ținea liniște. Vă trimit 2 fizici pentru figuri.

Al vostru amic

I. A. Darzeu

22 Iunie 1861.

La examen ieșiiu întâiul la clasificare și trecui la liceu (1861).

II

Pe atunci era ca școală secundară în Iași numai așa numita Academie (astăzi Liceul Național). În decursul studiilor mele în această minunată școală s'au făcut mari schimbări în lumea ideilor mele. Dintre profesorii ce au avut asupra mea cea mai mare înrăurire însemn pe *Zaharia Columb*, originar din Transilvania și profesor de limba latină, o fire aspră și întunecată, dar foarte cunoscător în materia lui și unul din camenii cei mai dreپți și mai exacti ce am întâlnit în viață. Înaintea lui toată clasa tremura de frică, căci toți se temeau a nu fi înfrunțați cu vocea lui cea răsunătoare și cu privirea lui cea încruntată. Imi aduc aminte că într'o zi el care locuia tocmai la Socola și venia la clasă cu o trăsurică, întâlnise un băiat din clasă II venind prin noroiul străzilor ce pe atunci era îngrozitor, tot cătră școală și'l luase în trăsură; dar întrebându-l cum face perfectul de la verbul *facio* și băetul răspunzând greșit, îi spune: «mișelule, coboară din trăsură!». La Columb am învățat foarte bine latinește, ceea ce mi-a fost apoi de mare ajutor în studiile mele de drept roman la Universitatea din Berlin, unde chiar fui obligat să trec teza și examenul oral de doctorat în limba latină⁷. Alt profesor ce deșteptă în mine iubirea de țară și aceea a istoriei era Mihail Buznu care făcea lecții foarte frumoase și elocvente de istoria Românilor. Pe cât însă mă încântase Buznu în cursul inferior, pe atât mă desgustase declamațiile pompoase și fără rost a profesorului de istorie din cursul superior C. Chirnischii care avea poate scuza că era și telegrafist!

Pe când eram în clasa IV de la Academie dădui în biblioteca tatălui meu peste scrierea lui Volney, *Les Ruines*⁸. Cunoștința mea cea temeinică a limbei franceze dobândită de la tatăl meu și de la contactul cu Athanasiade și cu inginerul Gaidry, îmi dădu puțința înțelegerii acestei scrieri elocvente și adânc cugetată, de și cam declamatoare. Această carte îndrumă mintea mea spre citiri cără care îi deschise calea profesorul Buznu. De abia sfârșisem această lectură și dădui peste altă lucrare de acelaș gen, de și scrisă în cu totul alt spirit, anume *Istoria Civilizației în Europa și în Franța* de F. P. G. Guizot⁹. Mergând într'o zi la Vitlimescu bibliotecarul principelui Grigore Sturza, și căutând prin bogata bibliotecă a principelui, dădui peste cele 5 volume ale lui Guizot care mă fermecase prin titlul lor, și mă rugai de tatăl meu să le împrumute pentru mine. Tot la Vitlimescu încă văzui eu creșterea gândacilor de mătase care mă interesa și mă pasiona într'un grad foarte mare și de unde mi-a rămas un gust deosebit pentru această îndeletnicire practică, pe care mai târziu o puseu în aplicare prin o cultură la grădina lui Rivalet, fostă a principelui Sturza, de la Socola lângă Iași.

Istoria civilizației de Guizot mă câștigă cu desăvârșire pentru istorie, cu toate că îmi era îngreuiată prin faptul că cunoașterea evenimentelor pe care se întemeia expunerea autorului nu'mi era pe deplin însușită. Pe atunci tatăl meu intrase ca Director al Penitenciarului central din Iași și'mi aduc aminte cum îndată ce dobândeam un ceas liber de la ocupațiile mele școlare, mă duceam în grădina penitenciarului, unde cu cartea pe masă și cu capul sprijinit pe mâni, sorbeam cu o nespusă sete magistrarele expunerii ale marelui istoric francez.

De la începutul cugetării mele mai libere, ea fu îndrumată prin o fericită întâmplare tocmai către îndestularea hranei de a cerceta ideile care stăpâneau dezvoltarea popoarelor. De aceea să nu se creadă că lucrarea mea, poate cea mai însemnată, *Teoria Istoriei*¹⁰ este o scriere întâmplătoare, răsărită sub pana mea din îmboldirea mai târzie a minții. Ea este crescută împreună cu mine din cele dintâi clipe, când mintea mea începea să înțeleagă rostul eugetării.

În 1866 fiind în clasa V la Academie, mai mulți băeți întemearăm societatea de elevi, intitulată *societatea studioasă* al cărei președinte fui ales eu. În ședința din 22 Aprilie 1866 cetii în această societate o lucrare asupra *importanței și utilității istoriei* *, în care atingeam întrebări de teoria acestei științe, pe care, bine înțeles, le expuneam după ideile timpului. Istoria era pentru mine pe atunci învățătoarea vremilor de față și anume din intreitul punct de vedere: moral, politic și științific. Insemnătatea de căpetenie a istoriei îmi părea a consta în aceea că ea învăța pe un popor cum să scoată din studiul trecutului învățătura trebuitoare pentru a realiza la el ideile libertății și a egalității. De pe atunci, la vârsta de 19 ani, istoria nu mai era pentru mine «cunoștințe cu deamănuntul a tuturor faptelor ce le au făcut Domnii, toate luptele ce le au purtat; ci cercetarea stării societății sub cutare sau cutare regim». Stilul în care am scris această primă a mea încercare pe câmpul științei, și asupra căruia de aceea și stăruiesc mai mult, este încă încărcat cu neologisme; dar se observa în el un avânt al gândirii și frumoase asemăluiri: Așa spun într'un loc: «Mintea este o undă limpede, în care se reflectă faptele și obiectele ca în o oglindă. Imaginea e pură cât timp unda e liniștită și dacă arunci în ea o peatră, o bucată de țărână, și îndată imaginea va apărea tremurândă și difuză ochilor noștri. Aruncați în mintea noastră acea piatră, acea țărână, pasiunile și ignoranța, n'ar deveni imaginea faptului și prin urmare exprimarea — istoria lui?» Și aiurea, unde vorbesc de caracterele istoriei mai vechi care cunoșteau mult mai puțin evenimentele cum le cunosc cercetările mai noue cu toate că erau mai apropiate de ele, închei cu minunata comparație: «Și soarele, de și este vara mai depărtat de pământ decât iarna, totuși vara el încălzește mai mult».

În această întâia a mea încercare de autor, se văd însușirile care vor desvolta pe acele de mai târziu, precumpănirea ideilor în expunerea trecutului și stilul meu limpede și colorat.

Pe când eram în liceu, mai multe împrejurări venise să adaugă izvoarele din care mintea mea să-și soarbă cultura. Mergând în casa verii mele Cleopatre Petit, fiica lui Teodor Stamate, unul din Mol-

* Reprodușă de *Arhiva din Iași* XII, 1901, p. 424.

dovenii ce fuseseră pentru întâia oară trimiși la învățătură în țările străine, împreună cu al doilea al meu unchiu, ambii veri buni ai mamei mele (Alexandru Costinescu arhitectul cazărmei de la Copou din Iași), aveam prilejul de a asculta muzică aleasă, căci vara mea cânta foarte bine din piano și ea începu să'mi dea lecții din acest instrument, pe care le urmai apoi la Conservatorul din Iași, condus pe atunci de *Francisc Caudella*, tatăl D-lui *Eduard Caudella*, eminentul nostru compozitor; aci în conservator luai lecții de la profesorul *Constantin Grosș*, până ce absolvii conservatorul urmând mai departe studiile muzicale și la Berlin cu pianistul *Raddecke*¹¹. Bărbatul Cleopatrei, un Francez Paul Petit ce era coafor, fusese pictor înainte de a îmbrățișa această meserie și el se apucă să'mi dea lecții de desen de figuri în care ajunsei iarăși la oare care progres. Prin aceste două arte îmi dezvoltai mintea și pe calea artistică, cum fusese deșteptate spre iubirea naturii prin petrecerea la țară și grădinarie, cum fusese deprinsă cu liniile precise prin desenul liniar, încât din toate părțile mintea mea se disciplina și se îmbogățea, pe când trunchiul ei principal se răsadise în câmpul istoriei.

Tot pe atunci unchiul meu Alexandru Costinescu, care nu știu pe ce temei se gândea să ajungă Domn al Principatelor-Unite și în așteptarea realizării acestui vis, se retrăsese din toate ocupațiile lui și trăia la via fratelui său Dimitrie Costinescu, lăsându-și copiii fără învățătură regulată. Fiul său, bunul și vechiul meu prieten Emil Costinescu, ajunsese unul din oamenii cei mai însemnați ai țării, datorită unei cultivări autodidacte și a unei inteligenți bogat înzestrate. Alexandru Costinescu, săturat de o așteptare care nu s'a mai realizat, se hotărî în 1863 să se strămute la București în postul de arhitect al Statului și luă cu el și pe copiii lui. Se legă atunci o corespondență foarte stăruitoare între mine și Emil, fiul lui Alex., care corespondență ținu mulți ani și din care posed și acuma mai multe sute de scrisori. Această corespondență în afară de nobila hrană sufletească ce mi o dădea prin cultivarea unei prietenii din cele mai sfinte, mai contribuise la dezvoltarea cunoștințelor mele în limba franceză, de oare ce este toată scrisă în această limbă.

În 1866 sfârșind clasa a V a liceului statului intram în *Institutul Academic*, o școală privată eminentă, în care predau cele mai însemnate puteri profesoriale din Iași și în deobște din țară: *N. Culișanu*, *T. Maiorescu*, *Gr. Cobălcescu*, *I. Carașiani*, *I. Melik*, *P. Poni*, *I. Paicu* și alții. Maiorescu văzându-mă sârguitor și priceput, prinse o mare simpatie pentru mine și mă luă sub a lui protecție. Mă duceam adeseori în casa lui, unde mai ales mă atrăgea muzica cea foarte bună ce se făcea din când în când. Îmi aduc aminte mai ales de o serată în care avui prilejul de a asculta din instrumentul pe care'l cunoșteam și eu, pianul, pe *D-ra Hrisoverghi* acuma *D-na Binna*.

În Iunie 1867 la vârsta de 20 de ani dădui bacalaureatul ce tocmai atunci se înființase în Iași, încât eu avui onoarea de a-l inaugura. Dar cu prilejul acestui examen mintea mea fu pusă în o grea cumpănă. Eram foarte legat cu familia Ciurea și mai ales doctorul Ioan Ciurea, medicul Institutului Academic, mă prețuia foarte mult. Avea un frate Gheorghe Ciurea care se pregătea și el de bacalaureat. Acest examen era pe atunci îndestul de împovărat, mai ales materiile matematice; învățând între altele și trigonometria sferică și cosmografia matematică, pe lângă toate obiectele litere ca greceasca, latina și franceza. Bietul prietenul meu Gheorghe era o minte foarte pricepută în toate trebile practice și avea cele mai bune apucături pentru agricultură; dar cele teoretice și mai ales abstracțiile algebrei și ale trigonometriei, atât plană cât și mai ales sferică, nu erau pentru capul lui. Pentru a îndatora familia, întreprinseiu sarcina peste puțință de îndeplinit, de a face să pătrundă în mintea lui Gheorghe gustul demonstrației algebrei, și trigonometriei. M'am chinuit atât de mult cu această însărcinare ce mi-o luasem asupra-mi, încât am contractat un fel de amețală, ca un fel de învățare a ideilor în cap, așa că nu mai puteam lega cuvintele unele de altele. Mă temeam să nu înnebunesc și această zdruncinare a facultăților mele intelectuale ținu mai mulți ani și mă prigonii și la Berlin pricinduindu-mi cele mai cumplite suferinți, căci nu cred să fie ceva mai grozav în lume decât teama de a-ți pierde mintea.

III

Cum sfârșii bacalaureatul, Maiorescu propuse societății *Junimea* ce fusese înființată de el, de V. Pogor și de T. Rosseti și de Iacob Negruzzi¹² cu câțiva ani mai înainte, să mă trimită cu ajutorul ei la Berlin, pentru a urma studiile superioare. Societatea îmi făcu o bursă de 150 de galbeni pe an și eu plecai din Iași în Septembrie 1867 împreună cu Gheorghe Negruzzi, fratele lui Iacob, ambii fii ai lui Constantin Negruzzi, apoi cu Dimitrie Iamandi și Constantin Jianu, amândoi din Botoșani spre capitala Prusiei, mergând până la Cernăuți cu o botcă jidovească, căci drumul de fier încă nu era înființat în România. În tot timpul cât am stat în Berlin, Iacob Negruzzi casierul societății *Junimea* mi-a trimis regulat banii și cu ceea ce mai putea rupe tatăl meu dela întreținerea familiei noastre, am trăit în Berlin 4 ani, până la 1871. Fiind că recunoștința niciodată nu a fost străină de sufletul meu, aduc și aici prinosul ei către acești doi bărbați Maiorescu inițiatorul și Negruzzi îngrijitorul carierei ce mi'am făcut'o. Acuma relațiile cu Maiorescu s'au cam răcit: pentru ce se va vedea mai la vale. Cu Negruzzi, deși mai puțin străin, ele nu s'au rupt.

Să arăt ce înrăurire a avut asupra mea petrecerea mea în Germania și studiile ce le-am făcut în universitățile de acolo, la Berlin și la Giessen.

Cum ajunsei la Berlin, cu o slabă cunoștință a limbei germane, însă înscris la ambele facultăți juridică și filosofică, ascultând chiar în anul I, când mă îngreuia necunoștința temeinică a limbei, un număr prea mare de 8 cursuri, patru juridice și patru filosofice. Cea întâi scrisoare pe care Maiorescu mi-a trimis la Berlin este din 2/14 Decembrie 1867 sfârșind cu cuvintele:

«Ecrivez moi quelque chose sur l'impression que les professeurs vous ont faits, surtout pour la philosophie. Je trouve que vous avez prie un peu trop de leçons. C'est du reste une précipitation que caractérise les étudiants de talent»¹³.

Pe lângă cursurile universitare mai urmam și lecții de piano la un vestit profesor de muzică *Radecke*¹⁴ care însă fiind scump, 3 taleri (10 lei) ½ de oră, nu puteam lua decât o lecție pe săptămână, pe lângă că mai trebuia să plătesc și chiria unui piano. Cu-

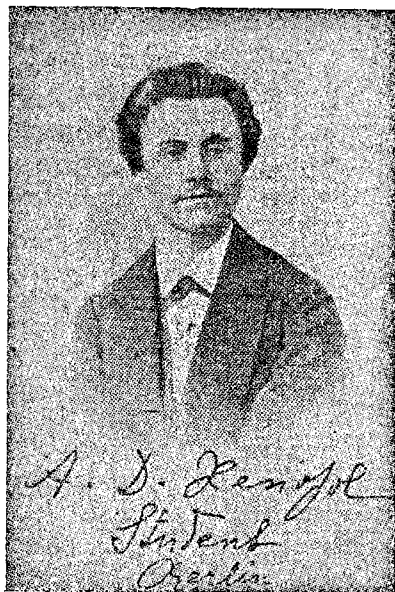
noștințele mele muzicale însă sporeau și prin ascultarea de bună muzică clasică, mai ales la concertul poporan al lui *Bitse* și prin aceea că mergeam în casa a două familii, a căror fete învățau la Berlin desăvârșirea studiilor de piano: cea a *D-nei Barozzi*, mama avocatului I. C. Barozzi din București. Fata ei — măritată mai târziu cu Socrate Boscoff, acum moartă, ca atâția alții cu care începusem viața, a căruia fiu *George Boscoff* este și el un pianist de talent — cânta minunat din piano. A doua pianistă era din Rusia, D-na *Tîmanoff*, a căreia fată, *Vera*, era pe atunci una din cele mai bune eleve a Conservatorului din Berlin și care acum a ajuns o mare executantă.

Studiile la care mă dădai cu mai mare sârguință erau dreptul roman și istoria universală. Dreptul roman îl ascultam regulat 2 oare pe zi la profesorul *Rudorff*¹⁵ un mare romanist, cunoscut mai ales prin cartea lui *Edicti perpetui quae supersunt*¹⁶. Dreptul roman nu se poate pătrunde fără o cunoștință cât mai deplină a limbii latine și cunoștința acestei limbi dobândite de mine de la *Columb*¹⁷ îmi ușură mult studiul acestei discipline juridice fundamentale. Posed și astăzi o condică mare în folio în care este scris de mine după notițele din clasă cursul pandectelor învățatului profesor, sporit și adaos cu nenumărata listă din alte cursuri.

La istorie ascultam cursurile lui *Mommsen*¹⁸, *Curtius*¹⁹, *Ranke*²⁰, *Gervinus*²¹ și alții, precum mă mai ocupam și cu estetica, cu istoria muzicii și vizitam foarte des muzeul de pictură și sculptură din Berlin, pentru a cunoaște din monumente chiar istoria acestor arte.

Căutam astfel să mă folosesc pe toate căile de petrecerea mea în un așa de mare centru cultural ca Berlinul. Dar lucru curios; de și am învățat destul de bine limba germană, nu am uitat de loc pe cea franceză și gândirea mea a rămas tot sub înrâurirea acestei din urmă limbi, cu toată însușirea din partea mea pentru germană.

În 1871 dădai ambele doctorate obținând la ambele notarea *magna cum laude*²². Doctoratul în drept îl trecui la Berlin și anume în limba latină. Pentru a putea vorbi latinește, luai ore de exerciții cu un bătrân profesor de latinește *Apitius* care'mi revăzu și textul latin al tezei mele, spre a-i îndrepta limba. *Apitius* se mi-

Anul 1869

nuna unde am învățat așa de bine latinește, de nu mi-a găsit în 98 de pagini decât vr'o 15 greșeli de stil. Cu câtă bucurie putui să-i spun; că aceasta o făcusem cu profesorul meu din Iași, Zaharia Columb.

Luasem ca subiect de teză o întrebare de cele îndrăznețe, dar care îmi reuși pe deplin, anume dovedirea că și la Romani principiul participării la o societate numai cu o răspundere bănească limitată (societatea în comandită, ear nu pe acțiuni) era cunoscută. Disertația mea *De publicanorum societatum historia ac natura iuridicâi*, Berolini 1871, făcu oare care senzație și acum după 37 de ani de la tipărirea ei am primit o cerere de la Lepsius²³ să trimit unei librării câteva exemplare. Îmi aduc aminte că la susținerea în public a tezei, pregătisem cum era obiceiul întimpinările și răspunsurile de mai înainte cu trei colegi de ai mei bine înțeles și unele și altele în latinește; dar mi se spuse că puteam fi interpretat de oricine asupra celor conținute în teză. Și într'adevăr în ziua disputației se rădică unul în *corona* cum se zicea pe atunci și îmi făcu o întimpinare la care răspunsei destul de bine în latinește, deși nepregătit pentru întâmpinare. În urmă întreaga adunare izbuoni în aplauze.

În timpul studiilor mele la Berlin cad cele dintâi ale mele publicații românești pe tărâmul sociologic și istoric. Cea dintâi scriere a mea ce văzu lumina tiparului fu *Cultura națională** în care pun de la început principiul că «Trebue bine să ne însemnăm, noi Românii că ori ce pas pe calea propășirii nu poate avea însemnătate pentru noi, decât în măsura în care reflectează asupra naționalității noastre. Cosmopolitismul nu e pentru noi»²⁴.

Întâile cuvinte puse de mine spre a fi cetite de public au fost deci o închinare către naționalitatea română. Naționalist am fost de la cea dintâi îngânare a minții mele pe tărâmul cugetării și așa am rămas până acum și așa nădăjduesc să trec în pământ. E curios să povestesc cum mi-a venit această primă inspirație a gândului meu. Profesorul meu de piano Radecke²⁵ îmi dăduse să învăț o sonată de Beethoven op. 1 al cărei final aduce așa de bine cu un cântec românesc. Îmi veni în minte să cercetez, pentru că caracterul muzicii lui Beethoven îmi păru asemănător mu-

* *Convorbiri Literare*; anul [II], 1869, pg. [159 și urm.].

zicei românești; cu alte cuvinte dacă muzica se poate colora deosebit după graiul poporan. O idee începu să'mi zbârnăie prin minte, când tocmai cântam finalul sonatei. Deocamdată mă sculai repede de la piano și pusei pe hârtie frase, din care apoi se desfășură în chip logic studiul întreg. După ce sfârșii lucrarea, o trimiseiui lui Iacob Negruzzi, care'mi răspunse într'un chip foarte măgulitor²⁶ și așa am început a scrie. Această scriere a mea înfățișează un interes fiind că este o lucrare absolut originală, neluată de la nimenea; căci nici un popor nu avea nevoie de a reflecta la așa ceva sau la cele ce ar fi trebuit s'o facă, nu se ivise omul. La cele mari și civilizate se dezvoltă cultura pe cale inconștientă. La noi ea se introduse pe cale voită și precugetată și era deci prin lucrul ce s'a dat teoriei, și această teorie am dat-o eu, generalizând lucrarea ca pentru toate popoarele.

Puțin timp după ce sfârșisem de scris *Cultura națională* începu să mă preocupe ideea altei lucrări, căci demonul scrisului fusese deslănțuit în mintea mea și nu era să se mai astâmpere. Anume, împins de dorința mea după idei în dezvoltarea omenirii, puțin timp după scrierea mea în Berlin, și cu toate că eram foarte ocupat cu cele 8 cursuri și cu studiul muzicii, cetiiu câteva recenzii asupra unei cărți ce pe atunci făcea mare zvon în lumea învățată: *Istoria civilizației în Anglia* de Henric Tomas Buckle²⁷ și mă pusei să cetesc această carte care mă interesă în gradul cel mai înalt. Dar părerile istoricului englez se lovira în mintea mea de o împotrivire îndărătnică și mă hotării să'l combat. Fiind că cunoșteam *Istoria civilizației în Europa și în Franța* de Guizot²⁸ și mai cetisem și *Istoria civilizației de Hartpole Lecky*²⁹ și acea a *dezvoltării intelectuale a Europei* de W. Draper apoi întreprinsei un studiu comparativ asupra *Istoriilor civilizației*³¹, în care analizai aceste patru scrieri. Mai ales însă îmi dădui silința a combate părerile greșite ale lui Buckle, și aceasta am făcut'o așa de bine încât după 30 de ani de la acea critică, am reprodus în *Principiile fundamentale* 1899³² și mai în urmă în *Théorie de l'histoire* 1908³³ argumentele aduse de mine încă de atunci contra părerilor lui Buckle. Și acest studiu asupra *Istoriilor Civilizației*³⁴ fu publicat în *Convorbirile literare* *.

* Convorbiri Literare, anul III, 1870.

Altă scriere a mea apărută tot în revista lui Iacob Negruzzi în *Studiile asupra stărei noastre actuale*³⁵, în care atinseu mai ales o întrebare capitală, cea a stărei noastre economice atât de înapoiată pe atunci. Cu acest studiu gândirea mea se aruncă asupra vieții materiale a poporului român, parte ce devine mai târziu un element esențial al cercetărilor mele istorice, dar care pe atunci urmăria mai mult atragerea luarei aminte asupra rolului însemnat pe care chestiile economice îl aveau și în viața actuală a țării noastre.

Dela această cercetare care țintea mai mult pe Români, mă îndreptai iar cătră o întrebare generală în analiza *Operei lui Edgard Quinet: La création*³⁶, operă admirabilă a unui poet-filosof care cel întâi aduce geologia în câmpul istoriei și puse principiul cel mare că evoluția de la o vreme va părăsi materia pentru a trece în domeniul inteligenței, iar cataclizmul trecut al pământului s'a prefăcut acuma în schimbările neîncetate ale civilizațiilor.

Astfel începu acea clătinare neîncetată a minții mele într'o istorie pragmatică și teoria ei care s'a mănținut și accentuat și în decursul lungii mele cariere științifice.

Pe când eram la sfârșitul studiilor mele în Berlin se frământa în țară și în Viena între studenții români planul de a se face o mare sărbare pe mormântul lui Ștefan cel Mare la mânăstirea Putna în Bucovina. Hotărându-se lucrul, se publică un concurs pentru cea mai bună cuvântare de ținut pe mormântul eroului. Comisia ce trebuia să judece lucrările trimise era alcătuită din *Cogălniceanu, Maiorescu și Alecsandri*³⁷, și ea hotărî ca să mă însărcineze pe mine cu ținerea cuvântărei*, ceea ce făcui în mijlocul unei mulțimi nesfârșite de Români adunați din toate părțile locuite de ei, spre marea mulțumire a tuturor. Cuvântarea fu tipărită în mii de exemplare³⁸ și răspândită în toate țările române, contribuind la înviorarea simțământului național și la rădicarea conștiinței neamului. Înțelege ori cine cât de mult a trebuit să contribuie această izbândă a mea la întărirea îndreptării naționaliste a cugețului meu.

* Cuvântare festivă la mormântul lui Ștefan cel Mare, Iași, 1871, publicată și în *Conv. Lit.* 1871 (IV).

A. D. Xenopol, într'un grup de țărani
bucovineni, la serbarea dela Putna, 1871.
După port, țăranii sunt chiar din împre-
jurimile Putnei (jud. Rădăuți).

IV

După serbarea de la Putna, unde mă dusesem deadreptul la întoarcerea mea de la studii, mă întorsei la Iași, unde fui numit curând după aceea procuror de secție la Tribunalul din Iași în 1871, post în care stătui 4 ani, după care fui înaintat prim procuror în 1876. În 1878 îmi dădui demisia din magistratură în urma unei neînțelegeri cu procurorul general de atunci Teodor Mândru, și devenii avocat exercitând această profesiune până la 1883, când intrai profesor de Istoria Românilor la Universitatea din Iași, fără a părăsi însă cariera avocațască, dar lăsând-o pe al doilea plan.

În acest răstimp de 12 ani mintea mea făcu următorul drum în lumea ideilor. Mai întâi daraverile judecătorești, ca procuror, îmi limpezise judecata, fiind neconținut îndemnat a cerceta adevărul, în a căuta să'l dovedesc, îndeletnicire ce era o bună pregătire pentru cariera de istoric, care și ea nu urmărește alt scop decât aflarea și dovedirea adevărului în faptele omenești. Aceasta cu atât mai mult, că tratând chestiile juridice fără a fi interesat în a lor soluție, decât din punctul de vedere al dreptății, adică al adevărului în sfera binelui, puteam cerceta adevărul cu nepărtinire, lucru ce nu se întâmplă la avocat care caută să dovedească adevărul care-i convine lui. Cariera de avocat ar fi putut deveni o stavilă pentru îndrumarea spiritului istoric care fierbea în mine. Dar avocatura a fost pentru mine totdeauna o ocupație de a doua mână, și pentru care, de și foarte bine pregătit, pentru ea, prin studii juridice serioase, și înzestrat cu un dar de expunere îndesul de îmbelșugat, nu am ajuns nici odată a face mari isprăvi în această ramură. Mintea mea era plecată pentru studii și mi aduc aminte cum, când mă preocupa scrierea vreunui articol, refuzam chiar primirea unor procese mici, fără de care nici cele mari nu se pot ademeni.

În ori ce caz practica și teoria dreptului îmi fură una din cele mai bune pregătiri pentru tratarea istoriei; căci judecata juridică este îndreptată asupra unor fapte omenești și se deprinde cu închegarea lor, care este, adese ori, stăpânită de o altă logică decât de aceea a înlănțuirii ideilor curate și anume logica drep-

tului se îndreaptă mai mult după acea a faptelor, care nu totdeauna e aceea a ideilor. Apoi ideea dreptului este aceea care străbate istoria dela un capăt la altul, căci ce sunt toate frământările popoarelor decât năzuința de a realiza ideea dreptului sau de a apăra această idee atât în relațiile dintre popoare, cât și în acele dintre clasele sociale? În sfârșit nu este cu puțință de înțeles viața lăuntrică a popoarelor, fără cercetarea așezămintelor lor, care toate sunt întemeiate pe raporturi juridice. De aceia și un mare istoric francez a spus:

«Tout jurisconsulte doit être historien et tout historien doit être jurisconsulte»³⁹.

Și în timpul cât am fost procuror și după ce am ieșit avocat, am fost ocupat și ca profesor de istorie mai întâi la *Institutul Academic*, unde îmi sfârșisem studiile secundare, apoi de la 1883 înainte la *Universitate*. La Institut, ajunsese colegul foștilor mei profesori, tot sub direcția lui I. Melik⁴⁰, om de o desăvârșită și drămluită exactitate, care nu învoia profesorilor nici cea mai mică întârziere de la cursuri, fără a o nota și a reduce leafa în proporție cu oarele și chiar cu minutele lipsite. La Junimea îl râdea spunându-i că era Melik mindirigiul (era de origine arman) care coase la absențe. Am fost deci însoțit în anii de formare a caracterului meu de mai mulți oameni exacti în îndeplinirea datoriilor lor. Mai întâi neuitatul meu tată, apoi I. A. Darzeu, profesorul de la clasa IV primară, Zaharia Columb, profesorii mei din Berlin și I. M. Melik. Din această educație s'a împlântat și în mine simțul exactității în îndeplinirea datoriei, a căruia lipsă m'a jignit totdeauna mult la conașionali mei.

Tot în 1871 cu prilejul reînturnării mele în Iași, fui introdus în societatea Junimea de la care spiritul meu primi multe și folositoare imboldiri. Era o societate care cu nedreptul a fost numită societate de admirare mutuală, fiind că societate în care membrii să se sfâșie mai mult unii pe alții prin critica lucrărilor lor, decât Junimea nu cred ca să fi fost pe lume, dar critica era suportabilă, fiind că nici odată nu era făcută cu amărăciune, ci totdeauna din glumă și cu voie bună. De aceea și fie care membru primea observările, dacă nu cu plăcere, cel puțin fără revoltă. Cât de mult m'am folosit eu de critica Junimei, atât pentru a mânuși eu în-

sumi acest gen, cât și aplicată la scrierile mele istorice, îmi aduc aminte că de la un timp, mă hotărisem să-mi schimb stilul, să mă feresc de neologismele pe care le întrebuițam prea des. Căzui, bine înțeles, în excesul protivnic, așa că încercarea mea stărni în Junimea o protestare și un răs unanim care mă învăță să reduc excluderea neologismelor la o proporție mai moderată.

Lucrările făcute în răstimpul de 12 ani, de la întoarcerea mea în țară până la intrarea mea la Universitate, fură următoarele publicate toate în Convorbirile literare: *Ceva despre literatura poporană* 1872⁴¹; — *Reforma așezămintelor noastre* 1873⁴²; — *Despre învățământul școlar în genere și în special despre acel al istoriei* 1873⁴³; — *O corespondență între I. Eliade și C. Negruzzi* 1873⁴⁴; — *Despre Epigramă* 1874⁴⁵ — *Jurământul la Români* 1875⁴⁶; — *Herodot în raport cu istoria noastră* 1875⁴⁷; — *Despre Rumänische Studien de Rob. Rösler* 1876⁴⁸; — *Baza geografică a Istoriei Românilor* 1876⁴⁹; — *Strabon în raport cu istoria noastră* 1876⁵⁰; — *Starea noastră economică* 1878⁵¹; — *Bălcescu și Teutschländer, doue scrieri asupra lui Mihai Viteazul* 1881⁵²; — *Studiu asupra poziției geografice a Românilor* 1882⁵³; — *Politica franceză în Orient* 1882⁵⁴.

În afară de aceste lucrări mai restrânse tipării în *Convorbiri* și apoi în 2 volumuri, unu mai întins: *Răsboalele dintre Ruși și Turci și înrăurirea lor asupra țărilor române*, Iași 1882, cea întâi lucrare a mea mai cuprinzătoare asupra istoriei Românilor, în care expuneam și cele două mari dureri ale poporului nostru: pierderea Bucovinei și a Basarabiei, ceea ce mi dădu prilej a vărsa în aceste scrieri focul de care sufletul meu era cuprins pentru — dragul neamului — în contra principiilor adevărate ale istoriografiei, la care nu cugetasem încă până atunci. Aceste doue volume le dedicai iubitului meu profesor T. Maiorescu.

Tot în acest an reluai mai pe larg tema articolului meu din *Convorbirile* anului 1878: *Starea noastră economică*, publicând în *Steaua României*⁵⁵, organul *Liberalilor moderați*, o serie de articole asupra economiei țării noastre, care articole făcură mare senzație. Studiile economice fură apoi editate în volum de către librăria *Samitca* din Craiova. Pentru a'mi aduna cunoștințele trebuitoare în tratarea Istoriei, trăsesem în câmpul studiilor mele și Economia

politică, de pe când eram la Berlin și studiasem mai ales cu mare osârdie pe economiștii *Carey*⁵⁶, Americanul, și pe Germanul *Fr. List*⁵⁷. Aplicând teoriile lor la starea României, am scos unele principii și învățături care pe atunci erau lucru aproape necunoscut în țara noastră, cauză pentru care *Studiile economice* tipărite la Craiova⁵⁸ avuse un așa de mare succes.

Dela ele a început o mișcare mai însemnată în idei pe tărâmul economic, căci eminentele îmboldiri ale lui *T. Martian* fusese aproape uitate. Tot pe atunci în București lucra în acelaș sens P. S. Aurelian, încât după Martian, Aurelian și cu mine am fost promotorii cercetărilor economice în România.

Colaborarea mea la Steaua României, organul *Liberalilor moderați*, în 1879, se explică prin înrolarea mea în acest partid, în care intrasem în 1878 îndată după ieșirea mea din postul de procuror de curte. Acest partid se formase în Iași sub presiunea reformei Constituției din 1878 de la care se cerea, după tratatul din Berlin, împământenirea în masă a Evreilor. Capii Junimei Carp, Pogor, Maiorescu și alții câțiva erau de părere a se primi condiția cu care ni se dădea neatârnnarea. Singur Iacob Negruzzi dintre Junimiști nu vroia să cedeze nimic din antisemitismul său neîmpăcat; dar el rămase în Junimea, pe când un grup întreg, între care Vasile Conta, Grigori Buicliu și eu părăsirăm partidul Junimei *politice*, rămânând numai în societatea literară, care însă primi o grea lovitură prin desbinarea politică și apoi fu desființată prin strămutarea lui Iacob Negruzzi în București, care luă cu el și organul Societății, *Convorbirile Literare* (1881).

Această despărțire a Societății Junimea, din cauza introducerii politicii în ea, aduse răcirea mea cu Maiorescu, căci Liberalii moderați, desfăcându-se în curând prin atragerea lui Conta de către Brătianu în minister⁵⁹, eu trecui la liberali, ceea ce mă îndușmăni politicește cu Junimiștii politici, din care unul din cei mai cu vază era Maiorescu și care rămăsese în tabăra conservatoare.

Răceala lui Maiorescu pentru mine se văzu în curând. În un articol înserat în *Convorbiri* intitulat: [Literatura Română și Străinătatea]⁶⁰, Maiorescu amintește mai multe scrieri istorice apărute în România [Șincai, Petru Maior, N. Bălcescu, Laurian și M.

Kogălniceanu] ⁶¹ până la [1881] ⁶², răstimpul tocmai în care apăruse cartea mea: Răsboaale între Ruși și Turci ⁶³, pe care i-o dedicasem lui, fără ca Maiorescu să pomenească în acel articol nici un cuvânt despre scrierea mea. Adânc jignit prin această trecere cu vederea, eu care cu toată desbinarea politică îi rămăsesem adânc recunoscător, pentru tot ce făcuse pentru mine, îi trimisei o scrisoare în care mă jeluiam pentru lipsa lui de băgare în seamă a unei lucrări ce nu putea fi trecută cu vederea tocmai de acela căruia o închinaseam. Intr'un răspuns îngăimător, Maiorescu cată să explice această omițere prin faptul că scrierea mea nu ar fi intrat în cadrul arătării sale. De atunci relațiile între mine și Maiorescu merseră tot înrăutățindu-se cu toate că eu m'am silit întotdeauna să'l rețin de pe povârnișul desbinării ⁶⁴.

V

În 1883 s'a petrecut un mare eveniment în viața mea intelectuală. Am fost numit profesor de istoria Românilor la Universitatea din Iași. Iată cum s'a întâmplat lucrul: pe atunci catedra de istoria Românilor era îmbinată cu cea de literatura română și era ocupată de Andrei Vizanti ⁶⁵, un om nenorocit care de și ajunsese la mari demnități atât culturale cât și politice, stăpânit de patima jocului de cărți, mâncase mai mulți bani de la casa teatrului, unde era președinte al comitetului și pentru a scăpa de urmărire fugise în America, de unde i s'a pierdut urma. Primul ministru I. C. Brătianu ⁶⁶ avea o bună idee de mine din lucrările mele, despre care i vorbiseră mai mulți oameni politici. Fiind invitat într'o zi la masă la Brătianu, îl rugai să desfacă catedra de istoria Românilor de cea de literatură, ca să pot să mă prezint la concurs pentru ocuparea celei de istorie. Brătianu ascultă de rugămintea mea și desfăcu catedra pe care eu o luai, prezentându-mă la concurs și la 1 Octomvrie începui cursul de Istoria Românilor, îndeplinind astfel unul din cele mai fierbinți visuri ale vieții mele. Eram în vârstă de 36 de ani.

Tocmai pe atunci, întărit prin cercetările ce le făcusem asupra istoriei poporului meu, despre care am vorbit mai sus, între-

prinsesem o lucrare mai mare, *Teoria lui Rösler*⁶⁷, o dezvoltare a articolului meu din *Convorbiri* din anul 1876, tratând chestia stăruinței Românilor în Dacia în toate amănunțimile. Nefiind deocamdată pregătit pentru un curs deplin de istoria Românilor, a-lesiu ca materie de predare pentru anul intrării mele în Universitate combaterea părerilor lui Rösler și ale tuturor acelor ce tăgăduesc formarea naționalității române la Nordul Dunărei. Cursul meu nou și bine studiat plăcea și interesa nu numai pe studenți, dar și pe mai multe persoane din public, care veneau să-l asculte. În anul următor, publicai acest studiu într'un volum⁶⁸ și pregătii până atunci cursul de istoria Românilor propriu zis, prin acel al istoriei vechi, până la fondarea Principatelor. De atunci îmi puseu în minte să scriu istoria completă a poporului meu, la care mă pregătisem de la 1868 prin lucrările neîntrerupte, adică de 16 ani. În trei ani schițai astfel în cursul meu întreaga istorie a Românilor. Când reluai cursul iar din cap, în 1887, lucrăm cu un avânt și un dor nemaipomenit spre a-l vedea tipărit. Redactam 8—10 ore pe zi, așa că în 1888 văzui apărând de sub tipar volumul I al *Istoriei Românilor din Dacia traiană*, în cuprinderea de 619 pagini și conținând aproape 1000 de note culese din numeroasele mele cetiri și care reproduceau referințele la izvoare. Prezentându-l Academiei Române în 1889, el fu premiat cu 5000 de lei și fui ales totodată membru corespondent al Academiei. Volumurile se urmară regulat în fie care an, câte unul, așa că la 1893 după 10 ani de muncă aplicată redactării și 16 ani de pregătire anterioară în total 26 de ani, putui vedea desăvârșită una din lucrările cele mari ale vieții mele: Istoria deplină a Poporului Român. Mi-se dădu în Iași un mare banchet pentru sărbătorirea acestei opere naționale și Academia Română mă alese de membru ordinar al ei. Lumea se mira cum de scoteam regulat în fiecare an câte un volum. Dar când începusem tiparul în 1888, patru volume erau aproape redactate, al V-lea, Fanarioții, era gata ca adunare de material și singur al VI-lea era numai conceput.

Cum spuneam în Prefața la vol. I, întreprinderea era îndrăzneță și cu îndrăzneală a fost condusă; dar ce e mai mult, adusă la îndeplinire, lucru ce încă nimenea înaintea mea de la

Șincăi nu săvârșise de a scrie dintr'o întinsoare o istorie completă a poporului român. Și era îndrăzneată întreprinderea, mai întâi fiindcă multe izvoare erau nepublicate și chiar necunoscute și că trebuia suplinite lipsurile divinații prin istorice. Mai era îndrăzneată, fiind că multe părți, ba aproape toate, trebuiau create din nou, întru cât lucrările pregătitoare erau «puține și înguste». Nu căutaiu la nici o piedică și mă puseu la muncă cu o râvnă fără samăn, așa că în curând capitolele prinseră să se înșire după capitole și părțile istoriei poporului român să se închege în toturi sistematice, oglindind dezvoltarea lui în idei obștești, însă totdeauna întemeiată pe un bogat material de fapte. S'a întâmpinat de răuvoitori că informația în Istoria Românilor ar fi neîndesulătoare. Este adevărat, dacă o judecăm după izvoarele cunoscute acuma după scrierea ei; dar potrivit cu starea cunoștințelor, e o lucrare conștiincioasă și bine întemeiată. Ce e mai neașteptat poate, este împrejurarea că acuma, când pregătii a doua ediție, de și numărul izvoarelor a crescut în chip nemăsurat, ideile fundamentale, canavaua pe care am țesut expunerea, a rămas aproape neschimbată. Cu toate că pe atunci încă nu reflectasem asupra naturii disciplinei căreia îmi închinaseam viața, și nu ajunseseam nici la convingerea că ideile generale în istorie nu sunt legile, ci seriile de dezvoltare, totuși din un sănătos instinct executasem în mod neconștient ceea ce mai târziu reflecta și cugetarea adusă la înflorire în mintea mea. Toată istoria Românilor nu este decât o înmănunchere de serii istorice care se țin una de alta, se prefac una în alta, se înrăuresc mutual, se combat sau se sprijinesc între ele. Așa bună oară am arătat, cum din stăpânirea turcească izvora înrâurirea grecească, din aceasta cea franceză și din aceasta din urmă regenerarea Românilor, intelectuală și politică. În alte priviri, am dovedit cum introducerea limbei române în biserică a dat avânt unei dezvoltări intelectuale românești, care în timpul Fanarioților nu a fost stânsă, ci numai înăbușită și care aprinsă din nou la soarele renașterii minții românești în Ardeal, trebuia să se îmbine cu înrâurirea franceză pentru a readuce iarăși cu onoare la Români viața națională. În relațiile economice, am arătat cum pe de o parte apăsarea turcească care se rezolva în grele dări, pe de alta istovirea pământurilor domnești, împinseseră pe boieri spre ro-

tunjirea moșiilor lor pe sama părțicelelor țăranilor liberi (moșneni și răzeși), cari deveniau țărani supuși boierilor și mănăstirilor. Din cauza interesului încasării contribuțiilor după sistemul cislă, ei aduceau cu sila țăranii ce fugeau din un sat și așa se introduse șărbirea. Existând însă în țările române robia Țiganilor, țăranii fură în curând amestecați cu ei, așa că și țăranii ajung în adevărata robie. Cu toate acestea, situația lor economică nu era ră, căci ei aveau mult pământ la îndemână pentru pășunarea vitelor lor celor numeroase. După deschiderea Mării Negre prin tratatul din Adrianopol, 1829, boierii simțese nevoia unei agriculturi mai întinse. Ei se folosiră de Regulamentul organic pentru a restrânge pământurile date țăranului. Pentru a putea crește vitele, țăranul era nevoit să iee pământ în arendă de la stăpân, care i'l dădea scump și-i robia munca. Legea din 1864 suprimând îndatorirea proprietarului de a da pământ însurățeilor, țăranii ajunseră prin înmulțirea poporației în nevoia de a lua de la proprietar și pământul de hrană pentru muncă, încât robirea brațelor lor deveni tot mai grea. Așa l'a găsit timpurile în care trăim. Relațiile țărilor române cu Turcii au fost încheigate în următoarele idei obștești. La început lupta de împotrivire contra copleșirei otomane (Mircea, Vlad-Țepeș, Ștefan cel Mare); după căderea Românilor sub Turci, încercare de a se rescula (Ioan cel Cumplit, Mihai Viteazul). Apoi vine ca un corolar al stăpânirii turcești înrăurirea grecească, mai întâiu întâmpinată cu răscoală. Dar nervul împotrivirei slăbește și protestarea, din armată violentă devine numai intelectuală și literară (cronicarii epocii Turcești). Moartea poporului român se îndruma cu încetul, dacă alt curent crescut alătura cu acel al căderii, acel al reinvierii, nu ar fi rechemat poporul la viață prin revoluția din 1821. De acolo înainte prin revoluția din 1848 și prin unire, se îndrumă domnia cea însemnată a lui Cuza Vodă care puse temelia regenerării românești. De aceste închegări, de serii mari de fapte, care explică dezvoltarea poporului român este plină lucrarea în cursul celor 6 mari volumuri ce o cuprind.

Dar cele 6 vol. de Istoria Românilor mai au o însușire, aceea de a fi pătrunsă de la un capăt la celălalt de jocul ascuns al iubirii de țară și de neam, care străbate adese cu scânteele sau flăcările

ei prin spuza gândirilor, poate mai mult chiar de cum o învoește o tratare absolut științifică a istoriei. Pe atunci, cum am spus-o, nu cercetasem încă natura istoriei și nu formulasem principiile, după care ea trebuie tratată. Acuma, în această privire am scris-o cam altfel, tot așa cum după publicarea *Principiilor fundamentale*⁶⁹, am scris pe aceea a lui Cuza Vodă⁷⁰.

Și cu toate aceste m'am silit să nu ascund nicăieri adevărul, chiar atunci când el lovia în chipurile și ideile care au stat ca rădicători ai vieții noastre naționale. Așa am susținut nu numai amestecul Dacilor, dar și acel al Slavilor, în alcătuirea naționalității noastre, lucru ce mai înainte era încunjurat de scriitorii noștri; am expus urmările pierzătoare ale politicii interne a lui Mihai Viteazu asupra stării țaranului; am coborât pe Vasile Lupu din nimbul de domnitor cu simțiminte românești, care din iubire de românism ar fi introdus limba română în biserică, arătându-l după izvoarele timpului ca un domn pe deplin grecizat care favoriza pe greci în toate chipurile și care numai silit de împrejurări obștești, luă măsură de a schimba limba slujbei bisericești. Epoca Fanariotă am arătat-o în ceea ce era într'adevăr, o continuare a unei stări anterioare de jaf și despuiere cătră care se adăose și conștiința unei apăsări străine pe un simțimânt național redeșteptat. M'am ferit deci de a mă face nici hulitorul dar nici apărătorul acestei epoce care prin apropierea și mai mare de noi, adunase asupra ei toată urgia vremurilor trecute. Și Tudor Vladimirescu l'am arătat iarăși conform cu documentele, ca inițiatorul, nu a [1] revoluției Românilor contra Grecilor, ci a [1] unei revoluții sociale îndreptate contra tuturor boierilor, fără deosebire de Români și Greci, și că această mișcare din 1821 luă un caracter național numai prin amestecul boierilor în ea. De aceea în Moldova unde de la început se amestecară boierii în mișcare, ea avuse din întâile zile chiar caracterul național. Așa am căutat pretutindeni a restabili adevărul întunecat de simțimânt; dar nici odată nu am depășit măsura și nu m'am silit a face pe placul străinilor, coborînd toate figurile mărețe ale trecutului nostru și răspingând numai pentru pretextul de a face știință și nevoind mai ales să slujesc de autoritate românească pentru imputările

străinilor, ideile pe care se razimă întreaga dezvoltare a poporului român.

Am căutat apoi, eu cel dintâiu, a da un loc însemnat dezvoltării culturale și acelei a așezămintelor și a nu înneca întreaga istorie numai în fapte politice. Sunt cel dintâiu care am cercetat în tot lungul istoriei Românilor dezvoltarea boierimei, a producției și bogăției țărilor, starea țăranilor, așezămintele juridice și sociale ca breslele, modul ocârmuirii, starea financiară, moravurile și deprinderile, literatura lumească și bisericească, căutând totdeauna a forma și legătură asemenea dezvoltării cu mersul obștesc al poporului. Din 6 volumuri în care am expus istoria Românilor, desigur că cuprinsul a două este consfințit tratării părților culturale.

Limba în care am scris aceste volumuri, este pe cât s'a putut adevărata limbă românească, ferită pe cât de archaisme nefolositoare, așa de neologisme de prisos.

Efectul cărții mele a fost covârșitor. Cu toate că prețul ei era destul de urcat (pentru abonați 48 de lei, pentru librării 60), totuși cele 1500 de exemplare în care fu tipărită, se desfăcură îndată, așa că fui nevoit a retipări vol. I din care se părađui un număr de exemplare. Lucru în destul de neobicinuit în țara noastră, nu numai că desfăcerea cărții acoperi cheltuelile tiparului îndestul de însemnate (vr'o 20.000 de lei), dar îmi rămase și un folos. Nevoia unei istorii a Românilor era simțită de toată lumea și cartea mea venise la timp tocmai în momentul când înălțarea prezentului trebuia să caute în trecut rădăcinile pe care crescuse.

VI

Până la acest moment al vieții mele intelectuale, mintea mea se avântase din când în când și pe tărâmul poeziei. Cea dintâi încercare în versuri de care îmi aduc aminte, fu scrisă de mine în fuga trenului, când mă întorceam din Berlin și străbăteam frumoasa grădină a Moldovei, Bucovina, în care eram să țin o cuvântare la mormântul lui Ștefan. Dar simțimântul ce însufleți a-oeastă primă a mea inspirație pornise de la natură, pentru a se

urca în cutele inimei mele. Era în spre toamnă și frunzele pădurilor de fag începuseră a-și schimba culoarea. Inchegai atuncea următoarele strofe:

S'intinde codru'n depărtare
Pătat de mii culori
Prin verdele rămas se pare
Ca acoperit de flori

Dar nu sunt frunzele uscate
Ce nu s'au deslipit
Și roșii, galbene
Pe arbori au murit

Un codru e și-a mea iubire
Un codru înșălător
Speranțe, visuri, amintire
Sunt frunze uscate 'n dor.

De atunci isvorul poeziei s'a deschis în mintea mea și el curge mai bogat sau mai domol, după cum bate pulsul simțământului. *Arhiva* cuprinde multe poezii de mine publicate sub pseudonimul *Laur*⁷¹ și *Rama*⁷², căci mi se părea că nu era potrivit a mă avânta sub numele meu pe un tărâm, în care vorbea inima, dar din care nu era să culeg roadele cele mai alese. Dacă notez însă această trăsătură a inteligenței mele este pentru că totdeauna am avut și darul de a întrupa gândirea și icoana și dacă scrierile mele istorice au și însușiri stilistice, ele sunt datorite acestei plecări a mele către poezii care totdeauna au dat fără de voe rostirii concepțiilor mele, fie din viu graiu, fie în scris, un colorit deosebit.

Această vibrație puternică a simțământului în inima mea s'a manifestat și în muzică. Deși nu am studiat niciodată compoziția muzicală, ci numai execuția pe piano, am compus mai multe melodii în destul de izbutite, cea dintâi a fost o arie pusă pe cuvintele lui Șerbănescu «Unde ești?»⁷³, a doua pe un sonet a lui François Copée «Pour toujours me dis-tu». Nu le-am publicat nici odată cu toate că prietenii mei, cărora le plăcea foarte mult caracterul a-

cestor arii, mă îndemnau neconținut să o fac; dar mie mi se părea ridicul și apoi că mă compromit.

Din această notă sentimentală a ființei mele se explică mai multe din însușirile gândirii mele, precum și din faptele săvârșite de mine. Sunt un optimist cu neputință de urnit din gândurile lui spre bine. Nu-mi pot închipui ca răutatea oamenilor să meargă atât de departe cum a mers tocmai cu mine care n'am căutat decât să fac binele și obștesc și individual. De câte ori caut a'mi arăta în adevărata lor fire pe acei pe care îi socot prieteni, nu pot crede și apoi când faptele mă aduc la adevărata convingere, rămân ca trăs-nit; dar tot pare că mai rămâne o speranță, că poate să fie vre-o înșălare sau în ori ce caz vr'o aiurare a celui rătăcit. Această părere prea bună despre oameni mi-a făcut mult năcaz; dar nu-mi pare rău de dânsa; mi-a menținut totdeauna sufletul deasupra mizeriilor omenești.

Tot din această notă sentimentală se explică adâncă mea iubire de țară; dorința de a desgrota trecutul unui popor întunecat, pentru a arăta în sfârșit și străinătății cine suntem, ca să ne cunoască și să ne aprețuiască.

Aceeași trăsătură a firei mele mai de samă se vede și din iubirea mea mai restrânsă pentru colțul de țară ce'l locuiesc, Moldova, și pentru orașul în care m'am născut, Iașul, pe care nici odată nu am vrut să'l părăsesc cu toate că de mai multe ori am avut prilejul de a mă strămuta în București, cătră care gravitează tot ce în această țară poate ca să ducă în el. Când mă întorsesem de la Berlin, înainte de a intra în magistratură, mă asociasem la un birou de avocatură cu Mihail Cornea⁷⁴, care ajunsese mai târziu cel mai mare avocat român și în tovărășia căruia puteam ajunge la o frumoasă poziție materială. Dar Cornea se strămută la București; și când mă gândeam să-mi părăsesc iubitul meu Iași, mă apucă o jale adâncă, așa că pe de o parte dorul de locul meu de naștere, pe de alta plecarea mea cătră gândirea teoretică mă împiedicase de a mă duce în centrul României, unde aș fi putut ajunge la averi și poziții înalte. Rău am făcut, bine am făcut, aceasta să o judece acei ce văd ce am lucrat până acuma și ce nu aș fi putut îndeplini, dacă aș fi fost răpit de vârtejul vieții de toate zilele.

Prilejul de a mă strămuta cu catedră la București se mai deschise încă la moartea lui V. A. Urechie ⁷⁵, când n'aveam decât să cer transferarea mea la București, dar nu am făcut-o, ci am recomandat pe Dimitrie Onciul, profesor din Bucovina. Ca să vadă lumea care nu știe aceste lucruri, ce fel de om sunt, voiu arăta cum s'a făcut această recomandare. Dimitrie Onciul era austriac și profesor la Gimnaziul din Cernăuți. Scrisese câteva mici lucrări asupra istoriei Românilor. Cea mai însemnată era o critică a cărții mele *Teoria lui Rösler* ⁷⁶, în care însă depășind marginele obiectivității, mă ataca chiar personal. Figuram ca titular de Istoria Românilor în juriul ce trebuia să recomande pe profesorul la catedra din București, concursul ținându-se la Iași, după legea de atunci. Onciul se temea, că dacă vor afla autoritățile austriace, că se prezintă în țară străină pentru a concura la o catedră, să nu-l elimineze din postul lui ⁷⁷, înainte de a fi sigur că'l dobândește pe cel din România. El veni să mă roage mult pe de o parte să'l susțin, pe de alta, ceea ce era mai grav, căci era în contra legii care cerea prezența la concurs a candidaților, să fac ca recomandarea lui să se facă în absența lui, căci nu poate răspunde la apelul nominal. Cu toate că mă atăcase personal în articolul lui, dar scrierea lui era bună și mă gândii mai mult că Universitatea din București va căpăta un bun profesor, pe lângă că făceam bine unui Bucovinean, de a cărui țară mă lega scumpă amintire, așa că lăsând la o parte chestia personală, când se făcu apelul nominal, eu spusei că Onciul fusese dimineța în oraș — ceea ce nu era adevărat — și că trebuie să vină îndată. Comisia procedând la lucrări, la întrebarea lui Maiorescu, președintele comisiei că ce zic eu de Onciul, l'am recomandat cu căldură ca un om ce'și cunoaște materia ce era să predea și comisia l'a recomandat cu unanimitate și a fost numit ⁷⁸.

Onciul începu lecția lui de deschidere la Universitatea din București în 1897 cu cuvintele: «Până acuma, domnilor, nu avem o istorie a Românilor și omul care trebuie să o scrie nu s'a născut încă». Cu toate acestea în 1897 apăruse Istoria cea mare a Românilor, scrisă de mine.

Fiind însă că a venit vorba despre oamenii de talent, la a căror carieră am contribuit, voi mai insera aici pe câțiva. Neculai Iorga îmi fusese elev la universitate și admirasem mult întinsele

cunoștințe ce le poseda încă de pe băncile școlii. El vroia să dea licența înainte de a sfârși cursul de 3 ani; dar avea în această chestiune de protivnic pe profesorul Aron Densușianu. Susținui pe eminentul elev din toate puterile și obținui să-i fac majoritatea care dispuse trecerea licenței dupe 1½ an de ascultare numai. Licența în literatura clasică o trecu cu cea mai mare distincție, obținând toate bilele albe și deci *magna cum laude*. Imi veni în minte să sărbătorim pe minunea de om ce aveam înainte și propusei să-i dăm un banchet, lucru cu totul neobicinuit la noi în țară cu studenții universitari. Banchetul despre care ziarele vorbise, pusese pe Iorga într'o bună lumină. Ministerul de atunci al Instrucției publice⁷⁹ îi dădu un ajutor spre a face o călătorie în Italia și a'și întrema puterile zdruncinate prin prea marea încordare a muncii. Când veni înapoi fu numit profesor definitiv la Ploești și dobândi o bursă pentru străinătate plecând la Paris. Aici el părăsi filologia clasică și se apucă de Istorie. După ce trecu în Germania, scrise două opuri voluminoase asupra «Une collection de lettres de Philippe de Maizières» 1892 și «Thomas III, marquis de Saluces» 1893, se întoarse în țară, unde se deschisese un loc vacant de istoria medie și modernă la Universitatea din București. Iorga se prezintă înaintea juriului din Iași din care făceam parte.

Al treilea profesor universitar creat tot prin străduințele mele a fost *A. C. Cuza*. Cunoșteam de mult și aprețuisem cunoștințele și talentul extraordinar de scriitor al lui Cuza și cu toate că mă atăcase într'o epigramă antisemită, crezând svonul că eu aș fi de origină Evreu, totuși ca și la Onciul, nu am căutat la acest păcat al lui față de mine și l'am luat cu mare dragoste.

Il îndemnam mereu să scrie o lucrare mai însemnată pentru a putea dobândi un premiu la Academie și a se putea înfățișa la o catedră ce era să se creeze la Iași pentru economia politică. Mă ascultă și scrise un foarte bun studiu asupra *poporației*⁸⁰. Mă siliu să fie primită la Academie, ceea ce nu fu greu, fiind dată însemnătatea scrierei și apoi îndemnându-l iarăși să se prezinte la concurs pentru catedra ce se crease, am izbutit după mult năcaz și multe stăruințe și fu numit în acest post. Cuza recunoaște

el singur cele ce făcusem pentru el, în lecția de deschidere a cursului său de la Universitate.

Mai sunt însă și alții, în alte ramuri de activitate, care îmi datorau cariera și situația în care se află astăzi. Așa pictorul *Ștefan Popescu* pe care eu l'am recomandat Maiestății sale Regelui de i-a dat o bursă pentru studiul picturii și i-am obținut apoi și un ajutor de la Minister. Era un simplu institutor talentat, nu e vorbă, și care își luase concediu și studia pictura la München cu 100 de lei pe lună, ne putând nici lucra, nici progresa. A ajuns acum un pictor de samă. Apoi *Cristea Georgescu*, care a ajuns primar la Constanța. Acesta avea o voce superbă de bas și era scriitor la Tribunalul de Iași. M'am înflăcărat așa de mult pentru vocea lui, că mă duceam din craș în oraș spre a ținea prelegeri iar el spre a cânta și a-și aduna astfel câteva mii de lei, cu care putea pleca la Paris.

Era prea în vârstă însă (32 de ani) pentru a putea face carieră muzicală; dar el dobândi o măiestrie în cântec care îi deschise toate ușile din țară și dacă el ajunse ceva, datora mai mult muzicii decât dreptului pe care-l învățase. Bietul om a murit nu de mult de o congestie la inimă. *Calistrat Hoguș*⁸¹, un prieten al meu din copilărie și conșcolar de la liceu, al cărui talent de scriitor mai ales în descrierea frumoșilor noștri munți îl cunoscusem din Revista din Peatra, *Asachi*⁸² și pe care stăruii să fie adus la Iași din directoratul gimnaziului din Alexandria pentru a-l pune într'un mediu mai cult, iar apoi scrise în *Arhiva*, mai târziu în *Viața Românească* frumoasele lui *amintiri din călătorie*; *Ioan Tanoviceanu* care cu toate că, fiind judecător, mă condamnase la o lună de închisoare pentru o palmă ce o dădusem unui funcționar de la poștă într'un moment de dreaptă indignare, totuși îl luai de asemenea în dragoste, îi deschise coloanele *Arhivei*⁸³ unde a ajuns, ca prin lucrări de samă, să atragă luarea aminte asupra lui. Acuma este profesor de universitate și membru corespondent al Academiei române. *Teodor Burada*⁸⁴, neobositul cercetător al țărilor locuite acum sau altă dată de Români, care iarăși și a făcut reputația prin *Arhivă* și ale cărui scrieri treceau toate sub ochii mei, de oare ce el nu avea încredere în el însuși și până nu revedeam eu scrierile lui pentru forma lor stilistică, nu publica nimic. *Gheor-*

ghe Ghibănescu, un harnic cercetător al trecutului nostru, care iarăși își făcu numele prin *Arhiva* și pentru care stăruii să fie ales membru corespondent al Academiei române⁸⁵.

Dacă am amintit toate aceste fapte ale mele, am făcut'o fiind că germeul din care ele plecase, avu o înrâurire asupra mersului gândirii mele și în scrierile mele se va găsi uneori răsUNETUL acestei îmboldiri ale caracterului meu. Nu se poate doar desparte cu totul cursul ideilor de albia în care ele alunecă.

VII

Cugetul meu fusese totdeauna frământat de dorința de a face cunoscută cât mai mult țara și poporul meu lumii străine, căci mă gândeam că, fără înălțarea neamului românesc în ochii civilizației apusene, de geaba ne mai frământăm pe pământ și până atunci, când mă apucai și de această întreprindere, ce puțin se lucraseră în această direcție!

Pe calea istoriei, mai ales, doar numai marele Mihail Cogălniceanu căutase să facă cunoscută Europei istoria poporului român, prin scrierea lui apărută la Berlin în 1837 *Histoire de la Dacie*⁸⁶. Reluând firul rupt de la Cogălniceanu, mă adresai în anul 1881 lui Emile Picot⁸⁷, profesorul limbei romane de la școala limbilor orientale din Paris, rugându-l să facă a fi primit un articol al meu asupra desmadulărilor Moldovei (Răpirea Bucovinei și a Basarabiei) *Les démembrements de la Moldavie*, în *Revue des deux Mondes*. Picot îmi răspunse că cu acea revistă nu are legătură, dar că poate să intervină la Gabriel Monod⁸⁸, directorul *Revue historique*⁸⁹. Articolul meu fu primit și publicat în fruntea numărului *Mai-Iunie* și *Iulie-August* 1881 al marelui reviste franceze. Monod mă rugă curând după aceea să'i scriu buletinul istoric asupra României, adecă dare de samă critică asupra scrierilor istorice ce apar în România sau în străinătate despre Români. Am urmat de atunci regulat a publica asemenea buletine în revista D-lui Monod, prin care străinătatea a fost pusă în cunoștință cu mișcarea intelectuală românească pe tărâmul istoriei. Am publicat buletine în anii 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1890 (pe 3 ani), 1892, 1894, 1900 (pe 6 ani) și 1908 (pe 8 ani)⁹⁰. Pe

lângă aceste dări de seamă anuale, am mai înserat în *Revue historique* mai multe articole, dintre care enumăr pe următoarele, afară de cel dintâiu amintit mai sus: De l'origine du peuple roumain⁹¹; Les guerres dacique de l'Empereur Trajan⁹²; l'Empire Valaho-bulgare⁹³; Observation historique des Daco-Roumains⁹⁴. Am mai înserat tot pe atunci un articol în *Revue de Géographie a lui Ludovic Drapeyron*: Les Roumains et les Grecs, și: Situation géographique du peuple roumain⁹⁵.

Numele meu fiind cunoscut la Paris prin colaborarea mea la aceste reviste, am fost invitat de mai multe alte reviste a scrie articole privitoare la Români. Așa eruditul abate Van der Gheyen⁹⁶ din Louvain îmi ceru colaborarea la *Muséon*⁹⁷ din acel oraș, unde am trimis însă numai două lucrări mai mici, întrucât revista fiind consacrată chestiilor din extremul orient, publicitatea ei nu-mi convenea.

Tot pe atunci însă publicai în franțuzește și combaterea lui Rösler sub titlul *Les Roumains au Moyen Âge, une énigme historique*, un volum, Paris 1885.

Toate aceste lucrări îmi deschisă calea către o lucrare mai însemnată. Anume pe la 1892 o societate de istorie întreprinse a scrie o mare *Histoire générale de 795 jusqu' a nos jours*. Mă îngrijii îndată, modul cum acei învățați străini de țara noastră erau să înfățișeze pe Români și cerui de la unul din directori Alfred Rambaud să le dau părțile privitoare la Români, ceea ce D-sa primi cu mare plăcere prin o scrisoare foarte măgulitoare pentru mine. Scrisei deci pentru vol. III și V ale acelu corp de Istorie două capitole. Pentru celelalte volumuri, Românilor nu li se mai dădu din lipsă de spațiu decât câteva pagini, pentru care eram consultat. Dar nu mă mulțamii numai în această răspândire a istoriei Românilor în străinătate, ci întreprinseiu reproducerea în franțuzește a Istoriei complete a Românilor, pe care o redu-seiu însă la cele ce puteau interesa pe străini omițând puzderia de domni fără nici o însemnătate pe care trebuise să-i înșir în ediția românească. Apăru deci în Paris 2 mari volumuri de 1000 de pagini împreună, sub titlul *Histoire des Roumains de la Dacie trajane*, Paris, 1896, pentru care Alfred Rambaud scrisese o prea frumoasă și cuprinzătoare prefață de 70 de pagini, în care rezuma

în stil cald și elocvent întreaga desfășurare a istoriei românești. Această carte avu un mare succes, atât de presă, fiind foarte favorabil apretuită de critica franceză, engleză și italiană (Germania se ocupase de ea numai în 2 Reviste), cât și de librărie, desfăcându-se destul de repede ediția ce o scosesem ⁹⁸.

Până acuma însă mă ocupasem atât în românește cât și în franțuzește mai mult cu istoria pragmatică, cu expunerea faptelor bine înțeles tot deauna înțesată de idei, după cum mă împingea un sentiment sănătos al adevăratului caracter al istoriei. Nu numai atâtă, acelaș sentiment mă îndrumase cătră o luare aminte deosebită, cătră data seriilor de fapte din care se constituia desvoltarea popoarelor, urmărindu-le totdeauna în expunerea mea cu îngrijire așa ca ele să nu fie înecate ca la alți istorici în amănunțimi prea migăloase și în fapte lăaturalnice, ci căutând tot deauna să urmăresc un șir de fapte de la originea lor, care mă preocupa totdeauna foarte mult, până ce ajungeam la un rezultat care punea capăt seriei. Nu că expunerea istoriei după serii ar fi fost o înoire iscodită de mine, de oarece succesiunea sa însăși este o serie, dar progresul unei științi constă nu numai în aflarea de metode ncuă, ci în întărirea celor vechi și neapărat în natura științei însăși. Așa că istoria a fost totdeauna expusă serial, și capitolele fie cărei opere sunt titlurile a tot atâtăa seriei de fapte; dar aceste serii reieșeau oare cum pe cale neconștientă din înlănțuirea faptelor înseși, pe când eu cer ca această înlănțuire să fie strânsă cât se poate mai de aproape de istoricul însuși. Apoi seria nu constă numai în înșirarea după olaltă a evenimentelor, ci din înlănțuirea lor cauzală, încât nu mai stabilim cauzele faptelor ce leagă în chip sănătos și nedeslipit în seriile istoriei.

Dar cum am spus, aceste idei pe care mai târziu le-am desvoltat în o lucrare a parte, pe atunci mijiau numai în chip mai mult instinctiv în mintea mea și mă îmboldeau la o lucrare istorică, de care sunt mulțămit și acuma, când teoria acestei științe a reușit să'i lumineze natura.

Prin urmare, eu îndrumam chiar în istoria pragmatică tratată de mine până acum un fel nou de expunere a trecutului; era o concepție teoretică în lucrarea mea practică de istorie pragmatică; teoria istoriei pe care am încheat-o mai târziu, își avea

rădăcinele în instinctul sănătos care mă călăuzia în expunerea faptelor trecutului românesc și teoria istoriei aștepta să iasă la lumină, cum așteaptă floarea să iasă din plantă la vremea ei și îmbobocirea acestui gând se arătase la mine de timpuriu, de la prima apropiere a cugetului meu de concepțiile istoriei. Încă din 1866, când eram încă tânăr, ba pot zice copil, scrisesem doar cea dintâiu aruncătură de gând asupra istoriei din câmpul teoriei. Mă îndeletnicisem cu *importanța și utilitatea istoriei*. Apoi, câțiva ani după aceea, una din cele dintâiu lucrări ale mele publicată în *Convorbiri literare* fusese, după *Cultura națională*, tot o lucrare teoretică asupra societății omenești, studiul comparat asupra celor 4 opere mari de *Istorie a civilizațiilor*. Mintea mea era deci aplecată către studiul teoretic al disciplinei istoriei, întâiu din fundamentul intelectual pe care se înnălița lucrarea mea practică, *Istoria Românilor*, apoi din cele câteva încercări anterioare de cercetări teoretice. Trebuea deci să fac numai un pas pentru a trece de la o așa dispoziție a minții la sistematizarea concepțiilor ce mi mișunau în adâncul cugetărei. Aceasta o făcui în 1894.

VIII

În acel an, în 6 Septemvrie, mă duceam să'mi fac obișnuita preumblare de sară pe frumoasa alee a Copoului și o gândire care întovărășea adese ori cercetările mele istorice se înfățișa din nou cugetărei mele, cu o deosebită putere, anume: cum se poate ca în istorie studiul procedării minții la cercetările ei să fie deosebit de aceste cercetări înseși și cum se poate să fie două discipline, care să se îndeletnicească cu aceste întrebări? În fizică există numai concepțiile care se îndreaptă asupra fenomenelor naturii și nu o a doua știință care s'ar ocupa cu modul cum fizicul trebuie să înghebe adevărurile sale; de asemenea în Astronomie, în Chimie, în științele naturale propriu zise, ca Botanica, Zoologia, Mineralogia. Pentru ce în istorie ar fi nevoie de o știință, care să stabilească modul cum trebuie să cugete istoricul și a doua care să stabilească aplicarea acestei cugetări asupra faptelor?

Această cugetare o regăsesc în un carnet scrisă cu plumbul astfel: «Istoria este până acuma numai o practică, teoria îi lip-

sește; precum a fost lung timp o practică arhitectura, agricultura. Știința istoriei este să expună principiile puse în chip neconștient în practică, de aceea se scrie istoria». Urmează apoi în acelaș carnet vr'o 150 de cugetări asupra naturii istoriei.

Ideea de aplicare îmi destăinuie răspunsul la această întrebare. Istoria este o disciplină *practică*, în felul agriculturii, arhitecturii și muzicei, care, în afară de practica lucrurilor, trebuie să aibă și teoria lor. Istoricul, când scrie istorie, nu face altceva, de cum face agricultorul, când lucrează pământul, arhitectul, când rădică clădirea și muzicantul, când compune bucățile. El aplică principii teoretice la îndeletnicirea lui practică. Pe când însă celelalte 3 discipline cunosc principiile pe care se întemeiază, istoricul nu cunoaște pe ale lui.

Lucrul nu era în tocmai așa în realitate, căci mai mulți autori, filosofi, oameni de știință și istorici reflectaseră asupra principiilor pe care se razimă istoria, discutaseră caracterul ei; dar mărturisesc că, preocupat prea mult de istoria pragmatică a Românilor, lăsasem cu totul la o parte teoria disciplinei și numai cât după ce am sfârșit vol. VI, și am văzut înaintea mea lucrarea uriașă ce săvârșisem, îmi puseu întrebarea: bine, am scris istoria Românilor, dar în fond ce am făcut? *Inșirat'am pe mîile de pagini ale groaselor volumuri, adevărul asupra trecutului și acest adevăr poate el fi stabilit? Oare sunt garanții logice, criteriile pe care el se întemeiază?* Și din această întrebare chinuitoare care amenința la un răspuns negativ, să reducă în pulbere munca mea de 26 de ani, se născu frământarea de gânduri asupra naturii istoriei, din care răsări ideea fundamentală a unei științe, a unei logice a istoriei, deosebită de istoria însăși, idei pe care începui să le repet în încordatele mele cugetări și să altoiesc tot idei noi, însemnate pe hârtie așa răzlețe cum răsărezu în minte, dar pe care mai apoi le închegaiu în un sistem. Din această elaborare lăuntrică ieși, după patru ani de stăruitoare cugetare și cetire, lucrarea mea *Les principes fondamentaux de l'histoire*, Paris 1899, un vol. de peste 300 de pagini. Chipul cum am lucrat acest volum a fost de a cugeta mai întâi prin mine însumi la problemele multiple pe care istoria le pune în fie ce clipă înaintea teoriei și după ce aruncam pe hârtie gândirile mele, să le controlez cu ale celor ce

cugetaseră înaintea mea la ele, a le întări prin sprijinul părerilor asemănătoare sau a combate pe acele ce nu-mi păreau a fi nimerit adevărul. Prin acest mod de a lucra, pe de o parte am ajuns a descoperi adevăruri noi, pe de alta a mă ținea în curent cu tot ce se scrisese în această materie și deci aveam înaintea lucruri cugetate mai înainte de alții ca ale mele, dar pe de altă parte a deosebi bine cele ce eu adăogisem la tezaurul de adevăruri asupra naturei istoriei.

Dacă am scris această carte mai întâi în limba franceză și am tradus-o apoi în românește sub titlul *Principiile fundamentale ale istoriei*, Iași 1900, am făcut-o fiind că în lipsa unei terminologii filosofice proprii românești, ar fi trebuit să înving două greutăți în a ei alcătuire, întâiu acea destul de însemnată a ideilor înseși, după cum acea a investmântărei lor în scriere, greutate îndoită pe care o înlăturam prin cugetarea și scrierea ei în o limbă cu terminologie filosofică formată. Traducerea pe care o făcui, este însemnată prin intenția de a da în o limbă românească cât se poate de curată idei încât nerostite în această limbă, ferindu-mă cât puteam de neologisme, fără însă a merge prea departe în înlăturarea lor.

Volumul meu întâlni o primire foarte călduroasă în toate țările apusene și vr'o 35 de critice, din care unele făcându-mi puternice întâmpinări, mă sileau la răspunsuri care întăriau mai bine în mine însumi ideile ce apăram și le introduseiu și în cugetarea europeană. În țară, bine înțeles, mișcarea deșteptată prin volumul meu fu foarte restrânsă. Apăru o singură critică a D-lui Floru în *Convorbiri literare*⁹⁹, care însă, în deosebire de criticele străine care combat numai opera, nu și persoana, este văpsită cu o nuanță personală ce avea aerul de a-mi da lecție, din înălțimea mărimii criticului. Tot pe atuncea, prietenul și la fel cugetătorul logician profesor la Univ. din Friburg im Breisgau *H. Rickert*¹⁰⁰ scotea un volum «*Die Grenzen de naturwissenschaftlichen Begriffsbildung*¹⁰¹, pe care criticându-l la lumina principiilor puse de mine, la temelia științei istoriei, îmi întări și mai mult convingerea că pusesem mâna pe adevăr prin deosebirea fundamentală a faptelor universale în fapte de repetare și în fapte de succesiune prin sprijinirea, că numai faptele ce se repetă pot fi supuse no-

țiunei de lege, că faptele succesive pot da naștere la idei generale absolut neapărate constituirii unei științi, numai celor de serii, care se desvoltă în timp, și sunt alcătuite din fapte ce nu se repetă nici odată și ele înseși nu se reproduc nici când în chip identic în cursul timpului, că legătura care dă naștere ideilor generale de repetiție, legilor, este generalizarea, pe când în serii ea este reprezentată prin cauzalitate, că de aceea numai istoria este o știință adevărat explicativă, pe când științele de legi urmăresc numai constatarea faptelor și a legilor, fără a căuta să le dea explicarea decât în chip excepțional și are mai departe un număr foarte mare de idei zămislit din aceste concepții de temelie.

Articolul I contra lui Rickert apărut în *Revue philosophique*¹⁰² a lui T. Ribot¹⁰³ din Paris în 1900, iar al 2-lea după ce ieși și partea a doua a studiului lui Rickert, în *Revue de Synthèse historique*¹⁰⁴ a lui H. Berr, 1902. Această din urmă revistă fusese întemeiată în 1900, un an după apariția cărții mele *Les principes fondamentaux* și directorul ei îmi scrisese o scrisoare foarte măgulitoare, rugându-mă să colaborez la ea, ceea ce am făcut de atunci înainte cu cea mai mare stăruință, revista trebuind să grupeze în jurul ei pe toți acei ce se interesau de partea teoretică a istoriei. O mai mare distincție trebuie ca să-mi aducă cartea mea *Les principes fondamentaux*, anume alegerea mea de corespondent al *Academiei științelor morale și politice* din Paris, în anul 1900. Datoresc mult această mare cinste lui Alfređ Rambaud, care mă prețuia mult dela colaborarea mea la *Histoire générale*. Prin această alegere mă înălțaiu în proprii mei ochi și mă convinseiu că natura pusese în creierii mei o putere de cugetare neobișnuită, dar bucuria mea cea mare, nesfârșită, provine din razele ce se răsfrângeau din această alegere asupra Universității din Iași, precum și asupra țării și poporului meu; căci eram singurul Român ce puteam adăoga la titlurile mele și acel mult răsunător de *corespondent al Institutului din Franța*. Innaintea mea fusese principele Gheorghe Bibescu, cu care eram foarte strâns legat: el ajunsese chiar membru asociat al Institutului, însă această înaltă poziție științifică — cea mai înaltă pe care un străin o poate dobândi în Franța — o urcase Bibescu mai mult prin generoasa lui împărtășire la războiul din 1871 și prin aceea că era mai mult Francez decât Român.

El vorbea de abia românește, și prin graiu ca și prin simțire era Francez. El scrisese amintiri din timpul războiului în un stil strălucit și cu o căldură neobișnuită a inimei, pentru care se împrumuta pagini întregi din ele într'un roman al său.

În țară, această veste deșteptă o mișcare neobișnuită și Secretarul general al Academiei d. D. Sturza amintea în raportul său pe 1900 despre marea cinste ce se făcu Academiei și poporului român prin alegerea mea de corespondent al Institutului. În 1900 trebuia să mă duc la Paris spre a mulțami în persoană Academiei ce mă alesese și a face în ea prima mea comunicare asupra subiectului *La Psychologie et l'histoire*, una din primele scrieri care atinsese această întrebare. Tot atunci se țineau la Paris 2 congrese, acel de istorie comparată, la care făcui de asemenea o comunicare *L'hypothèse dans l'histoire*¹⁰⁵, în care făceam eu cel întâiu deosebirea între modul de verificare al ipotezelor privitoare la faptele generale și acel la faptele individuale. La congresul de învățământ superior făcui o comunicare asupra nevoii *de a se introduce cursuri de teoria istoriei în Universități*¹⁰⁶, arătând că numai așa se va putea pune capăt anarhiei ce domnește în concepțiile asupra naturii și a metoadelor în istorie.

Un scriitor ungar sau mai bine zis un muzicant amator și de scrieri istorice publicase tocmai în vederea congresului de istorie din Paris un volum intitulat *Roumains et Maghyars devant l'histoire*, Paris 1900, pe care-l împărți gratuit la toți membrii congresului. Mă puseiu îndată să-i răspund pentru a paraliza înrăurirea pe care Rösler voia s'o pună în lucrare asupra membrilor congresului și scrisseiu o broșură în destul de cuprinzătoare care sprijinea teza stăruinței Românilor în Dacia traiană, protivnică celor susținute de Unguri asupra părăsirii ei¹⁰⁷. Și eu o împărții tuturor membrilor congresului și o mai trimeseiu și tuturor oamenilor de samă din deosebitele țări europene.

Această chestie a rupturilor dintre Unguri și Români o atinsesem întâi în *Teoria lui Rösler* și în străinătate în ediția franceză a acestei cărți *Les Roumains au Moyen-âge* precum și în mai multe articole din *Revue historique*, citate mai sus. Revenisem asupra ei cu prilejul serbării mileniului maghiar prin un articol publicat în *Revue de Géographie*¹⁰⁸ a lui *Drapeyron*¹⁰⁸: *La Rou-*

*manie et la Hongrie à l'occasion du Milléniun maghyar 1896*¹¹⁰. Mai revenii asupra subiectului în 1902 în revista *La Renaissance latine*¹¹¹ a principelui Brâncoveanu: *Roumains et Hongrois*¹¹².

În deobște combaterea teoriei părăsirii Daciei fu întreprinsă de mine, după Petru Maior¹¹³, pentru întâia dată, și astăzi pot spune cu mulțămire că toate mințile nepreconcepute admit stăruința Românilor în Dacia. Bine înțeles, că pe Unguri nu-i poate convinge nimeni să scrie, că au interes de a nu fi convinși.

IX

De abia sfârșisem cu Principiile fundamentale ale istoriei și-mi puseiu în gând să explic aceste principii la o lucrare de istorie pragmatică. Încât de pe când scriam Istoria Românilor și ajunseseam la alegerea lui Cuza Vodă, mă gândeam să scriu odată viața și domnia lui, pentru a pune în lumină o personalitate, care după puținele lucrări ce știam despre dânsul, îmi apăruse ca mare și însemnată. Unindu-se acum această dorință cu aceea de a pune în practică principiile mele teoretice asupra chipului de a scrie istoria, mă apucaii de așternut pe hârtie faptele domnitorului care răsărea tot mai mare sub pana mea, cu cât înnaintam în cercetările mele. În această lucrare¹¹⁴, căreia trebuia să'i jertfesc patru ani (1899—1903), m'am călăuzit de principiile seriilor istorice, urmărind nașterea, creșterea și ajungerea unor șiruri de fapte care conduceau toate la un rezultat mai mult sau mai puțin statornic, unul din ele găsindu-și capătul în urma formației desăvârșite, altele poposind numai câteva pe calea timpului, pentru a se pregăti de acolo spre o mare dezvoltare. În capitolul introductiv redau seriile și modul cum ele s'au înfăptuit și rezultatele la care am ajuns. Scrierea e întemeiată pe un foarte bogat material de documente, așa că acesta fu aproape istovit; cel puțin în ceea ce privește documentele cunoscute, așternui o expunere a timpului în care această domnie și-a desfășurat inelele, din care răsărea pe deplin măreția faptelor îndeplinite și rodnicia lor pentru dezvoltarea viitoare. Urmând sistemul stabilit de mine, că istoricul trebuie să se abțină pe cât se poate mai mult de la judecarea evenimentelor și a personalităților, prin mijlocirea cărora ele se îndeplinesc, putui

atinge toate întrebările și expuseiu toate împrejurările fără nici o umbră de părtinire, și nu mă temui deci de loc de frica ce mi-o arătau prietenii, că mă apucam de scris istorie contemporană. Lucrând totdeauna numai cu fapte stabilite, pe cât era cu putință, mai conform cu adevărul și cu spusele înseși ale personagiilor ce le săvârșeau, lăsasei asupra faptelor și oamenilor răspunderea, pe care nu o formulam nici odată cu judecăți personale.

Efectul acestei scrieri a mele asupra cugetului țării fu de tot covârșitor. Ea deșteptă pe criticii mari pentru figura înfăptuitorului României moderne, care amenința să fie acoperită prea timpuriu cu valul uitării. Dărilor de samă asupra *Domniei lui Cuza Vodă* (așa se întitulau cele 2 vol. ale mele consacrate lui), umplură ziarele și revistele din care mai ales aleg pe acea lungă, dreaptă și frumoasă a regretatului profesor Anghel Demetrescu publicată în *Convorbiri Literare* ¹¹⁵.

Efectul scrierii mele și întoarcerea gândului poporului român către Cuza Vodă se văzu chiar îndată după răspândirea ei. Grigore Ghica Deleni, coborîtor dintr'o mare familie boierească, clasă ce nu prea avuse temeiul de a fi mulțămită cu Domnia lui Alexandru Cuza, luă inițiativa rădicării unei statui marelui Domnitor, mărturisind în o scrisoare către mine, publicată în *Arhiva de Iași* [XIV, 183] ¹¹⁶, că gândul spre aceasta îi răsărise din cetirea cărții mele.

Cât însă mă mâhni împrejurarea că subscripția mergea foarte slab, deoarece era combătută de guvernul liberal, sub d. D. Sturza, cel mai mare dușman al lui Cuza Volă, care avea chiar aerul de a da a înțelege, că asemenea întreprinderi nu ar fi fost bine văzute în sferele superioare. Această părere se întări încă prin faptul, că D. Grigore Ghica, supunând M. S. Regelui inițiativa ce o luase, M. S. îl sfătuisse să nu recurgă de loc la oficialități și să caute ca rădicarea acestui monument să se facă numai prin subscriere privată. Și guvernul conservator care urmă celui liberal nearătându-se mai dispus de a tolera scrisul, se înrădăcină în gândul publicului că rădicarea unui monument întemeitorului României moderne era rău văzută de curte și palat. După 6 ani de o stăruitoare muncă, abia se adunase vr'o 70.000 de lei. Dar norocul vru ca sculptorul italian Rafael Romanello ¹¹⁷ din Florența, căruia co-

mitetul se adresase pentru a executa statuia, să fie un artist tot atât de mare, pe cât de desinteresat, și el se primi a executa monumentul pentru un preț, care depășia cu puțin suma adunată.

Guvernul liberal văzând că nu a putut împiedeca facerea monumentului, se hotărî să lovească în alt chip amintirea lui Cuza Vodă, anume împiedecând așezarea lui în piața Unirii, cea mai centrală a Iașului și totodată aceea care prin numele ei și prin tradiție lega de dânsa amintirea celui mai mare act al Domniei lui Cuza: Unirea efectivă și reală a țărilor române. Am povestit aiurea toate peripețiile prin care nici această chestie și luptă energetică și mohorâtă pe care o duseiu sprijinită în momentele de des-nădejde de soția mea, Riria¹¹⁸, pentru a face ca la sfârșit să înving toate piedicile și pe partidul liberal și intrigile din comitet și să fac ca statuia să se înalțe în o formă mai măreață încă în Piața Unirii. Mai ales minunată fu izbânda repurtată de soția mea, care distruse legenda cu opoziția Capului statului contra sărbătorii marelui dispărut, în urma căreia M. S. [Regele Carol I] subscrise chiar suma de 20.000 de lei pentru fondul monumentului, spre marele năcaz al partidului liberal.

Din această luptă reiese pentru dezvoltarea ideilor mele do-vada, cât de mult țineam la realizarea adevărului istoric, cât de mult mă revoltasem la ideea că meritul și gloria adevărată să fie întunecată de intrigi și invidie, și cât de mare îmi fu bucuria, când văzui toate uneltirile puse la pământ și falnicul monument al lui Cuza Vodă tronând în mijlocul Iașului, pe singurul loc pe care istoria i-l pregătise.

Este o foarte interesantă serie istorică acea care plecase de la seria domnului Cuza Vodă până la întruparea marelui domnitor, în monumentul menit să-l veșnicească.

În timpul când scrisesem lucrurile înșirate mai sus, făcusem mai multe călătorii, atât în țară cât și în străinătate, care deveniră fie care din ele, un izvor pentru pana mea. Inzestrat, cum am arătat mai sus, cu darul de a-mi întrupa cugetarea în icoane, descrierile acestor călătorii, precum și alte întipăriri din natură mai mici și mai concentrate, îmi dădură prilejul de a arăta o altă parte a însușirilor mele intelectuale, acele de scriitor și de stilist care răsar și din scrisul consacrat istoriei, ba chiar și din acele de fi-

losofie sau mai bine zis de știință a istoriei. Asupra acestui din urmă, observ că o antologie a prozatorilor francezi sau străini ce au scris franțuzește, m'a cuprins și pe mine în numărul acelora vrednici de a fi citați ca exemple de proză limpede și frumoasă în limba franceză.

Volumul meu, *Amintiri din călătorie* (Iași¹¹⁹) și multe mici tablouri din natură publicate în *Românul Literar*¹²⁰ și în *Arhiva*¹²¹, dovedesc această destoinicie a mea în încrederea descriptivă și mai ales este însemnată o altă însușire ce se observă la una din aceste descrieri «*O excursie la Karlsbad*», în care predomină un humoresc și un comic din cele mai puternice. Aceași notă comică se resfrânge în o poemă eroi-comică *Rața lui Burlă*¹²² în care îmi bat joc de lupta cea strașnică între 3 filologi de samă: Burlă, Hasdeu și Cihac de la etimologia cuvântului *rață*¹²³.

Multe fuseseră izvoarele ce mi adapaseră mintea, numeroase și bogate erau florile ce răsăriseră în grădina îmbelșugat stropită.

Altă direcție a minții mele, asupra căreia vreau să atrag luarea a minte, este acea critică. Inzestrat cu un bogat strat de idei nu se putea ca ele să nu reacționeze în critica operilor străine, când ele se ciocneau cu ale mele, pe care după repetate recugetări, le socoteam de singurele adevărate. În câmpul cel întins al criticii mă avântaiu încă de la primele mele încercări, așa ca studiul asupra *Istoriilor civilizației*¹²⁴, în care mai ales răspingem teoriile lui Buckle. Apoi în multe alte articole, în care elementul critic juca un rol mai mult sau mai puțin întins. Așa și studiul asupra *Invățământului școlar*¹²⁵, în *Teoria lui Rösler*¹²⁶, în comparație dintre doi istorici ai lui Mihailu Viteazu: *Bălcescu* și *Teutschländer*¹²⁷, în studiul asupra lui *Iuga Vodă*, în care răspingeam părerea lui Onciul despre identitatea celor doi Iuga, identitate la care la sfârșit și el însuș renunță în critica *originii numelui de Arges* după Hasdeu; în critica cea distrugătoare a unei încercări neisbutite de *Istorie a Românilor de I. Șoimescu*¹²⁸ și în mai multe altele.

Dar critica mea nu se mărgini numai la scrieri românești. Ea se întinse în curând și la cele străine, unde bine înțeles că răspunderea era mai mare și întreprinderea mai grea. Cu toate aceste isbutii tot așa de bine și articolele mele care atacau mai mult sau mai puțin celebrități europene, fură primite de marile reviste fran-

ceze și germane cărora le trimeteam, ba care adese ori îmi erau cerute de directorii lor. Așa, în afară de critica lui Rickert, de care am vorbit și mai sus, am inserat pe rând în marea revistă franceză «*La Revue critique*» diriguită de D. Arthur Chuquet, membru al Academiei morale și politice din Paris la care și eu eram corespondent, o critică contra cărții lui *Gustav le Bon, Lois psychologiques du développement des peuples*¹²⁹; contra lui G. Tarde și a scrierei lui *La logique sociale*¹³⁰ și în contra lui Labriola, *Essai sur la conception matérialiste de l'histoire*¹³¹. Tot pe atunci apărând o nouă istorie universală, concepută din punct de vedere geografic, aceea a lui Helmolt¹³² 1902, scrisei în contra acelu sistem absolut fals, care voia să trateze istoria după țări și regiuni geografice, fără a mai lua în privire cronologii, o critică foarte dezvoltată în *La Revue de Synthèse historique*¹³³. Obiectivul principal însă al criticilor mele era tot marele logician H. Rickert¹³⁴, care închipuia în acel răstimp o nouă teorie, aceea a *valoarei*, pe care o criticam în limba franceză în *La notion de valeur en histoire*¹³⁵ în *La Synthèse*¹³⁶, apoi în limba germană în *Deutsche Literatur Zeitung* 1906¹³⁷. Cu prilejul acestei primiri a criticei mele în marea revistă germană, bag de samă că această revistă nu primea de obicei decât articole de critică, scurte, cum fac în *La Revue critique*¹³⁸ din Paris. Pentru mine mi-au făcut o *excepție*, publicând articolul meu, *Der Wertbegriff in der Geschichte*¹³⁹, care cuprinde vreo 50 de pagini, în 4 numere consecutive, în fruntea revistei. Și mai tot deauna revistele străine, pentru a nu vorbi de cele din țară, unde lucrul se înțelege mai ușor, îmi publicau și mi publică articolele totdeauna în fruntea numerelor în care apar.

X

Pe mine mă interesase totdeauna viața economică a societăților și în Istoria Românilor introdusesem pretutindeni, unde trebuia, cercetări în această îndreptare, fiind chiar cel întâiu care căutasem să pun în legătură dezvoltarea poporului român cu starea lui economică. În domnia lui Cuza Vodă revenii cu mai multe amănunțimi asupra chestiei rurale, ajungând la rezultatul că totul revine în această privire și mai ales la dovedirea că țăranul chiar în epoca cea mai degradată a căderii lui, tot păstrase o legătură

oare care cu pământul pe care cândva îl stăpânise. Dar încă înainte de a scrie Istoria Românilor publicasem în *Convorbiri Literare*¹⁴⁰ în anul 1872 un studiu asupra *Reformei așezămintelor noastre*¹⁴¹, în care mă ocupasem și de problema economică. Această materie am reluat-o în forma de mici articole separate care se ocupau asupra întrebărilor de căpetenie ale economiei noastre, în gazeta politică *Steaua României*¹⁴² 1880 și care articole fură apoi întrunite în un volum și publicată sub titlul *Studii economice* 1881, Craiova. În toate aceste studii atât mai vechi, cât și mai noi pătrunde mai ales ideea nevoii de a rădica agricultura noastră, izvorul cel de căpetenie al bogăției noastre naturale, și ca un corolar neapărat acea a rădicării stărei țaranului român pe care istoria ni'l arată pe de altă parte ca fiind căzut tot mai adânc sub călcâiul claselor conducătoare.

Asupra acestor idei am revenit și stăruit fără încetare în tot cursul carierei mele, căutând să lărgesc și să adâncesc patul în care ele curgeau. Ce mă mișca mai ales, era nedreptatea cu care fuseseră tratați țaranii în cursul veacurilor. Capitolele pe care le-am consfințit soartei lor vitrege în Istoria Românilor sunt din cele mai bune părți ale scrierii mele. Așa este capitolul *Mihai Viteazul și Românii Ardealului*, în care reiau istoria poporului român de peste munți, care rămăsese numai ca pătură țărănească, de la căderea lui sub Unguri până pe vremile eroului muntean, expunând toată seria cea lungă și dureroasă a căderii fraților noștii sub apăsarea celor 3 nații domnitoare ale Ardealului. Tot așa am stăruit mult asupra apăsării păturii țărănești din partea lui Mihai Viteazul, netemându-mă de loc de lovitura ce aduceam prin aceasta unui mare nume din Istoria Românilor și necăutând să acopăr adevărul sub mantia înșălătoare a unui patriotism nepotrivit; căci mie îmi stătea mai mult la inimă soarta păturei celei mai bogate a poporului român de baștină decât strălucirea unuia din reprezentanții neamului întreg. În acelaș volum (al III-lea al ediției I-a, al IV-lea al ediției II-a) revin asupra chestiei țaranilor în totalitatea ei, în capitolul *Starea Țăranilor*, în care arăt cu o bogată documentare pricinele care aruncau tot mai mult elementul țărănesc în ghiarele proprietarilor mari.

Dar nu numai în istorie m'am ocupat cu chestia țărănească,

ci și ca chestie socială în deosebite articole de ziare și de reviste. Așa în articolul *Mijloacele de îndreptare a țărânimii noastre*, publicat în *Arhiva* 1907, publicat după cumplita răscoală din acel an. Eu văd mijlocul nu atât în împărțirea de pământ, cât în încurajarea arendărilor obștei și în desăvârșirea cultivării pământului, care să pună pe țăran în stare de a se îmbogăți, pentru a putea cumpăra el însuși pământ. Atrăgeam mai ales luarea aminte asupra primejdiei împărțirii de pământ din partea statului, fără nici o garanție de bani și de dări, așa ca el să încapă numai în mâinile celor destoinici. În orice caz tendința mea fundamentală era pentru reducerea prea întinselor latifundii, în care se împarte mai bine de jumătate din pământul cultivabil al țării, dorind ca aceste întinderi să încapă în mâinile celor ce chiar singuri îi prețuesc valoarea prin acea că'l cultivă singuri; dar deosebirea între mine și economiști era că eu vroiam ca pământul latifundiar să încapă în mâinile acelor ce ar avea dreptul a'l poseda prin hărnicia lor, iar nu la toți fără deosebire, așa ca să fie mai mult părăduit decât împărțit.

Prin punerea în putință a țăranilor de a cumpăra pământ mărindu-și venitul cu arendările, s'ar ajunge cu încetul la desfacerea latifundiilor și la strângerea clasei proprietarilor mari, cari în o țară agricolă este tot deauna o ră întocmire socială. Căci nu este îndestulător ca să se sporească și întărească proprietatea mică. Este neapărat ca cea mare să fie redusă, așa ca să nu mai fie boieri și țărani, ci proprietari care să'și cultive ei singuri, nu numai decât cu brațele lor, dar prin îngrijirea lor, pământul posedat de ei. Este o întocmire primejdioasă și păgubitoare, ca marii proprietari să posedă întinderi nemăsurate de pământ pe care'l arendează, iar ei trăiesc în țări străine storcând pământul țării prin cheltueala venitului în străinătate, iar arendașii istovesc și pe țărani de ultima lor vlagă.

Iată ideile pe care le-am apărât pururea în ceea ce privește raportul între proprietatea mare și proprietatea mică. În legătură cu starea economică stau și alte chestii din care cea mai însemnată este cea Evreiască. Nu sunt antisemit, dar nu pot nici măcar gândi de a da drepturi unei mâni de oameni ce și păstrează caracterul străin în țara noastră. Mai ales care nu vorbește românește,

ci jargonul cel nesuferit germano-jidovesc. Din acest punct de vedere, am combătut totdeauna pretențiile exagerate evreești la împământenire și am susținut că *singurul* mijloc de a-i asimilia ar fi de a-i însuși ca Români, pentru aceasta una ar trebui ștearsă deosebirea de religie și deci ar trebui botezați. Nu cer botezul ca o măsură de netoleranță, ci ca o încetare a piedicii căsătoriilor între Evrei și Români. Aceștia nu ar putea decât să câștige prin introducerea sângelui Evreu în rasa lor, care le-ar aduce însușiri prețioase, de care Românii sunt mai săraci, ca spiritul de economie, pricepere în afaceri, gustul de întreprinderi ș. a. m. d. Am fost combătut cu înverșunare de Evrei din această cauză imputându-mi-se că aş vrea să atentez la religia lor. Mi-am apărat ideile în un articol din anul 1902 din *La Renaissance latine*¹⁴³, revistă redactată în Paris de principele Const. Brâncoveanu, articol intitulat *La Question israélite en Roumanie*. Cu acest prilej vreau să povestesc ce mi s'a întâmplat cu Luigi Luzzatti¹⁴⁴, fost prim ministru în Italia, de origină evreu: cu trei ani înainte publicai cercetarea mea teoretică asupra Istoriei, *Les Principes fondamentaux de l'histoire*. Luzzatti mi-a scris o scrisoare plină de căldură, în care mă felicită pentru fericitele mele concepții asupra naturei istoriei și-mi ceru voie să facă o dare de seamă amănunțită asupra cărții mele. Eu cunoscând valoarea lui Luzzatti ca economist, îi mulțumii pentru interesul ce-l arată pentru lucrarea mea. Văzând însă că trec mai multe luni fără ca să apară nici o dare de seamă din partea lui, îl întrebai dacă avea de gând a-și îndeplini făgăduiala, pe care o așteptam cu cea mai mare nerăbdare. Nici un răspuns, precum nici la alte 2—3 scrisori ce-i adresai. Ce se întâmplase? În acest răstimp publicasem *La Question israélite en Roumanie*, în care combăteam pretențiile exagerate ale Evreilor. Din acel moment eu nu mai existam pentru Luzzatti. Advămurile dezvoltate de mine în Principiile fundamentale se stânsese din mintea lui, care înainte de a fi filosof și om de știință, el era Evreu!!!

Am revenit în străinătate la chestia Evreiască, cu o altă împrejurare, iar foarte de samă.

Izvoare: Arhiva Familiei A. D. Xenopol.

N O T E

¹ Textul original, care cuprinde *Istoria ideilor mele*, este scris de mâna lui A. D. Xenopol, într'un album, format octav, legat în piele cenușie, cu o armătură decorativă de bronz, la mijloc o foiță de sidef, în formă de inimă. Pe prima pagină se găsesc versurile dedicate Ririei. Istoria ideilor mele are 73 pagini, scrise îndesat, cu adaosuri și ștersături, făcute de autor. Probabil că savantul nostru istoric avea de gând să continue firul povestirii fiindcă albumul are încă 84 foi albe, dar mai ales fiindcă istoricul nu ne-a scris nimic despre acțiunea sa diplomatică dela 1913, și apoi mi se pare că istoria ideilor sale încetează prea brusc.

² „Cum vrei să înțeleg / când iubirea mea-i atât de mare / când mă atrage spre neant / neantul sufletului în care am trăit / până'n clipa când te-am cunoscut / Cum vrei să înțeleg?“...

Wörishofen, localitate în Bavaria.

³ *Nicolae Xenopol*, dela 14 Oct. 1912 până la 4 Ianuarie 1914, ministru al industriei și comerțului, în chiar guvernul *Titu Maiorescu*.

⁴ Cântec ostășesc vechiu francez, al cărui erou însă nu e învingătorul dela Malplaquet (Marlborough), ci pe cât se pare, mai curând un cavaler sau cruciat, care cade în luptă. Marlborough după cum se știe moare acasă. Cântecul e cunoscut de prin 1563, eroul fiind numit când Malbrou, când Malbrouc sau Malprouc și numai în timpul mai nou greșit Marlborough. Cfr. Meyers Konv. Lex. 1906, vol. 13, pg. 163. (Malb. pleacă în războiu și nu se știe când se va reînțoarce).

⁵ Roussel are o casă, fără grinzi și căpriori, Roussel este într'adevăr băiat bun.

⁶ La Berlin, între anii 1867—1871. Cfr. scrisorile lui A. D. X. către Iacob C. Negruzzi în St. D. L. II.

⁷ Titlul tezei: *De publicanorum societatum historia oc natura iuridicali*, Berolini 1871.

⁸ *Constantin François Chasseboeuf Volney*, conte, scriitor francez, (* 3 Febr. 1757 Craon-Anjou — † 25 April 1820). A călătorit mult și a descris călătoriile sale (*Voyage en Syrie et en Egypte*, 2 vol. Paris 1787; *Tableau du climat et du sol des États-Unis d'Amérique*, 2 vol. Paris 1803; *Oeuvres complètes*, 8 vol. Paris 1820). Declarându-se împotriva terorismului lui Robespierre, a fost ținut în închisoare timp de 10 luni. Cartea despre care vorbește A. D. Xenopol are titlul: *Les Ruines, ou méditations sur les révolutions des empires*, Paris 1791.

⁹ Cfr. Indice St. D. L. II.

¹⁰ *Les principes fondamentaux de l'histoire*, Paris 1899 și ediția românească: *Principiile fundamentale ale Istoriei*, Iași 1900.

^{11 a} *Robert Radecke*, componist, născ. 31 Octomvrie 1830 — † 21 Iunie 1911 Wernigerode; dela 1853 maestru de cor și director de muzică al teatrului municipal din Leipzig; s'a mutat apoi la Berlin, 1863—86, șef de orchestră a operei imperiale. Compoziții pentru orchestră, cor, pian și lieduri.

^{11 b} Sau fratele lui *Rudolf Radecke*, născ. 6 Sept. 1829, fost elev al conservatorului din Leipzig, din 1859 profesor de muzică în Berlin, unde a murit la 15 April 1893.

¹² ...și P. P. Carp.

¹³ „Scrive-mi ceva despre impresia care ți-au făcut-o profesorii, și mai ales cei de filosofie. Găsește că urmezi ceva prea multe ceasuri. Mai la urma urmelor, aceasta este setea care caracterizează pe studenții talentați”.

¹⁴ Cfr. nota 11; mai probabil este *Rudolf Radecke*.

¹⁵ *Adolf August Friedrich Rudorff*, profesor de drept roman, născ. 21 Martie 1803 — † 14 Febr. 1873 în Berlin; la 1833 profesor definitiv. Are o bogată activitate în specialitatea sa.

¹⁶ Titlul corect: *Edicti perpetui quae reliqua sunt*, Berlin 1869.

¹⁷ Cfr. nota 13, pg. 366 în acest vol.

¹⁸ *Theodor Mommsen*, celebru arheolog și istoric, născ. 30 Noemvrie 1817 — † 1 Noemvrie 1903 în Charlottenburg. Fost profesor de drept în Leipzig (1848), de drept roman în Zürich (1852), în Breslau (1854) și dela 1858 în Berlin.

¹⁹ *Ernst Curtius*, arheolog și istoric, născ. 2 Sept. 1814 în Lübeck — † 11 Iulie 1896 în Berlin, unde, din 1868, e profesor de istoria veche.

²⁰ *Leopold von Ranke*, istoric, născ. 20 Dec. 1795 Wiehe-Thüringen — † 23 Mai 1886 în Berlin. Dela 1825 profesor la Universitatea de acolo.

²¹ *Georg Gottfried Gervinus*, istoric și istoric literar, * 20 Mai 1805 în Darmstadt — † 18 Martie 1871 în Heidelberg. Are o activitate foarte bogată, a scris între altele *Istoria literaturii Germane*, Leipzig 1835—1842, în 5 vol.; *Principiile Istoriei*, Leipzig 1837; un studiu analitic asupra operei lui *Shakespeare*, Leipzig 4 vol.; în Dec. 1837 din cauza participării la mișcările sociale naționaliste îndepărtat dela catedră (Univ. din Göttingen) și expulsat, împreună cu Dahlmann, Albrecht, frații Grimm, Ewald și Weber. Amănunte cfr.: *I. E. Torouțiu, Heinrich Heine și Heinismul*, cap.: Frământările sociale dintre 1815—1850, pg. 27 și urm. Se pare că A. D. Xenopol greșit crede a fi ascultat și cursurile lui *Gervinus* la Universitatea din Berlin, deoarece nu ne-am putut convinge că G. ar fi fost profesor la Universitatea din Berlin.

²² Cfr. începutul scrisorii IX A din 10/22 Mai 1871, pg. 362 din acest vol.

²³ *Richard Karl Lepsius*, renumit egiptolog. *Biobibl.* St. D. L. II pg. 344, nota 6.

²⁴ Încă o dovadă că origina lui A. D. Xenopol nu era cea evreească. Pentru că la noi, ca și aiurea, numai Evreii îi fac pe cosmopoliții, umanitariștii, internaționaliști, ei care în fond sunt ce mai habotnici în ale lor.

²⁵ Cfr. nota 14.

²⁶ Probabil în scrisoarea din 12 April 1871 adresată de *Jacob C. Negruzzi* lui A. D. Xenopol, al cărei sfârșit lipsește (cfr. St. D. L. III pg. 426 și n. 192) ca răspuns la scrisoarea lui A. D. Xenopol către I. C. N. din 10 April 1871 (cfr. St. D. L. II pg. 102 și urm.).

²⁷ Cfr. St. D. L. Indice.

²⁸ Cfr. St. D. L. II Indice.

²⁹ Cfr. St. D. L. II pg. 129, nota 100 ad. 3.

³⁰ Cfr. St. D. L. II Indice.

³¹ Cfr. St. D. L. II, introd. XXI, apoi pg. 119, 120, 128, 129.

³² Cfr. nota 27, de aci.

³³ *La Théorie de l'Histoire*, seconde édition des *Principes fondamentaux*, un vol. de 500 pages, Paris 1908, Leroux.

³⁴ Cfr. și nota 31, de aci.

³⁵ Cfr. St. D. L. II 137, 145.

³⁶ Cfr. St. D. L. II 81, 85, 115, 146.

³⁷ *Cogălniceanu* — nu, ci: *Maiorescu, V. Alecsandri, V. Pogor și Iacob C. Negruzzi*. Cfr. nota 14 a, pg. 282 și 283, din acest vol. La argumentele ce le-am adus că lui Eminescu îi revine paternitatea ideii *Serbării dela Putna*, vom mai cita mărturia unui contemporan, cunoscut prin rigiditatea și seriozitatea sa în tot ce a scris *Teodor V. Stefanelli*, care spune textual în „Amintiri despre Eminescu” (București 1914): „Eminescu mi-a spus-o singur că el a „clocit” această idee și când l’am întrebat, de ce retace aceasta și nu o spune ca să o știe toți, nu numai cunoscuții săi cei mai de aproape, mi-a răspuns că nu ar fi recomandabil să știe guvernul austriac că Românii din România, adevărați supuși străini au propus aranjarea acestei serbări, dar el (Eminescu) a sugerat ideea în mai multe părți, așa ca să nu se mai știe, dela cine anume vine.

„Și în adevăr în toate discuțiile și actele privitoare la serbare nu se menționează cine a fost acela care a venit cu ideea. În scrisoarea sa adresată lui D. Brătianu, Eminescu rămâne consecvent, numai ca să nu sufere serbarea. De altfel și modestia prea cunoscută a lui Eminescu ne explică de ce nu-și asumă el ideea serbării (pg. 105).

³⁸ Cfr. nota 16, pg. 283 din acest vol.

³⁹ *Jos. L. Elzéar Ortolan*, jurisconsult francez, despre care *A. D. Xenopol* pomeneste în cea dintâi scrisoare către *Iacob C. Negruzzi* (Berlin, 1 April 1868); cfr. St. D. L. II pg. 9 și nota 1.

⁴⁰ *Ioan M. Melik*, * 15 August 1840 — † 29 Ianuarie 1839; membru în Junimea din 1865, primul administrator al tipografiei Junimii, Om tăcut și muncitor, scriind numeroase cărți, fără însă să publice nimic în *Convorbiri Literare*. A fost un devotat membru al societății, fără să ceară pentru dânsul vreodată avantaje, situații, la care totuși ar fi putut râvni, sub guvernele prietenilor săi politici.

⁴¹⁻⁵⁴ Înregistrăm aci întreaga activitate a lui *A. D. Xenopol* la *Convorbiri Literare*, începând cu anul 1869—1901, din care se va vedea că lista studiilor și articolelor sale este mai bogată, decum o arată *A. D. Xenopol* sub aceste câteva titluri. Textul cu litere cursive înseamnă titlul lucrării, cifra romană — anul din *Convorbiri Literare*, iar cifra arabă, pagina în care începe lucrarea: *Cultura națională* II, 159, 181, 194, 210, 231, 247, 261, 280. — *Istoriile civilizațiunii* III, 105, 121, 145, 164, 203, 217, 235, 251, 281, 293, 309. — *Studii asupra stării noastre actuale: partea întâia* IV, 1. *Raportul nostru cu Românii* 121. — *Reforma așezămintelor noastre* V, 117. — *Despre învățământul școlar în genere și în deosebi despre acel al istoriei* 233, 285, 316. — *Starea noastră economică* XII, 7, 41, 102, 117. — *Opul lui Quinet „La création”* IV, 177, 195, 206, 223. — *Tratat de economie politică de Stat* 273. — *Cronica Hușilor de Episcopul Melchisedec* 373. — *O înscrispțiune dela Neamțu* 248. — *Conferința d-rei Dunca asupra femeii* 214. — *Cuvântare festivă ținută cu ocaziunea serbării la Mormântul lui Ștefan cel Mare* V, 186. — *Notițe istorice* VI, 134. — *O corespondență literară între Eliade Rădulescu și C. Negruzzi* 177. — *Mișcarea literară în România liberă* 67. — *Ceva despre literatura populară* 174. — *Despre „Convorbiri Economice” de I. Ghica* 31. — *Fulga, roman de Gr. H. Grădăa* 324. — *Cronicile României, ed. II a lui Cogălniceanu* 279. — *Despre epigramă* VII, 285. — *Povești pentru copii, traduse, dare de samă* 429. — *Studii asupra vechilor noastre așezăminte* VIII, 137, 182, 214. — *Herodot*

în raport cu istoria noastră 465, IX, 64. — Mica bibliotecă ilustrată pentru copii VIII, 444. — Patimile junelui Werther în traducerea lui B. V. Vermont 414. — Privire asupra monedelor și medalilor române de D. A. Sturza IX, 405. — Incercări asupra versului român 105, 127. — Despre Rumänische Studien ale lui Rösler 159, 220. — Baza geografică a istoriei Românilor 359. — Strabon în raport cu istoria noastră X, 216. — Istoria rebelului de 30 de ani, tr. după Schiller de G. de Lens 38. — Despre cartea „N. Bălcescu” a lui Gr. G. Tocilescu 71. — Hamlet al lui Shakespeare în traducerea lui Adolf Stern XI, 273. — Criticismul 260. — Panteismul XII, 248. — Psihologia în liceu XIII, 163. — Răsboaale dintre Ruși și Turci și influența lor asupra Românilor XIII, 51, 125, 190, 235, 385. — Două scrieri asupra lui Mihai Viteazul: Bălcescu și Teutschländer XIV, 41. — Studii asupra pozițiunii geografice a Românilor XV, 385. — Politică franceză în Orient 85. — Istoria critică a Românilor de Chepaczi 352. — Câteva scrieri istorice 475. — O chestiune economică XVI, 220. — Despre studiul lui I. Negreă asupra lui Gh. Asachi 401. — Mehadia, impresiuni de călătorie XVII, 376, 438, 453. — Lecțiunea de deschidere a Cursului de Istoria Românilor la Universitatea dela Iași 300. — Idealismul și realismul 75. — Țăranii sub Mihai Viteazul XX, 695. — Justiția sub Fanarioți 1058. — Constantin Hangerli în Muntenia XXV, 1001. — Istoria literaturii române în sec. XVIII de N. Iorga XXXV, 948.

⁵⁵ Cfr. nota 100, pg. 133, în acest vol.

⁵⁶ Henry Charles Carey, * 1793 în Filadelfia — † 13 Oct. 1879; fiu al lui Matheu Carey (1760—1839), irlandez refugiat în America din cauza persecuțiilor politice, a activat, câțva timp împreună cu tatăl său în institutul de editură, pe care l-au întemeiat și l-au adus la o înflorire invidiată. Mai târziu H. Ch. C. se dedică studiilor din domeniul economiei naționale și politice și publică o serie de lucrări, cari îi asigură repede un renume universal. Cele mai de seamă scrieri ale lui H. Ch. Carey sunt: *Principles of political economy* („Principii de economie politică”, Filadelfia 1837—40, 3 vol.) și *Principles of social science* („Principii de sociologie”, F. 1858—1860, 3 vol.). A. D. Xenopol a luat contact cu lucrările lui Carey prin intermediul limbii germane, în care apăruseră în traducere: „*Lehrbuch der Volkswirtschaft und Sozialwissenschaft* („Manual de economie națională și de sociologie”, München 1866), și *Sozialökonomie* („Economie socială”), Berlin 1866. Indemnul va fi venit pentru A. D. Xenopol dela profesorul Eugen Dühring, care este un mare aderent al principiilor lui Carey ocupându-se de ele în două lucrări: *E. Dühring: Careys Umwälzung der Volkswirtschaftslehre* („Revoluția lui Carey în principiile de economie națională”, München 1865) și: *Wie Verkleinerer Careys* („Detractorii lui Carey”, Breslau 1867). Dealtfel însuși A. D. Xenopol pomenește și într-o scrisoare (Berlin, 19 Ian. 1870) către Jacob C. Negruzzi că audia cursurile lui Dühring: „Mai dăunăzi auziam aice pe Dühring, un cap minunat, vorbind asupra lui Buckle, Draper și Comte” etc. Cfr. St. D. L. II, pg. 62, nota 141.

⁵⁷ Friedrich List, economist german, * 6 Aug. 1789 Reutlingen — † 30 Noemvrie 1846 Kuffstein. Profesor de economie politică, din cauza ideilor sale democratice avansate, a trebuit să-și părăsească slujba. La 1820 ales deputat, la 1821 a fost îndepărtat din parlament din cauza luptei sale dârze împotriva unor stări rele administrative și judiciare; la 1822 a fost condamnat la zece luni temniță grea. După multe suferinți și peripeții a emigrat în America, unde a

desfășurat o bogată activitate în domeniul economiei politice. A scris între altele: „Das nationale System der politischen Oekonomie“, Stuttgart 1840. Inapoiat în patrie, a fost un însuflețit luptător pentru o sinceră alianță între Marea Britanie și Germania și potrivnic al barierelor vamale între popoare.

⁵⁸ În anul 1882.

⁵⁹ Filosoful *Vasile Conta* a fost Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice dela 20 Iulie 1880 — 10 April 1881, în cabinetul lui *I. C. Brătianu*.

⁶⁰⁻⁶¹ Cuvintele cuprinse în paranteze partrate reprezintă locuri goale în manuscriptul lui *A. D. Xenopol*. Completările făcute de noi, sunt după deducțiunile din text. Articolul lui *Titu Maiorescu* „Literatura Română și Străinătatea“, în care pomenește de „mai multe scrieri istorice apărute în România“ și în care *T. M.* insistă asupra lui „*Sincal*, *Petru Maior*, *N. Bălcescu*, *Laurian* și *M. Kogălniceanu*“, s'a publicat în *Conv. Lit.* 1882 pg. 401 și urm., deaceia:

⁶² „...până la“ [1881], cu anul completat de noi în ms. lui *A. D. X.*

⁶³ *A. D. Xenopol*, *Răsboaiele dintre Ruși și Turci și înrăurirea lor asupra țărilor române*, Iași 1880, 2 vol.

⁶⁴ Colaborarea lui *A. D. Xenopol* la *Conv. Lit.* încetează în anul 1901. Răceala însă se produce din cauza politice; *A. D. Xenopol*, intrase în partidul *Roșilor*; și totuși acest oropsit *Titu Maiorescu* n'a ezitat să-l aibă pe *Nicolae Xenopol* în cabinetul său, ca Ministru al industriei și comerțului; cfr. nota 253, pg. 311, în acest vol.

⁶⁵ *Andrei Vizanti* („groaznicul *Veisa*“, *St. D. L.* III, 380), adversar înverșunat al lui *Titu Maiorescu*; *A. V.* a făcut parte din comisia de judecată a lui *T. Maiorescu*, pentru că acesta ar fi risipit banii statului dând burse pentru străinătate generației de tineri, care avea să fie mai apoi gloria culturii și literaturii românești. Ceea ce însă nu-l oprește pe *Andrei Vizanti*, judecătorul lui *Titu Maiorescu*, să comită cu adevărat fraude și apoi să fugă în America, pentru a scăpa de rigorile legii. Cfr. și nota 57, pg. 430 din *St. D. L.* III. Din faimoasa comisie de judecată făcea parte și evreul botezat și răsbotezat *George Missail*, recte *Avram sin Moise Leiba Roșu sin Dreicop Burăh*, și rubedenia lui *A. D. Xenopol*, *Emil Costinescu* și *Nicolae Fleva*. Probabil spiritului de dreptate al acestor doi din urmă se datorește verdictul în favoarea lui *Titu Maiorescu*.

⁶⁶ 1883. Ministru al cultelor și instr. publice, fiind *P. S. Aurelian*.

⁶⁷⁻⁶⁸ Iași 1884.

⁶⁹ Cfr. nota 10.

⁷⁰ *A. D. Xenopol*, *Domnia lui Cuza Vodă*, Iași, 2 vol. Tipografia editoare „*Dacia*“ *P. Iliescu & D. Grossu*, 1903.

⁷¹ *I. Laur* = *A. D. Xenopol*, poezii în *Arhiva: Astrele; Cântec; Lacul* (în formă antică); *Poveste și realitate; Lângă mare; Părâul* (V 81, 319). — *Au trecut; Oprește-te, gândule! Iubire; Bradul; Grădina bătrână; Portret; Gurița afumată; Fără nume; Adaos la portret* (V 208). — *Lângă foc* (V 304). — *Vlad Tepeș* (poemă, I) *Năvălirea, II) Lupta, III) Ospățul* (V 438). — *Urzirea dorului; Rouă; Sărutarea; Teiul; Planetul; Cântec* (V 643, 684). — *Unei artiste (Pour toujours)* (VI 62, 205, 313), — *Anotimpurile; Picătura; Apus-Răsărit; In formă antică* (VI 446). — *Frasinul* (VI 581). — *Dunărea; Unui gros inamorat; Pivniței de la Klosterneuburg* (VII 200). — *Departe; Tovarăș de drum; Amor adânc; Iubire; Vântul; Dacă ar fi să uiți* (VII 292). — *Din vremuri vechi* (VII 437).—

Anii trec; Ța A. (VII 576). — La o roză în pahar (VII 660). — Furtuna (VIII 96). — Curcubeul (VIII 156). — Anii (VIII 327). — O, suflete amarite (VIII 466). — La E; Intunecime (VIII 679). — Singurătate (X 246, 345). — Dorul vieții; Pe iac; Liniște (X 597).

⁷² *Rama* = A. D. Xenopol, versuri în *Arhiva: Tîe spre neuitare* (XII 27). — Psalm (XII 330). — Despărțiți; Inimă și natură; Răzbunare; Reînviere; Roua; Floarea; Iubirea; Versul; Infinituri; Vei dispărea (XII 393). — Stângerea soarelui; Întrebare; Vestea; Furtuna; De-abia găsită, te-am pierdut; Pe raza gândului; Coacele; Întâlnire; Durere; Muntele (XII 495). — Prigonire; Ochii; Valul; Răcoare (XIII 40). — Brazilii; Durere; Asfințit; Prigonire; Te iubesc; Fund de suflet; Fund de mare (XIII 147). — Maria Magdalena (legendă) (IX 286).

⁷³ *Teodor Șerbănescu*, Unde ești?, versuri, în *Conv. Lit.* 1871 V 151—2.

⁷⁴ Cfr. St. D. L. I: Îndice.

⁷⁵ Născut 27 Febr. 1834 — † 22 Noembrie 1910.

⁷⁶ Cfr. n. 67/8.

⁷⁷ *Dimitrie Onciul* * Straja (Bucovina) 26 Oct. 1856 — † 20 Martie 1923 București. E vorba de postul de profesor la Școala Normală din Cernăuți.

⁷⁸ *Titu Maiorescu* îl anunța telegrafic pe D. Onciul la Cernăuți, că a fost recomandat cu unanimitate profesor de istorie la Universitatea din București. Textul telegramei se va publica în vol. V din St. D. L., care va cuprinde între altele și un număr de câteva sute autografe de D. Onciul.

⁷⁹ Primul volum, de care pomenește A. D. Xenopol, câteva rânduri mai jos a fost precedat de „Une collection de lettres de Philippe de Maizières (Notices sur le ms. 499 de la bibl. de l’Arsenal), Paris 1892, 36. [Extrait de la Revue historique, tome XLIX, 1892], și se numește: „Philippe de Mézières 1327—1405 et la croisade au XIV-e siècle”, Paris 1896, 557 pag. (Bibliothèque de l’école de Hautes études. Sciences philologique et historique. Cent. Dixième fascicule). Cfr. *Barbu Teodorescu*: Bibliografia Operelor lui Nicolae Iorga, București 1931.

⁸⁰ A. C. *Cuza*, *Despre Poporație*, statistica, teoria și politica ei. Iași 1899; idem București 1924. Este monumentală operă, împotriva căreia socrii Sărindarului porniseră, pe vremuri, ofensiva de distrugere, nu a lucrării înseși, ci a creatorului ei, sfârșind, ca toate campaniile pătimase, printr’un lamentabil și ridicol bluf de presă.

⁸¹ *Calistrat Hogăș*, Amintire din o călătorie, *Arhiva* IV 243 și urm.; V 61 și urm.; XII 505 și urm.; XIII 43 și urm. — Petrecerile la țară (din conferințele societății universitare); *Arhiva* XII 193 și urm.

⁸² *Asachi*, revistă științifică literară, Piatra, 10 Aprilie 1881 — 10 Febr. 1885. Comitetul de redacție: Dr. D. *Cantemir*, I. *Negre*, *Victor Dogariu*, L. *Radu* și V. C. *Buțureanu*. În comitetul de redacție intră și C. *Hogăș* (10 Mai 1881).

⁸³ I. *Tanoviceanu*: Un zăpis curios. Tipuri și obiceiuri din secolul trecut (XVIII) I. 51. — Eduardo Cimbali — Il non intervente. Studio di diritto internazionale. Roma. I. 80. — Două specimene de geografie, (notiți), I. 575. — Alexandru Pretorian. — Noul Cod comercial făcut pentru uzul ori-cărui comerciant (dare de samă). I. 755.—Suirea pe tron a primului Ghika. II. 79. — Câteva notițe bibliografice asupra cronicarului Ioan Neculce, (notiți). II. 330. — Un document prețios de limbă, II. 437. — Inceputurile Cantacuzineștilor în țările românești și înrudi-

rea lor cu Vasile Lupu. Cu anexe. III. 14. — Observațiuni asupra proiectului de lege pentru modificarea mai multor articole din codul de procedură penală. III. 65. — Alex. Pretorian. — Noțiuni de economie politică și de finanțe (dare de samă). III. 178. — Louis Proal. — Le crime et la peine, (dare de samă). III. 264. — Menegmii sau Frații cei de gemene, (documente); III. 279, 403, 519, 664. — Manuscrisul „Menegmii” VI. 297. — Istoria Moșiei Slăveni, scoasă din scrisorile ei cele vechi. III. 336. Zapis din 1557, III. 423. Probe noue de falșitatea Isvodului lui Clănașu. III. 470. Reforma legislațiunei penale în România, III. 626. Studii asupra Arhondologiei Paharnicului Costache Sion. IV. 38. Delavrancea: Paraziții, (dare de samă), IV. 190. A. Vlăhuță. — Din goana vieții, (dare de samă), IV, 201. — Un document istoric, IV, 335. — K. d'Olivecrona. — Ou Dödsstraffet, (dare de samă) IV, 432. — Veniticul, Suret din 7172, IV, 557. — Hrisov de la Neculai Mavrocordat, 1712. IV. 688. — Două scrisori ale D-lui d'Olivecrona, notiți. IV. 691. — Reproducerea artificială a diămantului. Trotușul din Moldova centru de cultură unguresc. Ultimii vornici mari ai Moldovei, (notiți). V. 236. — O pagină din istoria boerilor, V, 257. — Cugetul adevăratului român către frații săi români de Protosinghelul Naum Râmnicu. Trei documente privitoare pe Iordachi Arhip și Constantin Kogălniceanu. V. 347. — Școala pozitivistă penală, (cuvântare rostită la deschiderea cursurilor universitare 1893). V. 255 (514), 606 (647). — Document de la M. Racoviță 1709. — Document din 1700. O scrisoare a lui Eudoxie Hurmuzachi către Hatmanul Nastasachi Bașotă din 1853. V. 551 (592). — Spița neamului lui M. Cogălniceanu, (notiți). V. 556 (597). — Memuar de stegari și cocardiști. Mavroene. (satire) V. 670 (771). — Document de la Constantin Cantemir 1692. Cu adnotări de A. D. Xenopol. VI. 100. — Creșterea criminalității în România. (Cauzele și mijloacele de combatere). VI. 133, 275, 616. — Câte-va cuvinte asupra Instituțiunii juriului în România de M. Suțu, (dare de samă). VI. 215. — Bugetul Epitropiei Sft. Spiridon din Iași (în interval de 100 ani). V. 430. — Replica la răspunsul D-lui M. Suțu. VI. 565. — O scrisoare a lui Mihai Băjescu postelnic către părintele Macarie, din 1689. VII. 102. — Efectele corecționalizării în România. VII. 279. — Articolul antepus ei, ei, îi, i la numele proprii feminine, VIII. 329. — Tocmala tipografilor care s'au așezat să tipărească cărți acum la luna Mart 25 leat 7255—1747. VIII. 707. — O scrisoare a boerilor Ilie-Moțoc și Savin Smucilă zis și Smuciscine către clucerul Cantemir din 1683. VIII. 714. — Traducăterul din 1803 al Menechmilor. (Vornicul Alexandru Beldiman). IX. 165. Document din 1689 din Arhiva ministerului de interne al Austriei. IX. 231. — O rectificare de genealogie, (notiți). IX. 354. — Psihiatrie și antropologie criminală. (Răspuns D-lui Ciceron Protopopescu), IX. 464. — Adopțiunea în vechiul nostru drept. XXV, 281.

⁸⁴ Teodor T. Burada: O călătorie la Români din Bithinia (Asia Mică). IV. 53. — O călătorie la Români din Moravia, V. 266. — Plugușorul. V. 480. Conдика Șireților. (O veche instituție juridică). VI. 34. Document din 1668. VI. 220. — Cercetări despre Români din insula Veglia. VI. 409. O călătorie la Români din Silesia Austriacă. VI. 663. Școala de muzică și declamațiune de la Rotopănești. IX. 201. — Antichitățile de la Cucuteni (dare de samă). XII. pag. 270. Secțiunea valacă la expoziția din Praga. XIII. 523. — Amintiri asupra descoperirii inscripției lui Ștefan cel Mare de la Biserica S-tul Ioan din Vaslui. XIV. 34. — Amintiri. Cum am fost arestat la Rawa-Ruska (Galiția). Cum eram să mă înec în Marea Neagră la podul de la portul din Varna (Bulgaria). XIV 38, 43. — Amintiri. Cum am fost

arestat în cîmuna Durlești din Basarabia. Cum am izbutit să văd jucînd pe vlahii (românii) din comuna Susnevită (Istria) XIIV. 144. — Ce se crede despre zidirea bisericii din com. Șipotete. Cum am fost arestat la Fiume. XIV. 150, 444. — Amintiri. Cum am auzit „Deșteaptă-te Române” în Comuna Moloviște (Macedonia) și „Apostolul” cetit în românește în biserica de acolo. XIV, 505. — Un jurămînt more-judaico din 1786. XIV. 518. — Două inscripții turcești de la cișmelele din poarta bisericii Sft. Spiridon din Iași. — Un document din timpul ocupațiunei a unei părți din Moldova de către Austriaci (1788—1792). XV, 35, 381. — Amintiri: Cum am fost arestat în comuna Straja (Bucovina). — Cum am fost pus la carantină în stația drumului de fier Zibefce (Turcia). — Cum am fost arestat la Astacos (Grecia). Cîntecul care-l cânta di Taiani Ianismata. Caloianul. XV. 33, 80, 168, 466, 473. — Cîntec ostășesc (pe note). XVI. 247. — Inscripțiunile de pe turnurile zidului ce înconjoară biserica Golia, 33. — Inceputul teatrului în Moldova, dela 1810 pînă la stagiunea 1887—88. Arhiva XVI—XXV. — Cercetări despre începutul Teatrului românesc în Transilvania. XVI. 293. — Privești și datini populare în Moldova. XIV, 541; XVII, 81, 123, 173, 226, 332; XVIII, 92, 127, 171, 222. — Un afiș teatral din anul 1820. XVII, 420. — O călătorie la Români din Gubernia Kamenitz-Podolsk (Rusia). XVII, 536. — O călătorie la Valahii (Români) din Kraină, Croația și Dalmația, XIX, 281. — Amintiri din călătorie. Cum am fost trîntit de vînt în drumul de la Albona la portul Rabatz din Istria. XX. 117. — Privești și datini strămoșești în Moldova. XX, 218, 273, 289. — Despre unele formalități ce se obișnuiau la strămutarea proprietăților în vechea legislație a Moldovei. XX. 505. — Amintiri din călătorie cap. XVII, XVIII. Spre muntele Atos și la Piramida Keops din Egipt. XXI. 70, 183. — Miriologhi (bocete) adunate în Macedonia. XXIV, 177. — Corurile bisericesti de muzica vocală armonică în Moldova. XXV. 303.

85 *Gheorghe Ghibănescu*: M. Tîpeiu, Poezia lirică română de la originea ei pînă la 1830, (dare de samă) I. 364. — Mărturie din 1628, zapis din 1717. I. 378, 372.—Istoria unei moșii din secolul al XV-lea și pînă astăzi. I. 385, 556.—Notiță despre Bârlad de Al. Papadopol Calimah. 1889. I. 465. — Ion C. Mihalcea, Neamul Cantacuzineștilor, (teză de licență). I. 479. — L'Alotte, Primordialité de l'écriture dans la gènèse du langage humain. I. 600. — M. I. Căprescu. Relațiunile dintre Matei Basarab și Vasile Lupu, (teză de licență) I, 620. — Pascalia și Cronicarii, (studiu). I. 718. — Două pomelnice vechi. II. 115. — Hrisov din 1495. II. 124. — Matei S. Dobrescu. Imprejurările ce au provocat sinodul de la Iași.—D. Boroianu. Reforma lui Luther în biserica occidentală, (dări de samă). II, 170.—Hrisov din 1533. Carte de judecată din 1628. II. 177. — Tîrgu-Ocna, (studiu istoric), II. 593. — Pr. Dim. Dan. Armenii orientali din Bucovina, (dare de samă). III. 399. — Loc. Col. P. V. Năsturel, Stema României, (studiu critic, din punct de vedere heraldic), dare de samă. III. 661. — Notițe. IV. 211. — Documentul, (studiu istoric și arheologic). IV. 259. — Baba Vodoaea sau Nunta din 1834. V. 21. 149. — Vlad Vodă Călugărul, VII. 111. — Al. Roșculescu. Cuiegere de felurite scrisori vechi cu litere cirilice, (dare de samă). VII. 587. — Forma îma (Mama), cu prilejul unui document. VII. 651. — Alex. Ștefulescu. Mănăstirea Tismana, (dare de samă). VIII. 111. — Spița familiei Cîrja. VIII. 189. — Document din 1763. Sept. 25 (1754). VIII. 360. — Vlad Țepeș. (studiu critic). VIII. 373, 497. — Forma îma, (notiți), VIII, 367. IX. 359. — Glosă literară: „întunec=zece mii. IX. 448. — Două documente din anul 1639. IX. 477. — Note arheologice. IX. 698. — Explicarea zicerei, „trage pe sfoară”. X. 178. — Donici și Ale-

xandrescu în 1842. X. 325. — Document din 7154 Noemv. 7. (1645). X. 499. — Două documente din 6961 Iunie 12. (1453) și din 6977 Octombrie 25, (1469) XI. 85. — Intrebuințarea participiului prezent, (gerundiul), XI, 234. — Uric din 7026. (1518) Ghen. 28. XI. 278. — Organele administrative rurale, (din conferințele societății universitare), XII, 289. — Gligore Ghica, Domnul Moldovei, 7166, Februarie—Aprilie, XII, 378. — Două scrisori ale lui Konaki. XIII. 87. — 100 de palme domnești. XIII. 154. — Originele Iașilor. XIV. 281, 385, 475. — Un uric din 1410 cu o notă XIV. 465.—Surete și Izvoade, (notiți), XIV. 522. — Ispisoc din 7168, Aprilie 20 — Document — Document din 6968 (1459). Documente slavone din timpul lui Ștefan Vodă, din 1466, 1470, 1475, 1478, 1479, 1483, 1487, 1490, 1491, 1492, 1492, 1494, 1494, 1495, 1495, 1495, 1496, unu fără veleat — Un document din timpul lui Eremia Voevod 7111 (1603) Iunie 5. — Două documente ale familiei Ghibanilor din 1692, 1693.—Documente din anii 7146 (1638), 1638, 1639, 1639, 1639, 1642, 1644, 1648, 1649, fără veleat etc. XV. 40, 192, 251, 257, 384, 432, 495. — Despre vecini sau rumâni, Ce-i cu zăpăsul românesc din 1523? Din domnia lui Ștefan cel Mare; 1) Data înscăunării. 2) Marii boeri ai lui Ștefan. Caracteristica domniei marelui Voevod. Reflexii, XV, 10, 74, 197. — Document cu traducere din 6968 (1459) Decemvrie 5. XV. 151. — Document din 7119 (1611) Iunie 20. XV. 191. — Document din 7111 (1603) Iunie I. XV. 384. — I. Bianu. Despre introducerea limbii românești în biserica românilor, (dare de samă). XV. 411. — Două documente ale Ghibanilor. XV. 432. — Document din 7143 Martie 23. XV. 475.—Feria. XIX. 393. — Geneza ideii de unire. XX. 15, 59. — Breasla Armenilor din Roman. XX. 385, 440. — Ioan Sandu Sturza Voevod către C. Conachi, (documente). XX. 466. — Din istoria vecinătății în Moldova. XX. 514. — Două documente (Isvod de lefi din 1827 întocmit de Sfatul țării și o Anaforă din 1827 privitoare la creditorii ipotecari și proprietari). XXI. 126. — Un document vechiu românesc din secolul XVII-lea. Psaltirea lui Apostol Tecuci Uricarul, tradusă de Varlaam Mitropolitul Moldovei. XXI. 185, 211. — Cantemireștii și Cuzeștii (Apa Elanului), Cuzeștii. Postelnicul Arghire Cuza și Vornicul Gh. Cuza. XXIII. 152, 321, 370.— O nouă lucrare a Mitropolitului Varlaam (Leastăvița lui Ion Scarariul). XXV, 65. Urice slavone din sec. XV și XVI, XXV, 173.

⁸⁶ *Mihai Kogălniceanu*: Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens. Tome I-er Histoire de la Dacie, des Valaques Transdanubiens et de la Valachie 1241—1792. Berlin 1837. Ediția a II-a Berlin 1854.

⁸⁷ Pentru *Emile Picot* cfr. St. D. L. I, Indice. Scrisori dela E. P. adresate lui *N. Iorga* se vor da în vol. VII din St. D. L., care după încheierea perioadei *Junimii* cu vol. VI va fi primul vol. din perioada *Semănătorului*.

⁸⁸⁻⁸⁹ *Gabriel Monod* * 7 Martie 1844 în Le Havre — † 10 April 1912 Paris. Istoric francez, activitate fecundă: este dintre întemeietorii și conducătorii reputeatei *Revue historique*.

⁹⁰ Până astăzi o bibliografie completă a operei lui A. D. Xenopol încă nu există, și ar fi un subiect pe cât de interesant, pe atât de plin de grațitudine ca să se alcătuiască.

⁹¹ *Revue historique* XXI, 1883.

⁹² *Ibidem* XXI 1883.

⁹³ *Ibid.* XLVII 1891.

⁹⁴ *Observations sur l'origine des Daco-Roumains*, *Revue historique* LVIII 1894.

⁹⁵ In 1891.

- 96—97 *Pierre le Grand — Les pays roumains*, Muséon de Louvain 1886.
- 98 A. D. Xenopol, *Histoire des Roumains de la Dacie trajane*, 2 vol. Paris 1896, avec une préface par Alfred Rambaud, couronnée par l'Académie Française.
- 99 I. S. Floru, *Constituirea istoriei ca știință*, studiu asupra operei D-lui Al. D. Xenopol: *Principiile fundamentale ale istoriei*, în *Conv. Lit.* 1904, XXXVIII 1021 și urm.; 1905; 1905 XXXIX 122 și urm.
- 100 *Heinrich Rickert*, născ. 1863 în Danzig, filosof, profesor la Univ. din Heidelberg, reprezentantul idealismului transcendențial. În cartea sa *Filosofia Contemporană a Istoriei* (București 1930) N. Bagdasar dedică lui *Heinrich Rickert* un capitol de peste 50 pagini, și nu fără semnificație după H. Rickert, urmează imediat analiza operei filosofice a lui A. D. Xenopol. Tot atât de intens și cu competența caracteristică oamenilor de specialitate se ocupă de concepțiile filosofiei rickertiane I. Brucăr, în volumul său *Probleme noi în filosofie* (București 1931), în vol. *Filosofii și Sisteme* (București 1933): H. Rickert și problema ontologiei (253—324).
- 101 *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften*, 1896.
- 102—103 *Les sciences naturelles et l'histoire*. Revue philosophique (M. T. Ribot), Octobre 1900.
- 104 *Les sciences naturelles et l'histoire*. Revue de Synthèse historique (H. Berr). 1902.
- 105 *L'hypothèse dans l'histoire*, communication faite au Congrès d'histoire comparée, Paris 1900.
- 106 *Nécessité de l'introduction de cours sur la théorie de l'histoire dans les universités*, communication faite au Congrès de l'enseignement supérieur, Paris 1900.
- 107 *Maghyars et Roumains devant l'histoire*, Paris 1900; critique du livre de A. de Bertha portant le même titre.
- 108—109 *Les Roumains et les Hongrois à l'occasion du millénium maghyar*. Revue de Géographie, 1896.
- 110 La 1913, când A. D. X. își scrie istoria ideilor citează din *memorie La Roumanie et la Hongrie*..
- 111—112 *Roumains et Hongrois*, Renaissance latine 1902, unde A. D. Xenopol mai publică un articol, în acelaș an: *La Question israélite en Roumanie*.
- 113 *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia*, Buda 1812. Ed. a II-a tipărită de Iordache Mălinescu, Buda 1834. Ed. a III-a Gherla 1883.
- 114 A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, 2 vol. Iași 1903.
- 115 *Anghel Demetrescu, Domnia lui Cuza-Vodă*, recenzie, în *Conv. Lit.* 1903, pg. 650—669.
- 116 *Grigore Ghica Deleni*, Scrisoare către A. D. Xenopol în chestia statuei lui Cuza Vodă, Arhiva XIV 183.
- 117 *Raffaello Romanelli*, sculptor florentin * 1856; după ce a părăsit organizația masonică, în care activase în tinerețe, a plecat din Italia, unde nu putea să izbutească la nici un concurs. Și în America nu i-a mers mai bine. La noi, afară de statuia *Domnitorului Cuza*, a executat și alte lucrări (monumente sepulcrale în Cimitirul Belu, ș. a.). A ținut mult la țara noastră, în care demnitarii noștri încă nu ajunseseră la marea cinste de a se supune ordinelor masoneriei internaționale.

118 Doamna Coralia Riria, căreia îi datorăm păstrarea manuscrisului: Istoria ideilor mele, ca și a multor altor pagini rămase nepublicate, după călătoria din urmă a marelui nostru istoric.

119 Apărut în 1901.

120 *Românul Literar*, Anale politice și literare, București, dela 1905 până în preajma războiului. Articolele lui A. D. X. din R. L. sunt indicate în G. Adamescu, Bibliografie Rom. III/130.

121 Titlul complet: *Arhiva Societății științifice și literare* din Iași, fondată în Iulie 1889.

122—123 „*Originea cuvântului român „rață”*”, în *Studie Filologice* de V. M. Burlă” în *Conv. Lit.* 1880 XIV 217 și urm.

124 În *Conv. Lit.* 1869/70 III 106 și urm.

125 *Despre învățământul școlar în genere și în special despre acel al istoriei*, în *Conv. Lit.* 1871/2 V 233 și urm.

126 În *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, a. I. vol. I 1883 pg. 409 și urm.; vol. II pg. 83 și urm. 202 și urm.; vol. III pg. 111 și urm. și 289 și urm.

127 *Bălcescu și Teutschländer, două scrieri asupra lui Mihaiu*, în *Conv. Lit.* 1880/1 XIV 41 și urm.

128 A. D. Xenopol: *Ion N. Șoimescu, Istoria generală a Românilor din amândouă Daciile*, Arhiva I 315 și urm.

129 În 1896. — 130 În 1896. — 131 În 1896.

132 *Hans Ferdinand Helmolt*, istoric și ziarist german, a cărui activitate se desfășoară după 1905. A. D. Xenopol se gândește la *Istoria universală* a lui Helmolt (*Weltgeschichte*), în ed. a 2-a la 1912, care a fost tradusă în limbile: engleză, rusă și olandeză.

133 *L'Imagination en histoire*, în *Rev. d. S. h.* 1909 (?).

134 Pentru H. R. cfr. n. 100.

135 Noțiunea valorii în istorie.

136 *Revue de Synthèse historique*.

137 La care A. D. Xenopol a colaborat între anii 1906—1908.

138 Unde și-a publicat critica asupra cărții lui *Gustav le Bonn*; cfr. n. 129.

139 *Noțiunea valorii în istorie*, în *Deutsche Literatur Zeitung* din 18 August 1906.

140 Pg. 117 și urm. — 141 Cfr. nota 41—54. — 142 Cfr. nota 100 pg. 296.

143 Cfr. n. 111—112.

144 *Luigi Luzzatti*, născut la 1841 în Veneția dintr'o bogată familie evrească; profesor de drept la Universitatea din Padova, apoi deputat, ministru de finanțe de mai multe ori, în cabinetul lui Giolitti; Membru al Academiei științelor morale și politice din Paris. A publicat numeroase lucrări în domeniul economiei politice, în formă cu tendințe social-democratice, în fond așa cum îi arată ilustrul nostru istoric român: *evreu incarnat*. La noi i-au făcut pe vremuri reclamă presa conașionalilor săi, iar economiștii noștri pieziș informați s'au grăbit să-i accepte propovăduirile nesincere, neștiind cine se ascunde sub atât de italianescul nume Luigi Luzzatti. Câte nu ne învață *Istoria ideilor* lui A. D. Xenopol, pe care până mai dăunăzi luzzattii noștri îl vedeau coborînd de-a dreptul din Israel..

Procesele Verbale ale „Junimii“

1865/6 și 1871/1874

Còpii de pe procesele verbale a sedintelor societăței Junimea câte s'au mai gasitu din anii trecuți, pana la 13 Oct. 1871 de cându cu începerea an. VII a Societății s'a decisu a se înființa condica de față pentru inscrierea proceselor verbale.

Sedința 1-a a Societăței Junimea 1

19 Octomvrie 1865

(la V. Pogor)

P r e z e n ț i: V. Pogor, N. Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Maiorescu. (5).

Pentru susținerea tipografiei pusă la dispozițiunea societăței Junimea, s'a decisu *cotisațiuni mensuale* și anume ²:

Teodor Rosetti să contribue cu	—	—	—	—	—	—	—	5 galb. pe lună
P. Carp	—	—	—	—	—	—	—	10 g.
Pogor	—	—	—	—	—	—	—	15 g.
Schiletty	—	—	—	—	—	—	—	4 g.
L. Negruzzi	—	—	—	—	—	—	—	2 g.
I. Negruzzi	—	—	—	—	—	—	—	2 g.
Mandrea	—	—	—	—	—	—	—	2 g.
Culiano	—	—	—	—	—	—	—	2 g.
Niculeanu	—	—	—	—	—	—	—	2 g.
G. Racoviță	—	—	—	—	—	—	—	2 g.
Maiorescu	—	—	—	—	—	—	—	15 g.

---

totalu 61 galb. pe lună

cu începere de la 1 Octomvrie 1865.

Pentru tipografie se va inchirie localu pe cătu se poate la Strada Mare, se va tocmi unu dirigentu tehnicu, etc.; cu supra-vegherea acestoru lucrări și cu ținerea casei se însărcinează a tour de rôle fie care din membri, iar de o cam dată Maiorescu.

Tipografia are de scopu literaru: 1) a publica gratis toate manuscriptele originale Române a căroru valoare se va fi constatatu mai ânteiu de unu comitetu alesu dintre noi, 2) De a publica cărți de școală cu prețul celu mai modicu posibilu, 3) de a republica în edițiuni critice și portative toate lucrările déjà imprimate despre a căroru meritu sau oportunitate se va fi convinsu Societatea, 4) în fine de a complecta lacunele literare și științifice din țara noastră prin traduceri bune de cărți bune, mai alesu pe tărâmul istoricu. Fie care publicare va fi cu litere latine.

Pentru a ajunge aceste scopuri cu mijloace corespunzătoare pe cătu se poate mai multu importanței lor, tipografia va lucra pentru bani ori ce comandă ce i s'aru face, fără a lua se înțelege, în acestu casu, raspunderea asupra 'și pentru conținutul lucrului tipăritu. Caștigul rezultându din aceste operațiuni se va întrebuița pentru imprimările menționate mai susu, inapoindu-se totu odată membriloru contribuabili cotisările lor mensuale in proporțiunea venitului crescându al tipografiei.

Intre imprimările de importanță literară și științifică, ad 3) Societatea decide asupra propunerii lui Pogor a publica îndată I) *Chronicarii Români* pe fie care aparte, cu indice nominalu și realu și cu notiții biografice și critice numai în cercul cronicarilor; II) O antologie de poesii Române deja publicate, a căroru valoare să fie însă in unanimitate recunoscuta de toți membrii societății prezenți; III) Testamentul celu nou, fără schimbare de cuvinte, însă cu litere latine pentru a le introduce in biserică.

Resultatul ședinței.

- 1) Regularea cotisărilor mensuale
- 2) Deciderea a se imprima îndată la începutu cronicarii Români
- 3) Idem o antologie de poesii Române
- 4) Idemn Testamentul nou cu litere latine atātu portativu cătu și în formatu mare pentru biserică

Subsemnatu (Maiorescu)

Ședința II Dumin. 26 Oct. 1865.

(la Maiorescu)

Prezenți: Schiletty, Pogor, Niculeanu, G. Racoviță, Culianu, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Mandrea, Maiorescu (9).

S'a decisu după propunerea lui Niculeanu a se imprima de îndată textul autoriloru latini cetiți în Gimnasiu, cu o mică notiță biografica pentru fie-care.

Se primesce asemenea propunerea lui Maiorescu să se imprime după Cronicarii cei mai importanți, toate actele *originale* istorice a le Românilor in ordinea cronologică, hrisoave, tractate etc. unu felu de fontes rerum Romanicarum³.

Se procede apoi la cetirea și alegerea poesiiloru pentru antologie. *I. Negruzzi* cetesce pe Donici (fabulele), *Schiletty* pe Alecsandri, *Maiorescu* pe Bolintineanu, *Pogor* pe Văcărescu. Din cei trei poeți dēnteu se primescu câteva poesii puțin numeroase: din *Văcărescu* nici una, rămaindu-i însă meritul de a fi produsu cea mai memorabilă ilaritate in toți ascultătorii.

Resultatul ședinței a II.

- 1) Decisiunea a se imprima autorii latini pentru gimnasiu
- 2) Idem fontes rerum Romanicarum
- 3) Idem următoarele poesii in Antologie

1) Din Donici

Lupul și Cucul
 Momita și doue mățe
 Racul, broasca și știuca

2) Din Alecsandri

Groza
 Andreiu Popa
 Ceasul reu
 Dedicatie
 Pescarul Bosforului
 D'asu fi iubit'o...

3) Din Bolintineanu

Furtuna

Eu vin

Muma lui Ștefanu (p. 138)

Marioara

Mircea celu Mare

Radu Vodă și fata din casă.

Ședința III Dumin. 31 Octomv. 1865

(la V. Pogor)

Prezenți: Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Mandrea, Maiorescu, Pogor (Burghelea, Fara) 6 și 2 aspiranți.

Se continuă lectura de poezii pentru antologie. *Pogor* cetește pe Alexandrescu, *Maiiorescu* pe Bolintineanu, *I. Negruzzi* pe Alexandri.

Resultatul ședinței III

Se decide a se mai primi și imprima in Antologia societății Junimea următoarele poezii

1) Din Gr. Alexandrescu

Umbra lui Mircea

Ucigașul fără voie

(Cănele Azor)

Toporul și pădurea

Cănele și cățelul

Cănele și măgarul

2) Din Bolintineanu

Daniil Sihastru

Monastirea Putna (p. 169)

3) Din V. Alexandri

Fetu-Logofetu

Adio Moldovei

4) De C. A. Rosetti

Astfelu nu e voia ta...

5) Niculeanu

Viața nu...

6) Crețeanu

Gondola

Vacarescu, Muresanu?

Ședința IV Vineri 5 Noemv. 1865
(la Maiorescu)

Prezenți: L. Negruzzi, I. Negruzzi, Schiletty, Pogor, Culianu, Mandrea, Melic, Maiorescu (Paicu) 8 și 1.

Se începu discuțiile asupra ortografiei Române. I. Negruzzi cetesce unu tractatu alu seu despre această materie. Prima divergență de opinie se ivesce asupra primirei literei qu în locu de k și c în cuvintele derivate din cele latinesci cu qu. *Pogor*, susține pe qu, Negruzzi nu'lu admite. A doua dispută se nasce asupra admiterei sau neadmiterei semneloru, deocamdata a sedilei sub d, s și t. Negruzzi o combate, ceilalți voru să o admită. După vii discuțiuni (prelungite până la 1½ după mezul nopței) ne separămu, convingându-ne ca nici unu nu ne amu lămuritu chestiunea în toată întinderea ei. Se amână debaterile până la vreo ședință viitoare cu speranță că atunci se voru afla mai multe puncturi de conciliațiune.

Resultatul ședinței IV

nici unu.

Ședința V Vineri în 12 Noemv. 1865
(la Pogor)

Prezenți: Culianu, Mărzescu, Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Paicu, Mandrea, Maiorescu, Pogor (9).

Se vorbesce mai ănteiu despre prelecțiunile publice populare. Se fixază pentru începerea loru prima Duminică din Decemvrie. La alcătuirea programului Pogor emite mai ănteiu opiniunea, să se introducă și câteva biografii. Amplificându-se această idee, propunându unu unu barbatu istoricu, altul pe altul, programul cresc sub influența tuturoru la proporțiuni de o ade-vărată însemnătate și se statui daru principiul că în lecțiunile publice din această sesiune să se pertracteze barbați, care în succesiune istorică personifică în sine epocele mari de cultură și treptele progresive pe care a pășitu Europa în civilizațiunea sa. Astfelu *Pogor*, propune ca materii de perlecțiune pe Platon, Sf. Va-

sile, Michel Angelo, Voltaire, Goethe și Proudhon. *Maiorescu* pe Catonu, Temistocle, Cromvell, Svietoslavu și Schopenhauer. *Mărzescu* pe Regulus și *I. Negruzzi* pe Gregoriu VII și Luther.

Apoi se cetescu poezii de V. Alexandri, de Tăutu și de Crețeanu. Daru «Miosotis» a lui Granda, «Poesii» de Heliade și mai alesu «Lyra» de Aricescu se espunu risului tuturor.

Resultatul ședinței V

1) Pentru prelecțiunile publice populare cu incepere de la prima Duminică din Decemv. 1865 se stabilescu următoarele materii (cu titlurile provisorii) care se fie esplicate de următoarele persoane:

Idealismul Greco (Platon) de Maiorescu
 Statul greco (Temistocles) — Pogor
 Cetățeanul Romanu (Regulus) — Mărzescu
 Doctrinarismul Romanu (Cato) — Maiorescu
 Abnegațiunea Creștină (Sf. Vasile) — Maiorescu
 Direcțiunea istorică (Svietoslavu) — Maiorescu
 Creștinismul politicu (Grig. VII) — I. Negruzzi
 Arta Italiană (Michel Angelo) — Pogor
 Reformațiunea (Luther) — L. Negruzzi
 Geniul Francesu (Voltaire) — Mărzescu
 Puritanismul (Cromvell) — Mandrea
 Goethe — Schiletty
 Pessimismul ideal (Schopenhauer) — Maiorescu
 Socialismul (Proudhon) — Pogor

2) Se decide a se mai primi în Antologie din Tăutu
 Milcovul (p. 171)
 din V. Alexandri
 Stelele
 Doină (p. 306)
 Barcarolă (p. 21).

Ședința VI Marți în 16 Noemv. 1865
(la Maiorescu)

P r e z e n ți: Culianu, Mărzescu, Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Paicu, Mandrea, Pogor, Maiorescu, Caragiani, Melik, Dim. Rosetti (Gregoriade⁴ din Galați) (12 și 1).

Se decide ocupația fie cărui membru a societății și se hotărăscu mai ăntei publicării de cărți școlare.

Convorbiri despre ortografie fără rezultat.

Resultatul Ședinței a VI-a

- 1) S'au mai primitu pentru Antologie
Din Neculeanu
Unei doamne (p. 13)
O victimă.

2) S'a însărcinatu Schiletty, Negruzeștij și Mandrea cu traducerea Istoriei vechi de Rottesk până celu multu la finele lui Aprilie 1866.

3) S'a însărcinatu Melik cu o lucrare de aritmetică pentru gimnasiul inferioru până la Fevruarie 1866.

4) S'a însărcinatu Mandrea cu Iuliu Caesar ediție p. școale (clasa III), Paicu cu Epitame hist. sacrae (cl. I), Maiorescu cu Fedru (cl. II), Plinius epistole (cl. IV) și Curtius vita alex. (IV) cu note.

5) S'a însărcinatu Maiorescu cu elaborarea gramaticii române pentru scoalele primare pană la finele anului 1865.

Ședința VII Vineri în 19 Noemv. 1865
(la Pogor)

P r e z e n ți: Schiletty, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Paicu, Pogor, Maiorescu, Mandrea, Melic, Culianu (Gregoriadi) (9 și 1).

Lectura tratatului de scrierea română de Maiorescu (partea I principiul generalu).

Resultatul Ședinței VII

Adaptarea ideilor generale despre scrierea română cu litere latine.

Ședința VIII Marți în 23 Noemv. 1865
(la Maiorescu)

Prezenți: Pogor, Schiletty, Culianu, Paicu, I. Negruzzi, Melik, Mandrea (Costache-Boldur-Iepureanu) (7 și 1).

Continuarea tratatului de ortografie română de Maiorescu (partea paleografică).

Resultatul ședinței VIII

Depărtarea din scrierea noastră a literelor qu, th, y, k și adoptarea semnului de sedilă sub t și d pentru tz și dz.

Ședința IX Vineri 26 Noemv. 1865
(la Pogor)

Prezenți: Th. Rossetti, G. Racoviță, Paicu, Mandrea, Pogor, Maiorescu, Melik, Caragiani, Mărzescu, L. Negruzzi, I. Negruzzi (Boldur Costache) (11 și 1).

Discuțiuni de omnibus rebus et quibusdam aliis.

Resultatul ședinței a IX

Asupra propunerii lui Rossetti se decide a nu se traduce istoria universală ci a se compune după *metoda* lui Pütz⁵.

Ședința X Vineri 3 Decemv. 1865
(la Maiorescu)

Prezenți: (Câmpeanu, Panaiteanu, Cătănescu, Costache Boldur) Mărzescu, Pogor, Schiletty, Caragiani, Mandrea, Melik, Paicu, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Culianu, Racoviță, Maiorescu (12 și 4).

Terminarea tractatului despre scrierea rumână (critica fonetismului și a etimologismului).

Resultatul ședinței X

Primirea semnelor scurtărei peste a, e și i atātu pentru es-primarea lui ă cătu și a lui â î⁶.

Ședința XI Marți 7 Dec. 1865

(la Pogor)

Prezenți: (Ianovu, Costache-Boldur), Mărzescu, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Pogor, Schiletti, Maiorescu, Culianu, Mandrea, Melik, Cătănescu. (10 și 2).

Discuțiuni despre scopul și întinderea societății «Junimea».

Ședința XII și XIII

Procesele verbale lipsesc. Discuțiunea urmată în ele a fostu aceeași ca și în ședința XI.

Ședința XIV Marți 28 Dec. 1865

(la Pogor)

Prezenți: Mandrea, Schiletti, Pogor, I. Negruzzi, L. Negruzzi, Paicu, Culianu (N. Rosnovanu). (7 și 1).

Dezbateri asupra discursurilor publice și asupra necesității unui program al lucrărilor Societății.

Resultatul ședinței XIV

Nici unul.

Ședința XV Marți 4 Ian. 1866

(la Pogor)

Mitică Sturza, Rosnovanu, Mandrea, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Paicu, Maiorescu, Pogor (Riureanu, Costache Boldur) (7 și 2).

Lectura programului generalu a lucrărilor societății Junimea (de Maiorescu) și debateri asupra lui.

Alcătuirea listei mixte despre lecțiunile populare în anul acesta.

Resultatul ședinței XV

Programul societății Junimea ^{7 a}.

Sedința din 13 Octomvrie 1871

(la V. Pogor)

Prezenți: Rossetti, Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, Ciupercescu, Ianovu, Bodnărescu, L. Negruzzi, Neiu, Culianu, Melik, Mandrea, Xenopol (13).

Asupra afacerii vinderei tipografiei de D-nii Pogor și Maiorescu societatea deliberându încuviințează vinderea făcându-se oare care modificări.

De asemenea se hotăresce care datorii a societății să fie recunoscute de bune și plătite de D-nul Pogor din banii incasați de pe tipografie, aceste toate conformu unui prescriptu verbalu incheietu și subscrișu de membrii prezenți (afară de D-nii Rossetti și Melik) și care se păstrează în hărțile societății în originalu.

Discuțiunea asupra acestor afaceri ocupându toată sară, nu se ocupă societatea cu chestiuni literare.

p. exactitate

A. D. Xenopol

Sedința din 29 Octomvrie 1871

(la V. Pogor)

Prezenți: Pogor, Maiorescu, Vărgoliciu, Negruzzi I., N. Ganea, Rosseti, Ianov, Melik, Culiano, Mandrea, Xenopol (11).

Se subsamnă propunerea Melik prin care se denumesc T. Maiorescu de reprezentantu al Societăței în afacerile estrióre și A. D. Xenopolu de secretariu. Propunerea se va publica prin Curieriu și Uniunea liberală. — Capitalul rămasu din vândarea tipografiei după plata datoriiloru se va dobenda prin îngrijirea Domnului Pogor. Asupra întrebuintărei dobendiloru va decide Societatea.

Trecându-se la lucrările literare, se dă cetirea unei traducere a unei elegii din André Chenier, de *D-nu Vărgolici* care se primesce⁸. — De asemenea se cetesce Luna senină, traducere de V. Pogor din V. Hugo care asemenea se primesce⁹. *D. Xenopol* cetesce

partea a 2-a a studiului seu asupra învățământului ¹⁰, după care apoi cetindu-se traducerea D-lui * Maiorescu din Schopenhauer «Despre ceea ce este cineva» se închide ședința ¹¹.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 5 Noemvrie 1871

(la V. Pogor)

Prezenți: Pogor, I. Negruzzi, Bulaișu, Alexandri, Ianovu, Gr. Buiucli, Mandrea, Bodnărescu, N. Ganea, Xenopol, (10).

Nefiindu alte întrebări de discutat se începe cu partea literară, discutându-se asupra literaturii comice populare — cu ocaziunea cetirii unei colecții de proverbe și ziceri adusă *de D-lu Bodnărescu*. — Se cetesce o nuvelă de Iorgu Ganea (1858) care este respinsă, apoi unu fragmentu din «Anatomia Amorousului» ¹² gasită în hărțile D-lui V. Pogor, de un autoru necunoscut, care este primită, după care ședința se radică.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 12 Noemvrie 1871

(la V. Pogor)

Prezenți: V. Pogor, I. Negruzzi, Xenopol, Bodnărescu (4).

Se dă cetire unui capitolu din economia politică de Carey ¹³, traducere de I. Bănescu. Traducerea aprobată. După ce se discută asupra liberului schimbu, se cetesce o satiră de V. Pogor (tatăl) care este primită ¹⁴. Apoi doue traduceri a lui V. Pogor din Louis Ratisbonne (Cerșetoarea și Rugăciunea) care suntu primite ¹⁵. Se incuviințază a se da D-lui Bădescu mai multe cărți editate de

Junimea. Se discută apoi asupra educațiunii femeiloru și asupra defectului radicalu al acesteia care este lipsa de a le deprinde să gândească după care se termină ședința literară.

Asupra baniloru societăței D. Pogor declară că au pusu la dobândă ¹⁶ galb. la D-nul Cerchez și ¹⁷ galb. la D-lu Balassan.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 19 Noemvrie 1871

(la V. Pogor)

Prezenți: Alexandri, Rosetti, Pogor, Ganea, Mandrea, Bodnărescu, Vărgoliciu, I. Negruzzi, Ciupercescu, Xenopol (10).

Se decide a se înființa o condica pentru trecerea resumatului sedințeloru. De asemenea a se respunde Domnului Marcian că Societatea nu poate tipări manuscriptul seu de traducere din Caesar.

D-lu Alexandri cetesce poesii noue, pasteluri și altele, toate primite cu marea aprobare a societăței ¹⁸.

D-nul Vărgoliciu cetesce Lampa, traducere din André Chénier care se primesce ¹⁹.

După o discuție asupra valorii istorice a popoareloru latine și germane, se rădică ședința.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 26 Noemvrie 1871

(la V. Pogor)

Prezenți: Pogor, I. Negruzzi, Balaișu, Mandrea, Caragiani, Bodnărescu, Xenopol (7).

Se cetesce câte-va poesii populare culese din Bucovina (Putna) ²⁰ din care se primescu vr'o 3. De asemenea se cetescu câteva

poesii trimise de «o abonată» din care una singură «nu me uita» se află de bunișoară. *D-nu Bodnărescu* cetesce apoi descrierea sa despre monumentul Arhiducesei Cristina de Canova care este primită, după care se radică ședința ²¹.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 3 Decemvrie 1871

(La V. Pogor)

Prezenți: L. Negruzzi, I. Negruzzi, N. Ganea, Mandrea, Bodnărescu, Fara, Pogor, Xenopol (8).

Se decide a se face o listă de subscriere pentru D^omnul Tiron, (subvenție p. studiul medicinei) care se va presenta de secretaru în ședința viitoare.

D-nu *I. Negruzzi* cetesce o copie de natură «Artistul dramatic», asupra căreia societatea se pronunță pentru oare care modificări ²².

Se cetesce pentru a doua oară traducerea lui Napoleon II din V. Hugo de D-nu *Pogor*, făcându-se din nou observări pentru corectarea ei ²³.

După aceasta se cetescu mai multe poesii de V. Hugo discutându-se asupra meritului lor intei și in genere asupra meritului poeticu a autorului.

Se hotăresce a se chema pe D-nii Paicu și Burlă pentru ședința viitoare, pentru ca să se poată pune earăși la ordinea zilei intrebarea ortografiei. De asemenea se va discuta in ședința viitoare unde voru a se ține ședințele societăței.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 24 Decembrie 1871

(La V. Pogor)

Prezenți: Pogor, I. Negruzzi, L. Negruzzi, N. Ganea, Bodnărescu, Culiano, Rossetti, Burlă, Xenopol, Vărgoliciu (10).

Se cetesc poezii populare din Transilvania trimise de N. Petru, din care se face o alegere pentru a se tipări în *Convorbiri*²⁴. După aceasta se dă cetire unor părți din poema *Franciada* a D-lui Zamfirolu²⁵, care se găsește ră, sujetul luat de autoru nefiindu de natură a fi tratatu în poezie. Domnul Vărgoliciu se însarcinează cu o critică a *Franciadei* în acestu sensu.

Domnul Vărgoliciu cetesce niște traduceri din Lamartine care se primescu — de asemenea o legendă «duhul reu» originală, la care se observă că descrierea ocupă ceva locu prea multu și nu destul dezvoltarea sujetului legendei însuși; se primesce. O poezie de D-sa este respinsă («Iubescu»...) ²⁵.

Venindu la discuție chestia ortografică, societatea ne voindu a se ocupa cu ea se decide a se aduna căți va din membri la D-lu I. Negruzzi în sara de 5 Ian. (Mercuri) pentru a se înțelege asupra acestui punctu (Membrii sunt: Burlă, Paicu, Vărgoliciu, Xenopol).

Asupra prelecțiilor populare de ținutu în acestu anu se propunu de D. Xenopol doue subiecte: Istoria femeilor sau ceea ce a produsu diversele rase pentru omenire, asupra cărora ne hotarindu-se nimicu rămâne a se urma discuția în ședința viitoare în care aceasta chestiune va rămâne ănteia la ordinea zilei.

Chestiuni rămase din ședințele trecute și nedesbătute sunt: subscripția *Tiron*, localul în care au a se ținea ședințele societății.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 31 Dec. 1871

Prezenți: Rossetti, Vărgoliciu, Caraiani, I. Negruzzi, Roiu, Gr. Buiucă, Burlă, Bodnărescu, Xenopol, (Lambrior) Maiorescu (10 și 1).

Se cetesce o poezie «gramaticală» de Soroceanu, respinsă în mijlocul celor mai mari risete a membrilor societății.

Stenografului Român se va răspunde că nu sunt mijloace.

Mai multe poezii de autori anonimi se resping.

Poesii de Bodnărescu «Earna veni-va» «Călător pe a lumii valuri» și «Sub gărbovele ziduri» primite cu mare plăcere, afară de cea d'ăntei în care de cătră mai mulți se contestă forma ca nepoetică²⁶. Reluarea discuției asupra ortografiei. Dându-se cetire programului elaborat în ședința preparatorie de la I. Negruzzi se hotărăscu în urma unor lungi discuții următoarele punte:

U mut se respinge cu totul (exceptându-se deci casurile unde este întregu sau unde este eufonicu.

2) X se admite în ortografia Română.

3) *Apostroful* să se pună unde lipsește o vocală, *liniuța* unde este să se facă o contragere.

4) *Duplicarea consoanelor* respinsă cu totul. Se esceptă în genere de la regula aceasta și de la altele numele proprii și cuvintele curat tehnice, care nu vor fi intrat în usul comun.

5) Imperf. la conjugația a patra să se scrie cu *e* nu cu *i* (auzeam nu auziam etc.).

6) *e* la început să scrie singur și când are sunetul ie, (epure). La mijloc însă ie (pierde).

7) *Accentul grav* numai infinitivul verbelor de a 4-a conjugare.

8) Chestiunea lui *d, z, s* între 2 vocale, a lui *ă ă ă* în ședința viitoare.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 21 Ian. 1872

(La V. Pogor)

Prezenți: Rossetti, Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, Burlă, Caraiani, N. Ganea, Vărgoliciu, Lambror, Xenopol (10).

Se admite anunțul publicat de I. Negruzzi în Conv. Literare, pentru schimbarea formatului foaiei, însă numai pe un an până la 1 Martie 1873 când are a se pune din nou în discuție acestu lucru (Maiorescu și Pogor ceruse a se reveni la 4 col) ²⁷.

Comitetul de redacțiune pentru primirea articolelor: Negruzzi, Pogor, Maiorescu pe un an de zile.

Prelegeri populare. Se respinge și programul al doilea propus de Xenopol asupra elementelor lasate de fie care popor în cultura Europeană, pentru că materia aceasta a mai fost tratată. Se admite următorul programu care are a se publica.

Prelegeri populare

Elemente de educație

- 1) 6 Febr. — — Introducere — — — — Maiorescu
- 2) 13 Febr. — — Cele cinci sensuri — — Xenopol
- 3) 20 Febr. — — Viața de familie (elem.
moral) — — — — Pogor
- 4) 27 id. — — Religia — — — — id.
- 5) 5 Martie — — Naționalitatea — — — Xenopol
- 6) 12 id. — — Elem. esteticu — — — I. Negruzzi
- 7) 19 id. — — Jocurile — — — — Maiorescu
- 8) 26 id. — — Școala — — — — Vărgoliciu
- 9) 2 April — — Viața practică — — — Maiorescu

Domnul Maiorescu invită Junimea pentru o contribuție în favoarea nenorocitului filosof Feuerbach ²⁸. Rămâne ca fiecare să contribuie prin D-nu Maiorescu cu câtu va vroi.

Pentru subvenția Societății acordată foei Convorbirilor se determină următoarele sume:

D. Rosetti	—	—	—	—	—	2 galb.
Th. Rosetti prin preced.	—	—	—	—	—	1 „
I. Negruzzi	—	—	—	—	—	1 „
Carp prin I. N.	—	—	—	—	—	1 „
Vărgoliciu	—	—	—	—	—	1 „
Melik et Culiano	—	—	—	—	—	1 „
Ciupercescu	—	—	—	—	—	1 „
Maiorescu	—	—	—	—	—	2 „
Pogor	—	—	—	—	—	2 „
Xenopol	—	—	—	—	—	1 „
Ganea	—	—	—	—	—	1 „
Ianovu	—	—	—	—	—	1 „
Mandrea	—	—	—	—	—	1 „

---

16 galb.

Se va mai cere de la căți va din membri a contribui pentru a se realiza suma de 20 galb. cel puțin pe lună.

După citirea meditației lui Schopenhauer «despre ceea ce are cineva» se radică ședința.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 28 Ianuarie 1872

(La Maiorescu)

Prezenți: Maiorescu, Pogor, Rossetti, Vărgolici, Burlă, Caragiani, Lambrior, N. Ganea, I. Negruzzi, Castano, Xenopol, Gr. Buiucliu, Bodnărescu.

Se fac invitații pentru prelegerile populare.

După aceasta se cetesce o poezie de autor anonim (elev din classa III) care fiind bunișoară se hotărăște a se adresa prin Convorbiri un răspuns de incurajare fără însă a se publica ^{2a}.

Se cetește introducerea la scrierile lui C. Negruzzi de V. Alexandri, pe jumătate³⁰; restul rămânând pentru altă ședință. De asemenea articolul său despre Povestea vorbeii de Anton Pan³¹.

După aceasta se cetește din Schopenhauer «Despre onoare»³²; finalul tratatului rămâne pentru ședința viitoare fiind oarele înaintate.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Sedința din 4 Febr. 1872

(La Pogor)

P r e s e n ț i: Pogor, Maiorescu, Rossetti, N. Ganea, Mandrea, Burlă, Vărgolici, Caragiani, I. Negruzzi, Bodnărescu, Castano, Xenopol.

Se cetește de Bodnărescu actul al III și al IV din Grigorie Vodă, tragedie în 5 acte. Actul al V în una din ședințele viitoare, când are a se discuta asupra întregului op³³.

Se cetește din Schopenhauer sfârșitul tratatului despre onoare (onoarea cavalerescă și Duelul). După o lungă discuție asupra ideilor lui Schopenhauer despre acest obiect se ridică ședința³⁴.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 11 Febr. 1872

(La Maiorescu)

Prezenți: Paicu, Leon Negruzzi, Iacob Negruzzi, Meisner, Maiorescu, Burlă, Castano, Tassu, N. Ganea, Culiانو, Mandrea, Vărgolici, Agura, Caragiani, M. Pompiliu, Cornescu (Macri), Xenopol, Bodnărescu.

În contra ortografiei decretate de Ministerul Instrucției societatea obiectează: 1) că se atinge prin aceasta libertatea învățământului; 2) că nu e de competența consiliului permanent, nefind afacere de administrație; 3) că este în contra usului public, a autorităților literare chiar în contra academiei; ea este ortografia unui om (Heliade) ³⁵.

Se va propune profesorilor Universității o protestare contra acestei măsuri arbitrare. Se opinează și pentru utilitatea unei interpelări în Cameră.

Discuțiunea ortografiei mai dă următoarele rezultate:

1) Accent grav pe silaba finală la verbiuri când poate fi in-doeală asupra înțelesului (confundarea cu substantive etc.).

2) Z primit în loc de d (sedil), fiindcă este literă latină — să se scrie și în loc de s între două vocale cu sunet dur (pază, faze, etc.) pentru că duplicarea consoanelor fiind respinsă, e între două vocale are sunet moale.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 18 Febr. 1872

(La Maiorescu)

Prezenți:

Ședința din 25 Febr. 1872

(La I. Negruzzi)

Prezenți: Alexandri, I. Negruzzi, L. Negruzzi, Caragiani, Vărgolici, Tassu, Roiu, Bodnărescu, N. Ganea, M. Pompiliu, Xenopol, Balaiș, Cristodulo.

Se cetește introducerea din «transacțiunile literare și științifice». D. Vărgolici însărcinat cu o dare de samă în Convorbiri ³⁶.

Se cetește o poveste de Slavici partea I, ascultată cu cea mai mare plăcere hotărându-se a se tipări în Convorbiri ³⁷.

Domnul Alexandri cetește o poemă națională «Dumbrava Roșie» in 7 cânturi, apoi o poveste «Sfarmă-Peatră și Strâmbă Lemne» ambele de o rară frumusețe³⁸.

După mai multe discuții asupra cauzelor voiniciei Românilor din timpurile mai vechi, Societatea se separă după una din cele mai frumoase ședințe ce a ținut.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 3 Mart 1872

(La I. Negruzzi)

Prezenți: Rossetti, N. Ganea, L. Negruzzi, I. Negruzzi, Castano, Vărgolici, Balaiș, T. Christodulo, Christescu, Caragiani, Tassu, Verussi, Xenopol.

Se cetește o scriere asupra stenografiei de Cernescu, care se aprobă³⁹.

De asemenea sfirșitul povestii «Făt-frumos și Ileana Cosânzeana» de M. Pompiliu și sfirșitul povestirii Zina Zorilor de I. Slavici ambele mai ales cea din urmă încântătoare. Se cetește apoi scrisoarea lui I. Slavici către Redacție prin care esplică și motivează povestea. Se hotărăște a se tipări și aceasta ca introducere⁴⁰.

D. I. Negruzzi dă cetire unei scrisori a D-lui Hurmuzachi relativă la ortografie, după care societatea se desparte⁴¹.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 10 Martie 1872

(La I. Negruzzi)

Prezenți: Rossetti, Bodnărescu, Lambrior, Balaiș, Vărgolici, N. Ganea, Burlă, Tassu, Meissner, I. Negruzzi, L. Negruzzi, M. Pompiliu, Xenopol (13)

Se çetesec unele părți din No. 2 a Transacțiunilor⁴². Vărgolici însărcinat cu darea de samă.

Se cetesc inceputurile din o piesă «Mircea cel Bătrân» de B. Penescu, care găsindu-se ră se lasă la o parte.

D. Bodnărescu cetește actul I din «Lăpușneanu»⁴³ care se a-probă de toată societatea. I. Negruzzi observă ca scena din țin-tirim samănă cu cea din Richard III. De asemenea se opinează că Lăpușneanu ar trebui să afle că e tradat de Moțoc inaintea monologului de la finea actului.

După discuțiuni asupra mai multor sujete între care «direc-ția spiritului Bucureștean» societatea se desparte.

D. I. Negruzzi arată că din abonamentele Convorbirilor au în-casat până acum 183 de galbeni.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 17 Mart 1872

(La I. Negruzzi)

Prezenți: I. Negruzzi, N. Ganea, Balaiș, Bodnărescu, Po-gor, M. Pompiliu, Xenopol.

Se cetește earăși poesia lui Bodnărescu «Ce va să fie va fi» discutându-se asupra celor 3 versuri pe care Junimea a opinat să se supprime⁴⁴.

D. I. Negruzzi cetește o parte din romanul seu Mihail Vereanu⁴⁵, care este foarte bine primită de societate.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 24 Martie 1872

(La I. Negruzzi)

Prezenți: Pogor, P. Carp, Maiorescu, I. Negruzzi, M. Pompiliu, Tassu, Balaiș, Bodnărescu, Castano, N. Ganea, Lambrior, Xenopol, Culiano, Melik.

Se cetește o parte din critica Ortografiei impusă de Ministeriu etc. de V. Burlă și se primește pentru Convorbiri ⁴⁶.

Se cetește o «comedie la țară» de I. Slavici, oprindu-se la actul I. Comedia e declarată de greșită și se respinge ⁴⁷.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 31 Martie 1872

(la Maiorescu)

Prezenți: Maiorescu, Culiano, Melic, Mandrea, N. Ganea, Biuciu, Lambrior, Tassu, Meissner, Castano, Bodnărescu, M. Pompiliu, I. Negruzzi, Pogor, Xenopol.

Se cetesc mai multe poezii de autori anonimi și se resping toate fiind rele.

Se discută asupra viitorului politic a țerei și asupra mai multor necesități de prima ordine în reformele interioare (învățătura, sistemul economic).

Maiorescu propune ca să se stabilească o comunicare mai regulată a mișcării civilizației apusane în societatea Junimea; propune deci ca fiecare membru să se însărcineze cu cetirea unor foi, dând samă în fie care ședință de ce a aflat important. Se regulează de o cam dată lucrarea în modul următor:

Maiorescu Revue des Deux Mondes ⁴⁸

Allgemeine Zeitung ⁴⁸

I. Negruzzi Die Gegenwart ⁵⁰

Im neuen Reich ⁵¹

Lambrior	}	Gazetele Române Transilvanene
și		
M. Pompiliu		
Xenopol		Magazin f. Litter. des Auslandes ⁵² și «Gazeta economică și statistică»
Mandrea		Științe de stat
Vărgolici		Revue Contemporaine ⁵³ O gazetă Italiană
Verussi		Artele frumoase
N. Ganea		Journal des débats ⁵⁴ și Foile Române politice principale
Tassu		Dreptul și Uniunea liberală, Monitorul.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 7 Aprilie 1872

(la V. Pogor)

Prezenți: Pogor, Maiorescu, N. Ganea, Rossetti, Bodnărescu, M. Pompiliu, Savul, Vărgolici, G. Bucliu, Xenopol.

Se citește o poezie trimisă de un D-n Vintilă, care se respinge fiind ră.

D-l Xenopol citește un articol statistic asupra mișcării ideilor în România, la care se fac mai multe observațiuni. Se primește⁵⁵.

D-l Vărgoliciu citește critica transacțiunilor modificată, asupra căreia se mai fac unele observări — se primește⁵⁶.

D-l Maiorescu citește din Parenesele și Maximele lui Schopenhauer⁵⁷. Tot D-sa mai dă samă despre cele aflate din ziarle streine. Se decide ca fie care să le dea în scris pentru ca să se facă din ele un dosar.

Să pune apoi la discuție prelegerile populare pentru anul viitor și anume chestiunea localului. D-l Maiorescu propune de a cerceta dacă nu ar fi cu putință ca societatea să zidească o sală

a ei. După mai multă discuție se convinge societatea că acest plan nu este ușor de realizat; totuși se decide a se agita chestiunea pentru a vedea dacă nu va prinde cu încetul rădăcină în public.

[La ordinea zilei pe data viitoare rămâne Hildebrand, două coli din Astronomie tipărită de Junimea s'a pierdut].

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 14 Aprilie 1872

Numerul celor prezenți fiind foarte restrins (Pogor, Maiorescu, Bodnărescu, Xenopol) ședința nu se ține.

p. exact.

A. D. Xenopol

Ședința din 21 Aprilie 1872

(La V. Pogor)

Prezenți: Maiorescu, Pogor, Mandrea, Bodnărescu, Melik, Lambrior, Panu, Savul, Vărgolici, Xenopol, Burlă. Mai târziu vine V. Alexandri.

Se cetesc traduceri din I. G. Fischer de A. D. Xenopol (trei poezii) care se primesc propunându-se oare care modificări⁵³.

Se cetește o poezie de Matilda Cugler «Durerea», care se primește⁵⁴.

Subsemnatul cetește apoi «Cugetări» asupra cărora se discută pentru fiecare în parte primindu-se cele mai multe⁶⁰.

De asemenea scrisoarea către Telegraful Român, a căruia scop este luminarea Românilor de peste Carpați asupra tendințelor direcției culturale Iașene. Se primește.

Trecându-se la darea de samă de conținutul ziarelor, subsemnatul prezintă rezumatul din «Magazin für Litteratur des Auslandes»⁶¹, D-lu Maiorescu din Allgemeine Zeitung⁶², care se vor anexa la dosarul instituit pentru aceasta.

Se decide a se imprima cele doue coli de astronomie ce a dispărut, — cu cheltueala Societăței.

Se decide a se publica in Convorbiri Itinerariul lui Ioan Maiorescu in Istria ⁶³.

Domnul Maiorescu cetește tratatul lui Schopenhauer despre glorie ⁶⁴, după care se ridică ședința.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 28 Aprilie 1872

(La Maiorescu)

Prezenți: Iacob Negruzzi, Leon Negruzzi, Maiorescu, Mandrea, Bodnărescu, Lambrior, Panu, Castano, Verussi, Tassu, Pogor, Xenopol.

Se discută mai înainte asupra cărții lui Hasdeu Istoria Critică a Românilor, după acea trecând la valoarea lui Șincai și a operilor sale, se discută lung și animat asupra-i resumându-se mai la urmă că valoarea lui nu este nici ca istoric nici ca cronicar, ci numai ca acel ce a dat impuls ocupărei cu istoria națională între Români, descoperind tot odată și multe izvoare unde se află depusă. Stilul lui Hasdeu este desaprobat având mai mult caracterul unui stil de pamflet decât de istorie serioasă critică.

După aceasta se cetesc de I. Negruzzi poesii autori anonimi, imitațiuni slabe a pastelurilor lui Alexandri.

Iacob Negruzzi cetește introducerea la Copiile de pe natură la care se propun oare care modificări.

Se trece apoi la discuție asupra poemei lui Alexandri Dumbrava Roșă, care ține mai mult timp exprimându-se asupra-i opinii destul de contrare. Dintre defecte ale ei^u se observă de unii membri (Pogor, Maiorescu) că acțiunea este cu mult prea scurtă și introducerea prea lungă, apoi că conține exprimarea de sentimente barbare. Aceste se combat de mai mulți... (L. Negruzzi, Xenopol). Multe locuri singuratiche presentă însă slăbăciuni.

Opiniunea generală este însă că poema e bună unii punend-o

aproape alături cu pastelurile, alții (Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi) cu mult mai pe jos.

După aceasta se naște o discuțiune asupra Evreilor, asupra industriei noastre și mijlocul de a le face concurență. Se ivește ideea unei societăți care se aibă de principiu a cumpăra numai de la Creștini obiectele ce se află la ei pentru a porni astfel renașterea industriei naționale. Asupra acesteia se decide a se reveni.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

P. S. D-1 Xenopol dă samă despre trei ziare Române (Sămănătorul, Columna, Federațiunea) în care se ved opiniuni mai puțin dușmane Convorbirilor de cum fusese până acum.

Sedința din 5 Mai 1872

(La Maiorescu)

Prezenți: Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, Mandrea, Săvul, M. Pompiliu, Melik, Rossetti, Tassu, Bodnărescu, Xenopol.

Se discută asupra meritelor lui Heliade și a lui G. Asaky — I. Negruzzi descopere societății că între hărțile tatălui seu este o corespondență între el și Heliade asupra introducerii literilor latine. Societatea îl îndeamnă să facă cât mai curend o dare de seamă despre conținutul acelei corespondențe, in Convorbiri⁶⁵.

Luându-se apoi in discuție conținutul numerului al 2-lea din Convorbiri, in care unele lucrări a fost introduse fără a fi întrebați Maiorescu și Pogor, aceștia se desistă de a mai face parte din comitetul de redacțiune, hotărîndu-se ca să rămână redacția asupra lui I. Negruzzi ca și mai nainte.

Se cetesc poesii de G. Lazu⁶⁶ din Cernăuți, din care vro doue se găsesc de bune. Asupra primirei lor in Convorbiri însă, născându-se împărțală de opinii, ele ramân a nu se publica acuma.

Se hotărăște ca in Nr. viitor a Convorbirilor să se tipărească povestea lui Slavici⁶⁷, Călătoriile in Istria a lui I. Maiorescu.

p. exactitate

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința din 12 Mai
(la Pogor)

Ședința din 19 Mai
(la Maiorescu)

Ședința din 26 Mai
(la Pogor)

Prezenți: Pogor, I. Negruzzi, Mandrea, Pompiliu, Bodnărescu.

Ședința din 2 Iuni
(la Maiorescu)

Prezenți: Catargiu, Pogor, Roseti, Maiorescu, L. Ciurea, Tasu, Lambrior, N. Ganea, Panu, Bodnărescu, Savul, Mandrea, Caraiani, Castano, Vărgolici, M. Pompiliu, I. Negruzzi, Xenopol (C. Gall).

Se cetește o adresă a Parohului Bartolomeu care trimite societății un «catehis mare» tradus din Grecește spre tipărire. Se respinge cererea regulându-se a i se face cunoscut.

Se cetește programa Societății de bele arte din București. Ne prezentând garanții serioase de reușită în scopurile sale, se decide a nu se lua parte nici într'un mod la invitările ce fac, pân' mai târziu.

D. Maiorescu cetește «Direcțiunea nouă» partea II și anume despre Prosă, Conținutul. Se va tipări în Convorbiri la Septembrie⁶³.

p. exactitate

A. D. Xenopol

Ședința din 9 Iuni
(la Pogor)

Prezenți: Maiorescu, Pogor, I. Negruzzi, N. Ganea, Mandrea, Melic, M. Pompiliu, Tassu, Panu, Lambrior, Savul, Bodnărescu, Xenopol, Burlă.

Se cetesc poesii de D-șoara Cugler care se primesc cu oare care observări ⁶⁹.

Se cetește Resbunarea lui Statu palmă de V. Alexandri, care se va tipări în Nr. de la 1 Iuli.

Maiorescu cetește «Direcțiunea nouă» cap. II a Partei II Prosa și anume Forma.

Domnul Dr. Fetu cerând Junimei detaieri asupra acestei societăți și a activității sale, aceste i se vor da de Secretar, arătându-se în genere în ce a consistat activitatea literară a acestei societăți de la fundarea ei până în prezent.

p. exactitate

A. D. Xenopol

Sedința din 16 Iuni

(la Maiorescu)

P r e s e n ț i : Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, L. Negruzzi, Lambrior, Panu, Tassu, Bodnărescu, Mandrea, Melik, N. Ganea, Savul, Xenopol.

Se hotărăște programul discursurilor publice ce au a se ținea în earna 1872/73. După propunerea mai multor teme — se adoptă următoarea propusă de D. Maiorescu.

Momentele epidemice morale în viața popoarelor.

Maiorescu	Introducere
	Spania sub Filip II
	Epidemia Formelor
Pogor	Law
Xenopol	Renașterea
	Comuna
	Arabii
Lambrior	Cruciatele
Vergolici	Spiritismul
Panu	Serbia sub Cara Gheorghevici
Ganea	Unirea
Pogor	Teroarea

Completarea și ordinea în care să se țină aceste prelegeri a rămas de fixat în o ședință viitoare.

A. D. Xenopol

Anul 1872/73

*Ședința I 1 Septembrie 69 a.
(la Maiorescu)*

P r e s e n ți: Maiorescu, Pogor, I. Negruzzi, L. Negruzzi, N. Ganea, M. Pompiliu, Eminescu.

D. Eminescu citește fragmente din Diorama și anume Egiptul și începutul Evului de mijloc. Apoi citește novela sa Sermanul Dionisie. Asupra acesteia D. Pogor și Maiorescu observă că sfârșitul și modul deslegării nu corespunde cu caracterul întregii scrieri. Se primește pentru a se tipări.

A. D. Xenopol

*Ședința II 7 Septembrie
(la Pogor)*

P r e s e n ți: Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, N. Ganea, Eminescu, Tassu.

D. Eminescu citește două poezii: *Ănger și Demon* și *Floare albastră*⁷⁰, care ambele se primesc.

După ce se discută asupra chestiunii Evreilor ședința se ridică.

A. D. Xenopol

N. Pentru ședința viitoare se va lua în vedere

1) Subvențiunea încă pe 2 luni pentru Slavici (20 galb.) pentru ași putea depune examenul.

2) Subvențiunea de acordat lui Eminescu.

3) Trecerea creanței Junimei (prin D. Pogor) de la Balasan, asupra Societății tipografiei naționale.

Ședința din 15 Sept.

(la Maiorescu)

Prezenți: Maiorescu, Pogor, Negruzzi, Buicliu, Vărgolici, Lambrior, Panu, Roiu.

S'a cetit o poesie de Cerchez respinsă.

O traducere din Eneida de Virgil (Cartea [IX]⁷¹) de M. Străjanu care s'a admis.

S'a cetit critica bibliografiei a lui Branza contra zoologiei lui Măndru.

S'a hotărît a se ceti din Istoria critică a lui Hăjdeu in fiecare ședință.

A. D. Xenopol

Ședința din 22 Sept.

(la Pogor)

Prezenți: Roseti, Pogor, Negruzzi, Maiorescu, Tassu, Castano, Panu, Pompiliu, Buicliu, Melik, Culiano, Xenopol, Vărgolici.

Se decide a se mai da lui Slavici suma de 20 galbeni.

Se decide ca să se dea lui M. Eminescu subvențiunea acordată până acuma lui Slavici.

Contribuțiunile declarate sunt: Pogor 1 galb. pe lună, Maiorescu 1 galb., Roseti 1 galb., Culiano 1 galb. pe 2 luni, pe urmă câte ½ galb. Melik (id), Ciurea ½ galb. Negruzzi 1 galben, Vargolici ½ galb., N. Ganea 1 galb., Xenopol ½ galb., Paicu ½ galb., Neiu ½ galb., Ciupercescu ½ galb. (Carp 1 galb.).

Se cetește prefața lui Cogălniceanu la cronicile României -- apoi critica bibliografiei de Xenopol asupra acestei publicații.

Se propun programe noue p. cursuri și anume (de Xenopol):

<i>Descoperiri</i>	<i>Ideală</i>	<i>Principii reprezentate de popoare</i>
I Introducere	II Idealul în religie	III China, utilul
Focul	— — stat	India, Contempl.
Aerul	— — știință	Evrei, religia
Plugul	— in starea eco-	Fenicieni, bogăția
Corabia	— nom.	Egipteni, măreția
Alfabetul	— in relaț. intern-	Grecii, frumosul
Copernic	— naționale	Romanii, puterea
Tipografia	— în viața socială	Spania, fanatismu
Pulberea de tun	— in viața indiv-	Anglia, statul
Busola	— duală	Franța, gloria
Telegr. și drum de fer	— in artă	Germania, filosof.
Paleontologia		Italia, arta
Mașinele (Balon și legi at- mosferice)		

După mai multe discuții se decide a se mănține de o camdată programul cel ăntei.

Se decide ca D. Pogor să cedeze proprietarilor tipografiei naționale creanța lui Balasan.

A. D. Xenopol

Ședința din 29 Sept. 1872

(la Pogor)

P r e s e n ț i : Pogor, Maiorescu, I. Negruzzi, Tassu, Lambrior, Panu, Roseti, Carp, Buiciu, Paicu, Vargolici, Xenopol (Goilav)

Se discută mai mult timp asupra raportului în care stăm cu Evreii.

Se cetesc câte-va poesii de autori anonimi care se resping toate.

Se cetesc traduceri din Anacreon de S. Vărgolici din care se primesc trei ⁷².

Se cetește ceva din istoria critică a lui Hăjdeu.

Pe urmă traduceri din Schopenhauer de Maiorescu.

A. D. Xenopol

Ședința din 5 Octomvrie

(La Pogor)

Prezenți: Maiorescu, Pogor, Rossetti, Ganea, Vărgolici, Negruzzi, Tassu, Panu, Lambrior, Castano, Străjanu, Bodnărescu. Maiorescu, cetește din Schopenhauer.

Ședința din 6 Octomvrie 1872

(la Maiorescu)

Prezenți: Maiorescu, Pogor, Melik, Culiano, Caragiani, Paicu, Roseti, Calimah Catargiu, Tassu, Panu, Lambrior, I. Negruzzi, Castano, Vărgolici, (A. Baliche și fii lui P. Baliche).

Se cetesc poeziile lui Eminescu, publicate până acuma.

Se cetește din Hăjdeu Istoria critică a Românilor.

Se cetește din Schopenhauer traducere de Maiorescu.

Se decide ca aniversarul Junimei să se serbeze la 21 Octomvrie.

Ședința din 12 Octomvrie

(Maiorescu)

Prezenți: Maiorescu, Pogor, Rossetti, Leon Negruzzi, I. Negruzzi, Tassu, Panu, Lambrior, Cernescu, Strajanu, Bodnărescu, Cal. Catargiu, Varnav Liteanu, Buicliu, Lepadatu, Paicu, Vărgolici, Castano, Verussi, Șerbănescu, Xenopol.

Se cetește de Xenopol începutul unui studiu asupra lui Herodot in raport cu istoria noastră. Se primește propunându-se unele îndreptări ⁷³.

Se cetește de Șerbănescu mai multe poezii originale și o traducere din Victor Hugo și se primesc ⁷⁴.

Se cêtesc poezii de un anonim-respinse.

Se cetește începutul unei poezii de Bodnărescu.

Discuțiunea asupra Cosmopolitismului și naționalității. Ședința viitoare la I. Negruzzi.

A. D. Xenopol

Ședința din 13 Octomvrie

Prezenți: Maiorescu, Pogor, Paicu, Rossetti, Negruzzi, Tassu, Lambrior, Panu, Castano, Vărgoliciu, Străjanu.

Se cetește din Hajdeu Istoria Critică a Românilor.

Se hotărăște definitiv serbarea aniversarului la 21 Octomvrie. Maiorescu însărcinat cu aranjarea serbării.

Se cetește o poezie de un anonim a careia idee fiind bună însă forma ră se însărcinează Pogor s'o indrepte.

D. Străjanu cetește o traducere a unei epise din Eneida care se primește ⁷⁵.

Ședința din 21 Octomvrie 1872

Serbarea aniversarului al 7-lea a Societății Junimea. Soupeu în sala Otelului de Angleterre la care au luat parte douezeci și doi de membri ai societății: Maiorescu, Pogor, Rossetti, Leon Negruzzi, I. Negruzzi, Ianov, N. Ganea, Paicu, Melik, Neiu, Bui-cliu, Panu, Tassu, Castano, Verussi, Vărgolici, Balș, Roiu, Lapa-datu.

Pogor cetește o poemă comică intitulată: ⁷⁶

I. Negruzzi de asemenea una «Pogoriada». Maiorescu un dia-log.

Ședința din 28 Octomvrie 1872

Prezenți: Maiorescu, Pogor, Rossetti, Tassu, Panu, Negruzzi, Vărgolici, Paicu, Melik, Culiano, Ganea, Străjanu.

Se cetește de Maiorescu din traducerea lui Schopenhauer.

Mai multe poezii de anonimi — rele.

Bodnărescu cetește trei poezii care se primesc ⁷⁷.

Discuțiuni asupra unei teme estetice propuse de Bodnărescu. O nouă împărțire a esteticei, după materialul artelor în arte reale (arhitectura, sculptura) care întrebuițează însăși materia și ideale (musica, pictura, poesia) care întrebuițează însușiri ale materiei.

Se cetește o poezie de un anonim îndreptată de Pogor și îndreptarea fiind găsită tot atât de ră se însărcinează Vărgolici cu îndreptarea ei.

Anul 1873/74.

Ședința din 7 Septemvrie 1873

I. Negruzzi cetește o satiră (contra unor autori) ⁷⁸ care este primită. Diverse poezii rele de anonimi. Maiorescu propune ca Junimea să întreprindă o lucrare mai serioasă (dicționarul arheologic); după ce se discută se admite ideea de a se lucra un dicționar și se cercetează modul cum trebuie să fie precum și procedura de întrebuițat. — Discuție asupra naturei versului român (silabic sau ritmic?).

Secretar

A. D. Xenopol

Ședința II 13 Septemvrie

A. Xenopol cetește articolul asupra epigramei care se primește. — Negruzzi cetește niște scrisori satirice anonime trimise lui a propos de romanul M. Vereanu. — Se discută earăși asupra dicționarului. Comisiunea ce va lua parte la lucrare se compune: Maiorescu, Culiano, Vărgolici, Tassu, Pompiliu, Xenopol, Burlă, Panu, Lambrior.

Pentru ședința viitoare să se cerceteze cărțile cele mai vechi Române ce există.

Secretar

A. D. Xenopol

Izvoare: Arhiva Familiei A. D. Xenopol
Prescripțiile verbale ale Junimii.

N O T E

¹ Ședința întâia nu înseamnă o indicație pentru data înființării Societății, care rămâne definitiv stabilită: în ultimele luni ale anului 1863. Afară de mărturisirea lui *Iacob C. Negruzzi* din *Amintiri* e și *Albumul Junimii*, care se publică între capitolele *Emnescu* și *Xenopol* și se reproduce și în facsimile.

² Pentru susținerea tipografiei, nu pentru cumpărarea, deoarece: „Nepotul lui Pogor, *Casu*, june *Basarabean* modestu binevoitoru și foarte avuțu, voindu a învățu *Besarabia* cu o tipografie *Romana* ce cumperase de la *Paris*, guvernulu *muscalescu* i refusi deschiderea tipografiei și elu dedică tipografia sa societății noastre si-abbta peste cateva septemani va functiona o noua tipografie în *Iassi* sub numele „tipografia societății *Junimea*”: *Iacob C. Negruzzi* către *Al. Gregoriady-Bonachi*, 17/29 Sept. 1865, în *St. D. L. III* 348.

³ A rămas numai un deziderat.

⁴ *Al. Gregoriady-Bonachi*, în familia căruia s'a găsit recent 15 scrisori ale lui *Iacob C. Negruzzi*, dintre anii 1863/1881, de-o valoare documentară foarte însemnată. Ele s'au publicat în *St. D. L. III*. 328 și urm. Pentru *Al. Gr.* cf. *Indice St. D. L. III*.

⁵ Chiar cu numărul prim al *Conv. Lit.* începe să se publice un „*Apelu la autorii rumăni*”, în care se arată că *Junimea* „poside o tipografie completă”, pe care „o pune la dispozițiunea autorilor rumăni”, în sensul editurii de astăzi, arătând și condițiunile obligatorii pentru autori, *Societatea Junimea* suportă cheltuelile tiparului și ale lansării; restul venitului netto este al autorului. Societelile se fac după un an dela apariție. „*Ortografia* cu care se imprimă cărțile rumănesci a le *Societății* este cea publicată în cartea *D-lui Maiorescu*: „*Despre scrierea limbei rumâne*”. Totuși societatea nu impune această ortografie în mod obligatoriu, ci invită numai pe autori să păstreze o uniformitate, iar dacă alții au „voi să-și vadă scrierile imprimate altfel, să-și exprime această dorință. Prețul se fixează de comun acord. *Societatea* editoare își rezervă dreptul de acceptare sau respingere a manuscrisurilor, precum și cel de prioritate la punere supt presă. Cărțile pentru usul școalelor au preferință. Pe contrapagina acestui apel se înșiră cărțile deja apărute: *I. M. Melic*, *Aritmetică*, 184 pg. prețul 8 lei. — *Titu Maiorescu*, *Despre scrierea limbei rumâne*, prețul 1/2 icosar = 7 lei cursul pieței *Iassi*. — *Pavel Paicu*, *Epitome Historiae Sacrae*, edițiune în usul școalelor, cu adn. rumâne și cu vocabularu latino-rumân prețul 2½ lei. — *Schiller*, *Moartea lui Wallenstein*, traducere rumână de *E. M.*, prețul 10 lei. — *Shakespeare*, *Macbeth*, traducerea rumână de *P. P. Carp*, prețul 5 lei. — *W. Pütz*: *Geografia și Istoria evului vechiu*. *Manualu prelucratu pentru gimnasiile române* de *Dr. I. G. Meșotă*, *Profesoru în Brașovu*, 1 vol. în 8°, 356 pag. și *XIII* (Prețul în *România* 1 icosaru). Edițiunea și *Imprimeria Societății Junimea*, *Iassi*”, anunțată în *Conv. Lit.* 1 *Noembrie 1867* II 256, în recenzia lui *Titu Maiorescu*.

⁶ a — e — i — = ä — ë și â — ê — î.

⁷ a În linii generale expus însă la 1865 (17/29 Sept.) de către *Iacob Negruzzi* în scris. către *Al. Gregoriady-Bonachi*, cfr. *St. D. L. III* 347, 349, și în scrisoarea următoare (X), pg. 850/1. Atragem atențiunea în mod deosebit asupra scrisorilor lui *Iacob C. Negruzzi* adresate lui *Al. Gr. B.* și publicate în vol. *III*

din St. D. L., fiindcă ele luminează în mare parte redactarea în stil telegrafic a acestor „prescripțe verbale”.

⁸ „Se primește” — dar nu se publică.

⁹ *Luna senină* (V. Hugo, *Orientales X*), trad. de V. Pogor, în *Conv. Lit.* 1871 V 279/80.

¹⁰ A. D. Xenopol, Studii asupra stărei noastre actuale, partea a IV-a: Despre învățământul școlar în genere și în deosebi despre acel al istoriei, în *Conv. Lit.* 1872 V 233, 285, 316.

¹¹ *Aforismul pentru înțelepciunea în viață de Arthur Schopenhauer*, în *Conv. Lit.* 1872 VI 289 și urm. Redacția pune în subsol nota: „Publicăm, din *Parerga und Paralipomena*, aforismele celebrului pesimist, care în mijlocul Europei creștine a făcut să reînvie metafisica budhaistă. — Traducerea e de d. T. Maiorescu”.

¹² Nu s'a putut identifica în *Conv. Lit.* fragmentul pomenit.

¹³ Nu s'a publicat în *Conv. Lit.*; pentru Carey cfr. nota 56, pag. 421, în acest vol.

¹⁴ *Vasile Pogor (tatăl)*: O satiră vechiă, „care are de obicei Eughenismul din vremile sale [ale autorului] și care de sigur are meritu literar”, în *Conv. Lit.* 1871 V 291/2.

¹⁵ ...și publicate în *Conv. Lit.* 1872 V 375.

¹⁶⁻¹⁷ Locurile sunt lăsate goale.

¹⁸ V. Alecsandri, *Pasteluri: Pe coastele Calabriei. — Pohod na Sibir. — Palatul Loredano. — Cântec sicilian. — Vânătorii. — Ieri și Astăzi*. În *Conv. Lit.* 1871 V 297, 313, 314, 315. — De remarcat că Junimiștii îi scriu de cele mai multe ori Alexandri, în loc de Alecsandri cum iscălea poetul. În *Conv. Lit.* e *Pohod na Sibyr* (pg. 279).

¹⁹ S. Vărgolici, *Lampa*, trad. din A. Cheniér, în *Conv. Lit.* 1872 VI 133.

²⁰ Culese, de sigur, cu prilejul serbării dela Putna, de A. D. Xenopol sau I. Slavici.

²¹ S. Bodnărescu, Grupa de la mormântul ducesei Cristina de Canova, aflătoare în biserica Augustinilor din Viena, în *Conv. Lit.* 1871 V 308/9.

²² Iacob Negruzzi, Copii de pe natură: *Artistul dramatic*, în *Conv. Lit.* 1 Ian. 1872 V 334—339.

²³ Pentru că în cele din urmă traducătorul însuși să renunțe de a mai prezenta comitetului de lectură încercarea sa.

²⁴ Peste 30 de cântece populare, care se publică în *Conv. Lit.* 1872 V 357—360, sub semnătura: „Din colecțiunea N. Petru”.

^{24 a} S. G. Vărgolici face o distrugătoare critică „poemei epice” *Franciada lui Al. G. Zamfiroiu*, în *Conv. Lit.* 15 Ian. 1872. V 349—353.

²⁵ *Toamna* (Lamartine, *premières medit. poet. XXXV*), trad. de S. G. Vărgolici, în *Conv. Lit.* 1872 V 936. — *Duhul cel rău*, legendă (originală), în *Conv. Lit.* 1872 VI 303—305. — Apoi trad. din *Lamartine: Isolare* (pg. 48), Valea (pg. 71) și Ischia (pg. 133) *ibid.*

²⁶ S. Bodnărescu, Poesii: „Sub gârbovele ziduri” este începutul poeziei cu titlul apărut în *Conv. Lit.* 1872 VI 15/16. „Ce poate fi, va fi”, la care malițiosul Gh. Panu se oprește în Amintirile sale dela Junimea bătându-și joc. S. Bodnărescu schimbă începutul astfel: „Sub gârbove ziduri de vrem mucezite”...

Ultima poezie: „Călător pe-a lumii valuri!” — se tipărește tot acolo, pg. 16.

²⁷ Formatul 21×27 se păstrează 18 ani, până la 1885, când se dă *Conv. Lit.* formatul de astăzi 16½×24.

²⁸ *Ludwig Andreas Feuerbach* * 28 Iulie 1804 — † 1872 Rechenberg (Nürnberg), filosof renumit, care la sfârșitul vieții sale fu lovit de o mulțime de nenorociri, cari l-au adus în totală stare de ruină materială. Numeroase ajutoare din partea prietenilor și admiratorilor din toate țările i-au asigurat o existență omenească timp de 12 ani. Este interesant să se știe cât de puternic erau legăturile Junimiștilor cu reprezentanții culturii germane de pe acele vremuri.

²⁹ „A. M. I. Iași. Puteți face încercări, dar sunteți încă pre tineru pentru a aspira la publicitate” — *Conv. Lit.* 1 Febr. 1872 V 375.

³⁰ Cfr. St. D. L. II 186, 296.

³¹ V. *Aleksandri*, Cântecul de stea și Povestea vorbei de Anton Pann, în *Conv. Lit.* 1 Febr. 1872 V 361 și urm.

³² și ³⁴ Publicarea începută în anul VI se continuă abia în anul al X-lea al *Conv. Lit.*

³³ Cfr. St. D. L. II 55, 150, 154, 155.

³⁵ *Vasile Burlă* scrie un articol: „Contra ortografiei impuse școalelor române de Ministeriul Instrucțiunii Publice”, în *Conv. Lit.* 1 April 1872 VI 41—48.

³⁶ S. *Vârgolici*, Despre „Transacțiuni Literare și științifice”, în *Conv. Lit.* 1872 72 și urm.

³⁷ I. *Slavici*, Zina Zorilor (poveste), în *Conv. Lit.* 1 Iunie 1872 VI 91—115, cu scrisoarea lui I. *Slavici*, care precizează rolul artistic al folkloristului. Asupra cuprinsului acestei scrisori către redacție s'a insistat în St. D. L. II pg. 292/3 nota 6.

³⁸ V. *Aleksandri*, *Dumbrava roșie*, poem istoric, în *Conv. Lit.* 1872 VI 50 și urm. — *Răsbunarea lui Statu-Palmă*, legendă, în *Conv. Lit.* 1872 VI 72 și urm. Se adăuga prin asterisc la titlu, în subsol notița: „Sfarmă-Peatră, Strâmbă-Lemne și Statu-palmă-barbă-cot sunt ființe fantastice din povestile populare, Statu-palmă aleargă pe pământ și pe sub pământ calare pe un epure șchiop”.

³⁹ *Cernescu*, Despre stenografie și necesitatea ei, în *Conv. Lit.* 1872 VI 61.

⁴⁰ Cfr. nota 37.

⁴¹ Nu se cunoaște cuprinsul scrisorii.

⁴² Cfr. nota 36. — ⁴³ Cfr. St. D. L. II 117, 146.

⁴⁴ Cfr. nota 26. — ⁴⁵ Cfr. St. D. L. II Indice (critică făcută de I. Slavici).

⁴⁶ Cfr. nota 35. — ⁴⁷ Cfr. St. D. L. II 185, 188, 189.

⁴⁸ *Revue des Deux Mondes*, revista politică, istorică literară și artistică, fondată în Paris la 1831 de către F. *Buloz* și condusă de el până la moarte (1877), apoi de fiul său *Charles Buloz* până la 1893; dela 1893 până la 1906 de F. *Brune-tière*, al cărui urmaș a fost *Francis Charnes*. Prin factura, atitudinea și sobrietatea ei, R. d. D. M. poate fi comparată cu ce a fost la noi rev. *Convorbiri Literare*.

⁴⁹ *Allgemeine Zeitung*, cotidian politic, cu un bogat supliment literar și științific, a fost întemeiat de celebrul editor I. F. Cotta în Stuttgart, la 1798, mutându-și sediul în diferite centre din cauze politice (Augsburg, München). Intre

director, redactori, colaboratori amintim pe: *F. Huber* (1798—1804), *K. Stegmann* (1804—37), *G. Kolb* (1837—1863), *A. Altenhöfer* (1863—1870), *Otto Braun* (1870—89), *Hugo Jacobi* (până la 1891), *A. Dove* (1892), *Chr. Petzet* (1893—6), *J. Jolly* (1897—8), *K. Mükling* (1898—9), *O. Bulle*, *H. Tournier*; *H. Heine*, *B. Börner*, *K. Gutzkow*, *Fallmerayer* s. a.

⁵⁰ *Die Gegenwart*, revistă săptămânală politică, literatură, artă și viață socială, întemeiată de *Paul Lindau* în Berlin, la 1872 și condusă de dânsul până la 1881, apoi de *Theophile Zolling* și dela 1901 de *Richard Nordhausen*. Cfr. și *St. D. L.* I pg. XVII, 8, 44.

⁵¹ — ?

⁵² *Magazin für Literatur des Auslandes*, revistă săptămânală literară, fondată de *Joseph Lehmann* în Berlin și condusă de el până la moarte (1873). Dela 1879 s'a mutat la Berlin și și-a schimbat titlul în *M. f. L. des In-und Auslandes*, apoi numai *M. f. L.*; din 1904: *Neues M. f. L.*

⁵³ — ?

⁵⁴ *Journal des Débats*, ziar politic și literar fondat la 1789 în Paris.

⁵⁵ Cfr. nota 41—54, pg. 420, 421.

⁵⁶ Cfr. nota 36.

⁵⁷ Cfr. nota 11.

⁵⁸ Subliniem mărturia că traducerea poeziilor *Moartă ?.. Al meu și-al tău.. Cursul vieții*, din *I. G. Fischer*, publicate în *Conv. Lit.* din 1 Iunie 1872 VI 134 se datorește lui *A. D. Xenopol*. În revistă traducătorul apare sub inițiala *Y.* Și fiind că sub aceeași inițială se găsește și *Enigma* din *Schiller*, ne face să credem că și aceasta este făcută de *A. D. Xenopol*.

⁵⁹ *Matilda Cugler: Durerea*, în *Conv. Lit.* 1872 VI 115.

⁶⁰ Publicate fără semnătură, nu se pot identifica.

⁶¹ Cfr. nota 52. — ⁶² Cfr. nota 49.

⁶³ *Ioan Maiorescu: Itinerariul în Istria*, în *Conv. Lit.* 1872 VI 117, 139, 183 și urm.

⁶⁴ Cfr. nota 11.

⁶⁵ *A. D. Xenopol* se ocupă de „*Corespondența literară între I. Eliade și C. Negruzzi din 1836*”, în *Conv. Lit.* din 1 Aug. 1872 VI 177—183.

⁶⁶ În *Conv. Lit.* publică poezii *N. Lazu*, care după afirmația lui *Iacob C. Negruzzi* este același *Gr. N. Lazu*. Cfr. *C. L.* VII, 85, 86, 161 și 162. Amănunte despre *Gr. N. Lazu* Cfr. *St. D. L.* I 265 și *Heinrich Heine și Heinismul*, pg. 155-162. *A. D. Xenopol* l-a încurajat mai mult în Arhiva decât *I. C. N.* la *Conv. Lit.* Cunoscuta sa antologie de traduceri în 2 vol. (*Șaraga*) are o prefață de *A. D. Xenopol*.

⁶⁷ *Zina Zorilor*; cfr. nota 37.

⁶⁸ *T. Maiorescu, Direcția Nouă* (Prosa: *Marțian*, *Odobescu*, *Strat*, *Slavici*, *Xenopol*, *Burlă*, *Vârgolici*, *I. Negruzzi*), în *Conv. Lit.* 1 Sept. 1872 VI 214 și urm.

⁶⁹ *Matilda Cugler: În natură; Ochi ca noaptea.; În nopți blânde*, în *Conv. Lit.* 1872 VI 192.

⁶⁹ a *Comentarii la cuprinsul acestei memorabile ședințe în introducerea acestui vol.* pg. XCII—XCIV. *Egiptul* lui *Eminescu* s'a publicat în *Conv. Lit.*

dela 1 Oct. 1872 VI 261/2; iar nūvela *Sermanul Dionis*, în locul de cinste, ca prima bucată care deschide numărul dela 1 Dec. 1872. Deci încă o dovadă pentru neseriositatea informațiilor lui Gh. Panu, care spune că Iacob C. Negruzzi s'ar fi văicărat: ce vor spune cetitorii.. Un redactor care ar fi avut asemenea opinii despre nūvela lui Eminescu n'ar fi publicat-o în fruntea revistei.

70 M. Eminescu: *Inger și Demon, Floare albastră*, în *Conv. Lit.* 1873 VII 16—18.

71 *Virgiliu, Eneida*: Nis și Eurial, episod din cartea a IX, tr. de M. Străjanu, în *Conv. Lit.* 1 Oct. 1872 VI 272—278.

72 S. Vârgolici, din odele *Anacreon: Lîrei sale*. — *Odă către el însuși*. — *Odă către Amor*. — *Cătră el însuși*. — *In contra banilor*. — *Odă la vin*. — Deci șase, nu trei; în *Conv. Lit.* 1 Dec. 1872 VI 359—360.

73 A. D. Xenopol, *Herodot în raport cu istoria noastră*, în *Conv. Lit.* 1875 VIII 465 și urm.

74 Traducerea din V. Hugo: *Ghîtara*, originalele lui Th. Șerbănescu: *Noctu*. — *Reminiscență* [heineană]. — *In raze de aur*. — *Conv. Lit.* 1 Dec. 1872 VI 353—355.

75 M. Strajan, *Turta* (tr. din Virgiliu), în *Conv. Lit.* 1873 V, 246—247.

76 Locul este lasat alb, așa că nu se poate identifica titlul poemei comice.

77 S. Bodnărescu, *Moartea Cersitorului*, (cuprinde trei capitole), în *Conv. Lit.* 1873 VII 100—101.

78 I. Negruzzi: *La cățiva autori contemporani*, în *Conv. Lit.* 1874 VII 280.

Calistrat Hogaș către Alexandru D. Xenopol Scrisoare din anul 1866.

1866 August 25

IUBITE XENOPOL!

După o îndelungată tăcere, motivată fără îndoială, îți scriu aceste randuri dintr'un loc de o frumusețe poetică, ales de mine înadins spre a petrece timpul vacanței; cauza acestei alegeri cred c'o pricepi fără a'ți o mai spune. Iartă-mă că în aceste momente nu sunt poet, după cum zici tu: o lumină prea intensivă întunecă vederile, un loc prea poetic îți întuneca talentul; nu poți se judeci despre intensitatea acelei lumini de cât numai după ce au trecut, tot asemenea nu poți înșira pe hârtie, și mai ales în poezie, cea ce simți de cât numai atunci, când ești de parte de locurile în care ai primit sentimentele; un trecut fericit sau nefericit e tot deauna mai poetic de cât un prezent de același fel; iartă-mi aceste scuse ale indispoziției mele (?). — Nici o dată n'am fost filosof cu amiciei mei, dară acuma facu fără să vreau; de aceea mă temu ca nu cum-va filosofia mea să nu fie eșita din modă.

Am așteptat mult timp se'mi scrii dara am fost înșelat în așteptare, cred ca poate se te fi fost retras din Iași din cauza holerii ce au urmat și care după cum am auzit s'au purtat cu o furie foarte mare.

Lui Ciudin i'am scris odată și nu'mi au răspuns, poate ca nu'mi au primit scrisoarea, cu toate aceste spune-i din parte'mi, dacă este în Iași, multe complimente și o urechială de cele strașnice, tot odată spuneți ca avem să ne refuim amendoi.

Cercetează, te rogu și pe persoane cât se poate mai sigure, despre începerea claselor și momentan mă înștiințiază și îmi ficseaza ziua când se fiu în Iași, mergi chiar la colegiu și întreabă

pe cineva, dacă nu ai prea multa suparare, și după cum te rog înștiințeaza-mă în moment. Adresa va fi direct către mine.

Complimente la toți câți se mai află în Academie¹ dintre ai noștri; aștept răspunsul teu cu nerabdare; nu voi veni până ce nu'mi vei scrie. Îți doresc petrecire bună în criminal dacă nu cum-va ai eșit din transul, ear dacă ai eșit se dea D-zeu se te întorci ear.

Remân al teu sincer amic

C. HOGAȘIU

Izvoare: Autografe A. D. Xenopol
Arhiva familiei.

N O T Ă

¹ Universitatea din Iași, fostă *Academia Mihăileană* până la 1860.

**Dimitrie Onciul către Alexandru D. Xenopol
Scrisoare din anul 1885.**

Vicov, 7/19 Mart [18]85

STIMATE DOMNULE PROFESOR,

Citind astăzi injuriile lui Densușanu din «Țara nouă»¹ asupra muncii oneste a D-Voastre, am rămas indignat de caracterul acestui scriitor, fără a mai zice de impertinența ce o are pe lângă atâta ignoranță de cauză.

În darea mea de samă asupra opului D-voastre l-aș ignora de tot, căci n'aș voi să-mi batjocoresc lucrul cu combaterea unei asemenea scrieri; doară s'o resping numai cu puține cuvinte ca nedeamnă de a fi luată în samă în știință.

Dar din răspunsul D-voastre în «Românul»² aflu că apare o adevărată critică în «Contimporanu»³, care n'o pot căpăta din Cernăuți. Vă rog deci să binevoiți a mi-o trimite pe împrumut, căci aș dori s'o cunosc până voi sfârși lucrul.

Pân' acum am trimis la «Convorbiri» numai partea I, care cuprinde referatul asupra opului D-Voastre⁴. Partea II cuprinzând critica, o am acum gata; la a III, care are să conție părerea mea despre chestiune, lucrez încă.

În câteva puncte, cum și parțial în fond, difer de părerile D-Voastre. Eu am ajuns anume la rezultatul pentru mine aproape convingător, că Daco-Românii au primit în timpul dintâiu al stăpânirii bulgare (sec. 7—9) un adaus însemnat din cea parte a Dunării, în urma așezării Slavilor și Bulgarilor în peninsulă.

Cât pentru critică, cred că fiind ea justă și cu măsură și numai în marginile științei, ea nu va putea să Vă displacă, chiar atingând și câteva erori sau lipse.

Nu m'am așteptat că opul D-Voastre ar putea să întâmpine între Români asemenea primire ca defaima lui Densușanu. Acum, ca să nu mi se poată imputa care-va părtinire, aș dori să fac unele schimbări la referatul trimis. De-aceea scriu totodată și d-lui Negruzzi, ca să-mi trimită înapoi manuscriptul pentru 3—4 zile, dacă nu va fi acum poate tipărit în numărul din Mart, care nu l-am primit încă⁵.

Fiind în Cernăuți, am primit epistola D-Voastre, prin care mă înștiințați despre buletinul istoriografic ce-l faceți pentru «Revue historique». V'aș ruga, ca la timpul său să binevoiți a mă înștiința în care număr va fi apărut, căci mi l-aș procura.

De veți binevoi a-mi trimite critica din «Contimporanul», Vă rog să mi-o adresați la *Vicov* via *Rădăuți*, unde mă aflu acum, fiind la părintele meu.

Până ce voi avea un post rămân cu adresa aici.

Dorind și eu a face curând cunoștință personală cu D-Voastră, Vă salut cordial

Al D-Voastre sincer amic

D. ONCIUL

Izvoare: Autografe A. D. Xenopol
Arhiva familiei.

N O T E

¹ *Țara Nouă*, revistă științifică, politică, economică și literară, București 1 Febr. 1884—Iunie 1887. — Studiul despre care e vorba, poartă titlul: „*Note critice asupra scrierii D-lui A. D. Xenopol «Teoria lui Rösler»*”, a apărut în numărul dela 1—15 Febr. 1885 (Țara Nouă, anul al II-lea), pg. 40—82 și este semnat: *Un Român*. Reținem pentru bibliografi descoperirea că *Un Român* este Nicolae Densușianu.

² *Românul*, ziar politic, comercial, literar, București 9 August 1857, cu întreruperi, până la Aprilie 1905. — Răspunsul lui A. D. Xenopol: *Cestiuni de Critică Literară* (în Rom. 1885 XXIX pg. 190). Istoricul explică înverșunarea lui Nicolae Densușianu împotriva sa prin faptul că amândoi concuraseră la Premiul Năsturel al Academiei Române: „*Inde irae*. D. Densușianu voește să compromită cartea mea [Teoria lui Rösler] în ochii publicului și a reprezentățiunii sale științifice, Academia Română” (*Românul* 1895 XXIX pg. 190).

³ *Contemporanul*, revistă literară și științifică, Iași 1 Iulie 1881 — Mai 1891. „Mă așteptam la uă critică, precum bună-oară mi se face de mai mult timp în *Contimporanul* din Iași și din care critică, deși în unele puncte nu mă unesc cu ea, totuși am învățat ceva. Alt-ceva e însă uă critică, și alt-ceva uă batjocură ca ceea ce mi se hărăzește de [Țara Nouă] organul științific al d-lui [Ioan] Nenițescu” (A. D. Xen., *Românul* loc. cit.). — În *Contemporanul* (Iași 1—15 Sept. 1884, nr. 1, pg. 108 și urm.): o analiză critică sub titlul: „*Teoria lui Rösler, studii asupra stăruinței Românilor în Dacia-Traiană de A. D. Xenopol*”, semnată de I. Nădejde.

⁴ D. Onciul: *Teoria lui Rösler, studii asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiană de A. D. Xenopol*, dare de seamă critică în *Conv. Lit.* 1 April 1885 XIX 60 și urm.

⁵ Studiul critic al lui D. Onciul începe a se publica în numărul dela 1 April (cfr. n. 4). Scrisoarea către I. C. Negruzzi nu se găsește în autografele sale dela Ac. Rom. Alte scrisori dela D. Onciul către I. C. N s'au publicat în St. D. L. I 208—225.

Ioan Bogdan către Alexandru D. Xenopol

I

Moscu, 1 Nov. 1889

IUBITE DOMNULE XENOPOL,

Scuzați că vă răspund așa de târziu. Am tot așteptat să vă pot trimete ceva pentru Archivă¹; nu mi pot completa însă nici unul din studiile începute, deoarece sunt foarte ocupat cu niște lu-

crări de pura filologie slavă, pentru care vreau să mi adun tot materialul ce se află aci. Peste 2—3 luni va trebui să plec de aci la Cracovia și trebuie să profit de fiecare zi. Mă ocup numai cu mscr. slave și, fiindcă sunt foarte slab, nu mă pot ocupa mai mult decât 4—5 oare pe zi. Dar chiar de așa putea lucra mai mult, cu greu așa putea termina un studiu aci, unde n'am nimic din publicațiile noastre la îndemână (un studiu de filologie slavă cred că nu poate interesa pe niciunul din cetitorii Arhivei). V'aș putea trimite vre'o două recensii: una asupra cărții lui Uljanickij, *Dardanelele, Bosforul și Marea neagră în sec. 18* (Moscou 1883) ², în care se află mult material cu privire la chestia orientului, publicat pentru întâia oară din arhivele Moscovei. Se află și câteva materiale, pe cât știu eu, necunoscute la noi, despre relațiile noastre cu Rusia: adresa boerilor munteni către împărăteasa din 28 Nov. 1769 și a celor Moldoveni 10 Dech. 1769; scrisoarea împărătesei către banul *Pârvul Cantacuzen* ³ din 19 Ian. 1769, un rescript al Ecaterinei către mitropolitul și epp. din Moldova din 16 Dech. 1769, un rescript din 20 Ian. 1769 către Galițin ⁴ unde Ecaterina își expune părerile asupra poziției principatelor, asupra propagandei între creștinii ortodoxi supuși Turciei etc. și alte câteva extrase private la noi. Nu toate sunt editate cum trebuie; ele prezintă însă câte ceva nou. Poate că vă este cunoscută cartea. Dacă găsiți că merită, v'aș face o recenzie și ași extrage câteva părți mai interesante. — O a doua, v'aș putea trimite o traducere a părții ce ne interesează pe noi din *călătoria lui Trifon Corabeimikov* ⁵ la Constantinopol la 1593. El descrie drumul prin Moldova dela Hotin la Iași, audiența la Aron, descrie Iașul și biserica Sf. Nicolai, câteva vorbe despre Suceava și apoi drumul până la Dunăre și Dobrogea, cu totul vreo 3 pagini. Dacă nu e tradusă de nimenea, cred că face să se publice o traducere. Aș îndrepta și câteva greșeli ale ediției rusești, care e făcută foarte rău. Un singur lucru nu-l pot pricepe însă. Ce mitropolit poate să fie înțeles sub numele «mitropolit Belenskiij» (Беленскіи), în altă copie «mitropolit *Ibêlnskiij*» Убелуцкиудespre care se spune că slujește în biserica sf. Nicolae. «*Botușan*» și «*Stepanovici*» sunt, mi se pare, Botoșani și Ștefănești?

Dacă credeți că aceste lucruri sunt demne de a se publica, scrieți-mi și pentru numărul viitor le voi trimete. Voiu căuta să vă trimet și vre-un studiu pentru numărul 5 sau 6-lea. Eu vă rog, dacă se poate, să mi trimeteți și nr. 3, ca să am studiul complet al d-lui Tiktin⁶, un studiu foarte serios și de mult bun simț. Tiktin e un eminent filolog și vă pot felicita, dacă D-v. l'ați induplecat a lua parte activă la înființarea și susținerea revistei. Doc. editate de dânsul sunt cum nu se poate mai bine editate⁷. În genere revista îmi place; mă tem însă că nu va avea succes din pricina amestecului de literatură cu știință. Sunt puțini oameni care să se intereseze și de istorie și de filologie și de drept și de fosilele D-lui Cobălcescu⁸. Cobălcescu scrie într'un stil horibil, care face prea mare contrast cu al D-v. sau a lui Tiktin.

Vă mulțănesc pentru volumul al II din Istorie⁹. N'am să-i înșir destoiniciile lui, căci le știam înainte de a eși. Partea aceasta am ascultat-o în lecțiile D-v. și schimbările și adausele ce le-ați făcut sunt toate reușite. Expunerea e foarte ușoară. În totul mi se pare mai reușit decât vol. I. Cel mai migălos critic ar găsi puțin de îndreptat și adăugat, folosindu-se numai de materialele publicate.

Vă mulțumesc pentru măgulitoarea notă asupra celor ce v'am comunicat eu. De știam că voiți să mă citați, v'ași fi dat câteva extrase din colecțiile de documente latino-polone asupra șoltuzilor. Eu am întâlnit în doc. din Ulj.¹⁰ și funcțiunea de *voit* (vogt) despre care D-v. nu amintiți.

D-lui A. S. Vărzar i-am scris de aparițiunea v. II și mi-a răspuns că îndată ce va avea bani, vă va trimete prețul și adresa

Al D-v. foarte devotat

I. BOGDAN

Vagandkovskij Pereulok^{10 a}
d. Kumanina, Kv. Boni

II

Moscu, 17 Dec. [18]89

IUBITE DOMNULE XENOPOL,

Vă trimit cu poșta de azi două memorii din Analele Academiei, care pentru D-v. au oare care interes¹¹. Documentele editate în cel dintâiu sunt fără'ndoială foarte prețioase; dacă aș fi avut toate mijloacele la'ndemână, comentariul lor ar fi eșit mai complet și fără două, trei greșeli ce mi pare că mi-a scăpat în el. Prin al doilea cred că am dovedit fără nici o umbră de indoială că diploma bărlădeană¹² este falsă. N'am putut da nici o părere asupra timpului și persoanei ce a putut produce acest falsificat, neavând datele trebuincioase. Chestiunea aceasta ar fi trebuit să formeze un al 3-lea capitol al memoriului. Regret că nu m'am putut folosi de articolul d-lui Hasdeu din Trajan (pe care îl citați și D-v.)¹³; în Petersb. nu l'am căpătat dela nime; înainte de-asta nu l'am cetit nici odată. Astfel lucrarea mea este cu totul independentă de a d-lui Hasdeu și ar fi interesant a se compara amîdoue. Știu numai atât că d-l Hasdeu nu mai ține acum la autenticitatea diplomei. Dovezile linguistice sunt așa de evidente încât numai cine n'are nici o idee de istoria limbei rusești poate să mai stea la indoială. Istoria lui Rostislavici va rămânea obscură cât timp tot ce știm despre el sunt numai spusele cronicei chievene. Părerea mea despre aceste spuse o împărtășește și Soloviev¹⁴, pe care am uitat să-l citez.

Veți fi cetit artic. despre Iŭ din Conv.¹⁵. Părerea D-v din vol. II al Istoriei că Iŭ ar însemna Caesar sau *împărat* o cred greșită. Analogia cu Caesar, Augustus etc. la care a atras atenția mea d-l Hasdeu, Cuvente¹⁶, vol. I, nu explică pe Iŭ care în Bulgaria nici odată n'a însemnat caesar (царь). Deocamdată eu rămân pe lângă explicarea ce am dat-o; la aceasta me indeamnă și mai mult studiul doc. originale bulgărești asupra cărora am de gând să scriu un memoriu, în care să le reeditez din nou după fotografiile lui Sevastianov și copiile lui Grigorovici¹⁷ ce le-am studiat în muzeul Rumjantzow¹⁸ de aici. Cele două ediții cunoscute, deși făcute de

doi celebri slavisti, Šafařík¹⁹ și Srezncosky, sunt foarte defecuoase. Afară de aceasta pentru noi ele sunt indispensabile pentru a explica unele părți din doc. munteneste.

Dacă veți bine-voi a mi trimite nr. 3 din Arhiva soc. științ. și liter. adresați-l până la 20 Ian. aci. Dacă va eși mai târziu, atunci așteptați adresa din Cracovia, unde voi pleca la finea unei viitoare.

Al D-v. devotat

I. BOGDAN

Vagankovskij Pereulok
d. Kumanina, Kv. Boni

III²⁰

norul D-l Hasdeu, care privește acum cu totul altmintrelea la aceste lucruri, decât cu 15 sau 10 ani înainte. Ca să vă dau un singur exemplu, vă atrag atențiunea la cuv. *Mehadia*, pe care e imposibil a-l explica cum faceți D-v. D-l Hasdeu să abțină dela orice explicare și constată numai sufix. *adia*, despre care eu cred că este un sufix colectiv slavo-turanic sau slavo-turcesc ad + ja ce dă în unele casuri adža. Când voi putea să scriu ceva despre topografie, voi atrage atențiunea asupra mai multor casuri de acest fel. Capitolul despre introd. limbei slave la noi se bazează pe fapte false: pasajul din Carstvenik ce-l citați din Uricariul²¹ nu este o traducție bulgărească, ci o scornitură a călugărului care a scris acea carte. Despre aceasta am un studiu gata ce-l voi trimite Convorb.²² Notița din Stredowsky este deasemenea o scornitură a unui cronicar mořav din sec. 16. Notițele lui Cantemir nu sunt tradiții naționale, ci combinații de ale lui și poate de ale altora, ce au dat acea explicare sub influența ideilor catolice și uniate. Cùm vedeți, analisând critic izvoarele, se poate ajunge la alte rezultate. Tot relativ la teoria lui Roesler chestia creștinismului român și a liturgiei slave mi se pare acum și mai ușor de explicat în peninsula balcanică decât în Dacia trajană. Tot în peninsula balcanică

s'au dezvoltat o parte din instituțiile vechi slave, pe cât mi se pare din studiul unora. Se înțelege, aceste sunt chestiuni foarte obscure, căci nu le-a studiat nimenea anume. Aceasta mă face a fi mai circumspect în emiterea oricărei opinii asupra chestiunii: unde s'au încheșat primele forme de stat româno-slavone: în peninsula balcanică sau în Dacia. Deasemenea este încă o chestie nedeslegată: unde am împrumutat elementele paleoslovenice, în peninsula balc. sau în Dacia, căci însăși patria limbei paleoslave este încă necunoscut. Cercetările din urmă ale limbei bulgare moderne ne fac să admitem teoria bulgară a limbei pslav., nu cea slovenică a lui Kopitor și Mikl [osich]. În l. noastră se vede însă că lipsesc slovenismele paleoslavei. Și această chestiune nu se poate rezolvi decât după un studiu al foneticei elementelor slave în limba română. Din aceste și altele cred că nu putem încă spune cu deplină siguranță că liniamentele generale ale istoriei noastre vechi sunt pentru totdeauna puse. D-v. puteți susține aceasta după cercetările speciale de până acum; cercetările speciale viitoare pot să modifice această părere. Repet însă: meritul Dv. trebuie să-l recunoască fiecă om nepătimaș. În volumele viitoare sunt sigur că lucrarea Dv. va fi cu mult mai bună: ar fi o adevărată pierdere pentru istoria noastră dacă nu le-ați scrie, căci nu se va găsi în curînd un altul care să-și ia această sarcină. Aștept cu mult interes vol. II²³, unde veți trata începuturile statelor noastre și cele mai vechi instituții: despre acestea peste vreo 3—4 ani sper să scot și eu unele studii. Dacă aș fi om independent aș face mai mult pentru istorie, căci aș putea să mă ocup numai într'atât cu limbile slave cât îmi trebuiesc pentru istorie: trebuie însă să mă ocup atît ca să pot fi profesor, căci altmintrelea nu știu cum aș putea trăi și lucra după ce m'oiu întoarce în țară. Nenorocirea noastră este că nu putem avea astfel de poziții, care să te lase a lucra numai pentru știință: m'aș mulțami a fi un simplu bibliotecar ori archivar, dacă aș fi sigur pentru totdeauna de astfel de posturi: nu m'aș da îndărăt nici de călugărie, dacă în țara românească ar fi un ordin de Bulandiști; să mi împlinesc numai dorința mea de a contribui după puterile mele la cunoașterea trecutului nostru. Prevăd însă că multe nu voiu face din câte aș dori și aș putea să fac, căci la

noi sunt încă oameni carii în loc să te ajute, caută să te împedecce la muncă și cari în loc să te încurajeze dându-ți sfaturi, te descurajază uitându-se de sus și desprețuindu-te.

Primiți felicitări sincere de sf. sărbători.

Al Dv. devotat elev

I. BOGDAN

Vasilijejskij Ostrov, 7 lin.

d. 36 Kv. 18.

Izvoare: Autografe A. D. Xenopol
Arhiva familiei.

N O T E

I

¹ Ion Bogdan a publicat în *Arhiva* următoarele articole: *Călătoria lui Trifon Corobeinicov prin Moldova la anul 1593*, (tradus din limba rusească) I 762 și urm. — *O scrisoare sârbească despre Impăratul Traian IV 321* și urm. — *O descriere a Moldovei din secolul al 16-lea IX 115* și urm.

² Nu s'a publicat în *Arhiva*. Dealtcum, istoricul rus Uljanickij este citat de I. Bogdan în studiul său: „I^o din titlul Domnilor Români”. *Conv. Lit.* 1889 XXIII 733.

³ Nu s'a publicat în *Arhiva*.

⁴ Golizyn — Galizyn — Gallitzin — Galitzin(e), familie princiară rusă. — *Alexandru Mihailovici Galizyn*, comandantul trupelor dela Nistru (1768), cuceritorul cetății Hotinului (1769), mafeșal și guvernator al Petersburgului (# 1783).

⁵ Cfr. nota 1.

⁶⁻⁷ *Arhiva* începe să apară în 1889, având ca director pentru partea științifică pe Dr. Eugen Rizu, iar pentru partea literară pe H. Tiktin, până la 3 Noemvrie 1892, când îi ia locul A. D. Xenopol. — Articolele lui Tiktin în *Arhiva* sunt următoarele: *Călăuza ortografică* I 16, 151. — *M. Schwarzfel: Poeziile populare, colecția Alecsandri, sau cum trebuie culese și publicate cântecele populare*, Iași 1889, dare de samă, I 82. — *Documente române: Zapise din 1603, 1636, 1646, 1651, 1636*. — *Carte de judecată din 1702*, I 103. — *Otecinic din 1750; un zapis al Mănăstirii Secul din 1676*. — *Descântec din 1800*, I 121, 141. — *Gustav Weigand: Die Sprache der Olympo-Walachen*, dare de samă I, 470. — *Cărții sau cărței*, studiu ortoepic I 666. — *Viața cuvântului*, conferință ținută în Aula Universității de Iași la 25 Febr. 1890, I 729. — *A. Lupu-Antonescu, Veacul al XVI-*

lea, limba și literatura română, II 247. — Zapis vechiu din Tecuciu din 1637, I† 378. — O chestie de sintaxă, V 363. — A ajunge, specimen din dictionarul român german, VI, 198. — Dicționar român-german, traducere, VII 584.

⁸ Gr. Cobălcescu: *Observațiuni asupra depozitelor neocomiane din bazinul Dâmbovicioarei și a faunei de amoniți din aceste depozite, aflați și descriși de F. Herbichi*, în *Arhiva* 1889, I, 5. — Hugo Zapolovici: *O schiță geologică a părții estice a Carpaților dintre Pocuția și Maramureș, dare de seamă*, în *Arhiva* 1889 I 223, 297.

⁹ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Iași 1888—1893, 6 volume.

¹⁰ Uljanickij; cfr. n. 2.

¹⁰ a Pereulok = fundătură.

II

¹¹ Cinci documente istorice slavo-române din *Arhiva Curții Imperiale din Viena*. București 1889, An. Ac. R. Seria II, Tom. XI. — *Câteva manuscripte slavo-române din Biblioteca imperială din Viena*, București 1889, An. Ac. R. Tom. XI.

¹² I. Bogdan, *Diplom Bârlădăna din 1131 și Principatulul Bârladului*. București 1889. An. Ac. Rom. S. II, I, XI.

¹³ În *Teoria lui Rösler*.

¹⁴ *Sergei Mihailovici Soloviev*, istoric rus, * 5 Mai 1820 în Moscova — † 4 Octombrie 1879, tot aci. Dela 1845 profesor la Univ. din M. Cităm dintre numeroasele studii, cea mai de seamă operă a sa: „*Istoria Rusă din timpurile cele mai vechi*”, până la 1774, în 29 volume, 1851—1880.

¹⁵ Cfr. nota 2.

¹⁶ B. P. Hasdeu: *Cuvente den bătrâni*. Tom. I: *Limba română vorbită între 1550—1600*. Studiu paleografico-linguistic, 448 pg., București 1878. — Tom. II: *Cărțile poporane ale Romanilor în secolul XVI*. Studiu de filologie comparativă, București 1879, XLVI + 768 pagini. — Supliment la tom. I: *Controverse*, București 1880. — Tom. III: *Istoria limbii române*, București, 1881.

¹⁷ *Dimitrie Vasiliev Grigorovici*, scriitor rus * 19 Martie 1822 în Sibirsc — † 3 Ian. 1900 în Petersburg.

¹⁸ *Museul R.* e numit după familia de nobil R. și a fost întemeiat de *Nicolae Petrovici Rumjantzow* (* 1754 — † 1826). Sediul museului s'a stabilit în Moscva, la 1861.

¹⁹ *Pavel Iosif Safarik*, renumit savant ceh, * 13 Mai 1795 — † 26 Mai 1861 (Praga).

III

²⁰ Începutul scrisorii lipsește.

²¹ *Uricariul lui Codrescu* III 107.

²² *Ioan Bogdan*: *Analiză critică a câtorva notițe despre introducerea litur-giei slave la Români*, în *Conv. Lit.* 1889 XXIII 295—317.

²³ Din *Istoria Românilor*; cfr. n. 9.

Vasile A. Ureche către Alexandru D. Xenopol Scrisoare din anul 1893.

Eucurești, 30 Mai 1893

DOMNULE COLEG,

Răspund la scrisoarea D-tale din 27 Mai.

Sunt din cei cari apreciază cu vie plăcere frumoasa și întreaga lucrare a colegului nostru D. profesor Xenopol. Știu ce muncă groaznică a trebuit D-lui profesor, ca să ajungă la capătul lucrării sale și abia sper și să am și eu această fericire: a duce la capăt imprimarea lucrării mele! ¹.

Fericitului meu coleg și de sigur, mult lăudatului cu întemeiate cuvinte, scriitor al Istoriei Românilor, nu se îndoște de stima, de iubirea ce am pentru D-Sa.

Aceste pare că le cunoaște și onor. comitet aranjator al festivității ce este a se da în Iași, în onoarea D-lui Xenopol la 12 Iunie, de oarece printre D-tre, îmi face onoarea de a mă invita la festivitate și încă de a mă însărcina cu președerea acestei festivități.

Primesc Domnule Doctor și Coleg, cu recunoștință această sarcină plăcută sufletului meu și, afară numai dacă sănătatea mea șubredă, nu m'ar împiedeca la ultimul moment (ceea ce eu vă voi vesti în timp potrivit), voi fi la postul ce binevoiți a-mi încrede și împreună cu luminatul și patrioticul corp profesoral din Iași, voi aduce sincerile mele urări ilustrului autor al Istoriei Românilor.

Sunt, al D-voastre Domnule Coleg, prea devotat servitor

V. A. URECHIE

Izvoare: Autografe A. D. Xenopol.
Arhiva familiei.

N O T Ă

¹ Documente inedite din domnia lui Alexandru Moruzi, An. Acad. Rom. 1892/3.

Vasile Alecsandri către Nicolae Gane Scrisori din anii 1876—1883.

I

Mircești, 25 Oct. 1876

IUBITE DOMNULE GANE,

Ve mulțemesc pentru bunătatea ce ați avut de a me informa despre primirea D-lui Panaiteanu ¹ de a veni la Mircești, odată pe septamăna pentru a asista la orele de pictură a copilei mele.

Fiind însă că acum se găsesc la mine în gazdă cumnatămea cu fiica sa, și că, după legea naturei, când două fete sînt împreună, lucrul rămâne baltă, îmi reservez de a face mai târziu propunerea mea D-lui Panaiteanu.

Copia tabloului ce ați binevoit a împrumuta Mariei este începută, însă când va fi seversită???? Ve rog să aveți încă rabdare și se primiți asigurarea amicii mele, precum și complimentele familiei mele.

V. ALECSANDRI

II

Mircești, 9 Noemv. 1876

IUBITE DOMNULE GANE,

V'am trimis la Iași tabloul ce ați avut bunătatea de a împrumuta copilei mele pentru ca se'l copieze. Copia este acum sfîrșită și destul de nimerită. Venim dar amendoi a ve mulțemi pentru orele plăcute de lucru ce i-ați procurat prin amabilitatea D-voastre, și sperăm că tabloul aũ ajuns în bună stare la destinația lui.

Început'ați a mai serie vre o nuvelă? Profitați de timpul ernii ca se ve imbogățiți bagajul literar cu noue produceri care in curănd se formeze un total original și de un merit netăgăduit. Ați descoperit o vână frumoasă de exploatat. Dați cu sapa inainte, si-

gur fiind că veți găsi în adeverații cunoscători de artă nisce apretuitori sinceri. Eū sint din numărul acelor care găsescū o mare plăcere a ve ceti scrierile și a le recomanda precum merită.

Al D-voastre amic

V. ALECSANDRI

III

Mircești, 5 Ianuar 1878

IUBITE DOMNULE GANE,

Am cetit chiar acum novela D-voastre: *Andrei Florea*² și am remas atît de încântat de ea, că me grăbesc a Ve adresa complicele mele cele mai sincere. Bine cugetată, bine simțită, bine scrisă, această istorioară, este un adeverat mic giuvaer în literatura noastră. Ve urez din toată inima inspirații multe, așa de nimerite ca *Andrei Florea*, pentru ca se imbogățești modesta noastră avere literară.

Te imbrățișez frătesce

V. ALECSANDRI

IV³

[1883]

IUBITE DOMNULE GANE,

Priimind telegrama d-tale ieri, am venit astăzi la Iași și te-am cautat pretutindene ca earba de leac. Obligat de a me întoarce la Mircești cu trenul dela 4 sara, îmi rezerv se și scriū tot ce aveam a spune în privirea monumentului.

Imbrățișări

V. ALECSANDRI

V

[1883]

IUBITE DOMNULE GANE,

Eată opinia mea în privirea locului ce este a se ficsa pentru statuia lui Ștefan cel mare. Ve rog să bine voiți a da cetirea ei dinaintea adunării ce veți convoca adhoc.

Pe mâni seară la Sinaia.

Te imbrațișez

V. ALECSANDRI

Izvoare: Muzeul Folticenilor.

N O T E

I

¹ Baldazare Panaiteanu, pictor, fost director la Școala de Belle-Arte din Iași, contemporan cu Tătărăscu. Cfr. și St. D. L. II 162 și 164 nota 7.

III

² N. Gane: *Florea Curcanul*, în *Conv. Lit.* dela 1 Ian. 1878 XI.

IV și V

³ Statuia lui Ștefan cel Mare s'a desvelit la Iași în 5 Iunie 1883. Aceste scrisori ar putea deci să fie datate 1883.

Vasile Alecsandri către Ștefan și Doamna Albu Scrisori din anii 1877—1889.

I

Mircești, 30 Dec. 1877

DOMNUL MEU,

Vin a ve mulțemi pentru graciositatea ce ați avut de a-mi trimete marșul ce ați compus. Sint incredințat că trebuie să fie frumos și caracteristic fiind inspirat de nisce evenimente glorioase pentru țeara noastră. Urmați înainte, Domnul meu, cu studiul muziciei, căci va veni negreșit un timp in care scena teatrului românesc va poseda un repertoriu de opere naționale; și un compositor care s'ar pătrunde de geniul armoniei noastre ar produce frumoase pagine.

Al D-voastre devotat

V. ALECSANDRI

II

Paris, 5 Dec. 1889

DOAMNA MEA,

Am primit scrisoarea D-voastră datată din Falticeni și fără a întârziea am făcut demersuri unde am crezut că se cuvine în favoarea fiiului D-voastră. Fi-voiu însă destul de fericit ca să reușez? Nu știu, căci deseale schimbări de Ministere in țară aducă cu ele dificultăți pentru realizarea dorințelor.

In sperarea însă că intervensia mea nu va remane zadarnică, Ve rog se primiți atât din partemi cat și din partea soției mele, multe complimente afectuoase.

V. ALECSANDRI

Izvoare: Scrisorile din Muzeul Folticenilor ne-au fost comunicate de către bunul nostru prieten Dr. Artur Gorovei.

•

✓

•

INDICE

I N D I C E

A

- Abnegațiunea Creștină Sf. Vasile**, (T. Maiorescu), 434.
- Académie Française**, 427.
- Academia Mihăileană**, 375, 376, 377, 469.
- Academia științelor morale și politice**, 408, 409, 414.
- Academia Română**, XVII, XXXIV, XXXV, XLVIII, 78, 83, 92, 98, 113, 120, 128, 133, 134, 136, 137, 138, 141, 153, 164, 270—273, 281, 284, 288, 289, 297, 300, 309, 311, 392, 400, 401, 408, 471. (Sesiunile generale), 176.
- Adamescu G.**, 428.
- Adio Moldovei**, (V. Alecsandri), 432.
- Adrian**, 91.
- Adrian G.**, 366.
- Aforismul pentru înțelepciunea în viață** (Art. Schopenhauer, tr. de T. Maiorescu), 464.
- Agură**, 316, 446.
- Ahasverus**, LXXVIII.
- Albina Carpaților**, 75, 81, 296.
- Albrecht**, 419.
- Albu Ștefan**, 483.
- Albu D-na**, 483.
- Albumul Soc. Junimea**, XCV, 311, 313—320.
- Albumul Junimei** (Iac. Negruzzi) 463.
- Alecsandri Maria**, 480.
- Alecsandri V.**, XIX, XLIII, LXXXIV, XCV, 82, 283, 286, 311, 313, 385, 420, 431, 439, 447, 452, 453, 464. (Cătră N. Gane), 480—482. (Cătră Ștefan Albu), 483. (La Mircești), 480, 481, 482, 483. (La Paris), 483. (Maria), 480. (Gane — Andrei Florea Curcanul), 481. (Panaiteanu), 480. (Statuia lui Ștefan cel Mare), 482. (Adio Moldovei), 482. (Andrei Popa), 431. (Barcarola), 434. (Ceasul reu), 431. (Cinei—Cinei), 431. (De ași fi iubit), 431. (Dedicație), 431. (Doină), 434. (Dumbrava Roșie), 448, 453, 465. (Cântece de stea), 465. (Fetu Logofăt), 432. (Groza), 431. (C. Negruzzi), 446. (Poesii), 434, 440. (Pescarul Bosforului), 431. (Pasteluri), 464. (Răzbunarea lui Statu Palmă), 456, 465. (Sfarmă piatră și strâmbă lemne), 448. (Stelele), 434. (Versuri), 284.
- Alexandrescu Gr.**, (Cănele Azor), 432. (Cănele și cățelul), 432. (Cănele și măgarul), 432. (Toporul și pădurea), 432. (Ucișagul fără voie), 432. (Umbra lui Mircea), 432.
- Alexandru cel Bun**, XCII.
- Altenhöfer A.**, 466.

- Allan George**, 20, 366. (pseudonimul M. Kremnitz); 73. *Fluch der Leibe*, 73. (Fürst Demeter), 73. (Radu), 73. (Un caracter de artist), 40, 72, 73.
- Allgemeine Litteraturgeschichte** (J Scherr), 91.
- Allgemeine Zeitung**, 450, 452, 465.
- Amelung Heinz**, XIII.
- Amicul Familiei**, 75.
- Amintiri** (I. Slavici), XXII.
- Amintiri de călătorie ale unui june** (S. Bodnărescu), 153.
- Amintiri despre Eminescu** (T. Stefanelli), 420.
- Amintiri dela Junimea din Iași** (Gh. Panu), XCII, XCIV, 464.
- Amintiri din Junimea** (I. Negruzzi), LXXXV, 306, 463.
- Amintiri fugare despre M. Eminescu** (Mite Kremnitz), XV, XVI, 20, 23, 73, 74.
- Amintiri din călătorie** (C. Hogaș), 401, 423.
- Amintiri din călătorie** (A. D. Xenopol), 413.
- Anacreon** (S. Vărgolici), 461.
- Analele Acad. Române**, 474, 478, 479.
- Analiză critică a câtorva noțite despre introd. liturgiei slave la Români** (I. Bogdan), 478.
- Anatomia Amurului**, 439.
- Andrei D-ra**, 309, 254, 255.
- Andrei Adela**, 256, 262, 298, 309, 310.
- Andrei Florea Curcanul** (N. Gane), 481, 482.
- Andrei-Morțun Isabela**, 268, 298.
- Andrei Popa** (V. Alecsandri), 431.
- Antologie de poezii Române**, 430, 431, 432, 434, 435.
- Apitius**, 381.
- Arabii** (A. Xenopol), 456.
- Ararescu Conon**, 310.
- Arapu**, 270.
- Argente**, 265.
- Arhiducesa Cristina de Canova** (S. Bodnărescu), 441.
- Arhimede**, 106, 107.
- Arhiva de Iași**, 397, 401, 411, 413, 416, 471, 472, 475, 477.
- Arhiva Minist. Instrucțiunii și Cultelor**, 131.
- Arhivele din Cracovia**, 294.
- Arhiva Soc. științifice și literare**, 423, 427, 428, 466.
- Arhivele Statului**, LXXX.
- Aricescu**, 434.
- Aristotel**, 100, 103.
- Aritmetica** (I. Melik), 463.
- Armașul din țara românească**, 294.
- Aron**, 472.
- Arta Italiană, Michel Angelo** (V. Pogor), 434.
- Artele frumoase**, 451.
- Artistul dramatic** (I. Negruzzi), 441, 464.
- Asaki**, 401, 423.
- Asaky G.**, 454.
- Aslan-Cearu Sofia**, LVII.
- Astfel nu e voia ta** (C. A. Rosetti), 432.
- Atât de fragedă..** (M. Eminescu), XV, 32, 76, 77.
- Ateneul**, LIX, 278, 312.
- Athanasiaide Const.**, 373, 374, 376.
- Augier Emile**, 309.
- Augustus**, 474.
- Aurelian S. P.**, 390, 422.
- Aus der rumänischen Gesellschaft** (M. Kremnitz), 21.
- Ausgewanderte** (M. Kremnitz), 21.
- Autorii Români Bucovineni** (Leonidas Bodnărescu), 285.
- Avram Iancu**, L.

B

- Babeș**, 176.
Bădărău Al., 316.
Bădescu Scipione Ioan, 143, 207, 211, 215, 217, 219, 221, 222, 224, 228, 232, 235, 306, 307, 314, 439.
Bădălescu Nastasia, 374.
Bagdasar N., X. (Filosofia Contemporană a Istoriei), 427.
Bălan Teodor, XXI, XXII, 282, 284, (Serbarea dela Putna), 80, 81, 281, 282.
Balaiș, 439, 440, 447, 448, 449, 450.
Balassan, 440, 458.
Bălcescu, 135, 413, 422.
Bălcescu și Teuschländer, două scrieri asupra lui Mihai Viteazul (A. D. Xenopol), 389, 428.
Baliche A., 460.
Baliche P., 460.
Balint, L.
Balș A. A., 316, 461.
Banu Constantin, 20.
Bănescu I., 439.
Bardleben A., von, 21.
Barcarolă (V. Alecsandri), 434.
Bardiu, 327.
Barițiu, 87, 176.
Bărnăuțiu Simeon, 86, 90, 285. (Dreptul public al Românilor), 91.
Barozzi D-na, 381.
Barozzi C. I., 381.
Bartolomeu paroh., 455.
Basilescu N., 275.
Bastița, 270.
Baudius, 312.
Baudius Auguste, 312.
Baza geografică a istoriei Românilor, (A. D. Xenopol), 389.
Beethoven, 383.
Beldiman, A. Alex., 184, 315.
Beldiceanu Nec., 315.
Belenskij, 472.
Belesiu, 80, 282.
Bejan Gheorghe, 315.
Bengescu Gh., 314.
Berr H., 408.
Bergson, LXXXIV.
Bertha H., 427.
Eibescu Gheorghe, 408.
Bibliografia Românească (Gh. Adamescu), 428.
Bibliografia Operelor lui N. Iorga (Barbu Teodorescu), 423.
Biblioteca Familiei, 75.
Biblioteca Minerva, 75.
Biblioteca pentru toți, 303.
Billroth, 267.
Biserica Moldovenească, 291, 292, 294.
Biserica Moveștilor, 291.
Binna D-na, 379.
Binele public, 175, 303.
Bismark, 114, 117.
Bitse, 381.
Ejörstjerne Björnson, XX.
Blancfort., 316.
Blanchin, 95.
Bocoviecki, 296.
Bodescu, 316.
Bodnărescul Leonidas, 285.
Bodnărescu Samson, 132, 153, 296, 298, 314, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 446, 447, 448, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 461. (Călător pe a lumii valuri), 443. (Ce poate fi va fi), 464. (Ce va să fie va fi), 449. (Earna veni-va), 443. (Grigorie Vodă), 446. (Lăpusneanu Vodă), 449. (Grupe de la mormântul ducesei Cristina de Canova), 464. (Moarta Cerșitorului), 467. (Poesie), 460. (Mici excursiuni), 298. (Rienzi), XX. (Sub gârbovele ziduri), 443, 465.

Boerescu Vasile, XXXVIII.

Bogdan-Duică Gh., XV, XXXIII, XXXIV, 298. (Inelul lui Giges), 303. (Eminescu și Germanii), XXXIII.

Bogdan Ioan, LXXV, LXXVII, XCV. (Cătră A. D. Xenopol), 471—477. (La Moscova), 471, 474, 475. (Analele Ac. Române), 474. (Arhiva), 471, 472, 475. (Aron), 472. (Augustus), 474. (Belenskiij), 472. (Boni), 473. (Bulandiști), 476. (Caesar), 474. (Carstvenik), 475. (Gr. Cobălcescu), 473. (Cantemir), 475. (Conv. Lit.), 474, 475. (Documente bulgare), 474. (Doc. latino-polone), 473. (Doc. slave), 472. (Diploma bărlădeană), 474. (Ecaterina a Rusiei), 472. (A. Galițin), 472. (Grigorovici), 474. (Hasdeu — Cuvente den bătrâni), 474. (Ibelnisky)), 472. (Kopitor), 476. (Kumanin), 473, 475. (Miklosich), 476. (Pârvul Cantacuzen), 472. (Probleme de istorie), 475, 476. (Rostislavici), 474. (Rumjantzow), 474. (Safarik), 475. (Sevastianov), 474. (Soloviev), 474. (Srezncosky), 475. (Stredowski), 475. (Teoria lui Roesler), 475. (Traian), 474. (H. Tiktin), 473. (Uljanickij), 472. 473. (Uricariul), 475. (A. S. Vârzar), 473. (A. D. Xenopol — Istoria Românilor), 476. (Activitatea la Arhiva), 477. (Analisa critică a câtorva notițe despre introd. liturgiei slave la români), 478. (Călătoria lui Trifon Corobeinicov), 472, 477. (Cinci doc. istorice slavo-române din Arh. Curtții Imp. din Viena), 478. (Câteva manuscr. slavo-române din Bibl. Imp. din Viena), 478. (Iō

Bogdan Ioan (urmare)

din titlul Domniilor Români), 477. (Diplom Bârlădeana din 1131 și Principatulu Barladului), 478.

Boghian D., 203, 206, 208, 316.

Boldur, 436, 437.

Boldur-Lătescu Th., 307.

Bolintineanu D., XX, 431. (Daniil Sihastru), 432. (Eu vin), 432. (Furtuna), 432. (Marioara), 432. (Mănăstirea Putna) 432. (Mircea cel Mare), 432. (Muma lui Ștefan), 432. (Radu Vodă și fata din casa), 432.

Boni, 473, 475.

Börne B., 466.

Boscoff George, 381.

Boscoff Socrate, 381.

Bosie Vasile, 315.

Bota, 91.

Botea, 136.

Bottez, 307.

Botez C., 300, 301.

Botez Corneliu, 270, 278.

Botez Nastase, 310.

Bouillet, 163.

Boznu M., 375, 376.

Brăileanu Traian, XXIX.

Brâncoveanu Const., 410, 417.

Brandia B. Alexandru, L.

Braniște Valeriu Dr., 126, 128, 140: (Autografe), 93, 96.

Branza, 458.

Brătianu D-tru, XXIV, LXXXII, 83, 90, 283, 420.

Brătianu C. I., LXXXII, 296, 303, 366, 390, 391, 422.

Braun Otto, 466.

Braunschweig, LXXVII.

Brautnacht (Herman Kienzl), 73.

Brazi și putregai (Nicolae Xenopol), LXXXIII, 273.

Bruno, von, 290.

- Brucăr I., X.** 427. (Filosofi și sisteme), 427. (Probleme noi în filosofie), 427.
Brunetiére F., 465.
Brunswick, LXXVII, LXXVIII, LXXX, 369.
Buckle Henry Thomas, 384, 413, 421.
Bude Valentin, 165, 303.
Budișteanu Radu, XLVII.
Budu Ioan, 75.
Buiucliu Abgar, 315.
Buiucliu Cristea, 314.
Buiucliu Gr., LXXXI, 390, 439, 443, 445, 450, 451, 458, 459, 460, 461.
Buiucliu Jean, 315.
Buiucliu Teodor, 314, 315.
Buga clop., 283.
Bulandiști, 476.
Buletinul M. Eminescu, XXII, XXXIII, XXXV, 295, 298, 303.
Bulet. Comisiunii Monumentelor Istorice, 294.
Buloz Charles, 465.
Buloz F., 465.
Bulwer, XX.
Bulle O., 466.
Bumbacu Ioniță, 87, 88, 284, 285.
Bumbacu Vasile, 80, 281, 282, 284.
Burađa Teodor, 315, 401. (Activitatea literară la Arhiva), 424, 425.
Burguet Paul, 374.
Burlă V., 181, 183, 304, 314, 413, 431, 442, 443, 444, 446, 447, 448, 450, 452, 455, 462, 466. (Contra ortogr. impuse școalelor de Min. Instr. Publ.), 465.
Burghilea Nec., 313, 432.
Buteanu, L.
Buțureanu C. V., 423.
Buțureanu C. Gr., LXV.
Buznea Mihail, XLIX.
Byron, 312.

C

- Caesar,** 440, 474.
Călător pe a lumii valuri (S. Bodnărescu), 443, 464.
Călătoriile în Istria (I. Maiorescu), 454.
Călin, File din poveste (M. Eminescu), 74.
Călătoria lui Trifon Corobeinicov prin Moldova la an. 1593 (I. Bogdan), 472, 477.
Călinescu Gh., XVIII, XXI, XXXVI, (Viața lui Eminescu), 291, 294, 301, 307, 309, 310.
Câmpeanu, 436.
Când însuși glasul (M. Eminescu), 74.
Când s'a născut Eminescu (N. D. Giurescu), 311.
Cănele Azor (G. Alexandrescu), 432.
Cănele Bălan (N. Gane), XXXIII.
Cănele și cățelul (Gr. Alexandrescu), 432.
Cănele și măgarul (Gr. Alexandrescu), 432.
Cantacuzino Pârful, 472.
Cantacuzino-Zizine A. I., 21.
Cântece de stea (V. Alecsandri), 465.
Cântecul Nibelungilor, 75.
Cantemir D., 423, 475.
Capră Constantin, XXXV, 295.
Capra cu trei iezi (I. Creangă), 16, 37.
Capșa Scarlat, 313.
Caracudă, 180, 304.
Caragiale L. I., 73, 185, 273, 286, 315, 316. (Hatmanul Baltag), 303, 366.
Caragiani I., 313, 379, 435, 436, 440, 445, 446, 447, 448, 460.
Caraiani, 182, 304, 443, 444, 455.

- Carey Ch. Henry**, 390, 464. (Biobibl.), 421.
Caritas, 302.
Carmen-Sylva, XC, 20, 21, 187.
Carp P. P., XXXVIII, LXXXI, 296, 308, 313, 367, 390, 418, 429, 445, 450, 459. (Tr. Macbeth de Shakespeare), 463.
Carstvenik, 475.
Cartea de cetire (I. Creangă), 129.
Cartoian N., 285.
Casa de Economie, 223, 224, 226, 232, 253, 254.
Cassu Nicolai, 313.
Castano Victor, 314, 445, 446, 448, 450, 453, 455, 458, 460, 461.
Casu, 463.
Cătănescu, 436, 437.
Catargi Calimah, 314, 455, 460.
Catargiu Lascar, XXXVIII, 294, 295, 296.
Câteva manuscrise slavo-române din Bibl. Imp. din Viena (I. Bogdan), 478.
Caton, 434.
Caudella Eduard, 303, 366, 378.
Caudella Francisc, 326, 329, 366, 378.
Cazimir Nicu, 313.
Ce a fost odată în Bucovina (Leca Morariu), 284.
Ceasul reu (V. Alecsandri), 431.
Cecropide, 273.
Cele cinci sensuri (A. D. Xenopol), 444.
Ce poate fi, va fi (S. Bodnărescu), 464.
Cerchez, 440, 458.
Cerchez G., 276.
Cerchez C. Mihail, 313.
Cerchez Teodor, 314.
Cernescu, 448, 460. (Despre stenografie și necesitatea ei), 465.
Cerșetoarea și Rugăciunea (L. Ratisbonne tr. de V. Pogor), 439.
Cestiuni de critică literară (A. D. Xenopol), 471.
Cetățeanul Roman-Regulus (Mărzescu), 434.
Ce va să fie, va fi (S. Bodnărescu), 449.
Ceva despre literatura poporană (A. D. Xenopol), 389.
Charmes Francisc, 465.
Chenier André, 438. (Lampa tr. de S. Vârgolici), 464.
Chernbach, 126.
Chibici-Răvneanu A., XLIV, XLV, 137, 160, 172, 182, 183, 186, 285, 304, 311. (Cu M. Eminescu în Italia), 177. (La Florența), 179. (M. Eminescu și întoarcerea în țară), 179, 180. (M. Eminescu-sănătos), 179. (Obersteiner — Dieta lui M. Eminescu), 179. (Cătră T. Maiorescu), 179. (I. Slavici), 179.
Chirnischî C., 376.
Chițu G., 296.
Chopin, LXXXIV.
Chorus mysticus (Faust-Goethe), 286.
Chuquet Arthur, 414.
Christescu, 448.
Christoduio, 447.
Christodulo Manolache, 315.
Christodulo Teodor, 314, 448.
Cihac A., 9, 30, 273, 413. (Dictionnaire daco-romane), 76. (Elements latins comparés avec les autres langues romanes), 76. (Elements slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais), 76.
Cinel-Cinel (V. Alecsandri), 431.
Cioculescu Șerban, 142.
Cinci doc. istorice slavo-rom. din Arhiva Curții Imp. din Viena (I. Bogdan), 478.
Ciudin Vasile, 327, 374, 375, 468.
Ciuntuleac Emanuil, 310.
Ciupercescu Telemac, 314, 438, 440, 445, 458.
Ciurea, 379.
Ciurea Ecaterina, LXI.

- Ciurea Ioan**, 379.
Ciurea Gheorghe, 379.
Ciurea Lascăr, 313, 455, 458.
Clasicii Români Comentați (N. Carjan), 285.
Clubul Conesrvatorilor, 273.
Cobălcescu Eufrosina, L.
Cobălcescu Grigore, XLIX, 316, 379, 473. (Activitatea lit. la Arhiva), 478.
Cociaş Ştefanache, LXVI.
Cogălniceanu M., L, 283, 264, 289, 385, 402, 420, 422, 458. (Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens), 426.
Columna, 454.
Colum Zaharia, 337, 366, 375, 381, 383, 388.
Comitetul Doamnelor Patronese ale Inst. Froebelean, LX.
Comitetul pentru ajut. ostaşilor Români răniți, LVII.
Comitetele Unite, LVIII.
Comte Aug., 421.
Comuna (A. D. Xenopol), 456.
Congr s de l'enseignement supérieur, 427.
Congr s d'histoire compar e, 427.
Conservatorul din Berlin, 381.
Conservatorul din Iași, 378.
Constantinescu Anastasia, L.
Constantinescu B. Dr., 129.
Constantinescu Mac., 76.
Constantiniu Const., 315.
Constituirea istoriei ca știință (I. S. Floru), 427.
Conta Vasile, LXXXI, 135, 314, 390, 422.
Contimporanul, 470, 471.
Contra ortografiei impuse șc. de Min. Instr. Publice (V. Burlă), 465.
Conu Nastase, 310.
Convorbiri Literare, X, XV, XVI, XVII, XXV, XLIV, XLVI,
Convorbiri Literare (urmare) LXXII, LXXXVII, 10, 18, 20, 39, 38, 73, 74, 77, 90, 153, 212, 273, 275, 276, 283, 287, 289, 296, 297, 298, 304, 305, 307, 309, 312, 384, 389, 390, 392, 405, 407, 411, 415, 420, 422, 427, 428, 442, 444, 445, 447, 449, 450, 453, 454, 455, 463, 464, 465, 466, 467, 470, 471, 474, 475, 477, 478. (Abonamente), 449.
Cop e Fran ois, 397.
Copernic, 458.
Copii de pe natură (Iac. Negruzzi), 453, 464.
Correspondența literară între I. Eliad și C. Negruzzi din 1836 (A. D. Xenopol), 466.
Corjescu Elena, L.
Cornea Mihail, 313, 398.
Cornescu, 446.
Corniact Const., 294.
Corpora documentorum, 120.
Corpurile legiuitoare, LXII.
Coșbuc George, 286.
Costache, 436, 437.
Costiescu, 91.
Costinescu, 342, 343.
Costinescu Alex., 378.
Costinescu Dimitrie, 378.
Costinescu Emil, 372, 378, 422.
Costinescu Zoița, 342, 343.
Cotta F. I., 465.
Creangă Ioan, XXXIII, 7, 28, 135, 176, 178, 295, 304, 315. (Capra cu trei iezi), 37. (Cartea de cetire), 129. (Metoda nouă), 128, 129.
Creștinismul politic Grigori VIII (I. Negruzzi), 434.
Crețeanu, 434. (Gondola), 432.
Crețescu Al., 367.
Crețu Grigori, 314.
Crețulescu Nicolae, 120, 288, 289, 291, 294, 295.

- Critica rațiunii pure** (Imm. Kant),
XXIX.
- Cronica lui Hur** (A. I. Philippide),
182, 305.
- Cronicarii Români**, 430, 431.
- Cromwel**, 434.
- Cruciatale** (A. Lambrior), 456.
- Crudu Tiberiu**, LXV, LXVI, LXVII.
- Crupenschi**, 236, 238, 239, 241, 243,
245, 248.
- Cuciureanu Victor**, 315.
- Cugetări** (A. D. Xenopol), 452.
- Cugetul Țării**, L.
- Cugler Matilda**, 452, 456. (Durerea),
* 466. (Poezii), 466.
- Culianu D-na**, 260.
- Culianu N.**, 182, 305, 313, 379, 429,
431, 433, 435, 436, 437, 438, 442,
445, 446, 458, 460, 461, 462.
- Cultura Națională** (A. D. Xenopol),
339, 340, 366, 383, 384, 405.
- Cu mâne zilele-ți adaugi...** (M. Eminescu), 9, 29.
- Curierul din Botoșani**, 200.
- Curierul de Iași**, XXXVI, XLIV, 80,
133, 134.
- Curierul Român**, 207, 211, 222, 224,
235, 306, 307.
- Curtius vita alex.** (T. Maiorescu), 435.
- Curtea de Apel**, 270.
- Curtea de Casație**, 120, 373.
- Curtea de Conturi**, XLIV.
- Curtius Ernst**, 381, 419.
- Cuvântul**, X, LXXV, 305.
- Cuventare festivă** (A. D. Xenopol),
283, 284.
- Cuvente den bătrâni** (B. Hasdeu),
474, 478.
- Cuza C. A.**, XXXI, XXXII, XLVI,
197, 218, 228, 233, 234, 235, 306,
307, 308, 316, 400. (Despre po-
porație), 423.
- Cuza Elena**, LXII.
- Cuza Vodă**, LXXXVIII, 394, 410, 411,
412, 414, 427.

D

- Dăianu Ilie**, 303.
- Dahlmann**, 419.
- Dăncu biserica**, LIII.
- Dan Dimitrie**, 291.
- Daniel Dimitrie**, 129.
- Daniil Sihustru** (D. Bolintineanu),
432.
- Dante**, 10, 19, 31, 39. (Infernul), 76.
(Dante — Infernul, Alex. Mar-
cu), XXIX, 76.
- Dardanelele, Bosforul și Marea Nea-
gră** (Uljanickij), 472.
- Darzeu A. Ioan**, 374, 375, 388.
- Das Lebensbild** (Mite Kremnitz), 20,
33.
- Das Geheimniss der Weiche B. M.**
(Mite Kremnitz), 21.
- Data nașterii lui Eminescu** (N. D.
Giurescu), 275, 276, ..277.
- Data nașterii lui Eminescu** (M. Po-
pescu-Colibași), 278, 279, 280.
- De ași fi iubit-o** (V. Alecsandri), 431.
- Dedicație** (V. Alecsandri), 431.
- De câte ori, iubit-o...** (M. Eminescu),
74.
- De l'origine du peuple roumain** (A.
D. Xenopol), 403.
- Demetriescu Anghel**, 411, 427.
- Densușianu Aron**, 399.
- Densușianu N.**, 469, 470. (Un Român),
471.
- Depărățeanu A.** (Grigore-Vodă), XX.
- Departate sunt de tine** (M. Eminescu),
25, 74, 296.
- Despre ceea ce are cineva** (Arthur
Schopenhauer), 445.

- Despre ceea ce este cineva** (Arthur Schopenhauer, tr. de T. Maiorescu), 349.
- Despre Epigramă** (A. D. Xenopol), 389.
- Despre onoare** (A. Schopenhauer), 446.
- Descartes**, 290.
- Despre populație** (A. C. Cuza), 423.
- Despre scrierea limbii române** (T. Maiorescu), 463.
- Despre stenografie și necesitatea ei** (Cernescu), 465.
- Der Eisvogel** (M. Eminescu), 5.
- Despre curentele filologice românești din Bucovina** (M. Eminescu), 296.
- De publicanorum societatum historia ac de natura iuridicale** (A. D. Xenopol), 367, 383, 418.
- Despre Rumänische studien de Rob. Rösler** (A. D. Xenopol), 389.
- Despre inv. șc. în genere, și în special despre acel al Istoriei** (A. D. Xenopol), 389, 428.
- Der Werbegriff in der Geschichte** (A. D. Xenopol), 414.
- Deutsche Litteratur Zeitung**, 414, 428.
- Diamandi Manole**, 304.
- Dictionnaire daco-romane** (A. Cihac), 76.
- Dicționarul Junimii** (Iac. C. Negruzzi), 296, 304, 305.
- Dicționarul Contimporanilor** (D. R. Rosetti), 77.
- Dicționarul limbii române** (Sextil Pușcariu), 309.
- Dicționarul româno-francez** (R. Pontbriant), 339, 341.
- Die Bühne** (H. Kienzl), 73.
- Die Gegenwart**, 460, 466.
- Die Fäulnis Rumäniens im Lichte rumänischer Dichter u. Schriftsteller**, 21.
- Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung** (H. Rickert), 407, 427.
- Dimitrescu Const.**, 315.
- Dimitrie Pr.**, 277.
- Din trecutul Botoșanilor. Figuri dispărute** (Vl. Șardin), LXXVII.
- Diorama** (M. Eminescu), XCIII, XCIV, 457.
- Direcțiunea istorică Sveatoslav** (T. Maiorescu), 434.
- Direcția Nouă** (T. Maiorescu), 455, 456, 466.
- Diplom Bârlădăna din 1131 și Principatulul Bârladului** (I. Bogdan), 478.
- Docum. inedite din Domnia lui Alex Moruzi** (V. A. Ureche), 479.
- Doctrinismul Roman-Cato** (T. Maiorescu), 434.
- Dogaru**, 182.
- Dogaru D-na**, 182.
- Dogariu Victor**, 423.
- Doină** (V. Alecsandri), 434.
- Doină** (M. Eminescu), LXX.
- Döllizsturm Heinrich G., von**, 297.
- Domnia lui Cuza Vodă** (Anghel Demetriescu), 437.
- Domnia lui Cuza Vodă** (A. D. Xenopol), 422.
- Domnul Notar** (Oct. Goga), 286.
- Domșa C. Aurel**, 75.
- Donici Al.**, (Fabule), 431. (Lupul și Cucul), 431. (Momița și două mâțe), 431. (Racul, broasca și știuca), 431.
- Donici Ch. Elena**, LIX.
- Donici Panait**, 366.
- Dosarul Junimii**, 311.
- Dospinescu Ioan**, 315.
- Două documente dela revizorul Eminescu** (Const. Capră), XXXV.
- Dove A.**, 466.
- Dracinschi N.**, 303.
- Drăgescu**, 91.
- Drăgănescu Drăgan** (porecla lui N. Gane), 135, 296.
- Drăghescu Dr.**, 205.
- Dramaturgia Hamburgesă**, XIX

Draper William, 384, 421.
Drapeyron Ludovic, 403, 409.
Dreicop Burăh, 422.
Dreptatea, L.
Dreptul, 451.
Dreptul public al Românilor (Sim. Bărnuțiu), 91, 285.
Drogli Aglaia, 301, 311.

Drogli George, 301.
Drogli Ioan, 301.
Drogli Ion, 297, 301, 307.
Dumbrava Roșie (V. Alecsandri), 448, 453, 465.
Dühring E., 421.
Durerea (Matilda Cugler), 452, 466.
Dymrza Livia, 74, 305.

E

Earna veni-va (S. Bodnărescu), 443.
Ecaterina, 472.
Echilibrul (M. Eminescu), XXIII, 89.
Edieth perpetui quae reliqua sunt (Rudorff), 381, 419.
Economia politică-Carey (I. Bănescu), 439.
Egipetul (M. Eminescu), XCIII, XCIV, 466.
Ein Lebensbild (Mite Kremnitz), 57, 73.
Eir rumänischer Lenau (Mite Kremnitz), 73.
Einstein, LXXXIV.
Elements latins comparés avec les autres langues romanes (A. Cihac), 76.
Elements slaves, magyars, tures, grecs-moderne et albanais (A. Cihac), 76.
Elementu esteticu (I. Negruzzi), 444.
Elina (Mite Kremnitz), 21.
Elisabeta, 291.
Emmandi, 344, 346.
Emmerich Cristian, 138.
Emilian Cornelia D-na, XLVIII, XLIX, L, LI, LV, LVI—LXIV, LXV, 156. (Influența morală asupra lui Eminescu), 238. (Ajutor pentru M. Eminescu), 190—193, 195, 199, 200, 201, 208, 214, 215, 218, 219, 221, 222, 224, 226, 227, 228, 232, 233, 234, 238, 239, 246, 247, 248, 253, 254, 306, 307, 308.

Emilian Cornelia D-ra, XLVII, XLVIII, 225, 231, 261, 301, 307, 310. (La Paris), 240, 261. (Poezie dedicată), 254.
Emilan Șt. Dimitrie, XLVIII, LVII, 307.
Emilian Ștefan, XLVIII, XLIX, LXIII, LXIV, 164, 165, 166, 211, 258, 267, 268, 307.
Eminescu, ziar, 276, 311.
Eminescu, societate, 248.
Eminescu Aglaia, 307.
Eminescu Henrietta, XXVII, XXVIII, XLV, XLVII, XLVIII, LVIII, LIX, LXIII, LXV, LXVII, 16, 37, 93, 96, 98, 139, 177, 178, 239, 271, 272, 297, 301, 307, 309, 311. (La Botoșani), 190—200, 202, 204—211, 213—216, 218—224, 226—230, 232, 234, 235, 237, 239—241, 243—245, 247, 248, 250—258. (La Lacul Sărat), 203, 255, 268. (La țară), 254. (La Cernăuți), 268. (Cătră D-ra Cornelia Emilian), 190—198, 200, 202—206, 230, 240, 255. (Cătră D-na C. Emilian), 207—211, 213—216, 218—224, 226—229, 232, 234—237, 239, 241, 243—245, 247, 248, 251—254, 256—268. (Cătră Aglaia), 250. (Starea morală), 204, 205, 236, 237, 251, 253, 263, 264, 266, 269. (Bolnavă), 192, 194, 198, 204.

Eminescu Henrietta (urmare)

219, 223, 224, 225, 232, 237, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 256, 265. (Dorința de a veni la Iași), 207, 208, 209, 212, 223, 257, 265, 266. (Dragostea p. D-na Emilian), 252. (Versuri), 230, 231. (Ingrijirea unui bolnav), 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264. (Proces), 260, 265, 266. (Botoșeneni), 266, 267. (Politica), 240, 255, 257. (Mihai), 190—203, 205—221, 223—226, 228, 229, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 241—256, 258—260, 262—268, 269. (Bolnav), 190—200, 202, 203, 206, 235, 265, 268. (Ingrijorată de soarta lui Mihai), 255. (Mihai nebun), 201. (Boală ereditară), 248. (Insănătoșirea), 198, 201, 207, 210, 225, 242. (Sănătos), 212, 213, 214, 221, 225, 228, 232, 253, 256, 260, 262. (Ajutor material pentru Mihai), 190—193, 195, 199, 200, 201, 208, 210, 214, 215, 218, 219, 221, 222, 224, 226, 227, 228, 232, 233, 234, 238, 239, 246, 247, 248, 253, 254. (Pesimismul lui Mihai), 242. (Dragostea lui pentru Veronica Micle), 252, 258. (Bălăuca), 260, 263, 265, 266. (Pensia lui Mihai), 207, 208, 209, 211, 213, 217, 223, 225, 233, 244, 246, 247, 249, 251, 253, 259, 260, 263. (Infl. morală a D-nei Emilian), 244. (Mihai la București), 251—256, 260, 268, 269. (Poezia „Recunoștința“ p. D-ra C. Emilian), 225, 231, 254. (Fotografii), 258. (Mihai lucrează), 244. (Piesa lui M.), 256. (Ziar literar), 262, 263. (Moartea lui Mihai), 269. (Casa pentru Mihai), 224, 225, 226, 227,

Eminescu Henrietta (urmare)

228, 229, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249. (Ed. III-a de poezii), 236, 244. (Despre francezi), 240. (Dicționarul lui Mihai), 244. (Adela Andrei), 254, 255, 256, 262. (Aglaia), 247. (Isabela Andrei), 268. (Argente), 265. (Bădescu), 207, 211, 215, 216, 217, 219, 221, 222, 224, 228, 232, 235. (Billroth), 267. (Bogheanu), 203, 206, 208. (Casa de Economie), 223, 224, 226, 232, 253, 254. (Convorbiri Literare), 212. (Crupenschi), 236, 238, 239, 241, 243, 245, 248. (D-na Culianu), 260. (Curierul din Botoșani), 200, 207, 211, 222, 224, 235. (A. C. Cuza), 197, 218, 228, 233, 234, 235, 262. (Dr. Drăghescu), 205. (D-ra Cornelia Emilian), 225, 231, 254, 261. (Ștefan Emilian), 211, 258, 267, 268. (Focșa), 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208. (Familia Emilian), 222. (S. Franck), 226, 232, 247, 267. (D. Franck), 211, 213, 217, 223, 229, 245, 247. (Frangolea), 193, 203, 205, 206. (Agapia Gherghel), 227. (Hasnaș), 221, 255. (Eug. Herescu), 227. (D-na Humpel), 190, 195, 291. (Ionescu), 229, 255. (D-r Isack), 197, 198, 199, 209, 202, 203, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 223, 224, 226, 235, 236, 242, 248, 257, 262. (Olimpiada Iurașcu), 227, 246. (D-na Jecu), 259, 261, 265. (D-na Lateș), 268. (Liberalul), 213. (Macedon), 245. (T. Maiorescu), 214, 236, 238, 244. (Mănăst. Agaf-ton), 227, 229, 245, 267. (A. Manea), 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249. (Veronica

Eminescu Henrietta (urmare)

Micle), 233, 251, 252, 254, 257, 258, 259, 263. (Mille), 218, 233, 234, (Morțun), 193, 215, 217, 219, 232, 233, 234, 236, 237. (Moțoc), 214, 215. (Nanu), 257, 260, 268 (Naționalul), 268. (Neculeanu), 242. (Pallauz), 250. (G-I Pilat), 221. (Petre Poenariu), 269. (M. Pompiliu), 191, 192, 198, 208, 210, 213, 253, 256. (D-l Radu), 265. (Regina), 211, 213. (Rusu), 211, 217. (Saint-Georges), 229, 234. (Savinescu), 208. (Savul), 208, 210, 212, 213, 223, 224. (Soc. de Dame), 200. (Soc. „Eminescu”), 216, 248. (Spitalul Șuțu), 255. (Dr. Șuțu), 269. (Teatrul din Botoșani), 214. (Țitman), 195, 198, 199. (Frații Vlădicescu), 223, 224, 235. (D-ra Weitzsecker), 210, 215, 217, 218, 219, 221, 234, 239, 246, 247, 253, 254. (Zapan), 254.

Eminescu Mateiu, XXVIII, 93, 95, 96, 136, 272, 275, 303. (Căsătoria), 139. (Mihai Eminescu), 275.

Eminescu Mihail, IX, X, XIV, XV, XVII—XLVII, LVIII, LIX, LXIV—LXVIII, LXXII, LXXXIII, XCII, XCIV, 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 73, 76, 77, 78, 85, 171—185, 188, 190—203, 205—221, 223—226, 228, 229, 231, 232, 233, 235—239, 241—256, 258—260, 262—265, 268—270, 272, 274, 275, 276, 279, 281, 283, 285, 286, 287, 288—291, 294, 296—298, 300—304, 306, 307, 308, 311, 312, 314, 420, 458, 463, 467. (La Berlin), 97, 98, 113, 114, 117, 119. (La Botoșani), 164, 165, 166, 167, 168. (La București), 134, 136, 141, 143,

Eminescu Mihail (urmare)

145, 251. (La Cernăuți), 80, 83. (La Charlottenburg), 99, 102, 105, 106, 108, 109, 110, 112. (La Iași), 120, 123, 125, 127, 128, 129, 130, 133, 160. (La Ipotești), 82. (La Florența), 176, 177. (La Florești-Dolj), 163. (La Königsberg), 120. (La Viena), 78, 92, 94, 95, 96, 159. (În ospiciul de alienați Ober-Döbling), 157, 158, 159. (La Li-man-Rusia), 161, 162. (Cătră părinți), 94, 95, 97. (Către tatăl său), 96, 119, 125, 127, 141. (Cătră Henrietta), 98, 139. (Cătră Șerban), 92. (Cătră Veronica Micle), 127, 136, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 168. (Cătră T. Maiorescu), 82, 99, 102, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 159, 167. (Cătră Iacob Negruzzi), 134. (Cătră A. Chibici-Rêvneanu), 157, 160. (Cătră Ioan Al. Samurcaș), 120, 123. (Cătră Dim. Brătianu), 83. (Cătră Președintele Curții de Conturi), 132. (Protest în contra unui aviz al consiliului permanent), 130, 131. (Către „Familia”), 78. (Cătră o revistă germană), 114, 117. (Cătră Invățători), 129. (Scrisoare cătră un redactor semnat „banditul Sărdariu”), 153, 154, 155, 156, 157. (Eminescu cătră?), 138, 140, 152. (Cătră Vasile Burlă), 161. (Epistola deschisă cătră hom. Bonifacius), 162, 163, 164. (Cătră Șerban Eminescu), 164. (Cătră V. G. Morțun), 164. (Cătră D-na Cornelia Emilian), 165, 166, 167. (La Universitate), 269. (Student), 97. (La 22 ani), 284. (Serbarea dela Putna), 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 90. (Comi-

Eminescu Mihai (urmare)

tetul de conducere a Serbării dela Putna), 80. (Secretarul Comitetului de conducere), 79, 80, 81, 82. (Programul Serbării), 81. (Invitarea la Serbarea dela Putna), 79, 80, 81. (Insemnătatea istorică a Serbării), 83. (Cuvântare lui A. D. Xenopol), 82. (Junimea Română și Serbarea dela Putna), 79. (Soc. „România-Jună”), 86, 87. (Neînțelegerile între membrii societății), 85, 86, 87, 88. (România-Jună și criticele aduse lui Maiorescu), 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92. (Doctoratul), 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 122, 169, 170, 171. (I-se propune catedra de filosofie), 99, 102, 169, 171. (Reprezentant al guvernului în cercetarea docum. vechi), 120, 121. (Permis pentru arhivele secrete ale Statului Prusian), 121, 122. (Arhivele din Königsberg), 121. (Arhivele din Cracovia), 121. (Bis. Movileștilor din Lemberg), 121. (Director la Bibl. Centrală Iași), 121, 122, 124. (Slujba dela Agenție), 110, 112, 119, 120. (Demisia), 108, 109. (Revizor școlar), 128, 129, 130, 131. (Proces-Verbal de inspecție), 128, 129, 130. (Programul cărților pentru școalele primare), 128, 129. (Suplinitor la cursul de logică), 124. (Suplinitor la Școala comercială), 160. (Gazetar), 141, 142. (Conflictul cu D. Mircea), 133, 134. (Demisia dela Curierul de Iași), 133, 134. (Excursii la Turnu-Severin), 152, 153. (Solicită o ocupațiune), 140, 141. (Eminescu-Varro), XXIII. (Dragosteaa lui pentru Veronica Micle),

Eminescu Mihai (urmare)

136, 137, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152. (Dorința de a aduce pe Veronica Micle la Buc.), 149, 151. (Dorința de a veni V. Micle la Botoșani), 168. (Henriette și dragostea lui Em. pentru Veronica), 252. (Sănătatea șubredă), 160, 235. (Bolnav), 19, 39, 94, 95, 105, 106, 124, 139, 141, 147, 150, 160, 161, 164, 165, 168, 172, 190, 191, 192, 265. (Nebun), 184, 185. (Și-a venit în fire), 185. (In Institutul de Alienaiți din Viena), 18, 39, 159, 171, 185. (In Institutul din Ober-Döbling), 157, 158, 186. (Starea sufletească), 124, 137, 139, 150, 162, 180. (Demoralizat), 158, 159. (Missir — Starea sufletească a lui Em.), 181, 182, 183. (Pompiliu — Starea morală a lui Em.), 189. (Starea îmbucurătoare a sănătății), 173, 174, 225. (Insănătoșat), 157, 158, 159, 161, 164, 165, 177, 179, 186, 232, 253. (Starea materială), 93, 94, 95, 96, 97, 105, 107, 124, 147, 148, 161, 165. (Henriette — Starea morală și materială a lui Em.), 228. (Ajutor material), 190—193, 195, 199, 200, 201, 208, 210, 214, 215, 218, 219, 221, 222, 224, 226, 227, 228, 232, 233, 234, 238, 239, 246, 247, 248, 253, 254. (Dorința de a se întoarce în țară), 158, 159, 160, 179. (Cu Chibici-Rêvneanu spre Viena), 185. (Henrietta — La Lacul-Sărat), 192. (Moartea), 269. (Pensia), 246, 247, 251, 259, 260. (Pompiliu — Pensia viageră), 188. (Data nașterii), 275, 276, 277, 278, 279, 280. (Influența D-nei C. E-

Eminescu Mihaiu (urmare)

milian), 244. (Poezia D-rei C. Emilian), 231, 235, 254. (In casa lui Maiorescu), 3, 4, 14, 24, 25, 26, 35. (Școala lui Maiorescu), 85, 88. (Principiul fundamental în lucrările lui Maiorescu), 90, 91. (Maiorescu calomniat), 85. (Ajutat de Maiorescu), 110, 112, 113, 124, 158, 159, 160, 171, 187. (Maiorescu — Ministru al Instr. publice), 110, 112. (Maiorescu și viitorul lui Em.), 176, 177. (Maiorescu — Plecarea lui Em. în Italia), 186. (Poeziile lui Em.), 187. (Maiorescu — Moartea lui Eminescu), 274. (Problema teatrului național), 78. (Chestiunea evreească), 91. (Chestiunea cosmopolitismului), 88, 89, 91. (Cronicele și cântecele populare), 127. (Proclamarea Regatului), 141. (Despre Germani), 114, 115, 116, 117, 118, 119. (Germanii și filozofia), 115, 118. (Germania și Schopenhauer), 115, 118. (Metafizica lui Schopenhauer), 99, 103. (Filos. lui Kant), 99, 102. (Subvenția dela Junimea), 458. (Ședințele Junimii), 135. (Lista oamenilor de știință), 111, 112, 113. (Politice), 144. (Chestiuni familiare), 123. (Despre tatăl său), 119, 120, 139, 140, 141. (Despre Henrietta), 140. (Boala Henriettei), 166, 167. (Căsătoria lui Matei), 139. (Moartea cumnatului său), 165. (La M. Pompiliu), 180. (Adrian), 91. (V. Alecsandri), 82. (Arhimede), 106, 107. (Aristotel), 100, 103. (Bacalu), 160. (Băriștiu), 87. (Bădescu), 143. (Bălcescu), 135. (Bărnuțiu), 86, 91. (Dreptul public — S. Bărnuțiu),

Eminescu Mihaiu (urmare)

91. (Belesiu), 80. (Bismarck), 114, 117. (Blanchin), 95. (Bodnărescu), 132. (Bodnărescu — Amintiri de călătorie ale unui june), 153. (Bota), 91. (Botea), 136. (Bouillet), 163. (D. Brătianu), 90. (Bumbac Ioniță), 87, 88. (Bumbac V.), 80. (Chernbach), 126. (Chibici-Révneanu), 157, 160. (Conta), 135. (Convorbiri), 90, 153. (Consiliul permanent), 130, 131. (Constantinescu B. Dr.), 129. (Costiescu), 91. (I. Creangă), 128, 129, 135. (Creangă — Cartea de cetire), 129. (Crețulescu), 120. (Curierul de Iași), 133, 134. (Curtea de Casație), 120. (Daniel Dumitru), 129. (Doamna Lange), 124. (Doamna Kretzulescu), 122. (Doamna Slavici), 149. (Drăgănescu), 135. (Drăgescu), 91. (Ștefan Emilian), 165, 166. (Eminovici Nicolae), 138, 142. (Emmerich Cristian), 138. (Enacovici), 92. (Expoziția), 93, 96. (Federațiunea), 89. (Fichte), 115, 116, 118. (Filibiliu), 136. (Geibel), 116, 118. (Ioh. W. Goethe), 116, 118. (Grădișteanu), 91. (B. P. Hâjdău), 122. (Hartmann), 115, 118. (Hegel), 101, 104, 115, 116, 117, 118, 119. (Heine H.), 162. (Henrietta), 93, 96. (Herbart), 99, 103. (Gh. Hrisoscoleu), 129. (Hynek), 92. (Iakoby Iohann), 114, 117. (Dr. Iachimovicz), 162. (Ieremia Movilă), 121. (Înalta curte de Conturi), 132, 133. (Înalta Societate a Filistenilor), 105, 107. (Institutul Academic), 124. (Iorgu), 97. (Dr. Isac), 167. (Janet), 111, 112. (Joe), 163. (Junimea), 85, 88, 134, 135. (Aug. Laurian), 136. (Luther), 114, 117. (M.

Eminescu Mihaiu (urmare)

Kremnitz — Em. la 26 ani), 3, 4, 24, 25. (Lecții de limba română), 5, 6, 7, 8, 26, 27, 28, 29. (Dicționarul etimologic), 9, 13, 17, 18, 19, 30, 33, 37, 38, 39. (M. Kremnitz — Dragostea ei p. Em.), 11, 12, 13, 14, 18, 33, 34, 35, 38. (M. Kremnitz tr. din poeziile lui Em.), 4, 25. (M. Kremnitz tr. „Strigoiu“), 9, 29. (M. Kremnitz tr. „Pescărușul“), 5, 26. (Portretul lui Em. în „Das Lebensbild“), 16, 37. (M. Kremnitz — V. Micle și M. Eminescu), 14, 15, 16, 17, 35, 36, 37, 38. (M. Kremnitz — Starea materială a lui Em.), 7, 27. (M. Kremnitz — Em. antisemit), 15, 36. (M. Kremnitz — Em. și femeile), 8, 28. (Em. la Timpul), 5, 26. (Imm. Kant), 99, 102, 103. (Krețulescu), 125, 126. (Macedonski), 91. (T. Maiorescu), 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 126, 143, 158, 159. (Mandrea), 136, 152, 153. (Mandiu — Gramatica română), 129. (Manea), 244, 245, 246. (Matei Eminescu), 93, 95, 96, 139. (Metoda Nouă — Creangă), 128, 129. (Veronica Micle), 139. (Ștef. Mihăilescu), 136. (Alex. Mille), 166. (C. Mille), 166. (Mircea), 133, 134. (V. Morariu), 80. (V. G. Morțun), 167, 168. (Moțoc), 166. (Movileștii), 121. (Napoleon I), 140. (A. Naum), 131. (Nica), 136. (Noua Pressă liberă), 90. (Al. Odobescu), 136. (Olănescu), 135, 136. (Olănescu — Ruy-Blas), 135. (Nec. Oncu), 111, 113. (Dan Pamfiliu), 81, 90. (C. Popasu), 159. (Pastia), 133. (Păucescu), 136. (V. Păun), 136. (D.

Eminescu Mihaiu (urmare)

Petrinu), 132. (Vasile Pogor), 82. („Pruncul“), 162. (Pulscky), 91. (Pușcariu), 136. (Réaumur), 161. (Redwitz), 116, 118. (România Jună), 85, 86. (Românul), 93, 90. (Roșca), 149. (Th. Rosetti), 105, 107, 119, 120, 136. (Rossi), 135. (Ioan Al. Samurcaș), 120. (Sarasate), 146. (Sărdariu), 153, 154, 155, 156, 157. (Schelling), 116, 118. (J. Scherr — Allg. Litteraturgeschichte), 91. (Art. Schopenhauer), 99, 100, 102, 103, 115, 116, 117, 118, 135. (Simțion), 158, 160. (I. Slavici), 80, 85, 135, 136. (Slavici — Gura Satului), 135. (Steaua României), 133. (Șaguna), 87. (Șerban Em.), 95, 96, 97, 125, 126, 127. (Studiază medicina), 97, 98. (Boala lui Șerban), 123, 124. (Alienație mintală), 125. (Moartea lui Șerban Em.), 125, 128. (Datoriile lui Șerban), 126, 127. (Socec), 128, 168. (Ștefan cel Mare), 79, 84. (Teatrul Național), 78. (Teodorescu), 136. (Timpul), 135, 151. (Tip. Națională), 133. (D-ra Weitzsecker), 165, 167. (Wertheimer), 120. (V. Ureche), 151. (A. D. Xenopol), 82, 124, 135. (Zimmermann), 100, 103. (Atât de fragedă), XV, 12, 32, 76, 77. (Călin, File din poveste), 74. (Când însuși glasul), 74. (Cu mâne zilele-ți adaugi...), 9, 29, 75. (De câte ori iubito), 74. (Departate sunt de tine), 25, 74, 296. (Der Eisvogel), 5. (Dicționar), 244. (Diorama), XCIII, XCIV, 457. (Doiina), LXX. (Echilibrul), XXIII, 89. (Epigonii),

Eminescu Mihai (urmare)

127, 295. (Egiptul), XCIII, XCIV, 466. (Corpora documentorum), 120. (Despre curente filologice rom. din Bucovina), 296. (Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius), 162, 163, 164, 300. (Făt frumos din lacrimă), 286. (Floare albastră), 457, 467. (Getrennt bin ich von dir...), 4. (Inger și Demon), 457, 467. (La Baudius), 280, 312. (Kamadeva), 307. (Melancolie), 123, 74. (Mortua est), 23, 74. (Naționalii și Cosmopoliții), XXIV, XXV, LXXXII, 85—92, 292. (Odysseea), 120. (Pescărușul), 26. (Poezii), 167, 163, 174, 236, 301, 460. (Povestea codrului), 296. (Povestea teiului), 296. (Prosă și versuri), 301. (Ră-sai din umbra vremilor încoace), 4, 25. (Recunoștință), 254. (Satira II), 300. (Sărmanul Dionis), XCII, XCIII, XCIV. 457, 466. (Serdariu), 298, 299, 300. (Să facem un congres), XXIII. (Singularitate), 296. (Strigoi), XXXIII, 9, 29, 75. (Te duci și ani de suferință), 14, 34, 77. (Teatrul românesc și repertoriul lui), XIX. (Versuri), 134, 135.

Eminescu student la Berlin (I. V. Pătrașcanu), 287.

Eminescu și Germanii. (G. Bogdan-Duică), XXXIII.

Eminescu și generația de azi (N. Iorga), XLII.

Eminescu Nicolae, 138, 142, 297, 303. (Cătră tatăl său), 270, 272. (Cătră M. Eminescu), 272. (Arapu), 270. (Bastața), 270. (Botez), 270. (Comisia de experți), 270. (Curtea de Apel), 270. (Mihai Eminescu),

Eminescu N. (urmare)

270. (Henrietta), 271, 272. (Henrietta la Cernăuți), 271. (Hristachi), 271. (Leon), 271. (Matei), 272. (Moșia Cucorani), 270, 271. (Pavlov), 270. (Storfer), 270. (Zotata), 270.

Eminescu Șerban, XXVIII, XXXV, 92, 95, 96, 97, 125, 126, 127, 257, 294, 310. (Cătră Mihai), 269. (Mihai la Universitate), 269. (Bolnav), 123, 124. (Alienație mintală), 125. (Moartea), 125. (Iorgu), 269, 270. (Junimea), 270. (Univ. din Viena), 269.

Eminovici Aglaia, 297.

Eminovici Gheorghe, 185, 271, 277, 294.

Eminovici Ralu, 277.

Enacoviei, 92.

Eneida-Virgiliu (Tr. de M. Străjan), 458, 461, 467.

Enigma (Fr. Schiller), 466.

Epidemia Formelor (T. Maiorescu), 456.

Epigonii (M. Eminescu), 127, 295.

Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius (M. Eminescu), 162, 163, 164, 300.

Epitame historia sacrae (Pavel Paicu), 435, 463.

Ephrosine, 342, 343.

Epureanu Costache Manolache, 273, 311, 436.

Erdelly de Medve, XLVIII.

Esarcu C., LIX.

Essai sur la conception matérialiste de l'Histoire, 414.

Eu vin (D. Bolintineanu), 432.

Evenimentul, LXI.

Evreii în muzică (Richard Wagner), XLI.

Ewald, 419.

F

Figure D. Emil, 303.
 Fallmerayer, 466.
 Familia, XVII, XIX, XXI, 75, 78, 281, 283.
 Fanarioții, 392, 393.
 Fanni Tardini — Vlădicescu, 75, 308.
 Fântâna Blanduziei (V. Alecsandri), LX.
 Fara Alexandru, 313, 432, 441.
 Făt frumos din lacrimă (M. Eminescu), 286.
 Făt-Logofăt (V. Alecsandri), 432.
 Faust (I. W. Goethe), 238.
 Federațiunea, XXIII, 80, 89, 454.
 Fedru (T. Maiorescu), 435.
 Ferdinand I. LXXXIX.
 Fet frumos și Ileana Consinzena (M. Pompiliu), 448.
 Fetul Dr., 456.
 Feuerbach Andreas Ludwig, 444, 455.
 Fichte Gottlieb Johann, 115, 116, 118, 290. (Reden an die Deutsche Nation), 290.
 Figuri Botoșănene (Vlad. Șardin), LXV, 286.
 Filibiliu, 136.
 Filipescu, 307.
 Filipescu, 327.
 Filipescu-Dubău Eug., 314.
 Filipescu-Volanschi Clara, LIV.
 Filipide, 182.
 Filosofia contemporană a istoriei (N. Bagdasar), X, 437.

Filosofi și Sisteme (I. Brucăr), 427.
 Fischer G. I., 452. (Poezii tr. de A. D. Xenopol), 466.
 Flechtenmacher A., 284.
 Fleva Nicolae, 422.
 Floare albastră (M. Eminescu), 457, 467.
 Florentin P. Ioan, 314.
 Florescu, 171.
 Florescu Bonifaciu, 300, 301.
 Florescu Em. I., 296.
 Flora S. Ion, 407. (Constituirea istoriei ca știință), 427.
 Fluch der Liebe (Allan George), 73.
 Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu (Mite Kremnitz), 1—19.
 Foaia Familiei, XL.
 Foile Române politice, 451.
 Focșa, LVIII, 202—208.
 Florescu V., 316.
 Foti Ioan, 315.
 Focșă D-na, 226, 232.
 Franck Sophie, 267.
 Franck, 211, 217, 223, 229, 245, 247.
 Franciada (Al. Zamfiroiu), 442, 466.
 Fraenkel, 322, 324, 333, 335, 341, 343.
 Frangolea, 193, 203, 205, 206.
 Frații Vlădicescu, 223, 224, 308.
 Franz, 372, 373.
 Freytag Gustav, 75.
 Fundațiuni religioase românești (P. Panaitescu), 294.
 Fürst Demeter (Allan George), 73.
 Furtuna (D. Bolintineanu), 432.

G

Gabrielescu Neculai, 316.
 Gaildry François, 373, 374, 376.
 Galițin M. Al., 472, 477.
 Gall C., 455.
 Ganea Iorgu, 439.

Gane N., XXXIII, XCIII, XCIV, XCV, 21, 22, 184, 188, 311, 313, 438—442, 444—451, 455—458, 460, 461. (Autografe), 320. (Drăgan-poreclă), 296. (Unirea), 456. (An-

- Gane N., (urmare)
 trei Florea Curcanul, 481, 482.
- Gaster Moses, LXXXVII.
- Gavrilescu Al., LVII.
- Gazetele Române Transilvănene, 451.
- Gazeta economică și statistică, 451.
- Geibel Emanuel, 116, 118, 290.
- Geniul francez Voltaire (Mărzescu), 434.
- Geografia și istoria evului mediu (W. Pütz, preluc. de I. G. Meșotă), 463.
- Georgescu Cristea, 400.
- Gervinus Gottlieb Georg, 381. (Bio-bibl.), 419.
- Geschichte der Weltliteratur (Paul Wiegler), 286.
- Getrennt bin ich von dir (M. Eminescu), 4.
- Gheorghiu Alexandru, XLIX.
- Gheorghiu Mihail, 316.
- Gheorghiu Xenophon, 316.
- Gherghel Agapia, 227, 276. (Data nașterii lui M. Eminescu), 277. (Pr. Dimitrie), 277. (Fevronia Iorașcu), 277.
- Ghibănescu Gheorghe, 401. (Activitatea literară la Arhiva), 425, 426.
- Ghibănescu Rozalia, LXI.
- Ghica Dimitrie, 367.
- Ghica-Deleni-Grigore, 411, 427.
- Ghica Pantazi, XIX.
- Ghiorghian Elena, L.
- Ghitara (V. Hugo), 467.
- Giurescu N. D. (M. Eminescu), 276, 277. (Data nașterii lui M. Eminescu), 275, 276, 277, 311, 312. (Gh. Eminovici), 277. (Ralu Eminovici), 277. (G. Cerchez), 276. (Convorbiri Literare), 276. (Pr. Dimitrie), 277. (Agapia Gherghel), 276. (Vasile Iurașcu), 277. (Mănăst. Agafton), 276. (N. Pă-
- Giurescu N. D. (urmare)
 trașcu), 276. (Românul), 276. (Ion Stamati), 277. (C. Vasiliu), 276.
- Goethe Wolf. Johann, XIII, XIV, XLI, LXIV, 74, 116, 118, 288, 289, 434.
- Goethe als Persönlichkeit (H. Amelung), XIII.
- Goga Oct., 286.
- Goilav, 459.
- Golescu G. Alexandru, 367.
- Golescu Nicolae, 367.
- Golescu Ștefan, 366.
- Gondola (Crețeanu), 432.
- Gorovei Artur, XCV, 483.
- Grădișteanu, 91.
- Grămadă I., XXXIX, 83, 283. (M. Eminescu), 283, 284, 285, 286, 301, 311.
- Gramatica română (I. Manliu), 129.
- Grandea H. (Miosotis), 434.
- Greceanu Gheorghe, 315.
- Gregoriadi-Bonachi Al., 435, 463.
- Gregoriu VII, 434.
- Grigorie Vodă (S. Bodnărescu), 446.
- Grigore Vodă (Depărățeanu), XX.
- Grigoriu Petru, 184, 305, 315.
- Grigorovici V. D., 474, 478.
- Grimm frații, 419.
- Groș Constantin, 378.
- Grossu D., 422.
- Groza (V. Alecsandri), 431.
- Gruber-Micle Virginia, XLIV, LXI.
- Grupa dela mormântul ducesei Cristina de Canova (S. Bodnărescu), 464.
- Guizot G. P. F., 376.
- Gura Satului (I. Slavici), 135, 297.
- Gustav le Bon, 414.
- Gusti Dimitrie (1933), LXXX.
- Gusti Dimitrie (1868), 337, 344, 346, 366, 367.
- Gutzkow K., 466.

H

- Haneș V. Petre**, LXXII.
Haret Spiru, LXII.
Hasdeu P. Bogdan, 122, 316, 413, 474, 475. (Răsvan și Vidra), XX. (Istoria Critică a Românilor), 453, 458, 461. (Cuvente den bătrâni), 474, 478.
Hasnaș, 221, 255.
Hartmann Eduard, von, 115, 118, 290.
Hatmanul Baltag (I. C. Negruzzi, I. L. Caragiale), 176, 303, 366.
Hebbel Friedrich, XX, 175, 303. (Maria Magdalena), 303.
Hegel Fr. Wilh. Georg, 101, 104, 115, 116, 117, 118, 119, 287, 289, 290.
Heine Heinrich, LXXXIV, 162, 171, 302, 312, 466.
Heinrich Heine și Heinismul (I. E. Torouțiu), 419, 466.
Hele, LIV.
Heliade-Rădulescu I., 289, 447, 454. (Poesii), 434.
Helmolt F. H., 414, 428.
Herbart Fr. Johann, 99, 103, 287.
Herescu Eupraxia, 227.
Herr Baby (Mite Kremnitz), 21.
Herodot (A. D. Xenopol), 460.
Herodot în raport cu istoria noastră (A. D. Xenopol), 389, 467.
Hildebrand, 452.
Histoire de la Dacie (M. Kogălniceanu), 402.
Histoire générale de 795 jusqu'a nos jours, 403, 408.
Histoire des Roumains de la Dacie Trajane (A. D. Xenopol), 403, 427.
Histoire de la Valachie, de la Moldovie et des Valaques Transdaniubiens (M. Kogălniceanu), 426.
Hociung, 327.
Hodoș Nerva, 285, 303.
Hogaș Calistrat, XCIV, 327, 366, 401, 423. (Cătră A. D. Xenopol), 468. (Academia Mihăileană), 469. (Ciudin), 468. (Amintiri din călătorie), 401, 423. (Petreckerile la țară), 423.
Holberg, XXI.
Hrisoscolev Gh., 129.
Hrisoverghi, 379.
Hristachi, 271.
Huber F., 466.
Hugo Victor, 297, 441, 460. (Ghitara), 467. (Luna senină, tr. de V. Pogor), 464.
Humpel Emilia, 180, 190, 195, 219, 304.
Humpel Wilhelm, 304.
Hurmuzachi, 448.
Huttes, 357, 358.
Huxley, XXIX.
Hynek Marian, 92, 286.

I

- Iamandi Dimitrie**, 345, 367, 380.
Iachimovicz Dr., 62.
Iancovescu N. Ion, 310.
Ianov Ioan, 313, 437, 438, 439, 445, 461
Ibelniskij, 472.
Ideea Europeană, LXXX.
Idealismul grec — Platon (T. Maiorescu), 434.
Ieremia Movilă, 121, 291.
Ienăchescu Gh., 178, 304.
Iliada (Omer), 373.
Iliescu P., 422.
Im neuen Reich, 450.
Inalta Societate a Filistenilor, 105, 107.
Inelul lui Giges (G. Bogdan-Duică), 303.
Infernul (Dante), 31, 76.

- Influența lui Hegel în cultura română** (Tudor Vianu), 289.
- Inger și Demon** (M. Eminescu), 457, 467.
- Insemnări zilnice** (T. Maiorescu), 184.
- Introducere** (T. Maiorescu), 444, 456.
- Institutorul Creangă** (Leca Morariu), 295.
- Institutul Academic**, 124, 379, 388.
- Institutul din Franța**, 408.
- Invățământul școlar** (A. D. Xenopol), 413.
- În unire e tăria** (M. Eminescu), XXIII.
- În din titlul Domnilor Români** (I. Bogdan), 477.
- Ioan Creangă, Viața și Opera** (Lucian Predescu), 295.
- Ioan Creangă** (N. Țimiras), 295.
- Ioan cel Cumplit**, 394.
- Ioan Eufrosina**, LIII.
- Ionescu Al.-Sadi**, 285, 303.
- Ionescu**, 229, 255.
- Ionescu Maria**, L.
- Ionescu Neculai**, XLIX, 171, 302.
- Ionescu Radu**, 289.
- Ionescu Traian**, LXXXIX.
- Ionescu Vasile**, 315.
- Iorga Nicolae**, X, LXVI, LXXVII, XCI, XCV; 290; 399, 400, 426. (O viață de om), 308. (Eminescu și generația de azi), VLII. (Thomas III — marquis de Saluces), 400. (Une collection de lettres de Philippe de Maizières), 400, 423. (Philippe de Mézières 1327—1405 et la croisade au XIV-e siècle), 423.
- Iorgu**, 97, 269, 270.
- Iorgu G. Toma**, 310.
- Irimescu Gh.**, 316.
- Isack Francisc**, XLVII, LXV, LXVI, LXVII, 167, 197—200, 202, 203, 206, 207, 210—214, 217, 223, 224, 226, 235, 236, 235, 242, 248, 257, 262, 286, 301.
- Istoria ideilor mele** (A. D. Xenopol), LXVIII, LXIX, LXXII, LXXIX, LXXXI, LXXXVIII, 283, 289, 366, 367, 368, 418, 427, 428.
- Istoria Literaturii Germane** (I. E. Torouțiu), 76.
- Istoria critică a Românilor** (B. P. Hasdeu), 453, 458, 460.
- Istoriile civilizației** (A. D. Xenopol), 384, 405, 413.
- Istoria civilizației în Anglia** (Henri Tomas Buckle), 384.
- Istoria civilizației în Europa și în Franța** (F. P. Guizot), 376, 384.
- Istoria civilizației** (Hartpole Lecky), 384.
- Istoria dezvoltării intelectuale a Europei** (William Draper), 384.
- Istoria literaturii române din Bucovina** (Const. Loghin), 282, 285.
- Istoria pentru începutul Românilor în Dacia**, 427.
- Istoria literaturii universale** (Paul Wiegler), 286.
- Istoria rusă din timpurile cele mai vechi** (Soloviev), 478.
- Istoria Românilor din Dacia Traiană** (A. D. Xenopol), LXXXVI, LXXXVII, LXXXIX, 392, 393, 394, 396, 399, 403, 405, 410, 414, 415, 478, 479.
- Istoria veche** (Rottesk), 435.
- Istrati Elena**, L.
- Istrati Hersilia**, L.
- Istrati Titus**, 315.

Iubescu (S. Vârgolici), 442.
Iuliu Caesar (Mandrea), 435.
Iuga Vodă (A. D. Xenopol), 413.
Itinerariul în Istria (Ioan Maiorescu),
 453, 466.

Iudita și Holofern (Tr. de E. Fagure);
 303.
Iuga C. Victoria, LIII.
Iurașcu Fevronia, 277, 280.
Iurașcu Olimpiada, 227.
Iurașcu Vasile, 277.

J

Janet, 111, 112, 289, 302.
Jecu D-na, 259, 261, 265.
Jakobi Iohann, 114, 117, 289.
Jacobi Hugo, 466.
Jakobi Heinrich Friedrich, 289.
Jeremiada (Fr. von Schiller), 295.
Jianu Constantin, 367.
Jocurile (T. Maiorescu), 444.
Joe, 163.
Joie D-na, 342, 343.
Jolly J., 466.
Journal de Débats, 451, 466.
Junimea Literară, XXII, 282, 303.
Junimea, IX, X, XV, XVIII, XXV.
 XLII, XLVI, XLVII, LXXXI,
 XCIV, XCV, 1, 21, 23, 74, 85,
 88, 134, 135, 182, 270, 297, 298,
 304, 305, 306, 311, 313, 366, 367,
 360, 388, 390, 420, 426, 429, 437,
 444, 449, 450, 452, 456, 458, 460.
 (Scopul și programul societății),
 437. (Activitatea), 456. (Condica
 soc.), 440. (Registru de membri),
 279. (Ședințele la T. Maiorescu),
 431, 433, 435, 436, 445, 446, 447,
 450, 453, 454, 455, 456, 457, 458,
 460. (Ședințele la I. Negruzzi),
 447, 448, 449, 450. (Ședințele la
 Pogor), 429, 432, 433, 435, 436,
 437, 438, 439, 440, 441, 442, 444,
 446, 451, 452, 455, 457, 458, 459,
 460. (Local pentru ședințe), 441,
 442, 451, 452. (Tipografia și sco-
 pul ei), 429, 430, 463. (Vinderea
 tipografiei), 438. (Cărți școlare),

Junimea (urmare)
 435. (Autorii latini), 431. (Banii
 Societății), 440. (Procesele Ver-
 bale ale Junimii), 429—462.
 (Prelecțiunile publice populare),
 433, 434, 437, 442, 444, 445, 451,
 456, 457, 459. (Ortografia româ-
 nă), 433, 435, 436, 441, 442, 443,
 447, 448, 450. (Antologia de poe-
 zii române), 430, 431, 432, 433,
 434, 435. (Mișcarea civilizației
 apusene), 450, 451, 452, 454. (Di-
 recția spiritului bucureștean), 449.
 (Dicționar arheologic), 462. (E-
 ducția femeilor), 440. (Literatu-
 ra comică populară), 439. (Ver-
 sul român), 462. (Viitorul politic
 al țării), 450. (Istoria critică de
 B. P. Hasdeu), 453. (Cosmopoliti-
 sm și Naționalitate), 461. (Pro-
 blema evreească), 454, 457, 459.
 (Aniversarea Junimei), 460, 461.
 (Acte istorice românești), 431.
 (Subvenție pentru M. Eminescu),
 458. (Subvenție pentru I. Slavi-
 ci), 457, 458. (Subvenție pentru
 Tiron), 441, 442. (Ajutor pentru
 filoz. Feuerbach), 444. (Convor-
 biri Literare), 442, 444, 445, 453,
 454. (Abonamente la Conv. Lit.),
 449. (Comitetul de redacție al
 Conv. Lit.), 444, 454. (I. Negruz-
 zi la red. Conv. Lit.), 454. (Sub-
 venția pentru Conv. Lit.), 445.
 (T. Maiorescu reprezentant al Ju-

Junimea (urmare)

nimii), 438. (A. D. Xenopol, secretar al Junimii), 438, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 446, 447, 448, 449, 451, 452, 453, 454, 455, 456,

Junimea (urmare)

457, 458, 459, 460, 462. (Soc. de belle-arte), 455.

Jurământul la Români (A. D. Xenopol), 389.**K****Kamadeva** (M. Eminescu), 307.**Kant Immanuel**, XXIX, 99, 102, 103, 286, 290. (Critica rațiunii pure), XXIX.**Kézskemet**, 305.**Kienzl Hermann**, XV, 22. (Biobibl.), 73, 74.**Klein Sam.**, 286.**Kluge Hermann**, 76.**Kogălniceanu M.**, v. Cogălniceanu.**Kolb G.**, 466.**König Karl von Rumänien** (M. Kremnitz), 21.**Kopitor**, 476.**Kremnitz Clara**, 74.**Kremnitz George**, 7, 16, 18, 19, 27, 37, 38, 39, 75.**Kremnitz Wilhelm**, 19, 21, 39, 73, 74, 326, 329, 330, 331, 366.

Kremnitz M., XV, XVI, XVII, 21, 22, 73, 75, 76, 77, 297, 298, 303. (George Allan — pseudonim), 20, 73. (Idem — pseudonim), 20. (Baby), 7, 16, 18, 19, 27, 37, 38, 39. (A. Cihac), 9, 30. (Convorbiri Literare), 10, 18, 30, 38. (I. Creangă), 7, 28. (Capra cu trei iezi), 16, 37, 38. (Dante), 10, 19, 31, 39. (Henriette Eminescu), 16, 37. (M. Eminescu), 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39. (Emin. la 26 ani), 3, 4, 24, 25. (Em. în casa lui T. Maiorescu), 3, 4, 24, 25, 26. (T. Maiorescu despre Eminescu), 14, 35. (Starea mate-

Kremnitz M., (urmare)

rială), 7, 27. (Eminescu la „Tim-pul“), 5, 26. (Em. și femeile), 1, 8, 23, 28. (Em. și poporul), 7, 28. (Em. și dragostea lui p. M. Kremnitz), 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38. (Em. antisemit), 15, 36. (Em. și dicționarul etimologic), 9, 13, 17, 18, 19, 30, 33, 37, 38, 39. (Em. și Ver. Micle), 14, 15, 16, 17, 35, 36, 37, 38. (M. Em. — In spitalul de alienați), 19, 39. (In ospiciul din Viena), 18, 39. („Melancolia“ și Junimea), 1, 23. (Dragostea pentru M. Eminescu), 11, 12, 13, 14, 18, 33, 34, 35, 38. (Desamăgită), 13, 33. (Lecții de limba română), 5, 6, 7, 8, 26, 27, 28, 29. (Tr. din poeziile lui Em.), 4, 25. (Tr. „Pescărușul“), 5, 26. (Tr. „Strigoi“), 9, 29. (Atât de fragedă te asameni), 12, 32. (Cu mâne zilele-ți adaugi), 9, 29. (Departate sunt de tine), 25. (Der Eisvogel), 5. (Getrennt bin ich von dir), 4. (Mortua est), 1, 23. (Pescărușul), 26. (Răsați din umbra vremilor incoace), 4, 25. (Strigoi), 9, 29. (Te duci și ani de suferință), 14, 34. (Infern), 10, 31. (Junimea), 1, 23. (Ver. Micle), 14, 16, 17, 35, 37, 38. (Moartea lui Șt. Micle), 16, 37. (T. Maiorescu), 3, 5, 14, 15, 23, 24, 26, 35. (N. Mandrea), 8, 29. (I.

Kremnitz M., (urmare)

Negruzzi), 17, 37. (Anton Pan), 10, 30. (Th. Rosetti), 1, 23. (Sacher-Masoch), 3, 28. (A. Schopenhauer), 7, 28. (M. Schuyler), 16, 36. (Timpul), 5, 26. (H. v. Vietinghoff), 9, 29. (Amintiri fugare despre M. Eminescu), XV, XVI, 23—39, 73, 74. (Prima navelă — Das Lebensbild), 13, 16, 33, 37, 73. (Portretul lui Eminescu în „Das Lebensbild), 16,

Kremnitz M., (urmare)

37. (Ein rumänischer Lenau), 73. (Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu), 1—19. (Nibenlungenlied), 9, 29. (George Allan — Radu, Fürst-Demeter), 73. (Wilhelm Kremnitz), 19, 39. (George Allan — Un caractere de artist), XVI, 40—72, 77. (Tr. „Hatmanul Baltağ“), 366.

Krețulescu D-na, 122.**Krețulescu**, 125, 126.**Kumanin**, 473, 475.**L****La Baudius** (M. Eminescu), 280, 312.**La Baudius** (Tr. de A. D. Xenopol), 280, 312.**Labriola**, 414.**La cățiva autori contemporani** (I. Negruzzi), 467.**La création** (Edgard Quinet), 385.**Laïs** (Tr. de M. Eminescu), 309.**La logique social**, 414.**Lamartine A.**, 312, 442. (Poesii tr. de S. Vărgolici), 464.**Lambrior Alex.**, XCII, XCIII, 182, 304, 314, 443, 444, 445, 448, 450—455, 456, 458, 459, 460, 461, 462. (Cruciatale), 456.**Lambrino D-na**, LVIII.**Lampa** (A. Chenier tr. de S. Vărgolici), 440, 464.**Lancelot**, 76.**Lange D-na**, 124.**La notion de valeur en histoire**, 414.**La question israélite en Roumanie** (A. D. Xenopol), 417, 427.**Lăpădatu Ioan**, XIX.**La psychologie et l'histoire** (A. D. Xenopol), 409.**Lăpușneanu Alexandru**, 294.**Lăpușneanu Vodă** (S. Bodnărescu), 449.**La Renaissance latine**, 410, 417, 427.**La Revue critique**, 414.**La Roumanie et l'Hongrie à l'occasion du millenium maghyar** (A. D. Xenopol), 409, 410, 427.**La Roumanie au Moyen-Age, une énigme historique** (A. D. Xenopol), 403, 409.**Lascarov-Moldovanu Al**, X.**La Synthèse**, 314.**Lateș Teodor**, XLIX, 268, 310.**La Théorie de l'Histoire** (A. D. Xenopol), 419.**Laur** (pseud. lui A. D. Xenopol), 397, 423.**Laurian**, 422.**Laurian Aug.**, 136.**Laurian D.**, 316.**Law** (V. Pogor), 456.**Lazu G.**, 454.**Lazu Gr. Neculai**, 303, 314, 466.**Lazu N.**, 466.**Lebensbild** (Mite Kremnitz), 13.**Leca C.**, 306, 307.**Lecca G. H.**, 286.**Lecky Hartpole**, 384.**Lehmann Joseph**, 466.**Leibnitz**, 237, 290.

- Leidesdorf, 171, 174, 177, 185, 302, 311.
- Le jouer de flûte (Emile Augier), 309
- Leonardescu C., 171, 289, 315. (Bibli.), 302.
- Lenau, XLIV.
- Leon, 271.
- Lepadat Constantin, 314.
- Lepadatu, 461.
- Lepsius Karl Richard, 383, 419.
- Lessing Goth. Ephraim, XIX.
- Les Roumains et les Hongrois à l'occasion du millénium magyar (A. D. Xenopol), 427.
- Les démembrements de la Moldavie (A. D. Xenopol), 402.
- L'Empire Valaho-bulgare (A. D. Xenopol), 403.
- Les guerres daciques de l'Empereur Trajan (A. D. Xenopol), 403.
- Le pays roumains (Pierre le Grand), 427.
- Les principes fondamentaux de l'histoire (A. D. Xenopol), 406, 408, 417, 418, 419, 427.
- Les Roumains et les Grecs (A. D. Xenopol), 403.
- Les Ruines (Volney), 376.
- Les sciences naturelles et l'histoire, 427.
- Liberalul, 213, 307.
- Liocul Național — Iași, 375.
- Liebe und Schmerz, 286.
- Liga Femeilor, LXI, LXII.
- L'hypothèse dans l'histoire (A. D. Xenopol), 409, 427.
- L'imagination en histoire (A. D. Xenopol), 428.
- Lindau Paul, 466.
- List Friedrich, 390, 421, 422.
- Liteanu V. Gheorghe, 314.
- Liteanu Varnav, 460.
- Liberatorul, LX, 301.
- Literatura română și străinătatea (T. Maiorescu), 422.
- Livezeanu Zoe, LIV.
- Lochmann Natalia, L.
- Lois psychologique de développement des peuples (Gustav le Bon), 414.
- Logica (T. Maiorescu), XXV.
- Loghin Constantin, 282, 285.
- Longinescu G. G., X.
- Lovinescu E., LXXXVII.
- Ludwig Emil, XIV.
- Lübke M. Wilh., XXXIX.
- Luna senină (V. Hugo, tr. de V. Pogor), 438, 464.
- Lupașcu Alexandru, 283.
- Lupu Maria, L.
- Lupul și Cucul (A. Donici), 431.
- Luther, 114, 117, 434.
- Luzzatti Luigi, 417, 428.
- Lyra (Aricescu), 434.

M

- Macbeth (Shakespeare, tr. de P. Carp), 463.
- Macedon, 245.
- Macedonski A., LX, 91, 285, 301.
- Maeri, 446.
- Maghysars et Roumains devant l'histoire, 409, 427.
- Maior Petru, 286, 410, 422.
- Maiorescu Ana, 74.
- Maiorescu Ioan, 453. (Itinerariul în Istria), 454, 466.
- Maiorescu Livia, 73, 74, 305.
- Maiorescu Titu, X, XVII, XXV, XXVI, XXVIII, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XLV, XLVI, LXXI, LXXXI-LXXXIII, XCII-XCIV, 3, 5, 14, 15, 21, 23, 24,

Maiorescu T., (urmare)

26, 35, 73, 74, 75, 77, 82, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 99, 126, 143, 153, 159, 167, 171, 175, 214, 236, 238, 244, 278, 282, 283, 285, 286, 288, 289, 291, 294, 295, 300—305, 308, 309, 311, 313, 322, 324, 326, 328, 329, 333, 334, 336, 338, 368, 379, 380, 385, 389, 390, 391, 399, 418, 420, 422, 423, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 443, 444, 445, 446, 447, 450, 451—463. (La București), 169, 177. (La Cernăuți), 170. (Cătră A. Chibici-Râvneanu), 175. 178. (Către Gh. Eminovici), 185. (Autografe), 113. (Școala), 85, 88. (Ministru de Instrucție), 110, 112. (România Jună și calomniile), 85—92. (Reprezentant al Junimii), 438. (Academia Română), 176. (Babeș), 176. (Barițiu), 176. (Beldimano), 184. (Binele public), 175. (Sedintele Junimii), 431, 433, 435, 436, 445—447, 450, 453—458, 460. (I. L. Caragiale), 185. (Carmen-Sylva), 187. (A. Chibici-Rêvneanu), 177, 185, 186. (I. Creangă), 176, 178. (Henrietta Eminescu), 178. (Cătră Hen. Eminescu), 177. (Mih. Eminescu), 175, 178, 274, 275. (Cătră M. Eminescu), 169, 186. (Doctoratul lui M. Eminescu), 169, 170, 171. (Catedra de filosofie la Universitate), 169, 170, 171. (Pesimismul lui M. E.), 169, 186. (Ajutor pentru M. Eminescu), 110, 112, 113, 122, 124, 158, 159, 160, 170, 171, 176, 187. (Viitorul lui M. Eminescu), 176, 177, 178, 187. (M. Eminescu nebun), 184, 185. (M. E. la Institutul de alienați), 185. (Obersteiner — Emi-

Maiorescu T., (urmare)

nescu), 178. (Eminescu — însă-nătoșat), 177, 185, 186. (Eminescu cu Chibici la Viena), 185. (A. Chibici-Rêvneanu cu Eminescu în Italia), 177, 186, 187. (Inapoierea în țară), 175, 178. (Moartea lui Eminescu), 274. (Monument pentru M. Eminescu), 274. (Insemnări zilnice referitoare la M. Eminescu), 184. (Poesiile lui M. Eminescu), 187, 188. (Editarea poeziilor), 274, 275. (Moartea tatălui lui M. Eminescu), 177. (Moartea lui Șerban Eminescu), 178. (Florescu), 170, 171. (N. Gane), 184. (Hatmanul Baltag), 176. (Ienăchescu), 178. (N. Ionescu), 170, 171. (Leidesdorf), 177, 185, 186. (Leonardescu), 170, 171. (Marian), 176. (P. Missir), 178. (I. C. Negruzzi), 184. (Obersteiner), 176, 178, 185, 186. (Revizuirea Constituției), 176. (Politica), 176. (Pensione Pera), 178. (Anette Rosetti), 184. (Th. Rosetti), 175, 176, 184, 187. (Sbiera), 176. (Schyber), 184. (Simțion), 184. (D-na Slavici), 184. (I. Slavici — Pădureanca), 176. (Soc. Carpaților), 184. (Socec), 178, 187, 274, 275. (Soutzo), 184, 185. (Statuia lui Hermes), 184. (Timpul), 175. (Venus de Milo), 184. (Universitatea din Iași), 169, 170, 171, 187. (Abnegațiunea Creștină, Sf. Vasile), 434. (Curtius vita alex.), 435. (Despre scrierea limbii române), 463. (Direcția nouă), 455, 456, 466. (Direcțiunea istorică, Sveatoslav), 434. (Doctrinarismul roman — Cato), 434. (Epidemia (Formelor), 456. (Fedru), 435.

- Maioreșcu T.** (urmare)
(Idealismul grec — Platon), 434.
(Introducere), 444, 456. (Jocurile), 444. (Literatura română și străinătatea), 422. (Logica), XXV. (Parenesile și Maximele), 451. (Pesimismul ideal), 434. (Plinius epistole), 435. (Spania sub Filip II), 456. (Tr. Aforisme pentru înțelepciunea în viață — Schopenhauer), 464. (Tr. din Schopenhauer, Despre cece este cineva), 439. (Tratat de scriere română), 435, 436. (Viața practică), 444.
- Magazin für Litteratur des Auslandes**, 451, 452, 466.
- Magazin f. Literatur des Ins-und Auslandes**, 466.
- Malborough**, 370, 418.
- Mălinescu Iordache**, 427.
- Mănăstirea Agafton**, 227, 229, 245, 267, 276.
- Mănăstirea Putna** (D. Bolintineanu), 432.
- Mănăstirea Sf. Sava**, I.
- Mănăstirea Sucevița** (Dan Dimitrie), 291.
- Mănăstireanu Hăriu Daniil**, 315.
- Mandrea Nicolae**, 8, 29, 75, 136, 152, 153, 298, 313, 429, 431, 432, 433, 435—441, 445, 446, 450—456 (Iuliu Caesar), 435. (Puritanismul — Cromwell), 434.
- Mândru**, 458.
- Mândru Teodor**, 387.
- Mănea Andrei**, 237, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249.
- Măntiu Ioan**, 129, 295.
- Manolache Costache**, 296, 367.
- Marcian**, 440.
- Marcu Alex.**, XXIX, 76.
- Marcu Gh.**, 316.
- Marele Vocevod Mihai**, XC.
- Marele vestit banditul Sărdariu** (M. Eminescu), XXXVI.
- Marghiloman**, 316.
- Marghiloman Al.**, 308.
- Maria Magdalena** (Friedrich Hebbel), XX, 303.
- Maria Magdalena** (Tr. de I. E. Torouțiu), 303.
- Marian B.**, 75, 176.
- Marian Fl. Simeon**, 303.
- Marie Fürstin — Mutter zu Wied** (Mite Kremnitz), 21.
- Marioara** (D. Bolintineanu), 432.
- Marlborough**, 418.
- Martian T.**, 390.
- Marțian**, 466.
- Mărzescu**, 433—437. (Cetățeanul român — Regulus), 434. (Geniul francez — Voltaire), 434.
- Mărzescu Gh. Elena**, LV, LVI, LVII, LIX.
- Mărzescu George**, LXII, 367.
- Masapust**, 374.
- Matci**, 327.
- Mavrodi Catherina**, LXI.
- Max E.**, 316.
- Meinert**, 307.
- Mehedinți Simeon**, X. (Titu Maioreșcu), LXXII.
- Meissner Const.**, 315, 446, 448, 450.
- Meissner C. Elena**, LVII.
- Melancolie** (M. Eminescu), 1, 23, 74.
- Melissus**, 287.
- Melik Ican**, XCIII, 313, 379, 388, 420, 433, 435—438, 445, 452, 454—456, 458, 460, 461. (Aritmetica), 463.
- M. Eminescu — Scrieri politice** (D. Murărașu), XXIII, XXXIV, 285.
- M. Eminescu** (N. Petrașcu), 295.
- Mihail Eminescu, Poesii complete**, 312.
- M. Eminescu student la Berlin** (I. V. Pătrașcanu), XL.

- M. Eminescu — Scrieri politice și literare** (I. Scurtu), XIX.
- Memorii** (E. Lovinescu), LXXXVII.
- Memoriile Regelui Carol I** (Mite Kremnitz), 21.
- Mendelsohn**, XLI.
- Meșotă G. I.**, 463.
- Metoda Nouă** (I. Creangă), 128, 129.
- Meyer**, 330, 331.
- Meyers Konv. Lex.**, 418.
- Michel Angelo**, 434.
- Micle Veronica**, XXXV, XXXVI, XLIV, L, 14, 16, 17, 35, 37, 38, 127, 136, 139, 142, 163, 233, 251, 252, 254, 257, 258, 259, 286, 297, 298, 301, 309, 310. (Bălăuca), 260, 261, 262, 263, 265, 266. (Dragostea lui M. Eminescu), 136, 137, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 252. (Pensia lui M. Eminescu), 259.
- Mici excursiuni** (S. Bodnărescu), 298.
- Micle Ștefan**, XLIV, 297. (Biobibl.), 77.
- Miclescu Calinic**, LXX.
- Mihalcea N.**, 316.
- Mihai Vereanu** (Iac. Negruzzi), 273, 449, 462.
- Mihai Viteazu**, 291, 394, 395, 413.
- Mihai Viteazu și Românii Ardeleni** (A. D. Xenopol), 415.
- Mihail Eminescu** (I. Grămadă), XXXIX, 83, 283, 284, 285, 286.
- Mihailu Eminescu și Mite Kremnitz**, X, VII.
- Mihălescu Ștefan**, 136, 316.
- Mijloacele de îndreptare a țăranimii noastre** (A. Xenopol), 416.
- Milhe**, 218, 233, 234.
- Milicevul** (Tăutu), 434.
- Mille Alexandru**, 166.
- Mille C.**, 166, 308.
- Mille M.**, XIX, LII.
- Miklosich**, 476.
- Miosotis** (H. Granda), 434.
- Minar Octav**, XXXVI.
- Minerva**, LXIII.
- Mircea**, 133, 134.
- Mircea cel Bătrân**, 394.
- Mircea cel Bătrân** (B. Penescu), 449.
- Mircea cel Mare** (D. Bolintineanu), 432.
- Mirmilic** (porecla lui Melik), XCII, XCIII.
- Missail George**, 422.
- Missir P.**, XLV, XLVI, 304, 316. (Cătră T. Maiorescu), 180. (V. Burlă), 183. (Caracudă), 180. (Caraiani), 182. (A. Chibici-Révneanu), 182, 183. (Culianu), 182. (Dogaru), 182. (D-na Dogaru), 182. (M. Eminescu), 180, 181, 183. Starea morală și materială a lui M. Eminescu), 181, 182, 183. (Viitorul lui M. Em.), 182. (M. Em. la M. Pompiliu), 180. (M. Em. la V. Burlă), 181. (Filipide), 182. (Cronica lui Hur), 182. (Petre Grigoriu), 184. (D-na Humpel), 180. (Junimea), 182. (Lambrior), 182. (Pesther), 182. (M. Pompiliu), 180, 181, 182, 183. (Socec), 182. (Ureche), 182.
- Mite Kremnitz și Mihailu Eminescu** (Al. Tzigara-Samurcaș), 20, 73.
- Mitteilungen des rumänischen Instituts zu Wien**, XXXIX.
- Monumenta medii aevi historica res gesta Poloniae illustrantia**, 294.
- Moartea cersitorului** (S. Bodnărescu), 467.
- Martea lui Wallenstein** (Schiller, tr. de E. M.), 463.
- Momița și două mățe** (Al. Donici), 431.
- Mommsen Theodor**, 381, 416.
- Monitorul Oficial**, 275, 451.
- Monod Gabriel**, 402, 426.

- Morariu Leca**, XXI, XXII, XXXV, 293, 303. (Ce a fost odată în Bucovina), 284. (Institutorul Crean-
gă), 295.
- Morariu Silvestru**, 282.
- Morariu Vasile**, 80, 282.
- Morariu Victor**, X, 281. (Vasile Dum-
bac, Pag. din ist. literaturii bu-
covinene), 281.
- Mortua est** (M. Eminescu), 1, 23, 74.
- Morțun-Andrei Isabela**, LXIII.
- Morțun G. V.**, 164, 167, 168, 215, 217,
219, 232, 233, 234, 236, 237, 238,
301, 306.
- Moș Nichifor Coțcariul** (I. Creangă),
XXXIII.
- Moțoc**, 165, 214, 215, 449.
- Moruzzi D-na**, 334.
- Mukling R.**, 465.
- Müller Georg**, 22.
- Muma lui Ștefan** (D. Bolintineanu),
432.
- Murărașu D.**, X, XXIII, XXXIII. (M.
Eminescu — Scrieri politice),
XXXIV, 285. (Naționalismul lui
M. Eminescu), XL, (Să facem
un congres), 285.
- Mureșanu**, 432.
- Mureșanu Sevasta**, LIII.
- Muséon de Louvain**, 403, 427.
- Mutter unbekannt** (Mite Kremnitz),
21.
- Muzeul Etnografic, Șc. Normală Vas-
lui**, XXXV, 130.
- Muzeul dela Folticeni**, XCV, 311, 320,
482, 483.
- N**
- Nădejde I.**, 471.
- Nădejde Sofia**, LXI.
- Nanu**, 257, 260.
- Napoleon II** (Tr. de Pogor), 441.
- Napoleon I**, XLVII, 140.
- Năsturel**, premiu, 290.
- Naționalul**, 268, 310.
- Naționalismul**, 283.
- Naționalismul lui Eminescu** (D. Mu-
rărașu), XL.
- Naționali și Cosmopoliții** (M. Emi-
nescu), XXIV, XXV, LXXXII,
85, 282.
- Naționalitatea** (A. D. Xenopol), 444.
- Naum A.**, 131, 304, 314.
- Neagoe Dr.**, 304.
- Necolau Clemente**, XLIX.
- Necessité de l'introduction de cours
sour la théorie de l'histoire dans
les universités** (A. D. Xenopol),
409, 427.
- Neculeanu Ad.**, 242.
- Negel**, 307.
- Negre I.**, 423.
- Negruțiu Fekete Nicolae**, 75.
- Negruzzi C.** (V. Alecsandri), 446.
- Negruzzi Constantin**, 286, 367, 380.
- Negruzzi Gheorghe**, 314, 367, 380.
- Negruzzi C. Iacob** XXXIII, XXXVI,
LXXXI, LXXXIII, LXXXV, 17,
LXXXVIII, XCIII, XCIV, 37, 73,
134, 184, 188, 272, 279, 282, 283,
285, 296, 297, 311, 313, 339, 340,
341, 342, 343, 367, 380, 384, 390,
418—421, 429, 431—450, 453—
462, 463, 466, 467, 470, 471. (Re-
dacția Conv. Lit.), 454. (Sedințele
soc. Junimea), 447, 448, 449, 450.
(Dicționarul Junimii), 296, 304,
305. (Albumul Junimii), 311, 463.
(Artistul dramatic), 441, 464. (A-
mintiri dela Junimea), LXXXV,
306, 463. (Convorbiri Literare),
273. (Abonament la Timpul),
273. (I. Caragiale), 273. (Cecropi-
de), 273. (A. Cihac), 273. (Clu-

- Negruzzi I.** (urmare)
 bul conservatorilor), 273. (Brazi și putregai), 273. (Epureanu), 273. (Hatmanul Baltag), 303, 345. (Mi-hai Vereanu), 273, 449, 462. (I. Slavici), 272. (Timpul), 273. (Varlaam), 273. (Copii de pe natură), 453, 464. (Creștinismul politic, Grigore VII), 434. (Elem. estetic), 444. (La câțiva autori contimporani), 467. (Pogoriada), 461.
- Negruzzi Leon**, XCIII, XCIV, 313, 429, 431, 432, 433, 435—438, 441, 442, 446, 447, 448, 453, 456, 457, 460, 461. (Reformațiunea — Luther), 434.
- Nei Ștefan**, 313, 438, 458, 461.
- Nemișescu I. Ioan**, 315, 471.
- Nestor Ion**, LXXV.
- Neue Freie Presse**, 285.
- Neues Magazin für Literatur**, 466.
- Neue rumänische Skizzen (Mite Kremnitz)**, 21.
- Neuschotz**, 322, 324, 337, 338.
- Neumann**, 307.
- Noua Presă Liberă**, 90, 285.
- Nica Teodor**, 136, 188, 305, 315.
- Niculeanu Neculai**, 313, 429, 431. (O victimă), 435. (Unei doamne), 435. (Viața nu...), 432.
- Nibelungenlied**, 9, 29.
- Nordhms Richard**, 466.
- Note critice asupra scrierii lui A. D. Xenopol „Teoria lui Rösler“ (D. Onciul)**, 471.
- Nothnagel**, 307.
- Noțiunea valorii în istorie (A. D. Xenopol)**, 428.
- O**
- Obersteiner prof.**, XLV, 171, 172, 174, 176, 178, 179, 185, 186, 302, 304, 311. (Către T. Maiorescu), 174. (M. Eminescu), 174, 175. (Hebel), 175. (C. Popasu), 175. (Rossetti), 175.
- Observations sur l'origines des Daco-Roumains (A. D. Xenopol)**, 403, 426.
- O comedie la țară (I. Slavici)**, 450.
- O corespondență între I. Eliade și C. Negruzzi (A. D. Xenopol)**, 389.
- Odobescu Al.**, 136, 466.
- Ode-Anacreon (Tr. de S. Vărgolici)**, 467.
- Odyseea (M. Eminescu)**, 120.
- O excursie la Karlsbad (A. D. Xenopol)**, 413.
- O gazetă italiană**, 451.
- Olănescu C. D.**, 136, 297, 315. (Ruy-Blas), 135.
- Omer**, 373.
- Onciul Dimitrie**, LXXV, LXXVII, XCIV, 398, 399, 400, 413, 423, 469, 471. (Cătră A. D. Xenopol), 469. (La Vicov), 469. (Problemele de istorie), 470. (Contimporanul), 470. (Convorbiri Literare), 470. (N. Densușianu), 469, 470. (I. Negruzzi), 470. (Revue historique), 470. (Românul), 470. (Țara nouă), 469. (Note critice asupra scrierii D-lui A. D. Xenopol „Teoria lui Rösler“), 471. (Teoria lui Rösler de A. D. Xenopol), 471.
- Oncu Nicolae**, XXXII, 111, 113, 289.
- Opere Complete**, XXXI, 289.
- Originea cuvântului român „rață“, în Studie Filologice de V. M. Burlă (A. D. Xenopol)**, 428.
- Ortolan Jos. L. Elzear**, 420.

Ortografia română, 433, 435, 436, 441, 442, 443, 447, 448, 450.
O satiră vechiă (V. Pogor), 464.

Otremba, 307.
O viață de om (N. Iorga), 308.
O victimă (Neculeanu), 435.

P

Pădureanca (I. Slavici), 176, 303.
Paicu I., 379.
Paicu Pavel, 313, 433, 435, 436, 437, 441, 442, 446, 459, 460, 461. (Epitome historiae sacrae), 435, 463.
Palade Vasile, XLIX.
Pallauz, 250.
Pamfil Dan, 81, 90. (Biogr.), 282. (Serbarea dela Putna), 83, 84. (Insemnătatea ei istorică), 83, 84. (Românul), 83. (Ștefan cel Mare), 84.
Pan Anton, 10, 30, 286. (Povestea vorbei), 446, 465.
Panaiteanu, 436.
Panaiteanu Baldazare, 480, 482.
Panaiteanu P. P., 291, 294.
Panu Gh., XCIII, XCIV, 314, 452, 453, 455, 456, 458, 459, 460, 461, 467. (Amintiri dela Junimea), XCII, XCIV, 464. (Serbia sub Carageorghévici), 45.
Parenesile și Maximele (T. Maiorescu tr. din Schopenhauer), 451.
Parmenide, 287.
Pârvan Vasile, LXXV.
Pasteiuri (V. Alecsandri), 464.
Pastia, teatrul, LX.
Pastia, 133.
Pătrășcanu V. I., XL, 287.
Pătrășcu N., 276, 295.
Panu V., 136.
Păucescu, 136.
Pavlov, 270.
Pensione Pera, 178.
Penescu B., 449.
Peride, 316.

Perpessicius, IX, X, XXV, 305.
Personalitatea lui Goethe (H. Amelung), XIII.
Pescărușul (M. Eminescu), 26.
Pescarul Eosferului (V. Alecsandri), 431.
Pessimismul ideal — Schopenhauer (T. Maiorescu), 434.
Pesther, 182, 304.
Petit Cleopatra, 377, 378.
Petit Paul, 378.
Petrecherile la țară (C. Hogăș), 423.
Petrescu Camil, X.
Petrino Dim., 132, 286. (Puține cuvinte despre coruperea limb. rom. în Bucovina), 296.
Petru N., 442, 464.
Petzet Chr., 466.
Philippide I. Alex., 304, 316. (Cronica lui Hur), 305.
Philippe de Mézierès 1327—1405 et la croisade au XIV-e siècle (N. Iorga), 423.
Philosophisches Wörterbuch (H. Schmidt), 290.
Picot Emile, 402, 526.
Pierre le Grand, 427.
Pilat G-I, 221.
Pitei Petru, 78, 281. (Serbarea dela Putna), 79. (Invitație la Serbare), 79. (Ștefan cel Mare), 79.
Plinius epistolae (T. Maiorescu), 435.
Platen, 287, 290, 433.
Piotin, 290.
Poenaru Petre, 269.
Poesii (M. Eminescu), 301, 460.

- Poesii** (Matilda Cugler), 446.
- Poesii** (Heliade Rădulescu), 434.
- Poesii** (T. Șerbănescu), 460, 467.
- Pogor V. Vasile**, LXXXI, XCIII, XCIV, 82, 282, 283, 296, 313, 367, 369, 380, 390, 420, 429—433, 435—442, 444—446, 449—461, 463. (Ședințele Junimei), 429, 432, 433, 435—442, 444, 446, 451, 452, 455, 457—460. (Arta Italiană — Michel Angelo), 464. (Cerșetoarea și Rugăciunea, tr. din L. Ratisbonne), 439. (Luna senină, tr. din V. Hugo), 438, 464. (Law), 456. (Napoleon II. — Tr. din V. Hugo), 441. (Religia), 444. (Socialismul — Proudhon), 434. (Statul grec — Temistocles), 434. (Terroarea), 456. (Viața de familie), 444.
- Pogor V.**, 439, 464.
- Pogoriada** (I. C. Negruzzi), 461.
- Politica franceză în Orient**, 389.
- Pompiliu M.**, XLVI, XCIII, XCIV, 180, 181, 182, 183, 191, 192, 198, 202, 210, 213, 253, 304, 305, 307, 307, 309, 310, 314, 446, 447, 449, 450, 451, 454, 455, 457, 458, 462. (Făt frumos și Ileana Cosânzeana), 448. (Către T. Maiorescu), 188. (Bolnav), 256. (M. Eminescu), 188. (Starea morală și materială a lui M. Em.), 188, 189. (Ajutor pentru M. Em., 188, 189. (Pensia viageră), 188. (N. Ganea), 188. (I. Negruzzi), 188. (Nica), 188.
- Poni P.**, 379.
- Pontbriand Raoul de**, 339, 341 (Bibliogr.), 367.
- Popasu C.**, XLV, 159, 171, 175, 300, 302. (A. Chibici-Révneanu), 172. (M. Eminescu), 171, 172, 173, 174. (M. Em. — bolnav), 171, 172. (Insănătoșarea), 173, 174.
- Popasu C.**, (urmare)
(Propune plecarea lui M. E. în Italia), 173, 174. (Poesiile), 174. (H. Heine), 171. (Leidesdorf), 171, 174. (Obersteiner), 171, 172.
- Popescu Aristița**, L.
- Popescu-Colibași M.** (Ateneul), 278, 312. (C. Botez), 278. (M. Eminescu), 278, 279. (Data și anul nașterii lui M. Eminescu), 278, 279, 280. (Junimea), 279. (Fevronia Ju-rașcu), 280. (I. Negruzzi), 279.
- Popescu Ștefan**, 400.
- Popp E. George**, 304.
- Porriers Dodun de**, 339, 340, 366.
- Porumbescu Ciprian**, 284.
- Pour toujours me dis-tu** (Fr. Copée), 397.
- Povestea codrului** (M. Eminescu), 296.
- Povestea Teiului** (M. Eminescu), 296.
- Povestea vorbei** (Anton Pan), 446, 465.
- Predescu Lucian**, 295.
- Prelecțiunii publice populare**, 433, 434, 437, 442, 444, 445, 451, 456, 457, 459.
- Preceptele verbale ale Junimii**, XVIII, LXVIII.
- Prescripție Verbale**, XCI, XCII, 464.
- Preussische Jahrbücher**, 73.
- Prietenii istoriei literare**, XL, LXXII.
- Principiile fundamentale ale Istoriei** (A. D. Xenopol), 384, 394, 407, 410, 418, 419, 427.
- Procesele Verbale ale Junimii**, 429—462.
- Proca G. Adela**, 298, 309, 310.
- Problema evrească**, 91, 390, 415, 416, 417, 454, 457, 459.
- Probleme noi în filosofie** (I. Brucăr), 427.
- Prodan**, 373.
- Prodan Ioan**, 373.
- Proză și Versuri** (M. Eminescu), 301.
- Proudhon**, 434.

- Pruncul**, 162, 300.
Pruncul Român, 300, 301.
Publicațiunile periodice românești
 (Nerva Hodoș și Al. Sandi-Ionescu), 285, 303.
Puține cuvinte despre coruperea limbii române în Bucovina (Dim. Petrino), 296.
Pulscky, 91.
Pulszky August von, 286.
Pulszky A. Franz, 286.
Pumnul Aron, 296.
Purgatoriul lui Dante (A. Marcu), XXIX.
Puritanismul — Cromwell (N. Mandrea), 434.
Pușcariu, 136, 297.
Pușcariu Sextil, 297, 303. (Dicționarul limbii române), 309.
Puschkin Alex., 286.
Putreziciunea României, 73, 74.
Pütz W., 436. (Geografia și istoria evului vechiu prel. de I. Meșotă), 463.

Q

Quinet Edgard, 385.

Quintescu Nec., 314.

R

- Racovița G.**, 313, 429, 431, 436.
Racul, broasca și știuca (Al. Donici), 431.
Radecke, 378, 380, 383.
Radecke Robert, 418.
Radecke Rudolf, 418, 419.
Radovici Alexandru, 372.
Radu, 265.
Radu (Allan George), 73.
Radu Gh., 314.
Radu I., 423.
Rădulescu-Pogoneanu A. I., 287, 289.
Radu Vodă și fata din casă (D. Borintineanu), 432.
Ralet, 316.
Rama (pseud. lui A. D. Xenopol), 397, 423.
Rambaud Alfred, 403, 408, 427.
Ranke Leopold von, 381, 419.
Răsai din umbra vremilor încoace (M. Eminescu), 4, 25.
Răsboalele dintre Ruși și Turci și înrăurirea lor asupra țărilor române (A. D. Xenopol), 389, 390, 422.
Răsbunarea lui Statu Palmă (V. Alecsandri), 456, 465.
Rășvan și Vidra (B. P. Hașdeu), XX.
Rața lui Burlă, 413.
Răvașul, 303.
Rautendelein, 73.
Răzvan Ștefan, 291.
Réamur, 161.
Recunoștința (M. Eminescu), 254.
Reden an die Deutsche Nation (Joh. Fichte), 290.
Redwitz Fr. Oscar von, 116, 118, 290.
Reformașiiunea-Luțher (L. Negruzzi), 434.
Regele Carol I, LXXVI, LXXXIX, 21, 297, 400, 411, 412.
Regele Carol II, LXXXIX, XC.
Regina Elisabeta, XC, 20.
Regina Maria, XC.
Reforma așezămintelor noastre (A. D. Xenopol), 389, 415.
Reforma constituției, 390.
Regulamentul Organic, 394.
Regulus, 434.
Reischer, 330, 331.

- Reidesdorf, 302.
 Religia (V. Pogor), 444.
 Renașterea (A. D. Xenopol), 456.
 Renney Orest, 284.
 Revue Contemporaine, 451.
 Revue des Deux Mondes, 402, 450, 465.
 Revista de Filosofie, 289.
 Revue de Geographie, 403, 409, 427.
 Revue historique, 402, 409, 423, 426, 427, 470.
 Revista istorică, XCI.
 Revista Literară, LX.
 Revista pentru istorie, arheologie și filologie, 428.
 Revue philosophique, 408, 427.
 Revista Poporului, LX.
 Revue de Synthèse historique, 427, 428.
 Reuniunea femeilor Române din Iași, XLIV, L—LIII, LV—LVII, LIX.
 Ribot M. T., 408, 427.
 Rickert Heinrich, 407, 408, 414, 427.
 Riegler, 307, 316.
 Rienzi (S. Bodnărescu), XX.
 Rivalet, 376.
 Riureanu, 437.
 Rizu Eugen, 477.
 Robinson, LXXVII.
 Roia Gh., 313, 359, 361, 367, 443, 447, 458, 461.
 Roman N. Ioan, 316.
 Romaneli Raffaello, 411, 427.
 Romanescu Aristița, LIX.
 România, 285, 303.
 Românul Literar, 83, 84, 90, 276, 282, 283, 413, 428, 470, 471.
 România Jună, XXIV, XXV, XXXIX, 85, 86, 282, 283, 285, 296.
 Ronetti Roman, 286.
 Roșca, 149.
 Rosetti A. C., 300. (Astfel nu e voia ta), 432.
 Rosetti Aneta, 184.
 Rosetti R. Dim., 77.
 Rosetti Dimitrie, 313, 435, 445.
 Rosetti Theodor, 1, 23, 74, 105, 107, 119, 120, 136, 175, 184, 187, 288, 289, 291, 303, 308, 309, 313, 380, 429, 436, 438, 440, 442, 443, 445, 446, 448, 451, 454, 455, 458, 459, 460. (Membru la Curtea de Casație), 120.
 Rosetti A. C. Vintilă, 300.
 Rösler Robert, 403, 409, 475.
 Rosnovanu Roset Maria, LVII, LVIII.
 Rosnovanu N., 437.
 Roșu Eliza, L.
 Roșu Leiba Moise, 422.
 Rossi Ernesto, 135, 296.
 Rostislavici, 474.
 Roth, 321, 323.
 Rottesk, 435.
 Roumains te Maghyars devant l'histoire (A. D. Xenopol), 409, 427.
 Roumains et Hongrois (A. D. Xenopol), 410, 427.
 Roussel Cadet, 370, 418.
 Rudcrff Aug. Fr. Adolf, 381, 419.
 Rumänische Dichtungen (Mite Kremnitz), 20.
 Rumänische Märchen (Mite Kremnitz), 21.
 Rumänische Skizzen (Mite Kremnitz), 21.
 Rumjantsov P. Nicolae, 474, 478.
 Ruset Iordache, 372.
 Rusa, 211, 217.
 Ruy-Blas (Tr. de D. Olănescu), 135, 297.
 Ruy-Blas (Victor Hugo), 297.

S

- Sacher-Masoch Leop. Ritt. **vom. 8.**
28. (Biobibl.), 75.
- Sadoveanu Isabela, LXIII, 293, 309.
- Saint-Georges, 229, 234, 308.
- Să facem un congres (M. Eminescu),
XXIII.
- Să facem un congres (D. Murărașu),
285.
- Safarik I. Pavel, 475, 478.
- Sămănătorul, 454.
- Șaguna, 87.
- Sarnitca, 389.
- Samurcaș Al. Ioan, 120, 291, 294, 295.
- Samurcaș Maria, 122, 294.
- Sarasate M. M. Pablo, 146, 298.
- Șaraga, 303, 312, 466.
- Sărdariu (M. Eminescu), XXXVI,
XXXVII, 153, 154, 155, 156, 157,
298, 299, 300.
- Șaradin Vladimir, LXV, LXVII, 286,
311.
- Sărmanul Dionis (M. Eminescu),
XCH, XCIII, XCIV, 457, 463.
- Săteanu C., X.
- Sătira II (M. Eminescu), 300.
- Savin, LVIII.
- Savinescu, 208, 307.
- Savu Zoe, LXI.
- Savul, 451, 452, 454, 455, 456.
- Savul, 208, 210, 212, 213, 223, 224.
- Sbiera G. Ioan, 75, 176, 284, 296, 303,
308.
- Scheletti, LXXVIII, 369.
- Scheletti, 313, 431—433, 435, 436, 437
(Goethe), 434.
- Scheletty Carol, LXXVIII, 369.
- Scheletti Gh., 315.
- Schileti N., 429.
- Scheletti Scarlat, 372.
- Schelling Wilh. Friedrich, 116, 118,
290.
- Scherr Johann, 91. (Bibliobl.), 285.
- Schiller Fr. von, 74. (Enigma), 466.
(Jeremiada), 295. (Moartea lui
Wallenstein), 463.
- Schopenhauer Arthur, XXIX, XXX,
7, 21, 99, 100, 102, 103, 115, 116,
117, 118, 290, 434, 445, 453, 460.
(Aforisme pentru înțelepciunea
în viață), 135, 464. (Despre onoa-
re), 446.
- Schmidt H., 290, 340.
- Schyber, 184.
- Schuyter, 16, 36.
- Școala (S. Vărgolici), 444.
- Șerbănescu Teodor, 314, 460. (Poesii),
460, 467. (Unde ești?), 397, 423.
- Scrieri politice și literare (I. Scurtu),
XXXV, 281.
- Școala Română (Iorgu G. Toma), 310.
- Școala Normală băieți Botoșani, LXV.
- Șc. Națională «Vasile Lupu», 304.
- Scurtu I., XIX, XXXV, 281, 309.
- Secănian Maria, LIII.
- Semănătorul, XLII, XCV, 283, 426.
- Serbarea dela Putna (Teodor Balan),
80, 81, 281, 282.
- Serbarea dela Putna, XXI, XXII,
XXIII, XXV, LXXIV, 78, 79, 80,
81, 82, 83, 90, 281, 283, 420, 464.
- Serbarea dela Putna (G. Dem. Teo-
dorescu), 282.
- Serbarea dela Putna (A. D. Xenopol),
385.
- Serbia sub Carageorghevici (Panu),
456.
- Sevastianov, 474.
- Shakespeare, XX, 74. (Macbeth), 463.
- Sfarmă Peatră și Strâmbă Lemne (V.
Alecsandri), 448.
- Sidorovici Pancratie, 310.
- Sihleanu Matilda, L, LIII, LIX.

- Sihleanu Ștefan, L.
 Sf. Vasile, 434.
 Singurătate (M. Eminescu), 296.
 Simțion, 158, 160, 184.
 Sincal Gh., 391, 422, 453.
 Situation géographique du peuple roumain (A. D. Xenopol), 403.
 Slavici Catinca, XLVI.
 Slavici D-na, 149, 184.
 Slavici Ioan, XXIII, XXIV, XXXVIII, 73, 85, 135, 136, 179, 272, 282, 284, 285, 297, 304, 305, 314, 447, 454, 457, 458, 464, 465, 466. (La 23 ani), 284. (Subvenția dela Junimea), 457, 458. (Președ. Comit. Serbării dela Putna), 80, 81. (Serbarea dela Putna), 80. (Programul Serbării), 81. (Invitarea la serbare), 80, 81. (Belesiu), 80. V. Bumbacu), 80. (Dan Pamfilii), 81. (V. Morariu), 80. (Gura Satului), 135, 297. (Pădureanca), 176, 303. (O comedie la țară), 450. (Zâna Zorilor), 448, 465. (Amintiri), XXII.
 Smith, LXXVII, 369.
 Socec, 168, 178, 182, 187, 274, 275, 301, 302.
 Societatea studiosă, 377.
 Socela, 375, 376.
 Societatea literară științifică, 285.
 Societatea de Belle arte, 455.
 Socialismul — Prudhon (Pogor), 434.
 Societatea Amicii Artelor, LX.
 Societatea Carpaților, 184.
 Societatea de Dame, 200.
 Societatea Demobilizaților Români, LXXXIX.
 Societatea „Eminescu“, 216.
 Societatea „Junimea“, XCI.
 Societatea ortodoxă a femeilor române, LXIV.
 Societatea pentru ajut. și cultura femeii, LXIV.
 Societatea p. învăț. popor. român din com. și jud. Iași, LX.
 Soc. Română de Filosofie, 289.
 Sec. „Reuniunea Femeilor române“. Serbarea comem. a 50 ani dela înființarea Șc. prof. „Elena Gh. Mărzescu“, LV.
 Șoimescu I., 413.
 Șoimescu I., Istoria generală a Românilor din amândouă Daciile (A. D. Xenopol), 428.
 Solidaritatea Română, LX.
 Soloviev M. Serghei, 474, 478.
 Soll und Haben (G. Freytag), 75.
 Soroceanu, 443.
 Spinoza LXXXIV, 290.
 Spania sub Filip II (T. Maiorescu), 456.
 Spiritismul (S. Vârgolici), 456.
 Sreznecsky, 475.
 Statuia lui Hermes, 184.
 Statuia lui Ștefan cel Mare, 482.
 Stamati Ion, 277.
 Stamate Teodor, 377.
 Starea noastră economică (A. D. Xenopol), 389.
 Starea țăranilor (A. D. Xenopol), 415.
 Statul grec — Temistocles (V. Pogor), 434.
 Steaua României, 133, 296, 389, 390, 415.
 Ștefan cel Mare, LXXXVI, LXXXVII, 79, 84, 283, 394, 396, 482.
 Ștefanelli V. Teodor, 420.
 Ștefănescu Barbu, 316.
 Ștefurea Ștefan, 285.
 Stegmann K., 466.
 Stelele (V. Alecsandri), 434.
 Stein Charlotte von (Wilh. Bode), LXIV.
 Stenograful Român, 443.
 Stihii, 327.
 Științe de stat, 451.
 Stoienescu M. Th., LX.

- Storfer**, 270.
- Strabon în raport cu istoria noastră** (A. D. Xenopol), 389.
- Străjan Mihai**, 315, 460. (Tr. Eneida — Virgiliu), 458, 461, 467. (Tr. Turta din Virgiliu), 467.
- Strat**, 466.
- Stredowsky**, 475.
- Strigoii** (M. Eminescu), XXXIII, 9, 29, 75.
- Studii și Doc. Literare** (I. E. Torouțiu), colecția, I, II, III, IX, X, XI, XV, XXX, XXXV, XCI, 282, 297, 419, 426.
- Studii și Doc. Literare vol. I** (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș), XV, 73, 74, 76, 285, 290, 303, 304, 305, 423, 466, 471.
- Studii și Doc. Literare vol. II** (I. E. Torouțiu), LXXXVII, 73, 296, 297, 302, 311, 418, 419, 420, 421, 465, 482.
- Studii și Doc. Literare vol. III** (I. E. Torouțiu), XXXIII, 21, 73, 74, 75, 295, 304, 305, 308, 419, 422,
- Studii și Doc. Lit. vol. III** (urmare) 463.
- Studii și Doc. Literare vol. IV** (I. E. Torouțiu), XXXIII.
- Studii și Doc. Literare vol. V** (I. E. Torouțiu), 423.
- Studii și Doc. Literare vol. VI—VII** (I. E. Torouțiu), 427.
- Studii asupra stărei noastre actuale** (A. D. Xenopol), 384, 464.
- Studiu asupra poziției geografice a Românilor** (A. D. Xenopol), 389.
- Studii economice** (A. D. Xenopol), 339, 390, 415.
- Sturza Dim.**, 408, 411, 437.
- Sturza Grigore**, 376.
- Sub gârbove ziduri** (S. Bodnărescu), 443, 464.
- Suciu**, LVIII.
- Suțu Alexandru**, LX, 315.
- Suțu Dr.**, XLVI, 184, 185, 269, 302.
- Suțu spital**, 255.
- Svietoslav**, 434.
- Szöke Cat.**, XLVI.
- T**
- Taaffe**, 284.
- Tacu Ecaterina**, L.
- Tanoviccanu Ioan**, 401. (Activitatea literară la Arhiva), 423, 424.
- Târde G.**, 414.
- Tarangul Oreste**, 310.
- Tardini Ștefania**, 308.
- Tasu Vasile**, XCII, XCIII, 314, 446, 447, 448, 450, 451, 453—461.
- Tătăărăscu**, 482.
- Tăutu**, 434. (Milcovul), 434.
- Tăzlaşuanu Ioan**, 374, 375.
- Teatrul Botoșenienilor**, 214.
- Teatrul Național**, XXI, 78, 309.
- Teatrul Național din Iași**, LIX, LX.
- Teatrul românesc și repertoriul lui** (M. Eminescu), XIX, 281.
- Teclu N.**, 78, 282. (Biogr.), 281. (Serbarea dela Putna), 79. (Invitare la Serbarea dela Putna), 79. (Ștefan cel Mare), 79.
- Te duci și ani de suferință** (M. Eminescu), 34, 77.
- Telegraful Român**, 452.
- Teil Ch.**, 296.
- Temistocle**, 434.
- Tempeanu Virgil**, 303.
- Tendințe nouă în istoriografia română** (Ion Nestor), LXXV.
- Teodorescu**, 136, 297.
- Teodorescu G. Dem.**, 282. (Serb. dela Putna), 282.
- Teodorescu-Kirileanu Gh.**, XLIV. (Căp. Matei Eminescu), 275. (Socec — Editarea poeziilor lui Emi-

- Teodorescu-Kirileanu Gh.**, (urmare) nescu), 275. (N. Basilescu), 275. (Monitorul Oficial), 275.
- Teodorescu Barbu**, 423.
- Teoria Istoriei** (A. D. Xenopol), 376.
- Teoria lui Rösler** (A. D. Xenopol), 392, 398, 409, 413, 451, 478.
- Teoria lui Rösler, studii asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiană**, de A. D. Xenopol (I. Nădejde), 471.
- Teroarea** (V. Pogor), 456.
- Teutschländer**, 413.
- Théorie de l'histoire** (A. D. Xenopol), 384.
- Thomas III, marquis de Saluces** (N. Iorga), 400.
- Tiktin H.**, LXXXVII, 473, 477. (Activitatea literară la Arhiva), 477.
- Timanoff D-na**, 381.
- Timanoff Vera**, 381.
- Timpuț**, LXXXIII, 5, 26, 135, 175, 273.
- Tiron**, 441, 442.
- Titu Maiorescu** (S. Mehedinți), LXXII, 297, 303.
- Tipografia Națională**, 133.
- Toporul și pădurea** (Gr. Alexandrescu), 432.
- Torouțiu I. E.**, XXIX. (Istoria literaturii germane), 76. (Heinrich Heine și Heinismul), 419, 466. (Tr. Maria Magdalena), 303. (Studii și Doc. literare I), XV, 73, 74, 76, 285, 290, 303, 304, 305, 423, 466, 471. (St. Doc. Lit. II), LXXXVII, 73, 296, 297, 302, 311, 418, 419, 420, 421, 465, 482. (St. Doc. Lit. III), XXXIII, 21, 73, 74, 75, 295, 304, 305, 308, 419, 422, 453. (St. Doc. Lit. IV), XXXIII. (St. Doc. Lit. V—VI—VII), 423, 427.
- Tournier H.**, 466.
- Traian**, 474.
- Tranșacțiuni literare și științifice** (S. Vârgolici), 447, 449.
- Tratat de scriere română** (T. Maiorescu), 435, 436.
- Tribuna**, 303, 304.
- Tudor Vladimirescu**, 395.
- Țara nouă**, 469, 471.
- Țimiraș N.**, 295.
- Țitman**, 195, 198, 199.
- Țoni Ecaterina**, L.
- Țzigara-Samurcaș** Al., XV, XVI, XVII, 22, 73. (Mite Kremnitz), 20, 21, 22. (Idem — pseudonim), 20. (Allan-George, pseudonim), 20. (Corespondența între M. Kremnitz și N. Gane), 21. (Aus der rumänischen Gesellschaft), 21. (Ausgewanderte), 21. (Das Geheimniss der Weiche B. M.), 21. (Das Lebensbild), 20. (Die Fäulnis Rumäniens im Lichte rumänischer Dichter u. Schriftsteller), 21. (Elina), (Eminescu în Das Lebensbild), 20. (König Karl von Rumänien), 21. (Herr Baby), 21. (Maria Fürstin — Mutter zu Wied), 21. (Memorii ale Regelui Carol I), 21. (Mutter unbekannt), 21. (Neue Rumänische Skizzen), 21. (Rumänische Dichtungen), 20. (Rumänische Märchen), 21. (Rumänische Skizzen), 21. (Constantin Banu), 20. (Dr. A. von Bardeleben), 21. (I. A. Cantacuzino-Zizine), 21. (Carmen-Sylva), 20. (Convorbiri Literare), 20. (M. Eminescu), 20. (Nicu Gane), 21, 22. (H. Kienzl), 22. (Wilh. Kremnitz), 21. (Junimea), 21. (Titu Maiorescu), 21. (Georg Müller), 22. (Regina Elisabeta), 20. (Regele Carol I), 21. (Art. Schopenhauer), 21. (I. E. Torouțiu, Studii și Doc. Lit. III), 21. (Mite Kremnitz și Mihai Eminescu), 20, 21, 22.

U

Ucigașul fără voie (Gr. Alexandrescu), 432.
Uljanickij, 472, 473, 477, 478.
Umbra lui Mircea (Gr. Alexandrescu), 432.
Unei doamne (N. Niculeanu), 435.
Une collection de lettres de Philippe de Maizières (N. Iorga), 400, 423.
Un caracter de artist (Allan George), XVI, 40, 73, 77.
Unde ești? (T. Șerbănescu), 397, 423.
Unde s'a născut poetul Eminescu? (C. Botez), 278.
Universitatea din Berlin, 375, 419, 421.
Universitatea din București, 291, 379, 400, 423.
Universitatea din Budapesta, 286.
Universitatea din Cernăuți, 281.

Universitatea din Iași, XXXVII, XLVII, LXIII, 169, 170, 171, 187, 337, 391, 408, 447, 469.
Universitatea din Viena, XLIV, 269, 290.
Universul, 75.
Uniunea Universală a Femeilor, LXI.
Uniunea Liberală, 438, 451.
Ureche V. A. Elena, L.
Ureche, 182.
Ureche A. V., XCIV, 304, 316, 372, 398, 479. (Cătră A. D. Xenopol), 479. (A. Xenopol — Istoria Românilor din Dacia Traiană), 479 (Festivitate în onoarea lui A. Xenopol), 479. (Documente inedite din domnia lui Alex. Moruzi), 479.

V

Văcărescu, 431, 432.
Văleanu Ștefan, 316.
Van du Gheyen, 403.
Vărgolici G. Ștefan, 314, 438, 440, 442—443, 451, 452, 455, 458, 459, 460, 461, 462, 466. (Anacreon — Ode), 460, 467. (Critica „Franciadei“ de Al. Zamfiroiu), 466. (Iubescu), 442. (Lampa tr. din André Chenier), 440, 464. (Tr. poezii din A. Lamartine), 464. (Școala), 444. (Spiritismul), 456. (Transacțiuni literare și științifice), 447, 449, 465.
Varlaam, 273.
Vărlănescu A., LXI.
Vărzar S. A., 473.
Vasile Bumbac — Pag. din istoria literat. Bucovinene (Victor Morariu), 281.
Vasile Lupu, 395.

Vasilin C., 276.
Vasiliu Maria, LXXIX, 369.
Vedeție ce au văzut un schimmie Varlaam la mănăst. Secul din Moldova, 311.
Weisa, 422.
Venus de Milo, 184.
Verussî Petru, 314, 448, 451, 453, 461.
Vianu Tudor, 289.
Viața de familie (V. Pogor), 444.
Viața lui Mihai Eminescu (G. Călinescu), XVIII, XXI, XXXVI, 291.
Viața practică (T. Maiorescu), 444.
Viața Românească, 401.
Viața nu... (N. Niculeanu), 432.
Vietinghoff H. v., 9, 29.
Vinterhalder, 300.
Vindereu Grigore, 284.
Vitlimescu, 376.
Vintilă, 451.
Virgiliu (Eneida), 467.

Vizanti Andrei, 391, 422.
Vlădescu M. G., X, XI, XXXV.
Vlădicescu frații, 235.
Vlad-Țepeș, 394.
Vlahuță Alexandru, 73, 286, 316.
Voinescu Elena, L.

Volney Fr. Ch. Const., 376. (Biobibl.), 418.
Volenti Neculai, 315.
Voltaire, 434.
Voința Națională, LXIII.
Vulcan Iosif, XIX, 75. (Familia), 283.

W

Wagner Richard, XLI, 322, 324, 326, 329.
Weber, 419.
Weitzsecker D-ra, 165, 167, 210, 215, 217, 218, 221, 234, 239, 246, 247, 253, 254.

Weltgeschichte (Helmolt), 428.
Wertheimer, 120.
Wiegler Paul, 286.
Wilbrandt Auguste, 312.
Wilbrandt Adolf von, 312.

X

Xenofan, 287.
Xenopol D. Adela, LXXVII, LXXIX, 322, 324, 327, 329, 331, 332, 342, 343, 344, 346, 354, 356, 360, 361, 369, 371.
Xenopol D. Alex., XVIII, XXXVIII, XLIII, LXVIII, LXIX, LXXI--LXXX, LXXXI--XCI, XCIII, XCIV, 82, 124, 135, 280, 281, 283, 234, 306, 312, 314, 336, 366, 367, 371, 375, 419, 420—423, 426, 427, 428, 433—447, 449—464, 466, 477. (Autografe), 365, 417, 469, 470, 476. (Autobiografie), 363—417. (Despre mama sa), 369, 371. (Despre tatăl său), 369, 370, 371, 372, 373. (Credința ortodoxă), 369, 371. (La 24 de ani), 284. (Bacalaureatul), 379, 380. (Student la Berlin și Giessen), 321, 323, 380, 382. (Ajutat la studii de T. Maiorescu), 322, 324, 326, 328, 329, 333, 334, 330. (Bursa), 326, 329. (Subvenția), 322, 324, 326, 329, 330, 331, 332, 335, 336, 338, 339,

Xenopol A., (urmare)
 340, 357, 360. (Sfaturi dela tatăl său), 321—324, 326, 328—332, 333—340, 342, 355—357, 360, 361. (Excursie la Potsdam), 339, 340. (Serbarea dela Putna), 335. (Disertația), 363, 365. (Doctor magna cum laude), 362, 363, 381, 393. (Procuror), 387. (Avocat), 387. (Poet), 396, 397, 398. (Versuri pentru Riria), 368. (Optimist), ' 398. (Prima scriere — Cultura Națională), 393, 384. (Laur — pseudonim), 397, 422. (Rama pseudonim), 397, 423. (In soc. Junimea), 388, 389, 390. (Secretarul Soc. Junimea), 438—443, 445—460, 462. (Junimea și subvenția), 380. (Răcirea relațiilor între Maiorescu și A. D. Xenopol), 390, 391. (Dreptul și Istoria), 381, 387, 388. (Profesor de istorie, la Universitate), 337, 391, 392, 393. (Despre Istoria

Xenopol A., (urmare)

Românilor), 392, 393, 394, 395, 396. (Istoria în serii), 404, 405. (Despre principiile fundamentale ale istoriei), 405, 406, 407, 408. (Poporul românesc și străinătatea), 402, 403. (Publică în străinătate), 403, 410. (Colaborează la reviste streine), 403, 408, 409, 410. (Corespondent al Institutului Academic din Franța), 409. (Inlocuit la cursul de logică de Eminescu), 124. (Iubirea de țară), 398. (Personalitatea lui Cuza-Vodă), 410, 411, 412. (Statuia lui Cuza Vodă la Iași), 411, 412. (Contribue la formarea carierei lui D. Onciul, N. Iorga, A. C. Cuza, Ștefan Popescu, Cr. Georgescu, Cal. Hogaș, I. Tanoviceanu, Teodor Burada, Gh. Ghibănescu), 399, 400, 401, 402. (Problema economică), 385, 414, 415. (Chestia țărănească), 415, 416. (Problema evreiască), 390, 416, 417. (Nota comică în scrierile lui A. Xenopol), 413. (Nota critică în scrierile lui A. Xenopol), 413, 414. (Cunoștințe muzicale), 378, 379, 380, 381, 382, 384. (Activitatea literară la Conv. Literare), 420, 421. (Activitatea poetică în Arhiva sub „Laur“), 422, 423. (Activitatea poetică în Arhiva sub „Rama“), 423. (Academia din Iași), 375, 376, 377. (Academia de științe morale și politice), 408, 409, 414. (Academia Română), 392, 400, 401, 408. (A dela Xenopol), 369, 371. (V. Alecsandri), 385. (Amintiri din călătorie), 413. (Aptius), 381. (Arhiva dela Iași), 397, 401, 411,

Xenopol A., (urmare)

413, 416. (Asachi), 401. (C. Athanasiade C.), 373, 374, 376. (Aurelian S. P.), 390. (N. Bădălescu), 374. (Bălcescu și Teutschländer două scrieri asupra lui M. Viteazul), 389, 428. (Bălcescu), 413. (D-na Barozzi), 381. (I. C. Barozzi), 381. (Baza geografică a istoriei Românilor), 389. (M. Berr), 408. (Beethoven), 383. (Gh. Bibescu), 408. (D-na Binnna), 379. (Bitse), 381. (George Boscoff), 381. (Socrate Boscoff), 381. (Const. Brâncoveanu), 418. (I. C. Brătianu), 390, 391. (Brunswick), 369. (H. T. Buckle), 413. (Gr. Buiacliu), 390. (Teodor Burada), 401. (Paul Burguet), 374. (V. Burlă), 413. (M. Buznu), 375. (I. Caragiani), 379. (Carey), 390. (P. Carp), 390. (Ed. Caudella), 378. (Fr. Caudella), 378. (Ceva despre literatura poporană), 389. (Ciurea), 379. (Ioan Ciurea), 379. (Gh. Ciurea), 379. (A. Cihac), 413. (V. Ciudin), 374, 375. (C. Chirnischi), 376. (Chuquet Arthur), 414. (M. Cogălniceanu), 385, 402. (Gr. Cobălcescu), 379. (Z. Columb), 375, 381, 383, 388. (Conservatorul din Berlin), 381. (Conservatorul din Iași), 378. (V. Conta), 390. (Conv. Literare), 384, 389, 390, 392, 405, 407, 411, 415. (Copée Fr.), 327. (Mih. Cornea), 398. (D. Costinescu), 378. (Alex. Costinescu), 378. (Emil Costinescu), 372, 378. (N. Culiănu), 379. (Cultura Națională), 339, 340, 366, 383, 384, 405. (Ioan cel Cumplit), 394. (Curtea de Casație), 373. (Curtuis), 381. (Cuvântarea dela

Xenopol A., (urmare)

Serbarea dela Putna), 82. (A. C. Cuza), 400. (Cuza Vodă), 394, 410, 411, 413, 414. (Ioan A. Darzeu), 374, 375, 388. (Anghel Demetrescu), 411. (Aron Densușianu), 399. (De l'origine du peuple roumain), 403. (Despre Epigramă), 389. (Despre învă. școlar în genere și în special despre acel al Istoriei), 389, 428. (Despre Rumänische studien de Rob. Rösler), 389. (De publicanorum societatum historia ac natura iuridicali), 367, 383, 418. (Der Wertbegriff in der Geschichte), 414. (Die Grenzen der naturwissenschaftlichen. H. Rickert), 407, 427. (L. Drapeyron), 403, 409 (Deutsche Literatur Zeitung), 414. (Dim Xenopol), 369. (Edgard Quinet — La création), 385. (Edicti perpetui quae reliquae sunt), 381, 419. (Essai sur la conception matérialiste de l'histoire), 414. (Fanarioții), 392, 393. (Filip), 371. (Ion Floru), 407. (Franz), 372, 373. (Fr. Gaildry), 373, 374, 376. (Cristea Georgescu), 400. (Gh. Ghibănescu), 401. (Gervinus), 381. (Grigore Ghica-Deleni), 411. (Const. Groș), 378. (P. F. Guizot), 376. (Gustav le Bon), 414. (B. P. Hasdeu), 413. (Helmolt), 414. (Herodot în raport cu istoria noastră), 389, 467. (Histoire générale de 795 jusqu'a nos jours), 403, 403. (M. Cogălniceanu — Histoire de la Dacie), 402. (Histoire des Roumains de la Dacie Trajane), 403, 427. (C. Hogaș — Amintiri din călătorie), 401. (Hrisoverghi), 379. (Dim. Iamandi), 380. (Iliada lui Omer), 373. (Institutul Acade-

Xenopol A., (urmare)

mic), 379, 388. (Institutul din Franța), 408. (Invățământul școlar), 413. (N. Iorga), 399, 400. (N. Iorga — Thomas III Marquis de Saluces), 400. (N. Iorga — Une collection de lettres de Philippe de Mézières), 400. Istoria civilizației în Europa și în Franța — Guizot), 376, 384. (Istoria civilizației în Anglia — H. T. Buckle), 384. (Istoria dezvoltării intelectuale a Europei — W. Draper), 384. (Istoria civilizației — Hart. Lecky), 384. (Iuga-Vodă), 413. (Junimea), 380, 388, 390. (Jurământul la Români), 389. (Labriola), 414. (La logique social), 414. (La Renaissance latine), 410, 417. (La Revue critique), 414. (La Revue de Synthèse historique), 403, 414. (Lepsius), 383. (Les Ruines — Volney), 376. (Liceul Național), 375. (Fr. Liszt), 390. (Lois psychologique de développement des peuples — Gustav le Bon), 414. (Lucreția Xenopol), 369, 371. (Luigi Luzzatti), 417. (Petru Maior), 410. (Titu Maiorescu), 379, 380, 385, 389, 390, 391, 399. (Malborough), 370. (Teodor Mândru), 387. (T. Marțian), 390. (Masapust), 374. (I. Melik), 379, 388. (Mihai Viteazul), 394, 395, 413. (Mircea cel Bătrân), 394. (Gabriel Monod), 402. (Mommsen), 381. (Muséon), 403. (Maria Xenopol, soră), 371. (Maria Xenopol, mama), 371. (C. Negruzzi), 380. (Gh. Negruzzi), 380. (Iacob Negruzzi), 380, 384, 390. (Neculai Xenopol), 369, 371. (Observations historique des Da-

Xenopol A., (urmare)

co-Roumains), 403. (Dim. Cn-
ciul), 398, 399, 400, 413. (I. Paicu),
379. (Cleopatra Petit), 377, 378.
(Paul Petit), 378. (Emil Picot),
402. (Vasile Pogor), 369, 380, 390.
(P. Poni), 379. (Ștefan Popescu),
400. (Pour toujours me dis-tu ---
Fr. Copée), 397. (Frodan), 373.
(Ion Prodan), 373. (Principatele
Unite), 378. (Radecke), 378, 380,
383. (Alex. Radovici), 372. (Rau-
ke), 381. (Rața lui Burlă), 413.
(Regele Carol I), 400, 411, 412.
(Revue historique), 402, 409. (Re-
vue de deux Mondes), 402. (Re-
vue philosophique), 403. (Refor-
ma constituției), 399. (T. Ribot),
408. (H. Rickert), 408, 414. (Riria
Xenopol), 412. (Rivalet), 376. (Ra-
faello Romanelli), 411. (Româ-
nul literar), 413. (Alfred Rom-
baud), 403, 403. (T. Rosetti), 390.
(Rob. Rösler), 403, 409. (Cadet
Roussel), 370. (Rudorff), 381. (Ior-
dache Ruset), 372. (Samitca), 389.
(Serbarea dela Putna), 385.
(Scheletti), 369. (Carol Scheletty),
369. (Scarlat Scheletty), 372. (Gh
Șincai), 391. (Smith), 369. (So-
cola), 375, 376. (I. Șoimescu —
Istoria Românilor), 413. (T. Sta-
mate), 377. (Steaua României),
389, 390, 415. (Ștefan cel Mare),
394, 396. (D. Sturdza), 408, 411.
(Grigore Sturdza), 376. (G. Tar-
de), 414. (Ioan Tanoviccanu), 401.
(Ioan Tâslăuanu), 374, 375. (Teut-
schländer), 413. (D-na Timanoff),
381. (Vera Timanoff), 381. (Tu-
dor Vladimirescu), 395. (Unde
ești? — Șerbănescu), 397. (Uni-
versitatea din Berlin), 375. (Uni-

Xenopol A., (urmare)

versitatea din București), 399,
400. (Univers. din Iași), 387, 391,
408. (U. A. Ureche), 372, 398.
(Van du Cheyen), 403. (Vasile
Lupu), 395. (Maria Vasiliu), 369.
(Viața Românească), 401. (Viti-
mescu), 376. (Andrei Vizanti),
391. (Vlad Țepeș), 394. (Bibl. la
Conv.), 389, 390. (Arabii), 456.
(Articole în Convorbiri Litera-
re), 349. (Cuvântarea festivă),
283, 284, 385. (Istoriile civiliza-
țiilor), 384, 405, 413. (Istoria ide-
ilor mele), LXXXI, LXXXVIII,
283, 294, 386, 367, 368, 418, 427,
428. (Istoria Românilor din Dacia
Traiană), LXXXVI, LXXXVII,
LXXXIX, 392, 393, 394, 395, 399,
403, 405, 410, 414, 415, 478, 479.
(Liberalii moderați), 389, 390. (La
question israélite en Roumanie),
417. (La psychologie et l'histoire),
409. (L'imaginatoire en histoire),
428. (La notion de valeur en his-
toire), 414, 428. (L'Empire Vala-
ho-bulgare), 403. (L'hypothèse
dans l'histoire), 409. (Les démem-
brement de la Moldavie), 402.
(Les Roumains et les Grecs), 403.
(La théorie de l'histoire), 419.
(La Roumanie au Moyen-Age,
une énigme historique), 403, 409.
(La Roumanie et l'Hongrie à
l'occasion du millenium magyar),
410. (Les principes fondamen-
taux de l'histoire), 406, 408, 417,
418, 419, 427. (Mihai Viteazul și
România Ardealului), 415. (Mij-
loacele de îndreptare ale țără-
nimii noastre), 416. (Naționali-
tatea), 444. (Observations histo-

Xenopol A., (urmare)

rique de Daco-roumains), 403, 426. (O corespondență între I. Eliade și C. Negruzzi), 389, 466. (O excursie la Karlsbad), 413. (Originea cuvântului „rață“ în St. Filologice de V. Burlă), 428. (Politica franceză în Orient), 389. (Principiile fundamentale ale istoriei), 384, 394, 407, 410, 418, 419, 427. (Regulamentul organic), 394. (Reforma așezămint. noastre), 389, 415. (Renașterea), 456. (Roumains et Hongrois), 410, 427. (Roumains et Maghyars devant l'histoire), 409, 427. (Războaiele dintre Ruși și Turci și influența lor asupra țărilor române), 389, 390, 422. (Studii Economice), 389, 390, 415. (Starea noastră economică), 389. (Soc. studioasă), 377. (Studiul asupra poziției geografice a Românilor), 389. (Starea țăranilor), 415. (Studiile asupra stărei noastre actuale), 384, 464. (Situation géographique du peuple roumain), 403. (Strabon în raport cu istoria noastră), 389. (Teoria Istoriei), 376. (Théorie de l'histoire), 384. (Teoria lui Rösler), 392, 398, 409, 413, 471. (Tr. din Eminescu „La Baudius“), 280, 312. (Cele cinci sensuri), 444. (Cugetări), 452. (Cestiuni de critică literară), 471. (Comuna), 456. (Domnia lui Cuză Vodă), 422, 427. (Herodot), 460. (I. N. Șoimescu — Istoria generală a Românilor din amândouă Daciile), 428. (Nécessite de l'introduction de cours sour la theorie de l'histoire dans les universités), 409, 427. (Tr. poezii din I. G. Fischer), 452, 466.

Xenopol Dimitrie, LXXVIII—LXXX,

LXXXI, LXXXVIII, (Xenopol — Brunswick), LVIII—LXXII, LXXVI—LXXVII, 322, 324, 337, 366, 367. (Creștin ortodox), 346, 348, 359, 361, 363, 365, 369. (Alexandru Xenopol la Berlin), 321, 323. (Sfaturi părintești), 321, 322, 323, 324, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 339, 339, 340, 342, 346, 347, 348, 349, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 363, 365, (Subvenția lui A. D. Xenopol), 322, 324, 326, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 346, 357, 368, 369, 361. (Bursa), 326, 329. (Disertația lui A. D. Xenopol), 363, 364, 365. (Articole în Conv. Lit.), 347, 349. (Excursia lui A. D. Xenopol la Potsdam), 339, 340. (Cultura Națională), 339, 340. (Doctor în drept), 362—363. (Fotografia), 332, 333, 334. (Politica), 354, 355, 356, 357. (Criza financiară), 347, 349. (Drum de fier), 341, 342, 343, 347, 349, 355, 357. (Războiul franco-german), 357, 358, 359. (Adela), 322, 324, 327, 329, 331, 332, 342, 343, 344, 346, 354, 356, 360, 361. (Adresa Minist. Instr.), 335, 336, 337. (F. Caudela), 326, 329. (Convorbiri Lit.), 348, 349. (Costinescu), 342, 343. (Dicționar Româno-francez), 339, 341. (Dodun de Poirienes), 339, 340. (Emandi), 344, 346. (Efrosina), 342, 343. (Filip), 322, 323, 324, 325, 327, 329, 331, 332, 335, 338, 344, 346, 437, 348, 349, 354, 356, 364. (Fraenkel), 335, 338, 344, 346, 348, 349. (D. Gusti), 344, 346. (Huttes), 357, 358. (D-na Joie), 342, 343. (Lucreția), 322, 324, 327, 329, 332, 336, 338,

Xenopol D., (urmare)

339, 340, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 354, 356, 360, 361. (W. Kremnitz), 326, 329, 330, 331. (T. Maiorescu), 322, 324, 326, 328, 329, 333, 334, 336, 338. (Maiorescu și calomniile), 336, 338, (Maria), 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 331, 332, 342, 343, 344, 345, 347, 349, 356. (Meyer), 330, 331. (G. Negruzzi), 347, 349. (Negruzzi), 338, 339, 340, 342. (Neuschotz), 322, 324, 339, 340. (Nicu), 322, 324, 325, 327, 329, 331, 332, 335, 336, 338, 341, 344, 346, 347, 349, 354, 356. (Raoul Pontbriant), 339, 341. (Reischer), 330, 331. (Gh. Roiu), 359, 361. (Roth), 322, 324. (H. Schmidt), 340. (Wagner), 322, 324, 329, 326. (Zoița), 342, 343.

Xenopol Filip, LXX, LXXVII, 322, 323, 324, 325, 327, 329, 331, 332, 335, 338, 344, 346, 347, 348, 349, 354, 356, 364, 366, 371. (Bardiu), 327. (Ciudin), 327. (Filipescu), 327. (Felicități pentru disertație), 364. (Hociung), 327. (C. Hogaș), 327. (Z. Kolum), 327. (Matei), 327. (Ni-

Xenopol Filip, (urmare)

cu), 327. (Stihi), 327. (Iamandi), 345.

Xenopol Lucreția, LXXVII—LXXIX, 322, 324, 327, 329, 332, 336, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 354, 356, 360—361, 369, 371.

Xenopol Maria (mama lui A. D. Xenopol), 323, 325, 327, 360, 361, 364, 366, 371. (Sfaturi lui A. D. Xenopol), 337, 338. (Felicități p. doctorat), 364. (D-na Moruzzi), 345.

Xenopol Maria (sora lui A. D. Xenopol), LXX, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 331, 332, 342, 343, 344, 345, 347, 349, 354, 356, 366, 371.

Xenopol Nicolae, LXX, LXXVIII, LXXIX, LXXXI, LXXXIII, 311, 315, 322, 324, 325, 327, 329, 331, 332, 335, 336, 338, 344, 346, 347, 349, 354, 356, 366, 369, 371, 418, 422.

Xenopol Riria, LXVIII, LXXV, LXXX, XC, XCI, 363, 412, 418, 426.

Z

Zaharia G., 315.

Zaharia N., XXXVI.

Zamfiroiu G. Al., 466. (Franciada), 442, 466.

Zamoiski, 291.

Zapan, 254.

Zarifopol Paul, XVI, 73.

Zenon, 287.

Zimmermann Robert, 100, 103, 287.

Zina Zorilor (I. Slavici), 448, 465, 466.

Zittmann, 306.

Zölling Theophil, 466.

Zotta, 270.

		<u>Pagina</u>
	Veronica Micle	136—137
	Un Bănățean	138
	Henrietta	139—140
M. Eminescu	?	140—141
	Tatăl său	141—142
	Veronica	142—152
	?	152—153
M. Eminescu: Sărdariu		153—157
	A. Chibici-Răvneanu	157—159
	Titu Maiorescu	159—160
	A. Chibici-Răvneanu	160—161
	Vasile Burlă	161—162
	Epistolă deschisă	162—164
M. Eminescu	Ștefan Emilian	164
	V. G. Morțun	164—165
	Cornelia Emilian	165—167
	Titu Maiorescu	167—168
	Veronica Micle	168

C.

T. Maiorescu	M. Eminescu	169—171
C. Popasu	T. Maiorescu	171—174
Dr. Obersteiner	T. Maiorescu	174—175
T. Maiorescu	A. Chibici-Răvneanu	175—176
T. Maiorescu	Henrietta Eminescu	177
T. Maiorescu	A. Chibici-Răvneanu	178
A. Chibici-Răvneanu	Titu Maiorescu	179—180
P. Missir	Titu Maiorescu	180—184
Titu Maiorescu	Insemnări	184—185
Titu Maiorescu	M. Eminescu	186—188
M. Pompiliu	Titu Maiorescu	188—189
Henrietta Eminescu	Cornelia Emilian	190—249
Henrietta Eminescu	Aglaiă	250
Henrietta Eminescu	Cornelia Emilian	251—269

D.

Șerban Eminescu	Mihaiu	269—270
Nicolae Eminescu	Tatăl său	270—271
Nicolae Eminescu	Mihaiu	272
Iacob C. Negruzzi	M. Eminescu	272—273

		<u>Pagina</u>
E.		
T. Maiorescu — — — — —	I. V. Socec	
	Editarea Poeziilor lui Eminescu —	274—275
Gh. Teodorescu-Kirileanu —	Editarea Poeziilor lui Eminescu —	275
F.		
N. D. Giurescu — — — — —	}	Data naşterii lui Eminescu — 275—277
M. N. Popescu-Colibaş —		278—280
G.		
M. Eminescu — — — — —	La Baudius — — — — —	280
Note la M. Eminescu — — — — —		281—312

Albumul Societăţii Junimea

Textul tipărit — — — — —	313—316
Facsimile — — — — —	317—320

Alexandru D. Xenopol

ALEXANDRU D. XENOPOL (1867-1947)

A.		
Dimitrie Xenopol — — — — —	Alexandru Xenopol — — — — —	321—365
Note la Dimitrie Xenopol — — — — —		366—367
B.		
A. D. Xenopol — — — — —	Istoria ideilor mele — — — — —	368—417
Note la A. D. Xenopol — — — — —		418—428
Procesele verbale ale „Junimii“ — — — — —		429—463
Note la Procesele verbale ale Junimii — — — — —		464—467
Calistrat Hogaş — — — — —	A. D. Xenopol — — — — —	468—469

	<u>Pagina</u>
Dimitrie Onciul — — — — A. D. Xenopol — — — — —	469—470
Note la Dimitrie Onciul — — — — —	471
Ioan Bogdan — — — — — A. D. Xenopol — — — — —	471—477
Note la I. Bogdan — — — — —	477—478
V. A. Ureche — — — — — A. D. Xenopol — — — — —	479

Vasile Alecsandri

ALFABETICAMENTE

Vasile Alecsandri — — — — Nicolae Gane — — — — —	480—482
Note la V. Alecsandri — — — — —	482
Vasile Alecsandri — — — — — Ștefan și Doamna Albu — — — —	483

<i>Indice</i> — — — — —	487—530
-------------------------	---------

DE ACELAȘ

- Maria Magdalena**, tragedie în 3 acte de **Friedrich Hebbel**, traducere, Cluj 1909.
- Apologia lui Socrates** de **Platon**, traducere, Cluj 1910.
- Românii și clasa dirigență din Bucovina**, studiu statistic economic, Cernăuți 1911.
- Românii și clasa de mijloc din Bucovina, I: Meseriașii**, Cernăuți 1912.
- Românii și clasa de mijloc din Bucovina, II: Negustorii**, Cernăuți 1912.
- A fost odată...** Cântece și povești populare din Bucovina, Cluj 1912.
- Chipuri**, încercări literare, Cluj 1912.
- Deutsch-Rumänisches Taschenwörterbuch**, Leipzig 1912.
- Rumänisch-Deutsches Taschenwörterbuch**, Leipzig 1912.
- Mihail Sadoveanu**, studiu literar de **M. Friedwagner**, traducere, Cluj 1913.
- Vitania**, scriere religioasă de **I. R. Macduff**, traducere, Solca 1913.
- Străbuna**, tragedie în 5 acte și în versuri de **Fr. Grillparzer**, traducere, Solca 1914.
- Sufletul tău**, scriere religioasă de **I. C. Ryle**, traducere, Solca 1914.
- Fă ce poți**, scriere religioasă de **I. C. Ryle**, traducere, Solca 1914.
- Oameni și cărți**, pagini de istorie literară, Solca 1914.
- Frunză verde...** Cântece populare din Bucovina, Solca 1914.
- Călătoria Creștinului**, scriere relig. de **John Bunyan**, tr., ed. I-a B. 1914, ed. II-a, B. 1923.
- Limbă veche și limbă nouă**, scriere religioasă de **N. Funcke**, traducere, București 1915.
- N'am vreme**, scriere religioasă de **A. W.**, traducere, București 1915.
- Porunca a patra**, dramă în 3 acte de **L. Anzengruber**, trad. în colab. cu **M. Baci**, B. 1915.
- Să nu iei numele Domnului Dumnezeuului tău în deșert**, scriere relig. de **X**, tr., Buc. 1915.
- Unde sunt păcatele tale?** scriere religioasă de **I. C. Ryle**, traducere, București 1915.
- Cât costă a fi creștin adevărat?** scriere religioasă de **I. C. Ryle**, traducere, București 1915.
- Nevoiți-vă a intra prin poarta cea strâmtă**, scriere relig. de **I. C. Ryle**, trad., Buc. 1915.
- Eu voi fi cu tine**, scriere religioasă de **I. C. Ryle**, traducere, București 1915.
- Indestulați-vă cu cele ce aveți**, scriere religioasă de **I. C. Ryle**, traducere, București 1915.

- De însetează cineva, să vie la Mine**, scriere religioasă de **I. C. Ryle**, trad., Buc. 1915.
- Ce ne învață pământul?** scriere religioasă de **I. C. Ryle**, București 1915.
- Un cuvânt către femei**, scriere religioasă de **I. C. Ryle**, traducere, București 1915.
- Poporația și clasele sociale din Bucovina**, studiu economic statistic, București 1915.
- Un iscusit traducător în evreește**, cercetări literare, Cernăuți 1920.
- Carmen Sylva în literatura română**, cercetări, Cernăuți 1924.
- Immanuel Kant în filosofia și literatura română**, București 1925.
- Modernismul, simbolism, impresionism, expresionism**, București 1927.
- Hermann Sudermann în literatura românească**, București 1930.
- Heinrich Heine și Heinismul în literatura românească**, București 1930.
- Heinrich Heine și Heinismul**, aprecieri și controverse, București 1931.
- Loreley**, literatură comparată, București 1931.
- Hermann și Dorothea — Ienăchiță Văcărescu** — Pagini din monogr. Goethe, Buc. 1931.
- Studii și Documente Literare**: volumul I-iu (în colaborare cu **G. Cardaș** numai vol. I) „Junimea“, București 1931.
- Studii și Documente Literare**, volumul al II-lea: „Junimea“, București 1932.
- Studii și Documente Literare**, volumul al III-lea: „Junimea“, București 1933.
- Studii și Documente Literare**, volumul al IV-lea: „Junimea“, 1933.

S U B T I P A R :

- Studii și Documente Literare**, volumul al V-lea: „Junimea“.
- Studii și Documente Literare**, volumul al VI-lea: „Junimea“.
- Studii și Documente Literare**, volumul al VII-lea: „Sămănătorul“.
- Documentele **Sămănătorului** vor cuprinde cel puțin 6 volume.

